

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**21. YÜZYIL AVRUPA EDEBİYATINDA (İM KREBSGANG, GEHEN,
GİNG, GEGANGEN, DJADİ, FLÜCHTLİNGSJUNGE VE DE
ONTELBAREN) MÜLTECİ SORUNSALI**

DOKTORA TEZİ

Hasret GÜNGÖR

Enstitü Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Funda KIZILER EMER

MAYIS – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**21. YÜZYIL AVRUPA EDEBİYATINDA (İM KREBSGANG, GEHEN,
GİNG, GEGANGEN, DJADİ, FLÜCHTLİNGSJUNGE VE DE
ONTELBAREN) MÜLTECİ SORUNSALI**

DOKTORA TEZİ

Hasret GÜNGÖR

Enstitü Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

“Bu tez sınavı 05/05/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Funda KIZILER EMER	Başarılı
Prof. Dr. Arif ÜNAL	Başarılı
Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU	Başarılı
Prof. Dr. Metin TOPRAK	Başarılı
Dr. Öğr. Ü. Fatıma GİMATDİNOVA	Başarılı

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

Sayfa 1/1

TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı :	Hasret GÜNGÖR
Öğrenci Numarası :	1560D14003
Enstitü Anabilim Dalı :	Alman Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı :	Alman Dili ve Edebiyatı
Programı :	☐ FÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı :	21. YÜZYIL AVRUPA EDEBİYATINDA (İM KREBSGANG, GEHEN, GİNG, GEGANGEN, DJADI, FLÜCHTLİNGSJUNGE VE DE ONTELBAREN) MÜLTECİ SORUNLARI
Benzerlik Oranı :	% 6

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

H. Çiftçi

28.05.2020
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere @sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

H. Çiftçi

28.05.2020
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Funda Kızılar Emer

Tarih: 28.05.2020

İmza: *Funda Kızılar*

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Okumaya ve mesleğine karşı duyduğu aşkla akademik dünyadaki en önemli rol modellerimden birisi olan, bütün samimiyeti, özverisi, ilgisi, birikimi ve donanımı ile bu çalışmanın filizlenmesi, boy vermesi ve olgunlaşması süreçlerinde gece gündüz demeksizin günün her vaktinde yanımda olan, danışmanım olduğu için herkes tarafından şanslı olarak görülmeme ve hissetmeme sebep olan, literatür dehlizinde boğulduğumu hissettiğim her an bana olan inancı ile beni motive eden, gelecekte devam edecek olan akademik yolculuğumda her zaman desteğine ihtiyaç duyacağım, yanında olmak isteyeceğim bir kılavuz olan, sahip olduğu mesleki etiği ve hırsı öğrencilerine aşıl原因, kendi sınırlarımı zorlama noktasında beni güdüleyen pek kıymetli ve sevgili danışman hocam **Doç Dr. Funda Kızıler Emer'e** en kalbi ve derin duygularıyla teşekkür ederek, hayır dualarımın her daim onunla olacağını ifade etmek isterim.

Yaşamımın her anında yanımda olan, içinde bulunduğum her türlü sıkıntıyı ve zorluğu benim adıma gidermeye çalışan, ailesi ve sevdikleri için kendisinden feragat ederek büyük bir özveri ortaya koyan, beni benden önce düşünen, bu çalışma süresince bizden çaldığım onca zaman içerisinde büyük bir sabır gösteren, her anlamıyla 'hayat arkadaşı' tabirinin bendeki karşılığı olan, yanında huzuru ve güveni bulduğum sevgili eşim **Necat Güngör'e** sonsuz teşekkür ederim. Dünyaya gelişiyle başladığım bu doktora çalışmasıyla neredeyse aynı yaşta olan biricik kızım **Eylül Huzur'a** her şeyden önce bana tattırdığı annelik duygusu ve bu duygunun bende açığa çıkardığı güç için, çalışmalarım sonucunda hissettiğim yorgunluğu oyunlarıyla ve gülen yüzüyle silip attığı için ve bana bu hayattaki en büyük değerim sevdiklerimiz ve en büyük gücün de sevgi olduğunu hatırlattığı için çok ama çok teşekkür ederim.

Bugün sahip olduğum bilgi ve birikimin en güçlü ve en temel nedeni olan annem **Hayriye** ve rahmetli babam **Selahattin Çiftçi'ye**, her daim başarılı olacağıma dair sergiledikleri sınırsız güven ile ben de geliştirdikleri özgüven ve yeşerttikleri okuma azmi için ne kadar teşekkür etsem de yetersiz kalacağından emin olduğum gibi, onlara layık bir evlat olabilmek için elimden geleni yapacağımdan ve onlar sayesinde sahip olduğum değerleri de bir ömür koruyacağımdan da eminim.

Hasret GÜNGÖR

05/05/2020

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: EDEBİYAT BİLİMİ VE KOMPARATİSTİK	17
1.1. Edebiyat Kavramının Tanımı	17
1.2. Edebiyatın İşlevsel Yönü.....	18
1.3. Edebiyatta Gerçeklik ve Kurmaca İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme (Mimesis İlkesi).....	22
1.3.1. Edebiyatın Gerçekçi Yönü	23
1.3.1.1. Edebi Gerçekliğin Önceki Dönemlerdeki Yansımaları	31
1.3.2. Edebiyatın Kurmaca Yönü	34
1.3.3. Edebiyatta Gerçeklik ve Kurmacanın İç İçeliği	40
1.4. Genel Edebiyat ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi	42
1.4.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Tanımı ve İşlevi	43
1.4.2. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimini Yaygınlaştıran Faktörler.....	46
1.4.2.1. Küreselleşmenin ve Çevirinin Etkisi	46
1.4.3. Kültürlerarasılık-Disiplinlerarasılık ve Karşılaştırmalı Edebiyat	47
1.4.4. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Başlıca Yöntemleri.....	51
1.4.5. Karşılaştırma ve Türleri.....	53
1.4.5.1. Genetik (Oluşumsal) Karşılaştırma.....	55
1.4.5.2. Tipolojik Karşılaştırma	55
1.4.6. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Tarihsel Gelişimi.....	56
1.4.7. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Temsilcileri	58
1.4.7.1. Johann Wolfgang von Goethe'nin "Weltliteratur" Kavramı.....	58
1.4.8. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Başlıca Ekoller.....	60
1.4.8.1 Fransa Ekolü	60
1.4.8.2. İtalya Ekolü	62
1.4.8.3. Almanya Ekolü	63

1.4.8.4. İngiltere Ekolü	66
1.4.8.5. Amerikan Ekolü	67
1.4.8.6. Sovyet ve Slovak Ekolü	68
1.4.9. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Günümüzdeki Konumu ve Önemi	69
1.4.10. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Göç ve Mültecilik Arasındaki İlişki	70
BÖLÜM 2: MÜLTECİ SORUNU	74
2.1. Mülteci Kavramının Tanımı	74
2.1.1. Mülteciliğin Türleri	76
2.2. Mülteciliğin Tarihçesine Genel Bir Bakış	77
2.2.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	78
2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler	79
2.2.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK)	80
2.2.2.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi	82
2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Gelişmeler	84
2.2.3.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü	86
2.2.4. Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler	87
2.2.5. 21. Yüzyılda Yaşanan Gelişmeler	88
2.2.5.1. Dublin Sistemi	89
2.3. Günümüz Avrupa'sında Mülteci "Krizi"	90
2.3.1. Avrupa Birliği'nin Mülteci Sorununa Yaklaşımı	92
2.4. Mülteci Sorununa Disiplinler Arası Yaklaşım	100
2.4.1. Mülteci Sorununun Hukuki Açısından İncelenmesi	100
2.4.1.1. Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Mülteciliğin Konumu.....	104
2.4.2. Mülteci Sorununun Felsefi (Ahlak Felsefesi) Açısından İncelenmesi	108
2.4.3. Mülteci Sorununun Kültürel Açısından İncelenmesi	110
2.4.4. Mülteci Sorununun Politik Açısından İncelenmesi	115
2.4.5. Mülteci Sorununun Sosyolojik Açısından İncelenmesi	117
2.4.6. Mülteci Sorununun Psikolojik Açısından İncelenmesi	121
BÖLÜM 3: ÇAĞDAŞ AVRUPA YAZININDAN (ALMANYA-BELÇİKA) DÖRT	
ESERİN 'MÜLTECİ SORUNU' EKSENİNDE ÇÖZÜMLENMESİ	124

3.1. Yüzyılın Paradigması Olarak Mülteci Sorununun Dünya Edebiyatına Yansımaları.....	124
3.2. Günter Grass	128
3.2.1. Günter Grass'ın Yaşam Öyküsü.....	128
3.2.2. Günter Grass'ın Edebi ve Sanatsal Yönü	129
3.2.3. Günter Grass'ın Politik Yönü.....	138
3.2.4. Günter Grass'ın Eserleri.....	140
3.2.5. <i>Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü)</i> Adlı Eserin İçeriği	142
3.2.6. <i>Im Krebsgang</i> Adlı Eserin Çözümlemesi.....	144
3.3. Jenny Erpenbeck.....	167
3.3.1. Jenny Erpenbeck'ın Yaşam Öyküsü.....	167
3.3.2. Jenny Erpenbeck'ın Edebi Yönü	168
3.3.3. Jenny Erpenbeck'ın Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Eserleri	178
3.3.4. <i>Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor, Gitti, Gitmiş)</i> Adlı Eserin İçeriği	180
3.3.5. <i>Gehen, Ging, Gegangen</i> Adlı Eserin Çözümlemesi.....	181
3.4. Peter Härtling.....	241
3.4.1. Peter Härtling'ın Yaşam Öyküsü	241
3.4.2. Peter Härtling'ın Edebi Yönü	244
3.4.3. Peter Härtling'ın Eserleri.....	252
3.4.4. <i>Djadi, Flüchtlingsjunge [Djadi, Mülteci Çocuk]</i> Adlı Eserin İçeriği	255
3.4.5. <i>Djadi, Flüchtlingsjunge</i> Adlı Eserin Çözümlemesi.....	256
3.5. Elvis Peeters	269
3.5.1. Elvis Peeters'ın Yaşam Öyküsü	269
3.5.2. Elvis Peeters'ın Edebi Yönü.....	270
3.5.3. Elvis Peeters'ın Eserleri	274
3.5.4. <i>De ontelbaren (Sayısız)</i> Adlı Eserin İçeriği.....	275
3.5.5. <i>De ontelbaren</i> Adlı Eserin Çözümlemesi.....	276
3.6. Eserlerin Mültecilik Sorunu Ekseninde Karşılaştırılması	319
3.6.1. Eserlerdeki Ortak Bileşenler.....	319
3.6.2. Eserlerin Farklı Yönleri	322
3.6.3. Eserler Arasındaki İkili ve Üçlü Kesişim ve Ayrılma Noktaları.....	326
3.6.4. Anlatım Perspektifi Açısından Eserlerin Karşılaştırılması.....	329

SONUÇ VE ÖNERİLER	331
KAYNAKÇA.....	339
ÖZGEÇMİŞ	356

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfD	: Almanya için Alternatif
AGİP	: Avrupa Birliği İltica ve Göç Paktı
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Alm.	: Almanca
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği
BMYRİ	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi
CEAS	: Avrupa Ortak Sığınma Sistemi
DDR	: Alman Demokratik Cumhuriyeti
EASO	: Avrupa İltica Destek Ofisi
ERF	: Avrupa Mülteci Fonu
EURODAC	: Avrupa Parmak İzlerinin İncelenmesi Birimi
EUROSUR	: Avrupa Sınır Gözetim Sistemi
Fr.	: Fransızca
FRONTEX	: Avrupa Dış Sınırlarda Operasyon ve İşbirliği Yönetim Ajansı
G8	: Sekizler Grubu
GKA	: Geri Kabul Anlaşması
İHED	: Avrupa İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İng.	: İngilizce
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RPP	: Bölgesel Koruma Programı
UGÖ	: Uluslararası Göç Örgütü
UMHO	: Uluslararası Mülteci Hakları Derneği
UMÖ	: Uluslararası Mülteci Örgütü
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: 21. Yüzyıl Avrupa Edebiyatında (Im Krebsgang, Gehen, Ging, Gegangen, Djadi, Flüchtlingsjunge ve De Ontelbaren) Mülteci Sorunsalı			
Tezin Yazarı: Hasret Güngör		Danışman: Doç. Dr. Funda Kıziler Emer	
Kabul Tarihi: 05/05/2020		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 356 (tez)	
Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı		Bilim Dalı:	
<p>Bu çalışma günümüz dünyasının en güncel ve önemli sosyolojik sorunlarından birisi olan mülteci sorunsalının, Günter Grass'ın <i>Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü)</i>, Jenny Erpenbeck'in <i>Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor, Gitti, Gitmiş)</i>, Peter Härtling'in <i>Djadi, Flüchtlingsjunge [Djadi, Mülteci Çocuk]</i> ve Elvis Peeters'in <i>De ontelbaren (Sayısız)</i> adlı eserlerindeki açılımlarını karşılaştırma yöntemiyle incelemektedir. Çalışmanın amacı küresel ölçekte bir kriz haline gelen ve acilen çözümlenmeyi talep eden büyük bir insanlık dramı konumundaki mülteci sorununun özenle seçilmiş bu eserlerdeki yansımaları ışığında bu sorunun içerdiği çok boyutlu bileşenlere dikkat çekmektir. Çalışma özellikle de savaş mülteciliğinin İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze değin izlediği gelişimi ve günümüzde hâlâ yaşanan sorunların tespitini yaparak bunlara çözüm önerileri ileri sürmeyi hedeflemektedir. Metinlerde yaratılan kurmaca evrenin, gerçek dünyada yaşanan mülteci sorununu ne ölçüde yansıttığı araştırılacaktır. İncelenecek olan eserlerde de belirtildiği üzere, dünyadaki çeşitli güvenlik kurumlarına rağmen milyonlarca insan, akıl almaz acıların girdabında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. İnsanların yaşamlarını düzene koymas beklenen yasaların, yaşam karşısında neden en büyük set olduğu araştırılacak, nelerin yapılması gerektiğine dair alternatif çözüm önerileri üretilecektir. Bu çalışma oldukça fazla sayıda mülteciye sahip olan ülkemize de bu sorunla yüzleşme noktasında bir örnek teşkil edecektir.</p> <p>Mülteci sorununa katkı sağlamak üzerinde temellenen çalışmada mülteciliğin yasal, sosyal ve politik platformlardaki gelişim tarihi mercek altına alınacak, mülteciliğin türlerinin ayrımı yapılarak daha ziyade savaş mültecileri üzerinde durulacaktır. Cenevre Sözleşmesi'nden bu yana Avrupa'da mültecilerle ilgili yapılan anlaşmaların kapsamı ve yeterliliği irdelenerek daha pozitif bir noktaya ulaşması adına literatürde yapılan eleştirilerin sentezi ve değerlendirilmesi ile yeni çözüm önerileri geliştirilecektir. Mülteci sorunu disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınarak hukuki, felsefi, ekonomik, kültürel, politik, sosyolojik, psikolojik açıdan irdelenerek, entegrasyon, ötekileşme ve yabancılaşma gibi büyük sorunlara çözüm yolları aranacaktır. Aynı zamanda karşılaştırmalı edebiyatın kuramsal yönü ele alınarak edebiyatın diğer disiplinlerle (sosyoloji, tarih, ideoloji) ilişkisi araştırılacak ve eser analizleri yapılırken, bu teoriye pratik bir yön kazandırılacaktır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Mülteci Sorunu, Karşılaştırmalı Edebiyat, Kurmaca ve Gerçeklik			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree		Ph. D.	
Title of Thesis: Refugee Problem in 21th Century European Literature (Im Krebsgang, Gehen, Ging, Gegangen, Djadi, Flüchtlingsjunge and De Ontelbaren)			
Author of Thesis: Hasret Güngör		Supervisor: Assoc. Prof. Funda Kızıler Emer	
Accepted Date: 05/05/2020		Number of Pages: vii (pre text)+356 (mainbody)	
Department: German Language and Literature		Subfield:	
<p>This study focuses on the insights in the <i>Im Krebsgang</i> by Günter Grass, <i>Gehen, Ging, Gegangen</i> by Jenny Erpenbeck, <i>Djadi, Flüchtlingsjunge</i> by Peter Härtling and <i>De ontelbaren</i> by Elvis Peeters on the refugee problem, one of the most important and current sociological problems of the world, as presented in the literary works by employing comparative approach. The aim of the study is to draw attention to the multidimensional components of the refugee problem, a humanitarian plight which has become a global crisis and requires urgent solutions, in the light of the insights in the aforementioned literary works. The study aims to determine especially the development of immigration due to the war since Second World War and to identify the problems still faced by refugees, as well as to propose solutions. The extent to which the fictional universe created in the literary works represents the refugee problem experienced in the real world will be explored. As presented in the works to be analyzed, despite a wide variety of security institutions in the world, millions of people are fighting for their lives and suffering in severe pain. It will be investigated why the laws, expected to put an order to the human lives, are the biggest obstacle to the life, and alternative solutions will be proposed for what must be done. This study will also present an example for Turkey, hosting millions of refugees, in order to face the refugee problem.</p> <p>The study, aimed to contribute to the solutions for the refugee problem, will focus on the historical development of the immigration in the legal, social and political platforms. The different types of immigrations will be discussed and the immigration due to the war will be emphasized. The scope and the adequacy of agreements signed in the Europe concerning the refugees, starting from the Geneva Convention will be discussed. In order to reach a more positive point, new solutions will be proposed with the synthesis and evaluation of the criticisms made in the literature research. The refugee problem will be analyzed with an interdisciplinary approach. The problem will be examined from legal, philosophical, economic, cultural, political, sociological and psychological aspects. Solutions for major problems such as integration, marginalization and alienation will be sought. At the same time, the theoretical aspect of the comparative literature will be analyzed. The relationship between literature and other disciplines (sociology, history, ideology) will be examined. By applying theory to the analysis in the literary works, the theory will gain a practical direction.</p>			
Keywords: Refugee Problem, Comparative Literature, Fiktion and Reality			

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca daha iyi bir yaşam sürdürebilmek ve daha güvenli yerler bulabilmek için göç etmiştir. Şiddetli ve uzun süre devam eden bölgesel savaşlar, özellikle de dünya savaşları, bu göç hareketlerini zorunlu kılarak kitlesel bir boyuta taşımıştır. Savaşlar arkasında psikolojik, sosyolojik, ekolojik, ekonomik ve ruhsal birçok problem bırakmıştır. Her anlamda büyük bir yıkım anlamına gelen savaşın bireylere ve toplumlara etkisi de hemen her zaman olumsuz yönde olmuştur. Günümüzde daha çok savaş sebebiyle meydana gelen mülteci sorunu, makro düzeyde topluma, mikro düzeyde de bireylerin hayatına çok yönlü olarak etki etmektedir. Bir yabancı olarak başka bir ülkenin toprağında, hiç tanımadığı yüzler arasında, bambaşka bir kültür ve yaşam tarzı içinde ve bilmediği bir dille yaşamak zorunda kalmaları, mültecilerin yaşamlarını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu noktada büyük bir yabancılaşma ve yalnızlık duygusuna kapılan savaş mağdurlarında derin psikolojik yaralar açığa çıkmaktadır. Savaş, milyonlarla ifade edilen geniş çaplı bir göçe sebep olduğundan, mülteciler için olduğu kadar yerel halk için de bir entegrasyon sorununa sebep olmaktadır. Mülteciler aynı zamanda türlü bürokratik ve hukuki zorluklarla karşı karşıya gelerek, barınma ve iş imkânları açısından da büyük bir varoluş mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Mülteci sorunu, 21. yüzyıl dünyasının tüm dünya ülkeleri açısından en önde gelen sorunlarından biri konumundadır. Malzemesini genellikle gerçek dünyadan alan, gerçekte olup bitenlere seyirci kalmayıp onlara ayna tutan edebiyat dünyası da milenyumda rotasını mültecilik sorununa yöneltmiştir. Edebiyatın kurmaca dünyası, içinde yaşadığımız dünyanın somut gerçekliğini türlü yazınsallaştırma teknikleriyle dönüştürerek, dikkatleri dünya çapında acil çözüm bekleyen bu sorun üzerine çekmektedir. Çalışmamızın temel çıkış noktası da budur.

Çalışmanın Konusu

Genel hatlarıyla bakıldığında bu çalışmada, edebiyat ve gerçeklik arasındaki bağlantıdan hareket ederek edebiyatın kurmaca dünyası aracılığıyla gerçek dünyada kanayan bir yara haline gelen mültecilik sorunsalını, farklı bakış açılarından karşılaştırmalı olarak değerlendirip eleştireceğiz. Hareket noktamız edebi eserler olduğundan, çalışmanın birinci bölümünde öncelikle edebiyatın genel bir tanımı ve

hangi noktalarda bireylere ve toplumlara faydalı olduğu aktarıldıktan sonra, kurmaca ve gerçeklik ilişkisi üzerine literatürde bulunan görüşler ileri sürülecek ve bunlar üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından çalışmanın temel yöntemi olan karşılaştırmalı edebiyatın tanımı, işlevi, yaygınlaşmasına etki eden faktörler, başlıca yöntemleri, tarihsel gelişimi, temsilcileri, alanın başlıca ekolleri, günümüzdeki konumu ve önemi, göç ve mültecilik arasındaki ilişki tartışılacaktır.

En başta ülkemiz olmakla birlikte, Almanya ve diğler Avrupa ülkelerine kadar yayılarak uluslararası bir probleme dönüşen, dünyanın dikkatini üzerine çeken ve çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu mülteci akını, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa'nın ve bütün dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük insan hareketi (göç) olarak tarihe geçer (Böhürler, 2017, s. 23). Yaşanan bu kriz karşısında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin temel politikası, bu akından olabildiğince az etkilenmenin yolları üzerine odaklanmak olur (Hoppyar, 2017, s. 27). Yaşanan son güncel olaylardan hareketle çalışmanın ikinci bölümünde, mülteciliğın tanımı ve türleri açıklandıktan sonra, tarihçesine genel bir bakış ortaya konularak geçmişten günümüze mültecileri ilgilendiren sözleşmeler üzerinde durulacaktır. Ayrıca yine bu bölümde Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın mültecilere bakış açıları araştırılarak sorunun disiplinlerarası bir analizi yapılacaktır.

Çalışma çerçevesinde özellikle odaklanacağımız savaş mülteciliği olgusu göçmenliğin aksine bir tercih değil, zorunluluktur. Günümüz dünyasının en güncel ve önemli sosyolojik sorunlarından birisi olan mülteci krizi, Alman edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan, Nobel edebiyat ödüllü yazar Günter Grass'ın *Im Krebsgang* (*Yengeç Yürüyüşü*) ve geleceği parlak genç bir yazar olan Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen* (*Gidiyor, Gitti, Gitmiş*), çocukluk çağında ailesi ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan kaçarak savaş mülteci olan başka bir Alman yazar Peter Härtling'in, Suriyeli mülteci bir çocuğun hikâyesini kaleme aldığı *Djadi, Flüchtlingsjunge* [*Djadi, Mülteci Çocuk*] adlı eserlerine ek olarak Elvis Peeters mahlasını kullanan Belçikalı yazar Jos Verlooy'un *De ontelbaren* (*Sayısız*) adlı eserlerindeki yansımalarıyla irdelenecektir. Mülteci sorununun, özenle seçilmiş bu eserlerdeki yansımaları ve açılımları ışığında mülteciliğın, özellikle de savaş mülteciliğının İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze değin izlediği gelişimin seyri ve günümüzde hâlâ yaşanan sorunların tespiti yapılarak bunlara çözüm önerileri ileri sürülecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü mülteci sorununun inceleneceği yukarıda adı geçen eserleri kaleme alan yazarlar üzerinde temellendirilecektir. Çalışmanın çekirdeğini oluşturan dördüncü ve son bölümde ise mülteci sorununu ele alan bu eserler incelenecektir. İlk olarak Grass'ın, İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarında, 30. 01. 1945 günü Baltık Denizi'nde Sovyet Donanması'na ait Alexander Marinesko kumandanlığındaki S-13 denizaltının gönderdiği üç torpille vurulan ve Almanya'nın doğusundan kaçan mülteciler, yaralılar ve askerlerden oluşan yaklaşık on bin kişinin bulunduğu Wilhelm Gustloff gemisinin batması üzerine temellendirilerek, hem tarihi-gerçek karakterleri hem de kurmaca karakterleriyle 1933-1996 yılları arasındaki tarihi ve sosyolojik olaylara ışık tutan *Im Krebsgang* (2007) adlı eseri incelenecektir. Geminin batması esnasında mültecilerin hayatta kalmak adına vermiş oldukları mücadele geniş olarak tasvir edilmiş ve acı bir panorama ortaya konmuştur. Günümüz mülteci krizinde hâlâ binlerce canın bu şekilde yitip gidişinin önüne geçilememesi, eserin bu anlamda güncelliğini korumasına sebep olmaktadır. Romanın hem geçmişin hem de günümüzün tarihsel gerçeklikleriyle örtüşen noktalarından hareketle, yeni bir hayat umudu ile yola çıkan mültecilerin yüz yüze geldiği türlü sorunlara ve sayısız ölümlere dikkat çekilerek kamuoyunda bir duyarlık yaratmaya çalışılacaktır. İkinci olarak incelenen Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen* (2015) adlı eseri ise, yeni emekli olmuş bir klasik Filoloji Profesörü olan Richard'ın, Berlin Alexander Meydanı'nda sınır dışı edilmeleri ve çalışma yasakları nedeniyle açlık grevi yapan on Afrikalı mültecinin haberini izledikten sonra, onların hayatlarına ve sorunlarına dâhil olması üzerine gelişen olaylarla ilgilidir. Burada başka bir ülkede mülteci olarak yaşamak zorunda kalan birçok insanın yaşamından kesitler aktarılmıştır. Almanya'daki mültecilerin yaşamlarını yaşanılmaz kılan birçok hukuki sorun bu eser aracılığıyla incelenecektir. Hâlâ yürürlükte olan Dublin yasalarının mülteciler üzerindeki etkilerini yansıtan eser, bu yasaların bir an önce revize edilmesi gerektiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Eser incelendiğinde ve bu alanda kaleme alınmış literatür tarandığında mülteciler adına çıkartılan yasaların aslında mültecilerin değil, ülkelerin çıkarlarını baz aldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle mültecilerin yaşamlarının kalitelendirilmesi adına hukuki birtakım adımların atılması gerektiği üzerine araştırmalar yapılacaktır. Dolayısıyla bu eser aracılığı ile Avrupa Birliği ve özellikle Almanya'nın mülteci sorunu karşısındaki politik ve hukuki alt yapısı irdelenecektir. Üçüncü olarak Peter Härtling'in *Djadi*,

Flüchtlingsjunge (2016) adlı eseri, on bir yaşındaki mültecinin bir botla Suriye'den Almanya'ya gelişinin ardından yaşadıkları ve yolculuğun onda bıraktığı psikolojik etkileri üzerine örülmüştür. Bu eserle birlikte mülteci sorununun özellikle çocuklarda açığa çıkardığı psikolojik sorunlar ve yapılması gerekenler üzerine araştırmalar yapılacak ve evrensel çözüm arayışları sunulacaktır. Son olarak Elvis Peeters'in *De ontelbaren* (2005) adlı romanı, doğudan yola çıkan binlerce mültecinin batıya, özellikle Avrupa ülkelerine giden gemiye binmek için verdiği mücadele, gemideki insanlık dışı yolculuk koşulları ve daha sonra vardıkları ülkelerde yaşadıkları olaylar üzerine kuruludur. Aç ve işsiz olan binlerce mülteci bütün Avrupa ülkelerine yayılır. Sayıların giderek artması ile şehirlerin her yerine yayılan mülteciler aç ve işsiz oldukları için etraflarında buldukları şeyleri çalmaya ya da dilenmeye başlarlar. Sonrasında insanların evine saldırarak, yemek ve kalacak yer isterler. Bazıları yerli halkın evinin bodrumuna, bahçesine kamp kurarken, bazıları da evlerin içine kadar girerek ne varsa yiyip bitirirler. Sayıca onlardan çok fazla oldukları için korkan yerli halktan bazıları, evlerini mültecilere bırakmak zorunda kalır. Birbirini tanıyan insanlar en azından bir evin kalabalık olması ve işgal edilmemesi için bir arada yaşamaya başlarlar. Yöneticilerin ve polislerin engel olamadığı bu kalabalığın günden güne artması, yerli halkı kendi çözüm yollarını bulmaya iter. Bir grup bir araya gelerek bıçak ve baltalarla mahalle mahalle mültecileri evlerden sokaklardan, bahçelerden, ormanlardan temizlemeye başlar. Kadın ya da çocuk demeksizin karşlarına çıkan herkesi öldürerek mültecileri şehirden sürerler. Sokaklardaki ölü mülteciler çöp kamyonlarıyla alınıp bir çukura atılır. Sonuç olarak bu eser dünya üzerinde küresel ölçekte güç sahibi olan devletlerin ve kurumların, mülteci sorununa bir çözüm bulamadığı takdirde bu sorunun nasıl toplumsal bir kaosa dönüştüğünü çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

Bu eserlerden hareketle çalışma içerisinde mülteci sorununun sosyolojik çıktıları ve entegrasyonun önemi üzerinde durulacak ve bunlara çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır. Yoğun mülteci topluluklarını barındıran ülkeler açısından en büyük sorunlardan biri olan entegrasyon sorunu, gelecekte de en öne çıkan sorunlardan biri olarak görülmektedir. Karşılaştırılmak üzere seçilen eserlerde, küresel ölçekte bir kriz haline gelen ve acilen çözümlenmeyi talep eden bir insanlık dramı konumundaki mülteci sorununun içerdiği bu çok boyutlu bileşenlere dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda empati duygusunun önemi vurgulanmakta ve olaylara yalnızca bir tarafın

penceresinden bakılmaması, tüm tarafların yararını gözeten adil, sağlıklı ve akılcı çözümler üretilmesi ve bu çözümlerin de hakseverlik çerçevesinde yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir.

Çalışmanın Önemi

İnsanlık tarihi süresince farklı bölge ve zamanlarda patlak veren savaşların hüküm sürdüğü her yerde, bu çalışmada ele alınacak sorunlarla yüz yüze kalan toplumlar/bireyler var olmaya ve dolayısıyla küresel ölçekte savaşlar devam ettiği sürece mülteci sorunu mevcudiyetini ve güncelliğini korumaya devam edecektir. Bu çalışmanın önemi de burada açığa çıkmaktadır. Çünkü bu çalışma edebiyatın tarih, sosyoloji, ideoloji, psikoloji ve hukuk vb. disiplinleriyle bağlantılarından hareketle, günümüzün önde gelen ve acil çözümler gerektiren bir problemi boyutuna ulaşan ve küresel ölçekte bir krize dönüşen mülteci sorununu irdelemektedir. Seçilen edebi eserlerde ortak ana izlek olarak öne çıkan mülteci sorunu, karşılaştırmalı edebiyat yöntemi temelinde ele alınmıştır. Çeşitli uzmanlık alanlarının bakış açısından yararlanarak çoğul bir okuma geliştiren bu çalışma, disiplinler arası bir niteliğe sahiptir.

Çalışmada edebiyat ve gerçeklik bağlantısından hareketle mülteci sorununun özellikle milenyum edebiyatındaki açılımları üzerinde durulacak ve söz konusu insanlık sorununun, özenle seçilmiş dört edebi eserdeki yansımaları araştırılıp incelenecektir. Küresel bir boyuta ulaşan bu sorun, dünyanın çeşitli ve birçok yerinde edebi eserlerin ana konularından biri olmuştur. Bunca eser arasında özellikle bu eserlerin seçilme sebepleri ve amaçları şunlardır:

1. 21. yüzyıl Alman edebiyatından seçilmiş olan eserlerden ilki olan ***Im Krebsgang*** ile günümüzde mülteci karşıtı bir tavır takınan Alman halklarının da zamanında savaş mülteci konumuna düştüğünü hatırlatacak ve empati kurulması teşvik edilecektir.
2. İkinci olarak ***Gehen, Ging, Gegangen*** ile Avrupa Birliği mülteci politikalarının ve yasalarının artı ve eksi yönleri araştırılacak, özellikle Almanya'nın mülteci sorununa yaklaşımı ortaya koyularak güncel bir eleştiri yapılacaktır, ayrıca eserin ana karakteri üzerinden sosyal dayanışma ruhu teşvik edilerek farkındalık yaratılacaktır.

3. Alman edebiyatından seçilen üçüncü ve son eser olan *Djadi, Flüchtlingsjunge* ile ise Suriyeli ana çocuk karakter üzerinden hem güncel Suriyeli mülteci krizine dikkat çekilecek hem de bu sorunun ve savaşın çocuklar üzerindeki etkileri ve yansımaları gözler önüne serilecektir.
4. Son olarak Belçika edebiyatından seçilmiş bir eser olan *De ontelbaren* aracılığıyla ise, Avrupa Birliği ve küresel ölçekteki yetersizliğin pozitif eleştirisi yapılarak, çözümsüzlük sonucunda çıkması muhtemel sosyal kaosa dikkat çekilecek ve hukuki, siyasi ve bürokratik yetersizlik sonucu mültecilere reva görülenler sorgulanacaktır.

Çalışma kapsamında, gerçek yaşamdaki trajedilere ayna tutan bu edebi eserlerde, mülteci sorunsalının birçok yönü ve boyutu ele alınacak ve bu sorunsal, özellikle savaş mültecileri kategorisinden yola çıkılarak ve İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen zaman dilimine sınırlandırılarak irdelenecektir. Literatürde, hedeflerimize uygun olarak karşılaştırmak için seçtiğimiz bu eserleri, herhangi bir şekilde bir araya getiren ve burada irdelediğimiz mülteci sorununa benzer bir yaklaşım sunan başka bir bilimsel çalışma olmadığından oldukça özgün bir çalışma olacaktır. Edebiyat ve gerçeklik ilişkisi üzerinden hareket ederek, Avrupa genelinde ve ağırlıklı olarak Almanya özelinde mülteci sorununa yaklaşım ve politikalarına dair kapsamlı olarak hazırlanmış, örnek oluşturacak nitelikte bir disiplinler arası araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma iyi bir örnek teşkil edecektir. Hiç kuşkusuz mültecilerin/ mülteciliğin küresel bir kriz haline gelerek kendi ülkemiz de dâhil olmak üzere bütün dünyayı sardığı bir süreçte mülteci sorununu odak noktasına alan bu çalışmanın, bu sorunun iyileşmesi adına sağlayacağı her katkı, onun kavramsal ve pratik açıdan özgün değerini ve önemini ortaya koyacaktır.

Google Akademik, YÖK tez merkezi, Deutsch National Bibliothek, ProQuest gibi çeşitli veri tabanlarının taraması gerçekleştirildiğinde, bu çalışmanın temelini oluşturan edebi eserlerin farklı açılardan irdelendiği görülmektedir. Deutsche National Bibliothek'te bu çalışmada işlenecek olan eserlerle ilgili kaleme alınan kitaplar arasında şunlar dikkat çekmektedir:

- Haas, A. (2019). *Politische Aspekte in Jenny Erpenbecks Roman "Gehen, ging, gegangen"*. *Das Verhältnis von Literatur und Politik*. München: GRIN Verlag.

- Hasenbach, S. (2018). *Textanalyse und Interpretation zu Jenny Erpenbeck, Gehen, ging, gegangen*. Hollfeld: Bange Verlag.
  - Mersiowsky, C. (2018). *Jenny Erpenbeck, Gehen, ging, gegangen*. Paderborn: westermann.
  - Lee, Y. (2019). *Erinnerungspraktiken in der neuen Erinnerungsliteratur*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
  - Pelster, T. (2019). *Günter Grass, Im Krebsgang*. Ditzingen: Reclam.
- Google Scholar’da yapılan taramada ise çalışmada incelenen eserlerle ilgili yazılan çeşitli makaleler arasında dikkat çekenler şunlardır:
- Taberner, S. (2013). Normalization’ and the New Consensus on the Nazi Past: Günter Grass’s *Im Krebsgang* and the Problem of German Wartime Suffering.
  - Öлке, M. (2007). “Flucht und Vertreibung” in Hans-Ulrich Treichels *Der Verlorene und Menschenflug* und in Günter Grass’ *Im Krebsgang*.
  - Veel, K. (2004). Virtual Memory in Günter Grass’s *Im Krebsgang*.
  - Kaygın, Ş. (2014). Günter Grass’ın *Yengeç Yürüyüşü* Nuveline Anlatım Teknikleri Açısından Bir Yaklaşım. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, s. 3-12. doi: 10.9775/kausbed.2014.010
  - Kışmir, G. (2019). Aile Belleği Bağlamında Günter Grass’ın *Yengeç Yürüyüşü* ve Elif Şafak’ın *Baba ve Piç* Adlı Romanlarının Karşılaştırılması. M. Zengin ve B. Zengin (Ed.) *Karşılaştırmalı Edebiyat Yazıları* içinde, 183-195. İstanbul: Kriter Yayınevi.
  - Boletsi, M. (2017). Europe and Its Discontents: Intra-European Violence in Dutch Literature.
  - Kovačec, M. (2019). Vom Fliehen und Ankommen syrischer Flüchtlingskinder in der rezenten deutschen Kinder-und Jugendliteratur.
  - Eckart, M. (2018). Wenn Worte fehlen: Narrative Strukturen der Integration in Peter Härtlings *Djadi, Flüchtlingsjunge*.
  - Arnold, A. (2016). »Das Jahrhundert des Flüchtlingskindes« Peter Härtlings *Djadi, Flüchtlingsjunge*.
  - Steckenbiller, C. (2019). Futurity, Aging, and Personal Crises: Writing about Refugees in Jenny Erpenbeck’s *Gehen, ging, gegangen* (2015) and Bodo Kirchhoff’s *Widerfahrnis* (2016).

- Hermes, S. (2016). Grenzen der Repräsentation Zur Inszenierung afrikanisch-europäischer Begegnungen in Jenny Erpenbecks Roman *Gehen, ging, gegangen*: Afrika schreiben / writing Africa.
- Pokrywka, R. (2017). Drei Metaphern des Exils im neuesten deutschsprachigen Roman: *Gehen, ging, gegangen* von Jenny Erpenbeck, *Ohrfeige* von Abbas Khider, *Das Mädchen mit dem Fingerhut* von Michael Köhlmeier.
- Celik, I. A. (2009). “Realism, violence and representation of migrants and minorities in contemporary Europe”. New York University, ProQuest Dissertations Publishing’de yayınlanan çalışma örnek gösterilebilir.

Uluslararası tez veri tabanı ProQuest’den bir örnek olarak ise,

YÖK tez merkezinde yapılan taramada ise yalnızca Günter Grass’ın *Der Krebsgang* adlı eserinin Şenay Kaygın tarafından 2007 yılında “Günter Grass’ın *Yengeç Yürüyüşü* adlı nuvelinin teknik ve tematik açıdan incelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde ele alındığı görülmektedir. Her ne kadar bu eserler farklı açılardan ele alınmış olsa da, bu çalışmada olduğu gibi özellikle edebiyat ve gerçeklik bağlantısı üzerinden edebiyat ve diğer disiplinlerin çoğulcu bir şekilde harmanlayan ve eserlerin ortak temasını oluşturan mülteci sorununu karşılaştırmalı olarak irdeleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da çalışmanın özgün değerini ve önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın araştırma sorusu ve hipotezi şöyledir: Özellikle milenyumda yazılan edebi eserlerin kurmaca dünyasından hareketle, günümüzde küresel bir krize dönüşen mülteci sorununa dikkat çekip öneriler geliştirmek mümkün müdür? Sosyolojik bir gerçeklik olan mülteci sorunu bireysel, toplumsal, hukuki ve yönetsel boyutlarıyla, yaşamın yansıması olan edebi eserlere yansımıştır. İçinde yaşadığımız yüzyılın en önemli sorunlarından biri olan mültecilik sorunu, malzemesini gerçek dünyadan alan edebiyatın kurmaca dünyasına da yansımıştır.

Yukarıda yöneltilen sorudan ve saptamadan hareketle üçü Alman, biri Belçika edebiyatından olmak üzere, 21. yüzyıl Avrupa edebiyatından seçilen dört farklı yazarın romanını, mülteci sorunu ekseninde karşılaştırmalı olarak incelemek bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaç çerçevesinde Batı Avrupa ülkelerinin mülteci sorununa yaklaşımlarındaki siyasal, hukuksal ve toplumsal eksiklikleri ve hataları eleştirerek,

bunların iyileştirilmesine yönelik öneriler sunan edebi eserler özenle araştırılıp seçilmiştir. Çalışmamızda, aslında oldukça geniş bir açılımı olan mülteci sorununu, özellikle Suriyeli göçmenler gibi, yani siyasi bir nedenle değil, savaş nedeniyle memleketlerini terk etmek zorunda kalan insanların (Flüchtlinge) sorunlarına odaklanarak çözümlenmeyi amaçladık. Öncelikle bunu göz önüne alarak gerçekleştirdiğimiz eser seçiminde; metinlerde yaratılan kurmaca evrenin, gerçek dünyada (özellikle “Arap Baharı” diye adlandırılan kaos ortamına destek olarak Suriye örneğindeki gibi iç savaşların çıkmasına da bir anlamda çanak tutan Avrupa ülkelerinde) yaşanan mülteci sorununa ne ölçüde ayna tutabildiğini, farklı kültürlerle mensup olan bu yazarların, bunu kurmaca evrene eleştirel bir bakış açısından aktarma gücünü temel ölçüt aldık.

Araştırmamızı tarihsel açıdan İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar geçen süreyle sınırlandırıp mülteci sorununun o zamandan bu yana gelişimini ve eksikliklerini ortaya koymaya çalışacağız. Bu çalışmanın asıl hedefi, büyük bir insanlık dramı ve ayıbına dönüşen sorunun çözümüne dair ufak da olsa bir katkı sağlayabilmek ve toplumda evrensel bir bakış açısıyla farkındalık yaratmaktır. İncelenecek olan eserlerde de belirtildiği üzere, dünya üzerinde bulunan çeşitli güvenlik kurumlarına rağmen milyonlarca insan, akıl almaz acıların girdabında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. İnsanların yaşamlarını düzene koyması beklenen yasaların, yaşamlar karşısında neden en büyük set olduğu araştırılacak, nelerin yapılması gerektiğine dair alternatif çözüm önerileri üretilmeye çalışılacaktır. Oldukça fazla sayıda mülteciye sahip olan ülkemize de bu sorunla yüzleşme noktasında bir örnek sunabilmek ve sorunun gerek mülteciler açısından gerekse ülkeler açısından sağlam bir zemine oturtulmasına katkı sağlamak, bu çalışmanın en önemli amacıdır. Çalışmada incelenen edebi eserler aracılığıyla gerçek dünyadaki mülteci sorunsalını farklı bakış açılarıyla aydınlatarak, bu sorunsalın uluslararası ölçekte yarattığı krizin nasıl en aza indirilebileceği ve çözümlenebileceğine dair alternatifler üretmek hedeflenmiştir.

Yapılacak çalışmada edebi inceleme aşamasında ve mülteci sorunu bölümünde disiplinler arası bir yaklaşım ile aşağıdaki sorulara yanıtlar aranacaktır:

1) Eserlerde mülteci sorunu bağlamında hangi norm ve değer yargıları sunulmuş, hangileri aykırı olarak tasvir edilmiş, hangileri kabul edilmiş ya da hor görülmüştür?

- 2) Mülteci sorunu/krizi bağlamında incelenen eserler hangi değer yargılarına davet ediyor?
- 3) Var olan norm ve değer yargılarından hangileri analiz edilen edebi eser tarafından destekleniyor, hangisi küçümseniyor ve hangisi eserde benimseniyor? Burada daha çok ilk ikisinin esere dönük analizi üzerine odaklanılacaktır.
- 4) Mülteci sorunu yasal zeminde evrensel bir çözüme kavuşmadığı takdirde ne tür sorunlar açığa çıkabilir?
- 5) Mülteciler için konulan yasaların onların yaşamlarına etkileri nelerdir? Bu yasalar gerçekte kime hizmet etmektedir?
- 6) Farklı kültürel kimliğe sahip mülteciler, yerel halkın kültürel kimliğini tehdit mi ediyor yoksa zenginleştiriyor mu?

Mülteci sorununa katkı sağlamak üzerinde temellenen çalışmada mülteciliğin yasal, sosyal ve politik platformlardaki gelişim tarihi mercek altına alınacak, mülteciliğin türlerinin ayrımı yapılarak daha ziyade savaş mültecileri üzerinde durulacaktır. Mültecilerin yaşamlarını daha kaliteli ve güvenli kılmak adına kurulan Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin tarih içerisindeki konumu, sınırlılıkları, önemi ve yapması gerekenler araştırılacak, Cenevre Sözleşmesi'nden bu yana Avrupa'da mültecilerle ilgili yapılan anlaşma ve sözleşmelerin kapsamı ve yeterliliği irdelenerek daha pozitif bir noktaya ulaşması adına literatürde yapılan eleştirilerin sentezi ve değerlendirilmesi ile yeni çözüm önerileri geliştirilecek, mülteci sorunu disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınarak hukuki, felsefi (ahlak felsefesi), ekonomik, kültürel, politik, sosyolojik, psikolojik açıdan irdelenerek, entegrasyon, ötekileşme ve yabancılaşma gibi büyük sorunların çözüm yolları aranacaktır. Mülteci sorununun yanı sıra edebi metinler üzerinden yansıtılan mülteci sorunsalı ile edebiyat ve gerçeklik üzerine genel bir tartışma ile edebiyatın gerçek yaşam üzerindeki etkisinin ve gerçeklikle ilişkisi üzerine kavramsal bir teorinin ispatı yapılacaktır. Aynı zamanda karşılaştırmalı edebiyatın kuramsal yönü ele alınarak edebiyatın diğer disiplinlerle (sosyoloji, tarih, ideoloji) ilişkisinin araştırılması ve ortaya konan teoriyle eser analizlerini yaparken, bu teoriye pratik bir yönün kazandırılması hedeflenmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

“Öteki”ine açılan bir kapı işlevi gören edebiyat (Emer, 2014, s. 29) kozmopolitliğe doğru evrilen dünyanın dönüşümünün ve beraberinde gelen sorunların dile getirildiği bir mecraya dönüşmüştür. Bu nedenle küresel bir krize dönüşen mülteci sorunu, çeşitli toplumlar tarafından kaleme alınmış ve tematik açıdan yazın dünyasının önemli bir malzemesi konumuna gelmiştir. Günümüz edebiyatına yoğun bir şekilde yansıyan mülteci sorunu, uluslararası bir çerçeveden okuyuculara ulaşarak büyük bir duyarlılık kapısı aralamaktadır. Günümüz dünyasının ortak sorunu halini alan mülteci sorunu farklı uluslar ve aynı ulusun farklı yazarları tarafından ele alınarak karşılaştırmalı edebiyat biliminin sunduğu açılımlar ile aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmada uygulanacak temel yöntem esasen karşılaştırma yöntemi olup karşılaştırmalı edebiyat biliminin (Komparatistik) ana yöntemidir. Komparatistik, ulusal edebiyatlar arasındaki ilişki, yakınlık, benzerlik ve farklılıklarla birlikte, edebi bir türün farklı yazınlara ait ulusal dillerde psikolojik, sosyal, ekonomik, politik şartlar altındaki tarihi gelişimi veya edebiyatın aşkın gelişimiyle ilgilenir (Gfrereis, 2005, s. 84).

Çalışmada karşılaştırmak üzere seçtiğimiz eserler mültecilik sorunsalı ana temasında buluşur, dolayısıyla burada ortak konu ekseninde “tematolojik karşılaştırma” (Aytaç, 2013, s. 99-100) yöntemini kullanacağız. Zira eserler benzer sosyo-kültürel-tarihsel ve ekonomik koşullarda kaleme alındığı için birçok analogik ve tipolojik benzerlikleri içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda tipolojik karşılaştırma yönteminin yanı sıra daha çok etkiler üzerinde duran genetik (oluşumsal) karşılaştırma tipine de (Zima, 2011, s. 50-51, aktaran Kızıler Emer, 2017, s. 155-156) yer verilecektir.

Estetik bir açıya sahip olan edebi eserler aynı zamanda sosyo-kültürel açıdan insanlığa birçok veri sağlayan güçlü ve önemli araçlardır. Edebiyat, herhangi bir toplumun tarihinde gerek kültürel, gerek siyasal, gerek sosyolojik birçok olayın ve değişimin en büyük göstergelerinden birisidir. Bu nedenle toplum bilimi olan sosyoloji ile ortak bir noktaya sahiptir. Bir eseri incelerken o eserin ait olduğu sosyal çevrenin o esere yansımaları göz ardı edilemez. Müzik, edebiyat, resim, tiyatro vb. çeşitli sanat dalları ile ilgilenen sanatçının kendi karakteri kadar eserinin içeriği de dâhil olduğu doğal ve sosyolojik çevrenin etkisi altındadır. Ancak bu tek taraflı bir etkileşim değildir. Sanatçının kendisi ve eseri de aynı zamanda topluma etki eder. Tam da bu noktada sanat sosyolojisi veya burada ele alınacak olan edebiyat sosyolojisi de bu karşılıklı etkileşimi ortaya çıkaracaktır. Çağımızın en büyük sorunu olan mülteci sorunu bu etkileşimden

ötürü edebiyata dolayısıyla çeşitli sanat dallarına yansımıştır. Bu nedenle bu çalışmada yapılacak olan eser incelemesinde zaten sosyolojik bir problem halini alan mülteci sorunu incelenirken edebiyat sosyolojisi ve aynı zamanda tarihin ve ideolojinin eserlerdeki yansımaları temel alınarak edebiyat-tarih, edebiyat- ideoloji (siyaset) arasındaki karşılıklı etkileşimler üzerinden de mülteci sorununun analizi yapılacaktır. Karşılaştırmalı edebiyat kapsamında yapılacak tematik karşılaştırmada, seçilmiş eserlerde tespit ettiğimiz gerçek dünyadaki mülteci sorununa/ krizine ayna tutan verileri, tarihsel, sosyolojik ve ideolojik eleştiri yöntemlerini dengeli biçimde harmanlayan eklettik yöntem ile değerlendirecek ve sorunlara dikkat çekerek alternatif çözümler aramaya çalışacağız.

Çözümlememizde yararlanacağımız edebi eleştiri yöntemlerini kabaca değerlendirecek olursak; dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri yönteminde eser ve eserin dışında kalan dünya arasındaki ilişki üzerinde bağ kurulur. Bu noktada tarihi olaylar, toplumsal şartların yazarı nasıl etkilediği, eserin ortaya çıktığı zaman diliminin özellikleri eseri incelemede önemli bir yere sahiptir. Eserler dönemi çözümleme ve anlamada bir araç olarak kullanılır. Aynı zamanda dönemsel özelliklerin açığa çıkarılması da eseri daha anlaşılır kılar (Moran, 2008, s. 78).

Tarihsel eleştirinin çıkış noktası eski zamanlarda yazılan bir eseri anlamayı kolaylaştırma üzerine kuruludur. Zira eserin yazıldığı tarihteki olay, durum, bakış açısı, inanç ve gelenekler hakkında bilgi sahip olmanın, eseri anlamada son derece önemli olduğuna inanılır. Eserin tam olarak anlaşılması yazıldığı dönemi tanımaktan geçer. Bu eleştiri yönteminde diğer bir önemli nokta ise eserin yazarının tanınmasıdır. Yazarın hayatı hakkında edinilen bilgi eseri anlamaya katkı sağlar. Bu yöntemin ağırlık merkezini eserin kendisi oluşturur (Moran, 2008, s. 82).

Sosyolojik eleştiriye ilk olarak Vico' nun *La Scienza* (1725) adlı eserinde Homeros'u psikolojik ve sosyal açıdan yorumlamasıyla tanıklık edilir. Daha sonra ise Almanya' da Herder bu tutumu benimsemiştir. Bu yöntemi ilk olarak H. Taine'nin kullandığı öngörülür. Taine sanat olaylarının da bazı sebepler sonucu oluştuğu ve şekillendiği inancını benimser. Çünkü bir eserin yaratıcısı toplumsal normlar ve değerler tarafından şekillenir. Çağının gerekleri doğrultusunda yaşar. Bu nedenle sanatta da tıpkı fen bilimlerdeki gibi bir determinizm olduğunu savunur. Taine bu durumu etkileyen üç değişken ortaya koyar. Bunlar: *Irk* (her milletin kendine has karakteristik özellikleri

vardır), *dönem* (belli bir zaman dilimini tanımlar) ve son olarak *ortam*dır. (Bireyin içinde bulunduğu toplumsal, fiziksel ve coğrafik özellikler onun yapısını belirler). Edebiyatın toplum içinde şekillendiği inancından hareket eden sosyolojik eleştiri yöntemi edebiyatın tek başına oluşamayacağına inanır. Edebiyat toplumun tezahürüdür (Moran, 2008, s. 83).

Edebiyat toplumu yansıttığı için bir toplum hakkında bilgi edinebilmek için edebi eserler ve diğer sanat nesnelere dayanılarak faydalanılabilir. Sosyoloji ile ilgili edebiyat çalışmaları edebiyat sosyolojisi alanını açığa çıkartır (Moran, 2008, s. 85-86). Sosyoloji insanlar arası davranış yapıları ve süreçleri ile ilgilenirken, edebiyat ise göreceli bir formda belli bir olay akışına göre düzenlenen her türlü sözel ve yazınsal ifade biçimini kapsar. Sosyoloji biliminin bir alt kolu olan edebiyat sosyolojisi ise edebi eserler aracılığı ile sosyal yaşayış biçimlerini ve davranışlarını olduğu kadar bireyler ve sınıflar arası tutumları da inceleyerek açığa çıkan sonucu nesnelleştirmek için kullanır (Hanfland, 1977, s. 41-42).

T. Adorno'ya göre sanat sosyolojisinin anlamını adından yola çıkarak tarif etmek gerekirse, sanat ve toplumun karşılıklı etkileşimi içerisine giren bütün yönlerinden bahsedilebilir. Silbermann ise sanat sosyolojisinin görevinin sosyal eleştiriye etkin kılmak olduğuna inanır (aktaran Hanfland, 1977, s. 49, 53). Scherer, “Şiir de, mevcut sosyal ilişkilerden en orijinal şekilde ilhamını alacaktır” (aktaran Maren-Grisebach, 1995, s. 14) diyerek edebiyat ve toplumsal olayların arasındaki bağı ortaya koyar. Dolayısıyla sosyolojik olay ve gelişmeler sanatın ve edebiyatın malzemesini oluşturarak temel konusu haline gelebilir. Pozitivist edebiyat anlayışının öncülerinden olan H. Taine edebiyat eleştirisinde eser ve biyografi arasında kopmaz bir bağ olduğunu saptar ve ırk, ortam/çevre ve zaman kavramlarını geliştirir. W. Scherer, Taine'in bu düşüncelerini üçlü E-Yöntemi adı altında geliştirerek bir eseri anlamada bu üç faktörün önemi üzerinde durur. Bunlar: Erebtes (geçmişten miras alınanlar), Erlebtes (deneyim/yaşantı) ve Erlenstes (öğrenilenler/ eğitim-öğrenme)'dir. Sosyolojik eleştiri ile ortak noktaları olan pozitivist edebiyat anlayışına göre yazar, ortaya koyduğu esere kendi oluşumunu meydana getirdiği bütün olguları ilintiler. Kişisel karakterini, aldığı eğitimi, geçmiş deneyimlerini ve bugününü, tutku ve düşüncelerini, içsel çıkmazlarını tamamen esere taşır. Dönemin ahlaki, siyasi ve sosyal koşulları eserin ortaya çıkmasını ve şekillenmesini oldukça yakinen etkiler (aktaran Maren-Grisebach, 1995, s. 9, 19). Bu

çalışmada da görüldüğü üzere savaşın en etkin olduğu dönemlerde yazılan eserler de toplumlar açısından savaşın en acı sonucu olan mülteci sorunu yoğun bir şekilde kurmaca dünyadaki yerini almıştır.

Edebiyat sosyolojisi genel olarak toplumda tezahür eden sosyolojik unsurlara yönelerek edebiyat ve toplum arasındaki ilişkileri analiz eder. Yazar bir birey olarak toplumun ve yaşadığı dönemin sosyolojik ve tarihsel bir ögesidir. Bu durumu Dilthey “İnsanlık veya beşeri-toplumsal ve tarihi gerçekler bütün manevi bilimleri birbirine bağlayan ve bilim dallarından görüntüsünü kaldıran ortak gerçeklerdir” (Maren-Grisebach, 1995, s. 96-99) diyerek perçinler. Bu yaklaşımda yazarın ortaya koyduğu eserlerin toplumdan bağımsız olması mümkün değildir. Lucaks’a göre edebi üslubun en önemli kaynağı toplumsal ve tarihi gelişmeler ile açığa çıkan gerekliliklerdir. Dolayısıyla H.N. Fügen söz konusu edebiyat sosyolojisinde eserlerin estetik yönünden ziyade sosyal bir fenomen olarak kabul edildiğini açıklar (aktaran Maren-Grisebach, 1995, s. 101, 103). Edebiyatı toplumun gerçeklerinden soyutlamak mümkün olmadığından, toplumu ilgilendiren sorunlar, olgular, değerler, krizler, kısacası bireye ve topluma dokunan her şey, edebiyatın en temel malzemesini oluşturmaktadır. Buradan hareketle edebiyat, sosyolojik çalışmaların ve analizlerin önemli bir alanını oluşturur. İşte tam da bu noktada çalışma kapsamında kullanılan yöntemlerden birisi olan edebiyat sosyolojisi temelindeki sosyolojik eleştiri, edebiyatın sosyal yaşam ile ilişkisini ortaya çıkarmaya ve bu ilişkileri iki ayrı ana bilim dalını ortak bir paydada buluşturarak incelemeye çalışır. Toplum ve toplumda tezahür eden olayları anlamada, edebiyatın önemli bir etkiye sahip olduğunu ileri süren edebiyat sosyolojisi, eserler üzerinden toplum analizi yapmaktadır. Yalnız burada söz konusu olan salt metnin kendi içsel analizinden ziyade; her açıdan ele alınan edebiyat ilişkileri çerçevesinde metni, toplumla kurulan diyaloglarda bir iletişim aracı gibi kullanmaktır. Bir metinde ortaya konan karakterler, gruplar ve ilişkilerin toplamını ifade eden edebiyat ilişkilerini merkezine alan edebiyat sosyolojisi, eser ve toplum arasındaki ilişkileri kullanarak sağlam köprüler kurmaya çalışır. Edebiyat sosyolojisi yöntemi ile büyük bir küresel krize dönüşen mülteci problemi edebi eserler ışığında analiz edilecek ve soruna çözüm yolları aranacaktır.

Marksist eleştiri, bir sanat olayının nedenlerini iktisadi koşul ve toplumdaki sınıf çatışmaları üzerinden ele alır. Bu noktada sosyal değerleri dışlayıcı bir tutum takınır. Burada önemli olan ve eseri değerli kılan, ezilen sınıfın çıkarlarını koruması ve egemen

sınıfın isteklerine hizmet etmemesidir. Toplumsal değerler estetik değerın önüne geçer. Eser topluma hizmet etmeli ve toplumu politik açıdan eğitmeli ve doğru bir ideolojik tutum aşılmalıdır. Toplumsal gerçekçiliği savunan Marksist kurama göre bütün sistemi belirleyen şey bir toplumun ekonomik yapısıdır. Bir toplumun ekonomik yapısı o toplumun sanatını, ahlaki, dinî, hukukî görüşlerini belirler. Genel olarak toplumun ideolojisi, egemen sınıfların menfaatlerini korumaya yöneliktir. Edebiyat eserleri sınıf çıkarlarını yansıtan ve üst sınıfa hitap eden bir ideolojidir. Toplumcu gerçekçiliğin doğalcılık tarafında ise önemli ve önemsizin ayırt edilmesi gerekir. Burada önemli olan bütün ayrıntıları aktarmak değil, tipik olanı vererek geneli ortaya koyabilmektir. Gerçekçi romanlarda daha çok toplum eleştirisi yapılır. Ancak günümüz Marksist eleştirmenlerinden Ernst Fischer önemli olanın gerçekçilik değil, gerçeği ortaya koyarken toplumcu bir tutum ortaya koyabilmek olduğunu savunur. Althusser ise edebiyatı bir ideoloji olarak görmez, çünkü edebiyat sadece yansıtmaz, aynı zamanda onu işleyerek dönüştürür, belli bir mesafeden aktarır ve görünürlük kazandırır. Bu nedenle edebiyat yeni bir ürün ortaya koyduğu için bir üretim yapmış olur. Bir diğer deyişle sanat, yeni bir şey yaratmaz sadece bazı form, değer, ideoloji, diğer eserler ve mitler gibi maddeleri kullanarak yeni bir ürün ortaya koyar (aktaran Moran, 2008, s. 66-67).

Siyasi eleştiriye göre edebiyat aynı zamanda siyasi ve ideolojik tarihin de bir parçasını teşkil eder. İnsanoğlunun kendi tarihini araştırırken edebiyattan da yararlanması oldukça olağandır. İnsana ve genelinde topluma ait her türlü duygu, düşünce, değer, anlam, dil, siyasi ve ideolojik sorunlar açısından geniş bilgiler sunar. Eagleton, “[...] edebiyat kuramında da en baştan beri siyaset çoktan vardır. Siyasi kelimesiyle yalnızca toplumsal hayatımızı birlikte örgütleme biçimimizi ve bunun beraberinde getirdiği iktidar ilişkilerini kastediyorum” (2014, s. 202) diyerek edebiyat kuramının bir yanılısamadan ibaret olduğunu ileri sürer. Çünkü toplumsal biçim ve insani hayat çerçevesine yerleşmemiş bir eserden bahsetmek mümkün değildir. Edebiyat felsefe, dilbilim, psikoloji, kültürel ve sosyolojik alanlardan bağımsız düşünülemez. Edebiyatın “[...] bir bütünlüğü ya da kimliği yoktur, sadece toplumsal ideolojilerin bir koludur” (Eagleton, 2014, s. 209, 211). İnsanın içinde taşıdığı değerleri okuma sürecine eklenir ve anlamayı etkiler. Bütün edebi eleştiri yöntemleri ister istemez içerisinde siyasi eleştiriye barındırır. “[...] “ ‘Siyasi olmayan’ eleştirilerin var olduğu düşüncesi, edebiyatın bazı

siyasi kullanımlarını besleyen çok etkili bir mittir” (Eagleton, 2014, s. 215). Siyasi iktidar güdümünde olan romandan filme bütün medya organları bir şekilde siyasi iktidarın çıkarına hizmet edecek şekilde dizayn edilmiştir. Eagleton bunu şöyle açıyor:

“[...] Söylemler, gösterge sistemleri, film ve televizyondan romana ve doğal bilim dillerine kadar her tür anlamlandırma pratikleri bizim iktidar sistemlerimizin korunması ya da dönüştürülmesiyle yakın ilişkisi olan etkiler üretir, bilinç ve bilinçdışı biçimlerini şekillendirirler. Dolayısıyla da bunlar insan olmanın anlamıyla yakından ilişkilidirler. Aslında “ideoloji” kelimesi tam da söylemler ile iktidar arasındaki bu bağlantıyı belirtir” (Eagleton, 2014, s. 216).

Bu doktora tezinde, karşılaştırmak üzere seçtiğimiz eserlerdeki kurmaca olay ve figürlerin gerçek dünyadaki olgularla örtüşen noktalarını açığa çıkarmayı; daha açık bir söylemle eserleri “sosyal vesikalar olarak” (Wellek ve Warren, 1983, s. 136) değerlendirmeyi, eserlerin toplumsal ve tarihsel açıdan vesika değerini aydınlatmayı amaçladığımız için, ağırlıklı olarak yukarıda açıklanan dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri yöntemlerini kullanacağız. Ancak bunların yanı sıra pozitivist eleştiri, psikanalitik eleştiri ve yorumlayıcı (hermeneutik) inceleme gibi yazara dönük eleştiri yöntemleri ile okur alımlamasını temel alan alımlama estetiği (Rezeptionsästhetik) ve metin odaklı metne içkin (werkimmanent) eleştiri yönteminden de yararlanacağız. Sonuç olarak çalışmada mülteci sorunu çerçevesinde bütün bu metni aşkın (werkextern) ve metne içkin (werkimmanent) eleştiri yöntemleri, eserlerdeki araştırma nesnelere göz önüne alınarak dengeli biçimde harmanlanacak ve çalışmanın bütününde karşılaştırma yöntemi temelinde eklektik bir yöntem izlenecektir.

*“Wirklichkeit ist unendlich reich, während
Fantasy Reichtum vorspielt“*

Peter Härtling¹

BÖLÜM 1: EDEBİYAT BİLİMİ VE KOMPARATİSTİK

1.1. Edebiyat Kavramının Tanımı

Edebiyat kavramının Batı dillerindeki (Alm.: Literatur, İng.: Literature, Fr.: Litterature) kullanımının etimolojik kaynağı Latincedeki “letterae” (harfler) kelimesine dayanır. Hayal gücü ve yaşantılar yoluyla estetik bir biçime kavuşan, malzemesi dil ve insan olan, olanı ve olabirliği yansıması açısından toplumları, insanları, dünyayı anlamlandırmaya ışık tutan bütün yazılı kaynaklar edebiyat alanına girer (Baytekin, 2006, s. 4, 6).

Edebiyatın sahip olduğu çelişkili konumu, hem edebi eserlerin çok yönlü incelenmesine hem de mutlak bir tanım yapılamamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle edebiyatın kesin bir tanımı mümkün değildir (Eagleton, 2012, s. 43; Jusdanis, 2012, s. 88). Bu nedenle edebiyatın ne olduğuna ilişkin çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Eagleton ve Onur Bilge Kula çeşitli yazın bilimcilerin dil ve edebiyata bakışını şöyle özetler:

- “Estetik bir etki yaratmak için iyice düzenlenmiş tikel bir konuşma tarzı” (Jakobson).
- “Sözcüklerle yapılan bir sanat” (A. Marty).
- “Edebiyat, her zaman yapılmış bir şeydir; biçimlendirilmiş bir şeydir; buluntulanmış/ kurgulanmış bir şeydir” (Boris Eichenbaum).
- “Sanatın kurallarına uygun olarak gerçekliği değiştirme, yeniden biçimlendirme etkinliği” (Trotsky).
- “Anlam ile bireysel biçimlendirmenin birleşmesidir” (Hegel).
- “Edebiyat sözel imgelerle düşünmedir” (Erlich).

“Yazınsallık, doğal bir öz değildir; metnin içkin özelliği de değildir. Yazınsallık, daha çok metne yönelik bir bağıntılandırmanın, bir temel öge olarak, ereksel bir katman

---

¹ Wehlte-Höschele, M. (2017, 21 Ocak). Peter Härtling: „Djadi, Flüchtlingsjunge“ Aus Angst und Schwäche wird Stärke. Erişim Adresi: https://www.deutschlandfunk.de/peter-haertling-djadi-fluechtlingsjunge-aus-angst-und-1202.de.html?dram:article_id=376952

olarak içkin biçimde bir kural bilinci içeren, uzlaşımsal ya da kurumsal, ancak her durumda sosyal bir bağıntılandırmanın karşılığıdır” (Derrida).

- “Edebiyat bir kimsenin herhangi bir nedenle özellikle değer verdiği herhangi bir metin türüdür” (Eagleton).
- “Edebiyat yeniden bağlamlaştırılmış dildir, işlevlerinden ve amaçlarından ayrılmış dildir” (J. Culler).
- “Edebiyat, belli bir toplumsal kümenin belli bir zamanda ve belli koşullarda edebiyat diye nitelendirdiği yazınsal yapıtlardan oluşur” (R. Baasner- M. Zens).
- “Edebiyat, icat edilmiş biçimlerin meknidir” (G. Jusdanis) (aktaran: Kula: 2012, s. 277-370).
- Edebiyat “bir Şeyin nasıl olduğunu ya da ne olduğunu bilmek değil, nasıl hissedildiğini” bilmektir (C. Wilson).
- Edebiyat ve sıradan dil arasında çok büyük bir fark yoktur; edebiyat etrafına ereve çizilmiş dilden ibarettir (S. Fish).
- “Sahip olunduğunda metni bir Şekilde değerli kılacak özellikleri sıralayamazsak edebiyatı tanımlamak mümkün olmayacaktır” (C. L. Lyas) (aktaran Eagleton, 2012, s. 35,72, 97).

Yukarıda sıralandığı üzere oldukça farklı açılardan açıklanan edebiyat, genel olarak estetik, kurgu ve sosyal bir bağlam çerçevesinde tanımlanmaktadır. Günlük dilden ayrılıp sanatsal bir yapıya kavuşarak toplumun ortak paydası olan dil aracılığı ve biçimlendirdiği kurgu ile yeniden yönünü insana ve topluma çevirmektedir. Toplumun bir bireyi olan yazar, dış dünyadan, toplumdan ve tarihten edindiği birikimlerini estetik ile tamamlayarak yeniden biçimlendirip topluma arz eder. Dolayısıyla edebiyat toplumsal bir alışveriştir denilebilir.

1.2. Edebiyatın İşlevsel Yönü

Matbaanın bulunması, kitap sanayinin gelişmesi, entelektüel nüfus oranındaki artış, kitapların ve dolayısıyla edebiyatın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve edebiyatın toplumsal yapı üzerindeki etkisini arttırmaya başlamıştır. Önceleri yalnızca soylulara hitap eden edebiyat, sonrasında bütün toplumun zihnine ulaşarak toplumsal bilincin altyapısını oluşturma noktasında önemli bir etkiye sahip olmuştur (Escarpit, 1992, s. 9-10).

Yayıdığı etki neticesinde toplumsal ve bireysel algıya ve yaşayışa yön veren edebiyatın hem özerk hem de toplumsal bir işlevi vardır. Çağının sorunlarını damıtarak eserlerinde işleyen yazarlar, dünyanın üzerindeki örtüyü kaldırarak toplumsal farkındalığı oluşturur ve bu eserlerin ulaştığı her yerde insanlığın yüz yüze kaldığı sorunları ortaya koyar. Böylelikle bilen ve farkında olan herkesin sorunlar karşısında elini taşın altına koymasını ve çözüme dair bir şeyler yapmasını teşvik etmiş olur. Aşına olmadığımız ya da hiç rastlamadığımız durumlar karşısında yeni ve farklı bir bakış açısı kazandırır. Hem bireyleri hem de toplumları düşünmeye ve sorgulamaya sevk eder ve cesaret edemediği koşullar üzerine gitmesini teşvik eder. Farkındalığı arttırarak etrafımızda olup bitenlere karşı daha bilinçli bir benlik inşa eder. Edebiyat hayatın her alanındaki yanlış ve eksiği tespit etme ve ortaya koyma özelliği vardır. Artık farkında olan hiç kimse vicdanen suçsuz kalamaz. Dolayısıyla yazarlar ve eserler toplum vicdanını ve sistemi rahatsız ederek yeri geldiğinde büyük bir çatışmaya sebep olabilir. Edebiyat genel kabulün ve sistemin direttiği doğruları yıkan, toplumsal algıya müdahale eden bir araca dönüşür. Okuyucuları toplumsal çelişkilerle yüzleşmek zorunda bırakan edebiyat böylece bireysel ve toplumsal fikir ve algıların değişimine katkı sunar. Bu nedenle edebiyat gerçeklikten bir kopuş ya da kaçış değil, aksine hayatın derinliklerine ulaşmamızı sağlayan bir araçtır (Jusdanis, 2012, s. 12,46, 89-90, 100, 126; Sartre, 1967, s. 22, 58,78, 98, 101). Sartre söz konusu olan değişim gücünü şu sözlerle pekiştirir: “[...] yazar sözün bir eylem olduğunu bilir: ortaya koymanın değiştirmek anlamına geldiğini ve bir şeyin üstündeki örtülerin ancak değiştirmek istediğimiz zaman kaldırılıp atılabileceğini de bilir” (Sartre, 1967, s. 21). Edebiyat, semboller ve hayal gücü aracılığıyla insanın kendisini daha iyi anlamasına katkı sunduğu gibi (Metscher, 2004, s. 12), insanın kendisini başkalarının yerine koyma ve dünyaya onların gözlerinden bakabilme fırsatı da sunar. Dolayısıyla edebiyat; insanın kendisini, dünyayı, evreni ve diğer kimlikleri anlamasının en önemli ve sihirli aracını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle edebiyat “[...] bir yandan dünyanın dışında dolaşıp bir yandan da içinde olabilme” imkânı sunar (Jusdanis, 2012, s. 103-105). Eco edebiyatın kişinin kendisini bulmasına ve dünyayı anlamasına sağladığı katkıyı şu sözlerle dile getirir:

“Her ne olursa olsun, kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmeyeceğiz, çünkü onlarda yaşamımıza bir anlam verecek formülü aramaktayız. Sonuçta, yaşamımız süresince, bize neden dünyaya geldiğimizi ve yaşadığımızı söyleyecek ilk öykünün arayışı içindeyiz. Kimi zaman kozmik bir öykü arıyoruz, evrenin öyküsünü, kimi zaman kendi bireysel öykümüzü (günah çıkardığımız rahibe, psikanalistimize

anlattığımız, bir güncenin sayfalarına yazdığımız öykümüzü). Kimi zaman kendi bireysel öykümüzü evrenin öyküsüyle karşılaştırmayı umuyoruz” (2015, s. 179).

Yukarıda da değindiğimiz gibi bireye, topluma ve dünyaya karşı üst bir bakış kazandıran edebiyat (Heidegger, 2007, s. 83) aracılığı ile edinilen bilgiler, okuyucuların empati kurabilme algısını kuvvetlendirerek, insanlara, toplumlara, farklı kültürlere ve olaylara karşı daha bütünsel ve çözümsel bir bakış açısı kazandırır. Gadamer’e göre edebi eserler okuyucuları geniş, yaratıcı bir evrene katılmaya davet ettiğinden birçok konuda deneyim kazanmayı sağlayabilir ve çok yönlü bilgi kaynağı olabilir. Okunan edebi eserlerde okuyucuların bu dünyaya dâhil olması ile birlikte artık bu evren onlar için yabancı olarak kalmaz. Bu evrende okuyucu kendisini yeniden tanımaya ve öğrenmeye başlar (aktaran Toprak, 2016, s. 141). Böylece bizlerin pratik, ahlaki ve kavramsal düşünce gücümüzü derinleştirir ve geliştirir. İyi derecede işlenen kurgusal işler, pratik becerilerimizi uygulamak için aktif ve çoğu zaman samimi fikirler ve fırsatlar ortaya çıkarır, gerçek yaşamdaki pratiklerimizi geliştirir ve yaşamımızı bir düzene sokmamıza yardımcı olur. Gerçek yaşamın zorlukları ile mücadele edebilmemizi sağlar. Okuma esnasında katıldığımız yaratıcı gezilerin sonucunda kazandığımız refleks etkiler, binlerce kelimedenden oluşan bir romanın arasındaki gerçek bir kelimenin peşine düşmekten daha değerli bir kazanç olur. Edebi eserlerin okuyucuları üzerinde yarattığı etkiyi ve sağladığı olanakları dikkate aldığımızda kesinlikle bilişsel değerini öne sürebilir ve gerçek yaşantımıza sirayet ettiğini iddia edebiliriz. Jones, bu görüşlerini şu sözlerle özetler:

“[...] Da fiktionale literarische Werke uns dazu einladen, uns auf ausgedehnte vorstellende Erfahrungen einzulassen, können sie eine wichtige Quelle derartiger Fähigkeiten, Werte und Begriffe sein. Gute fiktionale Werke rufen aktive und oft intime Vorstellungen hervor und präsentieren uns Gelegenheiten, um unsere praktischen Fähigkeiten auszuüben. Sie fordern zudem unsere Reflexion über die dargestellten imaginativen Szenen sowie über die Gedanken, Handlungen und Dilemmata der Charaktere heraus, was wiederum einen Einfluss auf unser begriffliches Reservoir haben kann. Wenn diese Tätigkeit Früchte trägt und uns hilft, uns besser in unserem Leben und der Welt zurechtzufinden, haben wir sicherlich etwas von kognitivem Wert aus unserer Auseinandersetzung mit Fiktionen gelernt. Fiktionale Werke könnten Wahrheiten vermitteln, und oft tun sie dies auch. Doch eine Wahrheit, die in einzelnen Sätzen aus einem Roman mit Tausenden von Wörtern destilliert werden kann, hat meist keinen großen Wert. Viel wertvoller sind die Ergebnisse der imaginativen Exkursionen, die wir beim Lesen unternehmen, und die reflexive Nachwirkung dieser Reisen” (2014, s. 116).

Edebiyatın insanların eğitimi üzerindeki etkisi, katkısı ve önemine ilişkin yapılan tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak bireye ve topluma kazandırdığı eğitici

ve olumlu yönler yukarıda anlatılanlarla sınırlı değildir. Kurmaca düşünceler insanların dünyayı ve yaşamı anlaması açısından büyük bir öneme sahip olduğu için felsefi açıdan bir bilgi değerine sahiptir (Schnieder, 2013, s. 11). Ancak edebiyat maddi bir kazanım sağladığı kadar manevi bir kazanım da sağlar. Edebi eserler sosyal bir varlık olan insana, hayal gücü zenginliği ile ufkunu genişletme, dilbilimsel ve kavramsal repertuarımızı arttırarak dünyayı algılayış biçimimizi şekillendirme ve daha etkin şekilde açıklama, çevresini algılama, yeniden yorumlama, farkında olma, toplumsal ilişkilerin oluşumu ve toplumsal hayatın yaşayış biçimleri, ahlaki ve manevi sorumluluk bilincinin aşılması noktalarında rehberlik ederek bireyi ve toplumu aynı zamanda ahlaki açıdan da besler (Harrigton, 2004, s. 57-58; Demmerling ve Ferran, 2014, s. 7; Reichner, 2014, s. 75). Edebiyat ile ahlak birbirinden farklı şeyler olsa da edebi eserler ahlaki değerler üzerinde konumlanır (Sartre, 1967, s. 60). Eagleton'un da belirttiği gibi “[...] kurgusal biçim ve ahlaki idrak arasında yakın bağlar vardır” (2012, s. 80). Ahlaki pratiğin bir örneği olan edebiyat, okuyucularına “ahlaki bilme yetisi” kazandırır. J. Culler'a göre de edebiyat benliği geliştirerek, açık görüşlü, esnek ve inançlar noktasında şüpheciliği, öz bilinci, bireylerin ve toplumun farkındalığını arttırır ve ahlaki açıdan da geliştirir (aktaran Eagleton, 2012, s. 69, 74, 111-112). Ayrıca duygularımızı terbiye edişiyile belli koşullar ve olaylar karşısındaki öfke, merhamet, bağışlama, suç ve utanma gibi çeşitli duygusal ve ahlaki tepkilerimizi kontrol altına almamıza yardımcı olur (Reichner, 2014, s. 75). Sanat ve özelinde edebiyat, gerçekliğin sınırlarını aşarak, bize ahlaki ve siyasi bir özgürlük alanı sunar. Edebiyat yeryüzünde insanlığı tehdit eden birçok hastalığın tedavisinde kullanılabilecek oldukça etkili toplumsal bir ilaçtır (Gadamer, 2008, s. 114, 121). Heidegger'in de imlediği gibi edebi eserler, farklı dünyalar teşkil ederek dünyayı yeniden üretir ve üzerinde yaşadığımız dünyayı daha yaşanılabilir bir dünya kılar (Heidegger, 2007, s. 37). Daha iyi bir dünya için savaşan bir merkez görevi görür (Kula, 2012, s. 371). Bu görüşü destekleyen Lawrence “ Bize yaşamakta romandan daha çok yardımcı olabilecek hiçbir şey yoktur” der (aktaran Forster, 2019, s. 21).

Yukarıda aktarılanlardan anlaşılacağı üzere bireye, topluma ve dünya düzenine yön veren edebiyat, aynı zamanda din, kültür ve politika gibi çeşitli alanlarda da oldukça etkin bir role sahiptir (Eagleton, 2012, s. 64). Her ne kadar G. Jusdanis edebiyatın “toplum içinde kök salmış ve siyasi mücadelelere, ekonomik düzenlemelere maruz

kalmış toplumsal bir kurum” olarak toplumla iç içe olduğunu ve çeşitli değerlerden etkilendiğini ileri sürse de, her türlü dışsal ilkelerden soyutlanarak kendi sanatsal özerkliğini koruduğunu da sözlerine ilave eder (Kula, 2012, s. 371). Aşağıda ele alınan alıntı da edebiyatın yukarıda bahsi geçen siyasal yönüne atıfta bulunulmuştur:

“[...] Hem haz verip hem toplumsal bir amaca hizmet etmek. Hayali bir dünyaya adım atınca daha fazla zevk alır, heyecanlanırız. Öte yandan o kurgusal evrenden geriye, gerçek olana dönüp bakarız, onu oradan eleştirebilir, alternatiflerini görebilir ve hatta onu dönüştürmenin peşine düşebiliriz. Kısacası her ne kadar sanatı yaratıcı potansiyelinden dolayı sevsek de, bizi ona çeken şeyde, kişisel hazın ötesinde siyasal bir yön de vardır. Bu parabatik işlev, edebiyatın gerçeklikle olan yapısal ilişkisine vurgu yapar” (Jusdanis, 2012, s. 12).

Edebiyatın işlevsel yönü mercek altına alındığında özetle, hayal gücünü geliştirmesi ve farkındalığı artırması açısından **bireysel**, sosyal düzene olumlu yansıyan eğitici yönü ile **toplumsal**, evrensel değerleri aşılması neticesinde **ahlaki**, gerek kendi kültürümüze gerekse diğer kültürlerle ilişkin yansıttığı imgelerle **kültürel**, Tanrı’yı övme ve dini açıdan yapay bir hizmet sunması bakımından **dini** ve siyasi gücü sağlamlaştırma açısından da **ideolojik olmak** üzere birçok etkiye sahip olduğunu ileri sürebiliriz (Eagleton, 2012, s. 35).

1.3. Edebiyatta Gerçeklik ve Kurmaca İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme (Mimesis İlkesi)

Gerçeklik kavramının ilk olarak bilgisel durumlarda geçerli olan, doğru olan; ikinci olarak olgusal durumlarda geçerli olan gerçeğin ta kendisini kastettiği anlamları vardır. Edebi eserlerde yer alan bilgilerin doğru olup olmadığı araştırılabileceği gibi, olay ve durumların gerçek yaşamla ne derece uyduğu da incelenebilir. Kurmaca kavramı en basit şekliyle hayali, uydurma, yalan olarak ifade edilebilirken; gerçeklik hayali ve uydurma olmayan, doğru ve gerçek olanı kasteder (Çıkla, 2002, s. 115-115).

Bu başlık altında kurgusal edebi metinler aracılığıyla öğrenmek mümkün müdür, edebi metinler sadece bir kurgudan ve hayal gücünden mi ibarettir, kurgusal metinler bizlere ne çeşit bir bilgi aktarımı sağlar, kurgusal edebi metinler bizlere gerçek dünya ile ilgili sadece önerme içerikli bir bilgi mi sunar, edebi eserler aracılığıyla gerçek dünya hakkında birçok bilgi edinmek mümkün olabilir mi (Reichner, 2014, s. 73-74) şeklindeki birtakım soruların cevapları tartışılacaktır.

Edebiyatın gerçeği yansıtıp yansıtmadığına ilişkin olarak farklı görüşler mevcuttur: Bir taraftan edebiyatın insan tabiatı, hayat, kültür ve toplum hakkında bir takım bilgileri verdiği iddiası öne sürülürken; diğer taraftan edebiyatın veya sanatın özü itibari ile hakikati sunmaya uygun olmadığı görüşü savunulur (Moran, 2008, s. 273). Aynı zamanda edebiyatın hem gerçek hem de kurmaca yönünün iç içe olduğunu savunan görüşler de vardır.

1.3.1. Edebiyatın Gerçekçi Yönü

Edebiyatın gerçeklikle arasında kurulan ilk bağlantı mimesis (yansıtma) kuramı ile ortaya atılır. Mimesis kuramının önemi oldukça erken dönem felsefe tarihinde açığa çıkar. Mimesis kavramı gerçeklikle bağlantısı olan bir kavramdır. Edebi temsile karşılık gelen bu kavram, var olan gerçekliğin resimsel tasviri değil; gerçekliğin yorumudur (Jena, 1998, s. 33). Aristoteles bu kavramın gücünü bütün sanatların ve tabii ki edebiyatın da temeli olarak kabul eder. İnsani kültürlerin inşası açısından da büyük bir role sahip olan mimesis kavramı Aristo'ya göre sanatın temelini inşasında en önemli araçtır (Metscher, 2004, s. 9). Sanatın insana, doğaya ve hayata bir ayna tutarak, onları yansıttığını ileri süren yansıtma kuramına göre bu yansıtma üç şekilde gerçekleşir: İlk olarak sanat görüngüyü olduğu gibi yansıtır, ikinci olarak geneli ya da özü yansıtır, son olarak ise ideal olanı yansıtır (Eagleton, 2012, s. 41).

İlkinden başlamak gerekirse; bu görüşü savunan Platon sanatın ve özelinde edebiyatın görüngü (duyular) dünyasını yansıttığına inanır. Görüngü dünyasında duyularımızla algıladığımız maddelerin, zihinle kavranabilen gerçekliğin yani idealar dünyasının bir kopyası/yansıması (mimesis) olduğunu, sanatın ise dolayısıyla kopyanın kopyası olduğunu ileri sürer. Bu nedenle Platon sanatın gerçekliği yansıttığı görüşüne katılmaz; aksine gerçekliğin yansıması olan görüngüleri aktaran sanatçının, bizleri gerçeklikten uzaklaştırdığını savunur. Ancak bugün hâlâ etkisini ve önemini koruyan ve Platon'un öğrencisi olan Aristoteles ise sanatın gerçekten olanı değil, olabilir olan şeyleri yansıttığını ifade eder (Moran, 2008, s. 21, 28). Aristoteles için sanat özellikle somut varlıkların, olayların, eylemlerin, yaradılışın ve bütüncül manada insani olan bütün gerçekliğin taklididir (Aristoteles, 2015, s. 12, 13); ancak bu gerçeklik hayatı olduğu gibi aktarmaktan farklıdır. Sanatçı tek olanı kullanarak geneli, evrensel olanı açıklar (Moran, 2008, s. 29). Aristo edebiyat kuramının temel taşlarından biri olarak kabul

edilen “Poetika” adlı eserinde sanat ve gerçeklik bağlamında bir ozanın ne kadar iyi taklit ediyorsa o kadar gerçeklik kazandığını ifade eder. Edebiyat veya sanat var olanı, var gibi görünen şeyleri ya da olması gerekeni taklit ederek yansıtır ve yansıtmalıdır:

“Bütün bunlardan sonra açıkça anlaşılıyor ki ozan, bir dize yapımıcısından çok, bir öykü yapımıcısı olmalıdır; çünkü taklit ettiği ölçüde ozandır o; taklit ettiği şey de eylemlerdir. Gerçekten meydana gelmiş şeyler üstüne bir şiir² kurduğunda bile bu onun ozanlığını eksiltmez; bunların kimilerinin olabilirlik ve olasılık gereği meydana gelebilecek şeylere benzememesi için hiçbir neden yoktur çünkü; o da bütün bunların ozanıdır” (Aristoteles, 2015, s. 38).

Aristo'nun fikirleriyle paralellik gösteren ve onun sanat anlayışına yaklaşan Eco, edebiyatın insanı yaşama ve toplumsal bir varlık olmaya hazırladığını dile getirir. Edebiyat insanı gerçek hayata hazırlayarak onu deneyimli kılar ve olabilecek olanı gösterir. “Aslında yazarın tek görevi, gerçek dünyayı kendi yaratisinin artalanı olarak sunmak değil, gerçek dünyanın okurun olasılıkla bilmediği yönleri hakkında da okura sürekli olarak bilgi vermesidir” (Eco, 2015, s. 123). Eco'nun deyimiyle “anlatı ormanında” dolaşan insan, gerçek dünyada daha deneyimli ve hazırlıklı olur. Eğer bir eser Eco'nun deyimiyle okuyucuyu gerçek dünyaya hazırlıyorsa, o zaman Eco'nun gerçeklik ve edebiyat arasındaki bağıntıyı desteklediğini ifade edebiliriz.

Sanatın ideal olanı yansıttığını ileri sürenler ise, Aristo'nun sanatın dünyevi gerçekliği yansıttığı düşüncesinden biraz daha öteye giderek, aşkın bir gerçeklikten bahsediler. Yani sanatın mevcut olandan daha iyi olanı, ideal olanı yansıtması gerekir. Olanı ya da olabilirliği yansıtmaktan ziyade önemli olan, olması gerekenin yansıtılmasıdır. Yansıtma kuramı on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar daha çok Aristoteles'in çizgisinde ilerlerken, on dokuz ve yirminci yüzyıllarda Marksist estetik, bu kuramı daha çok toplumsal gerçekçilik bağlamında ele almıştır (Moran, 2008, s. 17-19, 35-39). De Bonald'a göre edebiyat toplumun ifadesidir. Hegel ve Taine de benzer şekilde edebiyatın toplumsal gerçeklikleri aktardığına inanır (aktaran Wellek ve Warren, 2011, s. 108). Bu noktada toplumsal sorunları yansıtan eserler bireye ve topluma yapılan bir çağrıdır (Sartre, 1967, s. 48). W. Benjamin'in üretici bir güç olarak kabul ettiği G. Lucaks'ın ise genel insani bir yetenek olarak nitelediği (aktaran Metscher, 2004, s. 9-10) mimesis kavramı olmaksızın insani ve toplumsal gerçeklikten bahsedilemez. Zira çocuklar içine doğdukları toplumun duygu, davranış ve düşünce biçimlerini taklit

---

² Platon ve Aristoteles bugün edebiyat denilen şeyi şiir şeklinde ifade etmektedir (Jusdanis, 2012, s. 16).

ederek bir ayna gibi yeniden yansıtarak öğrenirler (Eagleton, 2012, s. 41). “[...] şair için dil, bütünüyle, dünyanın Aynasıdır” diyen Sartre’ın (1967, s. 7) düşüncelerine göre de yaşadığımız dünyaya bir ayna tutan edebiyat ve genel manada sanat gerçek tarihi ve toplumsal bir sürece dayanır (Metscher, 2004, s. 11). Edebi eserler kaleme alan yazarlar, okuyucuyu ve metni içerisine alan sosyal bir pratik olarak da kabul edildiği için (Demmerling ve Ferran, 2014, s. 9), mimesis kuramının yanı sıra edebiyat ve gerçeklik bağlantısının yazarın kendisi, yaşantısı, okuyucunun algılayış biçimi, tarihin ve kültürün bir parçası olarak gerçekleştiği de ileri sürülür. Yaşayarak deneyimlediğimiz ve algıladığımız hayatın bir benzerini, bir bölümünü yansıtan edebi eserler yaşantılar sonucu şekillenir ve bu döngü tersine dönerek bu kez yaşamları şekillendirmeye başlar (Çıkla, 2002, s. 117, 119). “Edebiyat, kültürün bir parçası olarak ancak sosyal bir bağlam, bir ortam içinde oluşur”, [...] bu nedenle “ifade vasıtası olarak toplumun yarattığı dili kullanan sosyal bir kurumdur” (Wellek ve Warren, 2011, s. 107, 120). Sosyal bir gerçeklik olan yaşam, edebi metinler içerisinde tekrar canlanır. Herhangi bir edebi eserin en önemli kaynağı hiç şüphesiz yazardır. Edebi bir esere hayat veren yazar, yazım aşamasında kendi kültürel değerlerinden, çevresinden, dünya görüşü ve ideolojisinden, araştırma ve incelemelerinden, ırkından, hayal gücünden, duygu ve düşüncelerinden, tecrübelerinden, eğitiminden, ailesinden yola çıkar. Bu da yazılanların gerçekten var olan ile ilişkilerinden biridir (Çıkla, 2002, s. 119). Taine’nin de belirttiği gibi yazarın bakış açısını şekillendiren, onun içinde bulunduğu ortamıdır (Sartre, 1967, s. 72). Bu nedenle edebi eserin incelenmesi, değerlendirilmesi ve açıklanması noktasındaki en önemli kılavuz yazarın hayatı ve kişiliğidir. Edebi eserler yazarların dünya görüşlerinden etkilenir. Ancak bir eseri tamamen yaratıcısının ifadesi, kişisel duygu ve düşünce ve inançlarının bir kopyası olarak değerlendirmek doğru olmaz. Yazar ve toplum arasında karşılıklı bir şekilde birbirine etki eden bir ilişki vardır. Edebi eserlerin yaratıcısı olan yazar içinde yaşadığı toplumun bir üyesidir. Edebi metinlerde ele alınan problemler, bireysel ve toplumsal problemlerle ilgilidir. Aynı şekilde edebiyat da yalnızca hayatın bir yansıması değil, hayata yön veren bir etkiye de sahiptir (Schnieder, 2013, s. 18; Wellek ve Warren, 2011, s. 85, 88, 107, 116). Ayrıca yazarlar gerçeklikten etkilendiği unsurları eserlerine yansıttığında bunları farklı bir gerçeklik boyutuna da dönüştürmüş olur. Çünkü en objektif yazarların eserlerinde dahi belirli bir dünya görüşünün izlerine rastlanabilir (Forster, 2019, s. 14). Zira her insan aynı

zamanda kendi çağının birer tanığı ve sözcüsüdür (Marx ve Engels: 1980, s. 43). Yazarlar kendi çağlarının olaylarını yaratıcılık ile buluşturarak kendi sezgileri ve deneyimleri doğrultusunda gözlemediği dünyayı aktarır (Forster, 2019, s. 17, 217). Temel dürtü ve içgüdüleri üzerine inşa edilen edebi eserlerde yazarlar, ayrıca duyumsanabilir ve algılanabilir olanı estetik ve kurgu ile birleştirir (Jusdanis, 2012, s. 31, 56). “[...] edebiyat gündelik tecrübe yaşantıyı anlamlı sezgi ve kavrayışa dönüştürmedeki becerisi diye tanımlayabileceğimiz farklı bir manada ‘doğrudur’ hükmü taşır ve yaşadığımız dünyanın nesnelere arasında ‘anlamlılık ağı’ oluşturabilir” (Harrington, 2004, s. 57). Thomas C. Pollock bu düşünceye paralel olarak, “edebiyatın yazarın deneyimini çağrıştıran belirli bir dil kullanımı olduğunu” savunur (aktaran Eagleton, 2012, s. 46). Bir edebi eserde yansıtılan hayat görüşü aracılığıyla gerçeklik açığa çıkabilir (Wellek ve Warren, 2011, s. 39). Hiçbir edebi eser kökenlerindeki bağlantılardan sıyrılmaz (Eagleton, 2012, s. 88). Tam da bu noktada Hegel edebiyatı tanımlarken, “insanın derin ilgilerinin, onu devindiren güçlerin içerik ve düşünce dolu bir biçimde betimlenmesidir” ve “[...] henüz yetkin, içerikli ve kendi içinde eksiksiz ürünler vermeden önce, tin ve ruh, yaşam, deneyim ve düşünümünden geçerek zenginleşmiş ve derinleşmiş olmalıdır” (aktaran Kula, 2012, s. 267) diyerek, insan yaşanmışlıkları ve ilgileri ile edebiyatı doğrudan bir etkileşim içerisine sokar. Bir metni anlamaya etki eden faktörlerden biri de bizleri meydana getiren ve bizleri etkileyen hakikat ve edinilen dünyevi tecrübelerdir (Gadamer, 2008, s. XXI, XXXIII). “Yazmak paylaşılabılır bir anlam meydana getirme işine girmektir. En özel deneyimlerde bile dolaylı bir genellik boyutu vardır ki bu da edebiyatı mümkün kılan şeyin bir bölümüdür” (Eagleton, 2012, s. 95). Bu durumda insanların gerçek yaşamdaki deneyimleri bir şekilde edebiyata da yön verirken, edebiyat da insanların yaşamlarına etki eder. “[...] Her şey yaşantıdır” (Heidegger, 2007, s. 69) ve insan ile roman iç içedir (Forster, 2019, s. 60). Dolayısıyla edebiyat ve gerçeklik bağları tümüyle koparılamaz. “Romancılar size insan tabiatı hakkında psikologlardan daha fazla şey öğretebilirler” (Wellek ve Warren, 2011, s. 37-38) sözü edebiyatın insana ilişkin içinde barındırdığı gerçekliği açıkça ortaya koyar. Hiç şüphesiz insan doğası ve gerçekler edebiyatın en temel içeriğini teşkil etmektedir. Edebi eserler filizlendiği çağın ve kültürün değerlerinden ve yazarın yaşama bakış açısından kendisini soyutlayamaz. T. S. Eliot’a göre “[...] Bir sanat eseri, bir toplumun sosyal gerçeklerini ve ideal edindiği

değerleri didaktik olmaksızın yaratıcısının perspektifinden sunan, içinde yaşadığımız kargaşaya bir düzen getiren bu düzen duygusunu içimizde de uyandırarak bizi önce kendimizle, sonra da toplumla barıştıran organik bir bütündür” (1983, s. 6-7) açıklaması yukarıdaki tezi doğrular niteliktedir. Ayrıca Hans Robert Jauss da edebi eseri içinde bulunduğu kültürün bir parçası ve tarihin ufkunun yansıması olarak görmektedir. “Bir eser, kendi tarihsel döneminin belirli bir ürünü olarak kalır” (Eagleton, 2012, s. 90). Burada edebi geleneğin içinde bulunduğu zamanın getirisine göre şekillendiğine ve değiştiğine inanılır. Bu nedenle bir eserin farklı tarihsel dönemlerdeki okurları arasında anlam farklılıkları olabilir (Eagleton, 2014, s. 96). Edebi eserlerin oluşumu sırasında her ne kadar sanatsal özerklik korunsa da eserler, toplumun ortak bilincinin ortaya koyduğu nesnel gerçeklik tarafından biçimlenir. “Böylece yazın, “özerk” olmasına karşın, içerik ve yapısal bakımdan “ortak bilincin” katkısıyla temellendirilir ve yeniden ortak bilince katkıya dönüşür” (aktaran Kula, 2012, s. 34). Aşağıdaki alıntı yukarıda savunulan görüşleri özetler niteliktedir:

“Yazınsal ögenin bağıntıları ve bağları, belli bir zaman, ortam ve yönelim çerçevesinde oluştur(ul)duğundan, dış esinlenmelere karşın, öz kültürün etkisini taşır: Diyesi, yazınsal bir yapıt içerisinde yaratıldığı kültürün özsel niteliklerini ve eğilimini dış dünyaya, topluma ve insana bakışını yansıtır” (Kula, 2012, s. 39).

Toplumsal ve dış koşulların edebi eserler üzerindeki etkisini kimsenin görmezden gelemeyeceğini vurgulayan Escarpit (1992, s. 11) gibi V. Jdanov da benzer şekilde yazarı etkileyen toplumsal yaşam, tarihi ve sosyolojik etkenlerin yadsınamayacağını dile getirir ve eserlerin öznelliğini ve keyfiliğini reddeder (aktaran Escarpit, 1992, s. 11-12). Bütün kültürler, yazılı eserler ve diller tarihi bir deneyimin arşivi niteliğindedir (Metscher, 2004, s. 10). Edebi eserler yazıldığı dönemin özünü, esasını ve özetini teşkil ederler. Sosyal bir belge niteliği taşıyan edebi eserler toplum tarihinin ana çizgilerini sergiler. Wellek ve Warren ‘a göre “(e)n muğlak bir alegori, gerçeklerle en ilişkisiz bir tabiat şiiri, en kötü bir fars bile uygun şekilde soruşturulursa, zamanın toplumu hakkında bize bir şeyler söyleyebilir” (2011, s. 109, 117, 120). Edebiyat ve toplumu birbirinden ayırmak mümkün değildir. Toplumsal bir fenomen olarak değerlendirdiğimiz edebiyat hoş vakit geçirme aracından öteye giderek köklerini toplumun içine yerleştirir. Edebiyatın özerk ve kurgu yönünün varlığı onun toplumsal ve gerçekçi yanını zedelemesini. “[...] Edebiyat bir yandan uzun bir tarihi olan, toplum içinde kök salmış ve siyasi mücadelelere, ekonomik düzenlemelere maruz kalmış

toplumsal bir kurum” ve faaliyettir (Jusdanis, 2012, s. 13, 32-33, 95, 11). Forster’a göre “[...] (r)omanın gerçek amacı, yaşamı göstermektir. [...] Roman da, her canlı varlık gibi, yaşayan, kendi içinde bütünlüğü bulunan bir varlıktır” (2019, s. 16). Edebi eserler yaşamın içinde yaşanan gerçekliği kendi evrenin içerisine dâhil ederek kendi gerçekliğine dönüştürür (Çıkla, 2002, s. 116). Edebiyatın kendine özgü geçerliliği olan bir hakikat iddiası vardır (Jusdanis, 2012, s. 36). Zira, “[...] edebiyat dışında kalan konu yoktur” (Sartre, 1967, s. 24). Edebi eserler evrensel değerler üzerine eğilip konu hakkında fikir birliği sağlanmış doğruları, kültürel değerleri ya da bilimsel bilgilere yer verdiği sürece gerçeklik yönünü korumuş olur (Wood, 2013, s. 19). Diğer bir ifade ile bir eserin gerçekçiliği evrensel değerlere hitap edişi ile ilişkilidir (Çıkla, 2002, s. 125).

“Bir roman ne kadar marjinal, bilimkurgu, ütopyik, mitik olursa olsun muhakkak az veya çok bir “gerçeklik”e sahiptir. Yani milyonlarca anlatı örneğinin hepsinin farklı seviyelerde gerçekçi olan ve olmayan yönlerinin olması kaçınılmazdır. Kişiden kişiye, inanıştan inanışa, yaşayıştan yaşayışa değişen gerçekler olmakla birlikte yine de her romanda okuyucularının büyük çoğunluğunun fikir birliği yaptığı evrensel gerçekler, gerçekçi tasvirler ve anlatımlar da söz konusudur” (Çıkla, 2002, s. 117).

Alımlama estetiğinin temsilcilerinden olan Umberto Eco *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* adlı eserinde, yukarıda aktarılan alıntıyı destekleyecek nitelikte metin evreni ile gerçek dünya arasındaki güçlü etkileşime dikkat çeker. Ayrıca bir metnin seçim ilkesi doğrultusunda bir takım şeyleri okuyucusuna sunduğunu ve bazı kısımları da okurun doldurması (“Leerstelle”) gerektiğini ifade eder (2015, s. 14).

“Ancak bir anlatı ormanında gezinmek, oyunun çocuk için gördüğü işlevi görür. Çocuklar oyuncak bebeklerle, tahtadan atlarla ya da uçurtmalarla, fiziksel yasaları ve bir gün ciddi olarak yerine getirecekleri eylemleri daha yakından tanımak için oynarlar. Aynı şekilde, anlatılar okumak, gerçek dünyada gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ve gerçekleşecek olan uçsuz bucaksız şeylere bir anlam vermeyi öğrendiğimiz bir oyun oynamak demektir. Romanlar okuyarak, gerçek dünyayla ilgili bir şeyler söylemeye çalıştığımız an bizi kuşatan o kaygıdan kurtulmuş oluruz. Anlatının tedavi edici işlevi ve insanların insanlığın başlangıcından bu yana öyküler anlatmalarının nedeni budur” (Eco, 2015, s. 116).

Edebiyatın gerçekçi yönünü belirtmeye çalışanların görüşleri doğrultusunda açıkça görülmektedir ki, gerçeklik ve edebiyat ilişkisi çok yönlü bir ilişkidir (Schnieder, 2013, s. 9). Bütün edebi eserlerin kurgu olduğunu ileri sürmek doğru olmaz (Jones, 2014, s. 98). Zira gerçeklikle bağımlı tamamen kopartan bir metnin anlam bulması mümkün değildir (Kula, 2012, s. 39). Edebiyatın spesifik bir şekilde gerçek olabileceği gibi (Damerau, 2003, s. 11), eserler, direkt ya da dolaylı olarak da gerçeğin aktarılmasına

aracılık edebilirler (Jones, 2014, s. 100). Vico edebiyat ve gerçeklik arasındaki ilişki bağını bir adım öteye taşıyarak poetik gerçeklik metafizik bir gerçekliktir der (aktaran Damerau, 2003, s. 156). Bunun yanı sıra gerçek yaşamın gerçekliğinin edebi gerçeklikte ahlaki bir değer olarak yansıtıldığı da gerçekliği başka bir boyuta taşır (Eagleton, 2012, s. 82). Başka bir görüşe göre, bir eserin gerçekçilik kazanması adına en ihtiyaç duyduğu şey, yazarın gerçekten var olan ile ilgili verdiği ayrıntılı detaylardır. Ayrıntılı betimleme sayesinde eser gerçekliğe yaklaşmış olur (Çıkla, 2002, s. 117). Engels ise ayrıntıları göz ardı ederek edebiyattaki gerçekliği şu şekilde açıklar: “[...] Bence gerçeklik, ayrıntıların gerçekliğinden başka, tipik durumlarda tipik kişilerin tipik konularda gösterilmesi demektir” (Marx ve Engels, 1980, s. 38). Detaylı anlatım ve tipik olan ile gerçekliği bağdaştıranların yanı sıra Richard Gale’e göre eğer bir eser, ana karakterlerini gerçek hayattan alırsa, eser kurmaca yönünü yitirir ve gerçeklik kazanır (aktaran Eagleton, 2012, s. 122). Bütün bu savlara ilaveten aşağıda yer alan alıntıdan ayrıca edebiyatın gerçekliğe dair herhangi bir şeyi kendine özgü ve eleştirel olarak açıklayabilen bir araç olarak kabul edildiğini ve gerçekliğe ilişkin alternatif bir algı sağlayarak, gerçekliğin henüz fark edilmeyen yönlerine dikkat çekebileceği çıkarımında bulunabiliriz:

“[...] In diesem Sinne gilt Literatur weithin als Medium, das im Verhältnis zu anderen gesellschaftlichen Institutionen des Wissens auf gleichwertige, eigene und kritische Weise etwas über die Wirklichkeit zu erkennen geben kann- und sei es, nur’ kritisch in dem Sinne, daß die Texte eine alternative Wahrnehmung vermitteln und somit auf kaum oder noch gar nicht bemerkte Aspekte der Wirklichkeit aufmerksam machen” (Damerau, 2003, s. 471).

Gerçeklik ve kurmaca arasında her daim muğlak bir ilişki var olagelmiştir (Jusdanis, 2012, s. 93). Gadamer “[...] Sanat tecrübesi temelde metodolojik bilgi alanını aşan hakikatlerle ilişkilidir” (2008, s. XXXV) diyerek bir sanat olan edebiyatın gerçeklik yönünü farklı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu görüşe göre kurgusal bir metinden öğrenmek mümkündür ancak bu belli bir bilgi türü değildir (Reichner, 2014, s. 76). Ancak kimilerine göreyse “Kurmaca eserler [...] gerçek savlar ileri sürerler” (Eagleton, 2012, s. 120). Heidegger’ e göre de “[...], sanat hakikatin gerçekleşmesi ve oluşması demektir. [...] Sanat, hakikati ortaya çıkarır. [...] Edebiyat, var olanın açıklığının söylenmesidir. [...] Edebiyatın varlığı ise hakikati kurmaktır” (2007, s. 62-67). Şüphesiz yazarlar bazen edebi eserlerinde gerçek cümlelere de yer verirler. Yazarlar gerçekliği kurmaca dünyası için birer malzeme olarak kullanırlar. Hatta iyi yazarlar eserlerinde ele alacakları konuların gerçeklik boyutunu ve arka planını araştırarak

yazarlar. Bu nedenle edebi eserler kurmaca dünya ve bilim ile alakalı gerçek bir bilgi kaynağı olabilir (Schnieder, 2013, s. 17, 33-34). Gerçeklik derken kastedilen şey hakikatte var olandır. Hakikat ise hakiki olanın var olmasıdır. Edebi eseri meydana getiren cümleler açık olana yani hakiki olana hitap ettiği sürece gerçek olur. Hakikat mantığa aittir. Var olan ile uzlaşma hakikatin özünü oluşturduğuna göre toplumsal düzen içerisinde gerçekte var olan ile uyuşan ve uzlaşan edebi içeriğin de gerçeklik yönü vardır diyebiliriz (Heidegger, 2007, s. 27, 40, 42). Zaten doğal olan ile hayal gücü arasında her zaman bir benzerlik vardır (Jusdanis, 2012, s. 12). Gerçeklik zamana, döneme ve mekâna göre değişmez, kendi başına var olur (Heidegger, 2007, s. 28, 45). Sanatın kendine özgü bir gerçekliği vardır (Gadamer, 2008, s. 136). Eagleton'a göre edebi gerçeklik şu şekilde oluşur: “[...] Bir kurmaca eser de [...], telaffuzları dışında bir varlıkları olmayan bir dizi gerçeklikten oluşur” (2012, s. 138). Edebi eserlerin içeriklerinin mantıksal boyutunun olması gerekir (Schnieder, 2013, s. 28). Eserlerde işlenen karakterler gerçekten var olan kişilere benzediği için değil inandırıcı oldukları için gerçektir (Forster, 2019, s. 102). Nicholas Wolterstorff'a göreyse, “[...] bir kurmacada ne anlatılan hikâyenin yanlış olması ne de yazarın onların yanlış olduğunu düşünmesi gereklidir. Hepsinin de doğru olduğunu düşünebilir ve onlar da doğru olabilir. Buna karşın onu bir kurmaca yazarı yapan, hiçbir şey doğrulamaması ama bir şey sunmasıdır” (aktaran Eagleton, 2012, s. 133). H. James'e göre roman kendi içerisinde kurduğu bütünlüğü ve tutarlı bir yaklaşımla gerçekçi bir şekilde yaşamı aktarmalıdır:

“[...] Roman yaşamdan daha gerçektir, çünkü romana aktarılmış bulunan yaşam, seçme ve düzenleme yoluyla belli bir bakış açısından sunulmuş, kendi içinde bütünlüğü ve anlamı olan bir yaşamdır” (aktaran Forster, 2019, s. 14, 19). Dolayısıyla edebi yapıtların kendine has bir varlığı ve bütünlüğü vardır. Bunun dışına çıkmadığı sürece gerçeklikten kopmaz (Forster, 2019, s. 152).

“[...] Roman yazarı bir kişi hakkında her şeyi biliyorsa o kişi gerçektir. Yazar bildiklerinin hepsini bize anlatmak istemeyebilir; bildiklerinin çoğunu, hatta herkesin açıkça görebileceği şeyleri bile gizleyebilir. Ancak, söz konusu kişi hakkındaki her şeyi açıklamamış da olsa, romancı bizde her şeyin açıklanabileceği yolunda bir duygu uyandıracaktır. Bu duygu ise, günlük yaşamda hiçbir zaman edinemeyeceğimiz bir gerçeklik izlenimi yaratır” (Forster, 2019, s. 103).

Son olarak Yuri M. Lotman ise nesnel ve kurgusal gerçeklik arasındaki ilişkiye işaret ederek, sanatsal bilginin amacının da gerçeklik olduğunu vurgular (aktaran Kula, 2012, s. 33).

“[...] Eserin nesnel gerçekliğinin belirleniminin yolu esere giden nesneden değil, nesneye giden eserden geçer. Sanat eseri, var-olanın varlığını kendince açar. Bu açılma yani dışa çıkma yani var-olanın hakikati eserde gerçekleşir. Var-olanın hakikati kendini sanat eserine koyar. Sanat olarak yaşanan hakikatin kendisi nedir? Bu koyma nedir?” (2012, s. 29-30).

Özetle toplamak gerekirse; antik dönemden itibaren tartışılmalı ve yukarıda çeşitli düşünürlerin görüşlerinden aktarılanların ışığında görülmektedir ki, gerçeklik ve edebiyat arasındaki ilişki çok yönlü bir ilişkidir. Gerçeklik ve edebiyat ilişkisi üzerine antik dönemde açığa çıkan yansıtma kuramında ifade edilen görüşlerde, edebiyatın görüngüyü olduğu gibi yansıttığı, geneli veya özü yansıttığı, ideal olanı ve olabilir olanı yansıttığı dikkatleri çekerken; zamanla gerçeklik boyutu kültür, toplum, dönem, çevre, okur, evrensel değerler ve bilhassa yazar gibi farklı etkenlerle ilişkilendirilmiştir. Bunlara ek olarak gerçekte var olan tipik karakterlerin eserlerde yansıtılarak gerçekliğin aktarılabilirliğini savunanlar kadar, gerçek olan ile arasındaki benzerlik, uyuma ve uzlaşma oranında gerçek olduğunu düşünenler de yukarıda ifade edilmiştir. Aynı zamanda eserin kendi içerisindeki tutarlılığının önemli olduğunu ve benzerlikten ziyade inandırıcı anlatım tarzının bir eseri gerçekçi kıldığı da savunulmuştur. Bütün bu dolaylı olarak kurulan gerçeklik ilişkisinin yanı sıra edebiyatın direkt olarak hakikatte var olanı ve yaşanmışlıkları aktardığı da literatürde ileri sürülen görüşler arasındadır. İster direkt ister dolaylı olsun edebiyatın insan, toplum, kültür, tarih, dönem, yazar, okur ile arasındaki gerçeklik bağlantısı koparılamaz ve yok sayılamaz.

1.3.1.1. Edebi Gerçekliğin Önceki Dönemlerdeki Yansımaları

Gerçeklik ve edebiyat ilişkisinin dönemsel olarak eserlerde nasıl açığa çıktığı incelendiğinde 18. yüzyılın edebi metinlerinin belirli bir gerçeklik çerçevesinde yazıldığı dikkatleri çekmektedir. Bu dönemden itibaren edebiyat, kültürel yaşam içerisinde büyük bir öneme sahip olmuştur. 18. yüzyılda edebiyat ve gerçeklik ilişkisi şu boyutlarda karşımıza çıkmaktadır (Damerau, 2003, s. 11, 152-158):

- Bu dönemde açık bir şekilde metinlerde yer alan ifadelerin doğru ve geçerli olduğu kabul edilir. Edebi metinlerdeki bütün ifadelerin kurmaca olduğu görüşü teorik ve keyfi bir tespit olarak görülür.

- Bu dönemde sadece açık bir gerçeklik değil, aynı zamanda edebiyatın dolaylı gerçekliği de söz konusu olmuştur. Buradaki dolaylı gerçekliğin özellikle edebiyatın ahlaki açıdan eğitici yönü ile gerçekleştiği varsayılır. Belirli bir edebi gerçeklikten ziyade edebiyat, normların ve pratikte oluşan görüşlerin ve bilimsel bilginin bir aracısı konumuna kavuşur.

- Aynı zamanda edebi gerçeklik metinlerde tasvir edilenlerin kendi içerisinde sergilediği tutarlılık ve kesinlik boyutunda da açığa çıkar. Diğer bir deyişle edebi bir metnin gerçeklik boyutu, onun kendi içerisinde sergilediği tutarlılık ve inandırıcılığı oranında söz konusu olur.

- Edebiyat ve gerçeklik, metinlerde aktarılan bilgilerin yaşantılar ve denemeler yoluyla elde edilebilen bilgiler olması gerektiği çerçevesinde tartışılır. Bu görüş için önemli olan kurmaca metinlerle ve gerçek yaşam arasındaki benzerliktir.

- Edebiyatın gerçekliğinden ancak metinlerin somut, inandırıcı, güvenilir ve açık bir şekilde tasviri ile söz edilebilir.

- Edebiyatın gerçekliği metinlerin ideal olanı, örnek alınması gerekeni sunmasıyla eşdeğer görülür. Gerçeklik, toplum tarafından doğru olarak kabul edileni, iyi ve güzel olanı yansıtarak geçerlik kazanır. Somut bir gerçeği veya ideali gösteren edebi metinler, bireysel ve genel olanı normatif bir düzlemde birleştirmiş olur.

- Edebiyatın gerçekliği ancak tasvir edilen biçim ve olayların, birkaç ya da bütün insanlar ve gerçek olaylar için karakteristik özelliklere sahip olduğu durumlarda söz konusudur. Burada tasvir edilen ile gerçekten olanın karakteristik özellikleri arasında bir benzerliğin olması belli açılardan fikir birliği oluşturması ve örnek teşkil etmesi gerekir. Her şeyden önce metinler, bireyselleştirilmiş durum ve davranış biçimleri ile insanların karakteristik özelliğini ve genel anlamdaki bilgiyi, özellikle insani bir boyutta ortaya koyarlar. Özel olan ile geneli ifade etme esasında Aristo'ya dayanır.

- Edebi eserin gerçek olarak algılanması okurların bir şeyleri hissetmeleri, hissettiklerini varsaymaları ve ilgili edebi sözleşmeler bağlamında bunun gerçek olup olmadığını düşünmeleri ile ilgilidir. Burada önemli olan okuyucuların duygularına hitap etmesi ve içten olmasıdır (Damerau, 2003, s. 152-158).

19. yüzyıl merceğe altına alındığında edebiyat ve gerçeklik şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Damerau, 2003, s. 289-298):

- Metin içerisindeki gerçeklik yer yer açık bir şekilde tasvir edilerek edebiyat ve gerçeklik arasında bir bağlantı sağlanır.
  - Edebi gerçeklik, metni meydana getiren unsurların birbirleriyle romantik ve realist unsurlar çerçevesinde bağlantılı olması ile ilgilidir. 19. yüzyılın ortalarında "Studien" adlı eserinde Otto Ludwig edebi gerçekliğin tüm koşulların en içten şekilde uyuşması ile oluştuğunu dile getirir. Detaylar arasında organik bir bağlam çerçevesinde oluşturulan bir bütünlük olmalıdır. Gerçekçi düzlemde olayların nedenselliği ve ortamın uyumu söz konusudur.
  - Edebi gerçeklik çağın gerçekliği ile birçok yönden benzeştiği durumda meydana gelir. Bu bakış açısına göre bir metnin gerçekliği, o metnin her detayında gerçek olana karşı sergilediği sadakat ile açığa çıkar. Bir metin, her türlü gerçekliği bütün çıplaklığı ile yansıtarak gerçekliğin fotoğrafını çeker.
  - Edebiyat ve gerçekliğin okuyucularda açığa çıkardığı duygular ile kendini gösterdiği savunulur. Zira açığa çıkan duygular gerçektir.
  - Edebiyat aklın gücünü ve güzelliğini de içinde barındıran gerçek dünyanın bir parçasını yansıtır. Bazı görüşler tarafından bir metin ancak politik açıdan doğru olanı bir örneğe dayanarak aktardığında gerçek olabilir. Edebiyat bir bilgi gibi değerleri yansıtır. Gerçekler ve değerler birbirleriyle bağlantılıdır.
  - Edebiyatın gerçekliği, içerik ya da formun bütün dünyada veya sadece gerçek olan bir şeydeki karakteristik olan bir özelliği ortaya koymasındır. Gelecekte olması muhtemel bir durumu ortaya koyabilir. İnsanlar ve insanların olaylar içerisindeki davranış biçimlerinin, olay akışlarının karakteristik olan özelliklerin yansıtılması durumuna özellikle romantik ve naturalist dönemde de rastlanır.
  - Duyguların ve tasvirlerin doğruluğu ve içtenliği, edebi gerçekliği ortaya koyar (Damerau, 2003, s. 289-298).
20. yüzyılda ise edebiyat ve gerçeklik şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Damerau, 2003, s. 461-475):
- Metinde açıkça formüle edilmiş olan ifadeler doğrudur. Edebi bir metin içerisindeki her cümlenin kurmaca olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Ancak bu görüş bütün edebi türler için söylenemez ve savunulamaz. Edebiyatın tamamen kurmaca olduğunu kabul etmek, dokümanter tiyatro eserlerini, röportaj şeklinde yazılmış romanları, mektupları otobiyografik eserleri, seyahat raporlarının gerçekliğe atıf yapan yönünü yadsımak olur.

Ayrıca edebi metinler kültürel bir bağlamda doğru ya da yanlış şeklinde kodlanabilir. Aynı şekilde dolaylı olarak ifade edilmiş bir metnin de doğruluk payı vardır.

- Edebiyat ve gerçeklik bağlantısı, metnin cümleleri arasındaki bağlantı ile ilişkilidir. Cümlelerin arasındaki mantıksal uyum ve inandırıcılık, sebep sonuç içerisinde olayların akışı ile organik bir bütünlük oluşturulmalıdır.

- İçeriğin, verilen bilgiler ve algılar çerçevesinde çeşitli açılardan gerçeğe olan benzerliği, edebiyatın gerçeklik yönü olarak kabul edilir. Burada gerçekliğin taklit edilmesi ve yansıtılmasıyla aktarılması söz konusudur.

- 18. yüzyılın ilk yarısında edebiyatın bir yanılsama olduğuna ve kolay anlaşılır olması gerektiğine dair ileri sürülen görüşler bu yüzyılda da karşımıza çıkar. Gerçekliğin söz konusu olması için edebi bir metnin inandırıcı, somut ve anlaşılır olması gerekir. Carl Einstein'a göre bilginin gerçekliği demek, eserde ileri sürülen telkinlerin ve önerilerin gücü demektir. Bir eserin gerçekliğe sadık olması onun gerçekliğini ortaya koymaz; gerçekliğin tasvirinin gerçeklikle benzer olması ve açık bir şekilde tasvir edilmesi gerekir. J. H. Petersen *Fiktionalität und Ästhetik* adlı eserinde edebi bir eserin özellikle inandırıcı bir evren yarattığında gerçek olabileceğini vurgular (aktaran Damerau, 2003, s. 461-475).

- Edebiyat ve gerçeklik söz konusu olduğunda edebi eserlerin örnek olanı olması gerekeni veya ideali yansıtmaya konusunda ileri sürülen ve Gadamer ve Heidegger'in de katıldığı görüş, bu yüzyılda da devam etmektedir. Gadamer edebi gerçekliği daha çok ahlaki boyutu ile alırken; Heidegger edebiyattaki gerçekliğin daha çok değerlerle ve ideallerle alakalı olduğunu ve bunun kültürden kültüre değişebileceğini ifade eder.

- Edebiyat gerçeklik bağlantısı hususunda, önceki dönemlerde ileri sürülen gerçekliğe uygun olan karakteristik bir özelliğin tasviri, bu dönemde yine öne çıkar. Gerçeklik ve kurmaca arasında, eserde yer alan karakteristik bir özellik üzerine bir fikir birliğinin oluşması gerekir. Adorno, Clean ve Handke ise pratikte doğru olan bir şeyin eserlerin estetik dünyası ile yakından ilişkili olduğu görüşünü desteklerler.

- İçtenlikle ve gerçekçi bir şekilde yazılan bir eserin gerçeklik boyutunun olduğu kabul edilir. Eğer bir eser estetik açıdan spesifik bir gerçekliği içinde barındırıyorsa ve gerçekte var olan bir durum ile ilgili bir içeriğe veya karakteristik bir forma ve örneğe sahipse o zaman gerçeklik boyutuna da sahiptir (Damerau, 2003, s. 461-475).

1.3.2. Edebiyatın Kurmaca Yönü

Kurmaca üzerine yapılan en yoğun tartışmalara ilk olarak 17. yüzyılda, roman tartışmaları sırasında kurgusal öz-gerçekliğin formülasyonu çerçevesinde rastlanır (Kleinschmidt, 1982, s. 175). Fischer edebiyat sözlüğüne göre kurgunun kelime anlamı “hem uydurmak, hem de yazınsal bir yapıt oluşturmak” (aktaran Kula, 2012, s. 3-4) şeklinde ifade edilmiştir.

“Kurmaca” Bennison Gray tarafından “gerçekten olmak yerine, icat edilen ya da sahte olan uydurma bir olaya atıf yapan bir ifade” (aktaran Eagleton, 2012, s. 119) olarak tanımlanır. Frank Zipfel’e göreyse kurgu, yazma ve okuma düzlemlerinde meydana gelen dilsel ve metinsel bir özelliktir. Dolayısıyla her dilsel bildirim temelinde kurgusallık vardır. Yazınsal kurgunun üç boyutu vardır: Birincisi, yapısı gereği kurgulanmaya yatkın olan dildir. İkincisi, yazar veya yazma eylemidir. Yazar yazma sürecinde dilsel öğeleri öznel bir biçimde şekillendirir ve yeniden anlamlandırır. Üçüncüsü ise, okuyucu, dinleyici veya alımlayıcıdır. Okunan metinle birlikte okuyucu kurgu dünyasının misafiri olur (aktaran Kula, 2012, s. 12). Çok anlamlılık ve kurgusal yatkınlık edebi dilin tözsel bir özelliğidir. Dilin kurguya yatkın olması kurgunun dilin tözsel bir niteliği olduğu iddiasını güçlendirir. Edebi eserler yazarları tarafından deneyimlenen dolaylı gerçekliği yansıtır. Gerçek dışı olan metinleri meydana getiren olaylar ve karakterler değil, onların dilselleştirilerek kurgulanmasıdır. Dolaysız bir gerçeklik söz konusu olmasa dahi her bir okuyucu tarafından yeniden okunarak ve yorumlanarak olabilecek şeyleri aktarır (Kula, 2012, s. 20, 29). Okuyucunun edebi gerçeklikteki rolü aşağıda özetlenmiştir:

“(…) yazın tek-anlamlı “göndergeler” yerine, yorum çoğulluğuna olanak veren “kurgusal” göndergeler ya da anıştırılar içerir. Yazınsal dil, bir olayı bir kişiyi” görünüşte” yansıtan kurguyla oluşur ve yorum çeşitliliği anlamında yeni kurgular oluşturur. Dolayısıyla yazınsal söylem, gerçeklikte var olan bir hakikati somutlaştırmaz; her okuyucunun öz birikimi ve yazın yeteneği temelinde alımlama sürecinde kendince hakikati bulgularına “olanak” tanır” (Kula, 2012, s. 30).

Edebiyat ve gerçekliği taban tabana zıt iki karşıt fenomen olarak kabul edenlerden biri olan Stanley Fish, kurmaca eser kategorisi altında kesin bir içeriğin ve belli birtakım özelliklerin belirlenemeyeceğini savunur. Fish’e göre edebi metinlerden çıkardığımız şeyler okuyucuların metne gizlice yüklediği şeylerdir. Zira metinde keşfedilenler okurun okumasının bir ürünüdür ve edebi derken ilk olarak kurmaca akla gelir. Joseph Morgalis de Fish ile aynı noktada buluşarak “kurmacanın gerçek bir insan için, doğru olabilecek tek bir cümlesinin olamayacağını” iddia eder”. Jonathan Culler ise “bir metni okumak

onu kurmaca olarak okumaktır” der. Lamarque ve Olsen edebi anlamın kişisel ruh halinin ifadesi olmadığını, hiçbir sav içermeyebileceğini ileri sürer ve özellikle Olsen edebiyatın bütünüyle kurmacadan ibaret olduğunu ilave eder (aktaran Eagleton, 2012, s. 30-38, 52, 115-118, 158). Edebi kavramının içeriğinde “[...] kurmaca olan, günlük gerçekleri aktarmak yerine insan deneyimine ilişkin önemli bir içgörü sunan, dili coşkulu, mecazlı ya da kendinin bilincinde olarak kullanan, alışveriş listesine benzer bir pratik karşılığı olmayan ya da bir yazı parçası olarak fazlasıyla değer verilen bir eser” (Eagleton, 2012, s. 36) kastedilmektedir.

Edebi eserlerin kurmaca yönünü daha da ileri taşıyan David Hume, yazarların mesleki gereklilikten ötürü birer yalancı olduklarını iddia eder. Aynı şekilde Nietzsche de *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı eserinde yazarların çok fazla yalan söylediğini dile getirir. Aynı zamanda Platon da şairler yalan söyler der. Bu yaklaşım edebi eserlerin kurgu yönüne vurgu yaparken; Rönesans döneminde bu görüşe karşı çıkılarak şairlerin ne olduğunu değil, ne olması gerektiğini söyledikleri için yalan söylemedikleri dillendirilir. Bu bakış açısı ile birlikte edebiyatın gerçekliğin kendisinden ziyade bir tasarımı olduğu kanısı hâkim olur. Bireysel olarak tasarlanan gerçeklik, sınırları aşarak farklı bir boyut kazanır (Kula, 2012, s. 4). Bu ifadeler göre, yalan gerçekliğin tersi ise ve edebiyat da yalan ise edebiyat ve gerçeklik arasında bir paralellik söz konusu olamaz. Ancak Schnieder bu nitelermelere katılmaz. Eğer yalan karşındakini aldatmak ise, yazarlar yazdıklarına istinaden ve meslekleri gereği yalancı olarak ifade edilemez. Çünkü eserde anlatılan hikâyenin bir kurmaca olduğu ayan beyan ortada iken yalan ve edebiyat arasında ciddi bir fark oluşur. Edebi eserlerde aktarılan içeriğin gerçeklikle ilişkili ileri sürdüğü bir tespit ya da saptama söz konusu değildir. Edebi eserler kurmacadan ibarettir (2013, s. 11-16). Aşağıda yer verilen alıntı, Schnieder’in edebi eserlerde yer alan içeriğin doğruluğu ya da yanlışlığının söz konusu olamayacağına ilişkin görüşlerini desteklemektedir:

“Vaihinger’in “sanki” ya da “miş-felsefesi”, yazınsal kurgu kavramının açılmasına önemli katkı yapmaktadır. “sanki” ya da “miş-felsefesinde” bir düşüncenin, bir öğretinin doğruluğu ya da yanlışlığı sorgulanmadığı gibi yazın kuramı açısından da yazınsal yapıtlarda “kurgulanan” dünyanın, olayların, bireylerin ya da betimlenen “doğru” ya da “yanlış” olduğu da sorgulanmaz” (Kula, 2012, s. 24).

Dolayısıyla kurmaca yapı, edebi eserleri gerçekler karşısındaki sorumluluktan kurtaran bir yoldur (Eagleton, 2012, s. 87). Kurgusal bir metindeki iddialar doğru olduğunu ileri

sürmez. Kurmaca hayal gücü yeteneğimize ve yaratıcı yönümüze hitap eden bir şeydir (Demmerling ve Ferran, 2014, s. 10-11). “[...] Sanat, gerçek herhangi bir şeyin tekabül etmediği bir sözcüktür” (Heidegger, 2007, s. 8).

Edebiyatın hiçbir şekilde bünyesinde gerçeklik barındırmadığını ileri sürenler gibi, edebiyatı farklı gerçeklik boyutu ile ele alanlarda bulunmaktadır. Bunlardan hakikate sezgi ile ulaşılabilirliğini savunan sezgiciler, sanatın dolayısıyla edebiyatın gerçeklikten ziyade sezgisel bir hakikati verdiğini iddia ederler. Hakikati en doğru açıklayanın bilim olduğu anlayışı geliştikçe, edebiyatın hakikatle bağlantısı koparılarak yalnızca sezgisel olduğu üzerinde durulmuştur. Sezgisel gerçeklik düşüncesine ek olarak edebiyatın anlamının daha çok duygusal olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. I. A. Richards’a göre edebiyatın gerçeklikle bağının olduğunu ileri sürmek için tıpkı bilimde olduğu gibi edebiyatta da doğru önermelerle yola çıkılması gerekir. Edebiyatın yaptığı ise sadece duyguları dile getirmek ve okuyucuda duygu uyandırmaktır (aktaran Moran, 2008, s. 273-275, 284). Mimesis kavramına edebiyat içerisinde yer vermeyenler ise dünyayı tanımayı ve kavramayı mümkün kılmanın mimesis ile değil, benzetme ile mümkün olduğunu savunur (Jusdanis, 2012, s. 103). “Gerçekten de kurmaca dünyalar gerçek dünyanın asalaklarıdır, ancak gerçek dünya hakkında bildiklerimizin çoğunu ayrıç içine alıp bize, bizimkine benzeyen, ama ontolojik açıdan daha yoksul, sınırlı ve kapalı bir dünya üzerinde yoğunlaşma olanağı verirler” (Eco, 2015, s. 113). Kimine göre ise benzetmeden ziyade bir canlandırma söz konusudur: “[...] eser, dünyanın, insani özgürlüğü gerektiren hayali bir canlandırılışı olarak tanımlanabilir (Sartre, 1967, s. 60). M. Kundera’ya göreyse bir roman gerçeklikten ziyade varoluşu inceler. Bu varoluştan kasıt insan olanaklarının alanıdır. İnsanın yapması ve olması muhtemel şeyleri kapsar. Gerçek yaşamdan esinlenilerek eserlere aktarılan gerçekler değişime uğrayarak kendisine yeni bir evren yaratır. Bu nedenle hayatın gerçekliği ve edebi gerçeklik birbirinden ayrılır. Edebi bir eser daha çok kurmaca olarak kabul edilse de, eserde karşımıza çıkan karakterler, olaylar, davranış biçimleri, diyaloglar, zaman ve mekân tasvirlerinin çıkış noktası, çevremizde tanık olduğumuz bir dünyadır (aktaran Çıkla, 2002, s. 112, 115). Ancak Andre Gide’ye göre gerçekliğin bir alandan başka bir alana aktarılması onun gerçekliğine gölge düşürür (aktaran Forster, 2019, s. 150). Post-yapısalcılığın temsilcilerinden olan Derrida ise, metnin kesin bir anlamı olamayacağı için gerçeklikten söz edilemeyeceğini savunur. Çünkü bir göstergenin anlamı sadece

kendisi ile ilişkili değil, bütün göstergelerle bağlantılıdır. Sadece var olan değil, var olmayan göstergeler de anlamı oluşturur. Bu ise uçsuz bucaksız bir yol gibidir. Bu nedenle dilin doğası gereği gerçeği aktarması mümkün değildir (Moran, 2008, s. 286-287). Bu görüşü reddedenler yazının dış gerçeklikle değil, onu belirleyen sözel yapıların, biçimin, biçimsel öğelerin tutarlılığı gibi içsel faktörlerin uyumlu bir bütünlüğünden meydana geldiğini savunur (Kula, 2012, s. 36).

Heidegger “*Altern als Problem für Künstler*” adlı eserinde edebiyatta gerçekliğin değil ifadelerin söz konusu olduğunu belirtir (aktaran Damerau, 2003, s. 463). Barthes ise kurgusal gerçekliğin nesnel gerçeklik içerisinde bulunan yapıların özgün bir düzenlenişi olduğu kanısına sahiptir. Nesnel gerçeklik edebi metinlerde yeniden üretilmez; kurgulanır. Bu kurgulama süreci aynı zamanda yazarın dünya görüşünü ve düşüncelerini yansıtır. Kurgu sonucunda yepyeni bir anlamsal bileşim meydana çıkar (aktaran Kula, 2012, s. 32-33). Kant’a göre edebiyat bir bilgi aktarımına aracılık edemez; ancak insanların bilişsel yetileri üzerindeki uyumlu etkisi ile en azından bilgi birikimi oluşturabilir veya en azından bunu teşvik edebilir (aktaran Damerau, 2003, s. 159). Ancak Kant’ın aksine T. J. Diffey sanattan, tarih, toplum ve yaşam hakkında önemli şeylerin öğrenilebileceğini dahi kabul etmez, özellikle edebiyat aracılığıyla gerçekleşen öğrenmelerin ise bilinmeyen gerçekler olduğunu savunur. Aşağıda aktarıldığı üzere bir eserin gerçek dünya ile ilgili bilgi verebilmesi için eserin gerçek dünya ile ilgili olması ve gerçekliği ortaya koyması gerekir:

“I deny art is directly the source of any knowledge of the World for the reason that the mediums of art show something without saying or asserting it. But a condition of learning from art in any unproblematic sense requires Works of art to refer to the World. In the case of art, however, reference is suspended. How can a work of art be faithful to the facts it would teach if art is not by its nature fact-stating?” (aktaran Reichner, 2014, s. 80).

Rus biçimcileri daha önce aktarılan görüşlere paralel olarak, edebiyat ve toplumsal gerçeklik konusunda herhangi bir bütünlüğü kabul etmedikleri gibi, edebiyat ve gerçeklik arasındaki bağı da koparırlar. Çünkü edebiyat başka bir şeyle ilişkilendirilmeden salt kendi yapısınca ele alınması gereken bir olgudur. Bu anlayış, dilin her şeyden soyutlanarak salt kendi yapısı ile ilgilenen, biçimsel dilbilimin edebiyattaki yansıması olarak ortaya çıkar. Biçimin önem kazanması ile birlikte içeriğin ne olduğunun bir önemi yoktur. Biçimciler açısından edebiyatın toplumsal gerçekliği yansıtması önemli değildir. Zira olsun olmasın bu ilişki zaten edebiyat eleştirmenleri

tarafından dikkate alınmamalıdır. Başlangıçta ses, imge, ritim, sözdizimi, ölçü, uyak ve anlatı teknikleri gibi aygıtların keyfi toplamı olarak ifade edilen edebiyat, daha sonraları edebi biçimin kendisi, yani metnin içindeki öğelerin karşılıklı ilintileri ve işlevleri açısından ele alınır. Tüm biçimsel unsurlar yadırgatıcı ve yabancılaştırıcı etki altında birleşirler. Edebiyat dilinin gündelik dile sırtını dönmesi insanı alışılmışın dışına taşıdığından onun yadırgatıcı özelliğini ortaya koyar. Edebiyatın gizemi ve aynı zamanda kendini gösterişi ve hissettirmesi tamamen bu alışılmışları kırarak kişiyi söyleme yabancı kılması ve yadırgar bir konuma getirmesidir. Farklılaşan söylem kişiyi uyarır ve anlatıya dikkat etmesini sağlar. Ancak edebiyatın yadırgatıcı özelliği her zaman ve her yerde aynı görülemez. Aynı görünmesi için her yerde ortak bir dil kullanım zemini olması gerekir; ki bu da mümkün değildir. Dil içinde bulunduğu yere ve zamana göre değişik şekillere bürünebilir. Bir topluluk için yadırgatıcı ve yabancılaştırıcı sıra dışı dil kullanımı, bir başka topluluk için sıradan olabilir. Kısacası biçimcilerin üzerinde durduğu temel nokta aslında özenli bir dil kullanarak ebediliği yakalamaktır. Bu noktada da aslında biçimcilerin edebiyatı, sadece şiir türüyle uygunluk göstermektedir. Ancak edebiyat sadece dilsel açıdan bir şiirsellikle, yabancılaşan ve yadırgatan dil kullanımı ile sınırlı değildir; içerisinde gerçekliği ve doğallığı da barındırabilir (Eagleton, 2014, s. 17-20).

Edebiyatın gerçek mi kurmaca mı olduğunu anlamanın bir diğer yolu ise, neyin edebiyatın tersi olduğu sorusunun açıklanması ile açığa çıkabilir. Gerçekçi, teknik veya bilimsel yazı, ikinci sınıf yazı, hayal gücü gerektirmeyen, içerisinde incelik barındırmayan veya kaynağını soylu bir çevreden almayan yazı, edebiyatın tersi olarak sıralandığında edebiyatın gerçekçi yönünün olmadığı sonucuna varılabilir (Eagleton, 2012, s. 33).

Edebiyat ve gerçeklik ilişkisi ile ilgili yapılan tartışmalarda edebiyatın gerçeklik yönünün asla yadsınamayacağına inananlar olduğu gibi, bu bölümde aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere kesinlikle edebiyatın gerçek yaşamla ilişkisinin kurulamayacağını veya gerçek bir bilgi kaynağı olamayacağını savunanlar da bulunmaktadır. Ancak her ne kadar edebi metinlerdeki bilgiler veya hikâyeler kurmaca karakterler üzerinden şekillenmiş olursa olsun, edebi eserin yaratıcısı konumundaki yazarın, çevresinde veya küresel dünyada yaşadıkları ve tanık oldukları olaylar karşısında, kendisini gerçeklikten tamamen soyutlaması mümkün olamaz. Bu iki görüşün dışında bir sonraki başlıkta

görülebileceği üzere edebiyatın hem kurmaca hem de gerçeklik yönünün iç içe olduğunu ve sadece birini baz alarak edebiyatı tanımlamanın doğru olmadığını savunanlar da vardır.

1.3.3. Edebiyatta Gerçeklik ve Kurmacanın İç İçeliği

Edebiyatın yaşama, insana, doğaya, dünyaya ilişkin bir şekilde gerçekçi bir yönü olduğunu ileri sürenler ile edebiyatın sadece kurmacadan ibaret olduğunu iddia edenler olduğu gibi, edebiyatın her iki yönünün de iç içe olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Edebiyatın ne olduğu sorusunun cevabı olarak sadece “hayal ürünü” veya “kurgudur” demek, edebiyatın gerçeği yansıtan birçok eseri de içine aldığını görmezden gelmek olur. Her kurmaca nasıl edebi olmuyorsa, salt gerçeği vermek de edebi olmaz. Burada söz konusu olan dilbilimcilerin işaret ettiği salt gösteren-gösterilen ilişkisinden ziyade, dilin ve sözcüklerin günlük lügatın dışına çıkarak ve derinlik kazanmasıdır (Eagleton, 2014, s. 15-17). Edebi eserlerin hem hayal gücünden hem de gerçeklikten beslendiğini savunanlar arasında yer alan H. Remak, eser, yazar ve hayat arasındaki bağı “(y)azın yapıtları hem hayal ve kurmacaların hem de gözlem ve izlenimlerin ürünüdür. Gözlem izlenimlerin besleyicisi, izlenimler de kurmacanın bir ögesidir” (aktaran Öztürk, 1998, s. 36-37) şeklinde ifade eder. Bu görüşe paralel olarak J. Wood da kurmacanın hem yapma hem de gerçek olduğu ve bu iki özelliğin de bir arada olmasının hiç de zor olmadığını savunur (2013, s. 14): “[...] Hayal gücü ve gerçeklik kanlı bıçaklı değil, iş birliği içinde olabilir [...] kurgusalılık, gerçekliğin bir bölümü ve parçasıdır” (Eagleton, 2012, s. 119, 134).

Edebiyat kurmacadan, kurmaca da edebiyattan ibaret değildir. Bir metin hem gerçeklere dayanıp hem de kurmaca olabilir. “[...] Edebi, her zaman gerçek ve kurgu, sanat ve tarih yazıcılığı, hayal gücü ve bilgi, fantezi ve pratik işlev, düş ve öğreticilik arasında böyle güçlü bir ayrım koymaz” (Eagleton, 2012, s. 66, 116, 122). Bazı eserler tamamen duygu ve kurgu üzerine kurulurken, bazıları ise hayattan gerçek kesitler sunabilir (Moran, 2008, s. 287). Diğer bir ifadeyle “[...] Edebiyat bir yandan kurgunun kullanımını azami ölçüde teşvik edip, öte yandan kendisinin bir kurgu alanı olduğunu açıkça savunmak suretiyle sadece gerçek evrenle kesiştiği durumlarda bir anlam ifade eden alternatif bir evren yaratır” (Jusdanis, 2012, s. 100). Ayrıca gerçekte olan ve doğru olarak kabul gören durumları kurmaca bir evrene aktarabilir ve bunun üzerinden çeşitli ahlaki mesajlar verebilir:

“[...] Doğru olduğunu bildiğiniz bir şeye inandırmak, yanlış olduğunu bildiğiniz bir şeye inandırmaktan çok da farklı değildir. Bir yazar, onu dramatik bir biçimde tasarlayarak, akılda kalıcı karakterleri şekillendirerek, onu sürükleyici bir anlatıya çevirerek ve bazı ahlaki konuları ve genel motiflerini vurgulamak amacıyla özelliklerini düzenleyerek gerçekten doğru olan bir anlatıyı ‘kurgusallaştırabilir’” (aktaran Eagleton, 2012, s. 122).

Gerçeği ve hayal dünyasını bütünleştiren edebiyat, oldukça güçlü sonuçlar açığa çıkarır (Forster, 2019, s. 92). Auerbach’a göre edebiyat aracılığı ile sadece gerçekliğe ulaşmayız; aynı zamanda gerçekliğe ulaşmada önemli bir katkı sunmuş oluruz (Jena, 1998, s. 35). Her türlü baskıyı bertaraf etmenin yolu olarak kurguya sığınan edebi eserler, kurgu aracılığıyla gerçek sorunlar ile okuyucu arasına bir mesafe koyar ve okuyucuların bu gerçekliği daha objektif algılamasını sağlamış olur (Jusdanis, 2012, s. 46). Bireysel düşünceler dile geldiği vakit söyleyene karşı yabancılaşarak başka bir gerçeklik boyutuna kavuşur. Yazar kendi düşüncelerini yazıya dökerek dışsallaştırır ve kurgu ile biçimlendirir. Dilsel boyuta kavuşan düşünceler “öz-kurgulayım” ile somutluk kazanır. Edebi eserlerin çıkış noktası nesnel gerçekliktir. Edebi eserlerin esin kaynağını belgeler, olaylar, düşünceler, diğer metinler ve hayatın içerisindeki diğer faktörler ve söylemler oluşturur. Yazar dışsal gerçeklikten seçerek ortaya koyduğu temalar ile somut gerçekliği metnin kurgusal gerçekliğine dönüştürür. Yazınsal metinlerin içeriğinin kurguya dayanma zorunluluğu yoktur. Gerçek bir olaya da dayanabilir (Kula, 2012, s. 15-42). Bu nedenle metinler ikiye ayrılır: Bunlar; gerçek dünyaya atıf yapan ve olması muhtemel olan olayları ve durumları tasvir eden, metin ile gerçek yaşamın paralel olduğu “kullanılabilir metinler” ile “yapısındaki özelliklerden dolayı, alımlanmasında, gönderici ile alıcının, kendine özgü kuralları olan bir iletişim konumuna girmesini gerektiren” ve metnin kendi içindeki kurmaca evrenle bir ilişki içinde olduğu “kurmaca metinler”dir (Çıkla, 2002, s. 112). Edebiyatın hem kurmaca hem de gerçeklik ile bağı olması onun kendine has bir tarzı oluşuyla ve özerk oluşuyla da ilişkilidir. Edebi özerklik aşağıdaki alıntıda kullanılan benzetme ile açıkça betimlenmiştir:

“Edebiyatın dünyadaki özerkliğini en iyi anlatan imge nedir? Benim gözümün önüne sık sık bir çit gelir; bir tarlayı, hayali olandan ayırır, iki tarafa da aittir, bir yandan da tek başına ayakta durur. Çit, bir parçanın ötekinden hem ayrılmasına hem de onunla birleşmesine işaret eder. [...] Bazen de edebiyatı, iki ağacın dalları arasına örülü bir örümcek ağına benzetirim. Ağaçlara bağlıdır, ama aynı zamanda kendine özgü şeklini korur. Ağın kendi bütünlüğü vardır, fakat iki taraftan dayanağı olmasa yırtılır. [...] özerklik, bir varlığın dış dünyadan yalıtılmışlığıyla değil ona olan bağımlılığına işaret eder. Nesne, içinde bulunduğu ortamla etkileşime geçer; dünyadan ayrıdır ama onunla iletişim halindedir, kendi kendini yönetir ancak ilişkiseldir” (Jusdanis, 2012, s. 87).

Edebiyatın tamamen kurmacadan, gerçeklere dayanan yazılı metinlerden oluştuğuna veya kurmaca ve gerçekliği ortak bir paydada buluşturduğuna dair ileri sürülen tartışmalar kuşkusuz geçmişte ve günümüzde sürdüğü gibi gelecekte de devam edecektir. Bu tartışma kadar gerçek olan bir diğer konu ise edebiyatın bireylerin ve toplumların ihtiyaç duyduğu, nefes aldığı bir alan olması ve ayrıca her zaman çekiciliğini ve gerek bireysel gerekse de toplumsal etkisini ilelebet koruyacak olmasıdır. Her ne kadar yukarıda bazı düşünürler tarafından edebiyatın gerçekçi yönünün bulunmadığına ilişkin çeşitli görüşler aktarılmış olsa da, genel literatür taraması yapıldığında fark edilmiştir ki, edebiyatın insan, hayat, tabiat, toplum, kültür, siyaset gibi konularda çeşitli şekillerde bir takım gerçek unsurları aktardığı, yansıttığı ve bir bilgi kaynağı olabileceği görüşü ağır basmaktadır. Edebiyat, gerçek dünyada hayata ve insana dair yaşanan her şeyin izdüşümüdür ve gerçeklikten soyutlanamaz. Zira bu çalışmada da bu gerçeklik üzerinden yola çıkılarak mültecilerin gerçek yaşam içerisinde karşılaştığı çeşitli sorunların, seçilen edebi eserlere bire bir yansıdığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın dışında gerek kendi kalemimizde gerekse de dünya edebiyatında bu sorunun yansımalarını görmek mümkündür. Özellikle son dönemlerde etkisi oldukça artan bu sorunun tematik açıdan edebiyat dünyasındaki eserlerde işlenme oranı da artmıştır. Bu orantı ya da paralellik bile edebiyatın gerçek yaşam ile ilişkisini ortaya koymak adına yeterli bir veri olacaktır.

1.4. Genel Edebiyat ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi

Fransızca (Fr.) *littérature générale* kelimesi, ilk olarak Népomucène Lemerrier tarafından 1817'de yayımlanan *Cours analytique de littérature générale des Dramatikers* adlı eserin başlığında ortaya çıkmıştır. İngilizce (İng.)'de *general literature* ve Almanca (Alm.)'da ise ilk etapta *allgemeine Literaturgeschichte* ve daha sonraları ise *allgemeine Literaturwissenschaft* şeklinde ifade bulmuştur. 1831 yılında *littérature générale et comparée* adlı kürsü kurulmuş ve daha sonra da *littérature comparée* adını almıştır (Zymner ve Hölter, 2013, s. 5). İlk olarak genel edebiyat biliminin alt dalı olarak işlevsellik kazanan Komparatistik zamanla özerkleşerek kendi başına bir bilim niteliğine bürünmüştür.

Genel edebiyat bilimi, edebiyatın teorik ve metodik temelleri, edebiyat kuramının problemleri, tek bir ulusal edebiyatın özelliklerinin ötesinde edebi üretimin ve kabulün

kuramsal yönleri ile ilgilenirken; karşılaştırmalı edebiyat bilimi ise farklı ulusal edebiyatları, edebi dönemleri ve türleri ayrıca tek tek eserleri ve çevirileri, edebi motif ve konuların değişimi ve kalıcılığı, farklı kültürlerarasındaki alışverişi yani kültürler arası sorunları veya bir kültür içerisindeki alt kültürü inceler. Karşılaştırmalı edebiyat Goethe ve Shakespeare ya da Dostoyevski ve Nietzsche gibi ikili karşılaştırmalar yaparken; genel edebiyat daha fazla edebiyatı ilişkilendirir ya da Avrupa klasiği ya da romantik gibi bütün bir edebi akımı kapsayabilir. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi yaptığı incelemelerle genel edebiyat bilimine katkı sunar. Komparatistik edebiyat bilimi için metodik açıdan itici bir güçtür. Aynı zamanda karşılaştırmalı edebiyat bilimi de genel kuramsal öncülere dayanarak genel edebiyat biliminden faydalanır (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 2,13; Zima, 1992, s. 6). Genel edebiyat bilimi karşılaştırmalı edebiyat biliminin metodik ve teorik repertuar alanı olarak tanımlanabilir (Zima, 1992, s. 7). Sonuç olarak her iki bilim dalı da karşılıklı bir alışveriş içerisinde.

Corbineau-Hoffmann'ın belirttiği üzere genel edebiyat biliminin merkezi amacı, genel bir kuram inşa etmek, uluslararası bir sistem kurmak ve edebiyat tarihi kaleme almaktır (2004, s. 12). Komparatistik biliminin genel amacı ise edebiyatın uluslararası düzlemde anlaşılmasını sağlamaktır. Komparatistik alanında çalışan bir karşılaştırmacı ulusal sınırları aştığı için dünya vatandaşı olarak nitelendirilir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 13). Edebi metinler içerisinde kültür, ideoloji, ırk ve cinsiyete yönelik birçok veri bulunmaktadır. Bu durum karşılaştırmalı edebiyat ile edebiyat bilimi arasında sıkı bir bağ kurar (Grabovszki, 2011, s. 97).

1.4.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Tanımı ve İşlevi

Kökeni Latince “comparare” kelimesine dayanan Komparatistik, özellikle tema, motif, biçim, tür, çeviri araştırmaları, uluslararası edebiyat tarihi eserleri, antik ve klasik yazarların yaşamları, edebiyat sosyolojisi, edebiyat eleştirisi, alımlama, üretim, dönem bilgisi, edebiyat teorisi, yöntemlerin gelişimi gibi alanlar üzerine yoğunlaşır (Gfrereis, 2005, s. 84).

Karşılaştırmalı edebiyatın Fransızcadaki karşılığı *Littérature Comparée*, İngilizcedeki kullanımı *Comparative Literature* olarak adlandırılırken, Almandada ise *Vergleichende Literaturwissenschaft* ile ifade edilir (Dyserinck, 1981, s. 10). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, temel olarak farklı dillerde ya da aynı dilde yazılan farklı eserlerin konu,

düşünce ve biçim açısından incelenmesine, farklı ve benzer yanlarının tespitine ve değerlendirmesine dayanır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin temeli karşılaştırma yöntemine dayanmaktadır. Komparatistik adı ile bilimsel bir metoda dönüşen karşılaştırma yöntemi ulusal ve yabancı arasında geçişi sağlamaktadır. Oldukça geniş bir karşılaştırma yelpazesi sunan komparatistik, aynı ulusun ya da farklı ulusların, eş zamanlı veya art zamanlı olarak farklı tarihsel aralıklardan seçilen eserlerin karşılaştırılmasına olanak tanır (Aytaç, 2013, s. 9-13; Kızıler Emer, 2014, s. 29).

Karşılaştırmalı edebiyat aynı ulus içindeki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyma fırsatı sunduğu gibi, karşılaştırılan farklı ulusların ortak özellik ve benzerliklerini de yansıtır. Aynı zamanda iki ulusun gelişimi arasındaki farklılıkları da gözler önüne serer. Böylece ulusal edebiyatların gelişimine olumlu bir katkı sunar. Karşılaştırmacı için “uluslararası büyükelçi” benzetmesini yapan Susan Bassnett, karşılaştırmacının iki farklı kültür ve ülke arasındaki iletişim köprüsü olduğunu vurgulamaya çalışır (Aydın, 1999, s. 9, 21). Komparatistik sadece edebiyatların çeşitli gelişimleri, görünüş formları ve işlevleri açısından uluslararası platformda karşılaştırılması anlamına gelmez; üslubun uluslararası değerlendirmesini de yapar, yani edebiyatların edebiyat bilimi ve edebi eleştiri içerisinde nasıl ele alınabileceğini ve bugüne kadar nasıl işlendiğini araştırır (Dyserinck, 1981, s. 167). Sadece tek bir edebiyat alanının araştırılması ulusal filoloji (nationalphilologisch) olarak ifade edilirken, komparatistik uluslar üstü filoloji (supranational) olarak adlandırılır.

Komparatistik bilimi, ilk yankılandığı zamanlarda ulusal edebiyata zarar vereceği ve onu körelteceği kaygılarından ötürü çeşitli karşı çıkışlarla yüz yüze gelmiştir. Bu nedenle başlangıçta ulusal edebiyat ve karşılaştırmalı edebiyat arasında çatışmalı bir ilişki vardı. Ancak komparatistik kapsamında yapılan uluslar üstü edebi ve kültürel çalışmalar, ulusal dillerin varlığına zarar verme amacı gütmeyiz. Tikel edebiyatların bağımsızlıklarını varsayarak uluslar üstü bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerekir. Burada amaç farklılıkları yok saymak değil; benzerliklerin ve farklılıkların tanınmasıdır (Dyserinck, 1981, s. 9, 11, 23). “Hiçbir ulusal edebiyat, bir diğerine bakmaksızın kendisini geliştiremez. Aynı zamanda hiçbir edebiyat çalışması konu ve motif, oluşum tarihi ve biçim açısından tamamen izole edilemez” diyen Goethe, Eckermann ile yaptığı konuşmalarda kendi ulusal gelişimlerini gelişen dünyadaki diğer gelişmelere borçlu olduğunu ifade eder (aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 9). Zira uluslararası

edebiyatın incelenmesi kişinin kendi edebiyat bilgisini daha da arttırır (Dyserinck, 1981, s. 25). Dyserinck Komparatistik biliminin çalışma alanlarını,

“Birden çok edebiyatın birbiriyle ilişkisinin araştırılması ve böylelikle edebiyatın neden olduğu ve sürdürdüğü dilsel ve kültürel alanlar arasındaki manevi ilişkilerin işleyişini analiz etmek, uluslararası edebiyat tarihinin belirli dönemleri içerisinde farklı edebiyatlar arasındaki farklılık ve benzerliklerin araştırılması, dikkate alınan edebi alanlarda ortaya çıkan edebi kuramların sınırlarının ötesinde karşılaştırılması, ilgili alanlardaki çeşitli edebiyat bilimi yöntemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve anlaşılması” şeklinde ifade eder (1981, s. 85).

H. H. Remak karşılaştırmalı edebiyatın tanımını “belirli bir ulusun sınırları dışına çıkan bir edebiyat çalışmasıdır; aynı zamanda bir yandan edebiyat öte yandan resim, heykelcilik, mimarlık, müzik, felsefe, tarih, siyaset, ekonomi ve sosyoloji gibi diğer bilgi ve düşünce alanları arasındaki ilişkileri araştıran bir çalışmadır” şeklinde yapar. Rousseau ve Pichois da benzer bir şekilde tanımlar: “Karşılaştırmalı edebiyat; edebiyatı, insan ruhunun özel işlevi olarak daha iyi anlayabilmek için tarih, eleştiri ve felsefe aracılığı ile yapılan analitik tasvir, yöntemsel ve ayrımsal bir karşılaştırma, dilbilimler arası ve kültürlerarası edebi olayların yapay bir yorumudur [...] Uluslararası edebi veya sanatsal alışveriş veya iletişim biçimi” (aktaran Aydın, 1999, s. 48-49) olarak da ifade edilir.

S. Bassnet ise “karşılaştırmalı edebiyat kültürlerarası metin çalışmalarını içerir; bu da disiplinler arası olup, zaman ve yerötesi edebiyatlar arasındaki ilişki örnekleriyle ilgilidir” (aktaran Aydın, 1999, s. 48-49) der. Baldensberger için karşılaştırmalı edebiyat, “karmaşık süreçlerin sonucu oluşan tek tek yazınsal görüngülerin oluşumsal kaynaklarını araştırmak, bu hareketlilik içerisinde görüngülerin değişimlerini, diğer ulusal yazınlara ve yazınsal bilince geçişleri izlemek ve çözümlemektir” (aktaran Öztürk, 1998, s. 22). S. S. Praver’a göre ise “zıtlık, benzerlik, kaynak veya etki çalışması yoluyla birden fazla dilde edebi kuram ve eleştiriye de kapsayan edebi metinlerin bir incelemesidir” (aktaran Aydın, 1999, s. 61). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ham maddesini tikel filolojilerden edinir. Ama komparatistik dilin sınırlarının aşıldığı yerde başladığı için, sadece filoloji ile sınırlanamaz diğer bilim dalları ile de sıkı bir bağ içerisinde (Dyserinck, 1981, s. 19, 161, 172).

Toparlamak gerekirse; karşılaştırmalı edebiyat bilimi bir yandan, hem uluslar hem de bireylerin birbirleriyle ilişkilerini güçlendiren, birbirlerini anlamalarına hizmet eden bir role sahipken; diğer taraftan edebiyat bilimi açısından da, ulusal edebiyatların tikel

özelliklerini yok saymaksızın farklı edebiyatları ortak bir paydada buluşturarak hem besler ve geliştirir hem de farklı bilim dalları ile ilişki kurarak çok yönlü bir bakış açısı kazandırır.

1.4.2. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimini Yaygınlaştıran Faktörler

Karşılaştırmalı Edebiyat bilimini yaygınlaştıran faktörler; küreselleşme, çeviri, dünya çapında yaygınlaşan elektronik internet ağları ve kitle iletişim araçları, elektronik-teknolojik yenilik ve gelişmelerle ulaşım hızının artması, kültürlerarası mübadele vs. (Bayram, 2004, s. 72) şeklinde özetlenebilir.

1.4.2.1. Küreselleşmenin ve Çevirinin Etkisi

Günümüz post-modern çağında gelişen teknoloji ile birlikte, medya araçlarının ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması sonucunda uluslararası ilişkilerin hızlanması ve yaygınlaşması (Bayram, 2004, s. 72) kadar, çeviri yoluyla edebi eserlerin küresel ölçekte yayılması ve geniş halk kitlelerine ulaşması (Grabovszki, 2011, s. 60) da, karşılaştırmalı edebiyat biliminin yaygınlaşması açısından oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda küreselleşme, beraberinde farklı kültürlerin bir arada yaşamasını zorunlu hale getirerek komparatistik alanı açısından oldukça geniş bir araştırma yelpazesi açığa çıkarmıştır. Böylelikle tikel filoloji çalışmalarına gösterilen ilgi karşılaştırma çalışmalarına doğru kaymıştır. Evrensel bir niteliğe sahip olan komparatistik alanını ulusal filoloji alanlarından ayıran özellik, dünya edebiyatını kapsayan özelliğiyle küresel bir disiplin olmasıdır (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 15, 48). Dolayısıyla komparatistik tek bir dilin veya ülkenin edebi metinleriyle ilgilenmez, bütün dünya edebiyatına hitap eder (Grabovszki, 2011, s. 8-13).

Büyük sosyal grupları zaman, mekân ve durum açısından ortak bir paydada, uluslararası ağ ortamında bir araya getiren internet, küreselleşmenin en önemli araçlarından biridir. Günümüz dijital çağında hızla gelişen dijital ortam, demokratik bir platformda dünya çapındaki bir bilgiye ulaşmayı mümkün kılar (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 181). Bilgi, fikir, düşünce, resim ve metinlerin böylesine hızlı ve küresel sirkülasyonunun edebiyata etki etmemesi mümkün değildir. Dünyanın hızla değiştiği bir ortamda kavramlar ve etki alanları da bu değişime ayak uydurarak farklılaşır (Grabovszki, 2011, s. 55). Dolayısıyla küreselleşen dünya ile birlikte Komparatistik alanı kültür bilimsel bir açıya doğru

eğilmiştir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 48). Edebiyatı uluslararası bir fenomen olarak ele alan karşılaştırmalı edebiyat, küreselleşen dünyada birlikte yaşamının en büyük koşulu olan kültürel alışverişin en önemli anahtarıdır (Grabovszki, 2011, s. 18, 20).

Edebi metinlerin ulusal sınırları aşarak farklı dil ve kültürlerle ulaşmasını sağlayan çeviri, üstlendiği aracı misyonu ile edebiyatın uluslararası bir dinamizm kazanmasında oldukça etkin bir role sahiptir. Çeviri, metinlerin uluslar üstü bir arenaya taşınmasının en önemli koşuludur. Çeviri ve günümüz teknolojik çağının sunduğu ulaşım imkânlarıyla birlikte edebi metinlere ulaşmak mümkün hale gelmiş ve ister istemez metinlerin de birbiriyle ilişki içerisinde olmasına sebep olmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat yapılan çeviriler aracılığıyla meydana gelen ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışır (Grabovszki, 2011, s. 15-17).

Edebi eserlerin yayılmasını sağlayan önemli faktörlerden biri olan uluslararası lisans piyasası, bu noktada önemli bir etkiye sahiptir. Burada söz konusu olan, bir eserin sözleşmeli olarak güvenli bir şekilde kullanılması, çevirisinin yapılması, cep kitabına dönüşmesi ya da filmleştirilmesidir. Eserleri üreten, dağıtımını yapan kitapçılar, yayınevleri ve kütüphaneler gibi kurum ve kuruluşlar da bu yaygın etkiyi yaratmada bir rol üstlenir. Ayrıca teknik ve ekonomik açıdan gelişen teknoloji ile çeşitlenen iletişim araçları metinlerin küresel dolaşımına ekonomik ve pratik açıdan büyük katkı sağlar. Bütün bu olanaklar yazara eserini yaygın halk kitlesine ulaştırma imkânı tanır (Grabovszki, 2011, s. 60). Dünya edebiyatı ekseninde farklı kültürlerden ve edebiyatlardan söz edildiği takdirde bir kültürün diğer kültür içerisindeki temsili olan çevirilerin önemi yadrganamaz (Grabovszki, 2011, s. 199). Bu nedenle çeviri alanı da Komparatisik biliminin çalışma alanları arasına girer. Sadece orijinal ve çeviri metinleri karşılaştırılmaz, aynı orijinal metinlerin farklı uluslararası tarihi etkileri açısından kendi zamanlarının birer delili niteliğindeki çeviriler üzerinde de çalışılabilir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 11).

1.4.3. Kültürlerarasılık-Disiplinlerarasılık ve Karşılaştırmalı Edebiyat

“Öteki”ne açılan bir kapı (Emer, 2014, s. 29) işlevi gören komparatistik başka/öteki edebiyatlara, dillere, metinlere ve sanatlara olduğu kadar, öteki kültürlere ve disiplinlere de açılarak sınırlarını genişletme eğilimindedir.

Komparatistik ve kültürlerarasılık ilişkisine değinmeden önce, kültür kavramını değerlendirmek yerinde olacaktır: Etimolojik açıdan doğadan türeyen bir kavram olan kültürün özgün anlamlarından biri “çiftçilik” ya da doğal gelişme eğilimidir. Kültür kelimesinin Latince kökü, tarımdan, gelişimden, ikamet etmeye, tapmaktan, korumaya kadar birçok anlama gelen *colere*'dir. Başlangıçta materyalist bir süreci imleyen kültür, zamanla mecazi bir boyut kazanarak tinsel meselelerle anılmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak bir yandan kendi anlam haritasını ortaya çıkaran bu kavram, diğer yandan kırsaldan kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso'ya, toprağı işlemeden atomu parçalamaya uzanan tarihsel değişimi de gözler önüne seren, Marksist tabirle alt yapı ile üst yapıyı tek bir kavramın çatısı altında toplar. Schiller kültürü, hegemonyanın işleyişi; Pierre Bourdieu *habitus* olarak tanımlarken; Herder, kültürün evrensel boyutta tek yönlü bir aktarım değil, aksine özgün yasalara sahip yaşam biçiminin toplamı olduğunu ileri sürer. Kültürü herkesi birleştirmesi ve kendi evinde hissetmesini sağlayan sosyal, popülist ve gelenekçi bir yaşam tarzı ve tek olası yaşam alanı olarak sınıflar. Edward Said ise “Bütün kültürler iç içedir; hiçbiri tek ve saf değildir, hepsi melez, heterojen, son derece farklılaştırılmıştır ve hiçbiri tek parça değildir” diyerek bütün insanlığı ortak bir kültür çatısı altında toplar. Ayrıca F. Jameson, kültürün diğer ya da öteki dediğimiz insanları vurguladığının üzerinde durur ve kültürün “bir Öteki düşüncesi” olduğunu ifade eder. Tam da bu noktada Milner bir kültürün başka bir kültürden yaptıkları açısından farklılaşması ile oluştuğunu ileri sürer. Raymond Williams ise bir kavram olarak kültür hakkında şunları açıklar: “Bir takım ahlaki ve entelektüel faaliyetlerin, yeni bir toplum çeşidini harekete geçiren itkilere pratikte ayrıldığı fark edilmesiyle ortaya çıkar” (aktaran Eagleton, 2011, s. 9- 44, 136).

Her birey öz bilinçlilikle kendi dili, sanatı, edebiyatı, felsefesi, uygarlığı ve kültüründe ötekine karşı mücadele etmeye çalışır. Çözümün bir parçası olan kültür, sorunun bir parçası haline alarak uğruna mücadele edilen savaş alanı haline dönüşür. Siyasi mücadelelerde anlam, değer, kimlik, dayanışma ve kendini ifade etme olarak kültür oldukça revaçtadır. Kültür, dar sanatsal anlamıyla küçük bir nüfusu imlerken, geniş anlamda kadın ve erkeğin uyum içinde yaşadığı her yerdedir. Ancak din, uyruk, cinsiyet, etnik köken ve benzeri gibi anlamlarıyla da acımasız bir mücadele alanıdır. Bir çatışma alanına dönüşen kültür, egemen ya da çoğunluktaki bir yaşam tarzının, ikincil konumda olan başka bir yaşam tarzı tarafından eleştirilmesidir. Kimlik olarak kültür,

siyasetin devamıyken; yüksek kültür, onun karşıtıdır. Mutlak bütünleşme idealini benimseyen kültür, soykırımı zemin hazırlar. Eagleton kültürün bir yandan ona uygun olarak yaşadığımız şey olduğunu, bir yandan da uğruna yaşadığımız şey olduğunu ifade ederek insanlık için oldukça önemli olduğunu vurgular. Bu noktada suç ortağı olan kültür kendi karşıtını da açığa çıkartır. Örneğin, Nazilerin soykırım kültürü Yahudilerin direniş kültürünü açığa çıkarmıştır (Eagleton, 2011, s. 50-59, 152). Günümüzde ise kültür, genellikle sürekli olarak değişmekte olan, kapalı bir bağlamdan ziyade, bölünmüş bir parça oluşturan ve çatışan bir alan olarak anlaşılmaktadır (Zipfel, 2017, s. 2).

Tam da bu noktada komparatistik başka/ öteki ulusların dil ve edebiyatlarıyla, dolayısıyla başka başka metinlerle, medyalarla, başka kültürlerle bir iletişim/ köprü kurma işlevi taşır ve kültürel çatışmaları engelleyici bir işlev görür. Zira, farklı kültürler edebiyat terimlerini ve metindeki kavramları da etki altına aldığından (Zima, 1992, s. 7), komparatistik alanında en çok araştırılan konulardan birisi de kültürlerarasılık (Interkulturalität) 'tır (Kızıler Emer, 2019, s. 171-173). Bu nedenle Goethe, kültür kavramını edebiyat ile eşdeğer kabul eder (aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 10). Birbirleriyle karşılaştırılan edebi metinler de farklı kültür ve dil alanlarından oluşur Dolayısıyla edebiyatın anlaşılır olması onun kültürlerarası ve uluslararası bağlamda oluşmasına bağlıdır. Bu nedenle komparatistik alanında yapılan edebi karşılaştırmaların kültürlerarası karakteri ulusal ve uluslararası teorik özellikleri tanıdığı ve bu anlamda bir diyalog kurmayı mümkün kıldığı için bilimsel açıdan büyük bir öneme sahiptir (Zima, 1992, s. 1, 60, 62).

Yukarıda aktarıldığı üzere, komparatistik alanının edebiyatın dilsel ve kültürel sınırlılıklarıyla ilgilendiği kadar teorik ve edebi söylemlerdeki ideolojik girişimlerle de ilgilendiğini ileri süren Zima, bu tezini şu cümlelerle destekler:

“[...] Eine der Hauptaufgaben der Komparatistik besteht nun darin, sprachliche Situationen als Entstehungszusammenhänge von ideologischen und fachsprachlichen Diskursen zu rekonstruieren und zu zeigen, wie ideologische Sprachen, Fachsprachen und literarische Texte intertextuell aufeinander einwirken, einander wechselseitig bedingen” (Zima, 1992, s. 80-81).

Her ulusal kültürde belirli bir ideolojik söylem diğerlerine nazaran daha baskın olur. Louis Althusser bütün sınıf kavgasını kelimeler arasındaki çatışmaya bağlar. Rus yazarlar M.M. Bachtin ve V.N. Voloşinov' un da ifade ettiği gibi dilsel biçimler yalnızca belirli bir ideolojik bağlamda oluşurlar. Yani kelimeler her daim ideolojik ve

yaşamdan kazanılan içerik ve anlam ile açığa çıkar. Çünkü dil sistemi tarihi ve sosyal bir bütünlük içerisinde gelişir. Her sosyal ve dilbilimsel durum aynı zamanda bir söylem durumudur. Jurji Lotman bu durumu kültür metni (Kulturtext) olarak tanımlar ve belirli bir tarihi andaki ulusal kültürü kasteder. Çünkü ister faşist ister Marksist olsun ideolojiler aynı zamanda uluslararası, kültürler arası bir karaktere sahiptir. Her söylem, dilsel olsun olmasın çevreye uyum sağlama, metinler arası düzeyde etkileşim kurma zorunluluğuna tabidir. Dilsel, tarihsel ve kültürel oluşum süreçlerini dikkate almak, uygulanabilir somut bir teori çalışması için kaçınılmazdır. Komparatistik bilimi sahip olduğu teorik, kültürel ve edebi çerçevesiyle hem sosyal bilimlerin bilimsel teorilerine, hem de karşılaştırmalı olarak yapılan diyalog ve yansımalar ile birlikte, kendi kültürümüzü dile getirme imkânı sağladığından kültürlerin ve ideolojilerin gelişmesine de büyük katkı sağlamaktadır (Zima, 1992, s. 62-78, 80, 87). Özetle, disiplinlerarası bir profile sahip olan karşılaştırmalı edebiyat, ulusal sınırları aşmış bireylere günümüzün ihtiyaç duyduğu kozmopolit bakış açısını kazandırarak kültürlerarası barışa hizmet eder (Kızıler Emer, 2019: 161, 177).

Kültürlerarasılığın yanı sıra komparatistiğin önemli araştırma konulardan bir diğeri de metinlerin eş ve art zamanlı olarak ilişkilerini inceleyen metot olan **Metinlerarasılık (Intertextualität)**'tir (Zima, 1992, s. 93). Metinler arası ilişkilerin yeniden inşasının amacı; metinler, uluslar ve kültürler arası ilişkileri saptayabilmektir. Karşılaştırmalı edebiyat bir ulusun çizdiği sınırları ortadan kaldırarak birden çok ulusun edebiyatının içinde dolaşma imkânı sağladığı için tarihi, politik ve kültürel perspektif komparatistik bilimi için oldukça önemli ve gereklidir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 10). Edebi metinlerin diğer sanat dalları veya medya araçları tarafından kullanılması ise **Medienkomparatistik** (medya karşılaştırması) ya da **İntermedialität** (medyalararasılık) kapsamında incelenmektedir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 11).

Bu nedenle komparatistik biliminin çalışma alanı sadece farklı edebiyatların incelenmesi ile sınırlı değildir, edebi eserlerin yanı sıra farklı sanatsal ve kültürel ürünlerle de ilgilenir. Dolayısıyla Psikoloji, Sanat, Medya, Tiyatro, Din, Antropoloji, Etnoloji, Sosyoloji ve Siyaset bilimleri ile sıkı bir ilişki içindedir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 11-12). Buna paralel olarak Charles Bernheimer de "Comparative Literature at the Turn of the Century" adlı raporunda edebiyatın, artık eskiden tanımlandığı şekli-

farklılaştığını ve disiplinler arası bir ivme kazandığının altını çizer (aktaran Grabovszki, 2011, s. 97).

1.4.4. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Başlıca Yöntemleri

Komparatistlerin karşılaştırmalı edebiyat biliminin yöntemi açısından ortak bir paydada buluşması pek mümkün olmamıştır. Edebi ilişki alanlarının çeşitliliği, ister istemez yöntemi de çoğulcu bir yaklaşımla ele almayı zorunlu kılmıştır. Bu noktada yapılması gereken en önemli şey, araştırma alanının sınırlandırılması ve çalışılan alana uygun yöntemin seçilmesidir (Öztürk, 1998, s. 34-36). Karşılaştırmalı edebiyatı tek bir yöntem veya tanımla sınırlamaya çalışanlara karşı çıkan R. Wellek, bunun içerisine betimlemeyi, kişileştirmeyi, yorumu, anlatımı, açıklamayı, değerlendirmeyi ve söylemi de dâhil eder. S.S. Prawer ise özellikle “etki, analogi, gelenek, tema, yazım türleri, akımlar, dönemler, yapı ve düşünce” (aktaran Aydın, 1999, s. 52, 61) araştırmalarını, bu bilimin yöntemi açısından önemli bir yere koyar.

20. yüzyılın ilk yarısında Komparatistik alanının merkezi paradigması, farklı edebi eserlerin oluşumsal ilişkilerinin ortaya çıkarılıp ve analiz edildiği etki araştırmaları (Einflussforschung) olur (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 42). “Etki”, karşılaştırmalı edebiyatın en önemli güdüleyici gücüdür. Çünkü farklı yazarların ve edebi eserlerin karşılıklı etkileşimi bu bilimin en önemli tetikleyicisi olarak görülür. Yapılan çalışmalarla elde edilen kültürel alışveriş sonucu ister istemez etki altına giren komparatistler, bu etkiyi daha çok kendi dil, kültür ve edebiyatlarını zenginleştirmek için kullanır (Aydın, 1999, s. 64, 70). Ortaya konan karşılaştırmalı eserler, öteki kültüre karşın bir yapı veya düşünce meydana getirir, doğru ya da yanlış bu da o kültüre dair bir imgeye, algıya dönüşür. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyat aynı zamanda meydana gelen olaylar ve farklı ülkelerdeki benzer akımlarla da ilgilenerek farklılık ve benzerlikleri ortaya koyar. Bunun dışında eserlerin yazım türleri ve biçimleri, hem karşılaştırmalı edebiyatın hem de edebi eleştirinin önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır (Aydın, 1999, s. 76, 81). Daha çok ortak bir tema ve motif ağırlıklı kullanılan yöntem, belli bir konu çerçevesinden farklı eserleri bir arada inceleme fırsatı sunarak çoğulcu bir bakış açısı kazandırır. Ortak konu ve motifler incelendikten sonra işleniş üzerindeki farklılıklar tespit edilerek belli bir zemine oturtulur. Karşılaştırma konusu açısından ele

alınan eserler, içerik veya biçim açısından değerlendirildikten sonra ortaya çıkartılan yeni sonuçlar çalışmanın sonucunu oluşturur (Aytaç, 2013, s. 99-100).

Rene Wellek 1958 yılında verdiği *The Crisis of Comperative Literature* adlı konferansta bir sanat eserinin incelenmesindeki tek doğru görüşün, sanat eserini çok yönlü bir bütün, anlam ve değeri içinde saklayan göstergeler kurgusu olarak algılayan kararlı ‘bütüncül’ görüş olduğunu ileri sürer (aktaran Bayram, 2004, s. 72). Prof. Dr. Gürsel Aytaç *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* adlı eserinde, bu yöntemin uygulanışında dikkat edilmesi gereken bazı hususlara işâret etmektedir. Bunlar arasında önemli görülen birkaçı aşağıda verilmiştir:

1. Karşılaştırmalı bir edebiyat incelemesi yapacak olan araştırmacı ilk olarak, yapacağı araştırmanın ‘giriş’inde keşfettiği ortak konuyu, bunu nasıl keşfettiğini belirtmelidir
2. Eserler incelenmeden önce, ana bölümlerde yazarlarla ilgili bilgiler verilmelidir.
3. Ortak tema, motifler, tek tek incelenerek işleniş biçimlerindeki ayrılıklar yöntem bağlamında açıklanmalıdır.
4. Eğer söz konusu olan eserler ayrı dönemlerde yazıldıysa o döneme ait edebî ve fikrîsel akıma ilişkin farklılıklar da tespit edilmelidir.
5. Karşılaştırılan eserler arasındaki anaolojinin, yazarların “kimin verici kimin alıcı olduğunun” tespiti yapılmalıdır. Bunun sonucunda araştırmacı tespit ettiği verilerle yeni bir şey ortaya çıkardığında yöntemi doğru kullanmış olur (2013, s. 100-104).

Manfred Schmeling ise 5 farklı karşılaştırma tipi ileri sürmüştür:

- Bunlardan ilki, karşılaştırılan nesnelere arasındaki tek nedensel ilişki üzerine kuruludur. Burada genetik pozitivist bir karşılaştırma söz konusudur. Yazar ve yazar grupları arasındaki ikili ilişkiler tarihi açıdan ele alınır.
- İkincisi, farklı ulusal kökenlerden gelen eserlerin tarihi bağlamdaki nedensel ilişkisi üzerinde durur. Alımlama araştırması yapılarak yazarı tarihi, sosyolojik ve psikolojik çerçeve içerisinde bulunan alımlayan bir özne olarak değerlendirir.
- Üçüncü karşılaştırma tipi ise, tipolojik karşılaştırmadan biraz farklı olarak karşılaştırılan nesnelere farklı bağlamlarda inceler. Bu, şu anlama gelir: Karşılaştırılan nesnelere arasında direkt bir ilişki bağı olması gerekmez, sadece çevresel benzerlik olması yeterli görülür. Bu bağ gönül ilişkisi, karşı konulamayan bir baba ya da düello gibi belirli edebi bir motif olabilir, yoksulluk ve ırk ayrımcılığı gibi ortak uluslararası

sosyal bir yaşantı olabilir ya da benzer veya aynı rejim çeşitleri ya da göç gibi tarihi benzerlikler olabilir.

- Dördüncü karşılaştırma tipi, tarihi bakış açısını bir kenara bırakarak, edebi metinlerin yapısı üzerine eğilir. Burada yapısal, dil bilimsel, semiyotik (göstergesel) ya da psikanalitik metotlardan faydalanılır. Ayrıca metinlerin biçim ve içerik özellikleri de baz alınır. Yapısal analizler metin yapıları arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların analiz edilmesine katkı sağlarken, çeviri karşılaştırmaları da dilbilimsel açıdan bilgi verici olabilir.

- Sonuncu karşılaştırma tipinin merkezinde, edebi metinlerden ziyade metinler üzerine yazılan edebi eleştiriler bulunur. Edebiyat eleştirilerinin nasıl yapıldığı yorumlanır ve değerlendirilir. Burada söz konusu olan şey edebiyat eleştiri yöntemlerinin karşılaştırılmasıdır (aktaran Grabovszki, 2011, s. 93-96).

Çeşitli yöntemlerden faydalanan karşılaştırmalı edebiyat biliminde kullanılan eleştiri yöntemleri özetle şu şekildedir: Pozitivist İnceleme, Psikanalitik inceleme, Marksist İnceleme, Feminist İnceleme, Hesaplaşmacı İnceleme, Dilbilimsel İnceleme, Okuyucuya Yönelik İnceleme, Felsefeye Dayalı İnceleme, Metne Bağlı İnceleme, Yapısalcı İnceleme, Yorumlayıcı İnceleme, Alımlama Estetiği, Çoğulcu İnceleme. Bu metotlar arasından seçilen yöntem karşılaştırmalı eserlerin incelenmesinde kullanıldığında önemli olan, yöntemin tutarlı ve belgelere dayandırılarak uygulanmasıdır (Aytaç, 2013, s. 109-114).

1.4.5. Karşılaştırma ve Türleri

Gottfried Wilhelm Leibniz (1903, s. 496) karşılaştırmayı iki şeyin uyuşması ya da farklılaşması olarak tanımlar. Birinin bilgisi aracılığıyla diğeri tanımlanır (aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 15). Tarihçi Henri Pirenne'nin de karşılaştırma yapmanın doğuştan gelen insani bir özellik olduğunu dile getirmesi, Fransız edebiyat bilimci René Etiemble'nin karşılaştırmalı edebiyat bilimini insani bir disiplin olarak karakterize etmesini destekler (aktaran Grabovszki, 2011, s. 102). Benzerliklerin saptandığı karşılaştırmalar “äquivalenz Vergleich” (eşdeğerlik karşılaştırması) şeklinde tanımlanırken; farklılıkların saptandığı karşılaştırmalar ise “kontrastiven Vergleich” (karşıtlık karşılaştırması) ile ifade edilir (Lamping, 2007, s. 221; aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 16).

M. Arnold, Aydın'ın aktardığı üzere olayların, durumların ve edebiyatların aslında tek olmadığını ve ilişki içerisinde olduğunu ifade ederek tek başına ele alınan konuların yeterince anlaşılamayacağını üzerinde durur. Bu nedenle karşılaştırma anlamayı daha da pekiştirir diyebiliriz (1999, s. 15). Karşılaştırma metodu yalnızca komparatistik alanına özgü değildir. Politika, tarih, müzik, hukuk gibi diğer bilim dalları da karşılaştırma yönteminden faydalanır. Her bilimin kendine has karşılaştırma metodu vardır (Grabovszki, 2011, s. 75,78). Karşılaştırmalı edebiyat biliminin en temel metodu karşılaştırma yapmaktır. Ancak yalnızca karşılaştırma yapmakla sınırlı kalmaz, Amerikalı edebiyat bilimci Rene Wellek'in de ifade ettiği gibi analiz eder, yeniden oluşturur, değerlendirir, geneller ve yorumlar (aktaran Grabovszki, 2011, s. 71). Günlük algılamalarımızın ve yaşantımızın temelini ilişki kurma ve karşılaştırma oluşturur. Karşılaştırma yaparak, iki veya daha fazla olay ya da durum arasında ilişki kurarak dünyamızı ve zihnimizi organize ederiz, ayrıca herhangi bir şeyin özelliklerini daha anlaşılır ve açık bir duruma kavuşturmuş oluruz. Karşılaştırma yaparken sahip olmamız gereken en önemli koşul, karşılaştırılan iki nesne arasında bir ilişkinin varlığını saptamaktır (Grabovszki, 2011, s. 72).

Edebi anlayış ve yöntem farklılıkları sebebiyle her ne kadar ekoller tarafından farklı sesler yükselse de karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ortak konusuna dair varılan kaçınılmaz sonuç, Öztürk'ün aktardığı gibi, “genel ve dünya yazını oluşturulan ulusal yazınlar arasındaki karşılıklı ilişkilerle oluşan yazın bireşimleridir” (1998, s. 35). Bu ilişkiler genetik ve tipolojik olarak ikiye ayrılır. Genetik ilişkiler yazar ve yapıyla bağlantılı her türlü biyografik ya da yazılı belgeleri kapsarken, tipolojik araştırmalar daha çok metin içi (konu, tema, motif, edebi türler, yapısal, estetik-biçimsel görünüşler) ve metin dışı (sosyolojik ve tarihi süreçler) ilişkileri araştırır (1998, s. 35; Kızıler Emer, 2017, s. 153-160). Karşılaştırma metodunu iki veya daha fazla edebi metin üzerinde uygulamaya çalışırken aşağıda sıralanan adımlar takip edilmelidir:

- 1) Araştırmaya yön veren bir soru olmalı: Kanıtlanmak istenen, analiz edilen ve beklenen nedir?
- 2) Karşılaştırılan nesnelerin belirlenmesi: Temel ölçüt ortak bir temel özelliğe sahip olan nesnelerin seçilmesidir.
- 3) Karşılaştırılan objelerin analizinin yapılması ve kullanılan ana kavramların her iki obje için de uygulanabilir olması gerekir.

4) Karşılaştırmanın yapılması.

5) Eğer araştırma sorusu cevaplanmadıysa karşılaştırma sonuçları sonrasında gelişen yeni sorulara hizmet etmeli ve dayanak oluşturmalıdır (Grabovszki, 2011, s. 103-104).

1.4.5.1. Genetik (Oluşumsal) Karşılaştırma

Edebi bir metni oluşturan yazar, şahsen başka bir yazarı tanıdığı ya da eserlerini okuduğu için ondan etkilenmiş olabilir. Diğer yazarın eserinde kullandığı motif, stil veya diğer figürler açık ya da gizli bir şekilde kendi metnini oluşturan yazar tarafından kullanılabilir. Bu durum aynı zamanda daha önce açıkladığımız gibi “intertextualit t (metinlerarasılık)” kapsamında da incelenir (Grabovszki, 2011, s. 78). Genetik karşılaştırma yapılırken metinler arasındaki etkileşim ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulmalıdır. Peter Zima’ ya göre sadece alınan motif, içerik, biçim değil; aynı zamanda yapılan değişiklik de açıklanmalıdır. Zima bu noktada dört önemli husus ileri sürer:

- 1)  ncelikle yazar ve yazar grupları arasındaki ilişki kanıtlanmalıdır.
- 2) Bu ilişkinin hangi koşullar altında meydana geldiği araştırılmalıdır.
- 3) Eğer ilişki mantıklı ve uygun ise, yazarların mensup oldukları ülkeler arasındaki ilişkiler de dikkate alınmalıdır.
- 4) Alıntıyı yapan yazarın bir metni nasıl değişik bir şekilde yorumladığı ve ne kadar yaratıcı olduğu ortaya çıkarılmalıdır (aktaran Grabovszki, 2011, s. 85-86).

1.4.5.2. Tipolojik Karşılaştırma

Genetik karşılaştırmanın aksine tipolojik karşılaştırmada zaman, yer ve dil açısından herhangi bir ilişkinin olma zorunluluğu yoktur. Tipolojik karşılaştırma daha çok ülkeleri ve dilleri aşan metinler için kullanılır. Zamansal ve mekânsal aralıklar arasında herhangi bir sınırlama yoktur. Bu nedenle tipolojik karşılaştırma genetik karşılaştırmaya göre daha esnek bir Şekilde ele alınabilir. Her iki karşılaştırma türünü aynı anda kullanmak da mümkündür (Grabovszki, 2011, s. 86, 92). Sosyal bilimcilerin deneyimlerine göre genetik karşılaştırmadan ziyade daha çok tipolojik ilişkilerin karşılaştırılması bu alanın temel ilkesidir. Tipolojik ve genetik karşılaştırma benzerlik ve ilişki üzerine eğilmeleri açısından birbirlerini tamamlarlar ve birbirinden bağımsız Şekilde ele alınmazlar (Zima, 1992, s. 94-95).

Sonuç olarak karşılaştırmalı edebiyat incelemesinde yapılması muhtemel karşılaştırma çeşitleri, edebi tür özellikleri açısından, dönem ve akım açısından yazarlar açısından, dil, anlatıcı tutumu ve anlatım tarzı açısından, konu, mesaj, ana fikir, tipoloji açısından ve son olarak farklı disiplinlerle ilişkileri açısından (Bayram, 2004, s. 70) yapılan karşılaştırmalar şeklinde özetlenebilir.

1.4.6. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Tarihsel Gelişimi

Karşılaştırmalı edebiyatın ilk izlerini taşıyan örnekler henüz çerçevesi çizilmemiş bir bilimin ayak sesleri niteliğinde olduğu için, bu çalışma alanı karmaşık bir tarihi gelişim çizgisine sahiptir (Bayram, 2004, s. 71). Ancak insanoğlu var olduğundan beri karşılaştırmalı düşünce tarzına karşı bir eğilim içerisindedir. H. Dyserink, *Komparatistik* adlı eserinde, karşılaştırmalı yazın biliminin kökenini yazının başladığı ilk zamanlara dayandırır. Zira insan zihni mukayese ederek değerlendirme yapar (1981, s. 19; Kızıler Emer, 2014, s. 31).

20. yüzyıla kadar teorik ve metodik bir arka plana sahip olup olmadığı tartışılan (Grabovszki, 2011, s. 21) komparatistik bilimi, her ne kadar yeni bir bilim dalı olsa da insanoğlu Antik çağdan beri bu alanın konuları ve sorunları ile bir şekilde yüz yüze gelmiştir. Antik Yunan'da 18. yüzyıla kadar *sýnkrisis* kelimesi edebi karşılaştırma anlamında kullanılırdı. Edebi eleştiri biçimlerinin yanı sıra edebi motifleri de içine alırdı. Karşılaştırmalı edebiyat eleştirisi milattan önce 5. yüzyıldan itibaren Homer ve Hesiod'un karşılaştırılması ile başlamıştır. Daha çok tarihi kişilikler, mistik kahramanlar, gemi seyahatleri ve ziraat ile alakalı karşılaştırmalar yapılmaktaydı. Kişilerin karşılaştırılmasında köken, memleket, eğitim, davranış ve ölüm ile alakalı veriler kullanılırdı. Yazarlar ise etik açıdan örnek oluşlarıyla analiz edilirdi (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 19, 23-24). Yunancada kullanılan *sýnkrisis'in* yerini Latince *comparatio* kelimesi almıştır. Latin edebiyatı Yunan edebiyatının taklidi ya da çevirisi üzerine odaklanmıştır. Epik yazarı Ennius Annales destanını Homer ile karşılaştırmıştır. Cicero ise *De natura deorum* (Tanrıların özü) adlı diyalogunda Yunan ve Romalı filozofları karşılaştırmıştır. Yunan ve Romalıların karşılaştırılması Plutarch ile birlikte doruğa ulaşmıştır. Plutarch milattan sonraki 2. yüzyılın başlangıcından itibaren Yunan ve Roma tarihinin 23 ünlü adamını *Parallelbiographien* adlı eserinde bir araya getirmiştir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 25). Iulius Caesar Scaligers'in *Criticus* adlı

eseri ise, Rönesans döneminin karşılaştırmalı eleştiri sentezinin nitelik ve nicelik bakımından kıstasını (ilkesini) oluşturur. Scaliger'in karşılaştırma çalışmaları Yunan ve Roma edebiyatı arasındaki metinler arası ilişkileri açığa çıkararak görünür kılmıştır (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 26-28).

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, üniversitelerde veya bireysel çalışmalardaki yabancı edebiyatlara duyulan ilginin artması ile başlamıştır (Grabovszki, 2011, s. 201). Bir bilim dalı olarak bilim dünyasında hak ettiği yere ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelen karşılaştırmalı edebiyat bilimi, ulusal edebiyatlardan ayrı bir şekilde ama onlarla iç içe özgün bir disiplin olarak öncelikle Avrupa ülkelerinde filizlenmiş, daha sonraları Amerika ve diğer ülkelerde de boy göstermeye başlamıştır. Ancak kavramsal olarak özellikle yayımlanan bazı eserlerde ve üniversitelerde okutulan derslerde kullanımı aynı yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Özellikle Herder ve Madame de Staél'in Komparatistik alanının oluşmasında büyük katkısı vardır. Herder dil, edebiyat, sanat, felsefe, politika vb. tikel alanları "halk ruhu (Volksseele)" adı altında birleştirmiştir. Herder'in bu yaklaşım tarzı, birbirine eşdeğer grupları ve kültürleri yan yana yerleştirmeye dayandırılmıştır. Madame de Staél'in *De la Littérature* adlı incelemesi bu alana yapılan ilk katkılardan biridir. Staél bu eseriyle karşılaştırmalı edebiyatın ilk önerilerini ve modelini ortaya koymuştur. Bu eser özellikle Fransız ve Alman sektörleri tarafından 20. yüzyıla kadar yoğun bir şekilde incelenmiştir (aktaran Dyserinck, 1981, s. 19-21).

R. Wellek karşılaştırmalı edebiyat teriminin tarihçesine dair yaptığı araştırmalar çerçevesinde, bu terimin ilk olarak Fransa'da 1816'da *Cours de Littérature Comparée* adında bir antoloji dizisi için kullanıldığını ifade eder. Ancak daha önceleri 'karşılaştırma' bir yöntem biçimi olarak diğer bilim dallarında kullanılmıştır. Bazı araştırmacılar karşılaştırma yöntemini düşüncenin temel unsuru olarak kabul ettiği için Aristo'ya kadar dayandırır (aktaran Aydın, 1999, s. 16-17). Herhangi bir şeyin tanımını yaparken onu, zıddında var olmayan ya da benzerindeki ortak özellikleri üzerinden karşılaştırırız. Dönemin siyasi, tarihi ve kültürel değişimlerinden etkilenen karşılaştırmalı edebiyat bilimi, ciddi bir disipline dönüştüğü 19. yüzyılda daha çok milliyetçi ve Avrupa odaklı bir eğilimdeyken; 20. yüzyılda birçok demografik, siyasi ve ekonomik değişime sebep olan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaşanan küreselleşme, demokratikleşme, özgürleşme hareketlerinden nasibini alarak daha "liberal ve

kozmpolit” bir forma bürünmüştür (Aydın, 1999, s. 10-12). Komparatistik alanında yoğunlaşan ilk araştırmacılar daha çok farklı disiplinlerden faydalanma eğilimi göstermektedir. Günümüzde de bu açıdan yani psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih, sinema ve güzel sanatlar gibi farklı disiplinler ve edebiyat, ortak bir paydada buluşturularak saptanan sorunlar çok yönlü olarak tartışılır ve analiz edilir (Aytaç, 2013, s. 94-96). Bu nedenle psikolojik, sosyolojik, tarihsel, ideolojik ve medyadaki yönleri açısından etki alanı oldukça geniş olan ve edebiyata da yansıyan mülteci sorununun analizi, edebiyatı ve bu diğer disiplin alanlarını kaçınılmaz bir şekilde bir araya getirerek disiplinler arası bir platformda inceleme yapmayı mecbur kılmıştır.

1.4.7. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Temsilcileri

1.4.7.1. Johann Wolfgang von Goethe'nin “Weltliteratur” Kavramı

Bütün dünya edebiyatlarını kapsayan “Weltliteratur” kavramının tarihi görünümü kavramın ortaya çıkışından çok daha eskilere dayanır. İlk olarak G. W. Leibniz tarafından kullanılan bu kavramın modern anlamındaki yansımaya, Goethe'nin yaşamının son yıllarında J. P. Eckermann ile yaptığı konuşmalarda rastlanır. Goethe “Über Kunst und Altertum” adlı eserinde “ulusların birbirinden rahatsız olmasındansa, birbirlerine uyum sağlamaları, birbirlerinin farkına varmaları, birbirlerini anlamaları gerektiği ve her ne kadar birbirlerinden hoşlanmasalar da birbirlerine tahammül etmeleri gerektiği” üzerinde durur. Edebiyat bu göreve hizmet ederek hoşgörü aşılmalı ve buna öncülük etmelidir. Karl Marx'ın “Kommunistischem Manifest” adlı eserinde “artık ulusal tek taraflılık ve sınırlılık gitgide imkânsız bir hal almıştır. Birçok ulusal ve yerel edebiyat birleşerek dünya edebiyatını meydana getirmiştir” şeklindeki açıklamaları Goethe'nin küresel ve saygın bir Avrupa edebiyatının gelişimine ilişkin düşünceleriyle paralellik gösterir (aktaran Grabovszki, 2011, s. 53-54).

‘Karşılaştırma ustası’ olarak kabul edilen Goethe “Weltliteratur” kavramını ilk olarak, 1827’de “Tasso” adlı oyununun Fransızca’ya çevrilmesi ile ilgili konuşurken, ulusal sınırların ötesinde bütün edebiyatları birbirleriyle buluşturan bir araç olarak ifade eder. Bu kavramla yeryüzündeki bütün ulusların dilini, kültürünü ve tarihsel zenginliklerini yansıttıkları edebi eserlerini evrensel bir çatı altında toplar. Böylece bütün insanlığa uluslararası bir kimlik kazandırır. 1830’lu yıllarda Romantiklerin ulusçu edebiyat anlayışının aksine Goethe, farklı ulusların edebiyatlarına karşı her daim uzlaşa, hoşgörü,

sevgi, kabul ve anlama odaklı bir yaklaşım tarzını savunur (aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 33; Aydın, 1999, s. 20, 50, 153). Goethe'nin kültürlerarası ilişkilere dikkati çeken "Weltliteratur" kavramı, ulusların bir araya geldiği evrensel bir iletişime işaret eder. Artık ulusal edebiyatların değil, dünya edebiyatı döneminin geldiğini ifade eder. Zira 'Weltliteratur' kavramı nicel anlamıyla bütün zamanların bütün edebiyatlarının toplamını temsil eder (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 10). Peter Großens ise Goethe'nin dünya edebiyatına dair düşüncelerini şöyle özetler: Goethe, bu kavramın işleyişi ile ilgili olarak ne ulusal rekabeti, ne farklı bireylerin kayıtsız bir şekilde yan yana durmasını, ne Avrupa formatında yeni kolektif bir edebiyat ürün modelini ne de belirli eserlere dair kuralların koyulmasını kasteder. Goethe bu kavram ile toplumun gelişim sürecini tanımlar. Bu kavram ahlaki ve etik davranış modeli olarak toplum içerisindeki teknik dönüşüme bir tepki olarak ortaya atılmıştır (aktaran Sturm-Trigonakis, 2017, s. 45-46). Küreselleşen dünya ile iç içe geçen kültürlerin artık kendi özgün ideolojik ve ulusal kimlik baskılarından vazgeçmesi gerektiğini savunan Erich Auerbach, 1952'de yayınladığı *Vicos Scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni* adlı makalesinde Goethe'nin düşüncelerine katılarak ulusal filolojilerin yerine dünya edebiyatının filolojisini yerleştirir, kültürel ve ideolojik açılardan yapılan her türlü barbarlığı kınar (aktaran Amodeo, 2017, s. 36). Gerald Gillespie'ye göre karşılaştırmalı edebiyatın dünya edebiyatı ile yer değiştirmesi için üç sosyo-tarihsel neden vardır:

1. Yeni nesillerin kendi varlığını ve haklarını ileri sürmek için daha önce sözü edilen doğal bir dürtüsü vardır ve yeni bir terim kuşak kimliğini güçlendirebilir.
2. Avrupa'nın bazı bölgelerinde hâlâ uluslararası bilinç içerisinde hareket etmeyen bir huzursuzluk mevcuttur. Bu nedenle bütünlük amacı ile hareket eden bir dünya edebiyatı bu noktada büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Avrupalı olmayan eleştirmenler ve eski Avrupa kolonilerindeki haklarından yoksun bırakılan akademisyenler açısından oldukça önemlidir.
3. Emperyal regresyondan dolayı uzun bir izolasyon altında daha önce mücadele edilen kültürel alanların zor tarihsel durumu vardır. Örneğin, eski Sovyet imparatorluğunun topraklarında. Bu faktörlerin bir kombinasyonu sıklıkla gözlemlenebilir (aktaran Sturm-Trigonakis, 2017, s. 41-42).

David Damrosch ise, 'Weltliteratur' kavramı ile çeviri aracılığıyla dünya çapında bir dolaşım içerisine giren edebiyatı kasteder ve dünya edebiyatının kaynak ve hedef dil ile

kaynak ve hedef kültür arasındaki fikir ayrılıkları aracılığı ile gerçekleştiğini ileri sürer. Bu mekanistik ve güçlü piyasa odaklı konseptin aksine, Dieter Lamping *Meilensteinen der Weltliteratur* adlı eserinde, edebiyatın uluslararası ölçekte anlaşılabilmesini, farklı dilde yazılan eserlerin özellikle klasik olarak kabul edilen eserlerin verimli bir şekilde algılanışını veya kendi edebiyatlarından farklı edebiyatların çevirisinin ya da orijinalinin verimli algılanışını kasteder. Günümüzde dünya edebiyatı farklı bağlamlarda diğer kavramlarla bağlantı kurmayı ve kavramsal yeniden yapılandırılmaları destekler konumdadır (aktaran Sturm-Trigonakis, 2017, s. 46).

1.4.8. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Başlıca Ekoller

Komparatistik biliminin ilk çığır açan çalışmaları Britanya’da H.M. Posnett, Almanya’da Wilhelm Wetz ve Fransa’da ise Joseph Texte tarafından yapılmıştır (Zima, 1992, s. 15). Bunların yanı sıra İtalya, Amerika ve Sovyet ülkelerinde de etki göstermiştir.

1.4.8.1. Fransa Ekolü

1789 Fransız İhtilali sonucu Fransa’dan Almanya’ya gerçekleşen mülteci hareketiyle birlikte birçok Fransız vatandaşı, yeni bir kültür ile karşı karşıya kalarak kendi uluslarına karşı eleştirel bir bakış açısı kazanır. Komparatistiğin Fransa’daki temsilcilerinden Madame de Staëls *De l’Allemagne* (1813; Almanya Hakkında) adlı eseriyle Fransız ve Alman kültürlerinin karşılaştırmasını yapar. Edebiyatın dışsal oluşum süreçlerine bağımlılığını karşılaştırmalı olarak analiz ettiği *De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales* (1800) adlı çalışması, karşılaştırmalı çalışmalar içerisinde büyük bir öneme sahiptir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 32). Zaman içerisinde 1830 yılında Sorbonne Üniversitesi’nde oldukça donanımlı, birçok dil bilen ve bütün Avrupa’da tanınan Edebiyat tarihçisi Charles-Claude Fauriel başkanlığında yabancı edebiyatlar için bir kürsü kurulur. Fauriel’in öğrencisi Jean-Jacques Ampère (1800-1864) Almanya’ya yaptığı bir seyahatte Goethe ile tanışarak 1832’den itibaren sunduğu raporlarla Fransız edebiyatının diğer edebiyatlarla ilişkisi üzerine açıklamalar yapar. 1833 yılından sonra ise Collège de France’de bir kürsüye sahiplik eder. Aynı yıl *De la littérature française dans ses rapports avec les littératures étrangères au moyen âge* (Orta Çağ’da Fransız

edebiyatının diğer edebiyatlar ile ilişkisi üzerine) adlı eserini yayımlar. Ampère Avrupa edebiyatları üzerine karşılaştırmalı dersler verir. Collège de France 'de Fransız edebiyatı Profesörü olduktan sonra karşılaştırma üzerine daha çok çalıştığı için, karşılaştırmalı edebiyat biliminin Fransız üniversitelerindeki kurucusu olarak kabul edilir. Bundan bir süre önce de Fransız bilim adamı Abel-François Villemain (1790-1870), Fransız edebiyatının İtalyancaya etkileri üzerine konuşmalar düzenler. Villemain 1827/28 yıllarında Sorbonne' de 18. yüzyılın kültür ve edebiyatına dair karşılaştırmalı bir ders verir. 1827 ve 1830 yılları arasında verdiği dersler *Cours de littérature française. Tableau de la littérature du moyen âge en France, en Italie, en Espagne et en Angleterre* (Fransızca edebiyatı üzerinde dersler. Ortaçağ edebiyatının Fransa, İtalya, İspanya ve İngiltere'deki tasviri) şeklinde biraraya getirilir. 1842'de ise *Histoire comparée des littératures française et espagnole* adlı Fransız ve İspanyol edebiyat tarihini karşılaştırdığı bir eseri yayımlanır. Ancak bütün bunlara rağmen karşılaştırmalı edebiyat biliminin Fransa' da Lyon Üniversitesinde Joseph Texte'nin önderlik ettiği bir kürsüye sahip olması ancak 1896'da gerçekleşir. Texte karşılaştırmalı Avrupa edebiyatları, Klasik ve Antik dönemlerdeki Fransız eğilimi gibi konular üzerine odaklanır. Texte'nin ölümünden sonra bu kürsüye özellikle Goethe üzerine araştırma yapması ile tanınan Fernand Baldensperger (1871-1958) sahip çıkar. Paul Hazard ve Paul van Tieghem Baldensberger'in kurduğu Modern ve Karşılaştırmalı Edebiyat Enstitüsü'nde onunla birlikte çalışırlar. Hazard, Sorbonne'da 1925 yılında modern ve karşılaştırmalı edebiyat kürsüsünü devralır. Tieghem ise 1931 yılında *La littérature comparée* adlı eserini yayımlar (Grabovszki: 2011, s. 201-204).

Özetlemek gerekirse; Madame de Staëls, François Villemain, Jean Jacques Ampère, Philarète Chasles, Louis Benloew ve Frédéric Ozanam, Fernand Baldensberger, Paul Hazard ve Paul Van Tieghem, sonraki dönemlerdeyse, Fransız komparatistiğini perçinleştirmesi açısından Joseph Texte komparatistik biliminin Fransa'daki en önemli öncüleri ve temsilcileri arasında yer alır (Dyserinck, 1981, s. 21-28; Aytaç, 2013, s. 84-88; Öztürk, 1998, s. 21).

Fransa bugün hâlâ komparatistik biliminin beşiği olarak kabul edilir. Zira karşılaştırmalı edebiyat bölümü kendine has bir bilim dalı olarak ilk önce Fransa'daki üniversitelerde kurulmuştur. 19. yüzyılın 20. yüzyıla evrildiği dönemde dünyanın ve Avrupa'nın birçok yerinde hızla yayılmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi Almanya'daki gelişiminin

aksine Fransa'da her ne kadar sorunsuz olmasa da ileri doğru daimi bir gelişim göstermiştir. Hiç kuşkusuz Fransa'daki gelişimindeki en büyük pay Joseph Texte'ye aittir (Dyserinck, 1981, s. 28-29, 41). Karşılaştırmalı edebiyat biliminin kalesi durumunda olan Fransa, Avrupa içindeki ve dışındaki diğer ülkeleri de etkilemiştir. Özellikle Amerika'yı büyük ölçüde etki altına almıştır. Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde Komparatistik öğretiminde Fransız model baz alınmıştır. Amerika'da Komparatistik biliminin gelişimindeki Fransa etkisinin hat safhaya ulaştığı noktaya, 1935 yılında Harvard Üniversitesi'nde Sorbonne'dan emekli olan ve 1921'de *Revue de Littérature Comparée* adlı makalesinde Komparatistiğin, pozitivist kaynak araştırmasından ve motif tarihi çalışmalarından ayrılması gerektiğini savunan Fernand Baldensperger'in aracılığıyla Komparatistik kürsüsünün kurulması ve 1945 yılında Paris'e dönene kadar birçok Amerikan üniversitesinde bu programın yayılmasındaki katkısı örnek gösterilebilir (Dyserinck, 1981, s. 43-48).

Yukarıda da görüldüğü üzere karşılaştırmalı edebiyat terimi 19. yüzyılın başında ilk olarak Fransa'da daha çok ders ve seminerler bazında bir gelişim gösterirken, 20. yüzyılda Fransa bu yöntemin merkezi olmaya başlamıştır. Yapılan karşılaştırma çalışmaları daha çok Fransız kültür ve edebiyatının daha üstün olduğunu kanıtlamak amacıyla yapılmıştır (Aydın, 1999, s. 23-24, 106). İlk dönemdeki komparatistik alanında önem kazanan etki araştırmalarından ziyade, Fransız ekolü 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra uluslararası bir eğilime kavuşur. Artık önemli olan özgün yapıtların değeri değil, bir ulusun başka bir ulustan nasıl bir alımlama gerçekleştirdiğidir. Bu noktada etki araştırması yerini, alımlama araştırmasına bırakır. Bu alımlama konusunda ise esas etken olarak imgeler öne çıkar. Alımlamanın anlaşılması için öncelikle imgelerin araştırılması gerekir. Ancak Pageaux sadece alımlama estetiğinin yeterli olamayacağını ayrıca kültürlerarası ilişkilerin de araştırılması gerektiği üzerinde durur. Çünkü metinler ait oldukları kültür içinde filizlendiği için kültürün de bir parçasını teşkil eder (aktaran Öztürk, 1998, s. 22-23). Zemanek ve Nebrig'in de ifade ettiği gibi geçmişte de günümüzde de karşılaştırmalı edebiyat biliminin hem ulusal kültür bilimi ile hem de politik gelişmelerle sıkı bir bağlantısı olmuştur ve olmaya devam edecektir (2012, s. 37).

1.4.8.2. İtalya Ekolü

Her ne kadar Fransa karşılaştırmalı edebiyat biliminin kök saldığı ülke olsa da, ilk kürsü İtalya'da kurulur. Francesco de Sanctis Nepal'de uluslararası edebiyat kürsüsünün kurulması için girişimde bulunur. 1863 yılında Sanctis, kurulan bölümün Profesörlük kadrosunda göreve başlar. 1865 yılında ise tekrar politikaya dönerek öğretim bakanı olur. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin İtalya'daki ikinci destekçisi ise Turin Üniversitesi'dir. Burada verdiği dersler ve yaptığı araştırmalarla erken dönem İtalyan komparatistiğine ciddi derecede katkıda bulunan hukukçu ve yazar Arturo Graf, edebiyat Profesörü olarak görev yapar. Aynı zamanda Alman Filoloji Profesörü Arturo Farinelli de Innsbruck Üniversitesinde Graf'ın izinden giderek bu alan üzerine eğilir ve bu alanda ciddi hizmetler verir. Graf ve Farinelli edebiyata uluslararası bir bakış açısı ile yaklaşır. Pozitivist bir yaklaşımla hareket ederek araştırma, toplama, bağlama ve karşılaştırma yapmayı tercih ederler. Estetik kaygılardan ziyade; hem ulusal edebiyat tarihini ön planda tuttıkları, hem de politika ve kültür arasındaki ilişkiyi vurguladıkları bir edebiyat tarihi yazma konsepti üzerinde dururlar. Ancak karşılaştırmalı edebiyat İtalya'da kendisini kabul ettiremez (aktaran Grabovszki, 2011, s. 204-205; Dyserinck, 1981, s. 29).

1.4.8.3. Almanya Ekolü

Komparatistik biliminin I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da kurulması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 20. yüzyıla kadar Alman üniversitelerinde bu bilimin oluşumu engellenmiştir. Komparatistik alanının yetersizliği başka hiçbir ülkede Almanya'da olduğu kadar ulusal filoloji alanları tarafından dile getirilmemiştir. Zürich'li Komparatist Louis Paul Betz, süregelen komparatistik tartışmaları arasında Alman akademik dünyasındaki komparatistik öğretiminde kurulmasına destek vermiştir. Betz ulusların birbirini nasıl gördüğünü, övdüğünü ya da kınadığını, kabul ettiğini ya da inkâr ettiğini, taklit etiklerini veya değiştirdiklerini, anlayıp anlamadıklarını, kalplerini birbirlerine açtıklarını ya da kapattıklarını araştırmanın ve bütün zaman periyotları gibi bireyselliklerin de aslında uzun bir zincirin halkaları olduğunu ve geçmişin gelecekle, herhangi bir halkın başka bir halkla ve insanın da insan ile bağlantılı olduğunu göstermenin karşılaştırmalı edebiyatın görevleri arasında olduğunu ileri sürer (aktaran Dyserinck, 1981, s. 31-33).

Alman edebiyatı söz konusu olduğunda her ne kadar karşılaştırmalı edebiyatın örneklerine 17. yüzyılın ikinci yarısında rastlansa da, bir bilim dalı olarak algılanışı ancak 1850’li yıllardaki “tema ve motif” bağlamındaki incelemeler sonucu oluşur. Zira Almanya’nın milliyetçi yazarlarının olumsuz eleştirileri ve ulusalcılığı yok ettiği yönündeki algıları karşılaştırmalı edebiyatın buradaki ilerleyişine engel olur. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkelerini terk etmek zorunda kalan yazarların daha sonraları ülkelere geri dönmeleriyle tekrardan canlanır (Aydın, 1999, s. 25-28). İlk zamanlarda Germanistik bölümünü geliştirmesi açısından bir alt kol olarak değerlendirilen komparatistik, İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek yalnızca ulusal yazını araştıran ve geliştiren bir bilim olarak kabul görür. Bu anlayışı benimseyen kuramcılardan biri olan Kurt Wais, karşılaştırmalı edebiyat bilimini “halkın ruhunun, asıl edebiyatın hakiki kaynağının ortaya çıkarılmasında yardımcı bir disiplin” (aktaran Öztürk, 1998, s. 31) olarak değerlendirir.

Karşılaştırmalı edebiyat tarihinin Almanya’daki ilk izleri sürüldüğünde, bu alanın içerisine dâhil edilebilecek çalışmaların başında Lessing’in *Theatralische Bibliothek* adlı eseri karşımıza çıkar. Bu çalışma Alman tiyatrosunun İspanyol, İtalyan, İngiliz ve Yunan tiyatrosu ile karşılaştırılmasından ötürü karşılaştırmalı edebiyat tarihinin özellikleri, görevleri ve faydaları üzerine Almanya’da yayımlanan ilk makale olarak kabul edilir (Dyserinck, 1981, s. 25). Johann Elias Schlegels de, 1741 tarihli *Vergleichung Shakespeares und Andreas Gryphs* adlı çalışmada Shakespeare ve Gryphs’nin dramlarında yer alan karakterlerin, bölümlerinin ve efekt hareketlerinin karşılaştırılması üzerinde çalışır. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra karşılaştırma metodu ve edebi eleştiri Johann Gottfried Herder ile yeni bir nitelik kazanır. Aynı yüzyılın başında yeni bir tarihi düşünce biçimi geliştiren İtalyan filozof Giambattista Vico’dan etkilenen Herder, her edebi dönemin kendine özgü tarihi hakkı olduğunu savunur. Böylelikle Antik zamandan itibaren süregelen yargılayıcı eleştiri yöntemi geçerliğini kaybeder. Herder, *Briefen zur Beförderung der Humanität (1793-97; Achte Sammlung, Nr.107 Resultat der Vergleichung der Poesie verschiedener Völker alter und neuer Zeit)* adlı eseriyle karşılaştırmayı yeni bir seviyeye taşır. *Volklied* (1778/79) adlı derlemesiyle halk şarkıları filolojisinin karşılaştırmasının kurulmasına hizmet eder (aktaran Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 30-31). Herder’ in genel edebiyat bilimine karşın açığa çıkardığı ilgiden sonra karşılaştırmalı edebiyat tarihine ilişkin

yaklaşımların yoğunluğu artmaya başlar. Moriz Carri re'in *Şiir sanatı. Karşılaştırmalı edebiyat tarihinin temel özellikleri ile birlikte özellikleri ve biçimleri* adlı eseri 1884 yılında yayımlanır. Daha sonraları ise Hermann Hettner aydınlanma çağındaki İngiliz, Alman ve Fransız edebiyatlarını bir araya getirerek incelemeye çalışır. İlk karşılaştırmalı edebiyat dergisinin Avrupa'daki kurucusu ise Kolozsv r  niversitesi'nde Alman dili ve edebiyatı Profesörü olan Hugo Metzl de Lomnitz'dir (Dyserinck, 1981, s. 22-23).

Herder'in dışında August Wilhelm Schlegel de, farklı Avrupa edebiyatlarından seçtiği dramları birbiriyle ilişkilendirdiği *Vorlesungen  ber schöne Literatur und Kunst (1801-04)* ve *Vorlesung  ber dramatische Kunst und Literatur (1809-11)* adlı konferansları ile karşılaştırmalı edebiyat değerlendirmelerinin önünü açar. Aynı zamanda Friedrich Bouterweck'in *Geschichte der Poesie und Beredsamkeit seit dem Ende des XIII. Jahrhunderts* adlı eseri de çok uluslu edebiyat tarihi ile ilgili eserler arasında önemli bir yere sahiptir (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 31). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraya kadar geçen süreçte karşılaştırmalı edebiyat bilimi üzücü bir tablo ile karşı karşıya kalarak pekiyi bir Şans yakalayamamıştır. Her ne kadar 19. yüzyılda üniversitelerde hak ettiği yere kavuŐamasa da filoloji bölümlerinde farklı dil ve edebiyat ürünlerinin sayısız karşılaştırmalı çalışmaları yapılır. Bütün bu çalışmalara rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Friedrich Hirth (1878-1952) Almanya'daki ilk enstitünün kurulmasına  n ayak olur ve karşılaştırmalı edebiyat bölümü Profesörü olduğu Mainz  niversitesi'nde Fransız ve özellikle Amerikan Komparatistik okulları ile bağlantılı ilk Komparatistik kürsüsünü açar (Grabovszki: 2011, s. 210; Dyserinck, 1981, s. 40). Ancak bu alanın sistemli bir Şekilde kurulması 1965 yılına denk gelir. Peter Szondi, Berlin Freien Üniversitesin'de Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Enstitüsü'n  kurar. Bu alana karşın itirazlar da beraberinde gelir. Özellikle Doğu Almanya'da bu bilime eleştirel yaklaŐılarak daha çok burjuva bilimi olduğu ileri sürülür (Zemanek ve Nebrig, 2012, s. 41-42). Komparatistik alanının kurulmasındansa Alman dili ve edebiyatı kürsülerinin çoğaltılmasından yana düşünceler açığa çıkar. Örneğin Alman filoloğu Ernst Elster, bu bilim dalının kurulmasının Alman İmparatorluğu için öldürücü bir darbe olacağını ifade eder. Ayrıca Elster, karşılaştırmalı edebiyat adı altında yeni bir metottan ziyade, çalışma alanımızın geniŐlemesi ve ayrılıŐı kastedilir. Bir yazarın diğerinin üzerindeki etkisinin araŐtırılmasının methodik açıdan önemsiz olduğunu ileri

sürer (Dyserinck, 1981, s. 34, 36). Yukarıda sayılan edebiyatçıların yanı sıra Nazi baskısından kaçarak ABD'ye sığınan Helmut Hatzfeld, Leo Spitzer ve Erich Auerbach gibi isimler de karşılaştırmalı edebiyat biliminin Almanya'daki öncüleri arasında yer alır. Auerbach *Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der Abendländischen Literatur* (Mimesis. Batı Edebiyatında Ortaya Konan Gerçek) adlı kült eserinde uluslararası masal, mit ve destanları birbiriyle karşılaştırır. Bu çalışmasında Homeros'tan Joyce'e kadar realizm akımının tarihi sürecini ortaya koyan Auerbach, karşılaştırmalı edebiyat bilimine değerli bir çalışma ile katkı sunar. Yaptığı uluslararası çalışmalar sonucunda ise şöyle bir yargıya varır: "İnsanlığın tüm kültürlerde daima yeniden ortaya çıkan sadece tek bir kültürel mirası vardır" (aktaran Arak, 2009, s. 7-10). Böylece bütün insanlığın ortak kültürel değerler üzerinde buluştuğunun da altını çizmiş olur.

Özetlemek gerekirse, Almanya'da karşılaştırmalı edebiyata, öncelikle kendi ulusal edebiyatlarının daha iyi anlaşılması için bir eğilim gerçekleşirken, daha sonraları ulusalcılık, yerini daha kapsayıcı bir genel Avrupa bakış açısına bırakır. Dolayısıyla günümüz Almanya'sında komparatistik bölümü çeşitli üniversitelerde ayrı bir bilim dalı olarak okutulmaktadır (Aydın, 1999, s. 25-28).

1.4.8.4. İngiltere Ekolü

Diğer ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de bu ekolün izlerine 19. yüzyılın ortalarında rastlanmaktadır. Yine burada da milliyetçi bir tutum ağır bastığından, daha çok yerli edebiyat eserleri ilgi çekmektedir. Karşılaştırmalı edebiyatın İngiltere'deki etkinliğine kavuşması, 19. yüzyılın sonlarına doğru İskandinav edebiyatına duyulan ilginin artması sonucu gerçekleşir. 20. yüzyıla gelindiğindeyse karşılaştırmalı akademik çalışmaların sayısında hatırı sayılır bir artış gözlenir. Gerek İngilizlerin Anglo-Sakson bir yapıya sahip olması gerekse bir ada devleti olması sebebiyle coğrafi açıdan diğer devletlerden soyutlanması, bu gecikmenin önemli bir sebebi olarak kabul edilir. Karşılaştırmalı edebiyatın ayrı bir disiplin olarak kurulması ise ancak 1953 yılında hayata geçer (Aydın, 1999, s. 30-34).

İngiltere'de komparatistik alanında özellikle Mathew Arnold ve Saintsbury'in çıkıran çalışmalarını büyük ölçüde dikkat çekmektedir. Hutcheson Macaulay Posnett'in 1886 yılında *Comparative Literature* adlı eseri, yeni bir disipline giriş yapan ilk eserdir (Dyserinck, 1981, s. 30).

1.4.8.5. Amerikan Ekolü

19. yüzyılın hemen sonlarında Amerika'da Harvard ve Kolombiya Üniversiteleri'nde karşılaştırmalı edebiyat kürsüsü kurulur. Ancak komparatistikten ziyade daha çok dünya edebiyatı üzerinde durulur. İlk zamanlarda Orta Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da benzer şekilde farklılaşan bir gelişme gösterir. Ancak günümüzde bütün edebiyat teorisinin sorunlarının işlendiği ayrı bir disiplin olarak gelişme göstermektedir. Amerika'da karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılan çalışmalar arasında 1903 yılında çıkartılan *Journal of Comparative Literature* adlı bir dergi göze çarpar. İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede çeşitli Amerikan üniversitelerinde *General Literature*, *World Literature*, *Great Books*, *Humanities* adlı dersler verilir, direkt olarak komparatistik eğitimi söz konusu olmaz. Bu bilim dalının gelişmemesinin en önemli sebebi, bu bilime öncelik edenlerin tam olarak komparatistik alanının karakterini ortaya koyamaması ve gerekliliğini kanıtlayamamasıdır. Ayrıca bazılarının bu bilimi pozitivistin çocuğu olarak betimlemesi ve dolayısıyla bu oluşuma karşı çıkmaları da gelişimini olumsuz etkilemiştir (Dyserinck, 1981, s. 30-31).

I. Dünya Savaşı sonucunda ülkelerinden kaçıp Amerika'ya sığınmak zorunda kalan bilim insanları Avrupa'daki uluslarının barışçıl bir zeminde buluşmasına katkı sağlamak adına karşılaştırmalı edebiyatı araç olarak kullanmış ve böylece bu bilimin Amerika'da filizlenmesine ve gelişmesine de ön ayak olmuşlardır (Aydın, 1999, s. 20). Amerikan ekolünün temsilcilerinden olan R.Wellek'in, bu ekolün gelişiminde önemli bir payı vardır. Prag da eğitim gören Wellek, Jakobson ve Mukařovskýs'nin de içinde bulunduğu Prag dilbilim çevresinde dilbilimsel ve yeni eleştirinin estetik özerkliği üzerine eğilir. 1942 yılında ise Austin Waren ile birlikte *Theory of Literature* adlı eseri yayınladı (aktaran Zima, 1992, s. 34). R. Wellek eserlerin Fransız komparatistleri tarafından göz ardı edilen yapısal, estetik ve özerk birlik üzerinde durarak daha çok yazına içkin (Werkimmanenz) süreçlerle ilgilenir. Ona göre Fransız ekolünün ulusal yazınlar arasındaki ilişki üzerinde durması, eserlerin özerkliğini yok sayar. Ayrıca alımlama üzerinde durulması dikkatleri birincil kaynaklardan çok ikincil kaynaklar üzerine çeker. Aynı zamanda hem komparatistlerin hem de edebi eleştirmenlerin edebiyatı, diğer alanlardan farklı bir alan olarak kabul etmesi ve edebiyatın diğer alanların boyunduruğundan kurtarılması gerektiğini şu sözleriyle pekiştirir: “ ‘Edebilik’ sorusunda karar kılmalıyız, sanatın ve edebiyatın niteliğini oluşturan estetik esas soruda

ısrar etmeliyiz” (aktaran Öztürk, 1998, s. 24-25; aktaran Aytacı, 2013, s. 91). Charles Bernheimer ise, 1992 yılında bölümün gelecekteki olası ve gerekli perspektifini ve komparatistik alanının Amerikan üniversitelerindeki kurumsal ve ideolojik çerçevesini özetlediği ve yorumladığı bir rapor sunar. Bernheimer’in amacı komparatistik alanını bir kültür bilimi olarak belgelemektir. Başka bir rapor da Henry Levins tarafından sunulur. Bu raporun amacı ise Amerikan Akademik Enstitülerinde hızla gelişen komparatistik kurumunun asgari standartlarını belirlemektir. Bu asgari standartlar şöyledir:

- 1) “Enstitü hem klasik hem de modern dil ve edebiyatları dengeli bir şekilde sunmalı, mevcut olan her bir kütüphanenin stoğunda birçok dil ve edebiyata dair kaynak bulunmalıdır.
- 2) Öğretim elemanlarının en az bir üyesi karşılaştırmalı edebiyat üzerine doktora çalışması yapmış olmalıdır.
- 3) Öğrenciler çalışma gelişmelerine bağlı olarak farklı gereklilikleri yerine getirmelidir: En az iki edebiyatı orijinal dili üzerinden çalışmalı, edebiyatın önemli noktaları ve antik zamandan günümüze kadar batı edebiyatının önemli eserleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır.” (aktaran Grabovszki, 2011, s. 206-207).

Karşılaştırmalı edebiyatın diğer ülkelerde kapanan kürsülerine karşılık Amerika’da oldukça önemli bir yere sahip olmasının sebebi, burada çok farklı kültürden, ırktan, inançtan ve renkten oluşan toplumun bir arada yaşamasıdır (Aydın,1999, s. 35-36).

1.4.8.6. Sovyet ve Slovak Ekolü

Daha çok yazın ilişkileri ve karşılaştırma yöntemi üzerinde duran Sovyet ve Slovak ekolünün temsilcileri, Fransız ekolünde ön plana çıkan “etki” ve “yazınsal ilişkilerin” varlığını kabul etmekle birlikte, yazınlar arasındaki dolaysız benzerlik ve farklılıkların sebepleri üzerinde de durur. Ekolün en önemli temsilcilerinden olan V. Zirmunskij, diğer ekollerde savunulan pozitivist veya biyografik olarak saptanan herhangi bir ilişki olmaksızın dahi, toplumların deneyimlediği paralel yaşantılar sebebiyle benzerliklerin kaçınılmaz olduğunu savunur. Meydana gelen bütün benzerlikler ve farklılıklar toplumun gelişme sürecinin neticesidir. Tarihi ve sosyolojik süreçler yazına yansıdığı için ulusal edebiyatlar arasındaki bağlantılar sosyolojik açıdan araştırılmalıdır. Bu bakış

açısına sahip olan karşılaştırmacılar, Welles'in yapının özerk bir yapıda olduğu düşüncesine de karşı çıkarlar (aktaran Öztürk, 1998, s. 27-28).

1.4.9. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Günümüzdeki Konumu ve Önemi

Küresel bir ivme kazanan yer kürede, artık sınırlar ve uluslar üstü bakışın hâkim oluşuyla birlikte, edebiyat bilimi de kendi sınırlarının ötesine kolayca ulaşabilmektedir. Karşılaştırmalı edebiyat bağlamında L. Pratt'ın aktardığı üzere, “ulusal, dilsel ve kültürel sınırları aşkın işlevleriyle bu tür evrensel ve bütünleştirici kavramlar” ön plana çıkarılmaya çalışılır. Disiplinler arası çalışmaların artmasıyla önem kazanan evrensel değerler ile Amerika'nın çok kültürlü yapısı, Avrupa merkezli eğilimin etkisini iyiden iyiye azaltmıştır. Önceleri kullanılan ikili karşılaştırma yöntemi ile ortaya konan farklılıklar, yerini bütün Batı edebiyatını ortak bir paydada buluşturan ve Avrupa ülkeleri arasındaki benzerlikleri saptamaya çalışan daha kapsamlı ve bütüncül bir karşılaştırma alanına bırakmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyat günümüzde disiplinler arası ve kültürel araştırmalarda başvurulan önemli bir yöntem olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat, artık kültürel çalışmalara yoğunluk vererek karşılaştırma yapma olanağını çeşitlendirmesi gerektiğini düşünen popülist bir yaklaşım ile karşı karşıyadır (aktaran Aydın, 1999, s. 127-130, 145). Farklı ulusal kültürlerin bir arada yaşadığı ve giderek küçülen günümüz dünyasında açığa çıkan entegrasyon sorunu karşısında komparatistik bilimi büyük bir fırsattır (Dyserinck, 1981, s. 173). İlk başlarda oldukça sınırlı bir yerde ve alanda başlayan bu bilim dalı günümüzde ulusal sınırları aşarak Avrupa merkezci tarzından sıyrılmış ve sınır ötesi bir işlev kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Batı dünyası karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında ulusalcı yaklaşımı yavaş yavaş geride bırakırken, üçüncü dünya ülkeleri kendi edebiyatlarını ön plana çıkarmak için ulusalcı yapıyı devam ettirmektedir (Aydın, 1999, s. 127-130, 145). Fransız ve Amerikan çevreleri dışında komparatistik alanının araştırma alanına dair kapsamlı bir açıklama ve bilimsel olarak teorik pozisyonuyla ilgili çok fazla çalışma yapılmamıştır. Ancak giderek anlamlı bir gelişme gösteren alanın üniversitelerdeki kürsü sayıları da artmaktadır. Fransa ve Hollanda'da neredeyse bütün üniversitelerde ayrıca çeşitli İngiliz merkezlerinde ve Almanca konuşulan bölgelerde komparatistik programı bulunmaktadır. 50'li yılların başlarında Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri dışında

Japonya, Hindistan, Kanada, Avustralya, Afrika ve Doğu Avrupa'da da komparatistik çalışmaları hız kazanmıştır. Bu ilerleyişin sebebi olarak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün bilim dallarında meydana gelen yükselme, farklı kültürlerle karşılaşma ve onların günlük yaşama entegrasyonu ile uluslararası ilişkiler sıralanabilir. 60'lı yıllardan itibaren olanak ve esasları açısından geniş bir incelemeye tabi tutulan komparatistik alanının dış tehditlere karşın başarılı bir şekilde geleceğe taşınması, Amerikan ve Fransız ekollerinin geliştirilmiş bir program çerçevesindeki sentezine bağlıdır. Fransız Etiemble sadece Avrupa ve Amerika değil, Asya ve Afrika edebiyatlarının da genel edebiyat bilimi başlığı altında incelenmesiyle bütün insanlığın edebiyatından bahsedilebileceğini ileri sürer. Böylelikle coğrafik ve zamansal sınırlar aşarak dünya çapında algılanan küresel bir edebiyat modeli açığa çıkmış olur (Dyserinck, 1981, s. 65-68). Fransız ve Amerikan okullarının yanı sıra tarih ve sosyoloji ile bağıntılı Marksist Doğu Avrupa ekolü de açığa çıkmıştır. Sosyalist ülkelerde komparatistik bilimi sosyalist edebiyatın sentezi olarak ele alınmıştır (Dyserinck, 1981, s. 70-71).

Karşılaştırmalı bilimler küresel, politik ve sosyal değişim süreçleri açısından sınırları aşan ve bağlamsal metotları sebebiyle anlamını ve önemini kanıtlamıştır. Günümüzde karşılaştırmalı edebiyat alışveriş süreci yerine dünyayı tanımlayan ve analiz eden dinamik bir ağ olan dünya ve kültür biliminin bir türü olarak konumlanmıştır (Grabovszki, 2011, s. 212). Karşılaştırmalı edebiyat, başlangıcından bu yana kuramsal ve metodolojik çoğulculuğu karakterize etmiştir ve bu nedenle, günümüzün bilgiye dayalı dünyasında tüm karmaşıklığın gereksinimlerini karşılamak için en uygun şekilde donatılmıştır (Sturm-Trigonakis, 2017, s. 44). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ancak metin ve insan, eser ve çevre, ülke ve turist arasındaki ilişki yok olursa son bulur diyen M.-F. Guyards (aktaran Zima, 1992, s. 32-33) bu bilimin gelecekteki konumunun her daim baki kalacağını da vurgulamış olur.

1.4.10. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Göç ve Mültecilik Arasındaki İlişki

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra farklı kültürden ve ulustan insanların ortak bir yaşamda buluşması ile birlikte büyük bir önem kazanmıştır. Farklı dil, ulus ve kültürden insanların birbirini anlamasına katkı sağlamak, bu alanın en gözde kuruluş amaçları arasındadır. İlk olarak özellikle Fransız ve Alman

halklarının birbirini anlaması adına teşvik edici bir role sahip olurken, zamanla etki alanı genişleyerek küresel bir değer kazanmıştır. Politik ve toplumsal koşullar zaman içerisinde oldukça farklı yönler kazanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında açığa çıkan savaşlarda tamamen zıt kutuplarda duran ülkeler, büyük bir Avrupa birliği projesi ile aynı çatı altında ittifak kurmaya başladılar. Ortak bir para birimi belirlenerek ülkeler arası sınırlar açıldı. Böylelikle farklı kültürel, sosyolojik, politik alışverişler de artmaya başladı. Soğuk savaş blokları da ayrılarak uluslararası çok yönlü diyaloglar gelişti. Uluslararası platformda gelişen diyalogların sağlıklı bir şekilde yürütülmesine zemin hazırlayan Komparatistik evrensel bir öneme kavuşmuştur. Yetmiş yıllık tarihi sürecin devamı olarak günümüzde de güncelliğini korumaya devam etmektedir (Zipfel, 2017, s. 2-3).

1990'lı yılların başlarında oluşan Balkan Savaşları sırasında mülteci başvuruları sayısındaki yoğun artış, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Yabancı düşmanlığı özellikle Almanya'da büyük bir taşkınlıkla sonuçlanmıştır. Günümüz Orta Doğu ülkelerinde açığa çıkan bu kaotik süreç ile birlikte mülteci hareketlerinde büyük bir sivrilme meydana gelmiştir. Ancak bu artışın tek sebebi savaş değildir; açlık, baskı, politik soruşturmalar veya olası coğrafik koşulların da bu artıştaki payı yadsınamaz. Toplum hayatını oldukça olumsuz etkileyen bu ve benzer sebepler göz önüne alındığında mülteci hareketlerinin ne zaman artıp ne zaman azalacağını ön görmek pek mümkün değildir. Zipfel'in aktardığı üzere H. M. Enzensberger, 1992'de yayımladığı "Die Große Wanderung" adlı makalesinde bin yılı aşkın bir süredir oluşmaya devam eden nüfusun bir bütün halinde ve uzun süreli olarak kalmasının pek mümkün olmadığını dile getirerek, insanlığın var olduğundan beri hatırı sayılır bir bölümünün bir hareket, göç ve kaçış içerisinde olduğunu vurgular. Yukarıda sıralanan çeşitli sebeplerden kaynaklı bu hareketlilik, barışçıl ya da şiddetli bir şekilde sürekli bir türbülansa yol açan sirkülasyona sebep olur. Bu nedenle uzun vadeli tahmini veya planlı bir bakış açısına izin vermeyen karmaşık bir süreç meydana gelir. Bu sorun, Nazi Diktatörlüğü, İkinci Dünya Savaşı, Balkan savaşları veya Suriye savaşı örneklerinde görüldüğü üzere insanlık tarihi boyunca süregelmektedir. Günümüz küresel çağında sadece fiziksel insani göç değil, gelişen dijital ve görsel dünyayla birlikte bilgi göçü de oldukça ön plandadır. Küreselleşme ve dijitalleşme etkisiyle artan bu etki sadece sosyo-politik meselelerin merkezinde bulunmakla kalmıyor; kültür ve sanat alanlarına da

nüfuz ediyor. Bu nedenle gerek edebi eserlerde gerekse de sosyolojik tartışmalar arasında göç ve etkilerine rastlamak hiç te şaşırtıcı değildir. Edebi göç ve mülteci sorunu özellikle 21. yüzyılda komparatistik alanının görevleri arasında yer alır. İnsani her türlü sorunu bünyesine dâhil eden edebiyat için insanlık tarihiyle başlayan göç ve günümüzde artan mülteci krizlerine edebiyat tarihi süresince rastlanır (2017, s. 4-6). Edebiyat ve göç arasındaki ilişki dört farklı açıdan ele alınabilir:

Edebiyat için yazar göçünün önemi: Batı edebiyatı tarihinin başlangıcından itibaren yazarlar gerek isteyerek gerekse de zorla, yaşamlarının bir bölümünü kendi topraklarının ve kendi kültürlerinin dışında geçirmek durumunda kalmışlardır. Farklı sebeplardan ötürü ülkelerini terk etmek zorunda kalan bazı yazarlar şunlardır: Lord Byron, Percy B. Shelley, Victor Hugo, Heinrich Heine, D. H. Lawrence, Henrik Ibsen, Franz Werfel, Anna Seghers, Thomas Mann, Stefan Zweig, Bertolt Brecht, Hilde Domin, James Joyce, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov, Joseph Brodsky, Milan Kundera, W. G. Sebald, Assia Djebar ve Liao Yiwu. Bu yazarların eserlerinde göçün etkilerine rastlayabiliriz.

Göçün edebiyatın konusu ve malzemesi olarak önemi: Göçe maruz kalan yazarların hayat şartları, karşı karşıya kaldıkları zorluklar bir şekilde yazdıkları eserlerin içeriğine yansır ve konusunu belirler. Antik çağda kaleme alınan edebi eserlerde dahi göçün, edebiyatın ve kültürün merkez noktalarından biri olduğu görülür. Aynı zamanda batı edebiyatında da önemli bir yere sahip olan göç konusu, günümüzde bütün dünyaya yayılan mülteci krizleri ile dünya edebiyatının ortak konularından birini oluşturur.

Edebi metinlerin ulusal, dilsel ve kültürel sınırlar boyunca göçü: Çeviriler vasıtasıyla yazılan edebi metinler farklı dil ve kültürlerle buluşur. Ayrıca ulaşım ve iletişim araçlarının kolay ulaşılır bir konumda olması, farklı bölgelerdeki ürünleri elde etmeyi kolaylaştırmış ve bunların algılanmasını da hızlandırır. Yabancı metinlerin verimli bir şekilde alınmasından kaynaklanan metinler arası bağlantılar, karşılaştırmalı unsurların ayrıcalıklı nesnelere biri olmaya devam etmektedir.

Edebi form ve içeriklerin farklı zamanların, dillerin ve kültürlerin edebi metinleri aracılığıyla göçü: Zaman içerisinde yayılan eserlerle birlikte hem içerik hem de biçim değişikliğe uğrayabilir. Edebi göç, uluslararası edebiyatı da değişime sürükler. Böylece metinler arası ve kültürlerarası bir dünya edebiyatı açığa çıkmış olur. Böylece karşılaştırmalı edebiyat bilimi için uluslararası odaklı çeşitli çalışmalar yapabileme fırsatı

doğar. Hem pratik hem de teorik düzlemde dil ve uluslararası sınırları aşan bir metin ve iletişim araçları karşılaştırılabilir (Zipfel, 2017, s. 7-11).

“Mülteci sorunu, tüm devletlere ve insanlara, insan haklarına olan bağlılıklarını sınavacakları bir sınav olarak sunulmalıdır” BMMYK, Sadako Ogata - BMİHYK, s.4³

BÖLÜM 2: MÜLTECİ SORUNU

2.1. Mülteci Kavramının Tanımı

Öncelikle kavramın farklı dillerdeki kullanımlarına bakılırsa; Almanca’da mülteci kelimesinin karşılığı olan “Flüchtling” kelimesi, flüchten (kaçmak) fiiline “-ling” takısının eklenmesiyle oluşturulur. Almancada kullanılan bu takı genellikle küçümseyici ve değersizleştiren negatif bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda -ling takısı erkek ya da kadın arasında herhangi bir referans göstermeyen anonim bir karaktere sahiptir. Vatanlarından kaçan insanların kabulünü olumlu yönde etkilemek adına farklı tanımlamalarda kullanılmıştır. Örneğin, Almanya’nın doğusundan gelenler için Flüchtling’e oranla daha olumlu bir çağrışım yapan “Heimatvertriebene” yurdundan sürülenler anlamına gelen kelime kullanılmıştır. Almancada kullanılan “Flüchtling” kelimesinin aksine birçok dilde bu olumsuz çağrışım kullanılmamaktadır. Daha çok kaçacak bir yer veya koruma arayan anlamlarına gelen İngilizcede “refugee”, Fransızcada “refugié”, İspanyolcada “fugitivo” ve İtalyancada “rifugiato” gibi kelimeler kullanılmaktadır (Frilling, 2016, s. 350-353). Türk Dil Kurumu’na göre ise, Türkçe’de kullanılan mülteci kavramı “sığınmacı” anlamına gelmektedir (“Türk Dil Kurumu”, 2020). Toplumsal açıdan ise mülteciler genellikle kuşkulu, güvensiz, nefret dolu ve negatif bir yaklaşımla yüz yüze kalmaktadır. Toplumsal algının mülteciler açısından pozitifçe çevrilmesi noktasında belki de ilk yapılması gereken şey, pozitif bir çağrışım yapan bir dille bu insanları tanımlamak olacaktır.

Birleşmiş Milletler önderliğinde İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı ve milyonlarca mültecinin göğüslemek zorunda kaldığı iş, güvenlik, kimlik, barınma, beslenme, eğitim, sağlık, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleşim gibi çeşitli hak ihlallerinin önüne geçmek

³ Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi-Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, s. 60-80. doi: <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.6080>

için mültecilerin statüsüne ilişkin düzenlemeleri belirleyen ilk anlaşma olan Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi imzalanır. Bu sözleşme kapsamında kabul edilen mülteci tanımının hukuki boyutu ise şu şekildedir:

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır” (Ay, Braucke, Tokcan, Öztürk ve Alp, 2005, s. 59).

Ancak bu sözleşmeye konulan zaman ve yer sınırlaması devam etmekte olan mülteci sorunları karşısında yetersiz kaldığından 1967 Protokolü imzalanır. Bu protokolde “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve...” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ibareleri sözleşmeden çıkarılır ve Taraf Devletlerin, hiç bir coğrafi ve zamansal sınırlama yapmadan mültecileri kabul etmelerinin önü açılır (Ay vd., 2005, s. 71).

Mülteciler (refugees), çatışma, şiddet, saldırı, işkence ve eziyet vb. durumlardan ötürü, ülkelerinde kaldıklarında hayati tehlikeleri olan ve bu nedenle ülke sınırlarını terk ederek uluslararası koruma ve sığınma talebinde bulunan ve Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişilerdir. Mülteci kavramı ile göçmen kavramları birbirinden çok farklı iki kavramdır. Mülteciler kendi ülkeleri tarafından korunmadan yoksun olduklarından uluslararası hukuk tarafından korunurlar (McConnell, 2016). Göç Terimleri Sözlüğü’ne göre **göçmen** (migrant) kavramı ise, “bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları” (s.37) kapsadığından daha çok gelecek kaygısıyla ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek isteyen kişiler için kullanılır. Genel olarak mülteciler için “Push-Faktoren”(zorlayıcı faktörler) söz konusu iken göçmenler için “Pull-Faktoren”(çekici faktörler) önemli rol oynamaktadır (Ther, 2017, s. 17). Uluslararası platformlarda göçmenler için mülteciler de olduğu gibi genel kabul gören bir tanımlama bulunmamaktadır. Sığınmacılar ve mülteciler kendi ülkeleri tarafından korunmadan yoksun olduklarından uluslararası hukuk tarafından korunurlar. Yine aynı sözlüğe göre **sığınmacılar** (asylum seeker) ise, “Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin

yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” (74) olarak tanımlanır. Başvuruları olumsuz sonuçlanan sığınmacılar buldukları ülkeyi terk etmek zorundadırlar aksi takdirde yasalara aykırı durumda bulunan bir yabancı gibi zorla sınır dışı edilirler.

Yukarıda bahsi geçen iki anlaşma dışında ayrıca Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair 4. Cenevre Sözleşmesi, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi, Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Beyanname, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi (Özellikle Afrika’daki mülteci sorunlarıyla ilgili olarak düzenlenmiştir) gibi mültecileri de içine alan çeşitli uluslararası düzenlemeler de bulunmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015, s. 67; McConnell, 2016).

2.1.1. Mülteciliğin Türleri

Mülteciler çeşitli sorun ve sıkıntılar sebebiyle ülkelerini ve doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalan insanlardır. Onları göç etmeye zorlayan sebepler onların farklı şekillerde sınıflandırılmalarına sebep olur. Bunlar:

Ekonomi Kaynaklı Mülteciler (Wirtschaftsflüchtling) ve Yoksulluk Mültecileri (Armut्सflüchtling): Ülkelerinde meydana gelen, kıtlık, yoksulluk, işsizlik, istihdam sorunu ve ekonomik kriz sebebiyle ekonomik açıdan temel asgari geçimini sağlayamayan ya da daha iyi bir refah seviyesine ulaşmak isteyen insanlar, ülkelerini terk ederek sanayi ve ekonomi açıdan daha gelişmiş olan ülkelere gitmek zorunda kalırlar. Ekonomik sebeplerden ötürü yola düştüklerinden bu sınıfta yer alırlar ve Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer alan hakka tabi değillerdir. Başvurdukları ülkeler herhangi bir yükümlülük taşımadığından karar verme sürecinde bağımsızdırlar (“Wirtschaftsflüchtlinge”, 2020).

İklim Mültecileri (Klimaflüchtling): Bu sınıflama, çevresel, doğal felaketler ya da iklim değişikliği gibi sebepler nedeniyle yaşamları olumsuz etkilenen insanların başka ülkelere sığınma talep etmesiyle meydana gelir. Geçmişte meydana gelen Fukushima ve Çernobil felaketleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu ve benzer felaketler sonucu insanların yaşadığı ortamın yaşanılabilir özelliğini kaybetmesi, binlerce insanın evlerini terk ederek, ülke içinde yer değiştirmelerine hatta ülke dışına çıkmalarına sebep olabilmektedir. Tarıma uygun arazilerin azalması, doğal kaynakların yetersizliği ya da tamamen tükenmesi, deprem, erozyon, sel, içecek suyunun azalması, kuraklık, fırtına, tayfun, vb. diğer faktörler de insanların bazen geçici bazen de sürekli olarak yaşadığı

toprakları terk etmelerine sebep olan diğer etkenler arasında yer alır. Ancak iklim mültecileri, mülteci tanımını ortaya koyan ve ülkeler tarafından imzalanan Cenevre Sözleşmesi'nde doğal afetler sebebiyle mağdur olan kişiler, bu kapsama alınmamakta ve bu nedenle de hukuki açıdan bir teminat hakkı elde edememektedirler. İklim mültecilerini korumaya yönelik uluslararası düzlemlerde insan hakları açısından gerekli düzenlemeler yapılmadığı ve önlemler alınmadığı takdirde yaşanan mağduriyetler devam edecektir (Ekşi, 2016, s. 10-55).

Siyasi Mülteciler (politischer Flüchtling): Ülkesinde yer alan aktif ve baskıcı hükümet rejimine karşı içerisinde bulunduğu muhalif hareketler sebebiyle, özgürlüğünün sınırlanması ya da hayati tehlike taşıma gibi sebeplerden ötürü ülkesini terk etmek zorunda kalarak başka ülkelere sığınan mülteciler için kullanılan bir sınıflandırmadır. Siyasi mülteciler, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba ya da politik fikre aidiyeti gibi sebeplerden ötürü kendi ülkesinde bulunmaktan ciddi anlamda korku duyan ya da bu korkusundan dolayı bu ülkenin korunmasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilerdir (Volf, 1995, s. 4).

Savaş Mültecileri (Kriegsflüchtling): Bu kategori ülkelerinde meydana gelen savaş sebebiyle ölmek ya da öldürmekten başka seçenekleri olmayan insanların hayatta kalmak için ülkelerini terk etmelerini ifade eder. Bu nedenle yukarıda Cenevre Sözleşmesi kapsamında yapılan mülteci tanımına dâhil olur (Markard, 2012, s. 4). En yoğun şekilde mülteci akımına sebep olan etkenlerden biri olan savaş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de milyonlara ulaşan mülteci krizini doğurmaktadır. Geçmişte özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık 20 milyon insan daha güvenli yerlerde yaşamak için yaşadıkları yerleri terk etmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s. 1011). Günümüzde ise özellikle Suriye savaşı sebebiyle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan en ciddi ve yoğun mülteci akını baş göstermiş ve savaş kaynaklı mültecilerin sayıları milyonlara ulaşmıştır (Kılıç, 2015). Bu nedenle bu çalışmada da daha çok zorunlu göç sebeplerinden olan savaş mağduru mülteciler üzerinden yola çıkılmış ve çeşitli açılardan ve ayrıntılı olarak irdelenmeye çalışılmıştır. Yeryüzünde ciddi bir krize dönüşen bu durumun öncelikle genel bir tarihçesine yer verilerek gösterdiği gelişmeler ve hâlâ mevcut bulunan eksiklikler aktarılacak, ardından mülteci sorunu disiplinlerarası açıdan değerlendirilecektir.

2.2. Mülteciliğin Tarihçesine Genel Bir Bakış

Burada mülteci kavramı ve statüsünün tarih süresince hangi aşamalardan geçtiği, bu alanda ne gibi iyileştirmelerin yapıldığı ve nelerin yapılması gerektiği, mülteci haklarının hangi hukuki zeminlerde güvence altına alındığı, günümüzde hâlâ ne gibi zorluklar ve sınırlamalarla mücadele edildiği araştırılacaktır.

2.2.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Her ne kadar insanlık tarihi zorunlu göç ve toplu göç olaylarıyla ezelden beri yüz yüze kalmış olsa da, mültecilerin uluslararası camiada önemli bir sorun olarak görülmesi ancak 17. yüzyılda modern devlet sisteminin oluşması ile açığa çıkar. 1648 Vestfalya Barışı ile kendi ülkelerinin korumasını kaybeden insanlar olarak tanımlanan mültecilere, menşe ülkelerinin hükümdarları tarafından farklı bir dine mensup olduğu için ülkelerini terk etmek isteyenlere temel göç etme hakkı tanınır ve sığınma talebinin önemi üzerinde durulur. Bu dönemde tanınan sığınma hakları tek seferlik olmakla birlikte, daha çok dini ve siyasi yakınlık ilkelerine dayanır. Günümüzde olduğu gibi bu dönemde de bütün mülteciler hoşgörü ile karşılanmamış daha çok ulusal çıkarlar göz önüne alınarak hareket edilmiştir (Betts, Loescher ve Milner, 2017, s. 26-27).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorlukların dağılması sonucunda ulusal sınırların değişmesi daha önce benzeri olmayan bir mülteci krizinin yaşanmasına sebep olur (Payne, 2016, s. 348). Daha önce yaşadıkları imparatorlukların dağılmasıyla yerlerinden edilen, devletsiz ve korunmasız kalan insanlar sığınabilecekleri yer arayışı içerisine girer. Egemenlik iddiaları ve artan milliyetçi duygular neticesinde ülke sınırlarını aşmak iyiden iyiye zorlaşır, her türlü yasal ve idari engeller uygulanmaya başlanır. Geniş çaplı insan seli karşısında Avrupalı hükümetler, sınır güvenliklerini arttırıcı tedbirler alıp, binlerce kişiyi sınır dışı eder. Bu sorunun çözümü aşamasında devreye giren Milletler Cemiyeti, 1921 yılında Kızıl Haç Hareketi'nin liderliğinde çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle mültecileri koruma altına almak için Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi'ni kurar. Başlangıçta Rusya devriminden ve iç savaştan kaçanlara ilişkin bir koruma üzerine inşa edilen ofis, daha sonraları yetki alanını genişleterek Yunan, Türk, Bulgar ve Ermeni mültecileri de koruma kapsamına alır. Ayrıca Rus ve Osmanlı imparatorluklarının dağılmasıyla kaçan mültecilerle, daha sonraları Almanya ve Avusturya'dan gelen mültecileri de kapsayan ve mültecilerin haklarını güvence altına alan çeşitli uluslararası antlaşmalar yapılır.

İlk Mülteciler Yüksek Komiseri F. Nansen, mültecilerin hukuki açıdan korunmalarını sağlayan ve seyahat etmelerine olanak sağlayan uluslararası belgeler düzenler. Batı ülkeleri bu süreçte evrensel bir mülteci tanımındansa yalnızca belli başlı bazı ulusal gruplara yasal haklar tanımayı, sınırlı bir bütçe sağlayarak çalışmalarını ve yetkilerini sınırlandırmayı kendi otoritelerinin sarsılmaması adına daha uygun bulur. Almanya, Etiyopya ve Japonya'nın üyelikten ayrılması ve siyasi krizlerin çözümünde başarısız olması, Milletler Cemiyetinin siyasi etkinliğinin ve güvenilirliğinin azalması mülteci çalışmalarını da olumsuz etkiler. 1920 ve 1930 yılları arasında meydana gelen büyük ekonomik buhran, ülkeleri mali açıdan oldukça kötü etkiler ve mültecilere verdikleri ekonomik desteği azaltmalarına sebep olur. Her ne kadar istenilen ölçüde verim alınamasa da uluslararası alanda atılan bu ilk adımlar İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan mülteci rejimi için önemli bir temel atar (Betts vd., 2017, s. 28-29).

2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı yerinden ve yurdundan edilmişliğin küresel bir boyuta ulaşmasına sebep olur (Bezci, 2017, s. 5). 1914–1960 yılları arasında yaklaşık 75 Milyon Avrupalı sınır dışı ve tahliye edilerek kaçmak ve sürgüne gitmek zorunda kalır (“Flüchtlinge in Europa”, 2019). Dünya çapında on milyonlarca insanın yerinden olmasına sebep olan İkinci Dünya Savaşı, tarihteki en yoğun mülteci sorunlarından birini açığa çıkarır. Komünist rejim altında zulme uğramaktan korktuğu için ülkelerine geri dönmek istemeyen insanların talepleri göz ardı edilerek, Avrupa'nın siyasal ve sosyal düzeni açısından büyük bir tehlike olarak kabul edilen mültecilerin Doğu Avrupa ve Rusya'ya geri gönderilmesine ilişkin sesler yükselir.

1943 yılında milyonlarca kişinin geri dönüşünü düzenlemek ve denetim altına almak için yeni bir yapı olan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (BMYRİ) kurulur. Birçok insanı zorla kendi ülkelerine geri göndermede etkili olan bu kurum, bir mülteci örgütü olmaktan ziyade, sorumluluğunda buldukları mülteciler için geçici bir rahatlık sağlama amacı güder. Zorla geri gönderme politikası kanlı çatışmaların çıkmasına sebep olur, birçok insan geri dönmektense intihar etmeyi yeğler. Milletler Cemiyetinin başarısız olması sonucunda, 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurulur ve geri gönderme sorunu üzerine tartışmalar başlar. İnsanların baskıdan kaçma, kendi görüşlerini ifade etme ve yaşayacakları yeri seçme hakları savunulur. 1947 yılında

BMYRI'nin yerine çağdaş ve uluslararası bir yaklaşımın adımları atılarak mülteci sorununun açığa çıkardığı mali külfeti karşılayabilmek, mülteci sorununa uluslararası bir boyut kazandırmak ve uzun süredir devam eden bu sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulur. Bu örgütün kurulması ile devletler mültecilerin kendi iradeleri dışında yurtlarına geri gönderilmeyeceklerini kabul eder. Ayrıca ilk kez uluslararası toplumun kabul ettiği “bireysel ölçekli ırk, din, milliyet veya siyasi görüş temelinde zulüm mağduriyeti veya zulüm korkusu anlayışına dayalı evrensel temelli bir mülteci tanımı” açığa çıkar. Daha önceleri grup ölçekli yaklaşımla karşı karşıya kalan mülteciler artık bireysel olarak vücut bulur. 1948 yılında yayımlanana Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” içerikli 14(1) sayılı maddesi, mültecilerin bireysel statü kazanmasında önemli bir rol oynar.

UMÖ birçok mültecinin yeniden yerleşimine katkıda bulunsa da yerinden edilen binlerce insan, ülkelerin seçici kabul koşullarını sağlayamadığı için 1940'lı yılların sonuna kadar kamp koşullarında yaşamlarını sürdürmeye devam eder. Henüz İkinci Dünya Savaşı'nın açığa çıkardığı ve ardında bıraktığı mültecilerin sorunları tam olarak çözülmemişken, Soğuk Savaş'ın ve 1950'li yılların başlarında dünyanın çeşitli yerlerinde açığa çıkan olaylar milyonlarca yeni mülteci doğurur. Açığa çıkan bu yeni uluslararası boyut, UMÖ'nün finansal açıdan daha fazla ihtiyaç duymasına sebep olur. Yeniden yerleşim ülkelerinin artık sınırlı sayıda mülteci kabulü sağlayabileceğine ilişkin veriler UMÖ'nün önünü keser ve mültecileri korumak amacıyla yeni bir uluslararası örgütün kurulmasına duyulan ihtiyaç yönündeki tartışmalar iyiden iyiye alevlenir (Betts vd., 2017, s. 29-34). Yaşanan tartışmalarda bütün ülkeler tamamen kendi çıkarları üzerine odaklanır ve yaşayacak güvenli bir yerleri olmayan mültecilerle birlikte insanlık, yine ikinci planda kalır. Bir süre sonra Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulur.

2.2.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK)

İnsanlık tarihinin geride bıraktığı yüzyıllar boyunca inişli-çıkışlı seyreden mülteci sayısı artarak çoğalmaya devam eder. Geçmişe bakıldığında en yoğun artış dönemi İkinci Dünya Savaşı'nda ve 1980'ler ile 1990'lar arasında gözlenir. İnsanlık tarihi boyunca önemini hiç kaybetmeyen bu sorunun çözümüne ilişkin ilk kurumsal oluşum olan

BMMYK, İkinci Dünya Savaşı'nda ve öncesinde yaşananlar neticesinde mültecileri korumak ve askıda kalan yaşamlarına devam etmelerini sağlayan çözümler geliştirebilmek amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 1950 yılında kurulur.

İlk kurulduğunda kısa ömürlü olması beklenen ve sadece söz konusu savaşın ortaya çıkardığı Avrupa'daki mültecileri koruma maksatlı kurulan BMMYK'nın, uluslararası ve ulusal savaşların bir türlü sonlanmamasından ötürü her daim güncel kalmaya mahkûm bir sorun olan mülteci sorununun giderek daha da derinleşmesiyle, sonlanmaktan ziyade etkinliği ve misyonu giderek artmıştır. Başlangıçtaki iki temel amacının ilki, devletlerle yapılan işbirliği sayesinde mültecilerin açık ve belirgin bir şekilde güvence altına alınan haklar çerçevesinde korunmasını sağlamak; ikincisi ise kalıcı çözüme ulaşılarak mültecilerin menşe ülkede veya başka bir ülkede yeniden topluma kazandırılmasını sağlamaktır. Devletler ulusal ve uluslararası istikrarı sağlamak ve mülteciler için kullanılacak olan maliyetleri paylaşmak gibi kendi çıkarlarını destekleyen bu kurumun kurulmasını desteklemiştir. BMMYK bir yandan kendisine mali fon sağlayan devletlerin çıkarlarını gözetmek zorunda kalırken; diğer yandan devletleri mültecilerin sorunlarını çözme aşamasında insani sorumluluklarını üstlenmeye ikna etmek zorundadır. BMMYK'nın mali açıdan bağışçı devletlere bağımlı oluşu ve faaliyet göstereceği topraklarda hükümetlerin iznine tabi olması (Betts, Loescher ve Milner, 2017, s. 20-23) kurumun etkinliğini ve nüfuzunu olumsuz etkiler.

BMMYK Tüzüğü, mülteci tanımında sadece 1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen olaylar sonucunda mülteci konumuna düşenleri kapsayarak gelecekte bu duruma düşenlere karşı kapılarını önceden kapatmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda BMMYK'nın 1953 yılına kadar var olacağı şartı ile de olası bütün kapıları kapatmayı da önceden planlamıştır. Ayrıca BM'nin yalnızca idari harcamalar için ödenek sağlayacağı ve geri kalan çalışmaların bağışlar aracılığıyla yürütülmesi kararı kuruma bir de finansal kısıtlama getirmiştir. Böylece kurum finansal açıdan bağışçı devletlere bağımlı kılınmıştır. Kurum mültecilerden ziyade finansal yaptırımlardan kaçmak ve ulusal egemenliklerinin tehdidini ortadan kaldırmak isteyen Batılı süper güçlerin ve ABD'nin siyasi çıkarlarını yansıtmaktadır. Yapılan müzakereler sonucunda BM mülteci sözleşmesinin, sadece Avrupalı mültecileri kapsayacak şekilde hazırlanması kabul edilmiş ve Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi imzalanmıştır (Betts vd., 2017, s. 34-36).

BMMYK'nın tarihine göz atıldığında, mültecileri koruma ve ihtiyaçlarını karşılama noktasındaki en etkili zamanı, devletlerin çıkarlarına uyumlu bir şekilde adım attığı dönemlerdir. Mültecilere tanınan sığınmanın nicel yönü olan, bir devletin topraklarına ulaşabilme ve sığınma talep etme ve nitel yönü olan, 1951 sözleşmesi kapsamında mültecilere tanınan haklardan ne derece yararlanabileceğini tayin eden kurumun uluslararası camiadaki en temel sorumluluğu bunları teminat altına alabilmesidir (Betts vd., 2017, s. 112-114). Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanlar kendi devletleri tarafından yeteri derecede korunamadığından, en temel haklara ulaşabilmek ümidi ile uluslararası sınırları aşmaya devam edecektir. Bu nedenle uluslararası geçişi daha güvenli koşullara kavuşturan, devletler üzerinde nüfuz sağlayabilen ve mültecilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve korunmasını destekleyen bir kurumun ihtiyacı herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Ancak “Mültecilerin, yalnızca “BMMYK'nın sorunu” olmadığına aksine bütün BM sistemi ve uluslararası sistem açısından bir sorun teşkil ettiğinin bilincinde olmak önemlidir” (Betts vd., 2017, s. 183-84, 197).

İlk kurulduğu sırada küçük bir kuruluştan ibaret olan BMMYK değişen dünya ile birlikte yetki alanının ve etkinliklerinin yelpazesini oldukça geniş bir boyuta taşımıştır. Günümüzde artık sadece mültecilerle değil, kendi ülkesi içerisinde yerinden edilen kişilerle, ülkesine geri dönüş yapanlarla, doğal afet mağdurlarıyla, vatansız kalıp en temel insani haklarından mahrum kalan ve en genel itibari ile hareket halindeki bütün insanlarla ve sorunlarıyla ilgilenmektedir (Betts vd., 2017, s. 107-108).

Mültecilerin uluslararası arenada daha güçlü söz hakkına ve yaşam koşullarına sahip olması adına çalışmalar yürüten bu kurumun, bağış yapan devletlere bağımlı olmaktan kurtarılıp tamamen bağımsız olması sağlanmalıdır. Kurumun, ülke çıkarından önce insan haklarını temel alabilmesi ve ülkeler üzerinde daha güçlü yaptırım gücüne sahip olabilmesi için insanlığın ortak paydası olan dünya üzerindeki bütün ülkelerin kendi ekonomik kazanımları ölçüğünde fon aktarmak zorunda oldukları bir sistem üzerine inşa edilmesi gerekir. Özetle mültecilerin haklarını savunan bu kurumun ahlaki baskı ve ikna yönteminden daha etkili bir güce ve alana ihtiyacı vardır.

2.2.2.2. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Sözleşmesi

Yukarıda bu sözleşme kapsamında açıklanan mülteci tanımına yer verilmiştir. Diğer açıklamalarını irdelemek gerekirse; sözleşme içerisinde mültecilerin kendi ülkelerini terk

ederek bir ülkenin sağladığı yasal koruma haklarından yararlanmadıkları gerekçesiyle ulusal mahkemelere başvuru imkânına, eğitim ve istihdam hakkına, çeşitli sosyal, ekonomik ve sivil haklara, ev sahibi ülkenin yurttaşlarıyla eşit haklara sahip olma ve en önemlisi zulme maruz kalma tehlikesi yaşadıkları ülkeye geri gönderilmeme hakkı gibi mültecilerin hakları üzerine bir dizi liste düzenlenmiştir. Mültecileri koruma kanununun temel taşlarından biri olan geri gönderilmeme hakkı sözleşmeyi imzalamayan devletler açısından bile bağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Diğer yandan sözleşme kapsamında yapılan mülteci tanımı sadece tekil bireylerin ileri sürdüğü tekil olayları değerlendirmeye alırken, baskıcı bir rejimden kaçan toplumun bütününe dayanarak sürdürülen müzakereleri kabul etmemektedir. Bu yaklaşım iç savaş, uluslararası çatışma, ekonomik sıkıntılar, yokluk ve doğal afet kaynaklı mağduriyet yaşayan insanların haklarını gözetme konusunda büyük bir insani boşluk yaratmaktadır (Betts, Loescher ve Milner, 2017, s. 36, 39).

Sözleşme mültecilere yönelik üç çözüm önerisi ileri sürer. Bunlar; menşe ülkeye geri dönmek, sığınılan ülkeye entegre olmak ve üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmek. Sözleşme sığınmalara yönelik devletlerin yükümlülüklerini denetleyen bir komiteye sahip değildir. Aynı zamanda sözleşme kapsamında ileri sürülen kanunlar yerine getirilmediği takdirde, devletlere yönelik her hangi bir yaptırım söz konusu değildir. Bu noktada en etkili yöntem ahlaki otorite, uyum, ikna etme ve külfet paylaşımında uluslararası destek vaadi gibi çalışmalar ile sınırlı kalmaktadır. Mültecileri koruma konusunda önemli sorunların başında yer alan mali külfet paylaşımını kolaylaştıracak uluslararası resmi bir yükümlülüğün olmayışı, çözüme giden yolda büyük sorunları da beraberinde getirir (Betts vd., 2017, s. 115-126). Korkut'un, Weissbrodt, Hörtreiter ve Rozakis'den aktardığı üzere bu sözleşmenin yaşama geçmesini sağlayan uluslararası bir yargı organı bulunmamaktadır. Sadece mültecilere ve sığınmacılara yönelik olan bu sözleşmenin yanı sıra **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)**, vatandaş, yabancı ya da mülteci, ayrımı yapmaksızın herkesin hakkını koruma altına alan, aynı zamanda bireysel başvuruya imkân tanıyan etkin bir yargılama sistemine de sahiptir. Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, mültecilerin en temel koruyucu hakkı olan geri gönderilmeme ilkesini barındırmasa da, mültecilerle ilgili olan diğer uluslararası hukuk düzenlemelerinden daha etkili bir koruma sunduğu ileri sürülür (2008, s. 23-24). H. Lambert'e göre bu sözleşmenin hükümlerinden faydalanmak isteyen bir mülteci, 1951

Sözleşmesinde geçerli olan “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal sınıfa mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla zulüm göreceği korkusu içinde olduğunu değil”; AİHS’nin maddeleri gereği sadece “hak ve özgürlüklerinin sınır dışı edilmesi ya da ülkesine geri gönderilmesi durumunda ihlal edileceğini ispatlamakla yükümlüdür” (aktaran Korkut, 2008, s. 20).

Cenevre Sözleşmesi’nin genel amacı, mültecileri temel hak ve özgürlüklerine kavuşturmak, uluslararası işbirliği ile birlikte sorumluluğun paylaşılmasını düzenlemek, siyasi dinginliği sağlamak ve sorunların çözülmesinde ortak politikalar çerçevesinde hareket etmektir (Güler, 2016, s. 45).

2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında mağdur olan mültecilere yardım noktasında BMMYK kapsamında yapılan çalışmalar, egemenlik ve içişlerine müdahale edilememe durumundan ötürü menşe ülkelerde yaşanan sıkıntılardan çok sığınılan ülkelerdeki sorunlar üzerine eğilerek koruma ve desteğe ihtiyaç duyanlarla iletişime geçer. Kurumun çalışmaları, uluslararası kurtarma rolünü benimsememesi, fiziksel destek sağlamaması, sadece yasal korumalarla ilgilenmesi noktasında kurucu ülkeler tarafından sınırlandırılır (Betts vd., 2017, s. 38-40).

Soğuk savaş döneminde 1956 yılında açığa çıkan ilk büyük mülteci krizi, Macaristan’ın Sovyet ordusu tarafından işgal edilmesi sonucu açığa çıkan 200 bin Macar mültecinin Avusturya ve Yugoslavya’ya doğru gerçekleştirdiği akındır. Avusturya’nın BMMYK’nın uluslararası arenada yardım çağrısı yapmasını talep etmesi, mülteci sorunu kapsamındaki acil durum faaliyetlerinin önemini açığa çıkarır. Genel Kurul BMMYK’yı bu krizi yöneten lider kuruluş olarak kabul eder. Ancak daha önce yapılan mülteci tanımında “1951 öncesi olaylar” ile ilgili zamansal kısıtlamayı ortadan kaldırmak için, yaşanan krizin sebebini 1951 öncesinde yaşanan olaylarla ilişkilendirerek kurumun yetkilendirilmesi sağlanır. Ayrıca grup şeklinde akın eden mültecilere karşı diğer bir şart olan bireysel değerlendirmenin mümkün olmadığını savunan kurum, bireysel değerlendirme durumunu sonraki aşamalara bırakarak ilk girişte bütün Macarları mülteci olarak kabul eder. Kurumun Macar krizi esnasında gerçekleştirdiği — ilk sığınılan ülkeye gerekli kaynağın sağlanması, mültecilerin üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeleri veya Macaristan’a yeniden

yerleştirilmelerini sağlaması gibi — başarılı adımlar, uluslararası veya ulusal anlaşmazlıkların neden olduğu böyle insani sorunlarla başa çıkabilecek uluslararası bir kuruluşun gerekliliğini ve önemini göstermiş olur. Ayrıca gerçekte acil durumlarda mücadeleye elverişli yasaların gerekliliği ve var olan kısıtlamaların bu noktada teşkil ettiği engel de açıkça ortaya çıkar. “Dostane Girişim” adı altında BMMYK’ya sahip olduğu yetkiler dışında kalan girişimleri için kaynak toplama ve yardım etme yetkisi de sağlanır. Böylece Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ardından açığa çıkan 700 bin Çinli mülteci ve İngilizler tarafından sömürge altında olan Hong Kong adına girişimde bulunabilir. Ayrıca Hong Kong’daki Çinli Mültecilerin BMMYK’nın yetki alanına dâhil edilebilmesi için 1957 yılında “uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorun olduğu” beyanı menşee ülkenin vatandaşlarına uyguladığı zulüm şartına bakılmaksızın yardım etmeyi olanaklı kılarak, bir yandan da Çin Cumhuriyeti’ne karşı olumsuz bir eleştirden de kaçınılmış olur. Bu olay ile birlikte BMMYK kapılarını ilk defa Avrupa dışından olan bir mülteci topluluğuna açmış olur. Bunun yanı sıra 1957 yılında üçüncü dünya ülkelerinden gelen bir yardım çağrısı da Tunus’un sınırlarını geçen 85 bin Cezayirli mülteci adına yaptığı çağrıdır. Sadece Avrupalı mültecileri destekleyen bir kuruluş olmanın dışına çıkmak ve ayrımcılık iddialarından kaçmak adına BMMYK, 1961 yılında genel kurul tarafından yetkilendirilir. BMMYK, Kızılhaç Dernekleri Cemiyeti ile ortaklaşa bir acil durum desteği sağlayarak 180 bin Cezayirli mültecinin geri dönüşü veya menşee ülkede yeniden topluma kazandırılmasını sağlayan yeniden bütünleşme programlarını uygular. Bu müdahale kurumun coğrafi yetkisini ve işlevini arttırmada büyük bir rol üstlenmiş olur. Bütün bu yaşananlar, dünyanın her yerinde açığa çıkması muhtemel mülteci sorunu karşısında kurumun da uyum sağlayabilecek bir yetkiye ve değişkenliğe sahip olması hususundaki görüşleri destekler. Uluslararası mülteci hukuku ve koruması anlamında zaman geçtikçe önem kazanmaya başlayan BMMYK, kazandığı özerklik ve güçle birlikte devletlerin attığı adımlara yön veren bir pozisyona kavuşur. Dünyada yerinden edilmiş olan bütün insanlığı koruma ve yardım etme noktasında sergilediği büyük bir değişimle, 1970 yılının ortasından itibaren dünyadaki en büyük yardım kuruluşlarından biri olur (Betts vd., 2017, s. 41-48).

1980’li yıllarda açığa çıkan yeni uluslararası çatışmalar binlerce mültecinin oluşmasına sebebiyet verir. 1989 yılında sonlanan Soğuk Savaş’tan geriye Afrika ve Asya kıtalarında oldukça kötü ve sürüncemede kalan koşullarla yüz yüze gelen ve yaşamı alt

üst olan binlerce mülteci kalır. Bu dönemde Üçüncü Dünya Ülkeleri'nden kaçan çok sayıda insan, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yönelmeye başlar. Düzenli sığınma yollarının dışında kaçak ve sahte evrak gibi yöntemlerle Batı'ya yönelen mülteciler, devletler tarafından yasadışı, fırsatçı ve sahtekâr olarak nitelenir. Ciddi oranda sığınma talebi ile karşı karşıya kalan ABD, sözleşmeyi imzalamış olmasına rağmen, mülteci taşıyan teknelerin engellenmesi, gözaltına alma ve sınır dışı etme gibi yasal süreci yok eden çeşitli önlemler alır. Bu noktada BMMYK'nın herhangi bir yaptırım gücü olmamıştır. Bu süreçte sığınma talebinde bulunanların sayısı arttıkça ABD ile birlikte Avrupa'nın da mültecilere bakış açısı ve pozitif yaklaşımı değişime uğramaz. Her ne kadar sınırlayıcı uygulamalar, caydırıcı önlemlerle birlikte sınır kontrolleri devletler tarafından arttırılsa da, çok da etkili olamaz ve 90'lı yıllara gelindiğinde Avrupa'ya sığınma talebinde bulunanların sayısı yaklaşık olarak 450 bine ulaşır. Bu noktada mültecilerin haklarını korumakla yükümlü olan kurum saf dışı bırakılır. Hükümetlerin ve BMMYK'nın çıkarları çakıştığı noktada kurumun ne bir söz hakkı ne de bir nüfuzu kalır. Çeşitli alternatif oluşumlar açığa çıkar. Açığa çıkan bu yeni oluşumları ve yaşananları bir mülteci sorunu olmaktan ziyade, göç sorunu olarak niteleyerek 1951 sözleşmesini saf dışı bırakırlar. Küresel bağlamda giderek artan mülteci sayısı 1977'de 3 milyon iken, 1982 yılında 10 milyona, 80'li yılların bitiminde ise 17 milyona ulaşır. Bu süreci yaşayan mülteciler siyasi bir çözümden ve geçici sığınmanın adresi olan kamp yaşamının dışında farklı bir çözümden uzak, oldukça çözümsüz bir şekilde sürüncemede kalır. Mültecilerin ücre köşelerdeki kamplarda çok fazla göz önünde olmaması ve her hangi bir baskı unsuru olmamaları sağlanır. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin mülteci kabulünde yerel bütünleşme konusundaki sorunlar nedeniyle artık isteksiz oluşu ve yeniden yerleşim noktasında çözüme kavuşmayan süreçler, mültecilerin fiziki koşullarını ve yaşam standartlarını oldukça olumsuz yönde etkiler ve onları kamplarda yaşamaya mahkûm eder (Betts vd., 2017, s. 55-63).

2.2.3.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

1960 ve 1970'li yıllarda Soğuk Savaş'ın etki alanı Avrupa'yı aşarak gelişmekte olan ülkelere doğru yayılır. Güçlü devletler arasındaki rekabet, sömürgeci kurtulan devletlerin bağımsızlık sonrası yaşadığı çatışmalı ortam, Afrika'da ciddi bir mülteci sayısının oluşmasına sebep olur. Bağımsızlık kazanan devletlerin BM'ye üye devletler

arasına girmesi sonucunda dış politikanın bir unsuru olarak Genel Kurul tarafından Avrupa dışında yerinden edilen mülteci gruplara yardım etme yetkisi verilir. Gelişmekte ve değişmekte olan dünyada açığa çıkan mülteci krizlerine cevap verebilecek nitelikli bir yetkilendirmenin sağlanması ve yasada yer alan kısıtlamaların kaldırılması ve açık bir şekilde mülteci niteliğinde olmadığı halde yerinden edilenlere yardım etmek için alınan çeşitli kararlar kurul tarafından kabul edilir. Böylece 1967 yılında yayımlanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü ile coğrafi ve zamansal sınırlama kaldırılır (Betts vd., 2017, s. 48-51).

2.2.4. Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler

1990'lı yıllar iç savaş sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalanların Avrupa'ya ya da ABD'ye sığındığı yıllardır. Artan göç rakamları Avrupa'nın iyi bir şekilde yönetmesi gereken bir göç sistemine duydukları ihtiyacı pekiştirir (Bezci, 2017, s. 6).

1990 ve sonraki dönem içerisinde, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile birlikte Doğu Almanya'da yaşayanların Batı Almanya'ya akını, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucu değişen siyasi düzen mülteci hareketlerini arttırmaya devam eder. Soğuk savaşın bitmesiyle yurda geri dönüş yapan oldukça yoğun bir mülteci kitlesine rağmen, mülteci nüfusu hızla artmaya devam ederek 1992 yılında küresel anlamda 18. 3 milyon gibi bir rakama ulaşır. Her ne kadar geri dönüş için menşe ülkelerde yeterli koşullar oluşmamış olsa da BMMYK tarafından geri dönüşleri arttırmak adına gözle görülür ölçüde iyileşme olduğu saptanan ülkelere doğru geri dönüş yapmak, mültecilerin aldığı bir karar olmaktan çıkar. Bu mecburi uygulamayla mülteci hakları çerçevesinde büyük önem taşıyan “gönüllülük” ilkesi görmezden gelinir. Uzun süren savaşlar sonucunda yerle bir olan ülkelerin mültecileri, yaşamlarını yeniden inşa etmelerine elverişli olmayacağı endişelerine rağmen geri gönderilir ve bunun sonucunda mültecilerin haklarının korunması ülke çıkarlarının gerisinde kalır (Betts vd., 2017, s. 73-76).

Bu süreçte ulusal ve uluslararası güvenliğe ilişkin ciddi bir siyasi manevra alanı açığa çıkar ve mülteciler bu anlamda bir tehdit olarak algılanır. Ayrıca dâhil oldukları toplumlar açısından da sosyal huzursuzluğun kaynağı olarak görülürler. Gelişmekte olan ülkelerin pek de güçlü olmayan ekonomileri, kitlesel mülteci hareketleri karşısında da oldukça etkilenir. Devletler bu tarz sorunlardan sıyrılmak için mültecilere sığınma

sağlamaktan ziyade, geçici koruma üzerine eğilirler. Güçlü devletler toplumsal desteği sağlamak adına sadece insani yardım noktasında destek verip mülteciler için kurulacak güvenli bölgelerde geçici koruma sağlamayı, mülteci akınını meydana getiren olayların siyasi ve askeri yönüne pek fazla müdahil olmamayı tercih ederler. Devletlerin çıkarları mültecilerin çıkarları ile örtüşmediği takdirde, mültecilerin ihtiyaçları her daim ikinci planda kalmaya devam eder (Betts vd., 2017, s. 80-86).

2.2.5. 21. Yüzyılda Yaşanan Gelişmeler

21. yüzyılın ilk yıllarında küresel ölçekteki mülteci sayısı 90'lı yıllarda artan yurda geri dönüş olaylarından sonra 9 milyona düşse de, mültecilerin büyük çoğunluğunun sorunları çözümsüz kalarak belirsizliğin karanlığına hapsolür (Betts vd., 2017, s. 87).

ABD'de 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ardından açığa çıkan terör korkusu, devletlerin güvenlik kaygılarını da beraberinde getirir. Bu güvenlik tedbirleri mülteci sorununa bakış açısının temel unsurlarından biri olur. Medya ve milliyetçi siyasetçiler tarafından ülkelerine ayak basan göçmen ve mültecilerin her biri, terörist veya ulusal güvenlikleri açısından birer tehdit olarak yansıtılır. Toplumda yaratılan bu algı daha katı önlemlerin meşruiyetini sağlaması açısından oldukça güçlü bir etkiye sahip olur. Sığınmacıların Batı'ya ulaşmasının engellenmesi ve güvenilirliği sağlaması adına çeşitli yöresel kurumları açığa çıkarır. Diğer taraftan Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) ise Afrika'dan deniz yoluyla gelen mültecileri kontrol altına almakla görevlendirilir. Bu katı kontrol mekanizmaları ve legal yolların sınırlandırılması mültecilerin kaçak yollara başvurmasına sebebiyet verir. Batı bu noktada gerçekten korunmaya ihtiyaç duyan ile ekonomik refah düzeylerini arttırmak için ülkelerine sığınma talep edenler arasındaki ayrımı yapmada oldukça zorlanır. Batı'ya rağbetin artmasıyla hükümetlerin, sığınmacıları gözaltına alması, mültecileri sınır dışı ederek güvenli üçüncü ülkeye göndermesi, sınır girişi öncesindeki engelleme çalışmalarının arttırılması gibi daha önleyici ve zorlaştırıcı politikalar benimsemesine sebep olur. Birçok Avrupalı devlet, mültecileri bölgesel işleme tabi tutma ve yapılan başvuruların Avrupa sınırları dışında değerlendirilmesi, kaynak ülkeye geri gönderme gibi çeşitli uygulamalar yürütür. Yapılan bu sınırlamalar 1951 Sözleşmesi'nde mültecilere tanınan dolaşma özgürlüğü, toplumsal ve ekonomik çeşitli hakları devre dışı bırakır (Betts vd., 2017, s. 88-90).

2.2.5.1. Dublin Sistemi

Avrupa Birliği, Cenevre Sözleşmesi'nden sonra Avrupa'daki mültecilerin durumunu büyük ölçüde etkileyen ve 1997 yılında yürürlüğe giren Dublin Yönetmeliği ile mülteci politikalarını daha da şekillendirir ve yapılan mülteci başvurularının değerlendirilmesi ve mültecilerin kabulü ile ilgili belli başlı kriterleri kabul eder. 2003 yılında imzalanan **Dublin II** anlaşması ile birlikte mültecilere Avrupa Birliği topraklarında ilk ayak bastıkları yerde sığınma başvurusu yapma hakkı verilir. Ancak bu uygulama Akdeniz ve Ege'ye kıyısı olan Yunanistan, İtalya, İspanya gibi ülkelere ayak basan mülteciler açısından büyük bir yığılma sorununa dönüşür. Bunun sonucu olarak ülkelerin artan şikâyetlerine karşılık sınır güvenliğini arttırıcı önlemler alınır. 2004 yılında European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union-Frontex (Avrupa Dış Sınırlarda Operasyon ve İş Birliği Yönetim Ajansı) adlı Avrupa'nın dış sınırlarını korumakla görevlendirilen birlik, sığınmacıların izinsiz geçişini engellemek adına askeri tedbirler almakla görevlendirilir. Kısaca Frontex olarak tanımlanan bu kurumun görevleri arasında şunlar yer alır: Bunlar; dış sınırların ortak faaliyetinin planlanması, düzenlenmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi; sınırları korumakla görevlendirilenlerin ortak bir şekilde eğitilmesi, sınırlarda olup bitenlere ilişkin bilgi toplanması ve analiz edilmesi; sınır kontrolündeki ihtiyaçların karşılanması; hızlı bir şekilde tepki gösterebilmek adına teknik imkânları ve uzmanları bir araya getiren veri tabanları ve Avrupa Sınır Koruma Takımları adı altında bir kaynak oluşturulması gibi uygulamalardır. Frontex'in yetki alanının sınırlı olması, sürekli olarak çalışan sınır koruma görevlilerinin bulunmaması ve acil durumlarda birlik ülkelerden sınır muhafız talebinin uzun zaman alması gibi yetersizlikler birliğin varlığının sorgulanmasına sebep olur ve sonuç olarak 2016 yılında Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Ajansı olarak isim değişikliğine gidilir. Çalışan sayısı iki katına çıkartılır, acil durumlar için bin beş yüz sınır muhafızı göreve hazır olarak konumlanır. Ayrıca bu yeni oluşum AB ülkesi olmayan üçüncü ülkelerde de görev yapabilir. Frontex haricinde mültecilerle ilgili olan diğer kurumlar ise ortak bir iltica sisteminin kurulmasında yetkili olan Avrupa İltica Destek Ofisi (The European Asylum Support Office- EASO) ve 14 yaşını aşmış sığınmacıların parmak izlerinin alınarak kimlik bilgilerinin kayıt altına alınmasını sağlayan bir sistem olan Avrupa Parmak İzlerinin İncelenmesi Birimi (European Dactyloscopy-EURODAC)'dir (Hopyar, 2017, s. 32-34).

Günümüzde yaşanan Suriyeli mülteci krizinde Avrupa devletleri Dublin II anlaşmasını başarısız olarak kabul ederek, sınırlarını kapatmayı tercih eder (Grundmann ve Stephan, 2015, s. 9). Zira, mülteci sorunu karşısında bütün devletlerin koordineli bir şekilde yardım faaliyeti sürdürmesi gerekirken, Dublin II sözleşmesi ülkelere eşit olmayan bir sorumluluk yükler (Frick, 2016, s. 97). Bu anlaşma kapsamında mülteciler nereye giderlerse gitsinler, AB ülkelerine ilk ayak bastıkları yere geri gönderilirler. Bu da Güney ve Güneydoğu Avrupa ülkelerini oldukça yoğun mülteci akınlarıyla karşı karşıya bırakır. Ayrıca mülteciler açısından da yeterli korumaya ulaşma haklarını engeller ve üye ülkeler arasındaki dayanışmayı baltalar. Milyonlara ulaşan Suriyeli mülteci krizi patlak verdiğinde anlaşmadan ötürü üye ülkelerin karşı karşıya kaldığı etkiler arasındaki keskin eşitsizlik ayyuka çıkar. Dublin uygulamalarının hem üye ülkeler arasındaki ilişkiyi hem de mültecileri koruma açısından oldukça başarısız olduğu ortadadır (Tolay, 2014, s. 133). Sonuç olarak hali hazırda var olan yasalar mültecilerin yaşamlarını kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırmakta ve ülkeler arasındaki adaletsiz dağılıma ve yükümlülüğe sebep olmaktadır.

2.3. Günümüz Avrupa'sında Mülteci "Krizi"

2011 yılında Suriye'de başlayan ve giderek şiddetini arttıran iç savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük mülteci krizini beraberinde getirmiştir. 4 milyonu aşkın Suriyeli yakıp yıkılan ve yok edilen yurtlarından ve parçası olmak istemedikleri bir savaştan kaçarak 900 kilometrelik sınırı paylaştıkları Türkiye'ye ve ardından 1 milyon kadarı da Ege ve Akdeniz üzerinden Avrupa sınırlarına erişebilmek için deniz yoluyla kaçak yollardan yeni bir ölüm yolculuğuna çıkmıştır. Suriye krizi 2015 yılına kadar sadece komşu ülkeleri büyük oranda etkilerken, 2015 yazından sonra bölgesel olmaktan öteye giderek önce denize kıyısı olan AB ülkelerine, ardından ise Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine kadar yayılan uluslararası bir probleme dönüşmüştür (Hopyar, 2017, s. 94).

Avrupa Birliği uluslararası bir birlik olmasına rağmen, özellikle en güncel Suriyeli mülteci krizinde birlik içerisinde hareket edip çözüm yolları bulmaktansa her ülke kendi özgün kararlarını uygulayarak bölünmüş bir şekilde hareket etmiştir. Schengen kanunları ve Avrupa Komisyonu, birlik ülkelerine acil durum söz konusu olduğunu ve ulusal güvenliğin tehdit altında olduğunu ispatladıkları takdirde kendi sınırlarının

kontrolünü yapabilme imkânı tanımaktadır. Bu nedenle Suriye krizinde her ülke sınırlarına ulaşan yoğun mültecilere karşı ilk çözüm olarak sınırı kapatma yolunu tercih etmiştir (Böhürler, 2017, s. 53-55). Leiden Üniversitesi Göç Kanunu alanında Profesör olan Peter Rodrigues, Avrupa göç yasalarının çocukların haklarını da kapsayacak şekilde yeniden reforme edilmesi gerektiğini ifade eder. Zira kapanan sınırlar ardında en çok yara alan ve etkilenen grubun çocuklar olduğu herkesin malumudur (aktaran Böhürler, 2017, s. 57).

Sınırlarda insanların bekletilmesi esasen insan haklarına aykırı bir durum olsa da ülkeler bunu pek dikkate almamaktadır. Özellikle medyanın oluşturduğu algı sebebiyle mülteci akınıyla terörizmin ülkelere sızma ihtimalini engellemek ve ekonomik açıdan da kaldırabileceklerinden fazla bir yükün altına girmektense sınırları kapatmak, böylesi bir kriz karşısında en kolayına kaçmak olarak değerlendirilir. Normalde her ülkenin ırk ayrımcılığına karşı yasaları olmasına rağmen, yayılmakta olan İslamofobi sebebiyle çoğunluğu Müslüman olan Suriyeliler, hukuka aykırı bir biçimde istenmemektedir. Ülkelerin teoride koydukları kuralları uygulamaya geçirmekte tereddüt etmemesi gerekir. Sığınma talep edenlerin hangi dine, ırka, kültüre ve dile ait olduklarına bakılmaksızın değerlendirilmeye alınması gerekir. Sığınma hakkı kazananların ise konut, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi her türlü haklarının ivedilikle teslim edilmesi gerekir (Böhürler, 2017, s. 56-58).

Avrupa bu son yaşanan mülteci krizinden önce üç büyük göç ile mücadele etme deneyimine sahiptir. 1950 ve 60'lı yıllarda Hindistan, Pakistan gibi eski koloni ülkelerinden İngiltere'ye gelenler, Cezayir'den Fransa'ya gelenler gibi farklı ülke ve kültürlerden milyonlarca insanla karşı karşıya kalmıştır. Güney Avrupa ve Türkiye'den yaşanan işçi göçü ve ardından gerçekleşen aile birleşimi ile daha büyük bir göç kitlesi Avrupa sınırlarına katılmıştır. 1990'larda gerçekleşen üçüncü büyük göç dalgası bugün olduğu gibi Orta Doğu, İran, Irak, Afganistan, Afrika, Bosna ve Kosova'dan gelen ve çoğunu Müslümanların oluşturduğu sığınmacılardır (Böhürler, 2017, s. 66). Profesör Leo Lucassen, diğerlerinden çok da farklı olmayan Suriye'den gerçekleşen bu sonuncu göç dalgası karşısında sınırların kapatılışını ve sergilenen tutumu şu sözlerle eleştirir:

“Birçok insan daha önce bu kadar mülteci gelmedi sanıyor. Bu saçmalık, 1990'larda rakam daha yüksekti. Örneğin Hollanda 1990'lardaki kadar mülteci alacak olursa bu yıl dâhil, beş yıl boyunca 45 bin mülteci gelmesi gerek. Yani on yılın sonunda 1990'ları yakalamış olabilir. Fark sayıda ya da nereden geldiklerinde değil, durumun nasıl algılandığında” (aktaran Böhürler, 2017, s. 58).

Avrupa’da mültecilere karşı olan sağ blokta yer alan siyasi partiler giderek güç kazanmaya başlamıştır. Yaşanmakta olan insani sorunun ve ayrımcı siyasi dilin halk tabanında açığa çıkardığı ayrıştırmanın boyutu siyasetçiler açısından bir önem arz etmemektedir. Savunulan görüş her ne olursa olsun önemli olan mümkün oldukça fazla insanı kendi siyasi görüşü altında toplayarak oy hanelerine aktarılan sayıları arttırmaktır. Mültecilerin birer tehdit olarak yansıtıldığı haberler ile sağ bloktaki siyasi partilerin oylarını arttırmak adına sergiledikleri ırkçı yaklaşımlar, savaş mağduru milyonlarca insanın sosyal, hukuki ve fiziksel koşullarda başka bir mağduriyet yaşamasına vesile olmaktadır. Diğerlerine nazaran günümüzde yaşanan mülteci sorununa Avrupa’nın mesafeli yaklaşımının ardındaki en büyük faktörün, Avrupa’da gittikçe artan İslamofobi olduğu düşünülmektedir (Böhürler, 2017, s. 9, 78).

Tarih boyunca bitmek bilmeyen savaşlar ve diğer sorunlardan ötürü mülteci krizi ile yüzleşmek zorunda kalan dünya ülkeleri, insanların yaşaması muhtemel sıkıntıların giderilmesi konusunda el birliği yapması gerekir. Suriyeli mülteci krizi karşısında hazırlıksız yakalanan Avrupa sınırlarındaki milyonlarca insan, insanlık dışı koşullara sahip yerlerde yaşamak zorunda kalır. Mülteciler kapasite, sağlık donanımı, alt yapı yetersizliği sebebiyle sokaklarda, koridorlarda, balçık içinde kalan kamplarda, kamp bahçelerinde konaklarken, iltica için başvuran mülteciler de öncelikle oldukça kötü koşullardaki hapishanelerde gözaltına alınır (Böhürler, 2017, s. 14, 64).

2.3.1. Avrupa Birliği’nin Mülteci Sorununa Yaklaşımı

II. Dünya Savaşı’na kadar Avrupa’da yaşanan insani kıyımlardan ötürü, Avrupa daha çok göç veren ülkelere ev sahipliği yapan bir kıta iken, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla yükselen ekonomilerinin etkisi, günümüzde Orta Doğu ülkelerinde yaşanan iç savaşlar ve Afrika ülkelerindeki açlık nedeniyle daha çok göç alan bir kıtaya dönüşmüştür. Bitmek bilmeyen göç dalgaları Avrupa’nın ciddi bir göç politikası oluşturma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Ancak Avrupa’da henüz tek tip bir göç politikası bulunmamaktadır (Güleç, 2015, s. 82).

Gaddes’in belirttiği üzere, 1985 yılında Avrupa Toplulukları üyesi beş ülke (Lüksemburg, Belçika, Fransa, Almanya ve Hollanda) arasında bir göç işbirliğine gidilerek “Schengen Anlaşması” imzalanır. Bu anlaşma ile birlikte imza atan devletler arasında ortak sınırlar üzerindeki kontroller kalkarken; dış sınırlar üzerindeki

kontrollerin denetimleri de arttırılır. Bu anlaşmadaki esas amaçlardan biri de sınırlar üzerindeki denetimi arttırarak göçün denetim altına alınmasıdır. 1986 yılında imzalanan “Tek Avrupa Senedi” ile birlikte topluluk içinde serbest dolaşımın adımları atılır, güvenliği artırma sebebi ile topluluk dışı göç hareketleri noktasında ise, ülkeler arası işbirliğine gidilir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında imzalanan bir diğer önemli belge ise, bir kişinin tüm üye ülkelerde iltica başvurusu yapmasını engellemeye yönelik olarak iltica başvurularının tüm üye ülkelerde sadece bir defa yapılabileceğini yasallaştıran Dublin Sözleşmesi’dir. 1997’de imzalanıp 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile birlikte AB’nin “özgürlük, güvenlik ve adalet” alanı olduğu vurgulanır ve serbest hareket, göç ve iltica ile ilgili bazı bölümler eklenerek, ırk ve etnik kimlik çerçevesinde yapılan ayrımcılığın önüne geçilmeye çalışılır. Bu anlaşma ile birlikte Schengen Anlaşması, sınır kontrol haklarını saklı tutan İngiltere ve İrlanda hariç AB’nin tüm üyeleri için geçerli olur (aktaran Güleç, 2015, s. 85-86).

Carrera’dan aktaran Güleç’in açıkladığı üzere, 1999’da düzenlenen Tampere Zirvesinde Birlik ülkelerinde özgürlük, adalet ve güvenliğin daha sağlam bir zemine oturması açısından göç sorununun kaynağına, transit ülke ve bölgelerdeki ekonomik, siyasi ve toplumsal şartlara ilişkin kapsamlı bir çerçevede strateji oluşturma çalışmaları planlanır. Göç yönetiminin sağlıklı yapılabilmesi için üçüncü ülke vatandaşlarına üye ülke vatandaşlarıyla aynı hakların verilmesi, kaynak ülkelerle ortaklık kurulması, ekonomik ve insani koşulların dengelenmesi gibi çeşitli görüşmeler yapılır. Tampere’nin ardından 2003’te düzenlenen Lahey zirvesinde eski hedeflere ek olarak,

“üçüncü ülkelerin iltica sistemlerinin geliştirilmesi için bu ülkelerle işbirliği yapılması, yasadışı göçle mücadele, yeniden yerleştirme programlarının uygulanması, kayıt dışı göçmenlerin kaynak ülkelere iade edilmesi için politikaların düzenlenmesi, sınır güvenliği alanında operasyonel işbirliği sağlamak için görevlendirilen ve bağımsız çalışan AB ajansı FRONTEX için fon kurulması” (2015, s. 86-87).

gibi çeşitli prensipler üzerine görüşülür.

AB üyesi ülkeler, 2003 yılında Dublin II yönergesi ile birlikte sığınma başvurusu yapan kişinin başvurusunu değerlendirmeksizin bu kişiyi, geçiş yaptığı ve sığınma başvurusu yapma imkânı olduğu başka bir ülkeye geri gönderme yetkisine sahip olur (ORSAM, 2012, s. 15). 2004 Brüksel Avrupa Konseyi’nde özgürlük, güvenlik ve adalet başlıkları önemini korur ve bunları destekleyen Hague Programı kabul edilir. Göç kontrolünün sağlanmasında kaynak ve transit geçiş konumundaki ülkelerle iş birliği yapmanın önemi bir kez daha gündeme gelir. Samur’un belirttiği üzere, 2005’teki Avrupa Konseyi’nde

ise göçe neden olan kaynak ülkelerde yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesi, iyi yönetimlerin ve insan haklarının desteklenmesi gibi temel gerekçelerin ortadan kaldırılmasına yönelik üçüncü ülkelerle işbirliği yapmanın gerekliliği görüşülür (aktaran Güleç, 2015, s. 87-88). 2008 yılında beş prensip üzerine konumlandırılan Avrupa Birliği İltica ve Göç Paktı (AGİP)'na göreyse birlik üyesi olan her bir ülke, yasal göçün düzenlenmesi noktasında kendi önceliklerini, ihtiyaçlarını ve kabul kapasitelerini kendileri belirleyecek, yasa dışı yollardan göç edenlerin kaynak ülkelere ya da transit ülkelere geri gönderilmelerinden sorumlu olarak yasa dışı göçü kontrol altına alabilecek, sınır kontrolleri daha etkili bir şekilde organize edilecek, tek bir sığınma prosedürü ve mülteciler için tek bir statü uygulanacak, kaynak ve transit konumdaki ülkelerle destekleyici bir ortaklık kurulacaktır (ORSAM, 2012, s. 14).

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile göç düzenlemesinin yapısında bazı değişikliğe gidilerek, iç güvenlik ve dış sınırların yönetimi ilk kez anlaşma altında düzenlenir. Yasa dışı göç ile mücadele edilerek, izinsiz şekilde ikamet edenlerin sınır dışı edilmeleri ve geri göndermeleri hususunda karar verilir. Aynı yılın son ayında "Vatandaşlarına Hizmet Eden ve Koruyan Daha Açık ve Güvenli Avrupa" adı altında düzenlenen Stockholm Programı diğer ülkelerle birlikte evrensel bir göç yaklaşımı geliştirmek, üye ülkeler nezdinde ortak bir politika belirlemek, daha güçlü bir entegrasyon politikası sağlamak, yasa dışı göç ile mücadeleyi hızlandırmak, kimsesiz çocukları koruyucu önlemler almak gibi çeşitli başlıkları kapsar. Arslan'ın belirttiği üzere bu program demokratik hak ve özgürlük ile iltica hakkının kısıtlanacağı ve FRONTEX'in rolünün artırılarak sınırların silahlandırılacağı ve baskıcı bir denetim mekanizması oluşacağı gerekçesi ile insan hakları örgütleri tarafından oldukça eleştirilir (aktaran Güleç, 2015, s. 88-89).

Avrupa hukuku gereği hiçbir ülkenin Schengen Sınır Antlaşması'na göre Avrupa Komisyonu'na danışmaksızın sınırı kapatma yetkisi yok iken, Suriyeli mültecilerin yoğunluğundan korkan ülkeler ortak mülteci yasasına rağmen, acil bir şekilde sınırlarını kapatarak güvenlik önlemlerini uygulamaya koymuştur. Avrupa kıtası tarih süresince yoğun göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmış ancak hiçbirinde bu denli bir reddediş ile karşılık verilmemiştir. Yasalar gereği sınırlarını kapatan ülkeler, ulusal güvenliklerini tehdit eden durumları ispatlamakla yükümlüdür. Yunanistan, Macaristan, Sırbistan ve Makedonya gibi ülkeler, sınırlarını kapatmakla yetinmeyip mültecileri geri püskürtmek

adına tankları sınıra yığarak ses bombaları ve göz yaşartıcı bombalar kullanmışlardır. Mülteciler oldukça kötü koşullara maruz bırakılmıştır. Bütün dünya binlerce insanın açık sularda boğulurken çıkardığı feryada kulaklarını tıkamıştır (Böhürler, 2017, s. 8, 12-14). Avrupa Birliği ülkeleri açığa çıkan mülteci akını karşısında mülteci kontenjanlarını arttırarak bir nebze olsun krizin çözümüne ilişkin olumlu bir adım atmaktansa, dışlayıcı bir tutum sergilemeyi tercih ederek öncelikle kendi sınır güvenliklerini sağlamanın derdine düşmüşlerdir. Yaygınlaşan İslamofobi ve mültecilerin kültürel farklılıkları karşısında tedirgin olan Avrupa, 50 Milyonluk nüfusunun binde 17'sine tekabül eden mülteciler karşısında, Müslüman işgalinden bahsetmeye başlamıştır (Böhürler, 2017, s. 15). Milyonlarca insanın karşı karşıya kaldığı resmi en acı şekilde ortaya koyan Suriyeli 3 yaşındaki Aylan Kurdi' nin kıyıya vuran küçücük bedeni, dünya kamuoyuna damga vurarak her türlü politik, ideolojik, kültürel, dini, sosyolojik, ekonomik kaygıların önüne geçmiş ve bir nebze olsun katı sınırların gevşemesine yol açmıştır.

1992'den itibaren Avrupa'nın kıtaya ayak basan mültecileri tabi tuttuğu ve ortak bir şekilde işlettiği bir "Mülteci Kabul Sistemi" vardır. Bu sistem dâhilindeki Avrupa Mülteci Kabul Antlaşması'na göre her ülke, nüfusunun %2'si kadar mülteci alabilmektedir. Bu sistem dâhilinde sınırların kontrollü bir şekilde açılmasıyla mülteciler bekleme merkezlerine alınmaya başlanmış ve ardından kontenjan dâhilinde Avrupa şehirlerine dağıtılmıştır (Böhürler, 2017, s. 9, 15-17). Ancak Avrupa Birliği uzun süre standart bir mülteci politikası geliştirmek için ağır adımlar atmış olmasına rağmen, Suriyeli mülteciler noktasında oldukça sınırlayıcı bir politika izlemiştir. AB 1999'dan itibaren Geçici Koruma Direktifi, ERF (Avrupa Mülteci Fonu), Avrupa Mülteci Destekleme Ofisi, Frontex (Dış Sınırlarının Yönetiminde Operasyonel İşbirliği için Avrupa Ajansı), EURODAC (Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanımlama Sistemi), EUROSUR (Avrupa Sınır Gözetim Sistemi) ve Dublin Anlaşmalarının revizyonu ve CEAS (Avrupa Ortak Sığınma Sistemi) gibi çeşitli adımlarla genel Avrupa mülteci sistemini geliştirmeye ve mülteci meselesini devletlerarası bir durumdan devletler üstü bir yönetim aşamasına çıkarma çalışmalarına devam etmektedir. 2013 Haziran'ında kabul edilen CEAS, iltica yönerge prosedürlerinin revizyonu, kabul koşullarının revizyonu, yeterlilik yönergesinin revizyonu, Dublin yasasının revizyonu (Dublin III) ve EURODAC düzenlemesinin revizyonu olmak üzere beş ana başlık üzerinde

çalışmaktadır. Yapılan bu revizyonlardaki amaç üye ülkelerin mültecilerle ilgili uygulamalarını eşit kılmak, üye ülkeler arasındaki sorumlulukları daha adil bir şekilde paylaşmak ve AB'ye sığınanların korunmasındaki kaliteyi arttırmak ve geliştirmektir. BMMYK her ne kadar atılan bu adımları olumlu karşılasa da, CEAS'ın daha koruyucu ve güçlü bir yasal çerçeve sağlayabileceğini ve özellikle yasalarda yer alan belirsiz ve muğlak dilden kaçınılarak, birlik üyelerinin daha yüksek koruma standartlarını benimsemelerinin sağlanabileceğinin de altını çizer. Hâlihazırda uygulanmaya devam eden sığınmacıların alıkonulması, giderek daha da karmaşıklaşan sığınma prosedürleri, savunmasız sığınmacılarla ilgili yeterli koruma prosedürlerinin eksikliği, Dublin yasasının mülteci hakları üzerindeki zararlı etkileri de devam etmektedir (Tolay, 2014, s. 123-125).

AB mültecilerin sorunlarından daha ziyade, sınır güvenliği ve bilgi sistemi gibi göçü kontrol altına alabilecekleri önlemler üzerine odaklanmaktadır. AB Suriyeli mülteciler krizinde daha çok finansal destek olmak üzere, mültecilerin korunmasına ilişkin çalışmalar, BMMYK ile birlikte RPP (Regional Protection Programmes)'nin kurulması ve Türkiye-Suriye sınır güvenliğinin korunması gibi adımlar atmaya tercih etmiştir. AB, Suriyeli mülteciler meselesinde çok az sayıda mülteci kabul etmesi ve az fon sağlaması gerekçesiyle oldukça eleştirilmiştir (Tolay, 2014, s. 125-129).

Yasa dışı göç ile mücadele kapsamında 16 Aralık 2013'te Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Anlaşması (GKA) imzalanmış ve 1 Ekim 2014'te ise yürürlüğe girmiştir. Anlaşma, yasa dışı yollarla Türkiye üzerinden AB'ye veya AB üzerinden Türkiye'ye giriş yapan mültecilerin geri kabulünü, transit geçiş ile ilgili koşulları, esas ve usulleri düzenlemek amacıyla imzalanmıştır. Ekonomik kriz ile karşı karşıya olan AB, daha fazla sosyal ve ekonomik kayıp yaşamamak için bu anlaşmayı bir çözüm olarak görmüştür. AB politikaları için evrensel insani çıkarılardan ziyade sosyo-ekonomik faktörler ön plana çıkmıştır. AB sadece sınırlarına dayanan yasa dışı göçü bir şekilde engelleyip kendi sınır güvenliğini sağlamak ve kendisini sorunun dışında tutmak adına adımlar atmıştır. AB yalnız başına yasadışı göç ile mücadele edemeyerek diğer ülkelerle işbirliğine ihtiyaç duymuştur. Avrupa Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin, Kıbrıs sorunu çözüme kavuşturulmadan yeni müzakere başlığının açılmaması ve açılan başlıkların kapatılması konusundaki 11 Aralık 2006 tarihinde aldığı kesin karara rağmen AB, yasadışı göç ile mücadele ve mültecilerin geri gönderilmesi için yeni

müzakere başlıklarının açılmasından ve vize serbestisinden bahsederek Suriyeli mülteciler için kullanılması adına 3 milyon avroluk bir yardım teklif etmiştir. AB karşı karşıya kaldıkları mülteci krizini hukuki ve insani boyutların dışında tamamen ekonomik güçlerine dayanarak çözmek istemiştir. BM raporunda 2014 yılında en çok mülteci kabul eden ülkeler arasında Türkiye ilk sırayı almaktadır. Ancak mülteci sorunu sadece Türkiye'nin ya da AB'nin veya sınırlı bir bölgenin sorunu değil, bütün insanlığı ilgilendiren küresel bir sorundur. Her ülke bu nedenle bu sorunu paylaşma noktasında ortak bir dil geliştirerek kapasitesi oranında sorumluluk almalıdır. AB bu anlaşma çerçevesinde vaat ettiği 3+3 Milyon avroluk yardımın karşılığında Türkiye'den AB'ye geçmek isteyen mültecilerin engellenmesini, Türkiye'de kalmasına izin verilmesini Türkiye üzerinden AB'ye geçem mültecilerin geri iadesini kabul etmesi beklenmektedir. AB, GKA ile birlikte göç ve mülteci sorunlarını kontrol altına almayı ve üçüncü ülkelere de sorumluluk yüklemeyi hedeflemiştir. Bu anlaşma vizesiz, pasaportsuz veya oturma izni olmaksızın illegal olarak giriş yapan, her iki ülkenin birinde gerekli koşulları sağlayamayan ve herhangi bir ülkenin sınırlarına ayak basan göçmenlerin anlaşma yapılan kaynağa veya transit geçiş yaptıkları en son ülkeye geri gönderilmesini düzenlemektedir. AB ile imzalanan anlaşma İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı bağlamamaktadır. Söz konusu ülkelere birlik içerisinde bazı ayrıcalıklar tanınmış ve farklı kurallara tabi kılınmıştır. AB, sınırlarına giriş yapmış olan mültecilerden vasıflı olanları geri göndermezken, vasıfsız olanları geri göndermektedir (Ercan, 2016, s. 1-17). Avrupa ülkeleri üçüncü ülkelere gelen göçü engellemek için ellerinden geleni yaparak sadece kalifiyeli ve topluma direkt olarak fayda gösterebilecek insanları kabul etme politikası izlemektedir. Oldukça sınırlı bir kabul politikası güderek sığınma talebi reddedileni hiç vakit kaybetmeyerek sınır dışı etmektedir. Göç yoğunluğunu engellemek adına hukuki, siyasi, ekonomik her türlü aracı devreye sokmaktadırlar (Habermas, 2015, s. 135). AB mülteci krizi karşısında güvenlik boyutunu ön plana alarak dış sınırlarını koruyucu önlemleri arttırdıkça, yasa dışı yollarla sınırlara ulaşanların sayısı da artmıştır. AB'nin insan hakları ve hukuk devleti gibi kendi değerlerini göz ardı ederek üye devletlerin ulusal çıkarlarına hizmet etmesi, iltica ve mülteci sorununu kendi sınırları dışına çıkararak sorumluluktan kaçması ve bu sorumluluğu başka ülkelere yüklemesi AB'nin kendi değerleri ile çelişmesine neden olmaktadır (Güleç, 2015, s. 91).

Avrupa Birliği ülkelerinin yaşanan kitlesel mülteci akını karşısında Schengen Sisteminden çıkarak sınır kapılarını kapatması üzerine binlerce mülteci, sınırlarda kurulan ve şehir merkezlerinden oldukça uzakta konumlanan kamplara sıkışıp kalarak hayati birçok ihtiyacını gönüllü sivil toplum örgütleri aracılığıyla gidermek durumunda kalmıştır. Oldukça elverişsiz kamplarda, sağlıksız bir ortamda askıda kalan bir yaşamın parçası olan mülteciler için, yeni bir hayatta kalma mücadelesi devam etmiştir (Hopyar, 2017, s. 55-58). Prof. Dr. Leo Lucassen karşı karşıya kalınan krizin mülteci krizinden ziyade, bir Avrupa krizi olduğu üzerinde durur. Sorunun Avrupa'nın bir bütün olamaması ve sorunu yönetmek istememesi olduğunu dile getirir. Geçmişte karşılaşılan sorunların nasıl üstesinden gelindiyse, bunun da üstesinden gelebilecek ekonomik alt yapıya da sahip olduklarının altını çizer. Prof. Dr. Hein de Haas da insan kaçakçılarının artmasındaki en önemli etkenin Avrupa ülkelerinin uyguladığı göçmenlik politikaları olduğunu ifade eder. Bu noktada Avrupa ülkelerinin binlerce insanın kaçak yollarda ölmesini engelleyici önlemler almaları, açığa çıkardıkları ölümcül yolları tıkamaları gerekmektedir. Avrupa sınırlarına ulaşan mülteciler, öncelikle nüfusları oranında şehirlere dağıtılıp geçici yurtlarda kalarak mülteci statüsünü kazanmayı beklemek zorundalar. Bu bekleyiş esnasında pek çok haktan mahrum olurlar. Ancak mülteci statüsünü kazandıkları takdirde yeni yaşamlarının ilk kilidini açmış olurlar (aktaran Böhürler, 2017, s. 87, 106, 111).

Avrupa Birliği'nin lokomotifi konumunda bulunan Almanya'nın bu soruna yaklaşımına baktığımızda ise, 2016 yılında Deutsche Welle tarafından mültecilere ilişkin yapılan ankete katılan Alman toplumunun neredeyse hepsinin, mültecilere karşı olumsuz bir tavır ortaya koyduğu görülmektedir. Anket toplum nezdinde mültecilerin ekonomik ve sosyal güvenlik açısından birer tehdit olarak algılandığını göstermiştir. Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in sınırlı sayıda mültecileri kabul edebileceği ve “Bunu başarabiliriz” açıklaması, sağ bloktaki siyasiler tarafından oldukça eleştirilmiştir. Küreselleşen dünya ile birlikte ulusal sınırların önemsizleştiğine dair algı yaygınlaşırken, ölüm ve kalım arasında kalan mültecilerin tek seçeneği olan farklı ülkelere sığınma zorunluluğu, önemsizleşen sınırları Almanya'da ve bütün Avrupa'da bir anda tekrar devreye sokmuştur (Böhürler, 2017, s. 71). Almanya için Alternatif (AfD) adlı milliyetçi kesimlerin oluşturduğu partinin başkanı, gerekirse polisin yasadışı yollarla ülkeye giren sığınmacıları “vurmaları” gerektiği üzerine çokça eleştirilip

tartışılan bir ifade kullanmıştır (Hopyar, 2017, s. 90). Suriye’de meydana gelen savaştan olumsuz etkilenen milyonlarca mülteci, Balkanlar üzerinden Almanya sınırına geldiğinde başlangıçta coşkulu ve hoş bir şekilde karşılanırsa da ardından ne kadar mülteci kabul edilebilir sorusuna dair kamuda çeşitli tartışmalar açığa çıkmıştır. Seçimlerin yaklaşması ile birlikte daha da sivrileşen sert sözler, insanları politikanın ve oy kazanmanın aracına dönüşmüştür. Mülteci akınıyla nasıl başa çıkılabileceği sorusu toplumun en küçük birimlerinde dahi tartışmanın konusu olmuştur. Toplumun çoğunluğu mültecileri sosyal ve toplumsal kazanımları açısından bir tehdit olarak görmektedir. Aynı zamanda farklı kültürel çevreden, farklı toplumsal değerlerden gelen ve güçlü dini eğilime dayanan mültecilerin ulusal kimliklerini zedeleyeceği düşüncesi de toplumun bakış açısını negatif yönde etki altına almaktadır. Bu korku ve algılar mültecilere karşı sözel ve fiziksel şiddetin kaynağı olarak mültecilere sosyal açıdan büyük zorluk yaşatmaktadır (Grundmann ve Stephan, 2015, s. 7-9).

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (UMHD)’nin Avrupa’daki mülteci kamplarına ilişkin yayınladığı “Umuda Kapanan Kapı, Avrupa’nın Mültecilere Bakışı” adlı rapor Almanya’da mülteciler için kurulan kampların iki bölümden oluştuğunu aktarmaktadır. Birinci bölümdeki kampların sakinleri, meslek sahibi ve dil bilen mülteciler iken; ikinci bölümün sakinlerini ise, meslek sahibi olmayan ve dil bilmeyen mülteciler oluşturmaktadır. İkinci kampta kalan mültecilerin dil ve meslek edinme kurslarına aktarılarak topluma entegre olmaları sağlanmaktadır. Almanya daha çok eğitilmiş, genç ve yetenekli olarak gördükleri mültecileri kabul etme noktasında istekli ve seçici bir yaklaşım sergilemektedir (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2016). Mülteciler için planlanmış bir yayılma siyaseti izleyen Almanya, sadece nüfus yoğunluğuna ve vergi gelirine göre belirlenen kota dâhilinde bir kabul ve dağılım politikası izlemektedir (Hopyar, 2017, s. 70).

Almanya’nın mültecilerin topluma entegre olması adına kabul ettiği yasa tasarısının bazı gereklilikleri şu şekildedir: Mesleki eğitim alacak olanlar üç yıl oturma izni alabilecek ve iş bulmaları durumunda ise iki yıl daha uzatabilme imkânı tanınacaktır. Çıkarılan yasadaki önce süresiz oturma izni için beklenen süre 3 yıl iken; yeni yasa ile bu süre beş yıla çıkarılacak ve yalnızca yeterli Almanca bilgisine sahip olanlarla, ekonomik açıdan kendilerini idame ettirenlere oturma izni verilecektir. Ayrıca Alman toplumunun kültürel değerlerini aktaran kursların süreleri 60 saatten 100 saate

çıkartılacak ve kursa katılım için beklenen süre ise üç aydan altı haftaya indirilecektir. Uyumu arttırmaya yönelik düzenlenecek olan kurslara katılım zorunlu tutularak katılmayanlara sosyal yardım kısıtlaması gibi yaptırımlar uygulanacaktır. Mültecilerin ikamet edecekleri yerlere ise belli koşullar altında devlet karar verebilecektir. Uygulanacak olan bu zorunlu ikamet uygulaması üç yılla sınırlanacak, ancak mesleki eğitim alanlar ile haftalık en az 15 saat çalışma saatini kapsayan bir iş bulanlar ise bu uygulamadan muaf olabileceklerdir (Hopyar, 2017, s. 79).

2.4. Mülteci Sorununa Disiplinler Arası Yaklaşım

Küreselleşme dalgalarının gittikçe arttığı günümüzde, hiç şüphesiz çeşitli sebeplerle çeşitlendirilebilen insan hareketlerinde oldukça yoğun bir artış yaşanmaktadır. Yaşam ve ölüm arasında sıkışıp kalan mülteciler, savaşın ateşinden kaçarak yaşama tutunma umutlarını yeşertmek için çıktıkları göç yolunda ve vardıkları yeni ülkelerde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam ederler. Hiç bilmedikleri bir dilde düzenlenen hukuki normlar, bürokratik işleyiş, barınak ve istihdam sorunu, eğitim ve dil sorunu, kültürel farklılık ve entegrasyon sorunu, sosyolojik ve psikolojik sorunlar gibi çeşitli yaşamsal sıkıntılar, rutin hayatlarına dönmeleri açısından büyük engel teşkil etmektedir. Yoğun seyreden göç hareketlerinin devletlerin kültür, ekonomi ve siyasetleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Güleç, 2015, s. 82). Hiç şüphesiz yoğun mülteci hareketleri hem hedef ülkelerin sakinleri hem de mülteciler açısından birçok problemi de beraberinde getirir. Mülteciler refah seviyesini kısıtlıyor mu yoksa artırıyor mu, mülteciler iş ve emlak piyasası gibi alanlarda belli başlı sorunları beraberinde getiriyor mu, mültecilerin sayısı arttıkça terör ve suç olayları da artıyor mu, farklı kültürel kimliğe sahip mülteciler yerel halkın kültürel kimliğini tehdit mi ediyor yoksa zenginleştiriyor mu, yasalar mültecilerin yaşamını ne derece etkiliyor gibi mülteci sorunu ile ilgili olan sorular bu bölümde disiplinler arası bir yaklaşım ile aydınlatılmaya çalışılacak ve mülteci sorunu psikolojik, sosyolojik, hukuki, ekonomik, kültürel, ahlaki ve siyasi açılardan analiz edilecektir.

2.4.1. Mülteci Sorununun Hukuki Açıdan İncelenmesi

Ulusal ve uluslararası düzenin inşası açısından zorunlu olan hukuk kuralları, dünyayı dolayısıyla dünya üzerinde yaşayan insanların yaşamlarını etki altına alır. İnsanların

hareket özgürlüğü bu yasalarca belirlenir. Yasalarca verilen ve uygulanan kararlar bazen hukuka uygun olsa da adil olmayabilir. Buradaki önemli nokta hukuk kurallarını gerçekten ahlak ve adalet odaklı inşa etmektir. Hukuk ahlakın bir parçasını teşkil ettiğinden hukuki yasalar aynı zamanda ahlaki bir yöne de sahiptir. Adalet arzusu hukukun yüzünü ötekine çevirir. Öteki'nin hakkını vermek adına hukuk kurallarını adilane bir biçimde uygulamak gerekir (Douzinas, 2016, s. 114, 162-163; Kelsen, 2016, s. 14).

İnsan hakları çerçevesinde günümüz dünyasında felsefi bağ zayıflarken siyasi bağlılığın arttığı yönünde bir algı oluşmuştur. İnsan hakları, Michael Walzer'e göre "ince bir evrensel ahlak katmanının özünü", Martha Nussbaum'a göre "dünya-siyasal bir mutabakatın makul şartlarını", John Rawls'a göre "bütün halklar için, düzenli politik kurumlardan oluşan bir asgari standart" olarak tezahür ediyor (aktaran Benhabib, 2013, s. 32). James Griffin "insan haklarına yönelik en nitelikli felsefi yaklaşım ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki uçuruma" dikkat çekmiştir (aktaran Benhabib, 2013, s. 92). "İnsan hakları, ahlak ve adalet arasındaki ayrım çizgisinin her iki yanına basar; bize, hukukun meşruiyetini yargılama imkânı tanırlar" (Benhabib, 2013, s. 168). Ronald Dworkin'e göre "insan hakları, ahlak ve adaleti ayıran çizgiyi aşar; hukukun meşruiyetini yargılamamıza imkân tanır" (aktaran Benhabib, 2013, s. 106). İnsan hakları hukuki ve politik açıdan yeryüzündeki çeşitli ulus ve kültürler arasındaki cebre fırsat tanımayan bir demokrasi kanalıdır (Benhabib, 2013, s. 109).

Joshua Cohen insan haklarını minimalist açıdan ikiye ayırır: Birincisi insan haklarını küresel adalet normları ile ilişkilendiren ve "menfi hürriyet" kavramı ile sınırlandıran "tözel minimalizm" iken; ikincisi "etik açıdan çoğulcu bir dünyadaki küresel adalet tasavvurunun asli bir unsuru olacak, 'küresel kamusal akıl'ın [...] temel bir bileşeni olacak bir insan hakları tasavvuru olan "gerekçelendiren minimalizm"dir. Gerekçelendiren minimalizm'e göre, insan hakları kendi ayakları üzerinde durabilmeli ve genel kamusal politik ilkeler temelinde geniş bir mutabakata dayandırılarak gerekçelendirilmelidir. Böylelikle insan haklarına dayanan politik eylemlerin ve müdahalelerin suiistimalinin önüne geçilmelidir (Benhabib, 2013, s. 111). Gerekçelendiren minimalizmin en önemli özelliği hoşgörüden taviz vermeksizin çoğulculuğu kucaklamaktır. İnsan haklarını herhangi ahlaki veya dini bir kriter ortaya koymaksızın uygulamayı amaç edinir (Benhabib, 2013, s. 117). Ancak insan hakları

anlaşmalarının altına imza atan devletlerin insan haklarını büyük ölçüde ihlal ettiği (Benhabib, 2013, s. 18) gerçeği, bu anlaşmaların yaptırım gücünün sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Arendt hak olgusunu siyasi bir topluluğa tabi olma koşuluna bağlarken; Benhabib bunu siyasi kısıtlılığın ötesine taşıyarak “[...] gerek siyasi gerek dünya topluluğu tarafından hukuki bir şahsiyet olarak eşit derecede korunmayı hak eden bir ahlaki varlık olarak” kabul eder. Her insanın tek bir temel ahlaki hakkı vardır: “haklara sahip olma hakkı”. Her bir bireyin başkaları tarafından ahlaki açıdan saygıya, haklarının hukuki açıdan güvenceye alınarak kabul edilmesine ve korunmasına sahip olma hakkı olduğu gibi, aynı tutumu da başkasına sergileme sorumluluğu vardır (aktaran Benhabib, 2013, s. 90, 93). Kelsen’e göre “Hukuk normların oluşturduğu hiyerarşik bir sistemdir ve bu hiyerarşi içinde her norm meşruluğunu daha üst düzeydeki bir başka norma borçludur. Normu meşrulaştıran siyasi ya da sosyolojik gerçeklik değil normatif düzenin kendisidir” (aktaran Korkut, 2008, s. 2). Normlardan oluşan hukuk, belirli bir zaman ve mekânda ortaya çıkan olay ve durumları düzenlediği gibi; her zaman ve her yerde ortaya çıkabilme ihtimali olan olayları da düzenleyebilir. Evrensel ahlaki normlar herhangi bir kişiye göre sınırlandırılmaksızın bütün insanlığa hitap eder. Belli bir sınıflandırmaya göre kişilere hak tanıyan hukuk normları sınırlandırılmış bir geçerliliğe sahip olur (Kelsen, 2016, s. 7-9). Kant’a göre “Bir eylem, gerek kendisi gerek dayandığı düstur itibariyle, bir bireyin irade özgürlüğünün diğer herkesin özgürlüğüyle evrensel bir yasa çerçevesinde bir arada var olmasının önünü açıyorsa haktır” (aktaran Benhabib, 2013, s. 33). Ancak mülteciler açısından değerlendirildiğinde siyasi ve sosyolojik gerçekliğin göz ardı edilmemesi gerektiği ortadadır. Martti Koskenniemi uluslararası hukukun normatif düzen ve siyasi gerçeklik ayrımında karşı karşıya kaldığı bu ikilemin üzerinde durmuştur. Uluslararası hukuk “devletlerin davranışlarından bağımsız, isteklerinden ve çıkarlarından bağımsız normatif bir düzen” ile “bu normatif düzenin sade bir doğal ahlak olarak kalmaması için devletlerin iradesi ile belirlenen somut olaylar arasında kalmaktadır” (aktaran Güler, 2016, s. 43). Uluslararası hukukun devlet egemenliği üzerindeki tartışmalarda iki ayrı görüş ön plana çıkar: Bir taraftan uluslararası hukukun devlet egemenliğini sınırladığı savunulurken; diğer taraftan ise aksine egemenliği güçlendirdiği iddia edilir (Benhabib, 2013, s. 11). Kant devlet hukuku ve devletlerarası hukuka ek olarak bir de dünya vatandaşlığı hukukundan

bahseder. Yüzyıllar önce Kant sosyal refah düzeyinin bozulmaması ve özgürlüğün yitirilmemesi adına şöyle der:

“Evet buna karşın yapılacak tek şey, (tek tek herkesin devlet hukukuna ya da medeni hukuka uymak zorunda olduğu gibi) her devletin boyun eğmesi gereken, iktidar gücüyle herkesi bağlayan yasalara temellendirilmiş devletlerarası hukuku hayata geçirmektir; çünkü salt güçler dengesiyle Avrupa’da genel bir daimi barışı sağlamak , ...düpedüz bir hayaldir” (aktaran Habermas, 2015, s. 69-72).

Kant bu tespiti Avrupa ile sınırlandırır, ancak mülteci sorunun çözümü açısından buradan yola çıkarak şu şekilde bir açılım ileri sürebiliriz. Kant’tan bu alıntıyı aktaran Habermas’a göre dünya üzerindeki mültecilerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi ve insan haklarına yaraşır bir muamele görmeleri adına, bütün dünya devletlerinin insani ve ahlaki yönü kuvvetli, adil bir hukuki çerçeveye tabi olması gerekir. Ve bu bağlamda bir araya gelen devletlerin ortak çıkarları ve hedefleri, gerektiğinde kendi ulusal çıkarlarının üzerinde tutulmalıdır. Bu sorunun çözümünde kendilerini sorumlu hissetmelidirler. Bu nedenle Kant “dünya vatandaşlığı” kavramının devletleri bağlayıcı kılacak şekilde kurumsallaştırılması gerektiğini savunur. Günümüzde gerek insan haklarının gerekse de uluslararası mülteci haklarının korunmasını sekteye uğratan nokta — tam da Kant’ın üzerinde durduğu gibi — ulusal devletlerin uygulamalarına müdahale edebilecek bir yürütme gücünün eksikliğidir (2015, s. 83, 87). Hukuk toplumda gözlemlenebilen toplumsal bir görüngü (Kelsen, 2016, s. 2) olduğuna göre, mültecilerin yaşamlarını belirleyen hukuki düzenlemelerin eksikliğinden açığa çıkan sosyolojik sorunlar, çok da iyi bir görüngü ortaya koymamaktadır.

Hiç kimse fakir veya zengin bir ülkede doğmaya karar vererek dünyaya gelmez. Devlet sistemlerinde yüzyıllar önce doğuştan kazanılan bir hak olan soylu olma özelliği gibi, günümüzdeki uluslararası hareket özgürlüğü de doğduğun yere göre belirlenmektedir (Katzner, 2016, s. 126). Yabancıların ülke içine giriş ve çıkışı, ikamet etmesiyle ilgili mutlak bir karar verme yetkisine sahip olan modern devletlerin egemenlik anlayışı, orta çağda hüküm süren kişi odaklı bir egemenlik anlayışı, kişileri dışarda bırakan ulus-devlet odaklı egemenlik anlayışı ve son olarak özellikle 1945 sonrası gelişen devletlerin uluslararası alanda örgütlendiği egemenlik anlayışı olmak üzere üç aşamadan geçerek günümüze ulaşmıştır. Geline son aşamada uluslararası hukuk ulusal devlet egemenliğini sınırlayan ulus üstü bir hukuk anlayışıdır. “Uluslararası hukuk düzeninin üstünlüğü ulusal hukuk düzeninin meşruluğunu bu düzenden alması anlamına gelir”.

Uluslararası hukukun etki göstermesi için ulusal hukuka aktarılması ve devlet tarafından benimsenmesi gerekir (Korkut, 2008, s. 20-22). Ötekinin mağdur edilmemesi adına yapılması gereken şey, hukukun gerekliliğinin ötekinin başkılığını dikkate alarak uygulanabilmesini sağlamaktır. Derrida bu noktada hâkimlerin, karşısındaki ötekine karşı hukuku uyguladığında her defasında yasaları yeniden inşa etmesi gerektiğine inanır. Yasaların sadece kodlanan bir program değil, aynı zamanda her tikel duruma göre yeniden şekillenebileceğini savunur. Ancak bu şekilde adaletin gerçekleşeceğine inanır. Aksi durumda adalet sadece ekonomik durumu iyi olan otorite sahiplerinin çıkarlarına hizmet etmekten öteye geçemez (aktaran Douzinas, 2016, s. 133,138). Bütün dünya vatandaşlığı adına sosyal adaletin temin edilmesi mültecilerin karşı karşıya kaldığı ötekileştirilme sorununun çözümüne de katkı sağlayacaktır.

2.4.1.1. Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Mülteciliğin Konumu

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (İHEB) herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, ait olduğu ülke ya da toprağın siyasi, hukuki ya da uluslararası statüsüne bakılmaksızın haysiyetle bağdaşan bir muamele görme hakkına sahip olduğunu taahhüt eder (Benhabib, 2013, s. 37). Söz konusu sözleşme uluslararası bir adalet arayışından kozmopolit bir adalet anlayışına doğru gelişmektedir. Benhabib'e göre "[...] kozmopolitizm, insanların, bir milletin ya da etnik grubun üyeleri oldukları için değil, yalnızca insan oldukları için sahip buldukları haklar icabı, eşit düzeyde hukuki korumaya haiz ahlaki kişiler olduğunun kabulünü" ifade eder (2013, s. 33). Benhabib insan haklarında yer alan etik ilkelerin mutlak bir şekilde hukuki normlar ile sağlam bir zemine oturtulması gerektiğini savunur (2013, s. 123). Ancak bu görüşün aksine H. Arendt kozmopolit ölçüde bir insan hakları tasavvurunun her daim homojen yapılı bir ulus inşasının tehdidi olarak algılanacağını ifade eder (aktaran Benhabib, 2013, s. 43). Ancak tıpkı mülteciler gibi farklı ulus devlet ve kültüre mensup kişilerin de "[...], insan hakları normlarının, demokratik halkların yürüteceği yorumlama, dillendirme ve yineleme süreçleri kanalıyla o halkların kamusal kültürünün parçası haline gelmesi gerekir" (Benhabib, 2013, s. 167). İleri sürüldüğü gibi bir tehditten ziyade evrensel düzlemde inşa edilen insani haklar ulusal ölçekteki insan haklarının gelişimine pozitif

bir katkı sağlar (Benhabib, 2013, s. 159). “Evrenselliğin temel öngerçeği, insanlık onuruna ilişkin haklar olduğu, hiç kimsenin dini, rengi, milliyeti, cinsiyeti ya da daha başka nedenler yüzünden hemcinslerini bu haklardan yoksun bırakamayacağıdır” (Maalouf, 2002, s. 89). Aynı kategoriye indirgenmeksizin farklılıkları muhteva eden sınırlandırılmamış, ötekileştirilmemiş, terk edilmemiş, küçümsenmemiş ve insan onurunu koruyan bir yasa mümkün olabilir ve olmalıdır. Zira hukuk ve eşitlik arayışı birbirinden ayrı tasavvur edilemez (Douzinas, 2016, s. 8, 24). İnsanların ayrıştırılmadığı, yaşamlarını adil bir şekilde düzenleyen ve içine düştükleri her türlü sıkıntıya cevap verebilen bir hukuk düzeni tasavvurundan vazgeçilmemelidir. İnsan hakları ciddiye alındığı takdirde her mülteciye de ayrıştırmadan yardım etme zorunluluğu vardır (Twele, 2016, s. 50).

İnsan hakları Michael Walzer’e göre “ince bir evrensel ahlak katmanının özünü”, Martha Nussbaum’a göre “dünya-siyasal bir mutabakatın makul şartlarını”, John Rawls’a göre “bütün halklar için, düzenli politik kurumlardan oluşan bir asgari standart” olarak tezahür ediyor. Bu açıklamalar insan haklarının günümüz dünyasında felsefi bağının zayıflarken siyasi bağlılığın arttığı yönünde bir algı ortaya koymaktadır (aktaran Benhabib, 2013, s. 32). Tam da bu nokta da James Griffin “insan haklarına yönelik en nitelikli felsefi yaklaşım ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki uçuruma” dikkat çekmiştir (aktaran Benhabib, 2013, s. 92). “İnsan hakları, ahlak ve adalet arasındaki ayrım çizgisinin her iki yanına basar; bize, hukukun meşruiyetini yargılama imkânı tanırlar” (Benhabib, 2013, s. 168). Ronald Dworkin’e göreyse “insan hakları, ahlak ve adaleti ayıran çizgiyi aşar; hukukun meşruiyetini yargılamamıza imkân tanırlar” (aktaran Benhabib, 2013, s. 106). Joshua Cohen insan haklarını minimalist açıdan ikiye ayırıyor: Birincisi insan haklarını küresel adalet normları ile ilişkilendiren ve “menfi hürriyet” kavramı ile sınırlandıran “*tözel minimaliz*” iken; ikincisi “etik açıdan çoğulcu bir dünyadaki küresel adalet tasavvurunun asli bir unsuru olacak, ‘küresel kamusal akıl’ın [...] temel bir bileşeni olacak bir insan hakları tasavvuru olan “*gerçeklendiren minimalizm*”dir. Gerçeklendiren minimalizm’e göre insan hakları, kendi ayakları üzerinde durabilmeli ve genel kamusal politik ilkeler temelinde geniş bir mutabakata dayandırılarak gerçekleştirilmelidir. Böylelikle insan haklarına dayanan politik eylemlerin ve müdahalelerin suiistimalinin önüne geçilmelidir (aktaran Benhabib, 2013, s. 111).

Gerekçilendiren minimalizmin en önemli özelliği hoşgörüden taviz vermeksizin çoğulculuğu kucaklamaktır. İnsan haklarını herhangi ahlaki veya dini bir kriter ortaya koymaksızın uygulamayı amaç edinir. Ancak insan hakları anlaşmalarının altına imza atan devletlerin insan haklarını büyük ölçüde ihlal ettiği gerçeği bu anlaşmaların yaptırım gücünü sorgulamamıza sebep olmaktadır. İnsan hakları gerek hukuki, gerek politik gerekse de felsefi açıdan olsun yeryüzündeki çeşitli ulus ve kültürler arasındaki cebre fırsat tanımayan bir demokrasi kanalı olmaya hizmet etmelidir (Benhabib, 2013, s. 18, 117, 109).

Felsefi ve hukuki kuramların en kutlu şiarı olan insan hakları, evinden ve yurdundan edilenlerin, baskı ve zulme maruz kalanların ve otoriter rejime karşı devrimci ve muhaliflerin en önemli dayanak noktalarından biridir. İnsanlık dışı durumlara maruz kalanlara karşı insan haklarının savunucusu olmak, her insanın insanlığının bir göstergesi niteliğindedir. Kötülük karşısında sesini yükselten ve buna set kuran insan erdemli olma noktasında en önemli adımı atmış olur. İnsanlığın eşit parçaları olan bütün insanlar varoluşsal olarak insan haklarının kaynağını teşkil ederler. Başlangıçta sınıfsal çıkarlar ile bağdaştırılan insan hakları zamanla ontolojik bir bakış açısıyla bezenerek çağımız ideolojilerinin asli unsuru olmuştur. İnsani hakkı inkâr etmek insanın kimliğine ve kişiliğine zarar vererek onu bir bütün olarak tanımayı da reddeder (Douzinas, 2016, s. 27-28, 65, 67, 73-74, 85). Hak doğası itibari ile bütün bir insana uygulanamaz. Hukukun öznesi olmak için fiziksel bütünlüğün yitirilmiş olması gerekir. Bu şekilde eksik kalan kısım hukuki tanımlarla ikame edilir. Dolayısıyla insan hakları insanın bozulan ya da tahrip edilen bütünlüğünün telafisi niteliğini kendi içerisinde taşır: “Hukukun, bedeni fiziksel ve siyasal olarak ikiye ayıran parçalama edimi (simgesel iş) ile varoluşsal bütünlüğün yükümlülükten kurtaran geleceği (imgesel iş) arasında sıkışıp kalan insan hakları hastalığının hem kendisi hem şifası, hem zehir hem panzehir, gerçek bir Derridacı *pharmakon*’dur” (Douzinas, 2016, s. 89-90).

Günümüz dünyasında baskın olan ulus devlet anlayışı çerçevesinde artık insanlar sadece insan oldukları için belli başlı haklara sahip olmaktan ziyade, her hangi bir ulus devlete vatandaşlığı noktasında belli başlı haklara sahip olabiliyor. Bu açıdan ele alındığında ise anavatanlarını geride bırakan mülteciler, vatandaşı oldukları devletleri de geride bıraktığından ulusal devletlerin sağladığı haklardan da mahrum olmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015, s. 63). Ancak her ne kadar insan haklarının milliyeti olmadığı

sonucuna varılsa da hiçbir devlet tek başına bütün insanların haklarını garanti edemez (Frick, 2016, s. 90). İnsan hakları mücadelesi ileri sürüldüğü gibi sembolik ya da politik değil, insanlığın her türlü hakkını garanti altına alarak yaşanılır bir hayatın teminatı olmalıdır. İnsan hakları devletlerin uygulamalarına konulan yasaklardan daha kolay manipüle edilebilir bir duruma getirilmemelidir. Siyasi çıkarların tıkandığı noktada insan hakları yasaları çoğunlukla bu çıkmazlığı ortadan kaldırmada etkin bir rol oynayarak esas amacının dışına çıkarak yine siyasi bir araç olarak hizmet etmektedir (Douzinas, 2016, s. 33, 38). Bu noktada hatırlanması gereken en önemli husus Kant'ın da vurguladığı gibi; hukukun asla politikaya uydurulmaması gerektiği; ancak politikanın her zaman hukuka uyması gerektiğidir (aktaran Thor, 2016, s. 180). Bütün insanlığın korunma ihtiyacının karşılanmasının, devletler açısından bir yük veya tercih olarak değil, hakkın gereği olarak kabul edilme beklentisi, insan haklarının geçmişten günümüze kat ettiği yol göz önüne alındığında çok olmasa gerek (Bozbeyoğlu, 2015, s. 77). Makro ölçekte bütün dünyanın mikro ölçekte ise ulusal devletlerin, karşı karşıya kaldıkları mülteci krizi karşısında kişisel, ulusal, politik perspektifleri bir kenara bırakıp insani bir tavır ile normatif bir yönelim göstermeleri gerekir. Zira ulus devlet egemenliğinin en önemli ve yetkin gücü yabancılar karşısındaki tutumu ile açığa çıkar. Herhangi bir birey vatandaşı olduğu ulus-devlet sınırlarının dışına çıktığı an yeni bir kimlik kazanır. O artık dâhil olduğu yeni ulus açısından sadece bir yabancıdır. Yabancıların hukuki statüsü ile ilgili yetkin egemenliği kendi tikelinde olan ulus devletler, bu gücünü kaybetmemek adına uluslararası hukuk düzenine uymayı reddeder (Korkut, 2008, s. 23). Bu nedenle özellikle devletsiz kalan mültecilerin mağduriyetini gidermek adına, ulus devlet kavramı altında değil; insanın önce insan olarak sahip olduğu haklar temelinde çizilmiş bir anlayışla bezeli bir dünya sistemi geliştirilmelidir. İnsan haklarının ulus devlet ekseninden sıyrılarak uluslararası bir güce dönüşmesi, yersiz, yurtsuz kalan mültecilerin devletlerini geride bırakırken sahip oldukları hakları da kaybetmelerinin önüne geçecektir. Devletlerini kaybeden mülteciler, politik ve sosyolojik açıdan bütün haklarını da kaybetmelerinin üzerine bir de gittikleri ülkelerde potansiyel bir suçlu olarak karşılanmaktadır. Bu hak kaybına dikkat çeken Benhabib, çözüm önerisi olarak kozmopolit dünyaya ayak uyduran, mültecileri ve sığınmacıları içine alan, mültecilerin hak kaybına uğramalarına engel olan kapsamlı bir insan haklarının uygulanması gerektiğini ileri sürer:

“İkinci Dünya Savaşı’ndan beri uyruksuz insanların, mültecilerin ve sığınma hakkı arayanların koşullarının iyileştirilmesi için büyük adımlar atılmış olsa da, Hannah Arendt’in, vatandaşlığın kaybı ile insan haklarını tümünden yitirmenin eşit değerde görüldüğüne ilişkin gözlemi bütünüyle yanlış değildir. Dünyanın en gelişmiş hak rejimlerinden birinde bile, mülteciler ve sığınma hakkı arayanlar kendilerini hâlâ yarı-suçlu statüsünde buluyorlar. Sahip oldukları insan hakları kısıtlanıyor; herhangi bir sivil ve politik katılım ve temsil hakkına sahip değiller. Kozmopolit adaletin dünyada üstlenmesi gereken en önemli ödevlerden biri, tam kapsamlı insan hakları uygulamasının bu bireyleri de içine alacak şekilde genişletilmesi ve bu kişilerin statülerinin suçla ilişkilendirilmesine bir son verilmesidir” (2006, s. 176).

Zira öznel hakların güvenceye alınmadığı bir sistem, hukuk sistemi olarak kabul edilemez (Kelsen, 2016, s. 48). “[...] Birine saygı göstermek, tarihine saygı göstermek, onun aynı insanlığa ait olduğunu kabul etmekle olur, farklı bir insanlığa, ucuz bir insanlığa değil” (Maalouf, 2002, s. 89). Mültecilerin yaşamlarını ilgilendiren yasaların ayrımcılığını ve insan haklarını zedeleyen yönünü görmezden gelmek ve onaylamak bunlardan mustarip olan insanları küçümsemek demektir (Maalouf, 2002, s. 90). İnsanlık sadece devletlerin çıkarlarına ve ideolojilerine hizmet eden bir araç olarak kullanılmamalıdır; insanlık pozitif hukukun ötesine geçerek herkesin insan olarak sahip olduğu doğal hakkı temin etme amacına hizmet etmelidir (aktaran Habermas, 2015, s. 94). Kant’ın da dediği gibi “[...] Eşitlik, [...] hiç kimsenin başka birisinin amaçları için araç olmaması anlamına geliyordu. Bütün insanlar birbirleri için amaç, yalnızca amaç oldukları sürece vardı eşitlik, araç oldukları zaman değil” (aktaran Fromm, 1995, s. 22). İçinde bulunduğumuz çağ, hem insan haklarını en geniş ölçüde öne çıkartan hem de en fazla hak ihlalinin yaşandığı bir çağdır. Birçok hukuki karar mültecilerde de olduğu gibi insanların yaşam umutlarını kaybetmelerine sebep olmaktadır. Hukuk gerçekten mazlumun, mağdurun, ötekinin ve zulme uğrayanın çıkarlarına mı yoksa uluslararası ve ulusal güce sahip hukuk düzenleyicilerin çıkarına mı hizmet ediyor? Günümüzde daha çok güçlünün hakkını savunan hukukun, en büyük mağduriyeti yaşayan mülteciler açısından daha kapsayıcı ve ılımlı bir sisteme evrilmesi gerekir.

2.4.2. Mülteci Sorununun Felsefi (Ahlak Felsefesi) Açısından İncelenmesi

Platon için ahlaki değerler, bağımsız ve kati bir biçimde doğru veya yanlış olan şeylerdir. Ahlaki değerler değişmez, sadece onları algılayan birey veya gruplar değişir. İnsanların tabii oldukları kültürel değerleri, yaşadıkları ortam ve koşulları, aldıkları eğitim nesnel ve evrensel değerleri görmelerine engel olabilir. Yeterli derecede bilgi ve

birikim kazanarak kendini ahlaki açıdan da donatan her birey aynı değerler üzerinde buluşur (aktaran Arslan, 2015, s. 166-168).

“[...] İyi veya kötü nedir? Acaba iyi haz mıdır, yoksa yarar mıdır, yoksa mutluluk mudur? Yoksa bütün bunlardan farklı bir şey, ödev denen şeye uygunluk mudur? İyi olan, davranışların temelinde bulunan niyet veya motif midir, yoksa davranışlarımız sonucunda ortaya çıkan ürün, sonucun kendisi midir veya ne niyet, ne sonucun kendisi olmayıp sadece söz konusu davranışın, fiilin kendisi midir? Acaba bütün insan türü için tek bir iyiden bahsetmek mümkün müdür, yoksa bir insanın, bir grubun iyisi, başka bir insanın, başka bir grubun iyisinden farklı mıdır? Acaba iyi, doğal arzularımızın bastırılması mıdır, yoksa onların doyurulması mıdır?” (Arslan, 2015, s. 178).

Her ne kadar ahlâk insanların kendilerine göre yaşadığı ilkeler ve kuralların toplamını ifade etse de (Arslan, 2015, s. 179) aslında ahlâkın temelini evrensel ve bütünleyici bir yaklaşım oluşturur (Douzinas, 2016, s. 149). Bir diğer deyişle ahlâk, bütün insanların hak ve çıkarlarına aynı derecede önem atfetmekle ilişkili bir kavramdır. Kant’ın “Öyle davran ki, davranışın temelindeki ilke tüm insanlar için geçerli olan evrensel ilke veya yasa olsun” ve “Öyle davran ki iraden, kendisini herkes için geçerli olan kurallar koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin” (aktaran Arslan, 2015, s. 225-226) sözleri, insan davranışının evrensel niteliğinin önemini ortaya koyar. Bu evrensel ahlaki yaklaşımdan hareketle Peter Singer, bütün fakir ve muhtaç insanlara karşı yardım etme sorumluluğumuz olduğunu savunur. Sırf doğduğu yer sebebiyle acı çeken ve zor durumda olan bütün dünya vatandaşlarına karşı hepimizin ahlaki sorumlulukları vardır (aktaran Gesang, 2016, s. 105). Felsefede yardım etme sorumluluğu üzerine verilen bir örnek vardır. Birinin suda boğulduğunu gören kişi ona yardım etmekle yükümlüdür. Ancak bu sorumluluk yardım eden kişinin de yaşamını tehlikeye atıyorsa, o zaman yardım etmek zorunda değildir. Eğer kendi yaşamımızı tehlikeye atmış olmuyorsak kötü durumda olan masum birine yardım etme zorunluluğu genel geçer ahlaki temelin gereğidir. Demokratik devletlerin vatandaşları, ahlaki açıdan yabancıların ilgilerini ve kabulünü kendi yaşamlarına dâhil ederler. Ancak yüksek sayıda bir mülteci yoğunluğu söz konusu olduğunda bu durum zorlaşır. Bu noktada etik ve adil bir yaklaşım sergilenerek hangi ülkenin hangi bölgeden gelen mültecileri paylaşması gerektiği saptanmalıdır. Elini taşın altına koyma noktasında çok az ya da hiç risk almayan ülkeler çoğunlukta olduğunda, diğer devletler açısından mültecileri kabul etmek ve almak zorunda olduğu yoğun mülteci nüfusunu özümseme sorunu ve zorluğu artar (Hoesch, 2016, s. 16-17). Ancak unutulmamalıdır ki uluslararası bir krize dönüşen mülteci sorunu

karşısında her bir insan, bir ateşi söndürmek zorundadır (Paulo, 2016, s. 149). Zira ahlaklı olanın hukuka ihtiyacı yoktur. Kişinin somut bir durum karşısında kendisini ve yapması gerekeni sorgulaması herhangi somut emir veya yasadan önce gelir (Douzinas, 2016, s. 108). Imhoff'un aktardığı üzere Kant "İnsanlığı, kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil, her zaman bir amaç olarak görecektir" diyerek yaşam içerisindeki en büyük gayenin insanlık olduğunu vurgular (2016, s. 138). Dolayısıyla her birey kendi aklının ve vicdanının sesini dinleyerek, hukuki bir yaptırıma ihtiyaç duymadan bir ödev olarak açığa çıkan ahlaki yönelimlere uygun davranmalıdır.

2.4.3. Mülteci Sorununun Kültürel Açısından İncelenmesi

İnsanoğlu yaşadığı ana kadar etkisine maruz kaldığı her türlü kültürel etkenleri benliğinde biriktirerek bütüncül bir kimliğe kavuşur. Kimlik oluşumu doğduğumuz anda başlar ve yaşadığımız sürece de gelişip değişerek olgunlaşmaya devam eder. Her insan için özel olan ve onu tamamlayan kültürel kimliği aynı zamanda onu farklı kılan ve diğerlerinden ayıran bir özelliğe de sahiptir. Zira kimlik sadece resmi kayıtlarda ortaya konan sınırlamalardan ibaret değildir. Her ne kadar her insanın bağlı olduğu bir din, dil, ulus, etnik köken, aile, sosyal çevre, meslek ve kurumlar olsa da, insanı meydana getiren kimlik ve kültürel öğeler sadece bunlardan ibaret değildir. Köy, mahalle, kabile, eyalet, ülke, tuttuğu spor takımı, desteklediği siyasi ideoloji, cemaat, sendika, dernek, cinsel tercihleri, fiziksel özelliklerin her biri kimliğin oluşumuna ayrı bir katkı sunar. Bunlardan her biri kişiliğin ve kültürün ayrı bir yapı taşıdır. Kimliği meydana getiren bütün bu öğeler, ona tabi olan bireyde bir bütüne dönüşür. Her bireyin kültürel kimliği tabi olduğu etkenlere göre oluştuğundan herkesin kültürel kimliği açısından eşit olması mümkün değildir. Bu nedenle her birey özel ve biriciktir. Burada önemli olan bireyi sahip olduğu bütün kültürel ve bireysel kimliği ile kabul etmek ve bunlara saygı duymaktır. Ancak günümüzde yapılan birçok olumsuz genellemeler ve etiketlemeler, kişinin bireysel farklılığının ve bakış açısının önüne geçerek insanlar arasında ön yargı tuğlaları ile örülmüş aşılmaz bir duvar bırakmaktadır. Herkesin kolaylıkla yaptığı bu genellemeler esasen o kadar da masum değildir, hatta bazen ölümcül sonuçlara dahi yol açabilir. Ne yazık ki tarih bunun örnekleri ile doludur. Bakış açılarını değiştirerek dar bir çerçeveye yerleştirilen ötekileri, azınlıkta kalanları ve farklı

kültürleri özgür kılabilme bizlerin elindedir (Maalouf, 2002, s. 9-25). Maalouf kültürel çeşitliliğin kucaklanması ve korunması gerektiğiyle ilgili görüşlerini şöyle özetler:

“Her birimiz kendi çeşitliliğini üstlenmeye, kimliğini en üst aidiyet konumuna yükseltilmiş ve dışlanma aracı, bazen de savaş aleti haline getirilmiş tek bir aidiyetle yetinmek yerine, çeşitli aidiyetlerinin toplamı gibi algılamaya teşvik edilmelidir. Özellikle de, içinde yaşadıkları toplumun kültürüyle içinden çıktıkları kültür örtüşmeyen herkesin, bu çifte aidiyeti fazla yara almadan üstlenebilmesi, kökenlerindeki kültürlerine bağlılıklarını koruyabilmeleri, onu utanç verici bir hastalık gibi gizlemek zorunda kalmamaları ve yanı sıra, onları kabul eden ülkeye kendilerini açabilmeleri gerekir” (2002, s. 129).

İnsanın kökeni aynı zamanda varlığının kaynağıdır (Heidegger, 2007, s. 7). Fish, kişinin kendisini sahip olduğu değerleri ve önyargıları dışında düşünemeyeceğini ve onların her daim aşkın olduğunu ifade eder. Kişi her daim kendi kültürü ile iç içedir ve onun bir nevi suç ortağıdır (aktaran Eagleton, 2012, s. 110). Benliği meydana getiren kültürel öğelerden herhangi biri toplum ya da yasalar tarafından kabul edilmez, sindirilmeye, dışlanmaya ve asimilasyona tabi kılınırsa; kabul göremeyen bu özellik diğer kimliksel aidiyetleri arka da bırakarak sivrilmeye başlar ve kişi benliğini bunun vasıtasıyla kanıtlamaya kalkar. Kendi kimliğini huzurlu bir ortamda yaşayabilen bireylerin ise her hangi bir aşırılığa veya fanatizme başvurmasına gerek kalmaz. Ancak aksi durumda kimlik, aidiyet veya kültür çok kolay bir şekilde bir kaos ortamı meydana getirebilir. Benliği oluşturan öğelerden sadece birine karşı dahi sergilenen olumsuz bir tavır, bütün benliğin, kişiliğin sarsılmasına sebep olur. Ötekilerin kendi ulusları, dilleri, dinleri vb. kültürel varlıkları açısından birer tehdit olarak algılanması, bu tehdidin ortadan kaldırılması noktasında yapılacak olanları meşru bir zemine kavuşturur. Zira söz konusu olan kendi halklarının yaşamlarını ve kültürel varlıklarını korumak için her şey mubah ve zaruridir. Aidiyetini savunacak gücü kendinde göremeyen, bulunduğu toplum tarafından hor görülme, dışlanmaktan, küçümsenmekten korkanlar ve bu savaştan kaçınan azınlık bireyler ise, bunu gizlemeyi seçerek görünmezlik rolüne bürünürler. Benliğini oluşturan kimliği bastırmaya çalışan ve kültür karmaşası yaşayan bir mülteci veya göçmen, kendini öz benliğine karşı bir ihanet duygusu içerisinde bulur. İçlerinde meydana gelen bu boşluk gitgide büyüyerek ilerleyen süreçlerde şiddetli tepkilere yol açabilir (Maalouf, 2002, s. 19, 27, 31, 35).

Edmund Husserl “The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology” adlı derlemesinde, kültürel kaos ile ilgili “Zamanımızın hakiki mücadeleleri, yani önem taşıyan mücadeleleri, çoktan çökmüş olan insanlık ile hâlâ

kökleri olan ama bu kökleri korumak ya da yenilerini bulmak için çırpınan insanlık arasında cereyan etmektedir” der (aktaran Benhabib, 2013, s. 87). Ancak bunun çözümü o kadar da zor değildir. Örneğin bir göçmen ya da mülteci kendi kültürüne karşı saygı gösterildiğini hissettiğinde, dâhil olduğu toplumun kültürüne karşı daha ılımlı bir tavır sergiler; ancak küçümsendiğini, alay edildiğini hor görüldüğünü hisseden bir birey, farklılıklarını daha da sahiplenerek daha aşırı hareketler sergileyerek tepkisini koyar (Maalouf, 2002, s. 38). Maalouf iki farklı kültürel kimliğin karşılaşması durumlarında ahlaki bir sözleşme ile bu çatışmaların azaltılabileceğine inanır: Bu sözleşmenin kapsamı açısından şu sorulara yer verir:

“[...] gelinen ülkenin kültüründe herkesin katılması istenen asgari paket neleri kapsıyor ve neler meşru olarak tartışılabilir ya da reddedilebilir? Göçmenlerin geldiği ülkelerin kültürü için de aynı soru geçerli: bu kültürün hangi bileşenleri değerli bir çeyiz gibi, yeni gelinen ülkeye taşınmaya değer ve hangileri –hangi alışkanlıklar? Hangi uygulamalar?- “vestiyerde” bırakılmalıdır?” (2002, s. 38).

Kültürel etkileşim esnasında en önemli özelliğin ise, karşılıklılık olduğu üzerinde durulur. Birey bir ülkeyi kendi ülkesi olarak kabul edip onun bir parçası olduğuna inanıyor ise, onu eleştirme hakkına sahip olmalı ve gidilen ülke bu bireye saygı duyup, katkısını kabul edip, farklılıklarıyla kabul ederek vatandaşı olarak kabul ediyorsa o zaman da bu bireyin ait olduğu kültürün, bulunduğu ülkenin yaşam biçimleriyle uyuşmayan tarafları reddetmesi ve törpülemesi gerekir (Maalouf, 2002, s. 39).

“İçinde bulunduğumuz dönemde, her kültür gündelik olarak öteki kültürlerle karşılaşırken; her kimlik kendini daha güçlü biçimde ifade etme gereksinimi duyarken; her ülkede, her kentte hassas bir birlikte yaşama düzeni kurulmak zorundayken, üstünde durulması gereken sorun, dinsel, etnik ve kültürel önyargılarımızın önceki kuşaklarınkine göre daha yoğun ya da daha zayıf olması değil; toplumlarımızın şiddete, fanatizme ve karmaşaya sapmasını engelleyip engelleyemeyeceğimizdir” (Maalouf, 2009, s. 58).

Ulus, ortak bir kökene, dile, kültüre ve tarihe dayanan siyasi bir topluluktur. Ulus kavramı, birbirine ait olma bilincini çağrıştırır. Ancak küresel bir ivme kazanan yeryüzü, kültürel açıdan çoğulcu bir yapıya dönüştüğünden artık homojen ulus devlet yapısı yerini heterojen toplumsal oluşumlara bırakmaktadır. Çeşitli etnik grupların, dini inanışların, mezheplerin, kültürlerin oluşturduğu çeşitlilik dünyanın her yerinde kendini göstermektedir. Çok kültürlü toplumlar küresel ölçekte toplumsal ve kültürel açıdan ortak bir demokrasi geliştirdiği takdirde büyük bir güce dönüşebilir ve bir arada yaşayabilir (Habermas, 2015, s. 16-27). Örneğin yoğun göç karşısında kendi kültürel değerlerini yitirmekten çekinen algı karşısında şunu söyleyebiliriz: “[...] Açık göç

topluluğun karakterini değiştirebilir, ama topluluğu karakterden yoksun kılmaz” (Habermas, 2015, s. 139). Devletler bir yandan kendi vatandaşlarının güvenliğini ve özgünlüğünü korurken, kendi sınırları içerisinde yaşayan diğer ulus, kültür ve dinlerin hayatta kalmasını ve gelişmesini teşvik etmelidir (Habermas, 2015, s. 124-125).

“[...] Etik-politik sorunlar, siyasetin vazgeçilmez bir parçası olduğundan ve ilgili düzenlemeler, devlet vatandaşları ulusunun kolektif kimliğini açıkça ortaya koyduğundan, duyarsız çoğulcu kültüre karşı hiçe sayılan azınlıkların kalkışacağı kültürel mücadele, sadece bir an meselesidir. Bunun önüne, devlet hukuk düzeyinde etik tarafsızlığa yer vermekle değil, temel hakların hayat geçirilmesinde izlenecek demokratik süreçlerin ve hukuk toplumlarının içine etik anlayışı işlemekle geçilir” (Habermas, 2015, s. 126-127).

Çok kültürlü toplumlarda yaşayan azınlık kültürlerin dışlanmadan, ötekileştirilmeden eşit hak şemsiyesi altında birleşerek kendi kültürünü yaşama ve yaşatma hakkına sahip olması gerekir. Bu durum kültüre verilen değerden ziyade, eşit hak talebinden kaynaklanır (Habermas, 2015, s. 130-131). “Çokkültürcülük, tek bir siyasal toplum içinde çeşitli kültürel grupların varlığını sürdürmesini açıkça onaylamanın yanı sıra, ortak bir kültürün varlığını da gerekli kılar” (Habermas, 2015, s. 54). Çok kültürlülük anlamını taşıyan kozmopolites kavramı evren anlamına gelen “kosmos” ile vatandaş anlamına gelen “polites” kelimelerinin birleşiminden meydana gelir (Benhabib, 2013, s. 26). Kozmopolitizm ilk olarak belirli bir şehir yaşantısına bağlı olmayan göçebe yaşam biçimini açıklayan bir nitelikte kullanılırken; daha sonraları insan ve yaşam alanları arasındaki bağları zedeleyici olduğuna dair duyulan inanç, bu kavrama karşı şüpheli bir yaklaşımı da beraberinde getirir. Bu kavram Kant ile birlikte “dünya vatandaşlığı” algısına evrilir (Benhabib, 2013, s. 27). Kozmopolitizm kavramı 19. yüzyılda milliyetçilik akımının yükselişe geçmesiyle itibarını kaybetmiş ve unutulmuşken, 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra, yavaş yavaş canlanmaya ve son otuz yılda hukukta, felsefede, kültürel çalışmalarda, uluslararası siyasette iyiden iyiye kendini göstermiş ve önem kazanmıştır (Benhabib, 2013, s. 24). Pheng Cheah kozmopolitizmin yeniden doğuşunu şu şekilde aktarır:

“1990’larda başlayan kozmopolitizmin yeniden doğuşu sürecinin ayırt edici yeniliği, milliyetçiliğin normatif eleştirisini, çağdaş küreselleşmenin ve etkilerinin analizi temeline oturtma çabasıydı. Dolayısıyla kültüraşırı karşılaşmalar, kitlesel göç ve Doğu ile Batı, Birinci ile Üçüncü Dünya, Kuzey ile Güney arası nüfus hareketleri, küresel finans ve iş ağlarının yükselişi, uluslararası savunma ağlarının şekillenmesi ve uluslararası insan hakları araçlarının çoğalarak yayılması gibi çeşitli küresel olguları ele alan çalışmalar, şu genel argümanı desteklemek için kullanıldı: Hem geçmiş hem mevcut küreselleşme süreçleri nesnel olarak bir dizi normatif, etosantrik olmayan kozmopolitizm biçimi ihtiva ediyordu, çünkü söz konusu

süreçler bölgesel ve milli bilincin, ayrıca yerel etnik kimliklerin sınırlarını yeniden ifade ediyor, radikal biçimde dönüştürüyor hatta parçalıyordu” (aktaran Benhabib, 2013, s. 25).

Birden fazla kültüre, dile, etnik kökene, ırka sahip olan insanlar genellikle toplumdun dışlanırlar. Ne toplum ne de yasalar karma bir kimliğe sahip olan bireyin bu heterojen kimliğine karşı sahiplenici bir tavır ortaya koymasını desteklememektedir (Maalouf, 2002, s. 10-11). Çok kültürlülüğün korunması adına uluslararası toplumun etkin bir şekilde hareket edeceği bir sistem geliştirmesi ve öteki konumunda olan insan topluluklarının kendi kültürel miraslarını koruyabilecekleri ve sürdürebilecekleri alanlar geliştirmeleri gerekir (Maalouf, 2002, s. 127). Lemkin’e göre “Dünya ancak onu oluşturan milli grupların yarattığı kadar kültür ve entelektüel kuvvet içerir” (aktaran Benhabib, 2013, s. 78). Lemkin’in bu görüşüne paralel olarak Arendt ise, kültürel grupların dünya kültürüne katkısını şöyle ifade eder:

“[...] bir halk ya da millet, hatta sadece belirli bir insan grubu yok edilirse şayet [...] söz konusu olan yalnızca bir halk, millet ya da belli sayıda bireyin kaybolması değildir; ortak dünyamızın bir parçası, dünyanın o ana kadar kendini bize gösteren ama artık asla gösteremeyecek olan bir vechesi yok edilmiştir” (aktaran Benhabib, 2013, s. 78).

Maalouf’un da belirttiği gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan ve Berlin Duvarı’nın yıkılışının ardından gerek dini gerek ulusal aidiyetlerin iyiden iyiye şiddetlendiği, çok kültürlü insan topluluklarının birlikte yaşadığı, bu birlikteliğin her geçen gün biraz daha kaotik bir duruma dönüştüğü, kimlik ve kültür odaklı yürütülen demokrasinin ağırlık kazandığı bir süreçte yaşamaktayız. Farklı aidiyetlerin huzur içinde yaşanmasına izin verilmesi hem bireysel hem de toplumsal huzurun en önemli gereğidir. “[...] Ya bu yüzyılda herkesin kendisiyle özdeşleştirebileceği, aynı evrensel değerlerle bütün haline getirilen, insanlık serüveninde güçlü bir inancın rehberlik ettiği ve bütün kültürel çeşitliliklerimizle zenginleşecek bir uygarlık kurmayı başarırız ya da ortaklaşa bir barbarlığın içinde yok olup gideriz” (Maalouf, 2009, s. 21, 27, 130).

Mülteciler yurtlarını geride bırakıp yeni bir yaşam yoluna çıktıklarında beraberinde sadece deneyimlerini, umutlarını, yeteneklerini getirmekle sınırlı kalmaz; dünya görüşlerini, kültürel birikimlerini ve ideolojilerini de beraberinde getirir (Frick, 2016, s. 93). Mültecilerin sağlıklı bir şekilde yerel halka entegre olmasının dil öğrenimi dışında diğer bir aşaması ise farklı kültürlerin birbirleri ile uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlamak adına yerel halkın kültürel yapısını mültecilere tanıtmak olacaktır (Böhürler, 2017, s. 102). Şüphesiz farklı kültürel aidiyetlere sahip olan mülteciler de dâhil

oldukları toplumun yaşam biçimine uyum sağlamakla birlikte kendi kültürel alışkanlıklarının da tanınmasını ve özümsemeyi beklemektedir. Her politik topluluk veya ulusal halk kendi kültürel kimliğini büyük değişimlerden koruma hakkına sahiptir (Paulo, 2016, s. 158). Bu nedenle farklı kimlikler egemen kültürün ahlaki değerleri ile değil, “siyasi kültürde kök salan anayasa ilkeleriyle” korunma altına alınmalıdır. Siyasi ve hukuki yollarla sağlanan bu yapı böylelikle toplumların parçalanmasını engelleyerek yabancı kültürlerin dışlanmasını ortadan kaldıracaktır (Habermas, 2015, s. 138).

2.4.4. Mülteci Sorununun Politik Açıdan İncelenmesi

Toplumsal entegrasyona işlevsel bir değer kazandırmak adına ayyuka çıkan ulus-devlet kavramı, günümüz politik düzenini meydana getirir (Habermas, 2015, s. 13, 14). Politik açıdan insan sadece insan olduğu için bazı temel haklara kavuşmaz; dâhil olduğumuz coğrafyanın ve toplumun bize kattığı deri, ten rengi, fiziksel görünüm, sosyal sınıf, ekonomik düzey, cinsiyet, kültürel tarih, din, etnik köken, dil gibi tamamen rastlantısal olan dışsal özellikler, politik açıdan insana yaklaşım şeklini belirleyen temel unsurlardır. İnsanlık ortak paydasına rağmen insani iradenin dışında kalan bu unsurlar dünyanın bir kesiminin mutlak hâkimiyetine olanak sağlarken, diğer kesiminin ise mağduriyetine ve tabiiyetine yol açmaktadır. Siyaset dışı bir bakış açısı ile mağdur olanlar karşısında her türlü dışsal etkiden yoksun bir nesnellik insancılığın temelidir. Ancak soyut insanlık algısı somut yurttaşlık hakkı karşısında tarih boyunca hep ikinci planda kalmıştır (Douzinas, 2016, s. 29-30, 36). Yunan döneminden itibaren baskın olan siyasi düşünme biçimi öncelikle devletin varlığı üzerine eğilmiştir (Bezci, 2017, s. 1). Her siyasal düzenin toplumun algısı üzerinde güçlü bir etkisi olan, onu meşrulaştıran bir ideolojisi vardır. Ancak bir devletin sakinlerinin kendilerini birbirlerine bağlı hissedebilecekleri en makul kimlik ortak tarafsız insanlık olacaktır (Twele, 2016, s. 47). Dolayısıyla Habermas’ın ileri sürdüğü gibi “[...] tüm devlet vatandaşlarını birleştiren siyasi entegrasyonun etik içeriği, devlet içerisinde kendine özgü iyi kavramları etrafında bütünleşen etik-kültürel topluluklar arasında var olan farklılıklar karşısında, “tarafsız” olmalıdır” (2015, s. 136).

Aristoteles’in ‘İnsan, toplumsal-politik bir hayvandır’ şeklindeki ifadesi insanlar için toplumsal ve politik düzenin önemini ortaya koyar. Aristoteles ahlak ve politikanın amacının insanlık için mümkün olanın en iyisini gerçekleştirmek olduğunu ileri sürer.

Aristo gibi Platon da insanlık için iyi ve mutlu bir yaşamın kaynağının iyi bir yönetim altında yaşamak olduğuna inanır ve “Devlet” adlı eserinde iyi bir hayatın ancak iyi bir siyasi yönetim ve iyi bir toplumsal düzen birlikteliğiyle mümkün olduğunu vurgular (aktaran Arslan, 2015, s. 201, 234). John Locke da diğer görüşlere benzer şekilde insan davranışlarının hükümetlerin müdahalesi dışında var olan bir takım özel alanları olduğunu ve devletin esas varoluş sebebinin bu özel alanları korumak olduğunu ileri sürer. Hükümetler kendi halklarının isteklerini yerine getiren araçlardır. Yasaların hükümet gücünün üzerinde olması ve hükümetlerin yasalara tabi olması gerektiğini de ekler (aktaran Arslan, 2015, s. 279, 281). Aristoteles, Thomas Aquinas, Stoacılar, Locke, Rosuseau ve Levi Strauss gibi doğal hak savunucuları, insanların sahip olduğu ve dolayısıyla değiştirilemez ve geri alınamaz olan kimi hakları anayasasında benimsemeyen, bunlara saygı göstermeyen ve yüceltmeyen hiçbir politik ya da hukuki düzenin meşru sayılamayacağını ileri sürer (aktaran Benhabib, 2013, s. 105). Mülteciler açısından da durum farklı değildir. 2005 yılında BMMYK görevini devralan eski Portekiz Başbakanı 10. Yüksek Komiser António Guterres’in “*Bir insani yardım sorununun çözümü asla insani değildir –çözüm her zaman siyasidir*” (Betts, Loescher ve Milner, 2017, s. 10) sözü, mülteci sorunu üzerinde siyasetin rolünü ve önemini açıkça dile getirir. Ayrıca Guterres, küresel insan hareketliliğinin yönetimine ilişkin politikanın yetersiz kalan rolünü de şu sözlerle açıkça ifade eder:

“İnsan hareketliliğinin bugün ulaştığı boyutlar mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve uluslararası göçmenler arasındaki geleneksel ayrımların bulanıklaşmasına neden oluyor. Uluslararası toplum tarafından bu hareketleri başlamadan önlemek, denetim altına almak veya yönetmek için akılcı bir biçimde politika geliştirme girişimleri bugüne kadar istikrarlı olmadı” (aktaran Betts vd., 2017, s. 105).

Mülteci krizinin çözümünün en merkezi noktasında politik yaklaşımlar bulunurken, hâlâ bu noktada büyük bir boşluk bulunduğu aşikârdır. Arendt, mülteci sorununun yanı sıra savaşın sürekliliğini de, insanoğlunun ölüm istenci, saldırganlık isteği ya da sosyolojik ve ekonomik nedenlerden ziyade uluslararası platformda savaşın ikamesi olabilecek siyasi bir yetkinin eksikliğine bağlar (Arendt, 2003, s. 11). Klasik realist kuram devletlerin yeryüzünde süregelen anarşist ve tehlikeli düzene karşı kendilerini koruması ve çıkarlarını ön planda tutması gerektiğini savunurken, tam aksine neoliberal kuram uluslararası rejimlerin anarşinin etkilerini azaltabileceğine inanarak işbirliğine açık kapı bırakır. İnşacı yaklaşımda ise çıkar kavramının değişkenliği vurgulanarak devletlerin

ortak idealler ve değerler uğruna uluslararası bir rejimle işbirliği yapabileceğini ve egemenliklerini sınırlayabileceklerini savunurlar (aktaran Güler, 2016, s. 44). Son yaklaşımdan hareketle mülteci sorunu politik açıdan ele alındığında en etkili çözümün uluslararası arenada yeterli ve güçlü bir sistemin kurulması ya da var olan kurumların aynı çatı altında toplanarak uluslararası platformda yetki ve ekonomik gücü açısından güçlendirilmesi gerekir.

2.4.5. Mülteci Sorununun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi

“İnsan bireyselliğini sarmalayan tarihin ve kültürün, toplumsal ve ekonomik sınıf aidiyetliğinin, içinde doğduğu dilin ve nihayet cinsiyetinin belirlediği kodlanmış bir varlık”tır (Douzinas, 2016, s. 130). Bu açıdan ele alınırsa her insan kendi tarihinin, kültürünün ve dilinin dışında bir kimlik ve aidiyet kazanamaz. Sosyolojik açıdan olduğu kadar hukuki açıdan da düzenleyici olan normların, farklılıkları içinde barındıracak ve farklı olana yaşam alanı sunacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Her birimizin insan olarak hak sahibi olmamızın yanı sıra, insan haklarının tek düze olması durumunda sahip olunan sosyolojik, kültürel, tarihi ve ekonomik farklılıklar yok edilir ve adaleti tahsis eden sistemin kendisi adaletsiz bir hal alır (Douzinas, 2016, s. 130). Ancak adilane bir biçimde tahsis edilen sosyal ilişkilerde taraflar birbirlerinin “ontolojik oluşumuna saldırmaz ya da varoluşsal bütünlüklerini görmezden gelmez” (Douzinas, 2016, s. 97). Bunun aksine ulusal devletler heterojen bir toplum yapısından ziyade homojen bir toplum yapısını inşa etmek üzerine bir sistem kurar. Farklı ontolojik kimliklerin tanınmasından ziyade farklı olanın topluma entegre edilerek yok olmasını hedefler (Bezci, 2017, s. 12-13). Çok kültürlü toplumların sağlıklı entegrasyonuna ilişkin yapılan yorumlar arasında bir taraftan “gittikçe birbirinden kopan toplumun sosyal entegrasyon güvencesini demokrasinin üstlenebileceği” ifade edilirken; diğer taraftan Ernst Wolfgang Böckenförde “Eğilimleri yönünden parçalanmış toplumun yeniden bir arada tutulabilmesi ve — farklılaşan çeşitliliğe rağmen — medeni haklarını kullanabilen bir bütün olabilmesi için, ...ortak bir kültür içerisinde... göreceli bir homojenleşme” gerektiğini vurgular (aktaran Habermas, 2015, s. 41). Erkan Perşembe (2005) tarafından “Kendi varlığını koruyarak çoğulcu bir toplum deneyimine başarıyla katılmak” olarak açıklanan entegrasyon, bireyin dâhil olduğu toplumla bütünleşmesi anlamını taşımaktadır. Avrupa toplumunda öne çıkan bu kavram yerel kimlik bazlı

endişelerini giderme açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak entegrasyon çalışmaları sadece dil öğrenme ve yerel halkın kimlik kaygılarını giderme yolu olarak değil; aynı zamanda mültecilerin de kendi dil ve kültürel alanlarını yaşayabildikleri alanların yaratılmasını da kapsamalıdır (aktaran Hopyar, 2017, s. 60-61).

Günümüz dünyasında yoğun nüfuslu göç hareketleri ulusal güvenlik açısından büyük bir tehdit olarak kabul edilmekte ve dolayısıyla göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve düzensiz göçmenler toplumun temel yapısında meydana getirmesi muhtemel değişimler sebebiyle birer tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2017, s. 311). Mültecilerin yeni bir toplumun ve kültürün bir parçası olarak neyle karşı karşıya kalacağını bilememeden ötürü kaynaklanan belirsizlik ile mücadele ettiği gibi, yerel halk da bambaşka bir kültürden gelen mülteciler karşısında büyük bir korku, tedirginlik ve güvensizlik yaşar (Aydın, 2017, s. 310). Savaşın ve şiddetin pençesinden kaçan mülteciler, yaşamlarını yeniden inşa etmenin umudu ile dillerini, kültürlerini, dinlerini hiç bilmedikleri topraklarda, toplumsal düzenlerini bozmak istemeyen yerel halk ile karşılaşır. Bir tarafta yaşam mücadelesi verilirken; diğer tarafta ise rahatlarının bozulması korkusu yer alır (Böhürler, 2017, s. 117, 123). Mültecilerin toplumsal açıdan uyum sağlaması yerli halkın tutumuyla ilişkilidir. Dışlayıcı bir tepkiden ziyade kucaklayıcı bir yaklaşım mültecilerin yerli halkla daha iyi bir sosyal iletişim ve uyum içerisinde olmalarını kolaylaştıracaktır. Mültecilerin bir tehdit unsuru ya da öteki olarak değil öncelikle insanlık unsuru altında değerlendirilmesi gerekir. Kişisel hakların eşit bir ölçüde demokratik bir düzleme kavuşması için etnik köken ve kültürel açıdan farklı grupların eşit haklara sahip olarak bir arada yaşayabilmelerinin sağlanması gerekir. Her ne kadar bir birey farklı bir kimliğe mensup olsa da, hukuki ve fiili açıdan kendini eşit gördüğü bir topluma entegre olması daha güçlü olacaktır (Habermas, 2015, s. 129). Bir mültecinin yerel halk ile tamamen bütünleşebilmesi ev sahipliği yapan toplumun iktisadi, hukuki, toplumsal ve kültürel süreçlerinin bir üyesi olması ile mümkün olabilir (Güler, 2016, s. 55). Sosyal barışın korunması için mültecilerin mümkün olduğunca hızlı bir şekilde dâhil oldukları topluma entegre olmaları sağlanmalıdır. Entegrasyon ve dil kursları, yeterli bakım ve barınma olanakları, aile birleşimi ve en önemlisi en hızlı şekilde çalışma fırsatlarının sağlanması entegrasyon açısından oldukça kilit bir öneme sahiptir (Wendt, 2016, s. 62). Toplumun içinde yaşayan bireylerin, mülteciler hakkında önyargıyla konuşmaktansa direkt onlarla diyalog kurması, mültecileri anlamalarını ve

mültecilerin topluma daha rahat entegre olabilmelerini kolaylaştıracaktır (Böhürler, 2017, s. 101). Özellikle kültürel ve ekonomik entegrasyon hem mülteciler hem de yerli halk açısından büyük bir öneme sahiptir (Hopyar, 2017, s. 61). Entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştiği toplumlarda hem mültecilerin iç huzura kavuşarak ötekileşme ve yabancılaşma duygularından sıyrılması hem de yerel halkın mültecilere karşı ön yargılarından sıyrılarak onları yakından tanınması ve kültürel zenginlik kazanması sağlanmış olur. Ancak şu da bilinen bir gerçektir ki, entegrasyon çoğunlukla egemen olan kültüre hizmet eder (Hopyar, 2017, s. 62). Örneğin, Koca'ya göre Avrupa Birliği ülkelerinde AB vatandaşı olmayanlara yönelik uygulanan entegrasyon modelleri şu şekildedir:

1) Asimilasyon Modeli: Bu modelde göçmenlerin “dil, kültür ve sosyal karakter bakımından yaşadıkları topluma” uyum sağlamalarını hızlandıran politikalar uygulanmaktadır.

2) Çok Kültürlü Model: Göçmenlerin “dil, kültür ve sosyal farklılıklarını kaybetmeleri beklenmeden onlara yerli halkla eşit ekonomik, sosyal ve politik hakların verilmesi” temelinde sürdürülen entegrasyon çalışmaları bu kapsama girmektedir.

3) Dışlanma Modeli: Göçmenler yerli halk ve hükümet tarafından kendi uluslarının bir üyesi olarak kabul görmezler. Aynı zamanda bu modelde göçmenlerin iktisadi, toplumsal, kültürel, siyasi haklarına sınır konulmuştur (aktaran Güleç, 2015, s. 89).

Bu modellerden ziyade hem yerel halkın hem de mültecilerin sağlıklı ve huzurlu bir şekilde birlikte yaşamaları ve hızlı bir entegrasyon süreci için bazı adımların atılması gerekmektedir. Özel rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri ile mültecilerin ruhsal dünyalarında meydana gelen ve günlük yaşamlarının kalitesini etkileyen psikolojik sorunların üstesinden gelinmesine yardımcı olunmalıdır. Mültecilerin karşı karşıya kaldığı sorunlar üzerinde yerel halkın farkındalığını arttıracak ve empati duygularını geliştirecek bazı eylemlerin uygulanması gerekmektedir. Göç edenlerin kimlikleri ve statüleri ile ilgili yasal düzenlemelerin ülke yönetimleri tarafından hızla uygulamaya konulması ve sosyal açıdan desteklemeleri gerekir. Mülteciler kendilerini dâhil oldukları toplumun bir parçası olarak kabul ederek yabancılık ve öteki duygusundan arındırılmalıdır. Mültecilerin haklarının siyasi ve hukuki açılardan yerine getirilmesi onların ikinci sınıf vatandaşlık duygusundan sıyrılmalarına yardımcı olacaktır. Sosyal kültürel ve sportif faaliyetler düzenlenerek mültecilerin ve yerel halkın

kaynaşması ve olumlu ilişkiler kurlmaları desteklenerek sürekli hale getirilmelidir. Sosyal birlikteliğe fırsat tanıyan alanların oluşturulması gerekir. Yerel halk ile pozitif diyaloglar geliştirebilen mülteciler, içine düştükleri yabancılık, güvensizlik ve yalnızlık duygularından daha rahat arındırılabilirler. Siyasi yönetimler, hem yerel halkın hem de mültecilerin yaşadığı kaygı ve korku duygularını giderici bir dil kullanmalıdır. Yönetim organları bir taraftan mültecilerin sosyal, siyasi, dini ve psikolojik şartlarını iyileştirmeli, diğer taraftan kendi halkının değerlerini de güvence altına alarak mültecilerin bu değerler karşısında birer tehdit olarak algılanmasının önüne geçmelidir. Barınma olanaklarının artırılması, sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, çevirmenlik hizmetlerinin sağlanması, aile birliğinin sağlanması kapsamında gerekli, yasal izinlerin verilmesi, halk eğitimi programları gibi çeşitli imkânların varlığı entegrasyona büyük katkı sağlayacaktır (Aydın, 2017, s. 312-313). Bireysel ya da toplumsal farklılıklar göz ardı edilmeksizin en büyük ortak paydamız olan insanlık şemsiyesi altında yaşamayı bütün dünya vatandaşlarının kavraması, özellikle mülteci sorunu karşısında ılımlı sosyal tepkinin organize edilebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Douzinas, 2016, s. 130). Hiç şüphesiz sosyal uyum önündeki en büyük setlerden biri ortak dil yoksunluğudur. Zira, sosyal ortamlarda kullanılan dil, sosyal iletişimi ve bütünlüğü sağlayan en önemli araçlardan biridir. Sosyal açıdan olduğu gibi bireysel açıdan da bizi biz yapan aidiyetlerimiz arasında dilin önemli ve belirleyici bir yeri vardır (Maalouf, 2002, s. 108). Heidegger için insan, yorumlayan yani “hermenoytik” bir varoluşa sahiptir. Zira dünyanın tecrübe edilebilmesi ve var olabilmesi için öncelikle anlamının ve yorumlamanın olması gerekir (aktaran Gadamer, 2008, s. XV). Bu da yalnızca dil yetisiyle mümkündür. Heidegger “Dil insanın evidir” (aktaran Kaplan, 2015, s.134) diyerek, insanın konuştuğu dilin hayatında ne denli büyük bir yer teşkil ettiğini de dile getirmiş olur. Evini yurdunu, vatanını kaybeden mülteciler için kendi dillerinin dışında bambaşka bir dilin hüküm sürdüğü bir topluma dâhil olmaları, onları ikinci kez evinden etmiş olur. Zira insanoğlu sözcüklerin yardımıyla benliğini bulur, idrak eder ve kimliğini ortaya koyar (Douzinas, 2016, s. 83). Dil ve iletişim sorunu yaşayan mülteciler için yaşam, dil bilmediği için toplumdan izole olan, hiçbir duygu ve düşüncesini yerine getiremeyen ve o zamana değin öğrendiği her şeyin anlamsız kaldığı bir boyuta ulaşır.

Mülteciler açısından sosyal yaşantı dışında yaşamlarını şekillendiren hukuk düzeni de anlamadıkları bir dille bezelidir. Konuşamadıkları bir dilde korkularını, yaşamlarını tehdit eden gerekçeleri ispatlamaları gerekmektedir. Bu noktada büyük bir adaletsizlik içerisinde adalet arayışına girerler. Derrida “adaletsizliğin şiddeti, toplumun üyeleri her hususta aynı terimleri paylaşmadıkları anda başlar” diyerek, dil sorununun insanların yaşamlarında nasıl bir şiddete dönüşebileceğini çarpıcı bir şekilde özetler (aktaran Douzinas, 2016, s. 168). Hukuka hükmeden dilden yoksun olan mülteciler için bu dil, adaletsizliğin en temel unsurlarından birine dönüşür. Benliklerini şekillendiren her türlü kültürel, sosyal değerlerini terk etmek zorunda kalan savaş mağduru mülteciler, bir kez de dil sorunu nedeniyle mağduriyet yaşarlar. Başkalarına ait bir dilde başkaları tarafından konulan kural ve yasalara tabi olan mültecilerin kendilerini yabancı ve öksüz olarak hissetmesi, şaşılacak bir şey olmasa gerek. Dil sorunu mültecilerin dâhil oldukları toplumlara entegre olabilmelerinin önünde duran en büyük engellerden biri olur. Mültecilerin arasında meslek sahibi olanların bir an evvel sisteme dâhil olabilmeleri ve mesleklerini icra edebilmeleri için mümkün olan en kısa zamanda dili öğrenmeleri desteklenmelidir (Böhürler, 2017, s. 97; Maalouf, 2002, s. 64).

2.4.6. Mülteci Sorununun Psikolojik Açıdan İncelenmesi

Bütün yaşamlarını sadece sırt çantalarına sığdırmaya çalışan, ölümden kaçarak kilometrelerce süren zorlu bir umut yolculuğuna çıkan, verdikleri kayıpların ağırlığını taşıyan ve onlarca zorlukla yüz yüze kalan mülteciler, bütün bunların sonucunda psikolojik olarak derin yaralar alırlar. Zira insanoğlu sadece fiziksel bir varlık değil; aynı zamanda ruhsal bir varlığa da sahiptir. Ruhsal açıdan sağlıklı olmayan bir birey ne kendisine ne de içinde bulunduğu topluma karşı bir katkı sunamaz (Aydın, 2017, s. 314).

Her ne kadar ülkeler, mülteci sorununu daha çok sosyo-politik ve ekonomik açılardan ele alsada aslında hem mülteciler hem de yerli halk açısından psikolojik yönünün de oldukça dikkate alınması ve üzerinde durulması gerekmektedir. Nitekim negatif psikolojik bir ruh halinin insan yaşamının kalitesi söz konusu olduğunda sahip olduğu önem kimse tarafından azımsanamaz. Bu psikolojik travmatik etki, alışılmadık yaşamsal alanlarını terk eden veya terk etmek zorunda kalan bütün mülteciler için az ya da çok kendini gösterir. Yapılan araştırmalar gönüllü bir şekilde göç edenlerden

(göçmen) ziyade, göç etmek zorunda kalan insanların (sığınmacı-mülteci), normal yaşamlarını sürdüren insanlara oranla daha fazla psikolojik rahatsızlık hissettiğini ortaya koymuştur. Yetişkinleri dahi oldukça olumsuz etkileyen koşullar, daha naif ve kırılgan olan çocuklar göz önüne alındığında daha şiddetli tesir etmektedir. Bu durum depresyon, benlik saygısının yitimi, travma sonrası stres bozukluğu gibi davranışsal bozukluğa sebebiyet vermektedir. Bunlara ek olarak birey üzerinde açığa çıkan diğer psikolojik etkiler Aydın'ın (2017, s. 305-310) da belirttiği gibi şu şekilde toparlanabilir:

1) Korku, kaygı ve belirsizlik duyguları: Özellikle savaştan kaçarak yaşama tutunmaya çalışan insanlar üzerinde kendileri ve aileleri adına hayatta kalabilme korkusu ve kaygısı büyük bir psikolojik baskı yaratır. Yaşadıkları büyük korku sebebiyle yurtlarını, evlerini, sevdiklerini kısacası bütün geçmişini geride bırakanları ileriye yönelik büyük bir belirsizlik çevrelemekte ve bu da ruhsal açıdan oldukça olumsuz bir geri dönüşe sebep olmaktadır. Geleceğe doğru aldıkları yolun nereye varacağına dair var olan belirsizlik mültecilerin kaygı seviyelerini arttırır.

2) Uyum, aidiyet ve yabancılaşma sorunu: Özellikle savaştan kaçan mülteciler fiziksel ve psikolojik bir ön hazırlık yapmaksızın göç etmek zorunda kaldıklarından gittikleri yerlerde daha fazla uyum ve aidiyet sorunları ile karşılaşır. Etnik, kültürel ve dini farklılık yaşayan mülteciler aidiyet olgusunu yitirir. Mülteciler için gittikleri her yer ve her şey onlara yabancıdır ve hatta kendileri de yerel halk açısından birer yabancıdır. Dolayısıyla mülteciler kendilerini güvende hissetmez ve psikolojik açıdan olumsuz etkilenirler.

4) Boşluk ve aşağılanma hissi: Aidiyet duygusunu kaybeden, kendisini bir yabancı olarak gören ve yerel toplum açısından öteki olarak kodlanan mülteci büyük bir boşluğun içine düşer ve aşağılanma duygusuna kapılarak psikolojik açıdan kendisini rahat ve huzurlu hissetmez. Gittikleri yerde karşılaştığı olumsuz koşullar dışında, geride bıraktıklarının benliklerinde meydana getirdiği boşluğun da tarifi mümkün olamaz. Her geçen gün içlerinde büyüyen hasret, içlerindeki boşluğu bir uçuruma dönüştürür. Mültecilerin önceki yaşamlarında sahip oldukları bütün değerlerin ve kültürel birikimlerin anlamını ve eş değerliğini kaybedip üstüne birde yerel halkın konuştuğu dili bilmemeden kaynaklanan yetersizlik algısı eklenince ortaya yetersizlik duygusu çıkar. Hızlı bir şekilde öz yeterliliğini sağlayamayan bireyler için bu duyguların etkisi daha uzun sürerek daha da derinleşir.

5) Kişilik ve kimlik çatışması: Her ne kadar her birinin ayrı ayrı hikâyeleri ve yaşanmışlıkları olsa da o saatten sonra insan olarak sahip oldukları kimlikleri önemini kaybederek milyonlarca insan yeni bir “Mülteci” kimliğini paylaşmaya başlar (Böhürler, 2017, s. 10). Mültecilerin kişiliğini ve karakterini şekillendiren kendi kültürel kimliği, dâhil olduğu yeni toplumun sahip olduğu kültüre uyum sağlaması adına bir çatışma içerisine girer. *“Yani kişi, bir önceki yerin kültürüne bağlı olursa yerel halkın kültürüyle çatışmakta, yerel halka bağlı kalsa eski kültürel kodlarıyla çatışmaktadır”* (Aydın, 2017, s. 309). Bu dönüşümün gerçekleşmesi sürecinde çeşitli kimlik çatışması ve karmaşası ile karşı karşıya kalan mülteciler büyük bir gerilim yaşar ve psikolojik açıdan oldukça olumsuz etkilenir.

6) Kuşkucu ve güvensizlik duyguları: Yeni bir yaşamın beraberinde getirdiği bilinmezlikler mülteciler açısından güvensizlik duygularının artmasına sebep olur. Toplumun bütün üyeleri mülteciler açısından birer yabancı olduğundan herkese ve her şeye kuşku ile yaklaşır (Aydın, 2017, s. 309).

7) Suçluluk duygusu: Bütün yaşanmışlığını, sevdiklerini geride bırakan mülteciler büyük bir suçluluk duygusu içerisine girerler (Aydın, 2017, s. 309). Özellikle savaştan kaçan mülteciler gittikleri yerlerde ülkelerini korumadıkları ve terk ettikleri için de suçlanırlar.

8) Ötekileşme ve yabancılaşma sorunu: Yabancı olarak kabul edilen mültecilerin toplum tarafından dışlanması veya asimilasyona tabi tutularak kendi kültürel ve kişisel değerlerinden soyutlanması, benlikleri üzerinde derin psikolojik yaralar bırakır. Yerel toplum tarafından dışlanan ve kabul görmeyen mülteciler yetersizlik ve eksiklik duygularına kapılırlar (Aydın, 2017, s. 310).

Sonuç olarak mülteci sorunu çok yönlü açılara ve sonuçlara sahip olduğu ve yaşamın her anına farklı bir şekilde sirayet ettiği için, tarih, ekonomi, edebiyat, felsefe, sosyoloji, psikoloji, politika, hukuk gibi birbirinden farklı disiplinlerin ilgi alanı içerisine dâhil olmuştur. Dolayısıyla mülteci sorununun çözümü noktasında bütün bu disiplinlerin ortak bir paydada bulunduğu bütüncül bir yaklaşımla hareket edilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 3: ÇAĞDAŞ AVRUPA YAZININDAN (ALMANYA-BELÇİKA) DÖRT ESERİN ‘MÜLTECİ SORUNU’ EKSENİNDE ÇÖZÜMLENMESİ

Toplumlar açısından sosyolojik, ekolojik, ekonomik, psikolojik türlü sorunların filizlenmesine neden olan savaşlar, büyük bir mülteci krizini de beraberinde getirmiştir. Günümüz dünyasında küresel bir krize dönüşen mülteci sorunu makro düzeyde toplumların ve mikro düzeyde de bireylerin hayatını birçok açıdan etkisi altına almıştır. Savaş yüzünden büyük bir şiddete maruz kalan ve hayatta kalmayı başaran mülteciler için yaşam, bir mülteci olarak yaşamının zorlukları ile dolmuştur. Bir yabancı olarak başka bir ülke toprağında hiç tanımadığın yüzler arasında, bilmediğin bir kültür ve yabancı olduğu bir dille, barınma ve işsizlik sorunları ile yüz yüze kalan mülteciler için bir diğer sorun ise, savaşın gölgelediği yaşamlarının bir de yasaların çizdiği sınırların arasında sıkışıp kalmasıdır.

Yabancılaşma ve yalnızlık buhranı içindeki milyonlarca savaş mağduru mültecilerin yanı sıra, sayıları milyonları bulan göç akını, gidilen ülkeler açısından da büyük bir entegrasyon sorununu beraberinde getirmiştir. Ölüm ve yaşam arasındaki tek yol ayrımı olan mültecilik, savaşların hüküm sürdüğü bir dünyada mevcudiyetini ve güncelliğini korumaya devam edecektir. Evrensel bir ateş topuna dönüşen savaştan hayatta kalma dürtüleriyle kaçmaya çalışan insanlar, hayat ışığını başka yerlerde aramaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı ile gündeme gelmeye başlayan ve II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemi ile büyüyen bu kriz, günümüzde bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Milyonlara dokunan ve insanlığın kapanmayan yarasına dönüşen mülteci sorunu birçok eserde işlenerek dünya edebiyatındaki yerini de almıştır. Bu çalışmada mülteci sorunu özellikle Almanya ve Belçika yazınından seçilen eserler üzerinden tematik olarak incelenecek ve ortaya konacaktır. Ancak öncesinde farklı dillerde kaleme alınan mülteci temalı eserlere göz atmak faydalı olacaktır.

3.1. Yüzyılın Paradigması Olarak Mülteci Sorununun Dünya Edebiyatına Yansımaları

Yankısı ve etkisi bütün dünyaya yayılan mülteci sorunu, dünya edebiyatının da ana temalarından biri olmuş ve oldukça büyük bir yayılım göstermiştir. Mülteci teması bu çalışmada Alman ve Belçika edebiyatından seçilmiş ve irdelenmiş eserler dışında,

dünyanın her yerinde edebi eserlerin konusu olmuş ve çeşitli açılardan işlenmiştir. Milyonlarca insanın yaşadığı sorunlara sessiz kalamayan yazarlar, bu soruna duyarsız kalamayarak çeşitli açılardan eserlerinde yer vermişlerdir. Çalışmamızın kapsamı gereği bu eserlerin her birine teker teker burada yer vermek mümkün olmadığından yalnızca bazılarına değinilecektir.

Afganistan doğumlu olan ve “Uçurtma Avcısı” adlı eseriyle oldukça ses getiren ünlü yazar Khaled Hosseini *Deniz Duası* olarak Türkçe ’ye çevrilen eserinde 2015 yılının Eylül ayında Avrupa sınırlarına ulaşmaya çalışırken küçük bedeni Akdeniz kıyılarına vuran ve bütün dünyayı derinden etkileyen Aylan Kurdi’ nin hikâyesinden yola çıkarak bu eserini kaleme almıştır (“Deniz Duası”, (t.y.)).

The New York Times’ın çok satan yazarları arasında yer alan Amerikalı yazar Alan Gratz’ın 2017 yılında kaleme aldığı ve “Mülteci” adıyla 2019 yılında Türkçe’ye çevrilen romanı dünyanın farklı yerlerinde farklı zamanlarda yaşayan üç çocuğun yaşamda kalabilmek için çıktıkları yolculuğu konu edinir. Bu üç hikayeden ilki, 1930’lu yıllarda Nazi Almanya’sının en büyük cehennemi olan toplama kamplarından kaçan Yahudi bir çocuk olan Josef’in ailesi ile bir gemiye binerek kaçıışı; ikincisi, 1994 yılında Küba’da yaşayan Isabel adında bir kızın ülkesinde açığa çıkan iç karışıklık sebebiyle yine ailesiyle bir sandala binerek Amerika’ya kaçıışı; üçüncüsü ise, Suriye’de başlayan savaşın 2015 yılında iyiden iyiye şiddetini arttırması sebebiyle Mahmud adındaki çocuğun yine yaşayabilecekleri güvenli bir yer bulma umudu ile ailesi ile birlikte Türkiye üzerinden Avrupa’ya yaptıkları yolculuktan oluşur (“Mülteci”, (t.y.)).

Alman aktivist, gemi kaptanı ve yazar olan Pia Klemp “Lass uns mit den Toten tanzen” adlı romanı ile savaş, ölüm ve zulmün pençesinden kurtulmayı başaran milyonlarca insanın Avrupa’ya sığınmalarını ancak Avrupa’nın kendisini bu sorunun dışında tutmaya yönelik yaptırımları ile Akdeniz’in sularına karışan ölüm çığlıkları ile nasıl bir tehlikeye dönüştüğünün eleştirisini yapmaktadır. Yaşanan insani felaketin önlenmesi adına elinden geleni yapmak için gönüllü olan yazar gerçek hayatta yaşadıklarını ve Avrupa sınırlarında yaşanan insan hakları ihlallerini eserine taşımıştır (“Lass uns mit”, 2019).

Suriyeli mülteci bir çocuk olan Abdullah Al-Sayed, Alman gazeteci Kerstin Kropac ile 2015 yazında Suriye’nin Rakka şehrinden kaçarak Almanya’ya gelene dek yaşadıklarını “*Geflüchtet Zu Hause in Deutschland, daheim in Syrien*” adlı eserde okuyucular ile

paylaşır. Abdullah'ın Türkiye ve Balkan ülkeleri üzerinden Almanya'ya olan yolculuğu Abdullah'ın bakış açısından aktarılırken aynı zamanda arka planda Abdullah'ın ailesine ve kültürüne ilişkin birçok veriye rastlanır. Ayrıca Suriye'de çaresizliğin pençesinde kalan diğer insanların içinde bulunduğu koşullar da aktarılır (Vogel, (t.y.)).

Başka bir İranlı mülteci Behrouz Boochani, bir tekne ile Avustralya'ya ulaşır ancak henüz karaya ayak basmadan mültecilerin işlemleri tamamlanıncaya kadar dünyadan soyut bir şekilde kalmak zorunda oldukları Manus Adasına gönderilir. Sığınmacıların iltica başvurularının değerlendirme süreci uzun yıllar aldığından, mülteciler uzun süre bu adada bir nevi hapsedilir. Burada yaşadıklarını ve Avustralya hükümetinin mülteci politikalarını eleştirdiği ve cep telefonu ile yazdığı “Dost Yok Sadece Dağlar Var” adlı eseri, Avustralya'nın en prestijli ödülllerinden olan Victoria Edebiyat Ödülü'ne layık görülür (Bag, 2019).

İtalyan yazar Fabie Geda'nın 2014 yılında yayınlanan “Denizde Timsah Var” adlı romanı, on yaşında Enayet adında Afganistanlı bir çocuğun yeniden yaşama tutunabileceği güvenli bir yere gidebilmek için insan tacirlerinin eline düşerek İran, Pakistan, Türkiye, Yunanistan ve İtalya'ya uzanan uzun ve zorlu yolları aşması gerekir (“The Daily Herald”, (t.y.)).

Vietnam doğumlu Amerikan vatandaşı Viet Thanh Nguyen adlı yazarın 2017 yılında kaleme aldığı ve 2019 yılında Türkçe'ye “Mülteciler” olarak çevrilen ve sekiz kısa hikâyeden oluşan kitabı, özellikle Vietnam'da açığa çıkan savaş nedeniyle yaşamları etkilenen çeşitli mülteci karakterler üzerinde şekillenmektedir. Kitabını dünya üzerindeki bütün mültecilere adayan yazarın kendisi, ağabeyi, annesi, babası ve eşi de 1954 ve 1975 yıllarında birer mülteci olarak yaşama tutunmaya çalışmışlardır. Hikâyelerin içerisinde mültecilerin yaşamlarını tehlikeye atan yolculuktan, toplumsal dışlanmadan, zor çalışma koşullarından, kaybedilenlere ve geride kalanlara duyulan özlemden, yaşanan kültürel entegrasyon ve kimlik probleminden oluşan çeşitli sorunlara işaret edilmiştir (Nguyen, 2019, s. 13-172).

Bütün dünya edebiyatlarında bir şekilde karşımıza çıkan mülteci sorunsalı Türk yazarlar tarafından da işlenmiş ve mültecilerin yaşadığı sorunları çeşitli açılardan topluma sunmuştur. Genel olarak bütünüyle ele alındığında göç olgusu özellikle Orhan Kemal'in ‘Gurbet Kuşları’ adlı eserinde ekonomik koşullardan ötürü kırsaldan sanayi kenti İstanbul'a olan göç hareketini işlerken, Ceyhun Tokgöz'ün ‘Aykırı Ölüm’ adlı

romanı yine ülke içerisinde Türkiye'nin doğusunda yaşanan terör olayları nedeniyle zorunlu olarak yer değiştirme olayını konu edinir. Adalet Ağaoğlu'nun, 'Fikrimin İnce Gülü' adlı romanı ise, 1960'lı yıllarda yine ekonomik sebeplerden ötürü bu kez yurt dışına, İkinci Dünya Savaşı'nda oldukça kayıp veren Almanya ile Türkiye arasında imzalanan Türk İşgücü Anlaşması kapsamında göç eden Türk işçilerin hikâyelerine yer verir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin önemli kalemleri arasında yer alan Yaşar Kemal de farklı yıllarda yayımladığı "*Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tanyeri Horozları* ve *Çıplak Deniz Çıplak Ada*" adlı eserlerinde yine göç olgusuna yer vermektedir. Bunların içerisinde özellikle "Tanyeri Horozları" adlı eserinde bu çalışmanın esasını oluşturan savaş sebebiyle yer değiştirme olgusuna rastlanmaktadır (Arslan, 2016, s. 3-13). Zülfü Livaneli'nin 2001 yılında Yusuf Nadi roman ödülünü kazandığı romanı "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" adlı romanı ise Sami adında bir gencin 12 Mart Türkiye'sinde yaşadıklarından sonra siyasi mülteci olarak İsveç'e göçünü ve ardından yaşadıklarını konu alır ("Bir Kedi, Bir", 2014). Orhan Çelik'in "Ar: Avrupa'ya Akan Mülteci Sorunu" adlı romanı ise 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbeden sonra Avrupa'ya akın eden mültecileri konu edinir. O dönem de Yunanistan' a kaçmak isteyen onlarca mültecinin Meriç Nehri'nde boğulması da eserde yansıtılmıştır (Zarakolu, (t.y.)). Kemal Siyahhan'ın 2016 yılında okuyucularla buluşan "Mülteci" adlı romanı, mültecilerin gittikleri yerlerde yaşadıkları, dışlanma, barınma, kültür çatışması, aidiyet ve kimlik, iş bulamama, düşük ücretlerle ya da uzmanlık alanları dışında çalışma, geçmişe özlem, yolculuk sırasında yaşanan zorluklar, iltica başvurusunda yaşanan bürokratik engeller gibi genel sorunlara yer vermesi sebebiyle tam anlamıyla bir mülteci romanıdır (Siyahhan, 2016: 171).

Başka bir yazar Orhan Özcimbit'in Orta Doğu'nun bir türlü doğmayan güneşi sebebiyle karanlıkta kalan milyonlarca mülteciye atfen kalem aldığı "Çalınan Hayatlar Mülteci" adlı romanı, Ali adında Iraklı bir mültecinin milenyumun ilk yıllarında memleketinde sürmekte olan savaş sebebiyle ailesini geride bırakarak Türkiye üzerinden zorlu bir yolculuğun ardından Hollanda'ya göçünü, bu süreçte yaşadıklarını ve ardından ailesini yanına alabilme mücadelesini aktarır (Özcimbit, 2009, s. 9-202).

Herkesin amacı barış dolu, güvenli bir dünyada yaşamakken, dünya üzerinde sürüp giden bunca savaşın insanlığa sağladığı nasıl bir çıkar olabilir? Savaşların en büyük enkazı konumuna düşen mültecilerin her birinin atlatmak zorunda kaldığı ve yukarıda

olduğu gibi nice edebi esere yansıyan hikâyeleri okumak ve aktarmak dahi bu denli zor iken, yaşamak zorunda kalmanın tarifi mümkün değildir. Özellikle mültecilerin son günlerde üzücü örneklerine medyada da rastlanan kamyon kasalarında ya da denizde boğularak hayatlarını kaybetme pahasına insan kaçakçılarından medet ummaları sebebiyle, dünyaya yön veren siyasi ve ekonomik güce sahip olan ülkelerin büyük bir insanlık utancında boğulması gerekir. Sonuç olarak, yukarıda farklı eserlerde de sergilendiği üzere dünyanın her yerinden insanın karşılaştığı ya da karşılaşma ihtimali olduğu mülteci sorununun örneklerine, dünyanın her yerinde farklı dillerde kaleme alınan edebi eserler de rastlamak, edebiyat ve gerçeklik bağlantısını açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında seçilen eserlerde, mülteci sorununun ne şekilde ele alındığı gerçek yaşamda mültecilerin karşı karşıya kaldığı hangi sorunların işlendiği aşağıda ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir.

3.2. Günter Grass

3.2.1. Günter Grass' ın Yaşam Öyküsü

Günter Grass, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Antlaşması ile Polonya sınırlarına dâhil edilen Gdansk (Danzig) şehrinin Langfuhr bölgesinde, 16 Ekim 1927 tarihinde Protestan bir baba (Wilhelm Grass) ve Kaşubyalı, Katolik bir annenin (Helene Grass'ın) oğlu olarak dünyaya gelir. 1933 yılında ilkokula ve 1937 yılında ise lise öğrenimine başlar. Ardından Hitler gençliğine katılır. 1942 yılında henüz on beş yaşındayken ailesinin içinde bulunduğu dar boğazdan kurtulmak amacıyla gönüllü olarak Nazi silahlı denizaltı (U-Bootwaffe) kuvvetlerine kaydolmasıyla okul hayatı sona erer. Hemen kabul edilmez ancak daha sonra üç aylık bir hizmet görevine çağrılır. 10 Kasım 1944'te henüz 17 yaşındayken hava kuvvetlerine yardımcı er olarak katılır ve 10. Panzer Dümeni "Frundsberg" de askerliğine devam eder. 20 Nisan 1945'te sağ uyluğundan ve sol omzundan yaralandıktan 18 gün sonra Marienbad yakınlarında yakalanarak, 24 Nisan 1946 yılına kadar kalacağı Amerikan esir kampına gönderilir. Serbest kaldığında 18 yaşında olan Grass, esir kampından kurtulduktan sonra lise öğrenimine devam etmek ister ama öğrenimini tekrar yarıda bırakır. Bazı geçici işlerde çalıştıktan sonra heykeltıraş olma arzusunun peşine düşer. 1947 ve 1948'li yıllarda Düsseldorf'ta bir taş ustasının yanında staj görür. 1948'den 1952'ye kadar geçen sürede Düsseldorf Sanat Akademisi'nde Grafik ve Heykeltıraşlık öğrenimi görürken, bir

yandan da geçimini sağlamak amacıyla bar fedaisi olarak çalışır. 1951’de ilk yurtdışı seyahatini İtalya’ya, 1952’de ikinci seyahatini ise Fransa’ya yapar. 1953’te Berlin’e taşınır ve Heykeltıraş Karl Hartung’un öğrencisi olarak Berlin Güzel Sanatlar Fakültesi’nde eğitimini sürdürür. 1954’te henüz 26 yaşında olan Grass, İsviçreli bale öğrencisi Anna Margareta Schwarz ile evlenerek bu evliliğinden dört çocuk sahibi olur. 1956 ve 60 yılları arasındaki zamanı, eşi ile birlikte Paris’te ve İsviçre’de geçirir. Paris’te *Die Blechtrommel* adlı eserini yazmaya başlar. 1959 yılına kadar Paris’te yaşadıkdan sonra yeni tanınmış bir yazar olarak 1960 yılından 1972 yılına kadar yaşayacağı Berlin’e tekrar taşınır (Brunssen, 2014, s. 27-47). 1972 yılında Anna Schwarz ile yolları ayrılan Grass’ın mimar ve ressam Veronika Schröter ile olan ilişkisinden ve Lektör Ingrid Krüger’den de birer kızı olur. 1976 yılında Veronika ile de yolları ayrılır ve aynı yıl Org sanatçısı Ute Grunert ile tanışır. 1979 yılında ise iki erkek çocuk sahibi daha olacağı ikinci evliliğini Ute ile yapar. 1986-87 yılları arasında eşi Ute ile birlikte Hindistan’ın Kalkuta bölgesine seyahat eder. 1987 yılında tekrar Almanya’ya döner (Neuhaus, 2012, s. 246-249, 291, 324-328). Ardından 1988’de Sovyetler Birliği’ne, Doğu Almanya’ya, 2002 ve 2004 yıllarında Yemen’e ve 2005 yılında tekrar Hindistan’a olmak üzere çeşitli ziyaretler düzenler (Brunssen, 2015, s. 22-25). 13 Nisan 2015’te ise bir enfeksiyon sonucu Lübeck hastanesinde 87 yaşında dünyaca tanınan bir yazar ve sanatçı olarak hayata gözlerini yumar (“Literaturnobelpreisträger Günter Grass”, 2015).

3.2.2. Günter Grass’ın Edebi ve Sanatsal Yönü

Sanatsal ve edebi açıdan oldukça üretken ve verimli bir yaşam süren Günter Grass, 87 yıllık ömrüne nesir alanında çeşitli eserler, makaleler, politik konuşmalar, radyo ve tiyatro oyunları, dramlar, opera metinleri, mektuplaşmalar, şiirler, röportajlar, heykeller, çizimler, grafikler, seçim dönemleri için yazdığı sahne metinleri, paneller, okumalar, dünyanın çeşitli yerlerine düzenlediği yurt dışı seyahatleri, jüri, editörlük ve Berlin Sanat Akademisi başkanlığı gibi çok çeşitli uğraşlar sığdırır ve almış olduğu onlarca ödülün de ortaya koyduğu üzere yaşamı boyunca üstün başarı sağlar (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 27-28).

Çocukluğundan itibaren okumayı ve resim yapmayı çok seven Grass’ın edebiyat alanındaki kariyeri, eşi Anna ve kız kardeşinin 1955 yılında Süddeutsche Rundfunk’a

(Güney Almanya Radyosu) gönderdiği şiirinin üçüncülük ödülü alması ile başlar. Ödülü aldıktan sonra ödül veren jürilerden birisi, Hans Werner Richter'e Grup 47'nin toplantısına Günter Grass'ı da davet etmesini önerir. Orada yaptığı okumaları *Akzente* adlı edebiyat dergisinin yapımcısı Walter Höllerers'in dikkatini çeker ve şiirlerinden bazılarını yayımlar. 1956 yılında ise Luchterhand yayınevi yazarın ilk kitabını basar (Grass, 2015a, s. 331-336). Böylece edebiyat dünyasına giriş yapar. Grass'ın edebiyat dünyası ile tanışmasına sebep olan ve yaşamında yeni bir sayfa açan ilk ödülü, yazın hayatı boyunca aldığı diğer onlarca ödüle giden yolu açar. Grass 1958 yılında, bir yıldan itibaren üyesi olduğu Grup 47 toplantılarından birinde *Blechtrommel* adlı eserinin yayınlanmayan bir metnini okuması üzerine Grup-47 ödülünü alır. 1965 ve -68 yıllarında sırasıyla Georg-Büchner ve Fontane ödüllerini alır. 1976'da Harvard Üniversitesi tarafından, 1993'te Danzig Üniversitesi tarafından fahri doktora ve aynı zamanda onursal vatandaşlık unvanı verilir. 1982'de ise en önemli İtalyan kültür ödülü olan Antonio-Feltrinelli ödülünü alır. Bir yıl sonra Berlin Sanat Akademisi başkanlığı görevini üstlenir. 1996'da ise sunduğu kültürel hizmetler bakımından Kopenhag Üniversitesi tarafından Danimarka'daki en önemli ödüller arasında yer alan Sonning ödülüne layık görülür. 1999'da ise bütün dünyada en seçkin ödül olarak kabul gören Nobel Edebiyat ödülünü alır. Aynı yıl İspanya edebiyat dünyası açısından Nobel ödüllerinin bir çeşidi olan Prinz-von Asturien ödülünü alır (Brunssen, 2014, s. 16-25).

Günter Grass, eserlerinde tarihsel ve yaşanmış gerçekliği geniş çaplı olarak göstermekle sınırlı kalmayıp, bunları grotesk tarzdaki kurgu dünyasının araçlarıyla büyük boyutlu bir resim gibi betimler (Frenzel, 1984, s. 651). İnsan yaşamının derin boyutlarını ele alan yazarın eserlerinde öne çıkan karakteristik özellikler arasında, her daim güncelliğini koruması, kendi yaşamından kesitleri ilham alarak karakterlerini şekillendirmesi, sanatsal yöne sahip olmanın verdiği avantajla kullandığı dilin oldukça betimleyici ve görsel bir özelliğe sahip oluşu sıralanabilir. Genel olarak Grass, eserlerinde daha çok memleketi Danzig'i, Nasyonal Sosyalizm'in Almanya'daki arka planı ve meydana getirdiği sonuçları ele alır. Grass'ın eserlerindeki karakterler ise acı, merhamet ve melankoli ile doludur (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 32). Savaş sonrası Alman edebiyatında önemli bir yere sahip olan eserleri, tarihi her daim canlı tutuşu ile geçmişin unutulması karşısında verdiği çabadan ötürü, anımsama edebiyatı olarak (Erinnerungsliteratur) da kabul edilir. Tarihin unutilan yönleri, eserlerinde tekrar gün yüzüne çıkar. Yaşamında

özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında onu derinden etkileyen kişi ve olaylara sık sık yer verir. Vietnam savaşını protesto etmek amacıyla köpeğini yakmak isteyen bir öğrenci ile lise öğretmeni etrafında kurguladığı *örtlich betäubt (Lokal Anestesi)* adlı romanında, askerlik sürecinde fazlasıyla korktuğu General Schörner’ı temsilen insanları hiç düşünmeden asan Krings adlı karakteri yaratır (Grass, 2015a, s. 112). Eserlerini oluştururken kendi yaşamındaki deneyimlerinden ilham alan yazar, yaşam hikâyesi içerisindeki bazı detayları kalemi aracılığıyla eserlerine nasıl yansıttığını ve örneklerini *Beim Häuten der Zwiebel (Soğanı Soyarken)* adlı eserinde sıklıkla anlatır. Örneğin gittiği lisenin girintili çıkıntılı bodrumunu *Hundejahre (Köpek Yılları)* adlı eserinde, Lise öğretmenin Naziler tarafından ele geçirilerek ortadan kayboluşu karşısındaki suskunluğundan ötürü duyduğu pişmanlığı, öğretmen karakterini *Der Butt (Pisibalıği)* adlı eserinde kullanmasına neden olur. Savaş sonrası lise öğrenimini bitirmek için yeniden liseye kaydolun yazar, bir dersten fazla duramaz ve okulu ikinci kez yarıda bırakır. Daha sonra yeryüzünden kurtulup kendi içine kapanmak için bir madende kuplaj işçisi olarak çalışmaya başlar. Maden ocağı ile ilgili yaşantısının izlerine *Hundejahre* adlı eserinde rastlanır (Grass, 2015a, s. 40-41, 188, 190). Savaş bitiminde esir düşen Grass, uzun süre açlıkla sınanır. Amerikalı bir politikacı tarafından bütün savaş esirlerinin açlıkla terbiye edilmesi ve cezalandırılması adına günlük verilen besin değeri 850 kalori ile sınırlandırılır. Bu durum Grass’ın oldukça kilo kaybetmesine sebep olur. Bu deneyimi ise yine *Der Butt* adlı eserinde genel olarak yaşanan açlık sorununu ele almasına neden olur (Grass, 2015a, s. 140-141).

1959 yılında yayımlanan, 1999 yılında Nobel edebiyat ödülü kazandıran ve 24 farklı dile çevrilen *Die Blechtommel (Teneke Trampet)* adlı eserinde üç yaşına kadar büyüeyebilen, sonrasında fiziksel olarak büyümesi duran ve 30 yaşında bir ıslah evine yerleşen Oskar Matzerath adlı bir çocuğun gözünden 1930 ve 1950’li yılların Almanya’sını anlatan Grass, kullandığı üslup ile adeta bir resim çizer okuyucularına (Aytaç, 2005, s. 479). Bu eserinde tarihi olayları gerçek üstü grotesk ve betimsel bir dille ifade eder. Çoğunlukla Doğu Prusya lehçesi kullanır. Oskar ile birlikte İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki tarihi, dini, cinsel, ahlaki tabularla savaşır. Bu eseriyle gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında büyük bir başarı yakalar (Baumann ve Oberle, 1985, s. 239-240). Savaş sonrası edebiyatı içerisinde o güne kadar yayınlanan hiçbir eser söz konusu eserin elde ettiği başarıyı yakalayamamıştır. Eserin açığa çıkardığı bu

etki, 1979 yılında Volker Schlöndorff tarafından sinemaya uyarlanmasını sağlar (Nürnberg, 1995, s. 471-472).

İkinci Dünya Savaşı'nın Danzig şehrinde geçen ve 1961 yılında yayınlanan ikinci eseri *Katz und Maus (Kedi ve Fare)* lise dönemindeki bir grup gencin savaşın şiddetlenmesi üzerine savaşa katılmaları sonucunda yaşadıklarını anlatır. Söz konusu eseri ilk yayınlandığı zamanlarda gençler üzerinde olumsuz etki yaratacağı gerekçesi ile zararlı görülür. Ancak daha sonraları okullarda okutulmasına izin verilir. Yazar bu eserini, askerdeyken silah kullanmayı reddeden bir askerden etkilenerek oluşturduğu karakter Joachim Mahlke'nin taktığı ve "kulplu kış" adını taktıkları şapkadan, görev zamanında giydiği ve tam bir hayal kırıklığı olan üniformadan esinlenerek kaleme alır (Grass, 2015a, s. 74, 81). Bu eserinden iki yıl sonra 1963'te yayımlanan eseri *Hundejahre (Köpek yılları)* ile *Danziger Trilogie* denilen Danzig üçlemesini tamamlamış olur. Grass, Danzig üçlemesinin üçüncü cildi olan *Hundejahre* adlı eserinde Adolf Hitler'in çok sevdiği Prens adlı köpeğine odaklanır. Köpekler üzerinden Nasyonal Sosyalizmin ırkçı eylemlerini ve söylemlerini alaycı bir dille eleştirir (Grass, 2015a, s. 117). Grass'ın memleketi Danzig şehri, bu üç eserinin ortak noktası olduğu için 1970'den itibaren bu eserler Danzig Üçlemesi (Danziger Trilogie) adını alır (Brunssen, 2014, s. 31).

1949 sonrası sosyalist çatı altında yaşayan Doğu Almanya vatandaşlarının çoğunun mutsuzluğuna sebep olan yaşam ve çalışma koşullarını aktardığı *Die Plebejer proben den Aufstand* adlı geniş çaplı tiyatro eseri 1966 yılında okuyucularla buluşur. Grass, 1968 yılında ise Pavel Kohout ile aralarında geçen diyalogları yazdığı *Briefe über die Grenzen* adlı eseri ve çeşitli makale, sohbet ve yorumları da edebiyat dünyasına kazandırır (Brunssen, 2014, s. 18, 206-207).

O güne değin yazdığı eserleri tamamen geçmiş ile bağlantılıyken ilk kez 1969 yılında yayınlanan ve 1967 yılının Berlin'ini anlattığı (Nürnberg, 1995, s. 472) *örtlich betäubt* adlı eserinde güncel bir konu olan öğrenci hareketleri üzerine eğilir. Politik düşünce ve olaylar arasındaki ilişkiler, 1967 yılının öğrenci ve öğretmen ayaklanmaları üzerinden yansıtılır. Bir taraftan Nazi dönemindeki bireysel deneyimlerin karşı örneğini eleştirel bir şekilde yansıtırken, diğer taraftan bütün olayı bir dış tedavi motifi çerçevesinde sınırlandırır (Beutin, Ehlert, Emmerich, Hoffacker, Lecke, Lutz, Schnell, Stein ve Stephan, 1979, s. 494). Politik ve ahlaki zeminde ele aldığı karakterler

üzerinden karşılıklı olarak birbirini etkileyen bireysel ve toplumsal gelişimin gerekliliğine dikkat çeker (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 31, 35).

1977’de yayınlanan *Der Butt* adlı eseriyle düz yazı alanındaki uluslararası imajını pekiştirir. Bahsi geçen eserin “Ilsebill salzte nach” ile başlayan ilk cümlesi, 2007 yılında Alman edebiyatındaki en iyi başlangıç cümlesi seçilir. Yurtdışında da büyük yankı uyandıran eser, en çok satanlar listesinde zirveye oturur. Time gazetesi tarafından yılın en iyi kitaplarından biri olarak seçilir. Edebiyat eleştirmeni Heinrich Vormweg tarafından ise, yetmişli yılların en başarılı kitabı olarak yorumlanır. *Der Butt* bir taraftan kan, şiddet, savaş, ölüm ve deliliğin üzerine odaklanan; diğer taraftan anaerkil dönemin sonundan itibaren kadınların erkek egemen bir dönemde yaşadığı acıları gözler önüne sererek cinsiyetler arası ilişkilerin tarihini anlatan bir eserdir. (Neuhaus, 2012, s. 296-298). Otobiyografik öğelerin yanı sıra eserde, kadınların toplum içerisindeki gelişim tarihine, özgürleşme alanındaki problemlerine ve yazarın Danzig’e düzenlediği ziyaretin izlerine de rastlanır. İlk zamanlardan günümüze dek insanlık tarihinin gelişimini geniş çaplı, masalsı ve epik bir resim gibi sunar (Beutin vd., 1979, s. 494).

Grass’ın 1980 yılında yaptığı Asya seyahati, onu *Kopfgeburten oder Die Deutschen sterben aus (Kafadan Doğumlar veya Almanların nesli tükeniyor)* adlı politik eserini yazmaya teşvik eder. Burada aşırı artan nüfus, kıtlık, üçüncü dünya ve atom tehdidi gibi konular üzerinde durur. Yunan mitolojisinden etkilenecek kendi kurtuluşu için çabalayan Sisifus motifini kullanır (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 32, 37).

1986 yılında ise *Die Rättin (Dişi Fare)* adlı eseri yayınlanır, 1997’de ise sinemaya uyarlanır. 1992’de yayınlanan *Unkenrufe* adlı anlatısı, Almanların kendileri ve doğudaki komşularıyla uzlaşma çabalarını konu edinir. 1848 yılından günümüze dek Alman tarihinin panoramasını ve özellikle Alman birliğini gözler önüne serdiği ve 1993 yılından itibaren yoğun bir şekilde üzerinde çalıştığı son romanı *Ein weites Feld*, 1995 yılında yayınlanır. Yazar bu eserinde 1871 yılındaki ilk Alman cemiyetinin yanı sıra, Berlin duvarını ve duvarın yıkılışı ile yeniden birleşme sürecini de okuyucularına sunar. Oldukça şiddetli tartışmalara sebebiyet veren bu eseri Grass’a Hans-Fallade ödülünü kazandırır. Ardından mültecilerle dolu ve Nazi propaganda gemisi Wilhelm Gustloff’un batışını konu eden noveli *Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü)* 2002’de yayınlanır. Bundan bir yıl sonra ise erotik içerikli şiir derlemesi olan *Letzte Tänze* yayınlanır (Brunssen, 2014, s. 22-24,138-141).

1956 da yayınlanan *Die Vorzüge der Windhühner* adlı şiir kitabı, gündelik hayatın konu ve olaylarını işlediğinden günlük yaşamın gerçekçi tasvirine giden bir yol olarak değerlendirilir (Aytaç, 2005, s. 479). Kara kalem resimleri, heykelleri ve düzyazı eserlerinin yanı sıra gerçeklikle harmanlanan ve nesnelere tasvir ettiği oldukça hüzünlü 55 şiiri de edebiyat dünyasına katılır. 1967 yılında yayınlanan bir sonraki lirik eseri *Aufgefragt* politik ve biyografik öğelerle örüldüğü gibi gerçekçi ve ironik bir tarza da sahiptir. 1983 yılında yayınlanan *Ach Butt, dein Märchen geht böse aus* adlı eserinde daha çok *Der Butt* ve *Die Rättin* adlı eserlerindeki şiirleri derler. 2012 yılında İran'a karşı girişilecek olan savaş karşısında kırılğan olan dünya barışının bozulması ile başta İsrail olmak üzere bu girişimi desteklemek adına İsrail'e denizaltı botu veren ve zaten tarih boyunca yeterince suçlanan Almanya'yı ve bütün dünyayı bu tehlike karşısında uyarmaya çalışmak için yazdığı şiiri *Was gesagt werden muss* ve *Europas Schande* adlı bazı politik şiirleri, *Süddeutsche Zeitung* adlı gazetede yayınlanır ve büyük yankı uyandırır. Almanya'daki Yahudi temsilcileri, Alman politikacılar ve birçok Alman medya organları tarafından Yahudi ve İsrail düşmanı olarak nitelendirilir (Brunssen, 2014, s. 16-25, 96-99).

Grass romanlarında oldukça değişken bir zaman yapısı kullanır. *Danziger Trilogie*, *örtlich betäubt* ve *Das Tagebuch* adlı eserlerinde de olduğu gibi anlatım biçimi bir hatırlama süreci içerisinde karşımıza çıkar (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 45). Birçok eserinde karakterlerin yüzünü genellikle geçmişe çevirip hafızalarında biriken anıları kullanarak olayları anlattığı bir düzlem inşa eder. Hafızanın katmanlarını bir soğana benzettiği 2006 yılında yayınlanan otobiyografik eseri *Beim Häuten der Zwiebel* adlı eserinde hafızayı bir soğanın katmanlarına benzetir:

“Sorularla sıkboğaz edildiğinde, harf harf okunabilecek her şey serbest kalabilsin diye kabuğunun soyulmasını bekleyen bir soğana benzer bellek. [...] En üstteki, henüz kuru kuru çitirdayan kabuğun altında ikinci tabaka vardır, kaldırılır kaldırılmaz altından nemli bir üçüncü tabaka çıkar ortaya, onun altında dördüncü bekler ve beşinci; fısıldeşirler” (Grass, 2015a, s. 12).

Grass eserlerinde savaş döneminde işlenen “kolektif suç” gibi her türlü tabuyu ele alarak yoğun bir şekilde eleştirmesi açısından birçok yazar karşısındaki özgünlüğünü ortaya koyar. Aynı zamanda gerçeği sadece ayna tutarak yansıtmaz, kendi kurmaca figürleriyle gerçek olayları birbiriyle kaynaştırır. Alman bir babanın ve Kaşubya'lı bir annenin oğlu olan Grass, coğrafik ve etnik kökeni sebebiyle birbirinden farklı uluslararası bölgelerde sık sık bulunup farklı ülkelere seyahat ettiği için geniş, çok

yönlü ve tarafsız bir bakış açısı kazanmıştır (Swiatlowski, 1985, s. 14). Hatta gerek sanat gerekse sosyolojik olaylar karşısındaki çok yönlü duruşu açısından Goethe ve Gottfried Keller ile karşılaştırılabilecek niteliktedir (Ecevit, 1992, s. 134-135).

Grass hem memleketinin günümüz dünya sınırlarında bulunduğu ülke Polonya'da hem de Almanya'da eserlerinin sanatsal bir yönü olmadığına dair şiddetli eleştiri oklarının hedefi olur. Yapılan eleştiriler politik açıdan daha da ileri götürülerek Polonya'ya karşı önyargılı bir tutum takındığı ve tarihi yanlış aktardığı ileri sürülür. Eserlerine karşı şüpheli bir atmosfer oluşur. Bu nedenle *Blechtrommel* adlı eseri yayınlanmasından 25 yıl sonra Polonya okurlarına ulaşır. Resmi olarak yayınlanmıyorsa 1970 yılında gerçekleşir (Swiatlowski, 1985, s. 9).

Grass modern tarihin dayanılmaz sahneleri, ideoloji hastalığı, yıkıntı ve ölüm manzaralarını eserlerine yerleştirmek yerine, çocuksu saflığı ön plana çıkararak umudu yeşertmeye çalışır. Oskar Matzerath ve Amsel Brausel adlı karakterler, radikal bir şekilde bilinçli olarak tarihsel olaylarla aralarına mesafe koyarlar. Bu çocuk karakterlerin yaşananlar karşısındaki uzak durma çabası, egemenlik uğruna verilen ölümcül savaşı, bir toplum tarafından organize olarak işlenen herhangi bir suça karşı ortak olmayı, yıkım ve yeniden yapımın saçma etkileşimini, zenginlik ve gücü, emir ve rütbe sahiplerinin insanların kaderini belirleme noktasında emir verme hakkına sahip olmalarını ve bundan duydukları zevki reddetmesi ve bunlardan kaçınma olarak yorumlanabilir (Swiatlowski, 1985, s. 15-16). “Çocuklar için yapılan teneke trampetimi kullanarak yetişkinlerle aramda gerekli mesafeyi koruyabilme yeteneğim, kilerin merdivenlerinden yuvarlanmadan hemen önce çınlayan sesimle kendini gösteriverdi” (Grass, 2016b, s. 71) cümlesiyle ana karakter Oskar'ın yetişkinlerle arasına koyduğu mesafeyi dile getirmesi, yukarıda ileri sürülen yorumu destekler niteliktedir.

Grass, yarattığı karakterlere genel olarak fiziksel açıdan aşırılıklar katarak onları deforme eder ve alışlagelmiş doğal boyutların dışında tasvir eder. Cüce olarak kalan Oskar Matzerath'ın biyolojik kısıtlılığı ve içe kapanıklığı “[...]; ben, o üç yaşındaki çocuk, cüce, parmak çocuk, üzerine kat çıkılamayan bir bacaksız olarak kaldım [...] üçüncü yaş günümünden sonra bir parmak dahi büyümedim” (Grass, 2016b, s. 66); Joachim Mahlke'nin gırtlığındaki çıkıntının anormal boyutu “[...] Mahlke'nin âdemelması kocamandı, sürekli hareket ettiği ve gölge yaptığı için de dikkat çekiyordu. [...] Güzel biri değildi. Âdemelmasını düzelttirmesi gerekiyordu aslında” (Grass,

2016a, s. 8, 37) ve manastır baş rahibesi Margarete Ruschs'un iri vücut ölçüsü, eserlerinde yer alan karakterlerin fiziksel aşırılıklarına örnek verilebilir (Swiatlowski, 1985, s. 19).

Almanya açısından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasındaki en büyük etkiye sahip olan Versay Antlaşması'na atıfta bulunarak tarihteki gerçek izleri eserlerine monte eder. “[...] Sonunda savaş kendini tüketip bitirdi. Uzak gelecekte başka savaşlara neden olacak barış antlaşmaları yapıldı” (Grass, 2016b, s. 45) diyerek sona eren Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yapılan antlaşmaları eleştirir. Yazın hayatı boyunca adeta yarı tanrı rolüne bürünerek oldukça araştırmacı bir yol izler (Vormweg, 1985, s. 61) ve yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği bulguları ve tarihi izlerin sembollerini eserlerinde kullanmaktan kaçınmaz. Örneğin *Im Krebsgang* adlı romanında ayrıntılı olarak anlatılan Nazilerin propaganda aracı olarak inşa ettirdikleri Wilhelm Gustloff gemisine, *Die Blechtrommel* adlı eserinde de rastlanır: “[...] Bu ikilinin daha sonra KdF (Sevinçten Güç Doğar Organizasyonu) gemisi “Wilhelm Gustloff”un şezlonglarında ya da kurtarma filikalarının önünde, hatta Doğu Prusya deniz hatlarında seyreden “Tannenberg” gemisinin gezinti güvertesinde çekilmiş fotoğrafları da var” (Grass, 2016b, s. 45).

Ayrıca bazı romanlarının kahramanlarına daha sonra yazdığı romanlarda tekrar yer verir. Örneğin *Im Krebsgang* adlı eserinde yer alan Tulla Pokriefke karakteri, aynı zamanda *Katz und Maus* adlı eserde de karşımıza çıkar (Grass, 2015a, s. 38). *Beim Häuten der Zwiebel* adlı eserde, savaş sona erdiğinde yer değiştirme ile ilgili yetkili makamların evlerini terk etmek zorunda kalan ailesini, durumu iyi olan bir çiftlik sahibinin daha önce domuzları için kullandığı iki odalı bir ahıra yerleştirdiğini anlatır. Savaşta yerinden edilmeyen insanların da, en az mülteciler kadar savaştan etkilendiğini “[...] , coşkuyla kutlanan savaşın mağdurunun sadece o mülteciler değil kendileri de olduğunu kabule kimse yanaşmıyordu” (Grass, 2015a, s. 204) sözleriyle dile getirir. Yetkili bir güç olmadıkça herkesin mülteciler karşısında duyarsız kaldığını ise “[...] “Nereden geldiyseniz oraya gidin!” olmuştu arazisine güvenen çiftçinin yanıtı” (Grass, 2015a, s. 204) sözleriyle gözler önüne serer. Yine mülteci sorununu ele aldığı diğer bir eseri *Im Krebsgang*'da ailesi de dâhil olmak üzere Almanların İkinci Dünya Savaşı nedeniyle mülteci konumuna düştüğünü ve nasıl etkilendiğini oldukça etkileyici bir anlatım tarzı ile dile getirir.

Yazar yaşam öyküsünü yazdığı *Beim Häuten der Zwiebel* adlı eserinde ona büyük acı ve üzüntü veren olayları, pişmanlık veren tercihlerini dile getirir. Savaş döneminde Nazi

güdümündeki medya organları tarafından aktarılan savaş zaferleri ve orduya ilişkin olarak yapılan övgü dolu gururlu sözler, Grass'ın Nazi ordusuna karşı sempati duymasına sebep olur ve savaşın uzun sürmesi durumunda orduya denizaltı eri olarak katılmayı umut eder (Grass, 2015a, s. 20). Hitler yönetiminin vaatleri karşısında kendisinin de heyecanlandığını ve etki altına alındığını itiraf eden yazar bu durumu şu sözleriyle aktarır: “[...] Kolay etki altında kalan biriydim, -heyecanla ve heyecan vererek- “Yeni Zaman” diye adlandırılan dönemin sunduğu her şeye istekliydim” (Grass, 2015a, s. 25-26). Ancak bu heves ve istek daha sonra ömür boyu sürecek olan bir vicdan azabı olarak kalır ve büyük pişmanlık duyar. Nazilere karşı başlangıçta beslediği duyguları açıkça dile getirmekten kaçınmayan yazar, yüreğinde hissettiği suç duygusunu şu şekilde ifade eder:

“[...]; ama suç-kanıtlanabilse de, üstü örtülse de, tahmin olarak kalsa da- kalıcıdır. [...] Suç çöküntü olup kalır, silinecek bir leke, kurutulacak su birikintisi değildir. [...] Ama pek çok kişi sustuğu için, insan kendi suskunluğunu yok saymaya, onun yerine genel suçu ortaya sürmeye, ya da kendisinden üçüncü tekil kişi olarak söz etmeye heveslenir: O idi, der; o gördü, o yaptı, o dedi, o sustu...” (Grass, 2015a, s. 33).

Yazar gençliğinde Hitler Gençliği'nin bir üyesi olduğunu, Nazilere ve Adolf Hitler'e karşı sonsuz ve sorgusuz bir inanç beslediğini ifade ederek, bu noktadaki hatanın tamamıyla kendisinde olduğunu yapılan propagandalara aldanmaması gerektiğini de ekler: “Hem o delikanlıyı hem de kendimi temize çıkartmak için, “Bizi kandırdılar!” bile diyemem. Hayır, biz kandırılmamıza izin verdik, ben kandırılmaya izin verdim” (Grass, 2015a, s. 38-39). İşlenen büyük insanlık suçu karşısında kendisini sorgulayan ve eleştiren yazar, bu suçu başkalarının üstüne yıkarak genel suçu ifade etmek yerine, bu suçtaki rolünün ağırlığı altında kalır. Henüz on altı yaşındayken Nazi üniformalarına karşı büyük bir ilgi duyan ve bu üniforma sayesinde dikkat çekici görüldüğünü düşünen Grass, silahlı hizmete gönüllü olarak katılışının gençlik hatası veya aptallığı olarak kabul edilemeyeceğinin altını çizer. Üniformanın büyüğü ve düşmanı bozguna uğratma isteği dışında özellikle aile olarak kaldıkları iki odalı ev ortamının kötü şartları da evinden uzaklaşma ve askere gitme noktasında önemli bir etkiye sahip olur (Grass, 2015a, s. 61- 65). Askere yazılma isteği başlangıçta çok genç olduğu gerekçesiyle kabul edilmez. Daha sonra üç aylığına yedek er olarak Reich Çalışma Hizmeti'ne alınır (Grass, 2015a, s. 67,73). Savaşın her askeri bir katile dönüştürdüğünü dile getiren Grass, hissettiği vicdan yükünü şu sözleriyle dile getirir:

“[...] Gençlik yıllarımın budalaca gururu içinde benimsediğim şeyi, savaştan sonra kabaran utancım içinde susarak geçiştirmek istemiştim. Ama yükü içimde kaldı ve hiç kimse hafifletemedi bu yükü. Beni sonbahar ve kış ayları boyunca uyuşturan piyade eri eğitimi sırasında, daha sonra gün ışığına çıkan o savaş suçlarıyla ilgili hiçbir şey kulağımıza gelmemiş olsa da bunlardan habersiz olduğumu iddia etmek, milyonlarca insanın yok edilmesini planlamış, örgütlemiş ve uygulamış olan bir sistemin parçası olduğuma gözlerimi kapamama neden olamazdı. Bilfiil suç ortaklığı yapmakla suçlanmasam da bugüne kadar gelen bir şey var ki ona ortak sorumluluk deniyor. Bundan sonraki yıllarımı bununla yaşayarak geçireceğim kesin” (Grass, 2015a, s. 88, 98-99).

Yazar biyografisini yazdığı eserinde her ne kadar savaşa gönüllü olarak katılmanın utancı ile vicdan azabı çekse de, kimseye zarar vermemiş olmasının, yaşadığı pişmanlığın ruhunda yarattığı yangına az da olsa su serptiğini ifade eder: “[...] Savaşın tam anlamıyla içine girdiğim hafta boyunca, asla gez göz arpacık demedim, asla tetiğe parmağımı değdirmedim, bir tek atış bile yapmadım diye sık sık iddia etmem, içimden atamadığım utancı sonradan yatıştırmaya yaradı ne de olsa. Ne olursa olsun, şu kesin: Ateş etmedik” (Grass, 2015a, s. 126).

Nazilerin İkinci Dünya Savaşı esnasında işledikleri savaş suçlarını savaşın bitiminde duymaya başlayan yazar, kendi halkından insanların böylesine insanlık dışı uygulamalar yapabileceğine ihtimal vermese de toplama kamplarına ait gördüğü resimler duyduğu açlığı bastıran ve ömür boyu süren bir utancı iliklerine kadar hissetmesine neden olur:

“[...] Siyah-beyaz fotoğraflar, Bergen, Belsen, Ravensbrück... Toplama kamplarının resimleri. Yığılmış cesetleri, fırınları gördüm. Açlık çeken, açlıktan ölmüş, sıskalıktan iskelete dönmüş ama hayatta kalmış, bir başka dünyanın insanlarını gördüm, inanılmazdı. Durmadan aynı şeyi soruyorduk: “Bunları Almanlar mı yapmış?” “Almanlar asla yapmadı bunu.” “Almanlar böyle şey yapmaz.” [...] Bilmeden, ya da daha doğrusu bilmek istemeden, yıllar geçtikçe küçülmeyen, eskimeyen ve hâlâ acısını çektiğim bir suça katılmış olduğumu yavaş yavaş kavramam ve kendime tereddütle itiraf etmem zaman aldı. Açlık için olduğu gibi suçun ve arkasından gelen utancım da içimi kemirdiği, durup dinlenmeden kemirdiği söylenebilir; ama açlığım bir süreliğineydi, oysa utanç...” (Grass, 2015a, s. 167).

Grass’ın “Eskiden olduğu gibi bugün de, üçüncü tekil şahsın arkasına gizlenmek geliyor içimden” diyerek başladığı cümlelere dayanarak, anlatımlarında sıklıkla birinci tekil şahıs ile üçüncü tekil şahsı kullandığı ileri sürülebilir. Eserin dili bazen eleştirel, bazen duygusal, bazen nesnel ve bazen de ironik ve eğlenceli olabilir (Grass, 2015a, s. 9). *Beim Häuten der Zwiebel* adlı eseriyle kendisini ve geçmişteki tercihlerini ve edimlerini sorgulayan yazar, eleştirel dilini kendisine karşı da kullanır.

3.2.3. Günter Grass’ın Politik Yönü

Eserlerinde çoğunlukla Almanya'nın geçmişiyle, Nasyonal Sosyalizm'in neden, sonuç ve yansımalarını işleyen Grass, 1960'lı yılların ortalarında bunlara ek olarak politik ve toplumsal konular üzerine de eğilmeye başlar. Örneğin 1966'da çıkan eseri *Die Plebejer proben den Aufstand* adlı eserindeki merkezi konu, o zamanlar yeni kurulmuş olan DDR'deki (Alman Demokratik Cumhuriyeti) Doğu Almanlar'ın 1953 yılında kalkıştığı isyan ile ilgilidir. 1969'da yayınlanan *örtlich betäubt* adlı eserinde de yine politik konulara rastlanır. Burada Batı Almanya'da ve diğer batı dünyasında zirveye çıkan 68-Kuşağı'nın protesto hareketlerini tartışır. Öğrenci hareketleri tarafından desteklenen devrimsel veya reform hareketlerin politik değişimdeki rolü üzerinde durur. Sosyal demokrasi çizgisindeki Grass'a göre toplumsal ilerleyiş devrimden ziyade küçük ama akıllı adımlarla mümkün olur (Brunssen, 2014, s. 48-49).

Özellikle 1961 yılında kurulan ve Almanya'yı ikiye bölen Berlin Duvarı'nın yapımına karşı olduğunu dile getirdiği iki açık mektup, politika ile ilgili olarak attığı ilk adım olarak kabul edilir. Politika alanında attığı sonraki adımlarda Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD) lideri Willy Brandt ile olan karşılaşmasının önemi büyüktür. Grass 1965 yılında birçok yazarın katıldığı Sosyal Demokrat seçim ofisinin kurulmasına öncülük eder. Böylelikle Almanya genel seçimlerinde SPD adına elliden fazla etkinliğe katılarak partiyi destekler ve parti adına propaganda yapar. Politikaya katılan yazarların anlaşılır ve doğal olması gerektiği üzerine yaptığı *Rede über das Selbstverständliche* adlı konuşmasıyla Georg Bühner ödülü alır. Altmışlı yılların sonunda Sosyal Demokrat Parti adına aktif bir şekilde seçim çalışmalarına ve gezilerine katılır. Hükümet adına okunan bildirgenin her cümlesini Grass yazmıştır. Ancak partisinin eski Nazi üyesi Kurt Georg Kiesinger'in başkanı olduğu Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) partisi ile koalisyon kurması üzerine partisi ile arası açılır. Hatta bu birlikteliği “adi bir evlilik” olarak niteler (Brunssen, 2014, s. 50-51).

Grass'ın politik girişimleri onun 150'nin üstünde konuşma, sohbet ve röportaj yapmasını, aynı zamanda makale, deneme, açık mektuplar, yazışmalar kaleme almasını ve *politisches Tagebuch* adlı eserini üretmesini sağlar. Bunların merkezinde İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Vietnam Savaşı, Irak Savaşı, Alman Birliği meselesi, Nazi dönemi, Yahudi soykırımı, Demokratik Sosyalizm ideolojisi, Amerika ve İsrail gibi dünya politikası üzerinde rol sahibi olan ülkelerin çatışmaları, Avrupa Entegrasyonu ve günlük politik meseleler yer alır (Brunssen, 2014, s. 52-53). Grass, Almanya Federal

Devletin demokratikleşme sürecinin sosyal demokrasi ile hızlanacağına ve böylelikle ahlaki normların da güç kazanacağına inanmıştır (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 37).

1970'li yıllara gelindiğinde toplumsal gelişimin gerçekleşmesi sorunu Grass'ın politik konumunu şekillendirmeye başlar. İkinci Dünya Savaşı sonunda gelişen sosyal demokrat yönü, Nasyonal Sosyalizm'in korkunç sonuçlarına dayanır. Demokrasi ve sosyalizmin sentezi ile Grass, kapitalist Batının sömürgeci yapısı ve doğu Avrupa komünizminin otoriter uygulamalarını da bertaraf ederek üçüncü bir kapı aralar (Brunssen, 2014, s. 54-55). 1972'de yayınlanan eseri *Aus dem Tagebuch einer Schnecke* adlı eserinde insanın geçmişiyle veya tarihle olan bağlantısını, varoluşunun bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkarır (Cepl-Kaufmann, 1985, s. 46). Burada yine politik meseleler üzerine yoğunlaşır. Özellikle Nasyonal Sosyalizm'in, Danzig Yahudilerinin, o dönemin güncel politik olayların izini sürer ve sosyal demokrasi açısından iktidar değişikliğinin gerekliliği üzerinde durur. Yetmişli yılların sonlarında Heinrich Böll ve Carola Stern ile birlikte Demokrasi ve Sosyalizm alt başlığıyla L76 dergisini çıkartırlar (Brunssen, 2014, s. 53).

Toparlamak gerekirse; Grass'ın eserlerinin en temel özelliği, gerçeklik ve kurmacanın birbiri içerisinde işlenip sanatçı kimliğinin verdiği tasvirici yönünün kullandığı dile yansıtılarak geçmişten günümüze sosyal demokrat bakış açısıyla sosyolojik ve politik sorunlar üzerine eğilmesidir.

3.2.4. Günter Grass'ın Eserleri

❖ Roman, Novel ve Anlatıları

- Danziger Trilogie
  - Die Blechtrommel (Roman):1959
  - Katz und Maus (Novel): 1961
  - Hundejahre (Roman): 1963
    - Örtlich betäubt (Roman): 1969
    - Aus dem Tagebuch einer Schnecke (Roman): 1972
    - Der Butt (Roman): 1977
    - Das Treffen in Telgte (Anlatı): 1979
    - Kopfgeburten oder Die Deutschen sterben aus (Anlatı): 1980
    - Die Rättin (Roman): 1986

- Unkenrufe (Erzählung): 1992
- Ein weites Feld (Roman): 1995
- Mein Jahrhundert (Anlatı): 1999
- Im Krebsgang (Novel): 2002
- Beim Häuten der Zwiebel (Anı): 2006
- Die Box (Roman): 2008
- Unterwegs von Deutschland nach Deutschland (Günlük): 2009
- Grimms Wörter (İlanı aşk): 2010

❖ **Dramaları**

- Die bösen Köche: 1956
- Hochwasser: 1957
- Onkel, Onkel: 1958
- Noch zehn Minuten bis Buffalo: 1958
- Die Plebejer proben den Aufstand: 1966

❖ **Şiirleri**

- Die Vorzüge der Windhühner: 1956
- Gleisdreieck: 1960
- Ausgefragt: 1967
- Gesammelte Gedichte: 1971
- Novemberland: 1993
- Letzte Tänze: 2003
- Lyrische Beute: 2004
- Dummer August: 2007
- Was gesagt werden muss: 2012
- Europas Schande: 2012
- Eintagsfliegen: 2012
- Poesiealbum 302: 2012

❖ **Sinemaya Uyarlanan Eserleri**

- Die Blechtrommel: 1980
- Katz und Maus: 1967
- Die Rättin: 1997
- Unkenrufe- Zeit der Versöhnung: 2005 (“Günter Grass”, 2016).

3.2.5. *Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü) Adlı Eserin İçeriği*

İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarında, 30 Ocak 1945 günü Baltık Denizi'nde Sovyet Donanması'na ait Alexander Marinesko kumandanlığındaki S-13 denizaltının gönderdiği üç torpille vurulan ve Almanya'nın doğusundan kaçan mülteciler, yaralıları ve askerlerden oluşan yaklaşık on bin kişinin bulunduğu Wilhelm Gustloff gemisinin batması üzerine temellendirilen novel, hem tarihi-gerçek karakterleri hem de kurmaca karakterleriyle 1933 ve 1996 yılları arasında oluşan sosyolojik ve tarihi olaylara ışık tutar.

Gemi battıktan bir saat sonra dünyaya gelen Paul Pokriefke adlı ana figür, aynı zamanda incelediğimiz metnin anlatıcısı konumundadır. Annesinin ısrarları ve — Günter Grass'ın kendisini temsil eden — patronu konumundaki bir yazar olan adı belirtilmemiş karakterin yönlendirmesiyle, on binlerce insana mezar olan “Wilhelm Gustloff” adlı geminin inşasından batışına kadar geçen zaman diliminde gelişen ideolojik ve sosyolojik açıdan önemli dramatik olayları, tarihte gerçekten yaşamış üç karakter ekseninde anlatır.

Sürekli antisemitist uygulamalara tanık olan David Frankfurter, Wilhelm Gustloff'u takip eder ve evine kadar giderek onu vurur. Sonrasında teslim olur ve bu cinayeti bir Yahudi olduğu için işlediğini, bundan pişman olmadığını söyler. Gustloff medyada büyük bir “asker” olarak gösterilir, adına anıtlar dikilir ve birçok yere adı verilir. Bunlardan birisi de, — işçileri ve memurları Nazi safına çekmek adına kurulan — “Sevinç Yoluyla Güç Derneği”nin (Kraft-durch-Freude) insanlara asla yapamayacağı tatil imkânları sunmak amacıyla inşa ettirdiği, sınıf ayrımı yapmayan gemidir. 1938 yılında halkı etkilemek adına inşa edilen bu gemi, başlangıçta yalnızca eğlence amaçlı kullanılır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, askeri birlikleri taşımak, sayıları gitgide artan yaralıları eğlendirmek ve bunların tedavilerini yapmak amacıyla kullanılır.

Gemi, Doğu Prusyalı mülteciler, askerler ve yaralılarla birlikte son seferine çıkar. Hem askeri birlikleri nakleder, hem de bir mülteci ve hastane gemisi olur. İçinde sayısı dört bini aşan bebek ve çocuk ile birlikte, toplamda yaklaşık on bin kişinin bulunduğu gemi, üç ayrı yerinden vurulur ve yavaş yavaş batmaya başlar. Gemide birçok güvenlik önleminin eksik bulunması, birçok kişinin filikalara binememesi, can yeleğini çıkartmış olması ve havanın eksi on sekiz derece olması nedeniyle, gemidekilerden çok azı kurtulmayı başarır. Bunlardan birisi de, anlatıcının o zamanlar sekiz aylık hamile olan annesi Tulla'dır. Hamile olması nedeniyle doktor gözetiminde yolculuk eden Tulla, batmakta olan gemiden, doktorun yardımıyla bir filikaya binerek kurtulmayı başarır ve bir başka gemiye geçerek, yirmi beş bin tonluk Gustloff'un batışından altmış iki dakika sonra, oğlu Paul'u dünyaya getirir.

Gazeteci Paul internette gezinirken bir sitede, kendi hikâyesinin başladığı yer olan Schwerin şehrinin, "Schwerin Dostları" tarafından anıldığını görür ve ayrıca 'Şehit' (www.blutzeuge.de) adlı bir siteyi fark eder. Bu sitede, 50 yıl önce batan gemiden söz edilen ve tarihten kesitlerin tartışıldığı bir platforma rastlar. Söz konusu sitede, yıllar önce yaşanan olayların, dijital ortamda kendilerini Wilhelm ve David takma isimleriyle tanıtan iki kişi arasında ateşli bir şekilde tartışıldığını görür. Bu ikili arasında tarihi olayların tartışılması ve o dönemin keskin ideolojik ayrımının bu kez sanal ortamda nüksetmesi anlatıcının dikkatini çeker ve siteyi takip etmeye başlar. Paul, bu kişilerin ateşli tartışmalarını takip ederken, sanal ortamda Wilhelm takma adını kullanan kişinin aslında kendi oğlu Konrad olduğunu fark eder. Oğlunun Nazilere hayranlık duymasından dehşete kapılan Paul, onunla iletişime geçmek istese de, tıpkı kendi annesiyle olduğu gibi, onların da aralarında oluşan mesafe buna izin vermez. Karısı ile boşandıktan sonra annesiyle yaşayan Konny, daha sonra babaannesinin yanına taşınır ve onunla yaşamaya başlar. Büyük ölçüde babaannesinin geçmişe ve gemiye dair anlattıklarının etkisinde kalan henüz on yedi yaşındaki Konrad, tarihi bir saplantıya dönüştürür ve takma adı David olan kişiyle buluşmak ister.

Bu teklifi kabul eden David, Schwerin'e Konrad ile buluşmaya gider. Beraber şehri dolaştıktan ve iyi vakit geçirdikten sonra Konny, David'i Gustloff adına dikilen anıtın bulunduğu yere götürür. Geçmişin tarihini tersten yazarak, tıpkı David Frankfurter'in savunmasında dediği gibi bir Alman olduğu için, sanal platformda David adını kullanan genci vurur ve ardından teslim olur. Ancak görülen dava sürecinde gerçek adı Wolfgang

Stremplin olan David'in, aslında bir Yahudi olmayıp ari ırktan olduğu ortaya çıkar. Konrad, hapiste geçirdiği süre içerisinde tarih saplantısından sıyrılır. Ancak bu kez de sanal ortamda “www.kameradschaft-konrad-pokriefke.de” adlı bir site kurularak, Neo-Nazizm ateşiyle cinayet işleyen Konrad'ı destekleyen ve ona inandığını dile getiren başkaları ortaya çıkar.

3.2.6. *Im Krebsgang* Adlı Eserin Çözümlemesi

Günter Grass'ın dokuz bölümden oluşan *Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü)* adlı novelinin ana temasını (Grundhandlung) Wilhelm Gustloff adlı Doğu Prusyalı mültecilerle dolu olan Nazi gemisinin batırılışı oluşturmaktadır. Grass gerçek karakterlerden ve tarihte yaşanan gerçek bir olaydan yola çıkarak oluşturduğu hikâyeyi kurmaca karakterlerle zenginleştirmiştir. Novelde iki anlatıcı ve iki ana karakter vardır: Bunların ilki adını bilmediğimiz kurmaca bir yazardır. Olayların önemli bir bölümü, gerçek yazar Grass'ın kendi düşüncelerini rahatça aktarabilmek için yarattığı kurmaca yazar olan ana figürün ağzından anlatılır. Bu, olaylara yukarıdan bakışıyla hâkim, tanrısal (Alm. Auktorial) konumda olan bir anlatıcıdır. Yazar özellikle geçmişte yaşanan gerçek olaylara ilişkin kendi görüşlerini ve düşüncelerini eserin ana karakterleri aracılığıyla dolaylı olarak okuyuculara ulaştırır. Tanrısal-Anlatıcı konumundaki yazar/patron olarak aktarılan kahraman, bir yandan tarihi bir gerçekliği okuyucularına aktarırken; diğer taraftan hikâyenin diğer anlatıcısı ve ana kahramanı olan Paul Pokriefke ise, Ben-Anlatıcı konumundaki diğer bir anlatıcı olarak hikâyenin kurmaca dünyasına yön verir. Bu nedenle eserde çoklu anlatıcı türü dikkatleri çekmektedir ve hikâye çoğulcu bir bakış açısına sahiptir.

Eserin olay akışı incelendiğinde, hikâyenin üç farklı olay üzerine inşa edildiği tespit edilir: Yukarıda da ifade edildiği üzere ana olay tarihsel bir gerçekliğe sahip olan Wilhelm Gustloff gemisinin batışıdır. İkinci olay, bu geminin inşasına ve batışına sebep olan Nazizm ve Nazi üyesi Wilhelm Gustloff'un Yahudi bir öğrenci olan David Frankfurter – Wilhelm Gustloff gibi yine gerçek tarihi bir karakter — tarafından öldürülüşünü izleyen olaylar zinciridir. Üçüncü olay ise, söz konusu geminin battığı anda dünyaya gelen Ben-Anlatıcı konumundaki ana karakter Paul Pokriefke' nin ve ailesinin — tarihin tekerrür edişi ile — yaşadıklarının anlatıldığı kurmaca hikâyedir. Dolayısıyla eser geçmiş ve günümüze dair ortaya konulan referanslar ile tarihsel bir

gerçekliği kurmaca bir aile portresi ile bir araya getirmiştir. Bu çalışmada incelenen eserler mülteci sorunu ortak teması üzerinden hareket edeceği için burada daha çok binlerce mültecinin yer aldığı geminin batışının anlatıldığı bölümler analiz edilecek aynı zamanda gerçeklik ile kesiştiği noktalar açıklanacaktır.

Grass bu eseriyle, İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudi toplumu ve diğer toplumlardan olduğu kadar, aslında Alman halkının da bu politikalarından ve savaştan oldukça vahim ölçüde etkilenip acı çektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Savaşın sonlarına doğru, Sovyet askerlerinden kaçmaya çalışan binlerce mülteci, görevli ve yaralı asker, ironik bir şekilde Nazizm politikası güden ve oylarını arttırmak için bir propaganda aracı olarak inşa edilen Wilhelm Gustloff adlı gemiyle Doğu Prusya'dan kaçarlar. Ancak çok geçmeden gemi bir Sovyet denizaltısı tarafından vurularak batar. Hikâyenin odak noktasını oluşturan bu gemi tarihi bir niteliğe sahip olduğu için hikâyenin direkt olarak gerçeklikle bağlantılı olan bölümlerinden biri olarak gösterilebilir. Tarihi açıdan geminin gerçeklik boyutu araştırıldığında, eserde verilen birçok bilginin gerçeklerle örtüştüğü açığa çıkmaktadır. 5 Mayıs 1937 tarihinde Nazi marşları eşliğinde Hamburg Limanı'nda denize indirilen 208. 5 metre uzunluğa sahip olan Nazi Cruise gemisine başlangıçta Adolf Hitler isminin verilmesi planlanmıştır. Ancak 1936 yılında Wilhem Gustloff adındaki Nazi İsveç sorumlusunun öldürülmesi sonucunda Hitler, Gustloff'u onurlandırmak adına gemiye onun adını vermiştir (Erdura, 2018). Dolayısıyla gerçeklikle bağlantılı olan karakterler arasında Wilhelm Gustloff ve onu öldüren Yahudi öğrenci David Frankfurter yer alır. 30 Ocak 1895 yılında Schwerin'de dünyaya gelen Wilhelm Gustloff, 1929 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne katılır. 1932 yılından itibaren öldürülene dek İsveçre'de Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi' nin dış işleri örgütünün liderliğini yapmıştır. 1936 yılına kadar 5 binden fazla üyesi ile İsveçre'de antisemitik sloganlarla kampanyalarını yürütmüştür. Eşi Hedwig ise Hitler'in sekreteri olarak çalışmıştır. 4 Şubat 1936'da Davos'ta Nazizm'in desteklediği Antisemitizme karşı tepki gösteren Yahudi bir öğrenci olan David Frankfurter tarafından silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Gustloff'un cenaze töreni, Adolf Hitler ve diğer önemli Nazi üyelerinin katıldığı devlet töreni eşliğinde doğduğu şehirde gerçekleştirilmiştir ("Wilhelm Gustloff", 2020). Tarihsel gerçekliğe sahip olan ikinci karakter olan David Frankfurter, 9 Temmuz 1909 yılında o zamanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırlarında bulunan Hırvatistan'da Yahudi inancına mensup

bir ailede dünyaya gelir. Babası tarafından dış hekimliği okuması için Almanya'ya gönderilir. Almanya'da Nazizmin yükselişe geçişiyle, Yahudi öğrencilerin üniversiteye girişleri yasaklanır. Bu nedenle öğrenimine devam edebilmek için İsviçre'ye gitmek zorunda kalır ve Bern'e yerleşir. Orada da Wilhelm Gustloff önderliğinde yürütülen Nazi propagandaları artmaya başlar. Yahudilerin uğradığı hakaretlere ve saldırılara karşı sessiz kalamayan Frankfurter, bir silah satın alarak Nazilerin İsviçre sorumlusu olan Wilhelm Gustloff'un evine giderek beş el ateş eder ve Gustloff başından, göğsünden ve boynundan vurularak ölür. Polisi arayarak soğukkanlılıkla işlediği cinayeti itiraf eder. Gustloff suikastı, Joseph Goebbels tarafından yönetilen Nazi propagandasına dönüşerek Bütün Avrupa'ya yayılır. Grass'ın eserinde de sıklıkla üzerinde durduğu gibi Gustloff, Nazi davasının bir şehidi olarak lanse edilir. Cinayetten hüküm giyen Frankfurter, 18 yıl hapis cezasına çarptırılır ve ardından ülkeden ihraç edilir. Babasını toplama kampına alındıktan sonra kaybeder. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Frankfurter, 27 Şubat 1945'te af için başvurur ve 1 Haziran'da bu haktan faydalanır ancak yine de ülkeyi terk etmek ve iade ve mahkeme masraflarını ödemekle yükümlü kılınır. 1969'da Graubünden Kanton Parlamentosu sınır dışı edilmeyi iptal eder. Hapishaneden çıktıktan sonra İsviçre'den ayrılmak zorunda kalır ve Filistin'e giderek Tel Aviv'e yerleşir. Daha sonra İsrail Savunma Bakanı ve daha sonra İsrail Ordusu'nda memur olarak görev yapar. 19 Temmuz 1982'de hayatını kaybeder (“David Frankfurter”, 2020).

Bu karakterlerin yanı sıra yazar, Wilhelm Gustloff adlı gemiyi de gerçeklikle kurmacanın kesiştiği bir kavşak olarak kullanır ve anlatının bir diğer *leitmotif*'i olarak hikâye süresince sürekli okuyucunun önüne çıkarır. Bu geminin batışından bir saat sonra dünyaya gelen Paul'ün annesi, oğlunun böyle bir günde dünyaya gelmesinin ve hayatta kalmasının karşılığında, yaşanan bu dramı kaleme alması gerektiğini düşünür ve bu konuda ona sürekli baskı yapar. Anlatıcının gitmiş olduğu bir dernekte karşılaştığı bir yazar da — ki bu yazar, yukarıda da ifade edildiği gibi Günter Grass'ın kendisini temsil eden ve eserdeki bir diğer Tarısal-Anlatıcı konumunda olan karakterdir — Paul'ün hayatının sıra dışı bir başlangıcı olduğunu ve bunu mutlaka anlatması gerektiğini söyler: “Deniz buz gibi soğuktu ve bebecikler tepe aşağı gelmişlerdi. Bunu yazmalısın. Madem hayatta kaldın, bunu bize borçlusun. Sana bir gün her şeyi anlatacağım, baştan sona, sen de yazacaksın” (Grass, 2015b, s. 31). Bütün bu ısrarlara rağmen, yıllarca geçmişinin üstünü örten ve onu saklı tutan Paul, ancak aradan elli yıl

geçtikten sonra www.blutzeuge.de adlı bir internet sitesinde Wilhelm Gustloff sempatanları ile Yahudileri savunanlar arasında gelişen sohbete tanıklık eder ve bu süreçte, oğlunun bir Neo-Naziye dönüştüğünü fark edince fikrini değiştirir ve yazmaya başlar: “[...] yıllar boyunca, hangi koşullar altında doğduğum konusuna ilişmemeyi başardım; ta ki 1996 Ocak ayının sonunda aşırı sağ görüşlü Stormfront’un web sayfasına girene kadar; çok geçmeden Gustloff’la ilgili linkleri de izledim ve ‘www.blut-zeuge.de’ sitesinde Schwerin dostları ile tanıştım” (Grass, 2015b, s. 32). Dolayısıyla hikâyenin anlatı zamanı oldukça uzun bir tarihi aralığa yayılır. 1895 ve 2002 yılları arasında geçen sürede anlatılan olaylar (Kaygın, 2014, s. 8), sürekli geçmiş ve şimdi arasında bir zaman yolculuğu yapılarak ve tarihten alınan gerçek kesitler ve bilgiler verilerek aktarılır. Nitekim eserde kullanılan ana anlatım tekniği zaman ve mekân kavramlarının ani değişikliğine olanak tanıyarak söz konusu olan geçmiş dönüşü en iyi şekilde gerçekleştiren geriye dönüş (Flashback) tekniğidir. Kronolojik anlatım tarzından ziyade düzensiz bir anlatım tarzını benimseyen anlatı, tarihsel gerçekliğe yer vermesi bakımından bu yöntemi oldukça sık kullanır. Geriye dönüş tekniğinde yazar gerçekte var olan kişi — David Frankfurter, Wilhelm Gustloff ve Alexander Marinesko — ve olaylar — Wilhelm Gustloff’un öldürülmesi, adının Nazi gemisine verilmesi ve Wilhelm Gustloff Gemisinin batması — hakkında bilgi vererek tarihi yeniden gözler önüne sermeyi ve unutulmamasını sağlar. Bu anlatım tarzı daha çok tarihi romanlarda kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Uyanık’ın Gögebakan’dan aktardığı üzere tarihsel romanlarda yazarlar, eserlerinde ya yaşayan gerçek karakterlere yer verir ya da kurmaca karakterler yaratırlar. Grass hikâyesinin kahramanlarını gerçek yaşamdan seçtiği için Uyanık, bu eserin tarihsel bir roman niteliği taşıdığını ileri sürmektedir (2005b, s. 521). Ayrıca hem *Die Blechtrommel* adlı eserini hem de bu eserini hafızasındaki anıları teker teker geri çağırarak anlattığı için, bu eserler aynı zamanda anımsama edebiyatı (Erinnerungsliteratur) kapsamında da değerlendirilir (Kışmır, 2019, s. 183-194). Bu anlatım tarzının kullanıldığı daha eserin ilk sayfalarında en baştan açıkça dile getirilir:

“[...], eksiksiz olduğunu umduğum hafızama yetecek miktarda çizgisiz sayfa tedarik edecekti. [...] İnsan, bir hikâyenin ortasından başlayabilir; hem ileri, hem de geriye dönük cesur adımlar atarak kurguda kendince karışıklık yaratabilir. Kendini modern bir üslupla tanıtabilir, tüm zamanları ve mesafeleri ortadan kaldırıp, son aşamada zaman-mekân sorununu çözdüğünü ilan edebilir ya da kahramanlarından biri aracılığıyla bunu söyleyebilir” (Grass, 2015b, s. 10-12).

Anlatıcı, hikâye içerisindeki olayları anlatırken zaman ve mekân açısından ani değişikliğe giden bir anlatım tarzı benimsemesini bir yengecin yürüyüşüne benzetir. Aynı zamanda eserin adı da bu anlatım tarzına göndermede bulunur. Eserde yengeç yürüyüşü metaforuna sıklıkla yer verilmesi, eserin adını bir *leitmotif*'e dönüştürür. Tarih içerisinde yaşanan olayları bir yengecin adımları gibi yan yana sıralayarak bir araya getirdiği anlatım tarzı, eserde şu şekilde açıklanır: “[...] Bana öğretildiği gibi önce birinin, arkasından ötekinin özgeçmişini mi dökeyim ortaya, yoksa zamanın içinde yan yan ve çaprazlama mı, hani şu geri gidermiş gibi yaparken bacaklarını yana doğru açarak oldukça hızla öne doğru yol alan yengeçler gibi mi ilerlemeliyim” (Grass, 2015b, s. 9).

Eserin hem gerçek yaşamdan alınan hem de kurmaca biçimde düzenlenen karakterlerinin yaşamları, hikâyenin odak noktası olan Wilhelm Gustloff adlı gemi ile birbirine bağlanır. Geminin gerçekte var olan birçok özelliği hikâyenin içerisine oldukça nesnel bir şekilde aktarılmıştır. Önce “Sevinç Yoluyla Güç” gemisi, ardından askeri hastane, daha sonra kışla ve en sonunda da mülteci nakliye gemisi Gustloff, geziler düzenlenirken yaklaşık bin beş yüze yakın yolcu alırken battığı esnada, on bine yakın insanı taşımıştır. En sonunda ise bir mezarlığa dönüşerek savaş mağduru binlerce mültecinin mezarı olmuştur. Ancak yazar bu eseriyle geminin batışının ardından bu olayın hak ettiği ölçüde üzerinde durulmadığını ve herkesin sessizliğe bürünmesini eleştirir. Hatta Wilhelm Gustloff'un, büyük bir izleyici kitlesine ulaşarak büyük etki yaratan Titanic faciasından daha feci sonuçlara yol açtığından, orada ölen insanların da hatırlanmayı hak ettiğinin üzerinde durur ve okuyucuları tarihi gerçeğin acıları ile yüzleştirir. Büyük bir savaş suçu olarak gördüğü Gustloff'un batırılışının hatırlanmayışına ilişkin eleştirilerini aktarır: “Yakın bir zamanda televizyonda bir belgesel oynatıldı ama görünüşe bakılırsa sanki hâlâ hiçbir şey Titanic'i aşamaz, sanki Wilhelm Gustloff diye bir gemi hiç var olmamış, sanki yeni bir faciaya hiç yer yokmuş, sanki Gustloff'da değil de yalnızca Titanic'te ölenler hatırlanmalı” (Grass, 2015b, s. 62). Büyük umutlar ve propagandalar amacıyla inşa edilen Wilhelm Gustloff gemisi, İkinci Dünya Savaşı'nın da başlamasıyla birlikte artık eğlence yerine zorlu görevler üstlenmeye başlar. Gemi ile ilgili bilgiler, yazar tarafından gerçeklikten alınarak direkt olarak esere monte edilmiştir. Gemi önce savaşta yaralanan askerlerin eğlendirmek için

kullanılırken, sonra tamamen savaş donanmasında kullanılmak üzere bir hastane gemisine dönüşür. Bütün eğlencelerin yerini savaşın acı yansımaları alır:

“ ‘Sevinç Yoluyla Güç’ yoktu artık. Denizde tatil gezileri de yoktu. Hatıra resimleri ve güneşlenme güvertesindeki sohbetler de yoktu. Havailik yoktu, sınıf ayrımı yapılmaksızın birbirine karışmış tatilciler yoktu artık. Alman Çalışma Cephesi’ne bağlanan SYG Derneği artık bütün Wehrmacht birimlerinin ve sayısı ilk başta yavaş yavaş artan yaralıların eğlendirilmesini üstlendi. SYG tiyatrolarından cephe tiyatroları doğdu. SYG filosundaki gemiler savaş donanmasının komutasına girdiler, Wilhelm Gustloff da aynı kaderi paylaştı ve beş yüz yataklı bir hastane gemisine dönüştürüldü” (Grass, 2015b, s. 80).

Tıpkı gerçekte olduğu gibi gemide kaç kişinin olduğunun tam olarak bilinmediği belirtilirken, insan yaşamının sayılarla ifade edilmesi eleştirilerek sayıların önemsizliğinin, yitirilen her bir canın kıymetli olduğunun üzerinde durulur:

“İlk başta, merdivenden yukarı çıkan herkesi düzgünce kaydetmişlerdi, ama sonra kâğıtları bitti. [...]” Böylece yolcu sayısı, sonsuza kadar belirsiz kalacaktı. Ama sayıların ne anlamı var? Sayılar hiçbir zaman doğru değildir. Ne de olsa sonunda tahmin etmek zorunda kalırsın. Altı bin altı yüz kişi kaydedilmişti, bunlardan beş bin tanesi mülteciydi. Ancak 28 Ocak’tan sonra başkaları da bindi gemiye, bunlar artık sayılmıyordu. Sayılmayanlar, adları bilinmeyenler iki bin kişi miydi, üç bin kişi mi? [...] Aynı şekilde ambarlara yığılan bebek arabalarının sayısı da bilinmiyor; yalnızca sonunda gemide dört bin beş yüze yakın bebek, çocuk ve genç olduğu tahmin edilebiliyor. En sonunda, gemi tıka basa dolunca, gemiye alınan yaralılar ve son bir grup görevli kadın boş kabin kalmadığı ve bütün salonlar da yatakhaneye çevrildiği için suyu boşaltılan yüzme havuzuna yerleştirilmişler, yani su seviyesinin altında kalan E-güvertesine” (Grass, 2015b, s. 103, 104).

Gemi büyük bir izdihamla ve karmaşa ile dolarken, çocuklar kaos sebebi ile denize düşüp hayatlarını kaybetmiştir. Bir mahşer havasını andıran kalabalıkta herkes yalnızca kendisini düşündüğünden onlar için pek de bir şey yapılmamaktadır:

“Ortalık karmakarışıkmiş. Yanlarında anneleri olmadan gemiye binen çocuklar varmış. Gemiye çıkan iskeledeki kalabalıkta çocuğunun elinden kurtulmasına, kenara itilip gemiyle rıhtım duvarı arasında, limanın sularına gömülmesine acıyla seyirci kalan anneler de varmış. Haykırmanın hiçbir yararı yokmuş” (Grass, 2015b, s. 107).

Gustloff’un demir aldığı 30 Ocak 1945 günü -18 derece olduğundan gemilerin geçişi için önden yol açılması gerekmiştir. Bu esnada Reval adlı mültecilerle dolu olan başka bir geminin içindeki insanlarla birlikte buz tuttuğu görülür. Gustloff’un dışında, binlerce mülteciye mezar olan başka gemilerin varlığı, yaşanan dramın boyutunu bir kat daha arttırır:

“[...] 30 Ocak 1945 günü buz gibi bir hava olduğunu belirtiyorlar: Sıfırın altında 18 dereceymiş. Buz kırıcıların Danzig Koyu’nda gemilerin geçişi için bir yol açmaları gerekmişti. Denizde ve karada şiddetli fırtına bekleniyordu. [...] Dört çekici yardımıyla Oxhöft Limanı’ndan dışarı çekilen Gustloff’un denize

açılmasından sonra Reval adındaki küçük buharlı gemi tipinin içinde ortaya çıkıp dosdoğru üzerlerine gelmişti. Tilsit ve Königsberg'den aldığı mültecilerle ağzına kadar dolu olan Reval, son Doğu Prusya Limanı olan Pillau'dan geliyordu. Alt güvertede pek az yer olduğundan mülteciler üst güverteye sıkışmışlardı. Daha sonra görüleceği üzere pek çok kişi yolculuk sırasında donmuş, ama ayakta duran o buz kütesinden kopmamışlardı” (Grass, 2015b, s. 113, 114).

Reval adlı diğer gemide hayatta kalanların da Gustloff'a aktarılması sağlanır. Böylelikle yeni bir yaşama umuduna kavuşmuş olanlar çok geçmeden yeniden ölümle yüz yüze geleceklerinden habersizdirler: “Önü kesilen Gustloff denize birkaç ip merdiven sarkıtınca öteki gemide hayatta kalanlar büyük bir gemiye geçerek kurtulduklarını düşünürler; sıcak koridorlarda ve merdivenlerde kendilerine yer bulurlar” (Grass, 2015b, s. 114). Dört kaptanlı Gustloff, karlı ve soğuk bir günde taahhüt edilen aksine, yalnızca bir tane eskort gemi ile birlikte yola çıkar ve eskort gemilerinin yetersiz olmasına rağmen yola devam eder. Kaptanlar arasında da sürekli bir tartışma yaşanır:

“Şimdi bütün dünyanın unuttuğu, yo, unuttuğu değil aklından çıkarıp attığı, ama birdenbire internet kanalıyla yeniden gündeme gelen kazazede geminin en sonunda, makineleri bozulan Hansa yanında olmadan, biri çok geçmeden geri çağrılan iki tanecik eskort gemi eşliğinde yola devam etmesinin nedenlerini sayıp dönecek değilim. Şu kadarını söyleyeyim: gemi çalışır çalışmaz kaptan köşkünde iktidar kavgası başladı. Dört kaptan birbirleriyle ve birbirlerine karşı kavga ettiler” (Grass, 2015b, s. 119).

Gustloff ile aynı istikamette yol alan ve çok geçmeden yolları kesişecek olan bir başka gemi ise Aleksander Marinesko komutasındaki S-13 Sovyet denizaltıdır. “Pomeranya kıyılarına on iki deniz mili uzaklıktan geçen tek gemi Gustloff değildi; Sovyet denizaltısı S-13 de aynı rotayı izliyordu” (Grass, 2015b, s. 120). Alexander Marinesko tarihi gerçeklikten kurmaca dünyaya yansıyan üçüncü karakter olarak karşımıza çıkar. Alexander Iwanowitsch Marinesko, 15 Ocak 1913 tarihinde Rumen bir denizcinin oğlu olarak Odessa'da dünyaya gelir. Sovyet donanması ve Karadeniz filusunda eğitim aldıktan sonra Baltık Filosu'nda bir komuta pozisyonuna geçiş yapar. Alanında sürekli yükselerek Marinesko, en sonunda 1940 yılında kaptanlık terfisini alır. En başarılı deniz altı kaptanı seçilerek altın bir saatle ödüllendirilir. 1941 yılının Haziran ayında Naziler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne saldırır. 1943'ün başında, Marinesko modern denizaltı S-13'ün komutanlığına atanır. 11 Ocak 1945'te Porkkala Deniz Üssü'nden ayrılan Marinesko, 13 Ocak'ta Kolberg yakınlarında mevzilenir. Birkaç gün boyunca denizaltı Alman torpido botları tarafından birkaç kez saldırıya uğrar. 30 Ocak 1945'te Marinesko komutasındaki S-13, Doğu Prusya'dan sivilleri ve askeri personeli

tahliye eden Wilhelm Gustloff'a saldırır ve batmasına neden olur. Günler sonra, 10 Şubat'ta Marinesko, iki askeri torpido olan Steuben ile ikinci bir Alman gemisini daha batırır. Wilhelm Gustloff'u batırmadan önce, alkolle ilgili yaşadığı sorunlar nedeniyle savaş mahkemesi tarafından "kahraman olmaya uygun değil" olarak kabul edilir. Kahramanlık unvanı yerine kendisine Kızıl Bayrak Nişanı verilir. Her ne kadar parlak bir komutan olarak tanınsa da, Ekim 1945'te rütbesi düşürülür ve Ekim 1945'te donanmadan onur nişaneleri olmadan ayrılır. 1960 yılında tekrar eski rütbesi verilerek ve haklarından yararlanır. 1963 yılında ise savaş görevinden başarıyla döndüğü için geleneksel bir tören düzenlenir. Törenden üç hafta sonra 25 Kasım 1963'te kanserden ötürü hayatını kaybeder. Ölümünden sonra 1990 yılında, Mikhail Gorbaçov tarafından Sovyetler Birliği Kahramanı ödülüne layık görülür ("Alexander Iwanowitsch Marinesko", 2020).

Gemi kaptanlarından birinin verdiği talimatla bordo fenerlerini söndürmeyen Gustloff, karlı havanın sebep olduğu görüş azlığına rağmen S-13 denizaltısı tarafından fark edilir: "Uzaktan borda fenerlerini görmüş olan kişi Sovyet S-13 denizaltısının 1. Subayıymış. Haberi kim vermiş olursa olsun Marinesko hemen yüzeyde seyreden denizaltının kulesine koşmuş" (Grass, 2015b, s. 126). Aleksander Marinesko bir kahraman edasıyla kendi vatanına saldıran ülkeye ait bir gemiyi hiç düşünmeden yerle bir ederek, kendi ülkesi tarafından onurlandırılacağı düşüncesiyle harekete geçer: "[...], anavatanına kallesçe saldıran ve onu talan eden 'faşist köpekleri' eline geçirdiği yerde yakalamaya kararlı olduğunu söylemişti; o güne kadar bunu başaramamıştı" (Grass, 2015b, s. 127). Kendi ülkesinde casuslukla suçlanan ve uygunsuz davranışlar sergileyen Marinesko, denizden düşmanı alt edecek bir koz ile geri dönebilirse, bu büyük başarının onu kurtaracağına inanır. Ve kendini kurtarmak adına binlerce masum insanın canını hiçe sayar:

"Yalnızca son içki âlemi ve kara iznini aşarak Finlandiya 'daki genelevlerde geçirdiği günlerde suçlanmayacaktı; casusluk yaptığından kuşkulanıyordu, otuzlu yılların ortasından beri bu suçlama, Sovyetler Birliği'nde insanları tasfiye için geçerli bir bahane olmuştu, aksinin kanıtlanması olanaksızdı. Kaptanı kurtarabilecek tek şey, göz ardı edilemeyecek bir başarıydı ancak" (Grass, 2015b, s. 127).

Gustloff'a eşlik eden Löwe torpido botunun denizaltıların yerini tespit etmede kullanılan tesisatının donmuş olması, Marinesko'nun planını uygulamasını kolaylaştırır: "[...], denizaltının da ay ışığı altında görünür olması tehlikesi baş göstermişti.

Marinesko yine de satıhta saldırıya geçme kararından dönmedi. S-13'ün bir avantajı vardı: Löwe torpidobotunun denizaltıların yerini saptayan tesisatı donmuştu, sinyal alamıyordu, ancak S-13'tekilerin bunu bilmesi olanaksızdı” (Grass, 2015b, s. 128). İyice yaklaşan Marinesko, attığı 4 torpidonun üçünü isabet ettirmeyi başarır ve Gustloff'u vurur. Kendisini vurulmadan önce Gustloff'da hayal eden Tanrısal-Anlatıcı, kurtuluş umudu ile yola çıkan savaş mağduru binlerce mültecinin gemide yaşadıklarını gözler önüne serer:

“Üzerinde yazılar olan üç torpido yoldayken, elimde olmadan kendimi Gustloff'ta düşünüyorum. Gemiye en son bindirilen ve suyu boşaltılmış yüzme havuzuna, ayrıca onun yanı başındaki, önceleri tatile gönderilen Hitler Gençliği ve Alman Kızlar Birliği'nce kullanılan Gençlik Yurdu bölümüne yerleştirilen Kadın Deniz Destek Grubu'ndaki kadınları bulmam güç olmuyor. Sıkış tepiş yere çömelmişler ya da uzanmışlar. Saçları henüz bozulmamış. Ama artık gülmüyorlar, havadan sudan konuşmuyorlar ya da keskin dedikodular yapılmıyor. Birkaçını deniz tutmuş. Buldukları yer ve öteki güvertelerin bütün koridorları, bir zamanların balo ve yemek salonları kusmuk kokuyor. Mülteciler ve denizciler için zaten yetersiz olan tuvaletler tıkanmış. Vantilatörler, ne o kötü kokuyu ne de pis havayı emmeyi başaramıyorlar. Geminin denize açılmasından bu yana verilen talimat doğrultusunda herkes dağıtılan can yeleklerini takıyor, ancak artan ısı yüzünden pek çok kişi sıcak gelen iç çamaşırlarını ve can yeleklerini sonradan çıkarmışlar. Yaşlılarla çocuklar alçak sesle sızlanıyorlar. Artık hoparlörle duyuru yapılmıyor. Bütün sesler kısılmış. Kaderine boyun eğmişlerin sızlanmaları, inlemeleri” (Grass, 2015b, s. 129, 130).

Gemiyi baş tarafından vuran ilk torpilin ardından suyun diğer taraflara geçişini engellemek adına albayın emri ile kapaklar kapatılır, yollar ve bağlantılar kesilir. Hâlâ hayatta olanlar ölüme terkedilir ve hayatta kalma şanslarını kaybederler:

“İlk torpil, su kesiminin epeyce altında gemiyi baş tarafından vurdu, mürettebat kabinlerinin olduğu yerden. Nöbet dışı olan, sandviç yiyen ya da ranzasında uyuyanlar ve patlamadan etkilenmeyenler yine de kurtulamadılar, çünkü Albay Weller ilk hasar bildirimiminin arkasından geminin baş tarafından hızla batmasının önüne geçmek amacıyla geminin baş tarafına açılan su geçirmez kapakların hepsini kapattırıp bağlantıyı kesti” (Grass, 2015b, s. 130).

Daha da kötüsü; bu ilk torpille ölenler arasında filikaların kullanımında yetkin kişilerin bulunmuş olmasıdır: “Hayatını kaybeden tayfalar ve Hırvat gönüllüler arasında, cankurtaran sandallarının düzenli bir biçimde yüklenmesi ve suya indirilmesi konusunda çalışmış pek çok kişi vardı” (Grass, 2015b, s. 130). Üçüncü torpilin mozaiklerle döşeli yüzme havuzuna denk gelmesi, başka bir faciaya yol açar. Mozaiklerin parçaları gencecik kızların bedenlerine kurşun gibi saplanır. Ve çok az kişi oradan sağ kurtulabilir:

“[...] Üçüncü kovandan hani şu pürüzsüz yüzeyinde ‘Sovyet halkı için’ ithafını taşıyandan çıkan torpil, germinin E-güvertesinde, tam yüzme havuzunun altında infilak etti. Kadın Deniz Destek Grubu’nda görevli kadınlardan yalnızca iki üç tanesi kurtuldu. Sonradan bunlar, gaz kokusu duyduklarını anlattılar, bir de havuzun alnını süsleyen cam mozaikten ve fayanslardan kopan parçaların paramparça ettiği kızları. Havuza su doldukça cesetler ve beden parçaları, sandviç ekmekleri ve akşam yemeğinin kalıntıları, hatta boş can yelekleri görmüşler. Bağırın olmamış pek. Sonra da ışıklar gitmiş. Vesikalık fotoğrafını görmediğim deniz destek grubunda görevli o iki ya da üç kadın, arkasındaki dimdik demir merdivenle üstteki güvertelere ulaşabilen bir acil çıkış kullanarak kurtulabilmişler” (Grass, 2015b, s. 131).

Sonuncu torpilin de isabetinden sonra elektriklerin kesilmesi ile tam bir kaos ortamına dönüşen Gustloff’ da can pazarı yaşanmaya başlar. Yazarın geminin batış anındaki karmaşayı bütün detaylarıyla anlatması, okuyucunun öyle bir atmosferdeki duyguları oldukça derinden hissetmesine olanak tanır. Yardımcı bot Löwe yardım çağrılarında bulunur ve gemiyi jeneratörler ile aydınlatmaya çalışır:

“Sonuncu torpil gemiyi tam ortasından, makine dairesinin olduğu yerden vurdu. Yalnızca motorlar stop etmekle kalmadı, güvertelerdeki iç aydınlatmalar ve bütün mekanizmalar da sustu. Bundan sonra her şey karanlıkta oldu. Yine de birkaç dakika sonra devreye giren acil aydınlatma, telsiz odasındaki aletler de çalışmaz olduğundan telsizle SOS çağrısı veremeyen iki yüz metre uzunluğunda ve on kat yüksekliğindeki gemide çıkan paniğin doğurduğu karmaşada az da olsa insanların yönlerini bulmalarına yardımcı oldu” (Grass, 2015b, s. 131).

Binlerce masum bebek, çocuk, genç, yaşlı erkek ve kadından oluşan insanın ölümüne sebep olan Aleksander Marinesko zaferini izlerken kendisini de sağlama almaya çalışır. “S-13’tekiler, hedefini bulan torpilleri ve geminin batmasını sakın bir sevinçle izliyorlardı. Kaptan Marinesko, sarnıçlarına zaten su basılmış geminin iyice derine indirilmesi talimatını verdi, kıyının yakınında, özellikle de Stolpebank üzerinde su bombalarından pek korunamayacaklarını biliyordu” (Grass, 2015b, s. 132). Her ne kadar içerisinde Nazi askerleri bulunmuş olsa da, saldırı binlerce masum mülteci insanın feci bir şekilde ölümüne sebep olmuştur. Gemideki ihmalleri de sırasıyla aktaran anlatıcı, yaşanan can kayıplarının sayısının artışıyla bu ihmalleri sorgulamak ve sorgulatmak ister. Aksi durumda daha fazla insanın kurtulabilme şansının olabileceğini ifade eder. Örneğin zaten yetersiz olan filikaların uygunsuz biçimde yüklenmesi, yaşanan can kayıplarının artmasına neden olmuş ve kurtulanların sayısını arttırmada yetersiz kalmıştır:

“İhmaller cezasız kalmadı. Zaten sayısı az olan cankurtaran sandalları neden her olasılığa karşı gemiden sallandırılmadı? Bu sandalların metaforlarının ve palangalarının buzları neden düzenli olarak eritilmedi? Ayrıca geminin baş

tarafında, su geçmez bölmede bulunan ve büyük olasılıkla hâlâ hayatta olan personel neden kurtarılmadı? Acemi bölüğündeki tayfalar filikaları nasıl kullanacaklarını bilmiyorlardı. Aynı zamanda filika güvertesi de olan cam gibi buz tutmuş güneşlenme güvertesinde, gemi yan yatar yatmaz üstteki güvertelerden gelip oraya yığılan insanların ayakları kaydı. Bir yere tutunamayan ilk birkaç kişi denize düştü. Düşen herkesin can yeleği yoktu. Paniğe kapılanlar denize atlamayı göze aldılar. Geminin içinin sıcak olması yüzünden güneşlenme güvertesine yığılanların çoğunun üzerinde incecik giysiler vardı, eksi on sekiz derecelik- su sıcaklığı da görece düşüktü, dışarının sıcaklığından ancak iki-üç derece fazlaydı-soğuk şokuna dayanamazlardı. Yine de atladılar. Köprüden verilen emirlerde, arkadan gelip yığılanların, kurtaracak bir gemi gelir umuduyla alttaki camlı gezinti güvertesine yönlendirilmeleri, kapılarını kapatmaları ve başkalarına silahlı nöbetçiler dikilmesi isteniyordu. Bu emir harfi harfine uygulandı. Çok geçmeden, sancak tarafından iskele tarafına uzanan yüz altmışaltı metre uzunluğundaki camlı bölmeye bini aşkın insan tıkmıştı. Gezinti güvertesinin kalın camlı bölmesinin bazı kısımları en sonunda, iş işten geçtiğinde patladılar. [...] Elli kişiden fazla insan alabilecek bir cankurtaran sandalı alelacele ve içinde yalnızca on-on iki denizciyle suya indirilmişti. Telaşla suya indirilen ve yalnızca ve yalnızca öndeki halatta asılı kalan bir başka filikadakilerin hepsi dalgalı denize dökülmüş, arkasından halat da kopup sulara yüzenlerin üzerine düşmüştü. Bir tek, yarı yarıya kadınların ve çocukların doldurduğu dört numaralı filika talimatlara uygun olarak indirilmişti. ‘Çardak’ adı verilen acil koşuştaki ağır yaralıları zaten kayb olduğundan hastabakıcılar birkaç hafif yaralıyı filikalara bindirip denize indirmeye çalışmışlardı; sonuçsuzca” (Grass, 2015b, s. 133- 136).

Batma esnasında yaşananlar oldukça açık bir şekilde anlatılsa da, hiçbir sözün yaşanan acıları tarif edemeyeceği vurgulanır. Bu felaketi hiçbir söz tam anlamıyla yansıtamaz. Tek tek binlerce insan, yaşam ve ölüm çizgisi arasında kalmış, maalesef büyük çoğunluk buz gibi sulara hayatta kalmayı başaramamıştır:

“Ama geminin içinde olanları sözcüklere sığdırmak mümkün değil. Anne’nin, tanımlayamadığı her şey için kullandığı, ‘Söyliyecek söz bulamıyorum’, benim üstü kapalı olarak anlattığım şeyi açıklıyor. Bu yüzden, tek tek insanların yazgılarını dile getirmem, bütün olayı etraflıca, temkinlice, akıcılıkla, empati duygularıyla anlatmam ve böylece, dehşet sözcükleri kullanarak felaketin boyutunu hakkıyla vermem için patronum beni ne kadar zorlasa da, bütün o korkunç görünümü gözümde canlandırmaya ve dehşet verici sahneleri inceden inceye betimlenmiş tablolara oturtmaya kalkışmayacağım bile” (Grass, 2015b, s. 134).

Sadece sayıdan ibaret olarak kalan binlerce can kaybı, istatistikten öteye geçmemektedir. Bir toplam olarak ifade edilen insanların her birinin ayrı ayrı hayatları ve anlamı olduğuna işaret eden anlatıcı, — günümüz dünyasında da hâlâ süregelen — mülteci ölümlerinin istatistiklerdeki sayılara indirgenmesini eleştirel bir tutumla ifade etmiştir:

“Ancak yaşama şansı bulamayan, sayıları dört bini aşan bebekleri, çocukları ve gençleri filmde göstermek, yüksek masraf yüzünden, mümkün olmamıştı, bunlar soyut bir sayı olarak kaldılar ve kalacaklar, tıpkı o zaman olduğu gibi şimdi de sayıları ancak yaklaşık olarak tahmin edilebilen ve edilebilecek olan, binlere, yüz

binlere, milyona ulaşan ötekiler gibi. Sonunda bir sıfır fazla ya da eksik, ne fark eder ki; istatistiklerde ölüm, sayı sıralarının arkasında kaybolur” (Grass, 2015b, s. 135).

Gustloff adlı gemide ölen insanların veya hayatta kalanların sayılarının belirsizliğinden bahseden anlatıcı, bir fazla veya bir eksik ne fark eder ki denilerek, ölenlerin sayılarla ifade edilmesini tekrar ve tekrar eleştirir. Aynı zamanda gerçekte Gustloff’da tam olarak kaç kişinin bulunduğu dair kesin bir bilgi olmadığını da aktarmış olur. Ne olursa olsun giden her canın bir önemi, bir hayatı ve değeri bulunmaktadır. Aynı zamanda ölenlerin çoğunun kadın ve çocuk olmasını da büyük bir üzüntü ile dile getirir. Gerçekte de gemide en çok kadınlar ve çocuklar yaşamlarını kaybetmiştir:

“Şimdi sayı verecek olsam doğru çıkmaz. Her şey hep belirsiz kalıyor. Hem sayılar pek bir şey söylemez. Bir sürü sıfırı olanları anlamak mümkün değildir. Doğal olarak birbirleriyle çelişirler. Gustloff’tan bulunan insan sayısının aradan geçen on yıllar boyunca belirsizliğini koruması yanında –altı bin altı yüzle on bin altı yüz arasında değişiyor bu sayı- hayatta kalanların sayısının da sürekli düzeltilmesi gerekti: İlk başta dokuz yüz olan bu sayı sonunda bin iki yüz otuz dokuza yükseldi. Yanıt alma umudu olmasa da şu soru geliyor akla: Bir hayat fazla ya da eksik ne fark eder ki? Kesin olan bir şey var ki o da ölenlerin çoğunun kadınlar ve çocuklar olduğu: ne acı ki kurtulanların çoğunun erkek olduğu apaçık ortada, bunların arasında geminin dört kaptanı da var” (Grass, 2015b, s. 150, 151).

Löwe’nin verdiği sinyaller sonucu yardıma gelen başka bir gemi, karşısında bir ceset tarlası bulur. Cankurtarana binmeyi başaranlar da, havanın aşırı derece soğuk olması sebebi ile hayatta kalmayı başaramamıştır. Ancak son anda bir bebeği donmaktan kurtarırlar. Anlatıcı Paul, tam batma esnasında facianın ortasında dünyaya gelmiş olmaksızın, o bebek gibi faciadan sağ kurtulmayı yeğlemektedir:

“Külüstür gemisine atlayıp hemen yola çıkan kaptan karşısında bir ceset tarlası bulmuştu. Yine de, güvertedeki projektörle denizi taramış, sonunda denizde sürüklenen ve içinde kimse yokmuş gibi duran bir cankurtaran sandalı ışığa yakalanmıştı. Gedikli Deniz Başçavuşu Fick kendi filikasından ötekine geçince bir kadınla yeni yetme bir kızın donmuş cesetlerinin yanında soğuktan kaskatı kesilmiş bir battaniye bohçası bulmuştu, VP-1703’ün güvertesine getirilen bohça, üstündeki buz tabakasından temizlenip açılınca o bebek ortaya çıkmıştı, o anasız-babasız buluntu bebek keşke ben olsaydım: Wilhelm Gustloff’tan sağ kalanların sonuncusu” (Grass, 2015b, s. 141).

Gemiden sağ olarak kurtulanlar yaşanan mahşerin boyutları gözler önüne serilir. Ardında oldukça acı bir bilanço bırakan Gustloff, ne yazık ki ne ilk ne de son olmuştur. Bu nedenle eser günümüzde de güncelliğini korumaya devam etmektedir. Binlerce mülteci hâlâ yaşama tutunmak adına çıktıkları umut yolculuğundan sağ çıkamamaları soğuk sulara salınan cansız bedenlere dönüşmektedir:

“Ben ancak, sağ kalanların verdikleri ifadelerin başka yerlerdeki alıntılarını aktarabilirim. Yaşlılar ve çocuklar geniş basamakların ve daracık iskelelerin üzerinde ezilip öldüler. Herkes kendi canını kurtarmaya bakıyordu. Bakıma muhtaç olanlar ölüme bağlarını açtılar. Eğitim subaylarından birinin kendisine tahsis edilmiş olan aile kamerasında ruhsatlı tabancasıyla önce üç çocuğunu, sonra karısını, arkadan da kendisini vurduğunu anlatılıyor, onlar da bir zamanlar Hitler’e ve kulu Ley’e ayrılmış olan ve şimdi insanların canlarına kıymasına sahne olan o kameralarda hayatlarına son vermişler” (Grass, 2015b, s. 135, 136).

İkinci Dünya Savaşı sürecinde mültecilerle dolu tek batan gemi Gustloff değildir. Gustloff’u batıran kaptan Marinesko, başka bir mülteci gemisini daha batırmıştır. Yine binlerce mülteci hayatını kaybetmiştir:

“Aleksander Marinesko’nun Tutku Limanı’na döndüğünde bir kahramana yakışır biçimde karşılanmadığı için hayal kırıklığına uğradığı söyleniyor, oysa düşman üzerine sürdürdüğü seferlerde bir başka gemiyi daha –General von Steuben adlı transatlantiği- 10 Şubat günü geminin kış tarafından yollanan iki torpille batırmış. Bini aşkın mülteci ve iki bin yaralıyla –ah yine şu sayılar- Pillau’dan hareket eden on beş bin tonluk gemi yoldayken yedi dakika içinde baş tarafından batmış. Aşağı yukarı üç yüz kişi kurtulmuş. Ağır yaralılarından bir kısmı, hızla batan geminin üst güvertesinde dip dibe yatıyorlarmış. Sedyeleriyle birlikte güverteden denize kaymışlar” (Grass, 2015b, s. 152).

On iki bin insanın ölümüne sebep olan Marinesko yaptıkları karşısında ülkesinden takdir beklerken rütbesi düşürülerek donanmadan atılır. Ancak Tanrısal-Anlatıcı, Sovyet basınında batırılan Gustloff gemisinden ve içindeki insanlardan asla bahsedilmemesini sorgular ve ölen insanların bir hayaletmişçesine yok sayılmasını da eleştirir. Binlerce mülteci, yaralı, kadın ve çocuğun mezarı olan Gustloff’u batıran mürettebatın ve geminin Sovyetler tarafından onurlandırılması, insanlık tarihinin acı bir notu olarak yerini almıştır. Verilen kayıpların aslında insanlığın kaybı olduğunu vurgulayan anlatıcı, binlerce insanın kaybının hesabının sorulması gerekirken, aksine onurlandırılmasını doğru bulmaz. Bu durum karşısında basın organlarının da kayıtsız ve sessiz kalışını eleştirir. Bir yerde insanlık acı çekiyorsa, bunun hangi ırktan, milletten, dinden, dilden olduğunun hiçbir öneminin olmadığı gerçeğini okuyucularına aktarmaya çalışır. Hiçbir ideoloji, ülkü, menfaat veya amaç bir insanın yaşama hakkını elinden almaktan veya yerini yurdunu talan edip onu bir mülteci konumuna düşürmekten nemalanmamalıdır:

“[...] Gerçi S-13’e ‘Kızıl bayrak Gemisi’ nişanı verilmişti, gerçi teknenin bütün mürettebatı, ‘Anavatan İçin Savaş Nişanı’ni göğüslerine takabiliyorlardı, ayrıca onlara bir başka madalya, üzerinde yıldız, çekiç ve orak motifi olan ‘Kızıl Bayrak’ madalyası da verilmişti, ancak Aleksander Marinesko’ya Sovyet Kahramanı unvanı verilmedi. Daha da kötüsü: Baltık Kızıl Bayrak Filosu’nun resmi bültenlerinde yirmi beş bin tonluk Wilhelm Gustloff gemisinin batırılışıyla ilgili hiçbir haber daha sonra da yer almadı, General Steuben’in hızla batışı hakkında da tek bir

sözcük edilmedi. Sanki denizaltının öndeki ve arkadaki kovanlarından çıkan hayalet torpiller gerçekte var olmayan hedefleri vurmuşlardı. Aleksander Marinesko'nun listesinde, sayıları ancak kabataslak bilinen bütün o boğulan çocuklar, kadınlar ve ağır yaralılar yüzünden utanıyor muydu? Yoksa kahramanlıkların haddi hesabı olmadığı savaşın son aylarının zafer sarhoşluğu içinde, Marinesko'nun başarıları silinip gitmiş miydi? Onun bitmek bilmeyen ısrarları kulak arkası edilecek gibi değildi. Bulduğu her fırsatta başarılarını ortaya sürmesinin önüne geçilemiyordu. Rahatsızlık vermeye başlamıştı. Kırk beş yılının Eylülünde denizaltının komutası elinden alındı, hemen arkasından da rütbesi üsteğmenliğe indirildi. Ekim ayında Sovyetler Birliği Donanması'ndan atıldı. Üç aşamada gerçekleşen bu onursuz kovulmanın gerekçesinde, “ Görevinde kayıtsızlık ve ihmal gösterdiğinden dolayı...” deniliyordu” (Grass, 2015b, s. 166, 167).

Gemi ile ilgili hikâyede aktarılan bölümlerin gerçeklikle arasındaki paralelliği göstermek adına gemiye ilişkin gerçek bilgiler vermek gerekirse özellikle aşağıdaki noktaları açıklamakta fayda vardır: Wilhelm Gustloff adlı geminin inşasındaki amaç — tıpkı eserde de belirtildiği gibi — başlangıçta hem Alman işçi ve çalışanların katılabileceği, eğlenceler, geziler, konserler ve toplantılar düzenlemek hem de Nazi propagandası yapmaktır. Gemide her türlü sınıfsal ve hiyerarşik ayırım ortadan kaldırılarak herkesin her yere erişimine ve katılımına izin verilmiştir. Gemi 10 ay boyunca bu amaca hizmet etmek için kullanılmıştır. Fakat 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Gustloff, Eylül 1939 ve Kasım 1940 tarihleri arasında hastane gemisi olarak hizmet vermiştir. Ardından gemideki tıbbi ekipmanlar boşaltılarak askeri gemiye — yine yukarıda eserden aktarılan alıntılarda gerçeklikle örtüşen kısımlar ortadadır — dönüştürülmüştür. Kızıl Ordunun ilerlemesiyle gemi, Doğu ve Batı Prusya'da bulunan Alman halkının ve birliklerinin tahliyesinde kullanılmaya başlanmıştır. Son olarak ise Hannibal Operasyonu bağlamında Alman mültecileri, teknisyenleri ve askerleri Baltık Denizi'ndeki Gdyna'dan alarak Kiel'e götürmek için yola çıkmıştır. Her ne kadar resmi kayıtlara göre gemide 6.500 kişi olduğu belirtilse de kayıt dışı birçok insan da gemide bulunmuştur. Gemiye binenlerin sayısındaki belirsizlik, aynı şekilde eserdeki alıntılarda da oldukça üzerinde durulmaktadır. Gemiden canlı olarak kurtulmayı başaran bir kişinin belirttiği üzere gemide 5 bini çocuk olmak üzere yaklaşık 9 bin sivil insan bulunmaktaydı. Ayrıca yaklaşık bin tane de askeri personel vardı. Gemide uçak savar füzelerin bulunması ve sivil amaçlı tahliye gemisi olarak kullanıldığına ilişkin bir ibarenin bulunmaması sonucunda savaş gemisi zannedilen Gustloff, Alexander Marinesko kumandanlığındaki Sovyet S-13 denizaltısının ateşlediği 4 torpidodan 3'ünün isabet etmesi sonucunda 30 Ocak 1945 tarihinde batmıştır. Gemi vurulduktan

40 dakika sonra yan yatmıştır. Gemide bulunan filikalardan sadece bir tanesi denize inmeyi başarmıştır. -18 ile -10 derece arasında bir sıcaklığa sahip olan Baltık Denizi, saldırıdan canlı olarak kurtulan birçok insanın — yine eserde de değinildiği üzere — donarak ölmesine sebep olmuştur. Ayrıca ateşleme sonucu gemide açığa çıkan panikte birçok insan da ezilerek hayatını kaybetmiştir. Alman kuvvetleri 1.252 kişiyi kurtarmayı başarmış ancak çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 9.400 kişi hayatını kaybetmiştir. Marinesko kumandanlığındaki aynı denizaltı bu olaydan on gün sonra başka bir Alman gemisini daha vurarak 3 bin kişinin daha ölümüne sebep olmuştur. Bu olaylardan sonra Sovyet kaptanının önce rütbesi alınmış ardından itibarı iade edilmiş ve 1990 yılında ise Sovyet Kahramanlık Madalyası verilmiştir (Erdura, 2018).

Kurmaca karakterlerin ve özellikle Ben-Anlatıcının hikâyesi Gustloff gemisinde başlar. Pokriefke ailesi — Ben-Anlatıcı Paul' ün annesi ve hikâyenin yan karakterlerinden olan — Tulla'nın karnı burnunda olduğu için son anda Gustloff'a binmeyi başarmışlardır. Tulla sekiz aylık hamile olması sebebiyle gemiye bindiğinde, onu annesi ve babasından ayırarak yaralıların olduğu bölüme yerleştirirler. Bir daha annesini ve babasını göremez. Bulduğu yer, savaşta yaralananların inlemeleriyle çınlamaktadır:

“Pokriefkeler, mülteciler ne kadar doldurmuş olsa da belki Oceana ya da Antonio Delfino buharlı gemilerinde de yer bulabilirlermiş. [...] Ancak Erna Pokriefke ucunda ölüm bile olsa Gustloff'a binmek istiyordu, Çünkü eskiden beyaz boyalı olan o motorlu gemi, Norveç fiyortlarına yaptığı bir SYG gezisinin keyifli anılarını taşıyordu. [...] Pokriefkeler gemiye son binenler arasında olmalı, kızlarının gebeliği açıkça belli olduğundan onlara izin verilmiştir. [...] Pokriefkeler kaydolmadan gemiye binince annemi ailesinden ayırmışlar. [...] Anne ne zaman gemiye binmeleri ile ilgili bitmek bilmeyen hikâyelerine başlasa hep gebeliğinin sekizinci ayında olduğunu söylerdi. Büyük olasılıkla öyleydi de. Hangi ayında olursa olsun onu doğumhane ve loğusa odası olarak kullanılan yere göndermişlerdi. Bu oda dip dibe yerleştirilmiş ağır yaralıların inlediği şu ‘Çardak’ denilen yerin yanındaydı” (Grass, 2015b, s. 107-109).

Geminin batma esnasında gebeliğinin son ayında olan Tulla, doktorun yardımıyla bir filikaya binmeyi başarır; ancak insanlarla dolu ve güvenli bir şekilde suya indirilen başka bir filikanın gözlerinin önünde batmasına tanık olur: “Anne bana, gemi gitgide batarken kış güvertedeki 3 cm'lik uçaksavar bataryalarından birinin yuvasından kurtulup küpeşteden aşağı yuvarlandığını, gemiden indirilmiş, ağzına kadar dolu bir filikayı parçaladığını anlattı. “Tamı da yanı başıcığımızda oldu. Bizim şansımız vardı [...]” (Grass, 2015b, s. 137). Gemiden kurtulmayı başaranlar, binlerce insanın denize dökülerek boğuluşunu çaresizlik içerisinde izlemek zorunda kalırlar. Binlerce insanın

ölümüne tanık olmak büyük bir acıya dönüşür. Yaşamlarında derin psikolojik bir etki bırakır. Tulla örneğinde olduğu gibi, bu görüntüler ömürleri boyunca gözlerinin önünden silinmez:

“Anne’nin, yanında annesi, babası ve bavulları olmadan ancak sancısı azalmış durumda oturduğu filikanın içinde bulunanlar, gemiden gitgide uzaklaşırken, dalgalar sandalı kaldırdıkça, dimdik bir açıyla batmakta olan Wilhelm Gustloff’u açıkça görebiliyordu. Fırtınalı denizde geminin açığında pozisyon tutan eskort geminin projektörü kaptan köşkünü, camlı gezinti güvertesini sürekli tararken, can kurtaran sandallarına sığınanlar, insanların tek tek ya da salkım saçak küpeşeden denize dökülüşüne tanık oldular. Onların çok yakınındaki Anne ve görmek isteyen herkes, can yelekleri içinde suda sürüklenen insanları gördü, aralarında yaşayanlar vardı, bağırarak ya da cılız bir sesle yardım istiyorlar, sandallara binmek için yalvarıyorlardı; ve başkaları da vardı, ölmüş olan bu insanlar uykuda gibiydiler. Bundan da kötüsü, dedi Anne, çocukların kaderiydi. “çocukların hepsi gemiden aşağıya yarıntı indirildiler, kafa aşağı. O koskocaman can yeleklerinin içinde bacakları yukarı dönmüştü” (Grass, 2015b, s. 138).

Eserin kurmaca olan bölümündeki başkarakter Paul, annesinin karnında batan gemiden kurtulmayı başararak zor da olsa, Löwe torpidobotuna ulaşır. Annesinin sancılarının başlamasıyla geminin batışından yaklaşık bir saat sonra dünyaya gelir. Paul Pokriefke’nin Baltık Denizi’nin ortasında doğduğu esnada attığı yaşam ibaresi çığlık, binlerce savaş mağdurunun ve mültecinin ölüm çığlığına karışır. Suyun üzerine yayılan bu çığlık, bütünüyle savaş mağduru insanların hayatta kalabilmek umudu ile sığındıkları geminin batması sonucu oluşan ölüm ve yaşam arasındaki mücadelenin son çığlığıdır. Böyle bir ortamda dünyaya gelen anlatıcı, ölümün içinde dünyaya gelmenin ağırlığını yaşamı boyunca sırtında bir kambur gibi taşır ve bunun açığa çıkardığı psikolojik etkiden kurtulamaz. Onu böyle bir facianın tam merkezinde dünyaya getiren annesine karşı oldukça mesafeli davranan Paul, bundan dolayı sürekli annesini suçlamaktadır: “Çünkü ben o zamanki gibi, çığlık suyun üzerine yayıldığında bağırdığım gibi bağırmak istemiştim, [...] Şimdi hayatımın dökümünü yapacak olsam, üstesinden gelemediğim her şey bir geminin batışıyla ilintilendirilecek. [...] Ben de anne sayesinde o talihsizin talihsizi güne ayarlanmışım” (Grass, 2015b, s. 7, 12). Hayatı boyunca bolca ölümün olduğu bir ortamda dünyaya gelmiş olmaktan dolayı büyük bir acı duyan Paul, başka bir yerde başka bir şekilde dünyaya gelmiş olmayı arzular. Paul aklın ve duyguların sınırını aşan bir felaketin tam ortasında ölümün kucağında hayata gözlerini açar. Binlerce insanın hayatlarının son bulduğu bir anda, kendisinin hayata gözlerini açmasını adeta bir suçluluk gibi duyumsar. Günümüzde tıpkı Paul gibi başka çocuklar da, hiç olmaması

gereken şartlarda dünyaya gelmek zorunda kalır. Binlerce mülteci hâlâ savaş şartlarında benzer zorluklarla ölümlerle burun buruna gelerek hayatta kalma mücadelesi vermektedir:

“Birisi, hatta bana kalırsa lanet olası kader bunun böyle olmasına karşı çıktı. Kaçış yolu yoktu. Adı bilinmeyen bir buluntu olarak hayatta kalmama izin verilmedi. Seyir defterinde yazıldığı üzere, karnı burnunda olan Bayan Ursula Pokriefke, filika uygun konumdayken Löwe torpidobotuna geçirildi. Bindiği saat bile belli: Yirmi iki sıfır beş. Azgın denizde ve Gustloff gemisinin içinde ölüm bolca hasat toplarken annenin doğum yapmasına artık hiçbir engel kalmamıştı. Şunu açıkça söylemem gerek: Benim doğumum öyle görülmedik bir şey değildi. Hayat şarkısı tek notadan oluşmuyordu. O gün, hem benden önce hem de sonra başka çocuklar da dünyaya geldi. Hem T-36 torpidobotunda hem de daha sonra gelen, Kuzey Almanya’daki Llyod Denizcilik’e bağlı, Doğu Prusya limanı Pillai’da iki bin beş yüz yaralıyı ve binlerce mülteciyi ki aralarında yüze yakın bebek vardı, alan altı bin grostonluk Göttingen buharlı gemisinde. Yolda beş çocuk daha doğdu, bunlardan sonuncusu, konvoy içinde seyreden gemi, artık imdat çılgınlıkları yükselmeyen ceset tarlasına varmadan az önce geldi dünyaya. Ancak tam gemi batarken, torpillendikten altmış iki dakika sonra, deliğinden çıkan tek bendim. [...]; her şeyin sonu gelirken, ben, çarkçının daracık kabininde normal bir biçimde dünyaya gelmişim” (Grass, 2015b, s. 142, 143).

Tulla’nın geminin battığı esnada yaşadığı dehşetin ardından şahit oldukları karşısında geçirdiği şok ile henüz on yedi yaşındayken sarı olan saçları, o gece bir anda beyaza dönüşür. Özellikle minicik bedenleri baş aşağı görmek onu derinden sarsar ve asla unutamaz. Bu belki de yaşanan korkunç olayın Tulla’nın gencecik ruhunda gerçekleşen tahribatın fiziksel yansımasıdır. Geçen yıllar boyunca yaş aldıkça yavaş yavaş ortaya çıkan saçlardaki beyazlar, Tulla’nın yaşadığı şokla bir anda ortaya çıkmıştır. Tulla gencecik yaşında belki de koca bir ömre sığamayacak sıkıntı, acı ve ölümlerle bir gecede baş etmek zorunda kalır. Ancak bir gecelik acı bütün hayatını etki altına alır ve olanları asla unutamaz:

“[...] biri Anne’ye bu genç yaşta saçlarının nasıl böyle beyazlaştığını soracak olursa şu yanıtı alıyordu: ‘Bütün o bebekleri kafa aşşağa gördüğümde böyle oluverdim. [...] Her şey kaymaya başlamıştı. Böyle bir şeyi unutmak mümkün değil. Asla akıldan çıkmaz. Yalnızca düş değil gördüğüm [...] Her şey bittiğinde suyun üstüne yayılan o çılgılık. O buz kütlelerinin arasındaki bebekler [...] Onu hep beyaz saçlı olarak tanıdım ben. Başından beri beyazdı saçları. Gümüş beyazı değil ama. Sadece beyaz. Anneme bunu soran olursa, ‘Oğlum doğarken oldu,’ yanıtını alırdı, ‘hem de bizi kurtaran torpidobotta...’Daha başka şeyler öğrenmek isteyenler çıkarsa, Anne’nin saçlarının, kazadan sağ çıkıp kucağında oğluyla Löwe torpidobotundan inerek Kolberg’de karaya adım attığı günden beri bembeyaz olduğunu dinlerlerdi. O günlerde saçları çene boyundaymış. Ama eskiden, ‘ilahi bir gücün verdiği emirle’ olmuşçasına beyazlamadan önce, doğuştan sarıya yakınmış saçları ve kızıl pırıltılarla omuzlarına dökülürmüş... Saçları bir gecede ağardığında henüz on yedi yaşındaydı” (Grass, 2015b, s. 55-57, 138).

Aşağıda bir haber sitesinden aktarılan alıntıda, batan gemiden bebeğiyle kurtulmayı başaran birinin hikâyesi yer almaktadır. Tulla'nın hikâyesi ile birebir aynı olmasa da yazarın bundan ilham alarak Tulla karakterini oluşturmuş olabileceğini ileri sürebiliriz. Yukarıda eserden aktarılan kesitte görüldüğü gibi, ikisi de gemide doğum yapmıştır. Ayrıca yaşananlar Tulla'nın saçlarını bir gecede beyaza çevirirken, aşağıdaki alıntıda, yaşanan dehşet sonucunda Ingeborg' un dilinin tutulduğunu öğreniyoruz.

“[...] Ingeborg Piepmeyer'in ilginç bir hikâyesi var. O dönemde 22 yaşında olan ve Wörner soyadını taşıyan Ingeborg, aslında göçmen değil. Askeri okulda eğitim gören nişanlısıyla bebeği doğmadan önce evlenebilmek için Gotenhafen'a gidiyor. Ancak nişanlının cepheye gönderildiğini öğrenince, Wilhelm Gustloff gemisine kapağı atıyor. 29 Ocak gecesi bebeği Egbert'i dünyaya getiriyor. Sonraki gece isabet alan gemi batmak üzereyken bir Alman hücumbotu imdada yetişiyor. Anne, ip merdivenlerden filikaya inmeye çalışırken bir asker bebeği kucağına alıyor. O anda filika gemiden kopuyor, bebek Gustloff'ta kalıyor ve gemi gözlerinin önünde batıyor. Dehşetten dili tutulan genç kadın, diğer kurtulanlarla birlikte hücumkota bindiğinde eline kundaktaki oğlu tutuşturuluyor. Ingeborg Piepmeyer onun nasıl olup da kurtulduğunu asla öğrenemiyor. Bugün bile halen “Acaba kahramanca bir hareket sonucu mu kurtuldu, yoksa bir mucize miydi?” diye düşünüyor” (Özek Karasu, 2002).

Paul yaşananları öyle açık ve çarpıcı bir şekilde tasvir etmektedir ki, okuyucu aşağıda bahsi geçen binlerce insanın yaşamak için son umudu olan ölüm çılgılığını en derinden duyumsayabilmektedir. Aşağıda yer alan “kolektif bir ölüm çılgılığı” sözü, binlerce insanın bağıra bağıra can verişinin ifadesidir aynı zamanda. Buradan sağ kurtulan Tulla, o vahşeti ve insanların can çekişme anının, ölümlerinin sesini asla unutamadığını tekrar ve tekrar dile getirir. Bu tanıklık Tulla'nın bütün yaşamına sirayet eden psikolojik bir savaşa dönüşerek hem oğlunun hem de torununun yaşamını etki altına alır:

“Ancak Anne'nin aklında kaldığına göre benim ağzımdan çıkan ilk çılgılık, dört bir yandan gelen, denizin üzerinde çepeçevre yayılan ve binlerce sesin karışımından oluşan çılgılığı, o ölüm çılgılığını bastırmış. Batmakta olan geminin içlerinden, hıncahınc dolu gezinti güvertesinden, hızla gözden kaybolan kış tarafından ve can yeleklerinin içinde ölü ya da diri binlerce kişinin dönüp durduğu suların çarpıntılı yüzeyinden yükselen çılgılığı. Yarı yarıya ya da ağzına kadar dolu filikalardan, dalgalarla birlikte havalanıp çukurlarda gözden kaybolan tıkabasa dolu sandallardan, dört bir yandan kopup gelen çılgılık yükseliyor ve ansızın başlayan, sonra da susuveren gemi sireninin ulmasıyla birleşip tüyler ürpertici bir düet halinde çoğalıyordu. Benzeri duyulmamış, kolektif bir ölüm çılgılığıydı bu; Anne bu konuda hep şunu söylemişti, bundan sonra da söyleyecek: “Öyle bir çılgılıktı ki insanın kulaklarından silinmiyor” (Grass, 2015b, s. 144).

Anlatıcı Paul, kazadan sonra toplanan fotoğraflardan, batan gemide yaşamını yitiren, savaşa katılmış yüzlerce 18 yaşındaki gençlerin ve savaş yüzünden mülteci konumuna düşmüş yüzlerce mülteci çocuğun yüzüne derin bir üzüntüyle bakar. Bu yüzler arasında

kendi oğlunun da olabileceğini düşünen Paul, savaşta yitip giden çocuk ve gençler adına büyük üzüntü duyar. Her birinin uzun bir ömrü olabileceken, gencecik yaşta savaşın pençesine düşen bu çocukların hayatlarının değerini hatırlatır. Savaş kurbanı yüzlerce gencin acısını empati kurarak anlamaya çalışan anlatıcı, her birinin en az bizim yakınlarımız kadar yaşamayı hakkettiğini göstermeye çalışır:

“Felaketten sağ çıkan gemi kâtabi yardımcısının on yıllarca topladığı fotoğraflar var: bir sürü vesikalık büyüklüğünde fotoğraf, bir tane de büyük boy; bunda 2 Numaralı Denizaltı Eğitim Birliğinde dört aylık eğitimden geçen tayfalar, güneşlenme güvertesinde, sıraya dizilmiş olarak görülüyorlar, Deniz Binbaşısı Zahn’ı selamladıktan sonra “Rahat!” komutunun arkasından onun önünde rahat duruşa geçmişler. Geminin kış tarafına doğru gitgide küçülen dokuz yüzü aşkın kepin yer aldığı bu büyük boyutlu fotoğrafta, yedinci sıraya kadar olan bütün suratlar açıkça seçilebiliyor. Daha arkası dümdüz bir kütle. Vesikalık fotoğraflarda gördüklerim ise hep üniformalı erkekler, genç yüzlerindeki hatlar birbirinden farklı olsa da genelde bir hamlık var. On sekiz yaşında olmalılar. Savaşın son aylarında üniformalı fotoğraflar arsında daha da genç olanlar bulunuyor. On yedi yaşındaki oğlum Konny, gözlük taktığı için denizaltıda görev alabilecek durumda olmasa pekâlâ onlardan biri olabilirdi” (Grass, 2015b, s. 124).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere Ben-Anlatıcı Paul’ün bütün hikâyeye süresince kendi kendine konuşması iç monolog (Innerer Monolog) tekniğinin örneği olarak gösterilebilir. Aynı zamanda Paul’ün duygu ve düşüncelerine, psikolojik ve ruhsal çözümlerine düzensiz bir şekilde iç konuşma halinde yer verilen bölümler ise bilinç akışı (Bewusstseinsstrom/strem of consciousness) tekniği (Kaygın, 2014, s. 10) ile aktarılır: “Ancak saatli bomba gibi tıklayan bir düşünce, ne kadar üstünü örtmeye çabalasam da sesini duyuruyordu: Aylardır burada... Benim oğlum olabilir o, yo, kesin benim oğlum, bu Konrad... Bunun gerisinde Konny var...” (Grass, 2015b, s. 73). Yazarın hikâyeyi anlatırken bilinç akışı ve iç monolog gibi anlatım tekniklerini tercih etmiş olması, eserin anlatım perspektifini içsel bir çerçeveden “Innensicht (Innenwelt)” sunduğunu göstermektedir (Zimmermann, 2001, s. 9).

Yukarıda bahsedilen bu gençlerin dışında henüz hayata gözlerini yeni açan ve açtığı gibi savaşın ve mülteci olarak hayata tutunmanın pençesine düşen dört bini aşkın bebekten geriye bir resimleri bile kalmamıştır. Ancak dünyanın her yerinde “bebek” dendiğinde, insanın gözü önünde aşağı yukarı birbirine benzer, masum bir görüntü belirlediğinden anlatıcı, “Bebeklerin fotoğrafları yok, zaten onlar moda göre değişmiyorlar” (Grass, 2015b, s. 125) ifadesini kullanır. Henüz içine doğdukları ortama göre şekillenmemiş olduklarından; bebeklerin dili, dini veya ideolojisi yoktur, ancak tüm bunların doğurduğu kaostan, bütün masumiyetlerine rağmen onlar da nasiplerini almışlardır.

Küçücük bedenler hayatın bin bir tadını tatmadan, buz gibi sularda ölümü tatmışlardır. Gerçek hayatta da olduğu gibi hiç kuşkusuz savaş ve mültecilik en fazla çocukları etkilemektedir. Hayatta kalmak umudu ile savaşın alevlendiği yerlerden kaçan binlerce mülteci, gemilere akın etmeye devam ederek evlerini ve yurtlarını terk etmek zorunda kalır. Ölümü her an ensesinde hisseden insanlar kaçmak adına her yolu deneyerek gemilere dolmaya başlamıştır. Yaşanan facia sonucunda yitip giden canlar — günümüzde de olduğu gibi — başka deniz yolculuklarının başlamasına engel olamaz. Mültecilerin yaşama tutunmalarını sağlayan tek şey olan yaşama umudu, her türlü korkudan ve engelden üstün gelerek yola devam etmelerini sağlar. Eserde gemiden sağ kurtulan insanlar için hayatta kalma mücadelesi yine kaldığı yerden devam eder. Savaştan kaçan binlerce mülteci, yerlerinden-yurtlarından uzaklarda bir meçhulün içinde asgari ihtiyaçlarını dahi gidermekte zorlanmakta ve çeşitli sorunlarla yüz yüze kalmaktadır. Gemiden sağ kurtulmayı başaran Tulla için de hayatına devam etmek hiç kolay olmamıştır. Yeni doğmuş bebeği ile sığınacak sıcak bir yer ihtiyacını giderebilmesi dahi, yaşanan bunca trajedi arasında onu mutlu etmeyi başarmıştır:

“Nemmersdorf’un korkunç olan her şeyin simgesi haline geldiği o günlerde Ruslara duyulan o alışıldık nefret yerini Ruslardan korkuya bırakmıştı. Geri alınan bu kasabayla ilgili gazete haberleri, radyo yorumları ve haftalık haber filmleri Doğu Prusya’dan kitlesel kaçışlara yol açtı, ocak ortasından sonra, Sovyetler’in büyük taarruzunun başlamasıyla bu kaçış paniğe dönüştü. Köy yollarından kaçanlarla birlikte yol kenarlarında ölümler de başladı. Böyle bir şeyi anlatmam olanaksız. Hiç kimse de anlatamaz. Şu kadarını söyleyeyim: Kaçanların bir kısmı Pillai, Danzig ve Gotenhafen liman kentlerine ulaştı. Yüz binlerce kişi, enselerinde hissettikleri dehşetten gemilerle kaçmaya çabaladı. Yüzbinlerce kişi –istatistikler Batı’ya kaçıp kurtulanların sayısının 2 milyondan fazla olduğunu gösteriyor- savaş gemilerine, yolcu ve yük gemilerine doluştu; Gotenhafen’in Oxhöft Limanı’nda yıllardır demirli duran Wilhelm Gustloff’ da böyle doldu. [...] Hayatta kalanların çoğu, Rügen Adası’ndaki Sassnitz’de, Kolberg’de ve Swinemünde’de karaya çıkarıldı. Yolda ölenlerin sayısı da az değildi. Ölenlerin ve hayatta kalanların bir kısmı Gotenhafen’a geri götürüldü, ölmeyenler orada, başka mülteci gemileriyle nakledilmek üzere beklemek zorunda kaldılar. Şubat sonundan beri Danzig’de ağır savaşlar oluyordu, kent yanmış, insanlar akın akın kentten kaçmış, buharlı gemiler, mavnalar ve balıkçı tekneleriyle dolu rıhtımları son dakikaya kadar doldurmuşlardı. [...] Anne ile ben geçici olarak orada bir okula yerleştirildik, sonradan Anne bana orası hakkında şöyle dedi: “Hiç değilse sıcaktı, rahattı orası. Sıralardan birinin kapağını kaldırıp sana beşik yaptık. Ne düşündüm biliyo musun, benim Paul’üm şimdiden okula gitmeye başladı” (Grass, 2015b, s. 101-102, 152-153).

Ancak sığındıkları yer bir süre sonra yeniden bir harabeye dönüşünce orayı da terk etmek zorunda kalırlar. Bu keşmekeşin içinde savaşın rüzgârıyla bir yaprak gibi — tıpkı Erpenbeck’in romanındaki Afrikalı mülteciler gibi — oradan oraya savrulmaya devam

ederler: “Topçu atışları okulu kullanılmaz duruma getirince bir mazgallı siperde barındık” (Grass, 2015b, s. 153). Harap edilen, yakılıp yıkılan binlerce evin arasından kurtulanlar gemi aracılığıyla kaçmaya çalışırlar. Ancak büyük bir faciannın eşiğinden kurtulan Tulla tekrar böyle bir yolculuğa çıkmayı göze alamaz ve onun yerine başka binlerce mülteciyle birlikte ölümlü yüz yüze yolculukların kucağına atlamaya mecbur kalır:

“Şubat sonuna doğru Kolberg’de tarih tekerrür etti. Çok geçmeden, kent, liman ve kıyı, Kızıl Ordu birlikleri ve bir Polonya tümeni tarafından kuşatıldı. Topçu ateşi altında sivil halkın ve kente dolmuş mültecilerin deniz yoluyla boşaltılmasına çalışıldı. Yine rıhtımın her yerinde büyük bir izdiham yaşandı. Ancak Anne, bir kez daha bir gemiye binmemekte kararlıydı. “Beni sopayla dövselelerdi bile bi daha öyle bir gemiye adım atmazdım...” diyordu, kucağında bebeğiyle o kuşatma altındaki, yanan kentten nasıl kurtulduğunu soranlara. “Eh, her zaman kaçacak bir delik bulunur,” oluyordu yanıtı. Gerçekten de Anne, daha sonra da, Schwerin Gölü’ne yapılan şirket gezilerinde bile hiçbir gemiye adım atmadı” (Grass, 2015b, s. 153).

Mülteci olarak yaşamanın kısıtlılığı içerisinde ve savaşın kucağında çocuğunu büyütmek zorunda kalan Tulla ve onun gibi binlerce anne türlü sıkıntılarla baş başa kalmıştır. Savaşın şiddetinin artmasıyla mültecilerin de sayısı artmaya başlamıştır. Yaşadıkları travma nedeniyle sütü gelmeyen Tulla, diğer mülteci annelerin sütüyle çocuğunu doyurmaya çalışmıştır. Ancak sütün yetmediği ve süt bulamadığı durumlarda sürekli ağlayan bebeği ile ateş hattında çocuğunu doyurabilmek için diğer annelerin izini sürerek Schwerin’e kadar ulaşmayı başarmıştır:

“[...] Anne’nin memelerinde süt yoktu, sütü gelmiyordu. Torpidobotta Doğu Prusyalı loğusalardan biri ona yardımcı olmuştu; gereğinden fazla sütü vardı. Sonra, yolculuk sırasında bebeğini kaybetmiş bir kadın yardımcı oldu. Daha sonra da, kaçıışımız boyunca ve sonraları da ben hep yabancı kadınların memelerinden süt emdim. [...] Çoğunlukla Doğu’dan Batı’ya olmak üzere dört bir yandan mülteci akını vardı, ama bunlar nerede kalacaklarını bilemiyorlardı. Sütünün eksikliğini duyduğu için sürekli vızıldayan bebeğiyle, yani en değerli yüküyle birlikte Kolberg’den kaçan Anne de nereye gideceğini bilmiyordu. Cephelerin arasına düşmüş, geceleri kısa mesafeleri yük vagonlarında ya da Wehrmacht’ın ciplerinde almış, ama çoğunlukla, ellerindeki eşyaları gitgide azalan öteki mültecilerin yanında yayan yürümüş, alçaktan uçan uçakların ateşi altında kendini sık sık yere atmış, kıyından olabildiğince uzak durmuştu, bir yandan fazla sütü bulunan anneleri sürekli kollayarak ta Schwerin’e ulaşmıştı” (Grass, 2015b, s. 154, 155).

Yaşadığı gemi faciasının ardından ulaştığı Schwerin şehrinin her yerinde Wilhelm Gustloff adını görmesi ve Gustloff’un memleketi olması sebebiyle Tulla, yaşadıklarının anısına orayı terk etmek istemez. Schwerin ve Gustloff adına dikilen anıt, onun için adeta yaşadığı sıkıntıların ve yitip giden onca insanın adına dikilen bir anıt gibi olur:

“Bir sonra sığındığımız yerin –yine bir okul- darlığı da Anne için yakınmaya değer değildi, çünkü Paulcügüyle birlikte sığındığı kentin, sözde barış günlerinde o talihsiz gemiye adını veren adamın doğurduğu yer olduğunu öğrenmişti. Adamın adı her yerdedi. Hatta bizi yerleştirdikleri lise bile onun adını taşıyordu. Biz Schwerin’e geldiğimizde nereye baksak onun adını görüyorduk. Gölün güney kıyısında, buzulların sürükleyip getirdiği kayalardan oluşan o anıt-koru yerli yerinde duruyordu, korunun içinde de ’37 yılında Şehit’in onuruna dikilmiş olan o koca granit. Anne’nin sırf bu yüzden benimle birlikte Schwerin’de kaldığına eminim” (Grass, 2015b, s. 155).

Savaş mültecileri, devlet tarafından belli noktalara yerleştirilirler. Oradan oraya savrulan mültecilerin yerleştirildikleri yerlerin durumunun kötü olması, onları zorlu hayat mücadelesi içerisinde bırakır: “Eh, hükümetin bizi yolladığı yerde yakacak bi şey bulunmuyordu ki...” Anne’yle birlikte başka kadınlar ve çocuklar da odun aramaya gitmişlerdi. [...], savaşın sonuna doğru iyice yıkılmaya yüz tutmuş olması gereken Schelfstadt’ta bizi okulun bodrumundan çıkarıp Lehmstrasse’de bir eve yerleştirmişlerdi” (Grass, 2015b, s. 161).

Yukarıda ayrıntılı olarak aktarılan alıntılardan açıkça görülmektedir ki; savaş kısı kacında kalan her toplum, birlerce mağdur insana dönüşür ve türlü acılar yaşamak zorunda kalır. Burada önemli olan savaşın ateşini beslemek yerine bunun önüne geçebilmektir. Birbirine karşıt nitelikte farklı kimlik ve ideolojilerin bakış açılarını devreye sokarak, olayları çok perspektifli ve geniş bir bakış açısından değerlendiren yazar, hikâyede en çok mağdurlara/ kurbanlara dikkat çekmeye çalışmaktadır. Hiçbir sebep veya ideolojinin bir insanın öldürülmesini meşrulaştıramayacağını vurgulayarak, savaşın yalnızca ölümü beslediğini ve yerini yurdunu tahrip ettiği binlerce mülteci yarattığını gösterir:

“[...], Doğu Prusyalı mültecilerin çektiği sefaleti dile getirme görevi benim kuşağıma düşerdi: kara kışta Batı’ya giden göçmen kabileleri, kar fırtınalarında sokak kenarlarında ölenler ya da Frisches Haff diye bilinen koyun donmuş suları bombaların ardından ya da at arabalarının ağırlığı altında kırılmaya başladığında buzda açılan deliklere düşüp öteki dünyayı boylayanlar, buna rağmen Rusların öç almasından korkarak Heiligenbeil yönünden, uçsuz bucaksız karlı topraklar üzerinden akın akın gelenler... Kaçış... Beyaz ölüm...[...] En son kampanyasını resimlendirmek isteyen oğluma geçmişin ölümlerle dolu savaş alanları yeterli oluyordu; o tarlaları kim ekmiş olursa olsun hasat boldu” (Grass, 2015b, s. 98, 101).

Kim ekmiş olursa olsun ibaresi kullanan yazar, dikkati etkenin üzerinden alıp, kaybolan hayatlar üzerine çekmektedir. Dolayısıyla günümüzde yaşanan Suriyeli mülteci krizinde de görüldüğü üzere, her şeyden önce yapılması gereken küresel huzurun ve barışın

korunması olacaktır. Böylelikle savaş kaynaklı mülteci sorunu büyük oranda azalmış olacaktır. Tam da bu noktada yazarın bu görüşlerine paralel olarak günümüzden örnek vermek gerekirse Almanya Başbakanı Angela Merkel'in sözleri oldukça çarpıcıdır. 21-24 Ocak 2020 tarihinde İsviçre'nin Davos kasabasında düzenlenen Dünya Ekonomik Forum (WEF) toplantısında söz alan Merkel, önceden atılacak olan adımlarla insanların yerinden edilmesinin önüne geçilmesi gerektiğini; aksi takdirde milyonlarca insanın tıpkı Suriye örneğinde olduğu gibi olumsuz etkileneceğini belirtmiş ve bu konuda geç kaldıklarına ilişkin bir öz eleştiri de yapmıştır: "Biz Suriye konusunda çok geç kaldık. 18 milyonluk Suriye'de 8 milyon insan evinden, yurdundan göç etmek zorunda kaldı. Şimdi ise Libya'da yaşanan olumsuzluklara zamanında müdahale ederek Libya'nın Suriye olmasına izin vermemeliyiz" ("Merkel'den Suriye İtirafı", 2020). Dolayısıyla savaş olduğu sürece mülteci doğumları devam edecektir. Geçmişte Almanya'nın deneyimlemek zorunda olduğu zorlukları, bugün başka topraklarda yaşayan insanlar yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Her ne kadar insanlar ve bölgeler değişse de acı aynı olarak tarihe kazınıyor.

Sonuç olarak toparlamak gerekirse; Grass, gerçek yaşamdan eserine aktardığı üç karakteri, yani Nazi Sorumlusu Wilhelm Gustloff, Yahudi üniversite öğrencisi David Frankfurter ve Sovyet Denizaltı Kaptanı Alexander Marinesko'yu, tarihte gerçekten yaşanan trajik bir olayın merkezinde — binlerce mültecinin hayatını kaybetmesine sebep olan Wilhelm Gustloff adlı mülteci tahliye gemisinin batışında — buluşturduğu kurmaca karakterlerle birleştirmiş ve olayı geçmişten alıp günümüze kadar getirmiştir. Yazar bu eserinde kendi toplumunun acılarını ve tabularını da su üzerine çıkarmıştır. Yanlış ideolojilerin beslediği savaştan kaçan binlerce Alman'ın hayatı, Nazi ideolojisini yeşertmek için inşa edilen ve bir Yahudi tarafından öldürülen Nasyonal Sosyalizm partisinin üyesi Wilhelm Gustloff'un adını almış olan gemi ile hazin bir şekilde son bulmuştur. Mülteci sorunu perspektifinde bakmak gerekirse, savaş mağduru mültecilerin batırılan gemide yaşadıkları, neredeyse her gün haberlerde izlediğimiz deniz facialarında boğularak ölen mültecilerle güncelliğini korumaktadır. Bunun yanı sıra mültecilerin oradan oraya sürüklenirken yaşadığı zorluklar, yaşamlarını idame ettirmede, fiziksel ihtiyaçlarını karşılamada yaşadığı kısıtlılıklarda işlenmiştir. Tulla karakteri üzerinden savaş travmasının bir ömür boyu insanların ruhsal dünyasında açık bıraktığı travmatik unsurlar, özellikle savunmasız konumdaki çocukların ve bebeklerin

batan gemi ile birlikte daha tam olarak başlamadan son bulan yaşamları oldukça gerçekçi anlatımlarla işlenmiştir. Yazar tarihi bir vaka üzerinden hareket ederek insanlığın yaşananlardan ders çıkarması gerektiğini, aksi takdirde tarihin her daim tekerrür edeceğini, ortaya koyduğu olaylar silsilesi ile pekiştirir. Eserin verdiği mesajdan yola çıkarak söylemek gerekirse, kitlesel boyutta mülteci sorununa sebep olan savaşların ortaya çıkmasının önüne geçilmesi mülteci sorununun giderilmesinde büyük bir role sahip olacaktır.

3.3. Jenny Erpenbeck

3.3.1. Jenny Erpenbeck'in Yaşam Öyküsü

Jenny Erpenbeck 12 Mart 1967 yılında, Doğu-Berlin'de edebiyat ile iç içe olan bir ailede dünyaya gelmiştir. Büyükbabası Fritz Erpenbeck ve büyükannesi Hedda Zinner Doğu Almanya'da kültürel çalışmalar açısından oldukça aktif bir yaşam sürmüşlerdir. Babası John Erpenbeck fizikçi, filozof ve yazar iken; annesi Doris Kiliyas özellikle Arapça'dan Almanca'ya olmak üzere çevirmenlik yapmaktadır ("Jenny Erpenbeck" (t.y.)).

Erpenbeck ilköğretim ve liseyi bitirdikten sonra 1985 ve 1987 yılları arasında Berlin'de ciltçilik üzerine öğrenimini tamamlar. Ardından 1988 yılına kadar farklı Alman tiyatrolarında çalışır. 1988 ve 1990 yılları arasında Humboldt Üniversitesi'nde tiyatro bilimi üzerine öğrenim görür. 1990 ve 1994 yılları arasında Berlin'de bulunan Hans Eisler Müzik Yüksekokulu'nda müzikli tiyatro yönetmenliği alanında eğitim alır. Öğrenimi süresince Ruth Berghaus, Peter Konwitschny ve Heiner Müller gibi çeşitli yönetmenlerin asistanı olarak çalışır. 1995 yılında Graz'da opera asistanı ve oyun yönetmeni olarak çalışır. 1997'den itibaren ise burada kendi sahnesini devralır. 1999 yılında *Geschichte vom alten Kind* adlı eseriyle edebiyat dünyasının kapısını aralar. Sonraki yıllarda Avusturya ve Almanya'da yazarlık ve sahneleme işlerini beraber yürütür. 2000 yılında *Die Katzen haben sieben Leben* adlı kendi oyununu sahneler. 2001 yılında ise *Sibirien* adlı öyküsü ile Ingeborg Bachmann yarışmasında jüri ödülünü alır. 2002 yılında burslu bir şekilde Ledig Rowohlt House ve Schloss Wiepersdorf Sanatçı Evi'nde kalır. 2004'te GEDOK Förderpreis ödülünü alır. 2006'da Sylt adasında konuk yazar olarak kalır. 2007 yılında *Wörterbuch* adlı romanı Independent Foreign Fiction Prize Ödülü'ne ve *Heimsuchung (Gölün Sırrı)* adlı eseri de Leipzig Kitap Fuarı

Ödülü'ne aday olarak gösterilir. Bir yıl sonra *Heimsuchung* adlı eseri Hertha König Edebiyat Ödülü'ne kavuşur. Bunu aynı yıl içerisinde aldığı Solothurner ve Heimito von Doderer Edebiyat Ödülleri takip eder. 2009 yılında Preis der Litera Tour Nord ve ardından 2010'da Literaturpreis der Stahlstiftung Eisenhüttenstadt adlı ödülleri de alır. 3 yıl aradan sonra Breitbach Preis, Schubart Preis, Thomas-Valentin-Preis ve Aller Tage Abend adlı eseriyle de Evangelischer Buchpreis (Protestan Kilisesi Kitap ödülü) adlı ödülleri almaya hak kazanır. Yine 2013 yılında Bamberg Üniversitesi'nde şiir sanatı alanında Profesör olarak çalışır. 2014'te Lüneberg'de Heinrich Heine evine misafir Profesör olarak katılır (Hoffert, 2017). Aynı yıl *Heimsuchung* adlı eseriyle Hans-Fallade Preis der Stadt Neumünster ve Berlin Brandenbur Literaturpreis; 2015'te ise Independent Foreign Fiction Prize ile Europäischer Literaturpreis adlı edebiyat ödülleri kazanır. 2004'ten itibaren Darmstadt Dil ve Edebiyat Akademisi 2015'ten itibaren ise Berlin Sanat Akademisi üyesi olur. Yine aynı yıl içerisinde Mainz Bilim ve Sanat Akademisi'ne kabul edilir. 2015 yılında ayrıca *Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor, Gitti, Gitmiş)* adlı son eseri yayınlanır. Eserleri yirmi farklı dile çevrilen Erpenbeck, orkestra şefi olan eşi Wolfgang Bozic ile evlenir ve bir erkek çocuk sahibi olur. 2016'da Walter-Hasenclever-Literaturpreis ve Thomas Mann Preis ve 2017'de Premio Strega Europeo adlı ödüllere kavuşur. Günümüzde doğduğu şehir Berlin'in Mitte/Prenzlauer Berg bölgesinde ailesiyle birlikte yaşamını sürdürmektedir ("Türkçeye Çevrilmiş Almanca", 2013; "Jenny Erpenbeck" (t.y.); Mangoldt, 2016).

3.3.2. Jenny Erpenbeck'in Edebi Yönü

Aileden gelen edebi eğilim, Erpenbeck'in *Geschichte vom alten Kind* adlı ilk eserini yayınlamasına katkı sağlar. Eserin başlangıcında geçmişine dair hiçbir şey hatırlamayan, üzerindeki elbise ve elindeki boş kova dışında hiçbir şeyi olmayan, oldukça kötü görünen ve hiç konuşmadan sokak ortasında duran 14 yaşında küçük bir kız, polisler tarafından bulunur ve ahlaki değerlere çok önem veren bir yetimhaneye yerleştirilir. Öyle ki, kibri bir günah olarak kabul ettiklerinden, ayna kullanımına izin verilmez ve dolaplar haftalık olarak kontrol edildiğinden kilitlenemez. Küçük kız görünüşünden ötürü hem yetimhanede hem de okulda arkadaşları tarafından küçümsenir ve dışlanır. Kız, bilinçli bir şekilde toplumla arasına mesafe koyar. Zira hiyerarşinin en alt tabakasında olmak kimsenin üzerine tartışmak istemediği tek pozisyon ve en güvenli

tabakadır. Ancak kız, eserin ilerleyen bölümlerinde tuhaflığından vazgeçmeksizin yavaş yavaş çevresine katılmaya başlar. Ana karakter olarak konumlanan küçük kız üzerine temellenen eserde yan karakterler sadece hikâyeye ilerledikçe ve rol verildikçe karakterize edilir (Weingärtner, 2001). Erpenbeck'in büyükannesi yetimhaneye gönderilen ve yetişkin bir kadın olarak ortaya çıkan 14 yaşında bir kızla uzun süre irtibatla kalır. Yazar bu eserini gerçek bir olaydan esinlenerek kaleme alır. Gerçekte olduğu gibi romanın sonunda da 14 yaşında şişman, yuvarlak yüzlü ve çirkin denilebilecek küçük bir kızın kimliğine bürünen karakterin, aslında 31 yaşında yetişkin bir kadın olduğu anlaşılır (Rainer, Kern ve Rainer, 2014, s. 47; Beyme, 2016). Erpenbeck bu eserinde 14 yaşında terkedilen bir çocuğun yolunu bulmasını sağlayan yetimhaneyi, toplumun aynası olarak kullanır. İnsani yaşamın süreçlerini, çevresine karşı oldukça mesafeli ve yabancı olarak algılanan bu ana karakterin bakış açısı ile aktarır. Kimliği hakkında her hangi bir bilgi verilmeyen küçük kız, kültürel farklılık sonucu yabancılaşma sorununun bir örneği olarak yansıtılır. Ana karakterin çocuksu görünümünden ziyade çocuksu saflığı ve duruşu tasvir edilir. Eserde hapşırmanın ve okulda verilen yanlış bir cevabın nedenleri ile ilgili bazı konularda oldukça ayrıntılı ve karmaşık açıklamalarda bulunulur. Ayrıca söz konusu küçük kızın düşünceleri, korkuları ve hayal dünyası bütün boyutlarıyla sergilenir (Rigler, 1999; Dennehy, 2016). Bir yetişkin olmasına karşın çocuklara yönelik bir kurumun güvenliğine ve düzenine sığınan bu yetişkin kadın figürü, terkedilmiş bir çocuk olan Kaspar Hauser'e ve Günter Grass'ın büyümesini durduran Oskar Matzerath'ına gönderme yapmış olur (Chronister, 2018).

1990 yılında Doğu Berlin'de yaşayan ve henüz genç bir yetişkin olan yazar, ülkesinin hızla yok oluşuna ve alışık oldukları bütün sistemin de bununla birlikte değişimine tanıklık eder. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle doğulu vatandaşların iş hayatında kullandıkları yeterli belgeleri geçersiz olur. Böylelikle birçok insan işsiz kalır. Sosyalist sistem içerisinde vatandaşları yoksulluğa karşı koruyan ekonomik sistem çöker. Bunun sonucunda birçok insan DDR'ye geri dönmek ister. Edebi eleştirmenler *Die Geschichte vom alten Kind* adlı eserinin ana karakterini bunun yansıması ve bu arzunun bir ifadesi olarak görürler. Küçük kız, Doğudan gelip aniden Batının politik sahnesine çıkan ve yeni sosyal düzene ayak uyduramayan bir sembole dönüşür. Kaybettiği ülkesinin yazarda yarattığı izler, eserlerinde öne çıkan bir özelliğe dönüşür. Erpenbeck'e göre hiçbir şey sonsuza dek sürmez; ne ev, ne bizi önceki jenerasyona

bağlayan ritüeller, ne vatan, ne anılar, ne de ölüm. Eserlerine yansıyan bu geçicilik vurgusuyla birlikte, insanlar, nesnelere, bilgi, kültür erozyonunu engelleyen gelenek ve görenekler hep kaybolur. Gözümüze baki görünen şeyler bir gün kaybolabilir, yok olabilir (Chronister, 2018). Yazar bu duruma ilişkin olarak bir röportajında; insanın belli bir sistemin içinde hareket etmeyi öğrendiğini, bir günde tamamen farklı bir sisteme geçmenin doğal olarak insanın yaşamında büyük bir kırılma yarattığını ve bunun sonucunda insanın yaşamını, düşüncesini, davranışını kısacası her şeyi değiştirmek zorunda kaldığını dile getirir (Ströbele, 2001). Yazar iyi bir başarı yakaladığı ilk eserinden sonra 2001 yılında yayımlanan anlatı tarzındaki **Tand** adlı eseri kaleme alır. Burada insanlar arasındaki fikrî farklılıkları, kısa enstantaneler ile açığa çıkarır. Ön hikâye veya son hikâyenin olmadığı bu anlatıda, yaşamın sadece bir anını aktarır. Anlatının senfoni karakterini, bir yönetmen olarak edindiği deneyimlerinden yola çıkarak oluşturur. Bu eser, yaşama ve insan ruhunun uçurumlarına bakış olarak yorumlanır (Ströbele, 2001). **Wörterbuch** adlı eseri, alfabetik şekilde yazılmış bir sözlükten ziyade, parçalanmış bilincin psiko-mantığına göre yapılandırılmış yıkıcı bir dilbilimsel çalışmadır. Hem *Die Geschichte vom alten Kind* adlı eserinin, hem de bu eserinin odak noktasında küçük bir kız yer alır. Küçük kız, Güney Amerika diktatörlüğündeki yüksek bir askerın kızı olarak yetişir. İhtilal aileyi kaçısa zorlar ancak babası tutuklanır. Ailesi ölene dek işkenceye maruz kalınca, küçük kız başka bir aileye evlatlık olarak verilir. İsimsiz Ben-Anlatıcı, gerçekle başa çıkmayı ve ailesinin katillerinden kurtulmayı başaramaz. Kızın kaderi, diktatör bir toplumun ve diktatörlüğün sonuçlarının bir sembolüdür. Hikâye sonunda alışılmış dil örneklerine ve birleşik cümle yapısına geri döner. Ancak anlatım 3. tekil şahıs biçimine dönüşür. Bu durum kişinin kendine yabancılaşmasının gramatik bir yansıması olarak algılanabilir (Schmitz, 2005). Yazar yine bu eserinde de uzun yıllar boyunca yönetmen olarak edindiği tecrübelerden yola çıkarak montaj tekniğini kullanır. Deneysel bir roman niteliğindeki bu eserinin dili, yine yalın ve sadedir. Deneysel anlatım tarzı Avusturyalı yazar Ingeborg Bachman'ı hatırlatırken, eserdeki baba karakteri ise F. Kafka'nın *Ceza Sömürgesi* adlı eserindeki megaloman komutanı çağırıştırır. Eserdeki ana karakterin etrafındaki insanların yaşanan olaylarla birlikte yavaş yavaş tasfiye edilmesi ise, Nasyonal Sosyalistlerin Yahudilere ve politik muhaliflerine yaptıklarını akla getirir (Beyme, 2016).

2008 yılında yayımlandıktan sonra oldukça olumlu eleştiriler toplayan ve yazarın ustalık eseri olarak kabul edilen *Heimsuchung*, Weimar Cumhuriyeti, I. ve II. Dünya Savaşı, Nazi Rejimi, Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR), Almanya'nın birleşmesi gibi önemli tarihi olayları kapsayan 100 yıllık Alman tarihi boyunca, 12 farklı insanın Mecklenburg'da deniz kenarında yer alan bir ev ile aralarındaki ilişkiyi anlatan çok yönlü bir metindir. Roman, buz devrinde olayın geçtiği bölgenin kurulumunun tasviriyle başlar ve yüzyıllık tarih boyunca ev ile bağlantısı olan 12 farklı insanın o bölgeye ve eve dair anıları ile devam eder. Çağa özgü tarihi olayların yanı sıra, bu olayların bireysel yaşam üzerindeki etkileri ve farklı zaman, yer ve koşullar altında değişen düşünce farklılıkları da yansıtılır (Holum Hansen, 2017, s. 1-2,15-16).

Romanın bütün karakterleri bir ev arayışı içerisindedir. Her biri farklı bir ev arar, ancak hiçbiri aradıkları ideal eve ulaşamaz. Her birinin hikâyesi ile birlikte farklı bir ev tasvir edilir. Kişinin her zaman içinde taşıdığı ve içselleştirdiği vatani, kişiliğinin bir parçası haline alır. Ancak politik ve tarihi koşullar vatanının güvenilirliğini tehlikeye düşürdüğü durumlarda insanlar zorla vatanını terk etmek durumunda kalır ve başka bir yerde de olsa kendisine bir yurt inşa etmeye çalışır (Holum Hansen, 2017, s. 3).

Roman geleneksel bir şekilde birbirine bağlı olaylar üzerine kurulu olan epik anlatım tarzından ziyade, birbirinden farklı ama hikâyeleri birbirleriyle bağlantılı insanların kaderini parça parça anlatır. Eserin merkezinde yer alan deniz kenarındaki ev ve bölge, bu farklı insanların ve yaşamların durağı olarak karşımıza çıkar. Burada anlatılan, belirli bir zaman çerçevesinde yaşanan ortak bir tarih değil; yüz yıllık tarih süresince farklı zamanlarda aynı evde ya da aynı bölgede yaşayan insanların hikâyeleridir. 24 bölümden oluşan romanda kronolojik bir olay akışı söz konusu değildir; aksine geçmişe dönük anlatım tarzı ile olay akışı bölünür (Holum Hansen, 2017, s. 9, 10, 12). Eserde Alman tarihinin bir parçası olan karakterlerin (Brezing, 2008) çoğunluğu anonim olarak kalır. Sadece mimar olarak adlandırılan karakter, mesleğinden ötürü karakterize edilir (Schuchmann, 2013, s. 57). Her bir karakterin yaşantısı kendine has edebi bir biçim ile yansıtılır. Her birinin kendine özgü deneyimlediği mutluluğu ve trajedisi vardır. Bir bütün olarak değerlendirildiğindeyse bu karakterler, 20. yüzyılın kolektif edebi düşünce biçimini oluşturur ("*Heimsuchung*", 2008). Ataerkil toplum, diktatörlük, savaş, komünizm, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Almanya'nın tekrar birleşmesi gibi önemli tarihi olaylar eserde anlatılan olayın arka planındaki köklü değişimleri işaret eder. Bu

olaylar direkt olarak aktarılmaz. Geniş çaplı bu tarihi olaylar evin mikro tarihi ile ilişkili olarak aktarılır. Değişen tarihi ve politik koşullar altındaki insani ilişkilerin varoluşsal sorunları ve değişimleri vurgulanır. Ayrıca tarihi süreç içerisinde varlığını koruyan evin değişen sahipleri, doğanın ve sonsuzluğun aksine bireysel yaşamların geçiciliğine dikkat çeker (Holum Hansen, 2017, s. 11).

Yazarın bu eseri birçok farklı açılarından ele alınıp incelenebilir. Örneğin yazar bu eserini kendi ailesinin tarihinden yola çıkarak ele aldığından otobiyografik açıdan da yorumlanabilir. Erpenbeck'in kendisi de yazmanın her daim kişinin kendisi ile ilgili olduğunu dile getirerek eserin otobiyografik yanına vurgu yapar. Bunun yanı sıra yansıttığı tarihi perspektif ele alınarak tarihi gerçeklik açısından; insanların kendileriyle, birbirleriyle ve toplumla aralarındaki ilişki ise sosyolojik düzlemde araştırılabilir; özellikle eserin başlığına da yansıyan vatan (ev) kavramı da irdelenebilir. Ev kavramı yaşamsal kalite açısından öncelikle insanın, kimliğinin ve güvenliğinin en gerekli ve önemli ihtiyacıdır. Eserdeki ev kavramı ülke, miras, kimlik, güvenlik, sosyal çevre, ana vatan, çocukluğumuzun yurdu, politik ilişkiler açısından bir kapan, yeryüzündeki cennet gibi çeşitli anlamları çağırır. Ayrıca burada Alman tarihinin kalıntıları arasında birey ve toplum, kaçış ve sürgün, doğa ve sonsuzluk gibi çeşitli olguların anlamı sorgulanır (Holum Hansen, 2017, s. 1-18).

Yazar bir röportajında *Heimsuchung* adlı eserinin başlığını iki şekilde yorumlar: Birincisi, kişinin gerçek ev (vatan) arayışı iken; ikincisi, kişinin kendini arayışıdır. Karakterlerin çoğu ev arayışında aslında kendi arayışına doğru yola çıkmış olur. Yine aynı röportajında, eserde söz konusu olan evin gerçekten var olduğu bilgisini de verir (Erpenbeck, 2008). Bir yurda sahip olma özlemini dile getiren eserde sahip olmak ve kaybetmek, maddi ve manevi varlık, savaş ve sonuçları, doğa ve dönüşümü, insan yaşamının faniliği ve öngörülemezliği, kültür ve doğa arasındaki ilişki, kader ve şans, anılar, değişen politik tutumlar, eşyaların yok oluşu ve gömülüşü, insanın fiziksel özelliklerindeki değişkenlik, insani çabanın sonsuz perspektifteki anlamsızlığı, evin özel alanı içerisinde dış dünyanın soyutlanması, insanın kendi yurdunu inşa etme çabası gibi çok yönlü sosyolojik, felsefi, tarihi, politik ve ekolojik mesajlara da rastlamak mümkün. Yazar burada “İnsan yurdunu aradığında esasında neyi aramış olur?” ya da “Yurdunu kaybettiğinde neyi kaybeder?” sorularının yanıtlarını arar. Kendi evini ve alıştığı düzeni bir anda kaybeden yazar için bu kayıp, sadece mülkün yitimi olarak sınırlandırılmaz;

aslında bu, anıları ve yaşanmışlıkları kaybetmektir. Eserin sonunda evin yıkılışı ve kayboluşu ise, insanoğlunun uğrana savaştığı ve acı çektiği her şeyin bir gün yeryüzünden silinip gideceğinin bir mesajı olarak yorumlanır (Holum Hansen, 2017, s. 17-18).

Jenny Erpenbeck, Almanya'nın birleşmesi sürecini ve Doğu'da yaşayanlar üzerindeki etkisini anlattığı bir röportajda, Duvar yıkıldıktan sonra Berlin gibi bir şehirde her şeyin daha da zorlaştığını, üniversitelerdeki değerlendirmelerden ötürü birçok bilim adamının işini kaybettiğini, paranın bir değerinin olmadığı Doğu tarafında bir anda değer kazandığını, insanların yaşamsal ihtiyaçlarının çok pahalılaştığını ve kapitalist sistemin işsizliği de beraberinde getirdiğini aktarır. Yaşamları boyunca uğruna savaştıkları sistemin bir anda değişmesi başta kendi ailesi, büyükanne ve büyükbabası olmak üzere bütün Doğu halkını oldukça olumsuz etkilemiştir. Verdiği röportajda, “İnsan kayıp geçmişi ile nasıl başa çıkar?” ve “Çocukluktan yetişkinliğe geçişteki bağ koparsa ne olur? ” gibi soruların bütün eserlerinde öne çıktığını bizzat dile getirir. *Heimsuchung* gibi *Dinge, die verschwinden* adlı eseri de DDR' deki anılarına bir veda kitabı olarak yorumlanır. Anıların Grass'da olduğu gibi, Erpenbeck'in dünyasında da özel bir yeri vardır. Ona göre insan yaşadığı sürece anı üretmeye devam eder. Çünkü insan yaşamının her saniyesi sürekli olarak geçmişe dönüşür. İnsan bütün bir yaşamı hatırlayamaz; sadece tek tek resimleri anımsar. Bu nedenle anılar yaşamın bütününe teşkil etmez, sadece geçmişe doğru atılan bir bakıştır. Şimdiki zaman içerisinde yaşanan olaylar, gelecekte geriye doğru bakıldığında sadece birer parçadan ibaret olur. Bütünlük anlamını kaybeder ve hiçliğe dönüşür (Erpenbeck, 2009).

Alışılmışın dışında bir eser olarak yorumlanan ve hem Alman hem de Amerikan edebiyat camiasında büyük yankı uyandıran *Aller Tage Abend* adlı eserinde yazar, yine tek bir kadın karakterin kaderindeki durakları betimleyerek 20. yüzyıl Avrupa tarihinin önemli dönemlerini anlatır. Yazar, ana karakterin başına gelen olayların tarihi arka planında Avrupa sosyalizminin geçmişine yönelerek, 1990 sonrası sosyalist düşünce ütopyasının ölümünü ve Avrupa'nın aydınlanma dönemindeki felsefi idealizminin kaybını edebiyat dünyasına aktarır. Yazarın felsefe tarihi kavramı, kuvvetli ölçüde post-modern çizgideki tesadüfi olaylar ve tarihin açık uçluluğuna dayanır. Esere yönelik eleştiriler özellikle resmi cümle yapısı ve felsefik bilgisi üzerinde yoğunlaşır. Edebi eleştiri açısından ise anı (bellek) araştırmalarının tematik döngüsü ile ilişkilendirilir.

Yazarın *Geschichte vom alten Kind* ve *Heimsuchung* adlı eserleri gibi bu eserinde yer alan ana karakterinin yaşamsal deneyimleri de, yine tarihi olaylarla eş değer seyrettiğinden kişisel ve toplumsal tarih arasında paralel bir akış söz konusudur. Aktarılan tarihi olaylar arasında I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte açığa çıkan sosyalist ülke, Almanya'da filizlenen Nasyonal Sosyalizm ırkçılığı, II. Dünya Savaşı körüklenirken Stalin'in Sovyetlerde kurduğu benzer totaliter rejim, yüzyılın ikinci yarısı ile Avrupa'daki Yahudilerin trajik hikâyesi, Soğuk Savaş'ın sonlanması ile birlikte 80'li yılların sonlarında Sovyetler birliğinin dağılması, DDR'nin de son bulması ile Doğu-Batı Almanya'nın birleşmesi yer alır (Menke, 2016, s. 435-437). Eserin ana karakteri 1902 yılında Galizien'in küçük bir şehrinde doğar ve Yahudi bir ailede büyür. 1908'de babasının işinden dolayı ailece Viyana'ya taşınırlar. Ana karakter, savaştan sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte, şehirde açığa çıkan kaotik sosyal koşullara ve halkın açlık ve fakirliğe karşı verdiği mücadeleye tanıklık eder. 20'li yaşların başında bir komünist olarak aktif bir şekilde toplumsal devrim uğruna çalışır (Menke, 2016, s. 436).

Romanın yapısı olayların anlatıldığı gibi düz ve doğrusal değildir. Aksine yazar kahramanlarını farklı açılardan anlattığı beş kitabının her birinde öldürür ve bir sonraki kitaba geçişte yaşamlarına devam etmeleri için anlatılan ölüm hikâyelerini her seferinde geri alır (Menke, 2016, s. 437). Yani burada okuyucular romanın sonuna dek isimsiz olarak kalan ana karakterin beş farklı yaşamı ve ölümü ile karşılaşır. Birinci kitapta yazar, 8 aylık bebeğini uykusunda kaybeden bir ailenin yasını ele alır. Takip eden ikinci kitapta, yaşanan olayları önceleyen varsayım senaryoları ile ölümü geri çevirir. Böylece bebek büyükannesinin içgüdüsel müdahalesi ile kurtulur ve tesadüfen hayatta kalır. Bebek büyüyerek bir kız çocuğu olur ve ailesiyle 1908'de Viyana'ya taşınır. I. Dünya Savaşı sonucunda patlak veren açlık, kıtlık ve soğuk ile savaşmaya başlar. Maruz kaldığı bu toplumsal sorunlar onu politik açıdan oldukça aktif kılar. 17 yaşında aşk acısı çeken genç kız, depresyonda olan bir adamla birlikte intihar eder. Ama yine bir şey olur ve sözde öldüğü gün başka bir yola giden kız, birlikte intihar edeceği adamla hiç buluşmaz ve tesadüfen yaşamaya devam eder. Üçüncü kitapta politik sürgüne maruz kalan kız, önce Ufa'ya ardından Moskova'ya gider. Bir Alman gazetesinde yazılar yazmaya başlar. Trotsky'nin destekçisi olma şüphesi ile tutuklanır ve hapisanede ölür.

Ancak yine tesadüfi bir şekilde Sovyet yetkilinin dikkatsizliği sonucu hayatta kalmayı başarır. Dördüncü kitapta ünlü bir yazar olarak Doğu Almanya'ya göç eder. Burada yeni komünist ülkenin kültürel bilincinin oluşmasına ve şekillenmesine yardım eder. Ancak bir kaza sonucunda merdivenlerden düşerek ölür. Yine aktarılan bir ara sahnede ölümcül merdivenleri farkeder ve tesadüfen yaşamaya devam eder. Beşinci ve son kitapta ise, yaşlı bir kadın olarak kendi jenerasyonu ile birlikte bir huzurevinde yaşamaya başlar ve birleşme sonrası döneme tanıklık eder. 92 yaşına geldiğinde bu kez kesin bir şekilde ölür (Menke, 2016, s. 438; Lemon, 2018). Yazar burada felsefi eleştiriyi edebi bir biçimde formüle eder. Hegel'in ve Marx'ın tarih felsefesinde şans ve tesadüf, felsefe tarihi kategorisinde merkezi bir boyuta sahip değilken, yazarın burada olayları tesadüfler üzerine inşa etmesi, eserinin bu bakış açısına yönelik bir eleştiri olarak kabul edilmesine sebep olur. Yazara göre mantık dışı şans faktörü tarihe yön veren bir güce dönüşür. Hegel'in determinist düşünce anlayışına karşı çıkararak tesadüfü ve beklenmedik olayları, tarihin belirsizliğini ve açıklığını belirleyen bir özellik olarak betimler (Menke, 2016, s. 439). Bu eserle yazar, yalnızca bir kadının yaşamından kesitlerle yüz yıllık bir tarihi gözler önüne sermekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda kendi ailesinin tarihi ve politik dünya görüşünü de yansıtır. Edebiyata uyarlanan karakterin tarihi örneği kendi büyükannesi Hedda Zinner'dir. Büyükanne ve büyükbabası 1933'te bir komünist olarak Prag'a göç eder. Daha sonra Hitler faşizminin yarattığı endişe sebebiyle 1935'te Sovyet ülkesine giderler. Ancak orada da Stalin terörünün zulmüne maruz kalırlar. Büyükbabası Fritz Erpenbeck, 1945'te Sovyet ordularının zaferinden sonra sosyalist bir Alman devleti kurma hayaliyle Berlin'e geri döner. O ve eşi sonraki yıllarda DDR' de sosyalizmin inşası için önemli kültürel çalışmalarda görev alır. 1975'te Fritz hayatını kaybederken, büyükanne, yaşamları boyunca uğruna mücadele ettikleri sosyal demokrat ülke hayalinin çöküşüne tanıklık eder. Eserde genel olarak daha iyi ve adil bir dünya kurma çabası aktarılır. Ana karakterin her seferinde ölümden dönmesi umutların yeniden yeşermesi ve yeşertilmesi uğruna verilen çabayı işaret ederken, en sonunda kati bir şekilde ölümü ise, tek bir insanın değil bütün bir jenerasyonun politik ve sosyolojik umutlarının son buluşunun sembolüdür (Menke, 2016, s. 440-441). Aynı zamanda *Aller Tage Abend* adlı eser yazarın büyükannesinin de yaşadığı gibi, bir insanın kendi ülkesine karşı kişisel olarak yabancılaşması için ille de sürgüne gönderilmesinin gerekmediğinin bir göstergesi niteliğindedir (Lemon, 2017).

Yazarın çarpıcı, eleştirel ve samimi bir şekilde mülteci krizi üzerine odaklandığı politik edebiyat, belgesel diyalog, mülteci romanı, mültecilerin yaşam öyküleri üzerine bir roman, güncel sorunlar üzerine eğilen gerçekçi roman, sosyal röportaj, çevre çalışması ve belgesel nitelikli pasajlar (Pokrywka, 2017, s. 420) gibi farklı şekillerde tasnif edilen **Gehen, Ging, Gegangen** adlı eseri, bu çalışma içerisinde ayrıntılı bir şekilde ilerleyen bölümlerde irdelenecektir. Bu nedenle burada sadece, bu eserin farklı kalemler tarafından nasıl algılandığına dair bazı açıklamalara yer verilecektir. Yazar bu eseriyle 2015 yılı Alman Kitap Ödülü yarışmasında son ikiye kalmayı başarır. Politik ve hukuki konuları aşırı derecede yüklemekten hikâyeye entegre etmedeki başarısına ilişkin aldığı iyi eleştiriler dışında; eserin basit olduğu ve Alman proto-tipine sahip olan ve saf bir karakterle betimlenen Richard'ın Afrika hakkındaki bilgisizliği oldukça şaşırtıcı görülür. Eserin sonunda Richard'ın evini mültecilerle paylaşması ise gerçek dışı olarak yorumlanır (Shafi, 2017, s. 188-189). Yazar, makro açıdan Avrupa kültürünün ve mikro açıdan ise Almanya'nın misafirperverliğini sorguladığı, Batı toplumunun etik değerlerine ve çağın en büyük sorununa yer verdiği (Vukčević, 2018, s. 81-82) ve mültecilerin kaderini devletlerin çıkarları öncülüğünde belirleyen uluslararası mülteci yasalarına dair aktardığı bilgilerle halk tarafından da büyük ölçüde takdir toplar.

2012 ve 2014 yılları arasında çoğu Afrika ülkelerinden gelen 200 mülteci Berlin Orianenplatz'da kamp kurar. Refugee Tent Action olarak bilinen grup “Kein Mensch ist illegal, Abschiebung ist Mord, Wir sind alle Orianenplatz” sloganları eşliğinde protesto yaparlar. Bu olaylardan esinlenen yazar, geniş çaplı araştırmalar sonucu bu eserini kaleme alır (Shafi, 2017, s. 190-191). Yazar diğer eserlerinde farklı açılardan irdelediği zaman kavramını bu kez mülteciler açısından yansıtır. Eserin başlığında yapılan zamana göre fiil çekimi, kaybettikleri vatanları, yaşanmışlıkları ile birlikte amaçsızlık girdabında sıkışıp kalan mültecilerin, politik, bürokratik ve sosyolojik açıdan zamansız bir mekânda askıda kalan yaşamlarını örseleyen zaman anlayışlarını temsil etmektedir (Vukčević, 2018, s. 87). Eserde oldukça sık bir şekilde tekrarlanan Gehen, Ging, Gegangen fiil çekimi, yıpratılan zaman algısını yansıtan mecazi bir arka plana sahiptir. Eserdeki mülteciler sürekli bir bekleme konumunda olduklarından zamanın akışına dâhil olamazlar. Merkezi zaman metaforu dışında aynı zamanda mekân, sınır, ten rengi, müzik, ölüm, doğum gibi farklı metaforlar da dikkat çekmektedir (Pokrywka, 2017, s. 412, 416). Yazar burada mülteci olmadan önce bu insanların nasıl bir yaşamı vardı

sorusundan yola çıkar (Vollmeyer, 2017, s. 181). Yazarın, evrensel mülteci sorununu temsil ettikleri için adlarını söylemek istemeyen anonim mülteci kalabalığı içerisinde bazılarını, kişisel olarak tanıtmamasının, hikâyelerinin geride kalan kısmını araştırmasının, yaşamlarını irdelemesinin sebebi, okuyucularının mülteciler hakkındaki empati duygusunu geliştirmek ve arttırmak istemesidir. Yabancı ve öteki olarak adlandırılan kültürlere ilişkin verilen bilgiler yabancılaştırmayı ve ötekileştirmeyi azaltmada etkili olmayı amaçlamaktadır (Vukčević, 2018, s. 91). Mültecilerle yakınlık kurdukça ve onların yaşamları ile ilgili gerçekleri daha iyi anladıkça, Richard'ın onlara karşı olan önyargısı kendiliğinden değişir. Başlangıçta mülteciler, yeni emekli olduğu için boş kalan zamanını doldurmak adına başladığı bir proje iken; sonlara doğru evini paylaştığı ve yalnızlığını gideren arkadaşları olur. Tıpkı mülteciler gibi Richard'ın kendisi de mülteciler gibi Berlin Duvarı'nın yıkılışının ardından kendisini yabancı olarak hisseder (Vollmeyer, 2017, s. 189-190, 199). Bu nedenle onlarla arasında duygusal bir yakınlık hisseder. Yazar tarihte yaşanan olayların ve kendi yaşamından izlerin etkilerini aktarmaya bu esede de devam eder. Romanın başkarakteri Richard, yazarın kendi yaşantısının bir yansımasıdır. Ayrıca romanda mültecilerin konumlandığı ve Doğu ve Batıyı temsil eden Berlin Alexander Platz ve Oranien Platz gibi meydanlar, geçmişteki Doğu-Batı ayrımına ve Almanya'nın kozmopolit yapısına ilişkin yapılmış bir hatırlatmadır (Vukčević, 2018, s. 91). Ayrıca Afrika ve Avrupa arasındaki sınır, bir zamanlar Doğu ve Batı Almanya arasındaki sınır ile karşılaştırılır. Günümüzde Avrupa halkının dışında olanlar öteki konumundayken; bir zamanlar Almanya'nın doğusunda yaşayanlar öteki pozisyonundaydılar (Vollmeyer, 2017, s. 198). Yazar diğer eserlerinde olduğu gibi burada da tarihi ve politik koşulların insan yaşamları ve kaderleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı başarır. Eserde, aydınlanmanın önemli bir gücü olan ve bütün insanların ırkı, dili, dini ve geleneklerine bakılmaksızın herkese karşı ahlaki yükümlülüklerle sahip olduğunu ve bütün insanlığın tek bir ahlaki topluluğun üyeleri olduğunu destekleyen ahlaki kozmopolitanlık görüşü hâkimdir. Martha Nussbaum'a göre öncelikli bağımız, ulusalcı ve etnisite merkezli bir yapıyı teşvik eden ulus devlete değil; küresel insan topluluğuna ait olmalıdır. Yazar bu bakış açısından hareketle, edebiyatın etik gücünü ve anlayışını ve şefkati geliştirici yönünü kullanarak bütün insanlığı, mültecilerin yararına harekete geçmeyi teşvik etmeyi, onları anlamayı ve empati kurabilmeyi geliştirmeyi ve insanların birlik ve beraberlik duygularını beslemeyi

amaçlar. Richard karakteri, çağdaş Alman edebiyatında önemli bir rol oynayan kozmopolitizm ve ulus ötesi bir anlayışa sahiptir. Richard aracılığıyla vatandaşlık, sınırlar ve milliyet gibi kavramlara ilişkin oldukça etkili sorgulamalar yapılır. Küreselleşmeye doğru geniş kapsamlı bir yaklaşım sunan ulus ötesi bir bakış açısı ile okuyucuların yönünü “bazılarımızdan” “herkese” doğru çevirir (Shafi, 2017, s. 186-188).

3.3.3. Jenny Erpenbeck’in Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Eserleri

Erpenbeck’in karakterleri için yaşam, zamansal ve mekânsal şartlar altında insanların yönünü belirleyen bir rotadır. Yazarın *Heimsuchung*, *Aller Tage Abend* ve *Gehen, Ging, Gegangen* adlı üç eseri de coğrafik ve tarihi açıdan oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Örneğin *Heimsuchung*, Buz Çağı’ndan başlayarak Almanya’nın yeniden birleşme sürecine değin yaşanan çeşitli tarihi ve politik süreçleri aktarır; *Aller Tage Abend*’da farklı yerlerde ve dönemlerde beş farklı hayat yaşayan ve ölen bir karakter üzerinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan Galiçya’yı, I. Dünya Savaşı sonrası Viyana’nın yüz yüze kaldığı ekonomik ve toplumsal sıkıntıları, Stalin Rusya’sını, 1960’ların Doğu Almanya’sını ve 1990’lı yıllarda yeniden birleşen Berlin’i, yine zamansal ve mekânsal açıdan tarihi bir süreç içerisinde ortaya koyar; *Gehen, Ging, Gegangen*’da ise, Libya, Nijerya, Mali, Nijer ve Gana gibi Afrika’nın çeşitli ülkelerinden İtalya’ya ve ardından da Berlin’e gelen mültecilerin yaşamlarını hukuki, tarihi ve politik açıdan irdeleyerek yer ve zaman arasındaki hareketi mülteci akını üzerinden aktarırken, yerleşik bir hayata sahip olan ana karakteri oldukça çağdaş bir düzleme oturtur. Yazarın insana, doğaya ve nesneye dair kullandığı dil ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve ekolojik bir etkiye sahiptir. Karakterler aracılığıyla zamansal ve mekânsal şartların bireyin yaşamı üzerindeki etkisinin yanı sıra, insanların, ürettikleri nesnelere ve doğal dünya üzerindeki etkisini de gözler önüne serer. İnsanların yaşamları süresince sahip olmaya çalıştığı bütün maddi değerler, karakterlerin avucundan kayıp gider. Uğruna bunca emek verilen ve üzerine fazlasıyla değer vakfedilen objelerin geçiciliğini ve önemsizliğini vurgular. Bu nesnelere sahiplerinin yaşamları ile sadece bir süreliğine kesişir (Lemon, 2018).

Yazar, metinlerinde ölçülü bir dinginlikte seyreden dil ile kendine has bir üslup ortaya koyar. Sıradan insanların birlikteliği ve ilişkileri, korkuları ve zayıflıkları, sıkıntıları ve

özlemleri, anlatılarında sıklıkla okuyucuların karşısına çıkar. Her ne kadar yeni bir şey anlatmamış olsa da, anlattığı olayları dilsel açıdan oldukça etkileyici bir tarzda sunar (Langner, 2016). Yazar sessizce başladığı hikâyelerini bir tokat gibi sonlandırır ve okuyucularını şiddetli bir şekilde olayın içine çekmeyi başarır (Ströbele, 2001).

Erpenbeck *Heimsuchung* adlı eserinde anlattığı hikâyeler aracılığıyla Alman tarihinin ayıbını da ortaya dökerek, Almanya'ya ilişkin eleştirilerini kaleme alır. Eserin bazı bölümlerinde tarihte kurban edilen karakterler konuşur (Bendixen, 2008).

Tarihi ve politik koşulları açısından 20. yüzyılın birçok edebi ürününde kaçış, sürgün, bireysel ya da toplumsal olarak vatanını kaybetme sorununa rastlamak mümkün. Bu bağlamda doğduğun yer, çocukluğun, bir topluma veya bir dile aidiyet olarak tanımlanabilen vatan olgusuna Erpenbeck'in özellikle *Heimsuchung* ve *Gehen, Ging, Gegangen* adlı eserlerinde sıklıkla rastlanır (Schuchmann, 2013, s. 54-55). Ayrıca *Heimsuchung*, tarihte yaşanan trajik olayları yansıttığından bir yas romanı olarak nitelendirilirken; *Gehen, Ging, Gegangen*, ana karakter Richard'ın, evini evsiz ve yurtsuz kalan mültecilerle paylaşmasından ötürü ötekileştirmeyi ve şiddeti reddeden, birlik ve beraberliği teşvik eden bir umut kitabı olarak değerlendirilebilir. İki eser arasındaki diğer bir fark ise *Heimsuchung* geçmişin ve tarihin acıları ile doluyken; *Gehen, Ging, Gegangen* günümüzün sorunları üzerine eğilir (Shafi, 2017, s. 198-199).

Jenny Erpenbeck'in eserleri genel olarak şunlardır:

Geschichte vom alten Kind (1999) - Novel

Katzen haben sieben Leben (2000) Tiyatro oyunu

Tand (2001) – Anlatı

Wörterbuch (2005) – Novel

Heimsuchung (2008) – Roman

Dinge, die verschwinden (2009) – Minyatür

Aller Tage Abend (2012) – Roman

Sich ganz weit verirren (2014) – Söylem (Rede)

Eine Armee aus Wirklichkeit (2014) – Anlatı

Gehen, Ging, Gegangen (2015) – Roman

Leibesübungen für eine Sünderin (2003) – Tiyatro oyunu

Dialogfassung für Zaide von Mozart –Tiyatro oyunu

Dialogfassung für Fidelio von Beethoven – Tiyatro oyunu (Mangoldt, 2016).

3.3.4. *Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor, Gitti, Gitmiş) Adlı Eserin İçeriği*

Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen* adlı eseri, yeni emekli olmuş bir klasik filoloji Profesörü Richard'ın, Berlin Alexander Meydanı'nda sınır dışı edilmeleri ve çalışma yasakları nedeniyle açlık grevi yapan on Afrikalı mültecinin haberini izledikten sonra, onların hayatlarına ve sorunlarına dâhil olması üzerine gelişen olaylar üzerine örülmüştür.

Karısını yıllar önce kaybeden ve sevgilisi tarafından da terk edilen Richard, tamamen yalnız bir karakterdir. Çalıştığı süre boyunca kendisini tamamen işine vermiş, sayısız konferanslara katılmış ve dersler vermiştir. Ancak emekli olduktan sonra büyük bir boşluğa düşen Richard, bir arkadaşının daveti üzerine Berlin Alexander Meydanı'nda yapılan kazı çalışmalarını görmek adına oraya gider. Aynı zamanda orada bulunan on Afrikalı siyahi adamdan oluşan bir mülteci topluluğu, açlık grevi yaparak artık fark edilmek istediklerini dile getirirler ve iş talep ederler. Onları hiç fark etmeyen Richard, eve döndüğünde akşam haberlerinde, meydandaki açlık grevi yapan mülteci topluluğu ile ilgili haberi görür, içlerinden birisinin bayılıp hastaneye kaldırıldığını dinler. Richard artık fark edilmek istediklerini yazan pankartlarla grev yapan bu gurubu nasıl fark edemediği üzerine sürekli kendisini sorgular. Gerçekten de mültecilerin toplum tarafından nasıl görünmez olduğu düşüncesi, toplumun kayıtsızlığı, kendisinin dahi orada olmasına rağmen onları görmeyişi, uykularını kaçıırır. Onları hiç fark edememiş olmanın yarattığı suçluluk duygusu, onu tekrar meydana giderek mültecilerin sorunları ile ilgilenmeye teşvik eder. Mülteciler bir yıldır kendi durumlarını anlatmaya çalışmaktadırlar. Ancak bir türlü cevap bulamadıklarından grev yapmaya başlamışlardır. Çıkan haberlerde Richard mültecilerin eski bir okula yerleştirildiğini okur. Bunun üzerine mültecilerin kaldığı yeri görmek için oraya gider. Oldukça kötü koşullarda yaşayan mültecilerin kaldığı yerde büyük bir patlama sesi gibi bir şey duyar ve korku ile oradan uzaklaşır. Fakat daha sonra tekrar gider ve onlarla diyalog kurmaya başlar. Her birinin trajik hikâyesini ve yaşadıkları acıları öğrenir ve onlar için ufak da olsa bir şeyler yapmaya çalışır: Piyanoya ilgi duyan birine evinde piyano çalmayı öğretir, birine bir tanıdığının yanında bakıcı işi bulur, başka birine kendi bahçesinin bakımını yapması için iş verir ve Almanca öğrenmeleri adına onlara ders verir.

Mülteciler buldukları yerden alınarak başka yere aktarılırlar. Daha sonra yönetim onların çoğunu sınır dışı etme kararı alır. Sadece içlerinden çok azı geçici barınma izni

alır. Bu nedenle mülteciler buldukları yerden ayrılmak istemezler ve binanın çatısına çıkarak protesto ederler. İçlerinden biri çatıdan atlayarak ölür. Yetkililer mültecilerin İtalya'ya gitmeleri gerektiğini ve onların artık Almanya'nın sorumluluğunda olmadığını duyurur. Richard kalacak yeri ve paraları olmayan mültecilere yardım kampanyası adına bir hesap açar. Açıkta kalanları tanıdıklarından gönüllü olanların yanlarına yerleştirir ve birçoğunu da yalnız yaşadığı evine alır. Ama yine de açıkta birçok mülteci kalmıştır. Önceden tamamen yalnız olan Richard, artık birçok siyahi adamla evini paylaşır. Doğum gününde hep beraber bir kutlama için hazırlık yaparlar. Eserin sonunda ise insanoğlunun dayandığı acıların, dayanamadıklarının çok azına denk geldiği vurgulanır.

3.3.5. *Gehen, Ging, Gegangen* Adlı Eserin Çözümlemesi

Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen* adlı eserinde mültecilik ana teması ekseninde gerçekleşen olayların öncesi ve sonrasında yaşananlara ilişkin her türlü ayrıntıyı bilen, kahramanlarının iç dünyalarını, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktaran Tanrısal (Auktorial) Anlatıcı söz konusudur. Eserin büyük bir bölümü ana karakter Richard'ın perspektifinden ve onun düşünceleri ve sorgulamaları aracılığıyla Tanrısal Anlatıcı tarafından aktarılırken; eserde yer alan Afrikalı mültecilerin yaşam öyküleri, geçmişte yaşadıkları, aileleri, neden kaçtıkları ve kaçış sırasında başlarına gelenler ise yan mülteci figürleri tarafından ana figürle girdikleri diyaloglarda doğrudan kendi ağızlarından anlatılır. Dolayısıyla anlatı, bir ana karakter olmak üzere mültecilerden oluşan yan karakterle zenginleştirilmiştir. Eserin merkezinde kendine dönük kapalı tek bir olaydan ziyade bireysel hikâyelerin açığa çıkardığı bir olaylar zinciri bulunmaktadır. Ancak bu hikâyelerin her biri her ne kadar farklı yaşam öykülerine ve kaçış hikâyelerine sahip olsalar da, en nihayetinde hepsi bir şekilde Almanya'ya ulaşmayı başararak farklı politik, bürokratik ve hukuki prosedürlerin içerisine hapsolmuş ve aynı sıkıntılardan oluşan ortak bir paydada buluşmuşlardır.

Tanrısal bakış açısına sahip olan anlatıcı, ana karakter Richard ile eserin açılışını yapmaktadır. Romanın ilk cümlesi emekli olan Richard'ın, artık çok fazla boş zamanının oluşunu vurgulamasıyla başlar. Yazarlarla ilgili bölümde daha önce açıklandığı üzere zaman kavramı, Erpenbeck'in eserlerinde edebi bir malzemeye (literarischer Stoff) dönüşür. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu romanında da bu kavrama rastlanmaktadır. Zaman artık emekli olan Richard için diğer bütün zamanlardan farklı

bir hal almıştır. Kitaplar yazıp, konferanslar düzenleyen, bildiriler sunan Richard, çok başarılı ve yoğun bir hayat geçirmiştir. Dolayısıyla ana karakter entelektüel ve üretken bir niteliğe sahip bir karakterdir. Sürekli çalışmaya alıştığı için emekli olmak, onda tuhaf bir boşluk yaratmış ve hayatı boyunca sahip olamadığı kadar boş zamana şimdi fazlasıyla sahip olmayı yadırgamıştır: “[...] Er hat jetzt einfach nur Zeit, um zu reisen, sagt man. Zeit, um Bücher zu lesen. Proust. Dostojewski. Zeit, um Musik hören. Er weiss nicht, wie lange es dauern wird, ist er sich daran gewöhnt hat, Zeit zu haben” (Erpenbeck, 2015, s. 9). Büyük bir boşluk ve bekleyiş içerisinde hapsolan Richard’ın düşünceleri, her zaman olduğu gibi peşini bırakmaz. Ömrü tamamen düşünmekle geçtiğinden, artık ne yapsa da düşünmeden duramaz. Richard’ın zihni tamamen düşüncelerle doludur. Düşünmek Richard’ı teslim almıştır. Anlatıcı, Richard karakterinin durmadan düşünen halini durmak bilmeyen bir makineye benzetir:

“Richard wartet, aber er weiss nicht, worauf. Die Zeit ist jetzt eine ganz andere Art von Zeit. Auf einmal. Denkt er. Und dann denkt er, dass er, natürlich, nicht aufhören kann mit dem Denken. Das Denken ist ja er selbst, und ist gleichzeitig die Maschine, der er unterworfen ist. Auch wenn er ganz allein ist mit dem Kopf, kann er, natürlich, nicht aufhören mit dem Denken” (Erpenbeck, 2015, s. 10).

Yazar bu noktada romanın ana figürü aracılığıyla, Batılı modern insanın yaşama bakışını ve yaşam tarzını yansıtır: Düşünmek, yaşamı düşünerek yaşamak, olası her şeyi önceden planlayıp programlayarak yaşamak. Düşünme eyleminin “makine gibi” olduğu ifadesi, makineleşmiş-otomatlaşmış bu yaşam şeklinin bir eleştirisi olarak okunabilir. Dolayısıyla ana karakter Richard’ın iki önemli işlevi vardır eserde. Biri günümüz dünyasında anlam arayışı içerisinde olan insanın temsili iken; diğeri, eserin ilerleyen bölümlerinde karşımıza çıkacağı üzere farklı dünyalar (mülteciler ve yerel halk) arasında yer alarak önyargıyı yıkan bir köprü işlevi görmesidir. Richard çalışarak, araştırarak ve okuyup yazarak, başına gelen kötü olayların etkisinden çıkmaya çalışan bir karakterdir. Örneğin, yıllar önce tesadüfen onu bulan aşk, sevgilisinin ihanetiyle son bulur. Bu durum onun araştırmalarının konusu olur. Genç bir kadının ihanetini sanatla birleştirerek sayfalar dolusu yazılar yazar. Aşk acısının en iyi ilacı olarak çalışmayı görür ve yaşadığı hayal kırıklığını çalışarak unutmaya çalışır:

“Vor Jahren, als er durch Zufall erfuhr, dass seine Geliebte ihn betrog, half ihm nichts anderes über die Enttäuschung hinweg, als die Enttäuschung in Arbeit zu verwandeln. Monatelang war das Verhalten dieser Geliebten Gegenstand seiner Untersuchungen gewesen. Beinahe hundert Seiten hatte er geschrieben, um alles, was zu diesem Betrug geführt hatte, und auch die Art, wie der Betrug von der Jungen Frau ins Werk gesetzt worden war, zu ergründen. Seine Arbeit hatte in

Hinsicht auf die Beziehung zu keinem besonderen Ergebnis geführt, denn die Geliebte verliess ihn wenig später endgültig. Aber immerhin hatte er auf diese Weise die ersten Monate nach der Entdeckung, in denen ihm wirklich elend zumute gewesen war, hinter sich gebracht. Das beste Heilmittel gegen die Liebe, wusste ja schon Ovid, ist die Arbeit” (Erpenbeck, 2015, s. 10).

Yukarıda da bahsedildiği gibi zamanının çoğunu çalışarak geçiren Richard, tamamen yalnız kaldığı için delirmekten korkar. Konuşabileceği kimse kalmamıştır. O zamana kadar biriktirdiği ve zamanını geçirdiği kitaplar, bu saatten sonra artık önemini kaybeder. Yazar, Richard karakteri üzerinden post-modern dünyanın hızlı ve yoğun iş temposu içinde, insanın ne kadar yalnız olduğunun ve çevresine yabancılaştığının resmini göstermiş olur. Kalıcı ve samimi arkadaşlıklar, dostluklar inşa etmekten uzak, toplumdaki yalnızlık içerisinde geçirilen böyle bir yaşam tarzına eleştirel bir gözle bakar. Tamamen yalnız olduğu ve kitaplarını bırakacak bir çocuğu veya yeğeni olmadığı için, hayatı boyunca onun için son derece önemli olan kitaplarının, ölümünden sonra, ancak bir koleksiyoncu için anlamı olacaktır diye düşünür. Geriye dönüp hayatını sorguladığında, koca bir anlamsızlığın ve yalnızlığın içerisine hapsolür. Bu noktada anlatıcı, Richard aracılığıyla okuyucuları da yaşamın gerçek anlamını ve değerini sorgulamaları yönünde teşvik etmiş olur. İnsanların yalnız yaşayamayan ve toplumsallığa ihtiyaç duyan bir birey olduğunu da dolaylı olarak göstermiş olur:

“[...] Irgendein, Tag, an dem er sonst nichts zu tun. Ob sich das Auspacken überhaupt lohnt, ist die Frage. Noch lohnt. Wenn er Kinder hätte. Oder wenigstens Neffen und Nichten. [...] Natürlich, irgendein Antiquar wird dann wahrscheinlich die Bücher nehmen, und dieses oder jenes davon, eine Erstausgabe oder ein handsigniertes Exemplar, vielleicht noch einmal einen Liebhaber finden. [...] Er muss aufpassen, dass er nicht irre wird, wenn er jetzt ganze Tage allein ist und mit niemandem spricht” (Erpenbeck, 2015, s. 15, 16).

Anlam arayışı içerisinde kaybolan Richard, sahip olduğu ve onun için önemli olan her şeyin, ölümünden sonra anlamını ve değerini yitireceğini fark eder. Daima Türk kahvesi içtiği fincanı, televizyon izlerken oturduğu kanepesi ve diğer eşyaları başkaları tarafından kullanılacak veya çöpe atılacaktır. İnsan yaşamında nesnelere, öznelere var oldukça anlam kazanır. Ama bir şekilde özel birinin kullandığı bir eşya o olmasa da hayatın akışı içerisinde var olmaya devam edecektir. Ancak Richard kullandığı eşyalarla kendisi arasında ikili bir bağ olduğunu ve bunu doğal olarak kimsenin anlayamayacağına inanır. Burada öznel değil de nesnel bir anlamın olup olmadığı sorgulanır. Bu noktada yazar, bir toplumun veya kitlenin bir anlamı var mıdır diye okuyucularını, bu bireysellik ve toplumsallık üzerine sorgulamaya teşvik eder. Önemli

olan birey midir yoksa toplum mudur? diyerek sorgulama içerisine giren Richard'ın görüşleri yukarıda da bahsedildiği gibi Tanrısal anlatıcı tarafından aşağıdaki şekilde aktarılır:

“Der Bauernschrank, an dem eine Leiste fehlt, wird nach seinem Tod ganz sicher nicht mehr in demselben Haushalt stehen wie die Tasse, in der er sich am Nachmittag immer seinen türkischen Kaffee macht, der Sessel, in dem er beim Fernsehen sitzt, wird allabendlich von anderen Händen herumgerückt werden als von denen, die die Schubladen seines Schreibtischs aufziehen, sein Telefon wird mit dem scharfen Messer, mit dem er immer die Zwiebeln schneidet, nicht den Besitzerteilen, und auch nicht sein Rasierapparat. Vieles, was er schätzt, was durchaus noch funktioniert oder ihm einfach gefällt, wird es dann eine unsichtbare Verbindung geben, die darin besteht, dass beides einmal ihm gehört hat. Nur weiss natürlich, wenn er nicht mehr lebt, niemand von dieser Verbindung. Oder besteht so eine Verbindung dennoch für alle Zeit, gleichsam objektiv? Und wenn ja, in welcher Masseinheit liesse sie sich dann messen? Wenn es tatsächlich der durch ihn gestiftete Sinn ist, der seinen Haushalt, von der Zahnbürste bis hin zum gotischen Kruzifix, das an der Wand hängt, in ein Universum verwandelt, stellt sich sofort die nächste grundlegende Frage: Hat Sinne eine Masse?” (Erpenbeck, 2015, s. 16).

Eserin ilk bölümlerinde ana karakter çözümlemesine yer veren anlatıcı, Richard'ın sosyal ve psikolojik durumuna ve görüşlerini de aktarır. Richard'a göre hayatta her şeyin ideal bir formu vardır. Herkes bu ideal forma ulaşmak ve onu yakalamak için çabalar durur ve ona ulaşıncı da artık yavaş yavaş yeryüzünden silinir. Ancak Richard bu hayatta oldukça yalnız olduğu için, bir şeyler başardığında yanında onunla birlikte buna sevinebilecek kimsesi yoktur. Tek başınadır. Bu nedenle de artık hayattaki sevincinin de bir amacının kalmadığını düşünür. Anlatıcı, tekrar başarının ve mutluluğun bile paylaşılmadığı sürece bir anlamı olmadığını ima ederek, insanlığı birlikteliğe ve dayanışma içerisinde yaşamaya davet eder. Bireyin psikolojik olarak toplumsallığa ihtiyaç duyduğunu imleyen yazar, bireyin toplumla var olduğunu ve anlam kazandığını göstermeye çalışır:

“[...] Für alles gibt es eine ideale Form, für die profanen Dinge des Lebens ebenso wie für Arbeit und Kunst. Im Grunde genommen, denkt er, versucht man sein ganzes Leben wahrscheinlich nur, diese Form zu erreichen. Und hat man sie endlich in einigen Dingen erreicht, wird man von der Erde gewischt. Immerhin ist er jetzt schon eine Weile darüber hinaus, mit dem, was ihm gelingt, anderen etwas beweisen zu wollen, es sind ja auch gar keine anderen da. Seine Frau sieht es nicht mehr. Und seine Geliebte hätte sich herzlich wenig für die Kunst, eine Zwiebel zu schneiden, interessiert. Nur er selbst kann sich jetzt noch, wenn ihm etwas gelingt oder er etwas verstanden hat, darüber freuen. Er freut sich. Und seine Freude verfolgt keinen Zweck mehr” (Erpenbeck, 2015, s. 24).

Daha sonra ana karakter ve yan karakterlerin yolları Alfred Döblin'in aynı adlı romanına konu olan Berlin Alexander Meydanı'nda kesişir. Çeşitli dillerde konuşan Afrikalı on siyahi mülteci adam, bu meydanda toplanır ve açlık grevine girer. Hatta birkaç gün sonra su içmeyi dahi keserler. Yazar, Berlin'in en ünlü meydanını anlatının şekillendiği yer (Raum) olarak seçer. Burada grev yapan mülteciler, Almanya'da kalmak ve çalışarak hayatlarını idame ettirmek isterler:

“An einem Donnerstag Ende August versammeln sich zehn Männer vor dem Roten Rathaus in Berlin. Sie haben beschlossen, heisst es, nichts zu essen. Drei Tag später beschliessen sie, nun auch nichts mehr zu trinken. Ihre Hautfarbe ist schwarz. Sie sprechen Englisch, Französisch, Italienisch. Und noch andere Sprachen, die hierzulande niemand versteht. Was wollen die Männer? Arbeit wollen sie. Und von der Arbeit leben. In Deutschland bleiben wollen sie” (Erpenbeck, 2015, s. 18).

Bir arkadaşının daveti üzerine tam da bu sırada Berlin Alexander Meydanı'ndan geçen Richard, bu on siyahi adamın sessizliğini duymaz ve onları görmez fakat açlık grevi yapan bu siyahi adamlar dışında etrafında olup biten her şeyi görür: “Warum kann Richard, der am Nachmittag an den schwarzen und weissen, sitzenden und stehenden Menschen vorbeigeht, dann diese Stille nicht hören” (Erpenbeck, 2015, s. 19). Aslında yazar Richard'ın bu sessizliği neden duymadığını sorgulayarak, ana karakter üzerinden mültecilerin yaşadığı sıkıntılar karşısında sessizliğe bürünen, onları görmezden gelen, onlara sağırlaşıp kayıtsız kalan bütün insanlığa yönelir: “Auch zwei Stunden später auf dem Rückweg zum Bahnhofsgebäude sieht Richard nicht zum Rathaus hinüber, er schaut nach links auf die Fontänen, sieht die treppenförmig angeordneten Bassins, die zum Sockeldes Fernsehturms aufwärts führen” (Erpenbeck, 2015, s. 21). Almanya'da yaşamalarına izin verilmeyen bu on mülteci, içinde buldukları duruma dikkat çekmek ve çözüm bulmak adına, aşağıda da görüldüğü üzere “*We become visible, Wir werden sichtbar*” yazılı pankartlarla grev yapar. Kimisi uyku tulumunun, kimisi bir örtünün üzerinde, kimisi ise hiçbir şeyi olmadan yere oturur. Ancak meydandan geçen bütün insanlar kayıtsız ve umarsızca kendi koşuşturmasına devam eder. Bazıları elinde haritası ile dolaşırken bazıları spor yapar. Ancak kimse onların yazdıklarını okumaz, hatta onları görüp fark etmez bile:

“[...] Ein Junger Mann diskutiert mit den Polizisten, die wohnen doch gar nicht hier, sagt der junge Mann gerade, und der Polizist sagt, das wäre auch nicht erlaubt, na eben, sagt der junge Mann. Die schwarzen Männer liegen oder hocken auf dem Boden, manche haben einen Schlafsack unter sich ausgebreitet, andere eine Decke, wieder andere gar nichts. Einen Campingtisch haben sie als Stütze für ein Schild aufgestellt. Das Schild, das daran lehnt, ist eine grosse weissgestrichene Pappe,

auf der in schwarzen Buchstaben steht: *We become visible*. Darunter hat in kleineren grünen Buchstaben jemand mit Filzstift die Übersetzung geschrieben: *Wir werden sichtbar*. Vielleicht der junge Mann oder das Mädchen. Von Richard, der gerade vorbeigeht, sähen die schwarzhäutigen Menschen, würden sie hinschauen, jetzt noch eben den Rücken: Aufrecht strebt da ein Herr dem Bahnhofsgebäude zu, ein Jackett hat er an, trotz der Hitze, nun verschwindet er zwischen den anderen Menschen, von denen manche es eilig haben und genau wissen, wohin sie wollen, andere nur so schlendern, den Stadtplan in Händen, sie wollen Alex besichtigen, das Zentrum des Teils von Berlin,...” (Erpenbeck, 2015, s. 22, 23).

İçinde buldukları toplumda oldukça zor yaşam koşulları altında yaşamak zorunda kalan mültecilerin karşı karşıya kaldığı kayıtsızlık ve umursamazlığa — yukarıda aktarılan alıntıda da görüldüğü üzere — dikkat çeken yazar, aslında herkesin onlar için bir şeyler yapabileceğini Richard karakteri üzerinden eserin ilerleyen bölümlerinde yansıtmaya çalışır. Ancak başlangıçta Richard’ da herkes gibi onları fark edememiştir. Haberlere konu olduktan sonra olay yerine gelen polisler ve yetkililer, Berlin’in en merkezi noktalarından birinde toplanan mültecilere kim olduklarını sorduklarında, mülteciler cevap vermek istemezler. Onlar için bir yerde kim oldukları önemli değildir, onlar bütün mültecilerin içinde bulunduğu duruma dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Polisler suçlu olup olmadıklarını teyit etmek adına kim olduklarını öğrenmeleri gerektiğini söylediğinde, içlerinden biri tanımadığını yani kabul etmediğini misafirleriz diye cevap verir. Anlatıcı burada mültecilerin sitemini ve yakarışını dile getirir. Ama polisler tek başına hareket edemeyeceklerini, kurallar olduğunu ve eğer burada yaşamak istiyorlarsa bu kurallara uymaları gerektiğini söylerler. Yine de mültecilerin verdiği tek cevap sessizlikleri olur. Ancak bu sessizlik şehrin gürültülü trafiği ve yapılan yeni metro istasyonunun kazı çalışmaları arasında fark edilmez:

“[...] Wer seid ihr, werden sie von der Polizei und von Beamten des Senats, die hinzugeholt werden, gefragt. Wir sagen es nicht, sagen die Männer. Da müsst ihr aber sagen, sagen die andern, sonst wissen wir nicht, ob ihr unter das Gesetz fällt und hier bleiben und arbeiten dürft. Wir sagen nicht, wer wir sind, sagen die Männer. Würdet ihr denn, wenn ihr an unserer Stelle wärt, einen Gast aufnehmen, denn ihr nicht kennt, sagen die andern. Die Männer schweigen. Wir müssen prüfen, ob ihr wirklich in Not seid, sagen die andern. Die Männer schweigen. Vielleicht, sagen die andern, seid ihr Verbrecher, das müssen wir prüfen. Die Männer schweigen. Oder einfach Schmarotzer. Die Männer schweigen. Wir haben selbst nicht genug, sagen die andern. Es gibt Regeln hier, sagen sie, an die müsst ihr euch halten, wenn ihr bleiben wollt. Und zuletzt sagen sie: Erpressen könnt ihr uns nicht. Die Männer mit schwarzer Hautfarbe aber sagen nicht, wer sie sind, vereint sich mit dem Warten der andern auf Beantwortung all der Fragen zu einer grossen Stille mitten auf dem Alexanderplatz in Berlin. Diese Stille hat nichts damit zu tun, dass es am Alexanderplatz durch die Geräusche des Strassenverkehrs und durch die

Grabungsarbeiten bei der neuen U-Bahnstation immer sehr laut ist” (Erpenbeck, 2015, s. 18, 19).

Alexander Meydanı’ndan evine dönen Richard televizyonda akşam haberlerini izlerken diğer haberlerin yanı sıra on kişilik mülteci grubunun aynı meydanda toplanıp açlık grevine girdiğini bildiren haberi görür. Meydandaki mültecilerden biri fenalaştığı için hastaneye kaldırılmıştır. Televizyondaki haberi görünce bugün kendisinin de orada olmasına rağmen neden bu olayı görmediğini sorgulamaya başlar. Orada bulunanlar artık görünür olmak istediklerini pankartlara yazmışlardır; ancak Richard onları hiç fark etmemiştir bile: “[...] Auf dem Alexanderplatz? Man sieht, wie ein Mann auf einer Liege in einen Kranken wagen geschoben wird. Dort, wo Richard heute gewesen ist? [...] Warum hat er die Demonstration dann nicht gesehen?” (Erpenbeck, 2015, s. 27). Richard televizyonda oldukça zor durumda olan insanlarla ilgili haberleri gördükten sonra, akşam evinde rahat bir şekilde yemeğini yiyor olmaktan vicdani açıdan hicap duyar. Ama her zaman olduğu gibi yemeğe de devam eder:

““Er setzt sich zu Tisch und schaltet den Fernseher ein, in der Abendschau bringen sie Nachrichten aus Stadt und Region: ein Überfall auf eine Bank, der Streik der Flughafenbelegschaft, das Benzin wird wieder teurer, auf dem Alexanderplatz haben sich zehn Männer versammelt, Flüchtlinge offensichtlich, und sind in einen Hungerstreik getreten, einer der Hungerstreikenden ist zusammengebrochen und wurde ins Krankenhaus abtransportiert. [...] Manchmal schon hat er sich dafür geschämt, dass er Abendbrot isst, während er auf dem Bildschirm totgeschossene Menschen sieht, Leichen von Erdbebenopfern, Flugzeugabstürzen, hier einen Schuh von jemandem nach einem Selbstmordanschlag, dort in Folien gewickelte Körper von Opfern einer Seuche, nebeneinander im Massengrab liegend. Er schämt sich auch heute, und isst trotzdem weiter, wie sonst auch” (Erpenbeck, 2015, s. 27).

Tanık olduklarının ruhunda yarattığı huzursuzlukla uykusundan uyanan Richard, kendini denizde boğulanlarla ilgili haberi düşünmekten alıkoyamaz: “[...] Im Dunkeln liegt er dann da, und schaut seinen Gedanken dabei zu, wie sie auf Abwege geraten. Er denkt an den Mann, der unten im See liegt, ganz am Grund, wo der See selbst im Sommer noch kalt ist” (Erpenbeck, 2015, s. 29). Daha önceleri tamamen kendi işine odaklanan Richard, artık haberleri daha dikkatli takip eder ve açlık grevi yapan on adama ne olduğunu merak etmeye başlar. Gazetede onlarla ilgili bir haber göremez. Ancak mültecilerle dolu bir botun battığını ve 64 kişinin öldüğünü ve mültecilerin bir yıldır çadırlarda yaşadığını okur. Yazar burada yine gerçek dünyada kaçak yollardan Batı ülkelerine ulaşmaya çalışan mültecilerin şişme botlarla başladıkları umut yolculuklarının ölümle sonuçlanmasına atıfta bulunur:

“[...] Neu ist, dass er bei seinem Tee so lange sitzen bleiben kann, wie er will, manche Meldungen, die er früher nur überflogen hätte, liest er deshalb nun gründlich. Gern würde er wissen, wo die zehn Männer vom Alex hingbracht wurden, eber darüber liest er nichts. Er liest, dass vor der italienischen Insel Lampedusa 64 von 329 Bootsflüchtlingen ertrunken sind, darunter Menschen aus Ghana, Sierra Leone und Niger. [...], er liest von einer seit Monaten von Schwarzafrikanern besetzten Schule in Kreuzberg, liest vom Orianenplatz, auf dem die Flüchtlinge offenbar seit einem Jahr in Zelten leben” (Erpenbeck, 2015, s. 32, 33).

Mültecilerin artık görünür olma taleplerine karşı kendince cevap vermek isteyen Richard, mültecilerin nasıl koşullarda yaşadıklarını bizzat görüp öğrenmek için onların yerleştirildikleri ve eskiden lise olarak kullanılan okula gider ve orada, onların yaşamak zorunda kaldıkları kötü yaşam koşullarına tanıklık eder. Ortam çok kötü kokar: “[...] Es stinkt grässlich” (Erpenbeck, 2015, s. 35). Konferans salonu o kadar dolmuştur ki sahne bile şiltelerle dolmuştur. Nitekim eserde ısrarla üzerinde durulduğu gibi, gerçek dünyada da mülteciler oldukça zorlu fiziksel koşullarda yaşamlarına devam etmeye çalışmaktadır. Bu eserin yayımlandığı 2015 yılı, Suriye iç savaşı sebebiyle açığa çıkan mülteci krizin en üst noktaya ulaştığı yıl olmuştur. Üstelik Suriye ile sınırlı kalmayan bu yoğun mülteci akını birçok ülkeye olduğu gibi Almanya’ya da ulaşmıştır. Öncelikle kabul merkezlerinde barınması gereken mültecilerin sayıları arttıkça ve bu merkezler yeterli gelmedikçe binlerce mülteci, farklı etkinlik binaları, — eserde de bir kısım mültecinin bir liseye yerleştirilmesinde olduğu gibi — liseler, yurtlar, çadır kentler, konteynırlar ve inşa edilen yeni yerleşim yerlerine aktarılmıştır. Oldukça kalabalık ortamlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Uzayan tuvalet ve yemek kuyruklarında beklemek zorunda kalmışlardır (Ondruskova, 2015).

“Die Aula ist voller Menschen, sie stehen, sie sitzen auf dem Fussboden, auf Stühlen, auf Tischen. Die Matratzen der Flüchtlinge sind an den Rand des Saals geschoben, ein paar Zelte sind mittendrin aufgestellt, festgeschraubt im Fischgrätsparkett. Was ist hier aussen, was innen? Auch die ehemalige Bühne der Aula ist mit Matratzen ausgelegt, eine dicht neben der anderen, der Theatervorhang hängt zwischen weissen korinthischen Säulen, er ist aufgezozen und gibt den Blick frei auf Schlafstätten, Decken, Bettzeug, Taschen und Schuhe. Liegt nicht hier und da sogar noch eine Gestalt unter den Decken und Schläft?” (Erpenbeck, 2015: 36).

Eserin ana karakteri Richard’a, pencereye asılan ceket ve tişörtleri gördüğünde, okulda kalanların kıyafetlerini nasıl yıkayabildiklerini, yani mültecilerin gündelik ihtiyaçlarını nasıl giderebildiklerini sorgulatan yazar, bu şekilde mültecilerin içinde buldukları içler acısı yaşam koşullarına dikkat çeker: “An den Fensterkreuzen sind ein paar Jacken und T-Shirts aufgehängt. Zum Trocknen vielleicht? Wo wäscht man eigentlich Wäsche

in einer ehemaligen Schule?" (Erpenbeck, 2015, s. 37). Mültecilerin içine karışan Richard, kimseyi tanımadığı için gönderilmekten çekinir, ama kim olduğunu ve neden mültecilerin yanına geldiğini söylememeyi tercih eder. Aslında kendisi de neden mültecileri görmeye geldiğini bilmemektedir. Televizyonda gördüğü haberde görünür olmak istediklerini söyleyen siyahi mültecileri göremeyişini sorgularken, kendisini bir anda onlar gibi mülteci olan diğer siyahilerin arasında bulur. Onun gibi beyaz tenli başkaları da oradadır: Gazeteci, yönetici görevlileri, mülteci yardım kuruluşunun üyeleri... Kimileri sekiz, kimileri altı, kimileri de iki aydır bu okulda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Alexander Meydanı'nda grev yapanların aksine burada bulunan mülteciler, adlarını ve nereden geldiklerini söylerler. Ancak isimlerini söylemeleri içinde buldukları problemi çözmeye yetmez. Zaten grev yapanlar da önemli olanın kim oldukları değil, insan olmaları ve iyi yaşam koşullarında yaşamayı her insanın hak ettiğini ve bunun içinde çalışmanın zorunlu olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Grev yapanlar memur ve polislerin ısrarına rağmen belki de adlarını bu nedenle söylemek istememişlerdir. Çünkü önemli olan içinde buldukları yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve fark edilmesidir. Esas sorun onların kim olduğundan ziyade mülteciliğin zorluğudur. Bu sorun bireysel olmaktan ziyade birçok mülteciyi etkileyen bir sorundur ve toplu bir çözüm bulunması gerekmektedir:

“Wird er weggeschickt werden, weil er kein Anwohner ist? Er will nicht sagen, wer er ist. Oder warum er hier ist. Wenn er es doch nicht einmal selbst weiss. Unter den wenigen weisshäutigen Anwesenden gibt es Anwohner aus Kreuzberg, Mitglieder von Flüchtlingshilfswerken, es gibt Beamte der Stadtbezirksverwaltung und Mitarbeiter der Jugendhilfe. Es gibt eine Journalistin, die wieder fortgehen muss, weil die Versammlung unter Ausschluss der allgemeinen Öffentlichkeit stattfinden soll. Unter den vielen schwarzhäutigen Menschen gibt es Menschen, die seit acht Monaten hier in der Schule leben, und Menschen, die seit sechs Monaten hier leben, und Menschen, die erst seit zwei Monaten hier leben. Diese Flüchtlinge hier nennen ihre Namen und sagen, woher sie kommen, anders als die auf dem Alexanderplatz, aber das scheint dennoch nicht die Lösung des Problems zu sein” (Erpenbeck, 2015, s. 37).

Richard mültecilerin yaşadığı yeri tıpkı bir şantiyeye benzetir. Her yer çadırlarla doludur. Orada durup gözlem yapan Richard, o kadar insanın elbiselerini veya kendilerini yıkamak gibi normal sıradan ihtiyaçlarını dahi nasıl giderdiklerini merak eder ve sorgulamaya devam eder:

“Jetzt sieht der Platz wie eine Baustelle aus. Eine Landschaft aus Zelten, Bretterbuden und Planen: weiss, blau und grün. [...] Die schwarzen in frisch gewaschenen Hosen, bunten Jacken, gestreiften Hemden, hellen Pullovern mit

farbigen Schriftzügen, wo wäscht man eigentlich Wäsche auf einem besetzten Platz” (Erpenbeck, 2015, s. 44).

Mültecilerin bulunduğu farelerle dolu olan bu yerde sadece dört tane klozet vardır. Ayrıca bazen günlerce yiyecek sıcak bir şeyler bulamazlar ve çadırları da yoğun kış şartlarından ötürü hasar görmüştür: “[...] Es gibt Ratten hier und nur noch vier Klos, manchmal drei Tage nichts Warmes zu essen, und schreiben: schon im letzten Winter sind die Zelte unter dem Schnee zusammengebrochen- ...” (Erpenbeck, 2015, s. 47). Berlin’de bulunan mültecilerin sayıları o kadar çoktur ki, artık Richard’ın da önceden yaptığı gibi parkta dinlenmek mümkün değildir. Parkın sakinleri tamamen değişmiştir. Önceden olduğu gibi insanlar banklarda oturup kitap okumuyor, ya da buluşup öğle yemeklerini yiyip bir şeyler içmiyorlar, sevgililer el ele tutuşmuyor, anneler bebek arabalarını bir ileri bir geri sallamıyor. Her yerde sadece siyah tenli insanların kurduğu çadırlar, kamplar bulunmaktadır. Şehir büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere, farklı kültürlerden gelip farklı kültürlere dâhil olan mültecilerin hayat tarzlarında gerçekleşen değişiklik kadar, onlara ev sahipliği yapan toplum da büyük bir değişim yaşamaktadır. Toplumun rutini ve günlük yaşamı ister istemez farklılaşmak zorunda kalmıştır. Richard bu değişimi şu şekilde açıklamaktadır:

“Zur Erholung sitzt jetzt jedenfalls niemand mehr hier. Und dass auch Richard nicht gleich wieder aufsteht, liegt nur daran, dass er nicht zur Erholung hier ist. Das selbstverständliche Sitzen auf einer Parkbank hat durch die schwartzhäutigen Menschen, die auf den Grünflächen hinter den Bänken kampieren, aufgehört, etwas Selbstverständliches zu sein. Berliner, die seit Lennés Zeiten wussten, wie man sich in diesem Park, auf einer Bank sitzend, verhielt, wissen es nicht mehr: Keine alte Frau füttert die Spatzen, keine Mutter schaukelt den Kinderwagen sacht hin und her, kein Student liest, keine drei Trinker halten hier ihr Vormittagstreffen ab, kein Beamter isst seinen Mittagsimbiss, kein Liebespaar hält sich bei der Hand. »Die Verwandlung des Sitzens« wäre auch ein guter Titel für einen Aufsatz” (Erpenbeck, 2015, s. 46).

Hiç bilmedikleri bir ülkeye gitmek zorunda kalan mültecilerin karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri olan işsizlik sorunu, mültecilerin yaşam koşullarından sonra bu eserde öne çıkartılan ve üzerinde durulan sorunlardan bir diğeridir. Berlin Alexander Meydanı’nda grev yapan mültecilerin en büyük talebi bu doğrultuda olmuştur. Hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmak zorundadırlar. Ancak hayatları normale kavuştuğunda ve kendi ülkelerinde sahip oldukları rutinlerine geri dönebildiklerinde, yaşadıkları zorlukların üstesinden gelip savaşın zihinlerinde yarattığı travmalardan ve ölümlerin silüetinden arınabilirler. Mültecilere yapılan maddi yardım her ne kadar

önemli olsa da, asıl olan onların kendi ihtiyaçlarını giderebilecekleri olanaklara sahip olmalarını sağlayarak hayatlarını normalleştirebilmektir. Eserde bir insanın işsizken bütün gün ne yaptığı ve gününü nasıl geçirdiği sorgulanmaktadır. Yapacak hiçbir şeyleri olmadığından tek yapabildikleri şey gösteri yürüyüşleri olur: “Was machen die Männer eigentlich hier den ganzen Tag, wenn sie nicht arbeiten dürfen? Nichts, sagt die knochige Frau. Und im Abwenden sagt sie: Wenn das Nichtstun zu schlimm wird, organisieren wir eine Demo” (Erpenbeck, 2015, s. 48). Günümüz dünyasının en sık sorulan sorularından biri halini alan mültecilerin durumunun ne olacağı sorusu ve çözüm yolları arayışı, yine haberlerde Richard’ın karşısına çıkar. Denizlerde boğulan yüzlerce, binlerce insanın dökülen yapraklar gibi karaya vurması sorununda olduğu gibi, dayanılmaz durumlarda hep aynı sorular sorulmaktadır. Richard’ın kendisine sorduğu ve okurdan da bunu sorgulamasının beklendiği gibi bunlar neden yaşanmaktadır? Gerçekten bu ölümlerin önüne geçmek mümkün değil midir? İnsanları kaçak yollara mahkûm etmemek adına nelerin yapılması gerekir?

“Am Abend heisst es in den Nachrichten, es sei nur noch eine Frage der Zeit, bis für die unhaltbare Lage der Flüchtlinge am Orianenplatz eine Lösung gefunden sei. Richard hat ähnliche Sätze schon oft gehört, in Bezug auf alle möglichen unhaltbaren Lagen. Auch, dass das Laub wieder zu Erde wird, oder dass der Ertrunkene entweder irgendwo angeschwemmt wird oder sich im See aufgelöst, ist im Prinzip nur eine Frage der Zeit. Aber was heisst das? Er weiss noch nicht einmal, ob die Zeit dazu da ist, verschiedene Schichten und Wege übereinanderzulegen oder um sie, genau im Gegenteil, voneinander zu trennen, aber vielleicht weiss es der Nachrichtensprecher. Richard ärgert sich, ohne dass er sagen könnte, warum. Später, als er schon im Bett liegt, erinnert er sich an den Satz der knochigen Frau: Wenn das Nichtstun zu schlimm wird, organisieren wir eine Demo. Und plötzlich weiss er, warum er heute zwei Stunden auf dem Orianenplatz gesessen hat. Er hat es schon gewusst, als er im August von den Hungerstreikenden hörte, die ihre Namen nicht nennen wollten, und hat es auch gewusst, als er gestern den schwarzen Schulhof betrat, aber erst jetzt, in diesem Moment, weiss er es wirklich. Über das sprechen, was Zeit eigentlich ist, kann er wahrscheinlich am besten mit denen, die aus ihr hinausgefallen sind. Oder in sie hineingesperrt, wenn man so will” (Erpenbeck, 2015, s. 50, 51).

Richard, mültecilerin yaşadığı sorunlara dâhil oldukça daha çok araştırmaya ve okumaya başlar. Onlar hakkında bir şeyler yazmak ister. Bu nedenle de onlarla görüşürken soracağı sorulara ilişkin bazı hazırlıklar yapmaya karar verir. Böylece mülteci olarak yaşayan insanların hayatlarını ve sorunlarını daha iyi analiz edebilecektir: “Die nächsten zwei Wochen verwendet Richard darauf, einige Bücher zum Thema zu lesen und einen Fragenkatalog für die Gespräche, die er mit den Flüchtlingen führen will, zu entwerfen. [...] Es ist wichtig, dass er die richtigen Fragen

stellt” (Erpenbeck, 2015, s. 51). En başından başlayarak günümüze gelene kadar mültecilerin hayatlarını, yaşadıklarını ve başından geçenleri araştırmaya karar veren Richard, bir mültecinin dopdolu ve belirgin olan günlük hayatından sıyrılıp, her açıdan savunmasız ve canlı bir günlük yaşamın içine geçişini incelemeye başlar. İkinci yaşamın, bu iki ayrı yaşam akışına sahip olan mültecileri nasıl sınırladığını öğrenmek ister. Bütün bunlar açığa kavuştuğunda aslında kişinin katı ve değişmez bir öze sahip olmadığı, yaşadıkları ve maruz kaldıkları çerçevesinde şekil alıp değişebildiği görülür:

“Um den Übergang von einem ausgefüllten und überschaubaren Alltag in den nach allen Seiten offenen, gleichsam zugigen Alltag eines Flüchtlingslebens zu erkunden, muss er wissen, was am Anfang war, was in der Mitte- und was jetzt ist. Dort, wo das eine Leben eines Menschen an das andere Leben desselben Menschen grenzt, muss doch der Übergang sichtbar werden, der, wenn man genau hinschaut, selbst eigentlich nichts ist” (Erpenbeck, 2015, s. 52).

Mültecilerin önceki ve sonraki yaşamları arasındaki geçişi idrak edebilmek için birçok soru hazırlar. Bunlar; onların nerede yetiştikleri, ana dillerinin ne olduğu, hangi dine inandıkları, kaç kişilik bir aileye sahip oldukları, büyüdüğü evin nasıl olduğu, anne babalarının nasıl tanıştıkları, televizyonlarının olup olmadığı, nerede uydukları, ne yedikleri, çocukken en sevdikleri yerleri, okula gidip gitmedikleri, nasıl giyindikleri, hayvan besleyip beslemedikleri, ne iş yaptıkları, evli olup olmadıkları, evlerinden ne zaman ve neden ayrıldıkları, aileleriyle görüşüp görüşmedikleri, hangi sebeple ayrıldıkları, nasıl vedalaştıkları, ayrılırken yanlarına ne aldıkları, Avrupa’dan ne umdukları, burada neyin farklı olduğu, günlerini nasıl geçirdikleri, en çok neyi özledikleri ve neyi istedikleri, ilerde çocukları olduğunda memleketleri ile ilgili onlara neler anlatacakları, burada uzun süre kalıp kalmayacakları, nerede gömülmeleri gerektiği ile ilgili sorulardır. Bu sorularla mültecilerin yaşamlarındaki en önemli değerleri kaybettikleri ve içinde buldukları boşluk gözler önüne serilmiş olur:

“Wo sind Sie aufgewachsen? Welches ist Ihre Muttersprache? Welcher Religion gehörten zu ihrer Familie? Wie sah die Wohnung, das Haus aus, in dem Sie aufwuchsen? Wie haben sich Ihre Eltern kennengelernt? Gab es einen Fernseher? Wo schliefen Sie? Was gab es zu essen? Was war in Ihrer Kindheit Ihr Lieblingsversteck? Haben Sie eine Schule besucht? Was für Kleidung trugen Sie? Gab es Haustiere? Haben Sie einen Beruf gelernt? Haben Sie selbst eine Familie? Wann sind Sie aus Ihrer Heimat weggegangen? Warum? Haben Sie noch Kontakt zu Ihrer Familie? Mit welchem Ziel sind Sie aufgebrochen? Wie haben Sie Abschied genommen? Was haben Sie mitgenommen, als Sie weggingen? Wie haben Sie sich Europa vorgestellt? Was ist anders? Wie verbringen Sie Ihre Tage? Was vermissen Sie am meisten? Was wünschen Sie sich? Wenn Sie Kinder hätten, die hier aufgewachsen, was würden Sie ihnen von Heimat erzählen? Können Sie

sich vorstellen, dass Sie hier alt werden? Wo soll man Sie begraben?" (Erpenbeck, 2015, s. 52).

Richard hazırlamış olduğu bu soruları mültecilere sormak için tekrar Orianenplatz'a gider: "Morgen wird er zum ersten Mal mit seinem Fragenkatalog zu den Flüchtlinge gehen" (Erpenbeck, 2015, s. 53). Ancak mültecilerin bulunduğu yer polisler tarafından ablukaya alınmıştır ve eşyaları da oradan toplanmaktadır. Mültecilerden geriye sadece orayı terketmek istemeyen Afrikalı bir bayan kalmıştır. Oradaki yetkililerin ise o bayanı hiç umursamadığı ve onunla ilgilenmediği vurgulanır. Yetkililer sadece hemen o bölgeyi temizleyip hızlıca toparlamaya çalışırlar:

"Am nächsten Tag kommt er eben noch rechtzeitig, um zu sehen, wie auf dem abgesperrten und von Polizei umstellten Platz die letzten Bretter, Planen, Matratzen und Pappen von einem Bagger zusammengeschoben, auf LKWs verladen und fortgeschafft werden. Nur auf einem Baum hockt noch eine afrikanische Frau, die sich offenbar weigert, den Platz zu verlassen, aber weder das Räumkommando noch die Polizei kümmern sich um den Baum oder die Frau" (Erpenbeck, 2015, s. 54).

On derecenin altında zorlu ve soğuk kış şartlarında onları ısıtmaya yeterli olmayan çadırların da yıkılması ile birlikte Berlin Orianenplatz'da kalan mülteciler, çeşitli yardım kuruluşlarına sevk edilir:

"[...], werden die Zelte und Behausungen auf dem Orianenplatz niedergerissen und die Flüchtlinge auf verschiedene karitative Einrichtungen in der Stadt und Stadtrand verteilt, die sich nun, da die Temperatur nachts manchmal unter zehn Grad fällt, bereit erklärt haben, die Flüchtlinge aufzunehmen" (Erpenbeck, 2015, s. 53).

Richard mültecilerin Berlin senatosuyla anlaşma yaptığını, kendilerinin de oradan ayrılma konusunda yardımcı olduklarını ve bu anlaşma bağlamında üç farklı yere yerleştirildiklerini öğrenir. Bu yerlerden biri de iki yıldır kullanılmayan bir huzurevidir:

"Einer der Polizisten erklärt ihm, die Flüchtlinge hätten selbst beim Abriss der Hütten geholfen, das sei Teil der Vereinbarung mit Berliner Senat. Was für eine Vereinbarung denn? Das kann der Polizist ihm leider nicht sagen. Und wo sind die Flüchtlinge jetzt? Auf drei Einrichtungen verteilt. Ach, eine in der Vorstadt, bei Richard gleich in der Nähe er weiss schon, er kennt das rote Ziegelgebäude mit den staubigen Scheiben, das zum Altersheim gehört und seit bald zwei Jahren leer steht" (Erpenbeck, 2015, s. 54).

Hiçbir yardım kuruluşuna üye olmayan ve tamamen kendi vicdani sesine cevap vermek adına mültecilerle ilgilenmeye başlayan Richard, bu kez mültecilerin nakledildiği bu huzurevine gider. Herhangi bir kurumdan gelmediğini, tamamen onlarla ilgilenmek ve araştırma projesi ile ilgili olarak mültecilerle görüşmek için orada olduğunu söyler.

Bunun için yönetimden izin alması gerektiği söylenir. Bunun üzerine Richard evin yöneticisi ile görüşür. Evin yöneticisi mültecilerin huzur evine geçici olarak yerleştirildiğini ve orasının her açıdan uzun süre kalmaya elverişli bir yer olmadığını anlatır. Aynı zamanda geri gönderme, sınır dışı amacıyla gözaltında tutma ve oturma izni gibi yönetmeliklerle ilgili olan Dublin Sözleşmesinden bahseder. Çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği üzere Dublin II Sözleşmesi, mültecilerin sığınma başvurularında Avrupa Birliği üyesi devletlerinin nasıl hareket etmesi gerektiğini düzenleyen yasadır. Burada en önemli unsur, sığınma başvurusuna tabi olan devletin bu durumu değerlendirme sorumluluğuna sahip olmasıdır. Bu sözleşme, esasında sığınma başvurusunda bulunan mültecinin diğer üye devletler tarafından da kontrol ve takip edilmesi esasına dayanmaktadır (Desmond, 2005). Başvuru yapan mültecilerden alınan parmak izleri takip edilerek bir mültecinin ilk geldiği yer neresiyse daha sonra gittiği AB ülkesi, onu ilk geldiği yere gönderme hakkına sahip olur (Cieschinger, 2015). Günümüz Avrupa mülteci yasaları içerisinde son derece eleştirilen ve mültecilerin yaşamlarını gerçekte de oldukça olumsuz etkileyen gerçek bir durumu direkt olarak eserinde işlemiştir:

“In der Eingangshalle des Heims sagt er zur Rezeptionistin, er wolle die Flüchtlinge sprechen. Ja, von wo er denn komme. Von zu Hause, sagt er. Nein, das meine sie nicht, sondern von welcher Institution? Von keiner, sagt er, nur aus Interesse. [...] Der Leiter des Hauses empfängt ihn in seinem Büro, er sagt: Was genau wollen Sie von den Männern? Ich arbeite an einem Forschungsprojekt. [...] Der Leiter erwähnt nun *Dublin II*, er spricht von *Rückführung*, *Abschiebehaft*, *Asylrechtsverordnung*. [...] Die Männer sind bei uns nur provisorisch untergebracht. Die Zimmer entsprechen nicht den Standards für eine längerfristige Lösung. Im Grunde genommen sollte das hier schon eine Baustelle sein. Es gibt zu wenig Küchen, zu wenig Waschräume für alle, und die Zimmerbelegung ist nicht ideal, mit all den Liegen” (Erpenbeck, 2015, s. 56-57).

Her ne kadar anlaşma yapıldı denilse de, esasında mülteciler Orianenplatz’ı terketmek istememişlerdir. Richard bu anlaşmayı sorduğunda yönetici buna cevap vermek istemez. Ancak bu zor bir soru diyerek zaten cevabı vermiş olur: “Wollten die Männer den Orianenplatz denn verlassen? Das ist eine schwierige Frage. Verstehe” (Erpenbeck, 2015, s. 57). Huzurevinin müdürü, Profesör Richard’ı mültecilerin yanına götürüp tanıtır ve bir proje ile ilgili olarak birkaç soru soracağını anlatır. Richard hem İngilizce, hem Rusça, hem de İtalyanca konuşabilmektedir: “[...] Welche Sprachen können Sie sprechen? Englisch, Russisch, aber das ist hier wohl nicht so- der Leiter schüttelt den Kopf- und auch Italienisch. Gut, dann fangen wir hier an. [...] Aber der Leiter stellt ihn

schon vor: Ein Professor, Interviews für ein Projekt, ein paar Fragen” (Erpenbeck, 2015, s. 59). Mültecilerle başbaşa kalan Richard, onların hüznü hikâyelerinin kapılarını aralamaya başlayarak onları daha yakından tanımaya çalışır. Mültecilerden biri olan hikâyenin yan karakterlerinden Raschid, Nijerya’lıdır. Batı Afrika’da bulunan Nijerya’nın çoğunluğunu Yoruba ve Hausalar oluşturmaktadır. Nijerya’nın kuzeyinde Müslümanlar bulunurken, güneyinde daha çok Hristiyanlar yaşamaktadır. Yoruba halkına mensup insanlar genelde Hristiyanken, Yoruba halkına mensup olan Raschid bir Müslümandır. Hausalar ise çoğunlukla Müslümandır. Hâkim dil Hausadır ve Gana, Nijer, Mali ve Sudan gibi farklı bölgelerde de konuşulmaktadır. Aynı zamanda Arapça da konuşulmaktadır. Richard’ın ziyaret ettiği odada bulunan mültecilerin çoğu Nijerya’nın farklı bölgelerinden gelmektedir. Örneğin, Abdusalam ve Zair de Nijerya’lıdır. Erpenbeck burada yine gerçek yaşamdan derlediği bilgileri eserine aktararak Afrika’lı mültecilerle ilgili gerçek bilgileri okuyucularıyla paylaşır. Romanda aktarılan bilgiler araştırıldığında Yoruba ve Hausa halklarının Nijerya’daki etnik gruplar arasında yer aldığı görülmektedir. Romanda aktarıldığı gibi Nijerya’nın kuzeyinde yaşayan Hausa halkı gerçekde daha çok Müslüman inancını benimseyen bir haktan meydana gelirken, Yoruba halkı arasında hem Hristiyan hem de Müslüman inancına mensup insanlara rastlanmaktadır (“Ethnicity in Nigeria”, 2007). Gerçek bilgilerle birebir örtüşen bu veriler, eserde şu şekilde aktarılmıştır:

“Etwas später steht in seinem Notizbuch: Der Norden Nigerias muslimisch, der Süden christlich. Die Christen flohen aus Kaduna, als die Scharia eingeführt wurde. Kaduna? Sprachen sind unter anderem: Yoruba und Hausa. Yoruba? Hausa? Die dem Yoruba-Volk angehörenden Leute sind meistens Christen. Raschid ist Yoruba, allerdings Moslem. Hausa-Leute dagegen meist Moslems. Aber natürlich nicht alle, die Hausa als Sprache beherrschen. Die Sprache Hausa wird auch in Ghana, im Sudan, in Niger und Mali gesprochen und verstanden. Auch Arabisch verstehen die meisten. Die Männer in diesem Zimmer sind alle aus Nigeria, aber aus verschiedenen Gegenden. Raschid kommt aus dem Norden, nicht von der Küste? Zair ist bei Abuja geboren. Abuja? Die Hauptstadt. Es gibt auch ein Ghana-Zimmer, ein Niger-Zimmer und so weiter” (Erpenbeck, 2015, s. 60, 61).

Mültecilerin hikâyelerinin “erlebter Rede” formunda direkt olarak aktarılması her ne kadar bilinç akışı tekniğini anımsatsa da burada figürlerin duyguları, düşünceleri ve söylemleri olduğu gibi aktarılır (Burdorf, Fasbender ve Moennighoff, 2007, s. 205). Mülteci karakterlerin Ben-Anlatıcı formunda geçmişte yaşadıklarını aktarması geriye dönüş tekniği kullanılarak sağlanır. Buna örnek olarak romandaki yan mülteci

karakterlerden biri olan Raschid, yukarıda bahsedildiği şekilde geçmişe dönerek başından geçenleri şöyle anlatır:

“[...] Wir wollten gerade nach Haus zu unseren Familien fahren, um mit dem Festessen zu beginnen, da überfielen sie uns. Mit Knüppeln, Messern, Macheten. Mein Vater wollte eben sein Auto aufschließen, da kamen sie angerannt, trieben uns auseinander, begannen, auf uns einzuschlagen, mit Knüppeln, und einzustechen, mit Messern, Macheten, dann stießen sie meinen Vater ins Auto, stiegen zu dritt bei ihm ein, er musste mit ihnen wegfahren, das war das letzte, was ich von ihm sah. Drei Wochen vorher hatte er seinen zweiundsiebzigsten Geburtstag gefeiert. [...] Vor der Stadt haben sie ihn in seinem Auto verbrannt. [...] Wir versuchten wegzukommen. Meine Brüder, meine Neffen, meine Onkel, die Nachbarn. Alle rannten und schrien. Überall lagen Leute herum, alles war voller Blut. Einer meiner jüngeren Brüder hatte sich zuerst in einem Mangobaum am Rand des Platzes versteckt. Bei Einbruch der Dunkelheit lief er zum Fluss hinüber und versteckte sich dort im Wasser, die ganze Nacht stand er aus Angst da im Wasser, auch am Ufer des Flusses haben sie Leute gelyncht, hat er später erzählt, er hat alles gesehen. Ich erinnere mich an den Geruch nach Rauch, sagt Raschid, während ich lief und lief. Die ersten Häuser fingen schon an zu brennen. [...] Von einem Tag auf den andern hatte ich keinen Vater mehr, keine Familie, kein Haus, keine Werkstatt. Von einem Tag auf den andern war unser ganzes bisheriges Leben vorbei. Wir konnten unseren Vater nicht einmal begraben. Ich bin noch einmal zu meiner Mutter gegangen, um Abschied zu nehmen, dann bin ich nach Niger gefahren. Das war das letzte Mal, dass wir uns gesehen haben. Vor dreizehn Jahren. Wenn meine Mutter mich am Telefon fragt, wie es mir geht, sage ich immer: Gut” (Erpenbeck, 2015, s. 111-114).

Yukarıda görüldüğü gibi bu teknikle eserdeki mülteci karakterler sürekli anlatı içerisinde geriye giderek başlarından geçenleri aktarır. Bu hikâyelere tanıklık ederek mülteci yaşamlarına ortak olan okuyucuların da empati kurması, farkındalık oluşturması ve mültecileri yakından tanıdıkça tıpkı ana karakter Richard gibi onlara karşı olumlu bir bakış açısına kavuşmaları sağlanır. Röportajına Raschid ve Zair ile devam eden ve hazırladığı soruları soran Richard, ikisinin aynı botta olduğunu, botlarının alabora olduğunu ve İtalyan sahil güvenliğinin onları kurtardığını öğrenir. Raschid ve Zair gibi bottaki birçok mülteci maalesef yüzme bilmediğinden, çok azı alabora olan botun üstüne tutunarak hayatta kalmayı başarır. Botta bulunan 800 mültecinin 550’si boğularak can verir. Yazar ölüm yolculuğuna çıkan mültecilerin verdiği kaybı vurgulamak adına yaşananları tekrar tekrar dile getirir. Eserde de yer verilen bu durum geçmişte olduğu gibi özellikle 2015 yılından itibaren gerçek yaşamda oldukça acı bilançolarla medyaya yansımıştır. Binlerce insan hayatta kalabilme ve yaşamlarını yeniden güvenli bölgelerde inşa etme umuduyla yüzme bilmemelerine rağmen bu ölümcül yolculukları göze almaktadır. Ancak yalnızca çok azı bunu başarabilmektedir. Haber sitelerine yansıyan gerçek bir mülteci faciası eserdeki ile oldukça örüşmektedir.

Akdeniz sularında çoğunluğunun Batı Afrika kökenli olduğu bilinen 120 kişinin bulunduğu botun batmasıyla 117 kişi hayatını kaybetmiş sadece 3 kişi kurtarılabildiği ("Akdeniz'de mülteci katliamı", 2019). Her geçen gün botların batması ile gerçekleşen mülteci ölümlerine yenileri eklenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada incelen dört eserde de çıktıkları deniz yolculuklarında yaşamlarını yitiren mültecilere bir şekilde yer verilmiştir. Bu eserde aktarılan bot faciasında ölümden kurtulmayı başaran Raschid ve Zair faciadan kurtulduktan sonra Hamburg'da tekrar bir araya gelirler ve birbirlerini hemen tanırlar:

“[...] Als die italienische Küstenwache die Flüchtlinge aufnehmen wollte, sind alle auf die eine Seite des Boots gelaufen, um gerettet zu werden, darum ist das Boots dann gekentert. [...] Raschid kann nicht schwimmen. Er hält sich an einem Kabel fest und bleibt so über Wasser, auch Zair kann nicht schwimmen, er klettert, während das Boot kippt, über den in die Luft ragenden Rand auf die Unterseite des Bootes und wird von dort gerettet. Was war in ihrer Kindheit Ihr Lieblingsversteck? Aber 550 von 800 sind ertrunken. [...] In Hamburg haben sie sich wiedergetroffen, Raschid und Zair. Und sich sofort erkannt. [...] Auf demselben Boot waren sie. 550 von 800 sind ertrunken” (Erpenbeck, 2015, s. 61, 62).

Richard mültecilere, bütün gün orada öylece ne yaptıklarını ve zamanlarını nasıl geçirdiklerini sorduğunda onların yarasına basmış olur. Açlık grevine giren mülteciler, hayatlarını normale çevirebilmeleri, ihtiyaçlarını kendi karşılayabilmeleri ve çalışabilmeleri için çalışma izni talep etmektedir. Bütün günleri rutine dönüşen mültecilerin hayatları işsizlik kapanında sıkışıp kalmıştır. Her gün birbirinden farksız değildir. Bu durum onlar için oldukça zor bir hal almıştır. Sürekli ne olacağını bilmedikleri bir sorunun cevabını düşünüp dururlar. Richard'ın da bu soruya verecek bir cevabı yoktur. Üniversitede daha önce verdiği konferanslarda dahi bu denli yorulmadığını farkederek Richard'ı, aslında bunca insanın yüzyüze kaldığı ve cevabını bulamadığı sorunlar yormuştur. Bunları dinlemek bile onu yorarken, bu insanlar onları yaşamak zorundadırlar. Richard bu durumun peşini bırakmak istemez. Artık çok fazla zamanının olduğunu ve tekrar geleceğini söyler. Fark edilmek istediklerini söyleyen mültecileri fark eden ve onların yaşamlarına dâhil olan Richard, artık onların sorunlarla dolu hayatlarının birer parçası olmaya ve onlara yardımcı olmaya kararlıdır:

“Was macht ihr eigentlich hier so den ganzen Tag, fragt Richard [...] Wir wollen arbeiten, sagt jetzt der grosse Raschid, aber wir bekommen keine Arbeitserlaubnis. Es ist schwer, sagt Zair, sehr schwer. Ein Tag ist genauso wie der andre, sagt der lange Ithemba. Wir denken und denken, weil wir nicht wissen, was wird, sagt Abdusalam und schaut nach unten. Richard würde gern etwas antworten, aber ihm fällt keine Antwort ein. Nach nicht einmal einer Stunde des Zuhörens ist er

erschöpfter als nach einer seiner Vorlesungen an der Uni. Wenn eine ganze Welt, die man nicht kennt, auf einen aufstürzt, wo fängt man dann an mit den Sortieren? Er sagt, er müsse jetzt gehen, aber er komme wieder. Er habe Zeit, um alles in Ruhe zu hören. Zeit” (Erpenbeck, 2015, s. 63).

Bir sonraki gün tekrar mültecileri ziyaret etmek için giden Richard, birisi eşlik etmeden tek başına binaya giremeyeceği hususunda uyarılır. Mülteciler bir buçuk yıldır şehrin orta yerinde kaldıkları vakit, herkes istediği an onlarla görüşebilirken, şu an senatonun uyguladığı protokol sebebiyle mültecilerle serbestçe görüşemez. Bu noktada okumuş olduğu bir tarih kitabında, göçmen kabulünün uygunsuz şekillerde değil de, onları ağır bürokrasiyle uğraştırarak politik tutumlarla engellendiğini hatırlar. Yazar, ana karakterin olanlar ve olması-yapılması gerekenler hakkındaki düşünceleri, sorgulamaları, saptamaları aracılığıyla toplumda bu konuda bir duyarlık yaratmaya çalışır ve konuyla ilgili projelerdeki eksikliklere, yapılması gerekenlere dair önerilerini ortaya koyar. Senato yetkililerinin mültecilerin güvenliğini mi yoksa kendi güvenliklerini mi dikkate alarak onları buraya yerleştirdiğini sorgular. Aslında yalnızca kendilerini düşündüklerini ifade ederek bu yaklaşımı eleştirir. Bir zamanlar “katil bir halk” (das Volk der Mörder)” iken, şimdi “sanatçı bir halk” (Das Volk der Dichter) olan Alman halkı, herhangi bir tehlikeye karşı korunmak için mültecileri eski bir huzurevine yerleştirir. Burada yetkililerin maske taktıkları ve gerçek amaçlarını perdeledikleri iç monolog tekniğiyle Richard üzerinden aktarılır. Çünkü eğer aksi olmuş olsaydı mülteciler daha iyi bir yere yerleştirilirdi. Kimin kime rol yaptığının belli olmadığını söyleyen Richard, Hitler’in sadece Alman halkını yüceltip diğer halkları küçümseyen, aşağılayan salt ari ırk düşüncesine de atıfta bulunur. Afrikalı mülteciler her ne kadar Hitler’in belki de kim olduğunu bilmeseler de, bugün Afrikalıların Almanya’da ikamet etmesiyle, Hitler’in gerçekten de kaybettiğini ifade eder ve tarihte Nazilerin yaptıklarına yönelik ciddi bir özeleştiri yapar. Bugünkü senato yetkililerinin mültecilere karşı olan dışlayıcı ve bencil tutumunu, kısmen Hitler’in 1930 ve 40’lı yıllarda Yahudilere karşı yaptıklarına benzetir. Belki Hitler gibi korkunç şekillerde değil ancak her türlü bürokratik zorluğu dayatarak bu insanlara bu zulmü yaşattığının altını çizer. Ayrıca daha önce mülteci bölümünde vurgulananlarla paralel bir şekilde mülteci sorunu karşısında politikanın ve ulusal çıkarların önemi üzerine eğilir:

“Als Richard am nächsten Tag wieder da ist, erklärt ihm der Sicherheitsdienst, ein Betreuer würde gleich kommen und ihn hinaufbegleiten, allein dürfe er nicht ins Gebäude. Wsjö w porjadkje. Anderthalb Jahre lang waren die Flüchtlinge mitten in

der Stadt, jeder hätte mit ihnen sprechen können, auch er, vor ein paar Wochen noch, auf der Parkbank. Aber von dem Moment an, in dem sie eine Vereinbarung unterzeichnen, muss man sie auch verwalten. Bürokratische Geometrie, diesen Begriff hat er vor einigen Tagen in dem Buch eines Historikers über die Auswirkung des Kolonialismus gelesen. Die Kolonisierten wurden durch Bürokratie erstickt. Gar nicht der untergeschickteste Weg, sie am politischen Handeln zu hindern. Oder wurden hier nur die guten Deutschen vor den bösen Deutschen geschützt? Das Volk der Dichter schützt vor der Gefahr, noch einmal das Volk der Mörder zu heissen? Ein Propangaskocher in so einem Zelt auf dem Orianenplatz könne leicht einmal ins Kippen geraten, hatte in einem der anonymen Internet-Kommentare zu einem Zeitungsartikel gestanden, als der Platz noch von den Afrikanern besetzt war. Hatte der Senat also die Afrikaner in Sicherheit gebracht oder vielmehr sich selbst? Im letzteren Fall wäre das, was getan wurde die wirkliche Unterbringung der Flüchtlinge in einem besseren Quartier- also nur eine Maske. Und was dann dahinter? Wer spielte hier wem etwas vor? Richard, wie jeder, könnte natürlich der Mann mit dem Propangaskocher sein. Die Afrikaner wussten bestimmt überhaupt nicht, wer Hitler war, aber dennoch: Nur wenn sie Deutschland jetzt überlebten, hatte Hitler den Krieg wirklich verloren” (Erpenbeck, 2015, s. 64).

Richard yetkililerin mültecilere karşı saygısız hareketlerini, mültecilerin yaşadığı yere girerken kapıyı çaldıktan sonra cevap vermelerini beklemeden içeri dalmaları üzerinden yansıtmaya çalışır ve bu yaklaşım tarzını içten içe eleştirir: “[...] Die Betreuerin klopft und öffnet die Tür zu 2017, genauso, ohne auf Antwort zu warten, wie es bei seinem ersten Besuch der Leiter des Heims getan hat” (Erpenbeck, 2015, s. 65). Mültecilerin kaldığı yeri inceleyen Richard, Almancayı öğrenmek için Almanca düzensiz fiil listesinin duvara asıldığını görür. Böylelikle mültecilerin karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun olan dil sorununa da değinilmiş olur. Dil, bir insanın kendisini ifade etmesi, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve içinde bulunduğu topluma entegre olabilmesi için gerekli olan en önemli araçtır. Bu nedenle de eserin başlığının *Gehen, Ging, Gegangen* olması mültecilerin bu sorununa atıfta bulunmaktadır: “[...] Er legt die Seite, die mit deutschen Vokabeln schon ganz vollgeschrieben ist, neben sich auf das Bett, über seinem Kopf hängt an der Wand eine Liste der unregelmässigen Verben: *gehen, ging, gegangen*” (Erpenbeck, 2015, s. 65). Huzurevine yerleştirilen mültecilerden bir diğeri olan Nijer’li Apoll ile görüşmeye devam eden Richard, ailesi ile ilgili sorular sorduğunda Apoll, doğduğundan beri ülkesinde yaşanan savaştan ötürü ailesinin yaşayıp yaşamadığını bilmediğini anlatır. Belki de askerler onları diri diri gömmüş ya da yakmışlardır. Bütün mülteciler benzer hikâyeler anlatmaktadır. İçinde buldukları çevresel ve ekonomik sıkıntılarının dışında, savaş nedeniyle verilen kayıplar, onların manevi açıdan büyük bir boşluk içerisinde ve ruhsal dünyalarında meydana gelen

yaralarla yaşamalarına sebep olur. Richard'ın mültecilere yönelttiği soru ve karşılığında aldığı cevaplar, eserde karşılıklı diyalogların oluşmasını sağlar:

“Vater? Mutter? Nein, keine Eltern. Keine Eltern? [...] Dass er nicht weiß, ob seine Eltern noch leben. Zur Zeit seiner Geburt gab es Kämpfe. Vielleicht gehörten seine Mutter oder sein Vater zu denjenigen, die von den nigrischen Soldaten lebendig begraben wurden. Oder zerhackt. Oder bei lebendigem Leib verbrannt. Hier und da haben Leute solche Geschichten erzählt. Vielleicht auch wurde er seinen Eltern geraubt” (Erpenbeck, 2015, s. 67).

Söz konusu diyaloglar aracılığıyla yan karakterlerin görülen ya da görülemeyen yaşamları, bilinen veya bilinmeyen düşünceleri metne Kolaj tekniği⁴ kullanılarak eklemlenen pasajlarla monte edilmektedir. Eserde yer alan mülteci karakterlerin geçmişleri ve yaşamlarının belli kesitleri bu teknikle anlatıya aktarılır. Evinden ve sevdiklerinden ayrı düşen mültecilerin duygularını yansıtmaya çalışan Richard, onların bu ayrılık karşısında nasıl dayandıklarını ve bu duyguyla nasıl mücadele ettiklerini sorar. Bunun cevabı olarak Apoll cebindeki telefonunu çıkarır ve içindeki resmi gösterir. Tek avundukları şey sadece bir resimdir: “Wie habt ihr gewohnt? Der junge Mann nimmt sein Telefon, sucht und zeigt ihm schließlich ein Foto, darauf ist eine große runde Hütte mit einem kuppelförmigen Dach zu sehen” (Erpenbeck, 2015, s. 67). Genç mülteci, bir buçuk yıldır kaldıkları yerden ayrılışını, Sahra çölünde develerle yaptıkları seyahatler esnasında yanlarına yalnızca birkaç eşya alıp, bir yerden diğerine giderek göçebe olarak sürdürdükleri işe benzettir. Her ne kadar bir yıldan fazladır Orianenplatz'da yaşayıp oraya alışsalarda, orası onlar için sadece bir sonraki geçici yere gidene kadar geçici olarak kaldıkları bir yerden ibarettir. Bu ayrılış kararını veren senato için bu karar bir politikadan ibaretken, mülteciler için onların hayatlarını şekillendiren ve zorlaştıran bir karardır. Her bürokratik karar onlara yeni bir darbe vurur. Tam hayatlarını rutine koymuşken ve çevrelerine alışmışken alınan yeni bir kararla her şey alt üst olur. Hiçbir yere ait olmadıkları ve bir mülteci oldukları gerçeği yüzlerine çarpar. Ancak bürokratik açıdan görünüşte hiçbir haksızlık bulunmaz:

“[...] Für einen Jungen, der unter Nomaden aufgewachsen ist, ist der Orianenplatz, den er anderthalb Jahre bewohnt hat, nur eine Station auf einem langen Weg, ein vorläufiger Ort, der zum nächsten vorläufigen Ort führt. Beim Abriss der Hütten, der für den Berliner Innensenator ausschließlich ein Politikum war, hat dieser

⁴ Metni oluşturan unsurların kurmaca sistem içerisindeki ayrışıklığına ve dağınıklığına olanak tanıyan Kolaj tekniğinde, türdeş olmayan unsurlar kullanılabilir. Bütüncül ve bağdaşık metin yapısının aksine bu teknikle birlikte metnin geneline türdeş olmayan bölümler veya unsurlar metne eklemlenebilir (Sazyek, 2006, s. 94).

Junge an sein Leben in der Wüste gedacht. [...] Im Sehen gab es kein Recht und kein Unrecht” (Erpenbeck, 2015, s. 70, 71).

Başka bir mülteci olan Awad ile konuşmaya devam eden Richard, huzurevine yerleştirilenlerin devletten para alıp almadıklarını sorar. Karşılığında iki haftadır aldıklarını öğrenir. Ancak mülteciler devletten para almak yerine istihdam edilmek isterler. Yazar burada önemli olanın bir mültecinin ihtiyacını karşılamak değil, o mülteciye kendi rutin hayatını kurması, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve topluma katılabilmesi için bir iş imkânı sağlamak olduğunun üzerinde bir kez daha durur. Nitekim Awad da aynı cevabı verir. Para almaktansa çalışmak istediğini söyler: “Und jetzt? fragt Richard den Jungen. Nichts, sagt der. Bekommt ihr eigentlich Geld hier?, fragt er. Ja, seit zwei Wochen, sagt der Junge, aber das ist nicht gut, ich will lieber Arbeit. Arbeit. Arbeit” (Erpenbeck, 2015, s. 71). Ghana doğumlu olan Awad doğduğu gün annesini kaybeder. Babası ise vurularak öldürülür: “Awad wurde in Gahana geboren. Seine Mutter starb bei der Geburt. So wie Blanscheflur, denkt Richard, so wie die Mutter von Tristan. Der erste Tag meines Lebens, sagt Awad, war zugleich der Tage, an dem ich meine Mutter verlor. [...] Dann wurde mein Vater erschossen” (Erpenbeck, 2015, s. 75, 77). Her bir mültecinin hayatının çeşitli acılar ve sıkıntılar ile iç içe olması onların neden mülteci olduklarının da cevadır adeta. Kimse gönüllü olarak mülteci olmayı istememiştir. Mülteciliğin ardında çeşitli kayıplar, ekonomik sıkıntılar, savaşlar kısacası tam anlamıyla bir yaşam mücadelesi bulunmaktadır. Awad kendi ülkesindeki savaşın kaskacında kalmıştır. Evi darmadağın olan Awad, nereye gideceğini bilmeden öylece caddede beklerken, askeri devriyeler tarafından alınarak barakaya konulur. Gördüklerinin ve yaşadıklarının etkisinde kalan Awad’ın tanık oldukları karşısında ifade edebildiği ve sıklıkla tekrar ettiği tek şey, yaşananların hiç kolay olmadığıdır. Her zaman okula ya da işe giderken geçtiği caddelerin üzerinde yatan ölü bedenlere tanıklık etmek ve çocuk, öksüz, yaşlı yüzlerce insanın, sahip oldukları her şeyi kaybetmesi hiç kolay değildir:

“Bis die Nacht kam, wartete ich auf der Straße. Wo sollte ich hingehen? Es war dieselbe Straße, die ich zur Schule gegangen bin, und später zur Arbeit. Dann ist eine Militärstreife gekommen. Sie haben mich gezwungen, auf die Ladefläche des LKWs zu steigen, und mich in ein Barackenlager gebracht. Ich habe die Toten auf dem Straßen liegen sehen. Manche erschossen, manche erstochen. An diesem Tag habe ich den Krieg gesehen. An diesem Tag habe ich den Krieg gesehen. In den Baracken waren schon Hunderte Menschen. Die meisten von ihnen Schwarzafrikaner, aber auch ein paar Araber, aus Tunesien, Marokko, Ägypten. Nicht nur Männer, auch Frauen, Kinder, Säuglinge, alte Menschen. Alles wurde

uns abgenommen: Geld, Uhren, Telefone, sogar die Socken, sagt er und lacht. Lacht und lacht. It's not easy, sagt er und hört wieder auf zu lachen. It's not easy, sagt er noch einmal, und schüttelt den Kopf, it's not easy, als sei er mit seiner Geschichte am Ende" (Erpenbeck, 2015, s. 78).

Şikâyet etmesi üzerine dipçikle kafasına vurulduğu için yaralanan Awad' a söylenen "Wenn du Glück hast, wirst du geschlagen, wenn du Pech hast, erschossen, hat mir jemand zum Trost gesagt" (Erpenbeck, 2015, s. 79) bu cümle içinde bulunduğu savaş ortamının koşullarını gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğer şanslıysan sadece darp edilir, aksi olursa da vurulursun ifadesi, savaş koşullarında mültecilerin yaşadığı hayati tehlikeyi ortaya koyarak savaş mültecilerinin mecburi olarak göç etmek zorunda kaldıklarını da dolaylı olarak yansıtmış olur. Savaşın hüküm sürdüğü bir yaşama hapsolan insanların hayatta kalma ihtimallerinin belirsizliği, onları kendi ülkelerini terketmeye zorlamaktadır. Awad ve diğerleri üzerlerinden bombaların geçtiği ve barakada kaldığı üçüncü günün sonunda, limana alınırlar ve bir bota binerler: "Zwei Tagen saßen wir da in den Baracken, während die europäischen Bomben auf Tripoli fielen. Wir hatten Angst, dass eine davon uns trifft, es war ja ein Militärlager. Am dritten Tag brachten sie uns zum Hafen, trieben uns auf ein Boot" (Erpenbeck, 2015, s. 79). Zorla bindirildikleri botun üzerinde havaya açılan yaylım ateşinin gölgesinde, geri dönmeye kalkışmaları durumunda vurulacakları tehdidiyle yola koyulurlar. Nereye gittiklerini bilmeden çıktıkları yolun İtalya'ya olduğunu daha sonradan öğrenirler. İçinde buldukları bot, o kadar tıklım tıklım doldurulmuştur ki, birkaç dakika dahi ayakta durmak mümkün değildir. Nerede duruyorlarsa orada kalmak zorundadırlar. Hareket edemedikleri için Awad'ın arkasında oturan kadın oturduğu yerde idrarını yapmak zorunda kalmıştır. Yaslanmak istediği her şey ıslaktır. Dört koca gün boyunca bu şartlarda tıklım tıklım dolu olan botun içinde giderler. Çok az suları vardır ve olanları da zaten çocuklara vermişlerdir. Yetişkinler ise kötüleştikçe tuzlu su içmeye başlar. Awad, içinde buldukları durumun ve ortamın müşküliyetini hiç kolay değil diyerek ifade etmeye devam eder, ancak bu söz, hiç şüphesiz yaşadıklarının tarifinde oldukça yetersiz kalır. Ayakkabı bağcıklarıyla bağladıkları plastik şişelere dişleriyle delikler açarak deniz suyu almaya çalışırlar. İçlerinden birkaçı daha fazla dayanamayıp ölür. Onlar da ölenleri suya bırakmak zorunda kalırlar:

"Dann schoßen sie eine Salve in die Luft und sagten zu uns: Wer zurückzuschwimmen versucht, wird erschossen. Wir wussten nicht, wohin das Boot fährt. Vielleicht nach Malta? Nach Tunesien? Erst später wurde uns klar:

nach Italien. Wir saßen dicht an dicht, du konntest nur für ein paar Minuten aufstehen, dort wo dein Platz war, dann hast du dich wieder an die selbe Stelle gesetzt. Die Frau hinter mir hat einfach da, wo sie saß, im Sitzen gepinkelt. Alles war nass, als ich mich aufstützen wollte. Vier Tage waren wir unterwegs. Nur wenige Flaschen mit Wasser gab es, die haben wir den Kindern gegeben. Wir Erwachsenen haben, als es zu schlimm wurde, Salzwasser getrunken. It's not easy, Richard, it's not easy. Wir haben in eine leere Plastikflasche mit den Zähnen eine größere Öffnung hineingebissen, dann ein paar Schnürsenkel aus unseren Schuhen zusammengebunden, die Flasche angehängt, runtergelassen, und das Meerwasser geschöpft. Man muss ja trinken. Einige sind gestorben. Haben mitten unter uns gesessen, dann nur ganz leise gesagt: mein Kopf, mein Kopf, dann so den Kopf geneigt, und waren im nächsten Moment tot. Die Toten wurden ins Wasser geworfen" (Erpenbeck, 2015, s. 79, 80).

Awad ailesini, arkadaşlarını, yaşadığı yeri, işini ve günlük yaşantısını kaybetmiştir. Memleketleri Libya'da patlak veren savaş bütün yakıcılığı ile her şeyi yok etmiştir. Hiç bilmediği bir yerde mülteci konumuna düşen Awad, artık seçim yapma imkânını da kaybetmiştir. Çünkü artık nereye gideceği dâhil hiçbir şeyi bilmediği bir konuma düşmüştür. Çocukluğundan geriye kalan fotoğraflarla birlikte geçmişiyile bütün bağları koparılmıştır. Bir yabancı olduğu gerçeği bütün bedenini sardığından, artık kim olduğunu kendisinin dahi unuttuğu bir noktaya gelmiştir. Hem kendisine hem de başkalarına karşı artık tamamen bir yabancıdır. Burada mültecilerin aşmak zorunda oldukları yabancılaşma sorunu üzerinde durulur. Awad, ister kadın olsun ister erkek, ister zengin ister fakir, ister bir işi olsun ister işsiz olsun, ister bir evi olsun ister olmasın, her insanın birkaç yıl ömrü olduğunu ve sonra öldüğünü, dolayısıyla ne olduğunun bir öneminin olmadığını ve fark etmediğini söyler. Bu düşünce onun yaşadıkları ve yüz yüze kaldığı ölümler karşısında hayatın ve yaşamın nasıl değersizleştiğinin adeta belgesi gibidir. Yazar böylelikle özellikle savaş mültecilerinin verdikleri kayıplar, tanık oldukları acılar ve zorluklar karşısındaki psikolojik tutumunu yersiz-yurtsuz, işsiz ve parasız kalan Awad karakterinin özelinde yansıtır:

"Der Krieg zerstört alles, sagt Awad: die Familie, Die Freunde, der Ort, an den man gelebt hat, die Arbeit, den Alltag. Wenn man ein Fremder wird, sagt Awad, hat man keine Wahl mehr. Man weiß nicht, wohin. Man weiß nichts mehr. Ich kann mich selbst nicht mehr sehen, das Kind, das ich war. Ich habe kein Bild mehr von mir. Mein Vater ist tot, sagt er. Und ich-ich weiß nicht mehr, wer ich bin. Ein Fremder werden. Sich selbst und den andern. So also sah ein Übergang aus. Was ist der Sinn von dem allen?, fragt er und schaut Richard jetzt zum ersten Mal wieder an. Richard ist nun der, der antworten soll, aber er weiß keine Antwort. Ist es nicht so, sagt Awad, dass jeder Mensch-ob Mann, ob Frau, ob reich oder arm, ob er Arbeit hat oder nicht, ob er in einem Haus wohnt oder obdachlos ist, ganz egal-, dass jeder Mensch seine paar Jahre zum Leben hat und dann stirbt? Ja, so ist es, sagt Richard" (Erpenbeck, 2015, s. 80, 81).

Awad yaklaşık bir yıl boyunca Sicilya’da bir kampta bir odanın içinde on kişi ile birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Daha sonra oradan ayrılmak zorunda kaldığından kendisine yeni kalacak bir yer bulması gerekmektedir. Ne parası, ne bileti, ne de bir işi olduğundan geçici bir yer de kiralayamamaktadır. Bu nedenle sokakta yaşamak zorunda kalır. Richard Foucault, Hegel, Nietzsche gibi birçok filozofu okumuş ve yaşama dair birçok bilgi edinmiştir. Ancak bir insanın yiyecek satın alacak parası olmadığına ne yiyeceğine dair hiçbir fikri ve cevabı yoktur. Bu noktada Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği gibi, bir insanın yaşamında duyduğu ihtiyaçların temelinde ilk olarak fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesi ve güvenli bir yer bulunur. Öncelikle bu ihtiyaçlarını karşılayabilen insan bir sonraki basamaklarda yer alan saygı, kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçlara yönelebilir. Awad, asgari fiziksel ihtiyaçlarını gideremez. Kendisini yıkayacak bir yeri olmadığı için kokmaya başladığını ve kalacak yeri olmadığı için gündüzleri sokaklarda gezerken, geceleride istasyonda uyumak zorunda kaldığını anlatır. Bütün bir günü nasıl geçirdiğini hatırlamadığını söylerken, yaşadıklarının artık zihnini zorladığını söyler:

“[...] Ein Dreivierteljahr war er in einem Camp auf Sizilien, mit zehn Leuten in einem Zimmer. Dann musste er raus. Von dem Moment an, in dem sie dich aus dem Haus rausschicken, musst du selbst einen Schlafplatz finden, du bist frei! Kein Job, kein Ticket, kein Essen, du kannst keine Unterkunft mieten. Mi dispiace, poco lavoro. Es gibt keine Arbeit. Und am Ende des Tages bist du immer noch auf der Straße. Wenn deine Eltern dich nicht gut erzogen haben, wirst du ein Dieb. Wenn du gute Eltern hattest, wirst du kämpfen, um zu überleben. Poco lavoro. Poco lavoro. Aber Richard, was man essen soll? Richard hat Foucault gelesen und Baudrillard und auch Hegel und Nietzsche. Aber was man essen soll, wenn man kein Geld hat, um sich Essen zu kaufen, weiß er auch nicht. Du kannst dich nicht waschen, fängst an zu stinken. Sempre poco lavoro. So ging es uns auf der Straße. Ich schlief im Bahnhof. Tagsüber lief ich herum, abends kam ich in den Bahnhof zum Schlafen. Ich erinnere mich nicht mehr daran, wie ich die Tage verbrachte. Richard, du glaubst, ich sehe dich an, but I don’t know where my mind is. I don’t know where my mind is” (Erpenbeck, 2015, s. 81, 82).

Awad üç gün boyunca bir mutfağın temizleme işinde çalışarak kazandığı 80 avro ile Almanya’ya bilet almak ister. Bürodaki görevli ona nereye gideceğini sorar. Ancak Awad için Hamburg, Köln veya Münih şehirlerinin birbirlerinden bir farkı yoktur. Almanya’yı sadece isim olarak bilmektedir. Bu nedenle görevlinin sorduğu soru karşısında ne cevap vereceğini ve ne düşüneceğini bilemez. Karşısında sadece her şeyiyle yabancı koskoca bir ülke vardır:

“Einmal half Awad drei Tage in einer Küche aus, Saubermachen und Abwasch, und bekam dafür 80 Euro. Mit dem Geld ging er in ein Reisebüro, um einen Flug nach Deutschland zu buchen. Was sollte er sagen, als die Frau in dem Reisebüro ihn fragte, ob er nach Köln wolle, nach Hamburg, München oder Berlin? Er kannte Köln nicht, kannte auch Hamburg nicht, München nicht und auch nicht Berlin. Einfach nach Deutschland. Die Frau in dem Reisebüro wurde ungeduldig mit ihm, aber ihm war das gleich, sein Mind was not there, da ist sie wieder, die schöne Unübersetzbarkeit: er war in Gedanken, abwesend, nicht bei Sinnen, jenseits von allem” (Erpenbeck, 2015, s. 82).

Hiç tanımadığı insanlar tarafından konuşulan hiç bilmediği bir dilin konuşulduğu Berlin’e ulaşan Awad, bir adamın yardımıyla onun gibi Afrikalıların kaldığı Orianenplatz’a gider. En sonunda orada yıkanabileceğini düşünür. Günlerdir yıkanamamasından ötürü artık kokmaktadır. Bu durumun eserde sürekli dillendirilmesi içinde buldukları hayat koşullarının ne kadar zor bir durum olduğunun da göstergesi gibidir. Orada çadırda yaşayan insanları görür. Hayatı boyunca hiç çadırda yaşamamıştır. Bir çadırda yaşamak zorunda olmak, çaresizliğini ayna gibi yansıtır. Sorgulamaya ve ağlamaya başlar. Daha sonra kendi dilinden insanların konuştuğunu duyar. Ona kalacak yer ve yemek sağlayan Orianenplatz, onun için Libya’daki babası gibidir:

“[...] Wenn man das so sah, stand für einen Flüchtling die Unbewohnbarkeit von Europa plötzlich in einem Verhältnis zur Unbewohnbarkeit seiner eigenen Hülle aus Fleisch, die dem Geist eines jeden Menschen eigentlich auf Lebenszeit als Wohnung zugewiesen ist. Dann also eben Berlin. Ungewaschen saß er im Flugzeug. Nach der Ankunft sprachen rings um ihn alle die neue fremde Sprache, er verstand nichts mehr, konnte nur nicken. Sah Leute in einen Bus steigen: Fährt der ins Zentrum? Drei Nächte am Alex. Ein Mann sagte ihm, es gebe da einen Platz. Mit Afrikanern wie mir? Dann kann ich mich dort bestimmt endlich waschen. Der Mann kaufte ihm eine Fahrkarte am Automaten. Eine Maschine, aus der ein Fahrschein kommt? Deutschland is beautiful! Dann sah er die Zelte. Ich stand allein. Der Mann ging weg. Noch nie in meinem Leben hatte ich in einem Zelt geschlafen. Da sollte er wohnen? In einem Zelt? Er stand inmitten der Zelte und weinte. Aber dann hörte er jemanden Arabisch sprechen, mit libyschem Dialekt. Am Orianenplatz bekam er zu essen. Und einen Schlafplatz. Der Orianenplatz sorgte für ihn, so wie in Libyen sein Vater” (Erpenbeck, 2015, s. 83).

Awad’ın psikoloğa gittiğini duyan Richard, saatler süren ağlama krizleri yüzünden psikolojik durumunun hiç iyi olmadığını öğrenir. Awad birçok mülteci gibi yaşadıklarının üstesinden gelebilmek ve ruhunda açılan yaraları sarmak adına son çare psikoloğa başvurur:

“Wenn man ein Fremder wird, hat man keine Wahl. Da irgendwo liegt das Problem, denkt Richard, dass die erlebten Geschichten ein Ballast sind, den man nicht abwerfen kann, während von denen, die sich die Geschichten aussuchen dürfen, eine Auswahl getroffen wird. [...], warum Awad eigentlich bei einer

Psychologin gewesen sei. Weinkrämpfe, hatte sie gesagt. Manchmal über Stunden. Keiner von uns hier hat gewusst, was man da machen soll” (Erpenbeck, 2015, s. 85, 86).

Mülteciler için elinden geleni yaparak yaşamlarını bir nebze olsun yaşanılır kılmaya çalışan Richard, Rufu'nun hastane masrafını üstlenerek onu hastaneye götürür. Rufu hasta kartının süresi dolduğu ve Almanya'da da sığınma hakkı olmadığı için uzun zamandır çok hasta olmasına rağmen hastaneye gidemez. Yenileyebilmesi için İtalya'ya gitmesi gerekir:

“Rufu hat keine italienische Krankenkassenkarte, denn sein permesso ist abgelaufen, und um zur Erneuerung nach Italien zu fahren, war er schon seit längerem zu krank. Rufu hat auch keine deutsche Krankenkassenkarte, denn er darf in Deutschland kein Asylbewerber sein. [...] Ich bezahle die Untersuchung, sagt Richard” (Erpenbeck, 2015, s. 290).

Rufu'dan sonra bu kez mültecilerden Ali'yi arkadaşı Anne ile tanıştırır. Ali'de tıpkı diğer siyah mülteciler gibi ırkçı bir yaklaşımla karşı karşıya kalır. Richard'ın arkadaşının annesi, siyahilere karşı var olan negatif bir önyargıdan ötürü ondan korktuğunu ifade eder. Burada mülteci olmalarının yanı sıra bir de üzerine siyahi olmaları, onların maalesef daha zor, mesafeli ve dışlayıcı muamelelerle karşılaşmalarına neden olur: “Anne hat sich inzwischen mit Ali, Richards fortgeschrittenem Deutschschüler, getroffen und ihn ihrer Mutter vorgestellt. Meine Mutter, erzählt sie am Telefon, hat im ersten Moment Angst vor Ali gehabt, weil er schwarz ist, das wird schon” (Erpenbeck, 2015, s. 216). Aynı şekilde İtalya'ya geri dönen Osarobo'ya ordaki durumunu soran Richard, ondan da İtalyan halkının siyahilere karşı oldukça önyargılı olduğu cevabını alır. Osarobo metroda onların yanına oturduğunda rahatsız olup kalktıklarını anlatır. Muhtemelen benim ve bütün siyahilerin suçlu olduğunu düşünüyorlar diye de ekler: “[...] In der U-Bahn stehen die Italiener auf und setzen sich woandershin, wenn ich mich neben sie setze. [...] Sie denken, ich bin kriminell. Jeder Schwarze” (Erpenbeck, 2015, s. 245). Siyahi mültecilerin Avrupa'da dışlanma sebebi olarak onların ten renklerini ileri süren yazar, Avrupa'daki ırkçılığı da eleştirir. Bütün yaşamı boyunca insan ruhunun tek evinin ülkeler değil; insanın kendi vücudu ya da teni olduğunu bütün insanlığa hatırlatır.

Yan mülteci figürlerin hikâyelerine ve maruz kaldıkları soyolojik, psikolojik, hukuki ve siyasi sorunlarına ortak olan Richard, duyduklarının etkisinden kurtulamaz. Bir yandan evinde kahvaltısını yaparken bir yandan da mültecilerin üstesinden gelmek zorunda

olduğu bu zor yaşam koşulları hakkında düşünmekten kendisini alamaz. Bu insanların neden iş seçme ya da reddetme haklarının olmadığını kendi içinde sorgular. Bunun üzerine mültecilerin yaşamlarını şekillendiren Dublin II yarasını araştırmaya başlar. Yazar bu noktada, romanına sosyal bir vesika değeri katar ve gerçek dünyanın realitesiyle eserin kurgusunu bir araya getirerek ikisi arasında güçlü bir bağ kurar. Gerçek dünyada mültecilerin yaşam alanlarını ve her türlü yaşamsal fonksiyonlarını etkileyen yasalar eserde ele alınarak bu yasaların mültecilerin yaşamlarına nasıl yansıdığı açığa çıkartılır. Söz konusu olan yasalar mültecilerin yetki alanını düzenlemektedir. Ama onların savaş kurbanı olup olmaması ile ilgilenmemektedir. Bu yasanın mültecilerin geçmişine dair dikkat ettiği tek Şey, ilk olarak hangi Avrupa ülkesine ayak bastıklarıdır. Çünkü ilk nereye geldilerse, yalnızca o ülkede mülteci başvurusu yapma hakları vardır. Onun dışında neler yaşadıklarının, savaş kurbanı olup olmadıklarının hiçbir değeri yoktur. Bu durumda daha çok — alışmanın ikinci bölümünde de aktarıldığı üzere — denize kıyısı olan Yunanistan ve İtalya gibi ülkeler mülteci sorunu ile yüz yüze kalır. Akdeniz sahillerine kıyısı olmayan ülkeler aynı zamanda mültecileri dinlememe ve umursamama hakkına da sahip olmuş olur. İlk ayak basılan ülkenin takibi için ise — yine ikinci bölümünde üzerinde durulduğu ve aktarıldığı gibi — bir parmak izi sistemi kurulmuştur. Böylece bir mülteci, Avrupa bölgesinde hangi ülkeye giderse gitsin, bu sistem sayesinde ilk nereye ayak bastığının takibi yapılır ve oraya gönderilir:

“Am nchsten Morgen beim Frühstück gehen ihm verschiedene Fragen durch den Kopf. Warum eigentlich wird den Männern in einem Land, in dem selbst der Anspruch auf einen Himmel im Jenseits von der Arbeit abhängt, das Recht, arbeiten zu gehen, verweigert? Warum werden sie hier eigentlich nicht nach ihrer Geschichte gefragt, und dementsprechend als Kriegsoffer versorgt? Den Tag verbringt er mit dem Studium der Dublin II genannten Verordnung, [...], versteht er, dass dieses Gesetz nur die Zuständigkeit regelt. Es geht in dieser Verordnung gar nicht darum zu klären, ob diese Männer Kriegsoffer sind. Zuständig für den Inhalt ihrer Geschichte ist einzig das Land, in dem sie zum ersten Mal europäischen Boden betreten. Nur dort dürfen sie um Asyl bitten, nirgends sonst. Wie dieses jeweilige Land aber dann mit ihnen umgeht, ist nun einmal verschieden geregelt. [...] Richard versteht: Mit Dublin II hat sich jedes europäische Land, das keine Mittelmeerküste besitzt, das Recht erkauft, den Flüchtlingen, die bers Mittelmeer kommen, nicht zuhören müssen. Ein sogenannter Asylbetrger wäre also auch jemand, der eine wahre Geschichte dort erzählt, wo man sie nicht anhören muss, geschweige denn darauf reagieren. Und mit dem neuen Fingerabdruck-System werden, so ist zu lesen, Missverständnisse darüber, wer zu der Gruppe, die man anhören muss, und wer zur anderen Gruppe gehört, bald vollkommen ausgeräumt sein” (Erpenbeck, 2015, s. 85).

Hiçbir Avrupa ülkesinde kendilerine bir yer bulamayan mülteciler, Avrupa ülkeleri arasında görünmez kılınan tarafların tartışmaları arasında kapana kısırlılar. Ancak bu durumun ne onlara ne de arkalarında bıraktıkları gerçek savaşa karşı en ufak olumlu bir katkısı dokunmaz. Eserde gerçek bir savaşın bütün şiddetinden kaçıp gelen mültecilerin, Avrupa ülkeleri arasındaki diplomatik ve siyasi tartışmalar arasında sıkışıp kalması eleştirilir. Eserdeki gerçek savaş vurgusu, terazinin bir tarafına insan yaşamını, diğer tarafına ise çıkar çatışmalarını koyarak asıl olanın insan yaşamını güvene almak olduğunu hatırlatır: “Der Fremdling nun, der in keinem von diesen Ländern zu Haus ist, gerät zwischen die unsichtbar gewordenen Fronten, in eine innereuropäische Diskussion, die mit ihm und dem wirklichen Krieg, den er hinter sich lassen will, nicht das geringste zu tun hat” (Erpenbeck, 2015, s. 86, 87). İtalya’da çok fazla mültecinin bulunmasından ötürü İtalya yasaları, mültecileri Almanya, Fransa gibi diğer ülkelere gidip iş aramaları için serbest bırakır. Ama Almanya’ya gidemezler. Çünkü üç ay Almanya’da turist olarak kaldıktan sonra İtalya’ya dönmek zorundadırlar. Ancak İtalya’da beş kesintisiz yıl kaldıktan sonra, Almanya’ya gelip iş arama hakkına sahip olabilirler. Bir diğer zorluk ise İtalya’da beş yıl kalabilmeleri için “Illimitata” adlı bir belgeye sahip olmaları gerekir. Bu belgeyi edinen mülteciler ikamet açısından İtalyanlarla aynı haklara sahip olabilirler. Bu belgeyi edinemeyenlerin İtalya’da da kalabilme şansları olmaz ve açlıktan ölmemeleri için orayı terk etmek zorunda bırakılırlar:

“Italien zum Beispiel lässt die Flüchtlinge gehen, gern sogar, denn es hat mehr als genug von ihnen. Das italienische Gesetz gibt ihnen die Freiheit, nach Frankreich, Deutschland, in jedwedem europäischen Land zu gehen, um Arbeit zu suchen. Deutschland aber will sie – aus Gründen, die Richard bis jetzt noch nicht klar sind – nicht haben, nach drei Monaten Aufenthalt als Touristen sollen sie wieder für mindestens ein Vierteljahr nach Italien zurück. In Deutschland Arbeit suchen dürfen sie erst nach fünf ununterbrochenen Jahren des Asyls in Italien- und das auch nur, wenn sie von den Italienern nach diesen fünf Jahren eine sogenannte Illimitata bekommen, ein Dokument, das sie aufenthaltsrechtlich den Italienern gleichstellt. Solange sie keine Illimitata besitzen, dürfen sie zwar Italien verlassen, um dort nicht zu verhungern” (Erpenbeck, 2015, s. 87).

Mülteciler her ne kadar İtalya’da çalışabilme imkânına sahip olsalarda çalışabilecekleri bir iş bulamazlar. Almanya’ya geldikten sonra onlara ödenen para ise, Dublin II yasası gereği Almanya’nın onlardan sorumlu olmadığı kanıtlanana kadar devam eder. Bu süreç ise zaten birkaç ay sürer. Sonra tekrardan iş bulamadıkları için yaşamlarını idame ettiremedikleri ülke olan İtalya’ya geri gönderilirler:

“Also arbeiten dürfen sie nur in Italien?, fragt er schließlich. Genau. Wo es aber keine Arbeit gibt. Genau. Und das Geld, das sie hier bekommen? Das wird nur ein paar Monate lang gezahlt- so lange, bis ein für allemal nachgewiesen ist, dass Deutschland nicht zuständig ist. Und dann? Dann werden sie nach Italien zurückgeschickt. Wo es aber keine Arbeit gibt. Genau ”(Erpenbeck, 2015, s. 118).

Eserde yer alan savaş mağduru mülteciler yaşamları boyunca çalışmışlardır. Kimse onların çalışmasını yasaklamamıştır. Ancak içinde buldukları ülkenin yasaları onların çalışmasını yasaklamaktadır. Bu durumda elleri kolları bağlı olan bu insanlar hiçbir şekilde yaşamlarına devam edemezler: “[...] Gearbeitet haben sie ihr ganzes Leben, das ist wohl wahr, aber ihnen hat das auch niemand verboten” (Erpenbeck, 2015, s. 119). Mültecilerin oldukça kötü şartlarda ve sadece yıkık dökük birkaç eşyalarıyla kaldıklarına dikkati çekmek isteyen anlatıcı, bu durumu şu sözlerle yansıtır:

“[...] Nebenan, in Zimmer 2020, weiß er, hängt zwar ein Vorhang, blaukariert und gebügelt, noch vor dem Fenster, aber all der übrige Hausrat wird gerade von marodierenden Truppen zerschlagen, das Bett geht zu Bruch und der Schrank wird umgekippt, auf den Anziehsachen trampeln welche herum, das Geschirr wirft irgendwer gegen die Wand allein dieser blaukarierte Vorhang, für eine 102-jährige deutsche Rentnerin vom Enkeln montiert, ist nach wie vor heil und gebügelt, und wirft an einem sonnigen Herbsttag in ein Zimmer vor den Toren Berlins seinen Schatten” (Erpenbeck, 2015, s. 122).

Mültecileri tekrar ziyarete giden Richard onların Almanca kursunda olduğunu öğrenir. Haftada iki gün Almanca öğrenmeleri için mültecilere ders verilir. Richard da derse katılarak dersi gözlemler: “Beim Eintritt in das Backsteingebäude wird Richard vom Wachdienst gesagt, dass die Männer heute beim Deutschunterricht seien: immer montags und donnerstags. [...], dass an diesem Montag ein emeritierter Professor in ihrem Unterricht sitzt” (Erpenbeck, 2015, s. 92). Mültecilere ders veren Etiyopya’lı öğretmen ile sohbet eden Richard, onların dil öğrenmede çok zorlandıklarını dile getirir. Bunun sebebini ise zihinlerinin birçok problemle uğraşmak durumunda oluşuna bağlar. En büyük ihtiyaçlarının ise barış ve huzur olduğunu dile getirir. Aynı ayrı hepsinin geride bıraktığı yaşamları, ülkeleri, sevdikleri, verdikleri kayıplar, tamamen yabancı bir ülkede yaşamının zorlukları, yasaların yaşamları etrafında çizdiği sınırlar, işsizlik, barınma ve dil gibi çeşitli sorunlarla dolu olan zihinlerinde yeni bir dil öğrenmeye kapı aralayacak ne güç ne de yer kalmıştır:

“Die Aussprache ist vielleicht ungewohnt, sagt er, und dann die unregelmäßigen Verben. Das ist nicht der Grund. Es gibt so viel Unruhe im Leben der Männer, da ist im Kopf kein Platz für Vokabeln. Sie haben Angst. Es ist schwer, eine Sprache zu lernen, wenn man nicht weiß, wozu. [...] Was diese Männer, um zur Ruhe zu kommen, unbedingt brauchen, ist Frieden, sagt sie” (Erpenbeck, 2015, s. 95, 96).

Orianenplatz'dan alınarak eski bir bakımevine yerleştirilen mülteciler, tekrar taşınmak zorunda bırakılırlar. Ormanın içinde bir yurda götürölmelerine karar verilir: “Unten beim Ausgang telefoniert der eine vom Sicherheitsdienst, den anderen fragt Richard, was eigentlich los sei, und erfährt, dass die Männer wohl morgen umziehen sollen, und zwar in ein Heim, das mitten im Wald liegt, siebeneinhalb Kilometer entfernt von Buckow” (Erpenbeck, 2015, s. 99). Senatodan bir görevli Buckow'da yer alan bu yurdun hepsi için en yi çözüm olduğunu dile getirir. Berlin ve çevresinde kalacak yer arayanların sadece onlar olmadığı, grup olarak kalmak istemeleri doğrultusunda, en iyi yerin orası olduğu ve başka da seçim haklarının olmadığı açıklanır: “Das Heim bei Buckow ist, das verspreche ich Ihnen, sagt der Mann vom Senat, eine gute Lösung für alle. Sie sind nicht die einzigen hier in Berlin und Umgebung, die eine Unterkunft suchen, und wenn Sie als Gruppe zusammenbleiben wollen, gibt es keine so große Auswahl” (Erpenbeck, 2015, s. 101).

Hükümet onları kente yedibuçuk kilometre uzaklığında bir yere yerleştirerek kamuoyunun ve medyanın onların üzerindeki dikkatlerini azaltmaya çalışır. Ancak mültecilerden biri olan Raschid, yaşadıkları problemler için politik bir çözüm bulunmadıkça göz önünde kalmak istediklerini söyler. Ormanın içine yerleştirilince ne yapabiliriz diyerek itiraz eder: “Wir wollen sichtbar bleiben, solange für das Problem insgesamt keine politische Lösung gefunden ist, sagt Raschid, der Blitzeschleuderer von heute Vormittag, und erhebt sich. Was sollen wir denn im Wald?” (Erpenbeck, 2015, s. 101). Senato görevlileri ve mülteciler anlaşmaya çalışır. Senato görevlileri onların isteklerini dinleyerek onları çok iyi anladığını ve not aldığını ifade eder. İki tarafında söylemlerinin analiz edildiği kısımda, mültecilerin senato görevlilerinden dört yataklı oda, kilitlenebilir kabinli bir duş, konaklama yerleri ve otobüs durağının yakın olmasını talep etmeleri üzerine, eserde aslında isteklerinin bir hiç olduğu üzerinde durulur. Kendi yaşamlarını organize edebilmeleri için herkes gibi iş aramak isterler. Ama diğer tarafta bulunan ve yaklaşık 150 yıldır adı Almanya olan bölgenin sakinleriyse, kendi topraklarını yeni gelenlere karşı çağın en iyi silahı olan iğneleyici sözlerle dolu paragraflarla bezeli hukuki bir zırhla savunur. Günler ve haftalardır mültecileri gözleriyle oyarak, aylardır onlar hakkında tartışarak, sessizlikleri bozulduğunda ise belki farklı büyüklükte birkaç kap kacak, nevresim ve kurmaca bir belge vererek onları sustururlar. Bir taraf tamamen hayatta kalabilme ve asgari ihtiyaçlarını giderme derdine

düşmüşken, diğer tarafın ise adeta bir ırk savaşına girdiği ve kendi çıkarlarını koruma derinde olduğunun eleştirisi yapılır:

“[...] In Wahrheit wollen die Flüchtlinge vom Senat weder ein Vier-Bett-Zimmer, noch eine Dusche mit abschließbaren Kabinen, noch einen kurzen Fußweg zwischen Asyl-Unterkunft und Bushaltestelle. In Wahrheit wollen sie vom Senat überhaupt nichts. In Wahrheit wollen sie auf Arbeitssuche gehen und sich ihr Leben selbst organisieren, so wie jeder, der bei Kräften und bei Verstand ist. Diejenigen aber, die dieses Gebiet bewohnen, erst seit ungefähr 150 Jahren heißt es Deutschland, verteidigen ihr Revier mit Paragraphen, mit der Wunderwaffe der Zeit hacken sie auf die Ankömmlinge ein, stechen ihnen mit Tagen und Wochen die Augen aus, wälzen die Monate über sie hin, und wenn sie dann noch immer nicht still sind, geben sie ihnen, vielleicht, drei Töpfe in verschiedenen Größen, einen Satz Bettwäsche und ein Papier, auf dem Fiktionsbescheinigung steht. Stammeskämpfe, könnte man auch dazu sagen” (Erpenbeck, 2015, s. 102, 103).

Mülteciler ve senato yetkilileri arasındaki tartışma devam ederken, mültecilerin kaldıkları yerin yöneticisi suççuğu salgınının tekrar ortaya çıktığı haberini iletir. Bu durumda yapılan tartışmaların gereksiz olduğunu ve yasaların bu tahliyeyi emrettiğini söyleyerek tekrar bürokratik zırha sarılırlar. Ancak Afrikalılar suççuğu salgınının ne olduğunu bilmediklerinden aralarında bir huzursuzluk ortaya çıkar:

“Noch immer ist im Streit der beiden Parteien, des blondgescheitelten Senatsvertreters und Raschids als Sprecher der andern, keine Lösung in Sicht, die Diskussion steckt im Hin-und-Her-Übersetzen fest, da tritt plötzlich der Leiter des Heims auf, quasi als reitender Bote: Soeben habe er die Nachricht erhalten, dass es im Haus zwei Fälle von Windpocken gebe. Damit erübrige sich die heutige Diskussion, denn der Umzug in ein anderes Heim müsse, so schreibe das Gesetz es vor, für die Dauer der Inkubationszeit ausgesetzt werden. Die Afrikaner wissen nicht, was Windpocken sind. Unruhe macht sich breit” (Erpenbeck, 2015, s. 104).

Mültecilerin arasından bu kez de Osarobo ile diyalog kurmaya başlayan Richard, onun oldukça yıkıcı ve yaralayıcı hayat yolculuğuna dâhil olur. Osarobo, Nijer’lidir ve annesi ile kızkardeşi hâlâ oradadır. Ama bütün arkadaşlarını kaybetmiş, hatta hepsinin ölümüne tanıklık etmiştir. O da çalışmak istediğini ama ne yazık ki izin verilmediğini dile getirir:

“Wie heißt du? Osarobo. [...] Hast du noch Familie in Niger? Eine Mutter und einbe Schwester. [...] Sprichst du mit deinen Freunden vom Orianenplatz über den Krieg? Manchmal. Gibt es unter denen einen, den du noch von früher kennst von Libyen? Nein. Ich habe alle meine Freunde verloren. [...] Ich hab gesehen, wie sie gestorben sind. Viele, viele sind gestorben. [...] Ja, ich will arbeiten. Ich will arbeiten aber es ist nicht erlaubt” (Erpenbeck, 2015, s. 124, 125).

Sorularına devam eden Richard, Osarobo’ya geleceği hakkında düşünüp düşünmediğini sorduğundaysa cevap alamaz. Çünkü büyük bir bilinmezin ve boşluğun ortasından geleceğini göremez. Geleceğin bilinmezliği büyük bir karanlık olarak karşısında

durmaktadır. Aslında geleceğin bilinmezliği karşısındaki karanlık, bütün insanlık için geçerlidir. Yaşanmakta olan anların uğraşından ve aydınlığından ötürü bu bilinmezlik ve karanlık o kadar da kötü hissedilmez. Ama maalesef mültecilerin günü kurtarmak adına yapabilecek hiçbir şeyleri olmadığından gelecek, her zaman soru işaretleriyle dolu olarak kalır: “[...] Denkst du manchmal an deine Zukunft? Zukunft?” (Erpenbeck, 2015, s. 126). Henüz on sekiz yaşında ailesini ardında bırakıp hiç bilmediği bir ülkede yapayalnız yaşama tutunmaya çalışan Osarobo’ya imkân bulabilseydin yapmak istediğin hiçbir şey yok mu diye sorar Richard. Osarobo piyano çalmak istediğini söyler. Bunun üzerine Richard, kendi evinde bir piyano olduğunu ve istediği zaman gelip kullanabileceğini söyler:

“Gibt es nicht irgend etwas, das du gern machen würdest, wenn du Gelegenheit dazu hättest?, fragt er den Jungen, [...] Ja, sagt Osarobo. Was denn?, fragt Richard. Klavierspielen, sagt der Junge. [...] Dann muss Richard doch nur erklären, dass ein Klavier bei ihm zu Hause steht, dass man, um darauf zu spielen, nein, keinen Eintritt bezahlen muss, dass Osarobo, wenn er will, jederzeit zu ihm kommen kann” (Erpenbeck, 2015, s. 127, 128).

Richard’ın evine giden Osarobo, piyanonun başındayken bir anda hepsini boğulurken gördüm, der. Ama Richard bir şey soramaz ve acaba beraber yolculuk yaptığı arkadaşlarını mı kastetti, yoksa sadece haberlerde batan gemiyi gördüğünde, kendisini ve yanında oturan arkadaşlarının boğulma anlarını mı hatırladı diye düşünür:

“Ich habe gesehen, wie sie ertrunken sind, hat Osarobo neulich gesagt. [...] Meinte er diejenigen seiner Freunde, die bei seiner eigenen Überfahrt gestorben waren, quälte ihn die Erinnerung? Nein, er hatte nur einen Fernsehbericht über ein aktuelles Schiffsunglück gesehen. Nur. Hatte Ertrinkende gesehen und in den Ertrinkenden sich selbst erkennt, seine Freunde und die, die neben ihm gesessen hatten” (Erpenbeck, 2015, s. 207).

Richard, Orianenplatz’ı tekrar Berlin’liler için kullanılır hale getirmek isteyen senato ile Afrikalı mülteciler arasında yapılan anlaşmayı bir süredir incelemek ister. Bütün bir gününü bu işe ayırmayı düşünürken, anlaşmanın oldukça kısa olduğunu gördüğünde çok şaşırır. Kendi telefon sözleşmesinin dahi daha uzun olduğunu dile getirerek aslında bunun yönetim tarafından ne kadar hafife alındığının göstergesi olduğunu düşünür. Almanya’da ne zaman böyle kısa yazı görse en hafif tabirle son derece şaşırtıcı olduğunu ifade eder. Belgenin ilk cümlesinde bu konuda son derece acele davrandıklarını, çünkü Avrupa ve Almanya’da sığınma arayışındaki mültecilerin şartlarının bir an önce iyileştirilmek zorunda olduğu aktarılır:

“[...] Längst schon hat Richard sich vorgenommen, dieses Papier zu studieren, Vereinbarung genannt, das der Senat mit den Afrikanern gemacht hat, um den Orianenplatz wieder frei zu bekommen für die Berliner. Einen ganzen Tag hat er dafür eingeplant, aber dann ist das Dokument zu seiner größten Überraschung nicht länger als eine dereiviertel Seite. Selbst seine Telefonverträge sind länger, und ganze zwei Ordner in seinem Regal sind gefüllt mit dem Schriftwechselüber den Erwerb seines Hauses. Wenn in Deutschland ein Schriftstück so kurz ist, erscheint ihm das, gelinde gesagt, höchst erstaunlich. Wir sind uns darüber einig, dass die Bedingungen für schutzsuchende Flüchtlinge in Europa und Deutschland verbessert werden müssen. So lautet der erste Satz dieses als Einigungspapierbezeichneten Dokuments” (Erpenbeck, 2015, s. 128, 129).

Senato görevlileri yaptıkları anlaşma ile kamuoyunun gözünde mültecilerin yaptıkları protestoya herhangi bir zorlama olmadan, kendilerinin son verdikleri izlenimi yaratmaya çalışırlar: “[...] Den eigenen Protest also sollten die Flüchtlinge selbst zu Kleinholz zerlegen, vor aller Augen” (Erpenbeck, 2015, s. 129). Hâlbuki mülteciler ne metnin dilini anlayabilirler, ne de bir avukat tarafından temsil edilirler. Hayatta tek tutundukları şey sadece umutlarıdır. Onun da en büyük özelliği ucuz oluşudur: “[...] Die Flüchtlinge konnten sich keinen Anwalt leisten und verstehen kaum Deutsch. Die Hoffnung ist das, was sie am Leben hält, und Hoffnung ist billig” (Erpenbeck, 2015, s. 130). Geçmişin çaresizliği ve geleceğe dair beslenen umut, mültecilerin en büyük cesaret kaynağı olur.

Başka bir mülteciyle konuşmaya başlayan Richard, okuyucuları başka bir hayat mücadelesiyle dolu bir yaşam hikâyesinin daha içine çeker. Yazar burada mültecilerin buldukları ülkelerde az ücretle çalıştırılarak sömürülmesine de dikkatleri çekmektedir. Çok az ücretle oldukça uzun mesai saatinde kaçak olarak çalıştırılan mülteciler, hukuki açıdan konulan çalışma yasaklarının mağduriyetini yaşamaktadırlar. Yetkili kurum ve kişilerin bu insan sömürüsünün önüne geçmesi gerekir. Ernst Bloch’un da aşağıda ifade ettiği gibi ekonomik sömürü ve insan hakları arasında oldukça sıkı bir bağlantı bulunmaktadır:

“Ekonomik kurtuluş olmadan insan haysiyeti- yani doğal hukukun amaçladığı türden insan haysiyeti- mümkün olmadığı gibi, aynı şekilde insan hakları meselesini içermeyen bir ekonomik kurtuluş da gerçekleşemez. [...] Sömürüye son verilmedikçe insan hakları gerçek anlamda tesis edilemez, fakat insan hakları tesis edilmeden de ekonomik sömürüye gerçek anlamda son verilemez” (aktaran Benhabib, 2013, s. 193).

Bu açıdan bakıldığında ekonomik açıdan sömürüye maruz kalan mültecilerin ekonomi dünyası açısından ucuz işgücü olarak ele alınışı başlı başına bir hak ihlalidir (Hopyar, 2017, s. 55). Gerçek yaşamdaki mültecilerin sömürülerek hak ihlaline maruz kalması

gibi, bu eserde yer alan bu mülteci de dört hafta boyunca çalıştığı yerden parasını alamadan işten çıkarılır. Başka bir çiftlikte sabah dörtten akşamın yedi buçuğuna kadar çalışacağı yeni bir işe başlar: “Am Ende der vierten Woche sagte mir der Besitzer, das sei nur der Problemonat gewesen und gab mir wieder kein Geld. Ich fand Arbeit auf einer anderen Farm. [...] Von vier Uhr morgens bis um halb sieben am Abend” (Erpenbeck, 2015, s. 138). Babası olmadığı için annesi ve üç kız kardeşine o bakmak zorundadır. Ailesinin kaldığı ev çok küçük olduğu için onların yanında daha fazla kalamaz ve orayı terk etmek zorunda kalır: “[...] Länger als eine Nacht konnte ich nicht bei meiner Familie bleiben, dazu war das Zimmer zu klein. Von jetzt an musste ich allein für meine Mutter und meine Geschwister sorgen” (Erpenbeck, 2015, s. 138, 139). Sattığı ayakkabıların parası ile yemek yiyebilir ve uyumak için bir branda alır. Geceleri sokakta bu brandanın üzerinde uyur. Üzerinde uyumak için aldığı barandayı da çaldırır: “Von dem Gewinn für die insgesamt 3 verkauften Paar Schuhe konnte ich mir Essen kaufen, eine Schlaffmatte und eine Plane, um auf der Straße zu schlafen. Nachts stahl mir jemand die Plane” (Erpenbeck, 2015, s. 139). Yeni tentesi çok iyi olmadığı için geceleri ıslanır. Bazen o kadar yorgun olur ki oturarak uyuya kalır. Satarak ekmeğini kazandığı ayakkabıları, geceleri saklaması için birine verir ama bu kez de emanet ettiği kişi eşyalarını çalar:

“Nachts wurde ich manchmal nass, wenn meine neue Plane nicht dicht hielt. Tagsüber war ich dann oft so müde, dass ich im Sitzen einschlief. Schliesslich ließ ich mir eine Tischplatte machen. Ich fand jemanden, der den Sack mit den Schuhen über Nacht für mich einschloss. [...] Aber er stahl mir die Schuhe und blieb verschwunden” (Erpenbeck, 2015, s. 139, 140).

Bu mülteci artık ben nerede yanlış yaptım diyerek kendisini sorgulamaya başlar. Ne yiyeceğini ve nerede uyuyacağını bilemez. Koca bir dünyaya kendini sığdıramadığını, uyuyacak hiçbir yeri olmadığını düşünür. Önüne ve ardına bakınır ama tek gördüğü şey, koca bir hiçlik ve yalnızlık olur:

“Ich fragte mich: was ist an mir falsch? Ich fragte mich, und ich fragte auch Gott. [...] Aber wenn man nie weiß, wo man schlafen soll und was man zu essen hat? Gibt es auf der ganzen Erde wirklich keinen Platz, an dem ich mich zum Schlafen hinlegen kann? Ich schaute nach vorn und nach hinten und sah nichts” (Erpenbeck, 2015, s. 140).

Ailesinin kaldığı yerle ilgili olarak ise ısrarla aynı cümleyi kullanır: “Länger als eine Nacht konnte ich nicht bei ihnen bleiben, dazu war das Zimmer zu klein” (Erpenbeck, 2015, s. 140). Ailesinin bütün sorumluluğu onun üstünde olduğundan onlara para

göndermediği takdirde pişirip yiyebilecek hiçbir şeyleri olmayacak ve onun dışında hiç kimse ailesine yiyecek vermeyecektir: “Wenn ich ihr kein Geld gab und auch sonst niemand ihr etwas schenkte, konnte sie für sich und meine Geschwister nichts kochen” (Erpenbeck, 2015, s. 140). İçinde bulunduğu bu hayat mücadelesi ve yükümlülük onu iyice karamsarlığa sürükler. Var olmasaydım kimsenin de benden bir beklentisi olmazdı diye düşünür. Ancak bu hayat şartlarıyla sadece kendisinin mücadele etmek zorunda olmadığını bilir. Ne yazık ki Ghana’da birçok insan aynı durumda olduğundan bazıları, kendilerini ya asarak ya da ilaç içerek öldürür. Bir gün o da ilaç içip ölmek ister, ama satıcı onunla konuşarak onu vazgeçirir:

“Ich dachte: Wenn ich nicht mehr da wäre, könnte auch niemand mehr etwas von mir wollen. Ich setzte mich an den Rand des Feldes und weinte. Es ist so, viele Menschen in Ghana sind sehr verzweifelt. Manche hängen sich auf. Andere nehmen DDT, sie trinken Wasser nach, dann gehen sie ins Haus, machen die Tür hinter sich zu- und sterben. Ich schickte ein Kind zu dem Laden, wo es das DDT gibt. Aber der Verkäufer fragte das Kind, wer es geschickt hat. Er suchte mich, dann sprach er lange mit mir und sagte, ich soll es mir gut überlegen” (Erpenbeck, 2015, s. 141).

Accra’ya tekrar çalışmak için gider ama orada da sokak ticareti yasaklanmıştır. Gizli gizli satış yapmaya çalışır. Daha sonra farklı bir iş dener. Buradan kazandığı paranın yarısını ailesine verir, diğer yarısı ile de Libya’ya gider: “Dann ging ich Accra zurück. [...] Aber da wurde der Straßenhandel verboten. [...] Von dem letzten Geld, das ich hatte, gab ich meiner Mutter die Hälfte, von der anderen bezahlte ich den Schlepper für meine Fahrt nach Libyen” (Erpenbeck, 2015, s. 143). Şansızlık burada da peşini bırakmaz ve Tripoli’de çalıştığı sekiz ayın sonunda savaş başlar. Bulduğu yerden dışarı çıkamaz ve onlara yemek getiren kişi de oraya gelemediğinden üç gün boyunca aç ve susuz kalır. Oradan ayrıldıklarında sokakta kimseyi göremezler. En sonunda o da bir botla Avrupa’ya kaçar:

“In Tripoli arbeitete ich die ersten acht Monate auf einer Baustelle nur für den Schlepper. Als meine Schuld endlich abbezahlt war, brach der Krieg aus. Wir konnten die Baustelle nicht mehr verlassen. Ringsum hörte man Schüsse. Irgendwann kam der Mann nicht mehr, der uns bis dahin mit Essen und Trinken versorgt hatte. Drei Tage hielten wir aus, dann mussten wir rausgehen. Die Straßen waren vollkommen leer. Man sah keinen Ausländer mehr, aber auch keinen Libyer. Überhaupt keine Menschen. Schließlich schafften wir es nachts auf ein Boot. Ein Freund lieh mir die 200 Euro für die Überfahrt nach Europa” (Erpenbeck, 2015, s. 143, 144).

Bir yıl boyunca İtalya’da bir kampta kaldığında günlük 75 Avro alır, 20 ya da 30 Avro kadarını ailesine gönderir. Bir yılın sonunda kamp kapandığıdaysa orada kalanlara 500

Avro verilir. Bunun üzerine tekrar sokaklarda uyumuya kaldığı yerden devam eder. Kamerun’lu bir arkadaşının kardeşinin Finlandiya’da bulunması üzerine birlikte oraya giderler. Ancak ona ulaşamayınca iki hafta Finlandiya’nın buz gibi sokaklarında kaldıktan sonra geri İtalya’ya döner. Yaklaşık iki yıl İtalya’da kaldıktan sonra ise Almanya’ya gelir. Verilen 500 Avronun tamamını böylelikle tüketmiş olur:

“So lange, wie ich in Italien im Camp war, bekam ich 75 Euro im Monat, 20 oder 30 davon schickte ich meiner Mutter. Aber nach einem Jahr wurde das Camp geschlossen. Sie gaben uns 500 Euro. Damit stand ich nur auf die Straße. Ich ging auf den Bahnhof, um dort zu schlafen. Ein Polizist weckte mich und schichte mich raus, weil ich keine Fahrkarte hatte. Draußen war einer aus Kamerun. Der sagte, er hat einen Bruder in Finnland. [...] Ich fuhr nach Finnland. Aber der Bruder von dem aus Kamerun hob das Telefon nicht mehr ab. Zwei Wochen schlief ich in Finnland auf der Straße. Es war sehr sehr kalt. Dann fuhr ich zurück nach Italien. [...] Ein Jahr und acht Monate war ich insgesamt in Italien. Dann fuhr ich nach Deutschland. Dann war mein ganzes Geld weg, die 500 Euro” (Erpenbeck, 2015, s. 144, 145).

Anlatıcı, burada bir mültecinin Almanya’ya gelene kadar başından geçenleri bütün ayrıntıları ile anlatarak okuyucunun mültecileri daha iyi anlamasını ve empati kurabilmesini sağlar. Her biri, bir insanın başına gelebilecek en kötü şartlardan geçerek Almanya’ya sığınmıştır. Kimse isteyerek kendi vatanından ayrılmak istememiştir. Açlıktan ve ölümden kaçarak bambaşka ülkelere sığınan insanlar, bu kez büyük bir yalnızlığın ve bilinmezliğin girdabına yakalanmışlardır. Almanya’da yüz yüze kaldıkları türlü zorlukların ardından, Dublin II yasası gereği bu mülteciler, yaşamlarını bir türlü oturtamadıkları yerlere geri gönderilmeyle yüz yüze kalırlar. Her gittikleri ülkeye umutla gidip büyük bir hayal kırıklığı ile geri dönmek zorunda bırakılırlar.

Mültecilerden Awad ile röportaj yapmaya devam eden Richard, ona çantasında neler olduğunu sorduğunda hiç kışlık kıyafetinin olmadığını farkeder: “Hast du einen Pullover? Nein, sagt Awad, eine Winterjacke? Nein, sagt Awad” (Erpenbeck, 2015, s. 166). Richard mülteci olarak kabul edilmediği sürece bu insanların Almanya’daki görevliler tarafından umursanmayışını eleştirir. Zira gerçek yaşamda da mülteci statüsüne kavuşamayanlar birçok hukuki haklarından mahrum kalırlar: “Und Sie kümmern sich so lange um die Männer, bis ihre Anträge auf Asyl akzeptiert sind?” (Erpenbeck, 2015, s. 170). Mültecilere ödenen parayı hesaplayan Richard, bunun bir insanın yaşamını devam ettirebilmesi açısından ne kadar yetersiz olduğunu gözler önüne serer ve böylelikle koşulların iyileştirilmesi noktasındaki ihtiyacı ortaya koymuş olur:

“Für Asylangelegenheiten 450 Euro, das wird von den Anwälten oft gestundet, aber dann sind es immer noch pro Monat 50 oder 100. Richard rechnet: 357 Euro minus 57 für die Monatskarte macht 300, minus 100 an die Mutter in, zum Beispiel, Ghana macht 200, minus den billigeren Anwalt macht 150. Vielleicht noch eine Prepaid-Karte fürs Handy. Dann bleiben zum Leben pro Tag nicht einmal 5 Euro” (Erpenbeck, 2015, s. 172).

Ancak mülteciler para verilmesinden ziyade iş verilmesini ve kendi paralarını kazanmayı tercih eder: “[...] Wir bekommen Geld, aber ich will lieber Arbeit. [...] Ja, ich will arbeiten, aber es ist nicht erlaubt” (Erpenbeck, 2015, s. 172). Richard bu insanların bütün paralarını neden aylık karta yatırdıklarını sorduğunda, onların yasal olarak mülteci konumunda dahi olmadığından, gerekli yardımları alamadıkları için olduğunu öğrenir. Oranienplatz’da kaldıkları süre boyunca ise hiç para almaksızın sadece verilen bağışlarla yaşamlarını sürdürdükleri ortaya çıkar. Richard’ın hesaplayıp yetmediğini düşündüğü paraya dahi o süreçte sahip değillerdir. Bu insanlar bireysel değerlendirmeden geçtikten sonra mülteci olma hakkı elde edip edemediklerini anlarlar. Mülteci statüsüne hak kazanamayanların çilesi ise devam eder:

“Warum zahlen die Männer eigentlich für eine Monatskarte den vollen Preis? Weil sie keine Leistungen nach dem Asylbewerbergesetz erhalten. Weil sie bis jetzt nicht einmal Asylbewerber sein dürfen? Genau. [...] Haben sie das Geld auch schon auf dem Oranienplatz bekommen? Nein. Wovon haben sie da gelebt? Von Spenden. [...] Und wenn die Einzelfallprüfung vorbei ist? Dann wird man sehen, wer einen Anspruch hat und wer nicht?” (Erpenbeck, 2015, s. 172-173).

Richard okuduğu kitaplarda da görür ki, insanlık tarihi binlerce yıldır çeşitli gerekçelerden ötürü, hiçbir zaman durmak bilmeyen bir hareket halindedir. Ticaret, savaşlar, sürgünler, su ve besin ihtiyaçları, hayvan otlatmak, kuraklık, sıkıntı, altın, tuz ve demir arayışları, Tanrı arayışı ve ibadet, dönüşüm, çöküş ve göç etme bu hareketliliğin çeşitli sebepleri olarak gösterilir. Her zaman daha iyi veya daha kötü bir yer vardır. Ama hiçbir zaman bir duruş veya durağanlık söz konusu değildir. Bu nedenle insanoğlu her daim bu sorunlarla yüz yüze kalmaya devam edecektir:

“Tausende von Jahren dauert die Bewegung der Menschen über die Kontinente schon an, und niemals hat es Stillstand gegeben. Es gab Handel, Kriege, Vertreibungen, auf der Suche nach Wasser und Nahrung sind die Menschen oft dem Vieh, das sie besaßen, gefolgt, es gab Flucht vor Dürre und Plagen, Suche nach Gold, Salz oder Eisen, oder es konnte dem Glauben an den eigenen Gott nur in der Diaspora die Treue gehalten werden, es gab Verfall, Verwandlung, Wiederaufbau und Siedler, es gab bessere oder schlechtere Wege, niemals aber Stillstand” (Erpenbeck, 2015, s. 178).

Richard son zamanlarda, haberlerde sürekli Akdenizde alabora olan mülteci botlarını görür. Neredeyse her gün Afrikalı mültecilerin cansız bedenleri, İtalyan kıyılarında karaya vurur. Bunları gördüğünde aklına türlü türlü sorular gelir: Bu insanlar nereye defnedilecek?, Onların adlarını kim biliyor?, Ailelerine Avrupa'ya gitmeyi başaramadıklarını ve bir daha geri dönmeyeceklerini kim söyleyecek? vb. İnternette haberlerle ilgili yorumlar ise insanlık adına son derece üzücü bir noktaya geldiğinin bir göstergesi gibidir. Bir tarafta Richard onlar için oldukça üzülürken, diğer taraftan ise ölümler ile alay edilmektedir. 'Farketmez' rumuzlu biri sadece onları denizden çıkarmak zorunda kalan kurtarma ekibi için üzüldüğünü yazarken, bir diğeriye zaten gezegen oldukça dolmuştu der. Önceden doğanın kendisi grip ve salgınlarla düzeni sağlardı gibi küstahça, kayıtsızca ve bir o kadar acı yorumlar yazarlar:

“Immer wieder hat Richard in letzter Zeit Meldungen über gekennnterte Flüchtlingsboote im Mittelmeer gelesen. An den Stränden Italiens werden inzwischen beinahe täglich Leichen von afrikanischen Flüchtlingen angespült. Wo werden sie begraben? Wer kennt ihre Namen? Wer sagt ihren Familien Bescheid, dass sie es nicht geschafft haben bis Europa – und nie mehr zurückkehren werden? Im Internet schreibt einer, der sich Mir Egal nennt: Die einzigen, die mir wirklich leid tun, sind die Rettungskräfte! Wieso müssen sie ausrücken, um die vielen Toten aus dem Wasser zu ziehen? Ein anderer, mit Namen Schlachtgott, schreibt: Der Planet ist sowieso schon maßlos überfüllt. Früher hat das die Natur (Grippe, Pest, etc.) selber geregelt” (Erpenbeck, 2015, s. 206, 207).

Bunun üzerine Richard günümüzde Afrika ve Avrupa arasında boğulan ve boğulmayanlar arasındaki farkı kaderin belirlediğini düşünür. Yazar diğer eserlerinde olduğu gibi yine burada da doğduğu ülkenin insan kaderi üzerindeki etkisini açığa çıkartmış olur. Kimse doğduğu yeri seçme şansına sahip olamasa da, herkes güvenli bir yaşam hakkına sahip olabilmelidir. Richard buradaki her Afrikalı mültecinin yaşadıklarından ve tanık olduklarından sonra, hem ölü hem de diri olduğunu ifade eder. Çünkü gözlerinin önünde onlarca insanın can çekişmesine tanıklık ettiği ve hatta kendisinin de güçlükle hayatta kalmayı başardığı o travmalarla dolu olan anlardan geriye sadece psikolojik çöküş içinde bir beden ve ruh kalır. Richard son haftalarda dinlediği hayat hikâyelerinin ardından, üç jenerasyonun da birarada olduğu mezar yerine sahip olmanın nasıl bir lüks olduğunun farkına varır. Hayatının son demlerinde, Afrikalıların ölümle kitleler halinde yüz yüze geldiğine tanıklık edince, ölen yakınları için daha az üzüldüğünü farkeder. Bazı insanlar bu kadar acı ile boğuşurken kendisinin bu kadar kolay bir hayat yaşamış olmasından ötürü, bir insan olarak büyük utanç duyar:

“Den Unterschied zwischen den Flüchtlingen, die heutzutage auf dem Meer irgendwo zwischen Afrika und Europa ertrinken, und denen, die nicht ertrinken, macht allein der Zufall. In diesem Sinne ist auch jeder von den afrikanischen Flüchtlingen hier, denkt Richard, gleichzeitig ein Lebendiger und ein Toter. Einen Grabplatz zu haben, in dem drei Generationen ruhen, ist, wenn man so will, auch ein Luxus, aber der Gedanke ist Richard erst in den letzten Wochen gekommen. Die längste Zeit seines Lebens hat er im hintersten Winkel seiner Seele gehofft, dass die Menschen aus Afrika weniger um ihre Toten trauern, weil das Sterben dort schon seit jeher so massenhaft auftritt. Jetzt saß in diesem hintersten Winkel seiner Seele stattdessen die Scham darüber, das er es sich die längste Zeit seines Lebens so leicht gemacht hat [...]” (Erpenbeck, 2015, s. 208, 209).

Mülteciler, Almanya tarafından istenilmediklerinin farkındadırlar. Her ne kadar haberlerde artık sınır dışı etme amacıyla gözaltına almaların kaldırıldığı söylene de, onlar sınır dışı etme uygulamasının kesinlikle kalkmayacağına inanırlar:

“An dem Tag, als sie aus den Nachrichten erfahren, dass in Deutschland kein Flüchtling mehr in Abschiebehaft genommen werden kann, sind sie außer sich, Richard versteht nicht. [...] Als Richard ihn fragt, was los sei, sagt er, ja, die Abschiebehaft gebe es nun zwar nicht mehr, aber damit sei klar, dass die Praxis der Abschiebung grundsätzlich bleibe. Die wollen uns hier wirklich nicht haben, sagt er. Sie wollen uns hier wirklich nicht, und schüttelt den Kopf” (Erpenbeck, 2015, s. 212).

Savaşı deneyimleyen ve o yıkıcı bombaların sesini beyinlerine kazıyan insanlar için, hayat artık kolay kolay eskisi gibi olamaz. Özellikle en çok da çocukların bilinçaltı, savaşın o dayanılmaz sesinden çok fazla etkilenir. Başkaları için yani normal ve psikolojik olarak sağlıklı olan birisi için gayet normal olan bir ses, savaş mağduru mülteciler için, savaşı hatırlatan ve onlara tekrar tekrar savaşı yaşatan bir işkence aletine dönüşebilir. Mültecilerin kaldığı evde Yaya'nın kasıtlı olarak bozduğu alarmın sesi yukarıda bahsedildiği gibi, bir çocuğa savaşı anımsatır ve onu olumsuz etkiler. Tam da bu açıdan üzerinde durulan olumsuz psikolojik etki, Peter Härtling'in *Djadi, Die Flüchtlingsjunge* adlı eserinde de karşımıza çıkar. Eserin ana karakteri Suriyeli henüz on bir yaşındaki Djadi de, duyduğu her sese karşı aşırı tepkiler verir. Aynı zamanda o da buradaki mülteci karakterleri gibi botla gerçekleştirdiği ölümcül yolculukta etrafındaki birçok insanın boğularak ve kendi ailesi de dâhil olmak üzere ülkesindeki birçok insanın da savaş nedeniyle ölümüne tanıklık eder. Bu eserdeki karakterlerden Tristan'ın da maruz kaldığı gibi savaşı yaşayan binlerce insan evlerinde otururken üzerlerinden geçen bombalar sebebiyle, ölüm korkusunu her an içlerindeki bir nefes gibi yakından hissederek yaşar:

“Richard ist, aber das darf er nicht sagen, froh, dass Yaya den mörderisch lauten Alarmton einfach zerschnitten hat. Mörderisch ist der richtige Ausdruck. Erinnerung

ein Säugling sich an den Krieg? Tristan hat gesagt: Wir saßen in den Baracken, als die Europäischen Bomben auf Tripoli fielen, und hatten Angst, dass eine davon uns trifft” (Erpenbeck, 2015, s. 2015).

Mültecilerin her biri türlü zorlu fiziksel koşullarda ayakta kalma savaşı verir. Bu nedenle Tristan, kış aylarında hava sıfır derecenin altına düştüğünde, bir evde ve sıcak bir yatakta uyuyabildiği için çok mutlu olduğunu dile getirir. Onun hissettiği bu mutluluk bir o kadar çektiği zorlukların da acı bir göstergesi konumundadır. Geçen sene aynı koşullarda bir çadırda oldukça üşüdüğü için ısınmanın kıymetini çok iyi anlar: “Als die Temperatur zum ersten Mal unter Null fällt, sagt Tristan: Ich bin wirklich froh, dass ich einen Schlafplatz in einem Haus haben darf, denn im letzten Winter sind ein paar von unseren Zelten unter dem Schnee eingestürzt” (Erpenbeck, 2015, s. 213). Richard, evde kalan mültecilerin hiçbirinin ne alkol kullandığını, ne sigara içtiğini, ne bir evleri olduğunu, ne de bir yatakları olduğunu farkedebilir. Kıyafetleri dahi toplanan kıyafetlerden aldıklarıdır. Ne bir araba, ne radyo, ne spor kulübüne üyelik, ne gezme, ne seyahat, ne bir eş veya çocuk. Bırakın sahip olmayı, geride bıraktıkları eşlerini ve çocuklarını göremezler bile. Ama hepsinin öyle veya böyle sahip olduğu tek şey, cep telefonudur. Farklı özelliklerde olsa dahi hepsinde birer tane vardır. Burada mültecilerin normal bir insanın sahip olduğu hiçbir şeye sahip olamadığı ve önceden yaptığı hiçbir şeyi artık yapamadığı sergilenir:

“[...] Keiner von den Männern trinkt hier je Alkohol. Keiner raucht. Keiner von ihnen hat eine eigene Wohnung oder auch nur ein eigenes Bett, die Kleidung stammt aus der Kleidersammlung, es gibt kein Auto, Keine Stereoanlage, keine Mitgliedschaft in einem Sportclub, keinen Ausflug, keine Reise. Es gibt keine Frau und Kinder. Und auch keine Aussicht auf eine Frau oder auf Kinder. Tatsächlich ist das einzige, was jeder von den Flüchtlingen besitzt, ein Handy, manche haben eines mit zersplittertem Display, manche ein neueres Modell, manche eines mit Internetzugang, manche eins ohne- aber jeder besitzt irgendeines. Broke the memory, hat Tristan gesagt, als er Richard davon erzählt hat, wie die Soldaten die Speicherkarten der Mobiltelefone aller Gefangenen zerbrochen haben, damals in Libyen” (Erpenbeck, 2015, s. 219).

Richard’ın görüştüğü mültecilerden biri de ailesini geride bırakan ve 13 yıldır annesini göremeyen Raschid’dir. Ailesine karşı duyduğu özlem, ruhunda büyük bir boşluğa dönüşür: “Raschid sagt: Seit dreizehn Jahren habe ich meine Mutter nicht mehr gesehen, nur manchmal, wenn wir über Facebook telefonieren” (Erpenbeck, 2015, s. 220). Önceden karısı ve iki çocuğuyla oldukça normal bir hayat süren Raschid’in hayatı savaşa birlikte alabora olur. 5 gün boyunca evde mahsur kalırlar. Hiçbir yere

çıkamazlar: “Vorher hatte es schon einmal Unruhen gegeben, da waren wir fünf Tage im Haus geblieben und nicht nach draußen gegangen” (Erpenbeck, 2015, s. 237). Bir gün karısı işten tek başına eve gitmeye korktuğu için Raschid’i arar. Her ne kadar onu beklemesini söylesede askerlerin bölgeyi ablukaya alması sebebiyle yanına gidemez. Askerler Raschid’i, henüz 3 ve 5 yaşlarında olan iki çocuğunu ve üç başka siyahi çalışanı da alıp götürür:

“Dann rief meine Frau von ihrer Arbeitsstelle aus an, es sei etwas im Gange, sie habe Angst, allein nach Hause zu gehen. Ich sagte: Ich hol dich. Ich wusste nicht, dass sie das Viertel, in dem meine Firma war, auch schon blockweise abgesperrt hatten. Wir kamen nicht mehr durch. Die Soldaten brachten mich, meine Kinder und auch drei schwarze Angestellte von mir in ihr Lager. Ahmed war damals beinahe schon drei, und Amina war fünf” (Erpenbeck, 2015, s. 237, 238).

Başından geçenleri anlatan Raschid, Tristan’ın ve savaşa maruz kalan her insanın anlattığı benzer şeyleri anlatmaya başlar. Caddeler ölü insanlarla doludur ve her yer kan içindedir. Barakalarda sadece erkekler yoktur, kadınlar, çocuklar ve hatta bebekler de vardır. Askerler Raschid’in üzerindeki bütün paralarını zorla alırlar. Beş gün boyunca üzerlerinden Avrupa’dan atılan bombaların geçtiği barakada kalmak zorunda kalırlar. Her anı, her saniyesi ölüm korkusu ile dolu beş koca gün geçirirler. Özellikle de çocuklar büyük bir korku dehşetine kapılırlar. Raschid annelerinin neden orada olmadığı sorusunu soran çocuklarına verebileceği bir cevap bulamaz:

“Überall Tote auf den Straßen. Überall Blut. Baracken. Nicht nur Männer, auch Frauen, Kinder, Säuglinge, alte Menschen. Broke the memory. Die Soldaten, sagt Raschid, haben mir das Geld, das ich für das Tor bekommen hatte, und auch alles Kleingeld, das ich in der Hosentasche hatte, abgenommen. Ich war ja noch in Arbeitskleidung. Eigentlich hatte ich ein Konto bei einer Libyschen Bank. Vielleicht gibt’s das noch immer. Die Nummer ist 2074. [...] Fünf Tage waren wir in den Baracken, es gab Bombenangriffe der Europäer und wir hatten Angst, dass die Bomber das Camp, in dem wir gefangengehalten wurden, für ein Waffendepot halten. Vor allem die Kinder hatten schreckliche Angst, und ich wusste nicht, wie ich erklären soll, warum ihre Mutter nicht da ist” (Erpenbeck, 2015, s. 237, 238).

Geri dönmek isteyen bir kişi bontan atlar ve yüzmeye başlar. Henüz sudayken vurularak öldürülür. Gaddafi onları zorla Avrupa’ya gönderir. Avrupa onları gerçek bombalarla bombalarken; o da kendi siyahi insanlarıyla Avrupa’yı bombalayacağını söyler:

“Einer ist vom Boot gesprungen und hat versucht, zurück zum Ufer zu schwimmen, den haben sie noch im Wasser erschossen. [...] Nach fünf Tagen mussten wir auf das Boot. Insgesamt etwa 800 Leute. Zair war auch mit dabei. The Europeans bomb us- so we’ll bomb them with blacks, hat Gaddafi gesagt. Wir bombardieren Europa mit Schwarzen” (Erpenbeck, 2015, s. 238, 239).

Bottaki yiyecekler onları sadece 7 gün idare eder. Geriye çok az erzakları kaldığı için yetişkinler kalanları çocuklara ayırır. Daha sonra pusulaları bozulur ve üç gün boyunca nereye gittiklerini bilmeden yol alırlar. Kaptan geceleri birkaç deniz nişanı görür. Bot kayalara çarpıp çizilir. Motor bozulunca panik ortamı oluşur. İki gün boyunca bot oradan oraya savrulur. Zaten nereye gideceklerini de kestiremezler. Beş gün boyunca aç ve susuz kaldıkları için oldukça zayıf düşerler. Hatta birkaçı ölür. Kimsenin gücü kalmaz. Raschid de oldukça güçsüzeleşir. Sonra bir anda bir kurtarma botu görürler ve büyük bir kargaşa oluşur. Mültecilere yardım etmek isteyen bot, onlara su şişeleri ve yiyecek atar. Bir anda kaos oluşur ve herkes atılan yiyecek ve içecekleri kapmaya çalışır. Böylece bot dalgalanır ve bir anda devrilir. Her şey çok basit bir şekilde bir dakika içinde hızlıca olup biter. Sonrasında ise beş dakika içerisinde yüzlerce insan ölür. Raschid yüzmeye bilmediği halde bir halata tutunarak hayatta kalmayı başarır. Ancak ne yazık ki botta bulunan 800 insanın yaklaşık 550'si boğularak ölür. Çünkü çoğu yüzmeye bilmez. Güvertenin altında kalanlar ise hemen suyun üzerine çıkamadıkları için kurtulamazlar. Dalgıçlar yardım etmek için kurtarma tekneleriyle gelirler ama büyük kurtarma botu engellerden ötürü yaklaşamaz. Bu yüzden dalgıçlar onları teker teker taşırlar. Herkez bağıırır ve ağlar vaziyettedir. Bottaki bir genç kurtulur ama kardeşi ve annesini kaybeder. Birçoğu ya karısını ya kocasını arar. Yaşadıkları olay oldukça travmatik ve acı vericidir. Yüzmeye bilmedikleri halde zorla bota bindirilip günlerce aç kaldıktan sonra hayatları acı bir şekilde son bulan yüzlerce insanın temsili olan bu olayın benzerleri, maalesef özellikle günümüz dünyasında oldukça tekrar etmekte ve insanlar hâlâ bu eşsiz acılarla yüz yüze kalmaktadır:

“Für die ersten sieben Tage reichte das Essen und Trinken, das wir an Bord hatten. Es gab sowieso nicht viel, aber schließlich haben wir Erwachsenen ganz aufgehört zu essen und trinken, und den Rest nur noch den Kindern gegeben. Dann fiel der Kompass aus. Drei Tage fuhren wir einfach herum, ohne die Richtung zu wissen. Der Kapitän übersah nachts ein paar Bojen, da schrammte das Boot über Felsen. Das Motor ging kaputt. Panik brach aus. Zwei Tage schaukelte das Boot wild hin und her. Wir konnten es nicht mehr lenken, und wir hätten auch nicht gewusst, wohin. Fünf Tage insgesamt ohne Essen und Trinken. Es ging uns allen sehr schlecht. Einige sind gestorben. Und die, die noch lebten, hatten überhaupt keine Kraft mehr. Ich war so schwach. So schwach. [...] Innerhalb von fünf Minuten, nicht länger, innerhalb von nur fünf Minuten waren hunderte, hunderte Menschen tot. Die neben denen ich eben noch gegessen hatte. Mit denen ich eben noch gesprochen hatte. Cut, denkt Richard. Cut. Ich kann nicht schwimmen, aber ich habe irgendwie ein Kabel zu fassen bekommen. Manchmal war ich über, manchmal unter Wasser. Unter Wasser habe ich all die Leichen gesehen. [...] Ungefähr 550 von den 800 Leuten sind ertrunken. Die meisten konnten nicht schwimmen, und die Leute, die unter Deck waren, kamen nicht so schnell heraus,

dort war alles sofort geflutet. Fischer kamen mit ihren Kuttern, um uns zu helfen, aber da waren schon viele tot. Und die gröseren Rettungsboote konnten nicht näher an uns heran- wegen der Klippen. Die Fischer zogen uns in ihre Boote. Alle weinten und schrien. Wir, und auch die Fischer. Ein Junge ist gerettet worden, aber seine Eltern und sein Bruder sind Ertrunken. Viele suchten ihren Mann, ihre Frau. Alle weinten und schrien” (Erpenbeck, 2015, s. 239, 240).

Raschid’in karaya ayak basmasının üzerinden bir hafta geçmesine rağmen geceleri uyandığında kendisini hâlâ suyun üzerinde zanneder. Yaşadığı olayların etkisini atlatmak hiç kolay değildir. İnsanın kaldırabileceği yükün oldukça fazlasını yaşamak zorunda kalır. Eşini almaya gidemediği gün Birleşmiş Milletler bürosunun onu kurtardığını öğrenir. Olanları telefonda eşine anlatır. Ancak eşi onu bir yıl önce boşayarak başka biriyle evlenir ve tekrar hamile kalır. Raschid geçmişte oldukça güzel bir yaşantısı olmasına rağmen, yaşadığı bu büyük travmadan sonra üstüne bir de tamamen yalnız kalır. Çocuklarından birinin bir gün ansızın çıkıp geleceğini hayal ederek yaşar:

“Noch eine woche, nachdem wir an Land waren, bin ich nachts aufgewacht und habe glaubt, ich sei unter Wasser. Meine Frau hat sich an dem Tag, als ich sie in Tripoli nicht von ihrer Arbeit abholen kam, in ein Büro der UN gerettet. Am Telefon habe ich ihr sagen müssen, was passiert ist. Ich stand in einer Telefonzelle in Agrigento. Vor einem Jahr hat sie sich von mir scheiden lassen. Sie lebt jetzt in Kaduna und hat einen neuen Mann. Sie ist wieder schwanger. Noch heute denke ich manchmal, eins von unseren Kindern kame plötzlich zur Tür herein” (Erpenbeck, 2015, s. 240).

Bütün yaşadıklarının ardından tekrar çalışarak normale dönmek isteyen Raschid, çalıştığı takdirde bambaşka bir insan olacağını söyler. Çalışmak onun için nefes almak kadar doğaldır: “[...] wenn du mich arbeiten sehen könntest, sähest du einen ganz anderen Raschid. A complete other Raschid. Weißt du, sagt er, Arbeiten ist für mich so natürlich wie Atmen” (Erpenbeck, 2015, s. 241). Mülteci sığınağı bulunan Spandau’ya taşınan Raschid orada gerçekten iyi ve mutlu olduğunu anlatır. Uzun zamandır bir aileden ve çocuk seslerinden uzak yaşadıkları için, böyle bir ortamda olmak onlara kendilerini normal hissettirmeye yetmiştir: “It’s normal here, sagt Raschid. We’re happy. Normal, was meinst du damit?, fragt Richard. Es gibt Kinder hier sagt Raschid. Wir sind glücklich. Wir haben so lange keine Kinder um uns gehabt, keine Familien” (Erpenbeck, 2015, s. 204). Raschid gönüllü olarak Berlin parklarında çalıştığını, kreşleri ve okulları temizlediğini, bir klüpte bulaşık yıkadığını ve bir şeyler yapıyor olmanın onu çok mutlu ettiğini anlatır: “Innerhalb der nächsten zwei Wochen beschafft Raschid

seinen Leuten Arbeit als volunteers. Unentgeltlich harken sie Laub in den Parkanlagen Berlins, putzen in Kindergärten und Schulen, waschen Teller in einem Wohngebietsclub. Wir sind froh, wenn wir etwas zu tun haben, sagt Raschid” (Erpenbeck, 2015, s. 205).

Richard, mültecilerin ilk olarak sığınma hakkı açısından ait oldukları yere, yılbaşından itibaren geri gönderilmeleri gerektiğini gazetede okur. Birkaç haftadır bu konularla ilgili olan yasayı incelediğinden bunun ne demek olduğunu iyi anlar. Bu insanlar öncelikle Magdeburg, Hamburg ya da dağ köylerine, oradan da Dublin II yasası gereği ilk olarak ayak bastıkları yer olan İtalya’ya gönderilecekler. Sadece orada çalışmalarına ve yaşamalarına izin verilebilecektir:

“[...] Richard liest in der Zeitung: Anfang des Jahres sollen die ersten der Männer, die asylrechtlich nach Magdeburg oder in ein Containerwohnheim am Rande von Hamburg oder in ein bayrisches Bergdorf gehören, dorthin zurückkehren. Selbst Richard, der erst seit wenigen Wochen mit diesem Gesetz bekannt ist, weiß, was das bedeutet. Es bedeutet, dass der oder jener der Männer nach Magdeburg, Hamburg oder in das bayrische Bergdorf zurückkehren soll, um dann kurz darauf dort zu erfahren, dass er, weil über Italien eingereist, nur in Italien leben und arbeiten darf” (Erpenbeck, 2015, s. 225, 226).

Yönetim mültecileri üçe bölerek farklı yerlere göndermek ister ancak mülteciler bu durumu kabul etmezler. Çünkü yönetim, onları her seferinde dağıtarak birlik olmalarını, protesto girişimlerini engelleyerek sorunsuz ve kolay bir şekilde onlardan kurtulmaya çalışır: “Anscheinend macht es tatsächlich Unterschied, ob die Gruppe zusammen bleibt, hier in Berlin, oder ob sie nach der ersten Zerteilung in die drei großen Gruppen nun allmählich immer weiter zerteilt wird” (Erpenbeck, 2015, s. 226, 227). Siyasiler her ne kadar asla istisnaya yer verilemeyeceğini ifade etse de, mülteciler sadece kendileri için değil, Avrupa’daki bütün mülteciler adına çözüm isteyerek protesto etmeye karar verirler. Yasanın değişmesini talep ederler. Buradaki talep mültecilerin yaşadığı mağduriyetlerin ortadan kalkması açısından — çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği üzere — gerçek yaşamda da birçok insan ve BMMYK tarafından da dile getirilmektedir: “Aber wir wollen doch hier keine Lösung für uns allein, sagt Raschid, sondern für sämtliche Flüchtlinge in Europa. Deswegen hieß unser Camp auf dem Platz ja Protestcamp. Das Gesetz kann so, wie es ist, nicht bleiben” (Erpenbeck, 2015, s. 227). Metinde, gerçek dünyada uygulanan bu yasaya dair sunulan ve gerçekte büyük ölçüde örtüşen tüm bu veriler, romana sosyolojik ve belgesel bir eser niteliği kazandırmaktadır. Eserde oldukça eleştirilen bu yasanın, akşam yemeği için insanların

uzuvlarını yediği benzetmesi yapılarak, yasaların insan hayatlarını nasıl etkilediğini göstermeye çalışılır. Yasanın amacı nedir ve ne olmalıdır gibi sorularla, içinde bulunulan hukuki açmaz sorgulanır: “Liebes Gesetz, was hast du vor? Was soll werden? Was schon. Das Gesetz frisst heute zum Abendbrot Hand, Knie Nase, Mund, Füße, Augen, Gehirn, Rippen, Herz oder Zähne. Egal” (Erpenbeck, 2015, s. 228).

Yönetimin mümkün mertebede mültecilerden kurtulmaya ilişkin sergiledikleri yaklaşımın aksine, Richard eline geçen her fırsatta onlar için bir şeyler yapmaya, onları mutlu etmeye çalışır. Örneğin Osarobo, Raschid, Ithemba ve Apoll’a hediyeler alır: “[...], dass er ja noch ein Weihnachtsgeschenk für den zukünftigen Straßenmusiker hat: das Rollklavier, er hätte es beinahe vergessen. [...] Richard hat für Raschid, Apoll und Ithemba, die alle drei, wie er inzwischen weiß, am 1. Januar Geburtstag gekauft” (Erpenbeck, 2015, s. 247, 248). Ailesine bakmak zorunda kalan Karon ile sohbet eden Richard onun kaygılarına ortak olur. Karon evin en büyük çocuğu olduğu için ailesinin sorumluluğu onun üzerindedir. Eğer Almanya’dan gönderilirse nereye gideceğini, nasıl iş bulacağını, ailesine nasıl para göndereceğini merak eder ve kaygılanır. Dünyada huzur içinde uyuyabileceği bir yeri nerede bulabileceğini sorgulamaya başlar: “Wenn ich nach dem Interview nicht in Deutschland bleiben kann, sagt Karon, wo soll ich dan hingehen? Wo soll ich in Italien eine Arbeit finden? Wie soll ich meine Mutter und meine Geschwister ernähren? Wo auf der Welt ist der Platz, wo ich mich in Ruhe zum Schlafen hinlegen kann” (Erpenbeck, 2015, s. 251).

Karon’un hikâyesini dinledikten sonra onun için de bir şeyler yapmak isteyen Richard, ona ailesinin kendisine bakabilmesi için ne kadar araziye ihtiyacı olduğunu ve bunun ücretini sorar. 2000 ve 3000 Avro arası cevabını alır. Bu kadar cüzi bir miktarla ülkesinde keyfi olarak yapılan şeyleri ve bu paranın kendi ülkesinde karşılık geldiği şeyleri sayarak bir kıyaslama yapar. Dünyanın bir yerinde insanlar hoyratça para harcarken, diğer bir tarafında ise aynı miktardaki para başkalarının geçim sıkıntısını giderebilmektedir. Bu düşüncelerin ardından Karon’a o arsayı ailesi için almak istediğini söyler. Karon’un mutlu olmasını, şaşırmasını veya sevinmesini beklerken; Karon sessiz kalır. Çünkü umut etmekten dahi korkar. Ama Richard onun memleketine giderek o ve ailesi için gerekli olan arsayı satın alır:

“Sag einmal, fragt Richard Karon, wie groß müsste ein Grundstück in Ghana sein, von dem sich deine Familie dort selbständig ernähren könnte? Karon überlegt einen Moment und sagt dann: Ein Drittel vom Orianenplatz etwa. Und wieviel würde das kosten? Karon überlegt wieder und sagt: Ich denke, zwischen 2000 und

3000 Euro. Noch im Sommer vor anderthalb Jahren hätte Richard sich beinahe ein Surfbrett gekauft (1495, Euro), [...] Dagegen wäre der Kauf eines staubsaugenden Roboters (799,-Euro), [...] Videokamera geleistet (1545,-Euro) oder ein Tablet mit ausreichendem Speicherplatz (709,-Euro) [...] einen sogenannten Aufsitzrasenmäher zu kaufen (999,-Euro) [...] Was würdest du sagen, wenn ich dir für deine Familie ein solches Grundstück kaufe? Richard erwartet nun einen vielleicht zuerst ungläubigen, dann vor Begeisterung fassungslosen, aber schließlich ganz und gar glücklichen Afrikaner, einen Afrikaner, der vor Erleichterung Luftsprünge macht, Richard umarmt oder zumindest vor Rührung in Tränen ausbricht. Nichts aber von alledem geschieht. Karon ist ganz ruhig und sehr ernst und sieht so aus, als ob er angestrengt nachdenkt. [...] dass Karons Sorgen ihn schon so aufgefressen haben, dass er sogar Angst davor hat, zu hoffen” (Erpenbeck, 2015, s. 253-255).

Erpenbeck eserinde Alman halkının Afrikalı mültecilere karşı düşüncelerine de yer verir. Richard’ın yaklaşımının aksine Alman halkı, Afrikalıların problemlerini Afrika’da çözmeleri gerektiğine inanır ve ülkelerinin çok fazla savaş mültecisi aldığını düşünür. Bu konuda eli açık oldukları için ise hükümeti eleştirirler. Bütün Afrika’yı Almanya’nın besleyemeyeceğini düşünürler. Açlıktan kaçanların ve mülteci rolüne bürünenlerin gerçek savaş mültecilerinin yerini aldıklarını ifade ederler. Bütün söylenenlere kulak kabartan Richard, birçok mülteci ile yakın temasta bulunarak herbirinin yaşam hikâyesini ve sorununu bildiği için, söylendiği gibi ortak bir çözümün bulunmasının pek mümkün olamayacağına inanır. Çünkü herbirinin ayrı ayrı sorunları vardır:

“Die Afrikaner müssen ihre Probleme in Afrika lösen, hat Richard in letzter Zeit häufig Leute sagen hören. Hat Leute sagen hören: Dass Deutschland überhaupt so viele Kriegsflüchtlinge aufnehmen, sei sehr grosszügig. Im gleichen Atemzug sagen sie: Aber wir können nicht ganz Afrika von hier aus ernähren. Und sagen außerdem: Die Armutflüchtlinge und Asylbetrüger nehmen den wirklichen Kriegsflüchtlingen, das heißt also Kriegsflüchtlingen, die auf direktem Wege nach Deutschland kommen, die Plätze in dem Asylbewerberheimen weg. Die Probleme lieber in Afrika lösen. Richard stellt sich einen Moment lang vor, wie ein Erledigungszettel für die Männer, die er in den letzten Monaten hier kennengelernt hat, dann aussehen müsste” (Erpenbeck, 2015: 252).

Richard Spandau’da kalan mültecilerin yanına gittiğinde oranın polisler tarafından abluka altına alındığını görür. Evin yakınında 20 ekip arabası bulunur: “Als Richard kurz vor acht Uhr in Spandau eintrifft, stehen schon zwanzig Mannschaftswagen der Polizei teils direkt vor dem Heim, teils auf Parkplätzen in der Nähe. Mit Metallgittern ist der Eingang zum Heim abgesperrt” (Erpenbeck, 2015, s. 258). Richard onların yanına gitmek ister ama görevli polisler buna izin vermez. 12 Afrikalıyı binadan

çıkarmak için 40 ağır silahlı polisin ve geride işaretlerini bekleyen 150 polisin daha bulunmasının gerçekten gerekli olup olmadığını sorgular:

“[...] Nein, heute sei überhaupt kein Besuch hier möglich, wird Richard gesagt, [...] Richard fragt sich, ob tatsächlich 40 schwerbewaffnete Männer notwendig sind, um 12 afrikanische Flüchtlinge aus so einem Heim zu tragen, ganz zu schweigen von den übrigen rund 150 Polizisten, die in den anderen Wagen auf ihr Startsignal warten” (Erpenbeck, 2015, s. 258).

Richard, bütün bu sınır dışı etme olayları ve yabancıların ülkeye girişini engellemek için çıkarılan yasalar ile kendinden olmayanlarla arasına sınır koymaya çalışan Almanya ve bütün dünya üzerine derin derin düşüncelere dalar. Bir arkadaşı ile geride kalan bir yılın karanlığına bakarken, gelecek yılın karanlığını da görürler. İnkalar için evrenin birbirine bağlı olan iki yarısı arasında bir nokta vardır; ama Richard noktadan ziyade bir sınır olduğunu düşünür. Mültecilerin evinde kurulan sınır çizgisi, belki de böyle bir çizgidir diye anlatmaya başlar. Orada birbirine karşı duran iki grup insan belki de evrenin iki yarısını temsil ediyordur. İki grup arasındaki uçurum o kadar derindir ki, şiddetli türbülanslar meydana gelir. Bu siyahlar ve beyazlar arasındaki sınırdır belki de. Ya da babası hayatta olanlar ve olmayanlar arasındaki. Ya da saçları kıvrıkcık ve düz olanlar arasındaki. Ya da yemeğe ‘Fufu’ veya ‘Gulasch’ diyenler arasındaki. Ya da sarı, kırmızı ve yeşil tişörtü sevenlerle, kravat takmayı sevenler arasındaki. Ya da su içmeyi sevenlerle, bira içmeyi sevenler arasındaki. Ya da bir dil ve diğerleri arasındaki. Richard çeşit çeşit birçok farklılığı sıralayarak evrende ne kadar çok sınırın, çizginin ve farklılıkların olduğunu ortaya koymaya çalışır. Bunun üzerine bir başkası tarafından insanlar arasındaki gerçek ve kesin sınırın ne olduğu sorulur. Richard belki de gerçek sınır ölü ve diri arasındaki farktır der. Ve mültecilerin kaybolup giden yaşamlarına ilişkin bir gönderme yapar ve devam eder: Ya da yıldızlı gökkubbe ile yeryüzü arasındaki. Ya da bir gün ve diğer günler arasındaki sınır. Ya da kuşlar ve kurbağalar arasındaki, Ya da su ve toprak arasındaki. Ya da müzik dinlenen hava ile dinlenmeyen hava arasındaki. Ya da bir gölgenin karanlığı ile bir kömürün karanlığı arasındaki. Ya da üç ve dört yapraklı yonca arasındaki. Ya da pul ve deri arasındaki. Ya da evreni tek bir insan, ya da tek bir hayvan, ya da tek bir bitki olarak görürsek, içeridekilerin ve dışarıdakilerin arasındaki milyonlarca sınırdır der. Böylelikle bütün bir evreni ve evrendeki bütün insanların arasına çekilen sınırları sorgulayarak insanlığın geldiği acı noktayı da göstermiş olur. Aslında sıralamış olduğu bu sınırlar göz önüne alındığında, bir insanın bir başkası ile arasına koyduğu sınırın komik derecede ne denli önemsiz

olduğu da ortaya çıkar. Gerçekteki en büyük sınır zihinlerde yaratılan sınırlardır aslında. Belki de Berlin’de bir mülteci evinin girişine açılan gerçek hiçbir sınır yoktur. Belki de evren de hiçbir farklılık ya da evrenin iki yarısı yoktur. Çünkü nihayetinde bu iki yarısı da bir maddenin bir çift pigmentinden meydana gelir. Belki de burada ortaya konan hâkimiyet evrenin merkezindeki bir fırtınanın işareti değildir, tam aksine insanların arasının açık olduğu üzerine kurulu saçma bir yanlış anlamadan ibarettir:

“Auf der Silvesterfeier hat ihm sein Freund Peter, während sie beide auf dem Balkon von Maries Freundin standen und in die Dunkelheit des alten Jahres blickten, die bald die Dunkelheit eines neuen Jahres sein würde, davon erzählt, dass für die Inka das Zentrum des Universums nicht ein Punkt gewesen sei, sondern eine Linie, an der die zwei Hälften des Universums aneinanderstießen. War auch das, was Richard hier am Eingang des Asylbewerberheims sah, vielleicht eine solche Linie? Waren auch die beiden Gruppen von Menschen, die sich hier gegenüberstanden, so etwas wie die zwei Hälften eines Universums, die eigentlich zusammengehörten, und deren Trennung dennoch unüberwindlich war? War der Graben zwischen ihnen tatsächlich bodenlos tief und entfesselte deshalb so heftige Turbulenzen? Und verlief er zwischen Schwarz und Weiß? Oder zwischen Arm und Reich? Oder zwischen Fremd und Freund? [...] Zieht man all diese möglichen Grenzen in Betracht, scheint Richard der Unterschied zwischen dem einen Menschen und dem anderen dagegen eigentlich lächerlich gering, und ist es vielleicht gar kein Graben, der sich hier am Eingang eines Asylbewerberheims in Berlin plötzlich auftut, und gibt es auf dieser Ebene des Universums vielleicht gar keine Verschiedenheit und keine zwei Hälften, denn immerhin geht es nur um ein paar Pigmente in dem Material, das von allen Menschen in der jeweiligen Sprache Haut genannt wird, und dann wäre die Gewalt, die sich hier gerade zeigt, durchaus nicht der Vorbote eines Sturms im Zentrum eines Universums, sondern beruhte nur auf einem absurden Missverständnis, das die Menschheit entzweit und sie davon abhält, sich klarzumachen, um wieviel länger der Atem eines Planeten im Vergleich zum Atem eines jeden von ihnen ist” (Erpenbeck, 2015, s. 259-261).

Richard, bir sınır sadece düşmanın büyüklüğüne göre belirlenmez, aksine senin yarattığına göre belirlenir diyerek Berlin’in bunu unuttuğunu ifade eder. Yöneticileri gösterdikleri tutuma karşı eleştirir: “[...] Berlin schon wieder vergessen, dass eine Grenze sich nicht nur an der Größe des Gegners bemaß, sondern ihn auch er schuf?” (Erpenbeck, 2015, s. 262). Mülteci sorunu karşısındaki kişisel düşüncesini ve tutumunu Richard aracılığıyla dile getiren yazar, yöneticiler ve yasalara karşı kendi eleştirilerini ve önerilerini böylece ortaya koymuş olur.

Mülteciler içinde buldukları duruma karşı çare olarak yasal bir gösteri yapmak için izin almaya çalışırlar. Ancak bunun için kimlik ve adres bildirilmesi gerektiğini öğrenirler. Bunun üzerine Richard kendi kimliğini verir: “ Wenn es niemanden mit Ausweis und Adresse gibt, sagt nun der Einsatzleiter, kann die Demonstration nicht stattfinden. Richard sagt, hier ist mein Ausweis” (Erpenbeck, 2015, s. 266). Yaptıkları

gösteride birer suçlu olmadıklarını, kalmak istediklerini ve onlara bir yer vermelerini haykırırlar: “Sie rufen: We want to stay! Oder: We are no criminals! Oder: Give us a place” (Erpenbeck, 2015, s. 269). Orianen Platz’den getirilen ve buldukları evden sınırdışı edilmek amacıyla çıkarılmak istenen mültecilerin, bu durumu protesto etmek amacıyla buldukları evin çatısına çıktığı haberi akşam haberlerinde yankılanır. Mülteciler son çare canlarını ortaya koyarak yetkilileri yaşamlarıyla tehdit ederler:

“Am Abend hört er in den Nachrichten, dass die in Berlin-Friedrichshain untergebrachten Flüchtlinge der Orianenplatz-Gruppe zum Protest gegen ihre Ausweisung aus Berlin seit gestern acht Uhr die oberste Etage ihres Hauses besetzt hätten, einige von ihnen seien aufs Dach gestiegen und drohten damit, sich hinunter zu stürzen” (Erpenbeck, 2015, s. 269, 270).

Richard, Raschid ile konuşarak çatıya çıkanları tanıyıp tanımadığını sorar ve bu durumun nereye gideceğini merak eder. Raschid onları Orianenplatz’dan tanıdığını ve kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığını ifade eder. Ne olacağını o da kestiremez. Raschid son sekiz haftadır üç kere senatör ile görüşmeye çalışır. Hatta yazılı olarak bile randevu bile istediğini anlatır. Ama maalesef hiçbir geri dönüş alamadığını söyler:

“Kennst du die, auf dem Dach stehen?, fragt Richard. Klar, sagt Raschid, wir waren ja alle zusammen auf dem Oranienplatz. Die haben nichts zu verlieren. Wie soll das alles denn weitergehen? I don’t know. Dreimal hab ich in den letzten acht Wochen versucht, den Innensenator persönlich zu sprechen. Von Mann zu Mann. Three times. Und? Er hatte Sitzungen oder war nicht im Haus. Wir haben sogar schriftlich um einen Termin gebeten, aber er hat nie reagiert” (Erpenbeck, 2015, s. 270).

Mültecilere çalışma yasağı getirerek onları işsiz güçsüz bırakan ve ilk ayak bastıkları yere göndermeye çalışan yasalara karşı, artık son çırpınış olarak canlarını ortaya koyanlardan biri yaşadıklarını kaldıramaz ve çatıdan atlayarak ölür. Hayata dair son bir umut olarak Almanya’ya sığınan, ancak oradan da umduğu hayat ışığına kavuşamayan bu mülteci için, artık yaşamın bir anlamı kalmamıştır. Yazar bu durumu Shakespeare’nin ‘Olmak ya da Olmamak’ adlı şiiriyle ifade eder. Şiirde de anlatıldığı üzere ölümün bilinmez karanlığı karşısında, yeryüzündeki bütün kötülükler daha ağır basmıştır ve ölüm tercih edilmiştir. Yazar burada Montaj (Alm. Montage) tekniğini⁵

⁵ “Montaj, genellikle yazarın kendi kültürel birikimini, anlamsal bir katkı kaynağı niteliğinde devreye sokarak eserde kültürel, düşünsel bağlamda çok katmanlılık yaratmak, işlenen, irdelenen sorunsalla ilgili bir pekiştirme yapmak niyetiyle uygulanan bir tekniktir. Montaj, form itibarıyla doğrudan alıntı halinde gerçekleştirilir. Başka bir metne ait olup alıntı oldukları “ ” imleri arasına alınarak belirginleştirilen parçalar eserde bir bütünlük sağlar. Monte edilen parçalar metni anlamsal boyutta destekler, içeriği besleyip zenginleştirir. Bu yönüyle montaj, kurmaca metnin kurgusuna, dolayısıyla yapısına doğrudan bir etkide bulunmaz” (Sazyek, 2006, s. 94).

kullanarak Shakespeare'den yaptığı bir alıntıyı direkt olarak eserine monte etmiş ve eserine metinlerarası bir boyut kazandırmıştır. Kullandığı bu teknikle kendi kültürel birikimini ve donanımını da eserine yansıtarak, eserde ele aldığı mülteci sorunu bağlamında bir pekiştirme yapmış olup çok katmanlı bir düşünsel boyut yaratmayı başarmıştır.

Mültecinin intiharına ilişkin kendi duygularını ünlü İngiliz yazar Shakespeare'nin ünlü şiiriyle aktaran yazarın aksine gazeteler, yaşananlara ilişkin olarak çatının dondan ve kardan ötürü kaygan olduğunu yazarak, gerçekleşen durumu sadece nahos olarak betimler. Bir gün sonra gazetelerde olanları okuyan ve korkuluk gibi elleri açık bir şekilde duran mültecinin resmini gören Richard, mültecilerin bulunduğu bir ülkenin, yitip giden acı bir yaşamdan ne açıdan daha kötü olduğunu sorgulamaya başlar. Bu insanlar ait olmadıkları herhangi bir ülke tarafından, sürekli reddedilen yaşamlarına karşın tepkiyi, kendi hayatları üzerindeki kontrolü ellerine alarak ve ölmeye karar vererek ortaya koyarlar. Richard bunun ülkesi adına büyük bir "skandal" olduğunu düşünür:

"Einen Tag später, so liest er in der Zeitung, wird den Dachbesetzern Strom und Wasser gesperrt. Richard sieht ein Foto, auf dem steht ein Mann mit ausgebreiteten Armen auf dem Dach, er sieht wie eine Vogelscheuche aus. Das Dach sei durch Frost und Schnee rutschig, die Situation prekär, sagt die Bildunterschrift. Richard fragt sich, ob die Geschwindigkeit, mit der man Menschen zugrundegehen lässt, etwas mit der Reputation eines Landes zu tun hat. Warum eigentlich der Sprung eines Flüchtlings von einem Dach für das Ansehen des Landes um so viel schlimmer wäre, als dessen langsamen Vergehen in einem elenden Leben? Wahrscheinlich, weil in so einem Moment sicher ein Fotograf vor Ort wäre, um auf den Auslöser zu drücken. Oder besteht der Skandal darin, dass diese Männer über ihren Tod selbst bestimmen wollen, anstatt ihr unmöglich gewordenes Leben immer weiter von irgendeinem Land, das sie nicht haben will, verwalten zu lassen? Ist die Frage nach der Macht über das eigene Leben immer noch in erster Linie eine Frage der Macht? Und nicht die nach dem Leben? *Obs edler im Gemüt, die Pfeil und Schleudern/ des wütenden Geschicks erdulden oder, /Sich waffend gegen eine See von Plagen,/ Durch Widerstand sie enden?*" (Erpenbeck, 2015, s. 272).

Richard, sıcak evlerinde, önlerinde tost, çay, meyve suyu, bal ve peynirle kahvaltı yaparken böylesine önemli bir gazetedeki haberi insanların nasıl okuyabildiklerini ve kayıtsızca hayatlarına devam edebildiklerine akıl sır erdiremez. Almanya'nın karanlık bir geleceğe doğru gittiğini düşünür. Mültecileri destekleyenlerin ise, gençlik üzerindeki kibire ve çatıda duran insanları görmeyen politik körlüğe karşın şansöyelyekte isyan etmeleri gerektiğine inanır. Yazar burada kendi halkına ve bütün dünyaya bu sorun karşısında adım atma noktasında evrensel bir çağrı yapar:

“Wahrhaftig, Richard, ebenso wie die anderen Leser dieser wichtigen deutschen Zeitung beim Frühstück sitzend, in einem warmen Haus, vor sich Toast, Tee, Orangensaft, Honig und Käse, Richard sieht wahrhaftig eine düstere Zukunft über Deutschland heraufziehen, sollte sich dieser Unterstützer mithilfe der Flüchtlinge, die aus jugendlichem Übermut und politischer Verblendung auf dem Dach stehen und pinkeln, ins Kanzleramt putschen” (Erpenbeck, 2015, s. 273, 274).

Bir haftadır evin çatısındaki eylem devam etmesine rağmen, su veya yemek götürmeleri için hiçbir yardım organizasyonuna geçiş izni verilmez. Hava çok fazla soğuk olduğu için sempatizanlar zıplayarak ısınmaya çalışır. Diğer mülteciler ise ateşin çevresinde sıkı sıkı dizilerek ellerini ısıtmaya çalışırlar. Binanın elektrik akımı ve suları kesilir. Elektrik olmadığından telefonlarını sarj edemezler. Bu nedenle dışarıdan kimseyle iletişim kuramazlar. Richard bu durumu Libya’dan gelen mültecilerin denizin ortasında susuz ve aç kaldıkları zaman anlattıklarına benzetir. Hatta denizde dahi daha iyi durumda olduklarını ima ederek, onlara karşı yöneltilen sertliği de kinayeli bir üslupla eleştirir:

“Seit einer Woche sind die oberste Etage des Heims und das Dach schon von den Flüchtlingen besetzt, keiner Hilfsorganisation wurde bisher der Zutritt gestattet, um den Männern Essen und Trinken zu bringen. Viele Sympathisanten sind da, [...] Manche hüpfen von einem Bein auf das andre, aber nicht aus Spas, sondern nur, weil ihnen kalt ist. Tristan, Yaya, Moussa und Apoll, auch Khalil, Mohamed, Zair und der lange Ithamba stehen dicht neben der Sperrlinie um eine Feuertonne herum und wärmen sich die Hände. Auf dem Dach ist niemand zu sehen. [...] Ja, sagt Zair, das Telefonnetz sei zwar wieder in Ordnung, aber seit gestern seien die Telefonakkus der Besetzer alle leer, weil es keinen Strom mehr zum Aufladen gebe. Dann habt ihr gar keinen Kontakt mehr zu den Leutern? No. Und sie haben bald nichts mehr zu trinken, weil das Wasser abgESPellt ist, sagt Tristan. Eigentlich ist das beinahe so wie auf einem der Boote, mit denen die Männer von Libyen hergekommen sind, denkt Richard. Nur kann man aus einem Haus keine Plastikflasche herablassen, um wenigstens Meerwasser zu trinken” (Erpenbeck, 2015, s. 282, 283).

İnsan nasıl bir yaşam geçireceğini bilmediğinde baştan aşağı bir boşluk oluşur. Mülteciler tam da böyle bir zamanda yaşamak zorunda kalırlar. Yaşamlarına ve geleceklerine dair yaşadıkları belirsizlik ve hiçlik, zamanı dolduran tek şey olur. Bu da onları büyük bir buhranın kıyısına sürükler: “Die Zeit macht etwas mit einem Menschen, weil ein Mensch keine Maschine ist, die man an- und ausschalten kann. Die Zeit, in der ein Mensch nicht weiß, wie sein Leben ein Leben werden kann, füllt so einen Untätigen vom Kopf bis zu den Zehen” (Erpenbeck, 2015, s. 293). On üç gündür çatıda duran insanlar sözleşmede yapılacağı vaat edilen yardımları, mesleki açıdan geliştirilmeleri ve diğer sözlerin tutulması için direnmeye devam eder: “[...] Seit

dreizehn Tagen sind die Männer nun schon da oben, um auf dem zu beharren, was ihnen in der Vereinbarung versprochen worden war: Hilfe und Unterstützung bei der Entwicklung ihrer beruflichen Perspektiven und so weiter” (Erpenbeck, 2015, s. 299). Sonraki gün mültecilerin sürekli bahsettiği ve beklenti içinde olduğu bu sözleşme üzerinde çalışan Richard, hiçbir hukuki dayanağı olmamasına rağmen senato yetkililerinin, yapılan sözleşmenin geçersiz olduğunu beyan ettiğini öğrenir. Bu konuda bir hukukçuya danışan Richard, sözleşmede kesin bir imzanın olmadığını teyit eder. Çeşitli uluslararası yardım organizasyonları Berlin Senatosu’nun yaptıklarına karşılık itiraz eder. Ancak, eğer bir sözleşme bağlayıcı değil ise sözleşmenin feshi, hukuki bir dayanak oluşturmadığından bir protestoya dayanak sunamaz. Artık gerçekleşmesini umdukları ve bekledikleri her şeyin ve sözleşmenin tamamen geçersiz olduğu açıklanır:

“Am nächsten Morgen- Richard will gerade beginnen, die Notizen, die er sich vor dem besetzten Haus gemacht hat, in seinen Vortrag einzuarbeiten- erfährt er, dass der Senat die Vereinbarung mit den Flüchtlingen nun im nachhinein für ungültig erklärt. Ein Jurist aus Konstanz am Bodensee sei zu Rate gezogen worden. Eine entscheidende Unterschrift habe leider, leider!, auf dem Papier gefehlt. Richard weiß, dass inzwischen verschiedene internationale Menschenrechtsorganisationen das Vorgehen des Berliner Senats gegenüber den in der obersten Etage ihres Heims verschanzten Flüchtlingen beanstandet haben, und er kann sich denken, dass das Gutachten des fernen Juristen im Zusammenhang mit dieser Kritik steht. Wenn ein Vertrag nicht bindend ist, gibt ein Vertragsbruch auch keinen legitimen Grund ab für einen Protest. Mit ein Paar Buchstaben auf einem Brief aus Konstanz wird also das, worauf die Flüchtlinge seit Monaten warten, genau in diesem Moment, in dem die Erfüllung anstehen würde, für ungültig erklärt” (Erpenbeck, 2015, s. 300).

Çatıdaki protestocuların bulunduğu yerde bekleyen ve diğer mültecilerle konuşmaya devam eden Richard, bu kez Khalil’e buraya gelirken nasıl bir yolculuk geçirdiğini sorar. Bunun üzerine Khalil sudan çok korktuğunu, bu yüzden güvertenin altında geldiğini anlatır. Bir arkadaşı ise üst kısımda kaldığı için güneş çarpması nedeniyle susuzluktan ölür: “Er fragt Khalil, der mit einem Stock im Feuer stochert, wie seine Überfahrt damals war. Khalil sagt: Ich hatte nur Angst vor dem Wasser, deswegen war ich unter Deck. Ein Freund von mir, der oben geblieben ist, ist gestorben, weil die Sonne so heruntergebrannt hat. Er ist verdurstet” (Erpenbeck, 2015, s. 300).

Khalil, denizden kaçarken arkasında bıraktığı ailesinin hayatta olup olmadığını bilmemektedir. Raschid, Khalil’in bot ile kaçarken ailesinden ayrılmak zorunda kaldığını Richard’a anlatır. Khalil ailesinin hâlâ orada olup olmadığını, vurulup vurulmadıklarını ya da bir botla kaçıp kaçmadıklarını, hangi ülkeye gittiklerini bilmez. Yani ailesi hakkında hiçbir haber alamaz:

“Und schon verwandelt sich das Gesicht eines jungen Mannes, der letzte Nacht hätte tanzen gehen wollen, in das Gesicht eines jungen Mannes, der die Flucht über ein Meer hinter sich hat und nicht weiß, ob seine Eltern noch leben. An dem Tag, an dem sie auf die Boote getrieben wurden, sei Khalil von ihnen getrennt worden, hat Raschid Richard neulich erzählt. Khalil wisse nicht, ob sie noch dort seien, ob sie erschossen worden seien oder auch ein Boot hätten gehen müssen, wisse nicht, in welchem Land sie angekommen seien könnten, wenn überhaupt” (Erpenbeck, 2015, s. 206).

Geçmişte üstesinden geldikleri türlü zorlukların ardından bazı mülteciler, yeni bir yaşama başlamadaki en büyük engeli aşarak geçici olarak Almanya’da kalma izni almayı başarınca Richard bir avukat ile görüşür ve artık çalışabileceklerini düşünür. Avukat onlara öncelik düzenlemesinden bahseder. Bu düzenleme gereği öncelik her daim Alman vatandaşlarına ait olacaktır. Ancak Almanlar istemediği takdirde iş imkânına sahip olabileceklerdir. Eğer bu imkânı yakalarlarsa, bu kez de yabancılar şubesinin onayını almaları gerekecektir. Şube, işverene öncelik hakkını hatırlatarak iş başvurusunu yapacaktır. Öncelik incelemesi 3 ya da 4 ay sürebilmektedir. Fakat sonuç her zaman pozitif olmayabilir. Görünürde mülteciler çalışma hakkına sahiptir ama pratikte ileri sürülen türlü zorluklar sebebiyle oldukça zorlanırlar:

“Ich meinte, sie dürften sich dann Arbeit suchen, wiederholt Richard. Suchen ja, [...] Schon mal was von der Vorrang-Regelung gehört, sagt der Anwalt, [...] Tja, die Vorrangregelungen besagt, dass nur, wenn kein Deutscher und keiner Europäer die Stelle haben möchte, das nur dann zum Beispiel dieser Herr hier- der Uhu schaut in die Akte- Herr Awad überhaupt eine Chance hat. Nun gut, sagt Richard, aber immerhin. Ja aber bevor er sich darum bewerben darf, muss auch noch die Ausländerbehörde ihm für diese bestimmte Stelle ihre Einwilligung geben. [...] Die Ausländerbehörde schickt die Bewerbung zunächst an die Arbeitsagentur mit der Bitte um Prüfung des Vorrangs. Diese Prüfung kann dauern. Warum, ja das weiß kein Mensch zu sagen. Trifft die Antwort von der Arbeitsagentur schließlich ein, beginnt die Ausländerbehörde ihrerseits zu prüfen. Alles zusammen kann drei Monate dauern, auch vier Monate. Und die Entscheidung fällt nicht immer positiv aus” (Erpenbeck, 2015, s. 305, 306).

Yetkililer işleri bürokratik olarak oldukça zorlaştırarak, bir şekilde işçilerden kurtulmuş olur: “Also Deutschland ist sozusagen froh, wenn es wenigstens die Facharbeiter auf diese Weise loswerden kann, verstehe ich das richtig?, sagt Richard. So könnte man sagen, sagt der Anwalt” (Erpenbeck, 2015, s. 307). Avukat ayrıca sınır dışı durumları ertelenen Orianenplatz’daki mültecilerin ikamet statüsü kazanmadığını, sadece geçici olarak sınırdışı edilme durumlarının ertelendiğini açıklar. Bir kere bu ertelemeyi alanların bir daha alamayacağını da ekler: “Sie dürfen auch nicht vergessen, sagt nun der Anwalt, diese Herren hier vom Orianenplatz haben noch nicht einmal eine Duldung,

und selbst wenn sie eine hätten: So eine Duldung ist kein Aufenthaltsstatus. Sondern was? Eine Duldung ist nur eine Aussetzung der Abschiebung” (Erpenbeck, 2015, s. 307, 308).

Gerçek hayattan direkt olarak alınarak esere aktarılan bu durum, Almanya’da ikamet etme yasalarında (Aufenthaltsrecht), “Duldung” olarak tabir edilir. Geçici barınma imkânı tanıyan bu durumun iki dayanağı vardır: Bunlar:

“1-Die oberste Landesbehörde kann aus völkerrechtlichen oder humanitären Gründen oder zur Wahrung politischer Interessen der Bundesrepublik Deutschland anordnen, dass die Abschiebung von Ausländern [...] ausgesetzt wird. 2-Die Abschiebung eines Ausländers ist auszusetzen, solange die Abschiebung aus tatsächlichen oder rechtlichen Gründen unmöglich ist und keine Aufenthaltserlaubnis erteilt wird” (“Die Duldung: Nicht”, (t.y.)).

Yukarıda aktarılan maddelerde görüldüğü üzere, devlet otoritesi, insani nedenlerle ya da uluslararası hukukun gereğince, ülke çıkarlarını korumak için yabancıların sınır dışı edilmelerini erteleyebilir. Aynı şekilde hukuki ve gerçek gerekçelerden ötürü (bunlar yaşamlarını tehlikeye atan sebepler) de sınır dışı etmenin mümkün olmadığı durumlarda da bu durum askıya alınabilir. Eserdeki mültecilerden bazıları da bu şekilde bir durumla karşı kaldıklarından sınır dışı edilmeleri geçici olarak durdurulur. Bu durumun yanı sıra Richard internette karşısına çıkan — yine gerçek mülteci yasalarında karşılığı olan — 23. Maddenin⁶ ne anlama geldiğini avukata sorduğunda, avukat senatonun medyada bunu açıkladığını söyler. Bu maddeye göre eğer bir ülke, eyalet, yönetim veya belediye başkanları istese Avrupa genelindeki uygulamaların dışına çıkarak sığınma hakkını isteyen birini kanunen sorumlu değilse bile, mülteci başvurusu yapan birini kabul edebilir. Ancak buna istinaden senato, Orianenplatz’a katılan protestoculara oturma izni vermenin, federal devletin politik çıkarlarını korumaya hizmet etmediğini açıklar:

“Und der Paragraf 23?, fragt er. Im Internet habe ergelesen, dass, wenn ein Land, eine Regierung, ein Bürgermeister nur wolle, die europäischen Regelungen ausgesetzt werden dürften und jemand, der um Asyl ansuche, einfach als Mensch akzeptiert werden könne, auch in einem Land, das nach den gesetzlichen

---

⁶ Yabancıların İkamet, İstihdam ve Federal Bölgeye Entegrasyonu Kanunu’na göre gerçekte var olan ve içeriği de eserde direkt olarak açıklanan 23. Maddenin birinci bendi şu şekildedir:

“(1) Die oberste Landesbehörde kann aus völkerrechtlichen oder humanitären Gründen oder zur Wahrung politischer Interessen der Bundesrepublik Deutschland anordnen, dass Ausländern aus bestimmten Staaten oder in sonstiger Weise bestimmten Ausländergruppen eine Aufenthaltserlaubnis erteilt wird. Die Anordnung kann unter der Maßgabe erfolgen, dass eine Verpflichtungserklärung nach § 68 abgegeben wird. Zur Wahrung der Bundeseinheitlichkeit bedarf die Anordnung des Einvernehmens mit dem Bundesministerium des Innern” (“Gesetz über den Aufenthalt”, 2020).

Regelungen eigentlich nicht für ihn zuständig sei. [...] Aus Gründen der Vollständigkeit ist noch anzumerken, das die Erteilung einer Aufenthaltserlaubnis gemäß §23 Absatz I Aufenthaltsgesetz für die Teilnehmer an der Protestbewegung am Orianenplatz nicht der Wahrung politischer Interessen der Bundesrepublik dient” (Erpenbeck, 2015, s. 308).

Almanya 200 yıl önceki eserlerde “misafirperverliğiyle” ön plana çıkarken günümüzde tam tersi tutumlar sergiler. Ülkeye sığınanları kabul etmemek için çeşitli yasalar düzenleyerek kendini koruma altına almaya çalışır: “Vor 2000 Jahren waren die Germanen das gastfreundlichste Volk, das es gab. Sie kennen doch sicher den schönen Abschnitt in Tacitus’ “Germania” über die Gastfreundschaft unserer Vorfahren?” (Erpenbeck, 2015, s. 309). Avukat kitaptan okuduğu bir alıntıda birine evini kapatmanın Germenler için büyük günah sayıldığını okur. Herkes misafirini büyük bir ziyafetle karşılar. Hatta eğer kendi stokları biterse, misafiriyle birlikte davet edilmeksizin başka birinin evine giderler ve oldukça samimi bir şekilde karşılanırlar. Misafir hukukuna göre tanıdık ile tanımadık kimseler arasında herhangi bir fark bulunmaz. Misafir ve evsahibi arasında da benim, senin gibi bir fark bulunmaz. Yazar, Almanların geçmişe nazaran günümüzde yasaların arkasına sığınarak mültecileri kabul etmek zorunda olmadıklarını, herhangi bir çıkarlarının bulunmadığını açıklamalarını insanlık açısından bir nevi utanç ve günah olarak ortaya koyar:

“Und nun beginnt der Anwalt zu rezitieren: es gilt bei den Germanen als Sünde, einem Menschen sein Haus zu verschließen, wer es auch sei; jeder empfängt ihn mit einem seinen wirtschaftlichen Verhältnissen entsprechend reich zubereiteten Mahle. Sind die Vorräte aufgezehrt, dann weist der, der eben noch Gastgeber gewesen war, den Weg zu einem anderen gastlichen Hause und geht selbst mit, uneingeladen betreten sie den nächsten Hof: und der Empfang ist nicht weniger herzlich. Im Gastrecht macht keiner einen Unterschied zwischen Bekannten und Unbekannten. Zwischen Gastgeber und Gast gibt es keinen Unterschied von mein und sein. Der Anwalt klappt das Buch wieder zu und fragt Richard: Und jetzt? [...] Jetzt, 2000 Jahre später, gibt es dafür den Paragraphen 23, Absatz I, Aufenthaltsgesetz” (Erpenbeck, 2015, s. 309, 310).

Orianenplatzdaki mülteciler için yabancılar şubesinde tek tek yapılan incelemeler sonuç verir. Hepsinden İtalya’nın sorumlu olduğu, bu nedenle 23. Madde neticesinde hepsinin İtalya’ya gitmesi gerektiği anlaşılır. Ali, Khalil, Zani, Yussuf, Hermes, Abdusalam, Mohamed, Yaya, Rufu, Apoll, Tristan, Karon, Ithemba ve hatta Raschid’in gitmesi gerekir. Tam da bu noktada yazar bir insanın nereye gitmesi gerektiğini bilmeden nereye gidebileceğini tekrar eder:

“Einzelfall für Einzelfall ist nun geprüft und entschieden. Es hat sich herausgestellt, was man auch bei der Räumung des Platzes im Herbst letzten Jahres schon wusste: dass nur Italien für die Männer, die in Italien angekommen sind, zuständig ist. [...] Wohin geht ein Mensch, wenn er nicht weiß, wo er hingehen soll?” (Erpenbeck, 2015, s. 326-329).

Richard bu yaşananların üzerine ülkesinin yapmadığı şeyi yaparak, kendi evini mültecilere açar. Daha fazlasını eve sığdırabilmek için arkadaşlarıyla evi düzenlerler. Kütüphanedeki masayı kenara çekerek 4 kişiye oradaki halının üzerinde uyuyabileceği alan açar. Müzik odasında 2 kişi yatabilir. Ayrıca depoda bulduğu şişme yatağı getirip birkaç battaniyeyi de yanyana serer. 3 kişi için de oturma odasındaki koltukları düşünür. Mümkün olduğunca çok insanı kucaklamaya çalışır. Hatta eşinin yatağını bile misafir odasına koyup 3 kişiyi de orada yatırır. Toplamda 11 kişiye evinde kalacak yer ayarlar. Bunlar arasında Abdusalam, Yaya, Moussa, Khalil, Mohamed, Ithemba, Apoll, Karon, Zair, Tristan ve Zani yer alır:

“Zusammen mit Sylvia und Detlef hat Richard den großen runden Tisch in der Bibliothek an den Rand geschoben. 4 Männer können jetzt dort auf dem wentoren Perserteppich schlafen. Im Musikzimmer kann einer unter dem Flügel schlafen, einer daneben: 2 Plätze. Zwei Luftmatratzen hat Richard noch im Schuppen gefunden, für die anderen Männer hat er einige Decken übereinander auf dem Boden gelegt. 2 mann kommen über Eck aufs Wohnzimmersofa, 1 anderer auf zwei zusammengeschobene Sessel. Auf dem Schlafzimmer trägt Richard mit Apoll und Ithemba das Bett seiner Frau hinüber ins Gästezimmer: 3 Plätze” (Erpenbeck, 2015, s. 333, 336, 337).

Richard’ın başlattığı bu sağduyu etrafına da yayılır ve başkaları da onlara yardım etmeye başlar. Başka bir Profesör kullanmadıkları bir yerde 3 kişinin kalabileceğini söyler. Yurt dışında olan başka bir Profesör ise evinin anahtarını komşudan alabileceğini ifade eder. 20 yıllık arkadaşı Marie’ de birini evine alır. Böylece dışarıda kalan 476 mültecinin 147’si için kalacak bir yer bulmuş olurlar. Ama geriye kalan 329 insanın ne olacağını hâlâ bilemezler:

“Thomas, der Wirtschaftsprofessor sagt, 3 könnten in unsre Ein-Zimmer-Wohnung im Prenzlauer Berg ziehen, wo wir eh nie übernachten, meiner Frau sag ich’s später. Der Archäologe hat seit Februar eine Gastprofessor in Ägypten, die dauert bis Mai, er sagt zu Richard: Der Schlüssel ist bei den Nachbarn. Marie, seine zwanzigjährige Freundin, sagt: Ach, wenn bei uns in der Weg auf dem Küchensofa so einer schlafen würde, das wär sichjer witzig. [...] Von 476 haben auf diese Weise 147 einen Schlafplatz bekommen. Wo die übrigen 329 geblieben sind, bringt Richard nicht in Erfahrung” (Erpenbeck, 2015, s. 334).

Kilise yapılan bağışlardan mültecilerin her birine günlük 5 Avro vermektedir. Ancak bu para hiçbir şeye yetmez. Örneğin “permesso” denilen kâğıtlarının süresi dolduğunda

İtalya'ya dahi gidemezler. Bu nedenle Richard bu kez de onlar için iş bulmaya çalışır. Bazıları iş vermeyi kabul etse de; bazıları resmi evrakları olmadığından mültecileri çalıştırmak istemez. Bu durumun üzerine Richard'ın arkadaşı Thomas, ona bir bağış hesabı açmasında yardımcı olur. Herkese bir bağış hesabı açtığını duyurur. Kimisi yardım eder, kimisi de bağış karşılığında bir belge verip vermediğini sorar. En azından ellerine geçen para hiç yoktan iyidir diye düşünürler:

“Die Kirche zahlt den Männern in ihren Quartieren von Spenden 5 Euro pro Tag und pro Mann, aber um zum Beispiel nach Italien zu fahren, wenn der permesso abgelaufen ist, reicht das Geld nicht. Wollte auch Richard den Männern, die bei ihm wohnen, dieses 5 Euro pro Tag zum Leben geben, bräuchte er 1800 Euro im Monat. Einer der Männer kann bei einer Freundin putzen, der andere da oder dort auf dem Bau ein paar Wände anstreichen. Der dritte für eine alte Nachbarin den Schnee aus der Einfahrt wegschleufen, der vierte Holzhacken helfen. Aber meistens, wenn Richard jemanden fragt, heißt es: Ohne Papiere? Das können wir leider nicht machen. [...] Thomas hilft Richard schließlich dabei, ein Spendenkonto zu eröffnen. [...] Richard sagt von da an dem oder jenem: Ich habe ein Spendenkonto eröffnet. Die meisten geben zur Antwort: Aha, interessant. Manche fragen: Stellst du eine Spendenquittung aus? Richard sagt, nein. Die allerwenigsten überweisen, ohne die Spende von ihrer Steuer absetzen zu können, Geld auf das Konto. Aber es gibt auch Ausnahmen, und was zusammenkommt, ist besser als gar nichts” (Erpenbeck, 2015, s. 334, 335).

Karısı öldüğünden beri doğum gününü kutlamayan Richard, artık birlikte yaşadığı 11 siyahi mülteciyle birlikte doğum gününü kutlar. Onlarla geçmişini paylaşır. Uzun zamandır yalnız yaşadığı evinde artık yalnız değildir: “Seit dem Tod seiner Frau hat Richard seinen Geburtstag nie mehr gefeiert” (Erpenbeck, 2015, s. 339). Birarada yaptıkları konuşmalar esnasında Richard, insanoğlunun yüz yüze geldiği ve katlanmak zorunda kaldığı acıların aslında sadece dayanamadıklarının görünen yüzü olduğunu ifade eder; tıpkı bir deniz gibi. “Damals, glaube ich, sagt Richard, ist mir klargeworden, dass das, was ich aushalte, nur die Oberfläche von all dem ist, was ich nicht aushalte” (Erpenbeck, 2015, s. 348).

Sürekli olarak yer değiştirmek zorunda kalan ve son olarak Richard'ın evine yerleşen mültecilerin kaldıkları yerlerin sürekli değişmesi, onların aldığı Almanca derslerini de etkiler ve dersleri kaçırdıkları için her seferinde tekrar tekrar baştan almak zorunda kalırlar. Sürekli başa dönerek fiil çekimlerini işlerler: *Gehen, ging, gegangen*. Eser adını tam da buradan alır. Zira mülteciler her seferinde başka bir yere gönderilirler. Ne tam anlamıyla Almancayı öğrenebilirler, ne tam anlamıyla kendilerini Almanya'ya ait hissederler, ne de oradan ayrılabilirler. Bir türlü bir düzen kuramamaları onların dili

öğrenmelerini ve hatta bütün yaşamlarını askıda bırakır: “Vor vier Monaten sind sie nach Spandau umzogen, haben in der Zeit der Einzelfallgespräche etliche Unterrichtsstunden versäumt und dann wieder von vorn begonnen: Gehen, ging, gegangen” (Erpenbeck, 2015, s. 335, 336). Anlatı süresince birkaç kez tekrarlanan eserin bu başlığı mültecilerin oradan oraya savrulmuşlarının metaforu olarak bir *leitmotif*e dönüşür. Bunun yanı sıra yine mültecilerin sürekli boğulmalarına atıfta bulunan ve denizdeki adam anlamına gelen “Der Mann im See” sembolü de diğer bir *leitmotif* örneği olarak gösterilebilir.

Eseri zamansal açıdan ele aldığımızda ise, anlatının geçmişten günümüze ilişkin bir süreye uzandığı görülmektedir. Tam olarak adı konmasada 1914 ve 1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı, 1939 ve 1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın sonunda 1961 yılında gerçekleşen Berlin Duvar’ının inşasından bahsedilmesi ve olayın günümüzde gerçekleşen mülteci krizi çerçevesinde sunulması, geniş bir anlatı zamanının oluşmasına olanak tanımıştır. Bu kesitler aynı zamanda eserin tarihi bir gerçeklik düzleminde konuşlandırılmasına olanak tanıyarak anlatıya sosyal ve tarihi bir bağlam kazandırmıştır. Richard’ın annesi — her ne kadar eserde direkt olarak belirtilmese de büyük olasılıkla — Birinci Dünya Savaşı’ndan etkilenen bir karakter olarak karşımıza çıkar. Richard’ın annesi de savaştan nasibine düşeni alır ve henüz Richard bebekken savaş yüzünden Schlesien’den Almanya’ya göç etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla eserin ana karakteri de bir savaş mültecidir. Tarihi süreç içerisinde Alman halkı *Im Krebsgang* adlı eserde de vurgulandığı üzere savaştan oldukça kötü etkilenmiş ve binlerce Alman savaş mülteci konumuna düşmüştür. Gerçeklikten kurmaca dünyaya aktarılan bu durum tam bir Alman prototipindeki Richard üzerinden hatırlatılır. Eser okuyucuların empati kurmasını, mültecilerin yaşadıklarını anlamalarını ve onlara yardımcı olmalarını teşvik eder. Böylesi bir zorluğu yaşamış olan bir halkın, günümüzde gerçekleşen mülteci krizi karşısında daha duyarlı olması gerektiğini savunan yazar, eserinde bu noktadaki öz eleştirilerine de ilerleyen bölümlerde açıkça yer verir:

“[...] Er selbst war bei der Übersiedlung seiner Familie von Schlesien nach Deutschland noch ein Säugling gewesen und wäre im Tumult der Abreise beinahe von seiner Mutter getrennt worden, hätte ihn nicht auf dem überfüllten Bahnsteig ein russischer Soldat seiner Mutter über die Köpfe vieler anderer Aussiedler hinweg noch ins Zugabteil hineingereicht” (Erpenbeck, 2015, s. 25).

İkinci Dünya savaşı ile ilgili olan kısım ise, yine kurmaca bir yan figür olan Richard'ın karısı aracılığıyla esere aktarılır. Alçak uçuş pilotu olan karısı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Rus panzerlerinden kaçarken vurulur. Kardeşi onu yaralı halde kurtarır. Richard, eğer aksi olmuş olsaydı ve kardeşi karısını kurtarmasaydı, karısının muhtemelen ondan sonraki yaşamında yaşayacağı şeyleri yaşayamadan ölüp gideceğini düşünür. Savaşın ölümcül kapanına kapılan nice canlar, yaşayabileceği nice anıları, mutlulukları yaşayamadan hayattan koparılmaya devam etmektedir. Grass'ın eserinde özellikle vurgulandığı gibi burada da savaşın insan yaşamı üzerindeki yıkıcılığı ortaya çıkarılır:

“[...] Sie selbst war am Ende des Krieges als deutsches Mädchen von deutschen Tieffliegern in die Beine geschossen worden, als sie vor russischen Panzern davonlief. Hätte ihr Bruder sie damals nicht von der Strasse gezogen, hätte sie sicher nicht überlebt. [...] Was wäre aus dem Mädchen, Richards späterer Frau, geworden, wenn der Bruder es nicht von der Strasse gezogen hätte? Zwischen einem Waisenjungen und einer Toten hätte es jedenfalls, soviel ist sicher, keine Hochzeit gegeben” (Erpenbeck, 2015, s. 25, 26).

Richard'ın daha önce Osarobo'yu evindeki piyanoyu çalması için davet etmesi üzerine, evine gelen Osarobo ile Almanya, Berlin Duvarı, II. Dünya Savaşı ve Hitler hakkında konuşmaya başlar. Böylelikle yazar tarihi gerçek bir diğer olay olan Berlin Duvarı'na da yer vermiş olur ve yine gerçek tarihi olaylardan kesitler sunar. Ancak Osarobo bunların hiçbirinden haberdar değildir. Richard, Almanya'nın geçmişinden utanarak olanları anlatır. Ama sonra başka bir ülkenin savaşından kaçan bir gence bunları anlattığı için pişman olur. Almanya'nın bir zamanlar ölüm fabrikasına dönüştüğünü anlatmaz. Zaten Avrupa'daki herkesin bunu bilmesinden kendi adına hicap duyar. Osarobo Almanya'nın güzel olduğunu dile getirdiğindeyse Richard, büyük bir öz eleştiri ile keşke olsaydı, ancak güzel asla Almanya için kullanılabilecek bir ifade değildir der:

“Weisst du, dass es in Berlin einmal eine Mauer gab, die den einen Teil der Stadt vom andern getrennt hat? I don't know. Einige Jahre nach dem Krieg wurde sie hier gebaut. Weißt du, dass es hier einmal Krieg gab? No. Einen Weltkrieg. No. Hast du den Namen Hitler schon einmal gehört? Who? Hitler, der den Krieg begonnen und all die jüdischen Menschen umgebracht hat? He killed people? Ja, er hat Menschen getötet- aber nur ein paar, sagt Richard schnell, denn schon tut es ihm leid, dass er sich beinahe dazu hätte hinreißen lassen, diesem Jungen, der gerade vor dem Schlachten in Libyen geflohen ist, vom Schlachten hier zu erzählen. Nein, Richard wird diesem Jungen nie davon erzählen, dass in Deutschland, gerade mal ein Lebensalter entfernt, das fabrikmäßige Ermorden von Menschen erfunden wurde. Er schämt sich dafür plötzlich so sehr, als sei das, was jeder hier in Europa weiß, sein ganz persönliches, niemandem auf der Welt zumutbares Geheimnis. [...] Deutschland ist beautiful. Schön wäre das. Schön ist gar kein Ausdruck dafür” (Erpenbeck, 2015, s. 149, 150).

Richard ve bir diğeri mülteci Rufu ile aralarında geçen diyalog içerisinde tekrar Berlin Duvarı'nın bahsi açılır. Rufu ile birlikte aracında giderken navigasyon aletinin ne olduğunu soran Rufu'ya, Berlin'in batısını çok iyi bilmediği için navigasyon yardımıyla yolunu bulduğunu söyler. Richard, daha önce Osarobo'ya anlattığı gibi yine geçmişe ve tarihi gerçekliğe uzanır. Rufu da bu konu hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir. Ancak konunun derinliğinin farkında olduğu için sadece bir kısmını anlatır. Bir zamanlar Almanya'nın otuz yıl boyunca bu duvarla ikiye bölündüğünü, Berlin'in batısı ve doğusu arasında geçişlerin yasak olduğunu ve hatta geçmeye kalkışan insanların öldürüldüğünü anlatır. Doğu bloğundakilerin Batı'da istenmediğini ifade eder:

“Wozu brauchst du das?, fragt Rufu und zeigt noch einmal auf das Navigationsgerät. Ich kenne mich im Westen nicht so gut aus, sagt Richard, dann fällt ihm wieder sein Gespräch mit Osarobo ein. [...] Weisst du, das zwischen dem Westen und dem Osten von Berlin, beinahe dreißig Jahre lang eine Mauer war? Nein, sagt Rufu. Richard kennt die Untiefen dieses Dialogs jetzt schon, deswegen sagt er nur: Es gab eine Grenze, und es war nicht erlaubt, vom Osten in den Westen Berlins zu gehen. Bei dem Versuch, über die Grenze zu kommen, wurden manchmal sogar welche erschossen. Ah, capisco, man wollte sie im Westen nicht haben. Nein, man wollte sie aus dem Osten nicht rauslassen. Okay” (Erpenbeck, 2015, s. 193).

Yazarla ilgili bilgilerin verildiği bölümde aktarıldığı üzere yazarın kendisi de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ikiye bölünen Almanya'da çeşitli zorluklar yaşamıştır. 1961 yılında Berlin Duvarı'nın inşa edilmesi ile birlikte yaklaşık 3 milyon insan ekonomik nedenlerden ötürü (Wirtschaftsflüchtlinge) Doğu Berlin'den Batı Berlin'e geçiş yapmak zorunda kalmıştır. Yazarın kendisi ile özdeşleştirebileceğimiz ana karakter Richard' da ikiye bölünen Almanya sürecini yaşamıştır (Wendland, 2016, s. 2). Dolayısıyla bu bulgular hem yazar odaklı hem de gerçek tarihi olaylar üzerinden değerlendirildiğinde, romanın hem kurmacayı hem de gerçekliği barındırdığını ortaya koymaktadır. Tıpkı Grass gibi Erpenbeck' de hem geçmişi hem de geleceği eserlerine ustaca yerleştirmiştir. Genel olarak toparlamak gerekirse; romandaki ana olayın merkezinde farklı ülkelerden Almanya'ya gelmiş olan mülteciler ve onların kaçış hikâyeleri ile Almanya da mülteci olarak bürokratik ve hukuki açıdan karşılaştıkları zorluklar yer almaktadır. Farklı bir ülkede yabancı olarak yaşamının zorlukları, yabancılaşma, ötekileşme, dil sorunu, istihdam ve çalışma koşulları gibi mültecilerin yaşadığı en genel sorunların arka planında ise ülkelerindeki ölüm ve zulümlerden kaçmak zorunda kalan yan figürlerin hikâyeleri aracılığıyla, savaş, kaçış ve sürgün gibi konuların üzerine gidilmektedir.

Evrensel bir çağrıyla ortaya koyan eser günümüz dünyasının bireyselliğe dönüşen toplumunda, bir başkası için duyulan kaygının, gösterilen çabanın ve sağduyunun azaldığına dikkatleri çekmektedir. Eser bir yandan yetkililerin hukuki ve bürokratik düzenlemelere yönelik sergiledikleri tutumlarına ve bu düzenlemeler sonucunda açığa çıkan sorunlara karşı eleştirilerini sıralarken; bir yandan da toplumdaki her bir bireyi ana karakter üzerinden zor durumda olan insanlar için harekete geçmeye, empati kurmaya ve duyarlı olmaya davet etmektedir. Nitekim her ne kadar bir toplumda yaşayan mültecinin sorunu ve yaşamını idame ettirebilmesi hükümetin sorumluluğundaysa, topluma uyumu ve kabulü ise mültecilerle yüz yüze gelen toplum bireylerinin sorumluluğundadır. Bu nedenle toplumsal empatinin ve farkındalığın artırılarak önyargıların azaltılması noktasında bu ve benzeri eserlerin katkısı yapılan incelemede açıkça kendini göstermiştir. Günümüz mültecilerin yaşamlarını oldukça etkileyen gerçek hukuki ve bürokratik düzenlemelere (Dublin II Sözleşmesi) ve Almanya'nın geçmiş tarihinden kesitlere değinen eser, gerçeklikle bağlantısını direkt olarak yansıtmıştır. Kurmaca dünyanın gerçekliğiyle gerçek dünyanın gerçekliği arasında önemli kesişim kavşakları yaratan yazar, bu şekilde gerçek dünyadaki mülteci sorunuyla ilgili olarak yapılması gerekenleri ve eksiklikleri de ortaya koymuştur. Yazara göre, herşeyden önce mülteci yasalarıyla ilgili yeni revizyonların yapılarak bu insanların düzgün ve insani yaşam koşullarına kavuşması sağlanmalıdır. Eserde yansıtıldığı gibi, bir durum karşısında toplum içerisinde iyiye ve kötüye dair iki farklı fikir sahibi olan ve duruş sergileyen insanları görmek mümkündür. Burada önemli olan, toplumun hangisini tercih ettiğidir. İnsanoğlu, eserin ana karakteri Richard örneğinde olduğu gibi insanlığın her daim canlı kalması ve yeşermesi için iyi olan düşünceye ve eyleme hizmet etme noktasında asla tereddüt etmemelidir.

3.4. Peter Härtling

3.4.1. Peter Härtling'in Yaşam Öyküsü

Peter Härtling 13 Kasım 1933 tarihinde Chemnitz'de dünyaya gelir. Çocukluğu avukat olan babasının hukuk bürosu işlettiği Chemnitz'de geçer. 1941 yılında Nazilerden uzaklaşmak amacıyla Olmütz/Mahren'a taşınırlar. 1945'te ise Rus ordularının akınına tanıklık edecekleri Aşağı Avusturya'da bulunan Zwettl'a kaçarlar. Annesi, kız kardeşi, büyükannesi ve teyzesi ile birlikte gerçekleştirdikleri bir sonraki kaçışları Viyana'ya

doğru olur. Birçok ara durağın ardından ise Batı'ya yönelirler. 1945 yılının Haziran ayında Rus esir kampında esir tutulan babasını kaybeder. 1946 yılının başlarında Nürtingen'e gelirler. Härtling, dokuz aylık bir aradan sonra tekrar lise öğrenimine başlar. Aynı yılın Kasım ayında annesinin intiharı sonucunda, henüz 13 yaşındayken hem annesiz hem babasız kalır. 1948 yılında Naziler tarafından aranan ve aynı zamanda Härtling'in akıl hocam dediği komünist ressam Fritz Ruoff ile tanışır. 1951 kışında öğretmenleriyle anlaşamadığından liseyi terk eder. Kısa bir süre bir fabrikanın muhasebe departmanında çalışır. Aynı yılın baharında HAP Grieshaber tarafından kurulan Bernstein Okulu'na gitmeye başlar. 1952 ve -54 yılları arasında Nürtinger gazetesinin yazı işlerine gönüllü olarak katılır. 1953 yılında *Poeme und Songs* adlı ilk şiir kitabını yazar ve başka yazarlarla da tanışmaya başlar. 1954 ve -55 yıllarında Heidenheimer gazetesinde redaktör olarak görev yapar. 1956'da ilk defa serbest bir yazar olarak çalışmaya başlar. 1956 ve -62 yılları arasında önce Stuttgart, sonra Köln'de olmak üzere Alman (Deutschen) gazetesinde kültür ve sanat bölümünün redaktörlüğünü yapar. 1959 yılında psikolog Mechthild Maier ile evlenir ve bu evliliğinden dört çocuk sahibi olur. 1962'de Der Monat adlı derginin redaktörü iken; 64'ten itibaren aynı derginin editörü olur. Ayrıca 1964'te yayınlanan *Niembsch* adlı eseriyle Literaturpreis des Verbandes der Kritiker adlı eleştirmenlik ödülünü alır. Yine aynı yıl Grup-47'nin Berlin'deki buluşmasına katılarak okumalar yapar. 1965 yılının bahar ve yaz aylarında Alman Sosyal Demokrat Partisi adına çalışmaya başlar. Alman yazarların bulunduğu seçim ofisinde seçim sloganları üzerine düşünerek politikacıların konuşma metinlerini yazar. 1965 yılında yine aynı eseriyle Förderpreis Literatur des Landes Niedersachsen adlı edebiyat teşvik ödülünün sahibi olur ve bir yıl sonra Alman Endüstrileri Federal Derneği'nin kültürel çevresi tarafından onurlandırılır. 1967'nin başlarında S. Fischer yayınevinin baş editörü, bir yıl sonra ise idari sözcüsü olur. *Das Familienfest* adlı eseriyle, 1970 yılında Schubart-Preis der Stadt Aalen adlı ödülü almaya hak kazanır. 1971'de Berlin'de *Gilles* ile Gerhart-Hauptmann-Preis der Freien Volksbühne adlı ödülü kucaklar. 1973/74 yıllarında S. Fischer yayınevinin yönetiminden çekilir. 1976'da *Oma* adlı eseriyle Deutscher Jugendbuchpreis ile iki yıl sonra Wilhelmine-Lübke-Preis des Kuratoriums Deutsche Altershilfe adlı ödülleri alır. 1979 ve -80 arası Frankfurt'ta yapılacak olan uçuş pistinin inşasına karşı gösterilen direnişe katılır. 1980'de *Ben liebt Anna* ve *Sofie macht Geschichten* adlı eserleri adına Zürcher

Kinderbuchpreis “La vache qui lit” adlı çocuk kitabı ödülünü alır. 1982’de çevrenin ve doğanın korunması konusundaki tavrı ile Naturschutzpreis der Kreisgruppe Groß-Gerau des Bundes für Umwelt und Naturschutz adlı ödülü alır. 1983 ve -84 yıllarında Frankfurt am Main Üniversitesi’nde şiir sanatı alanında, misafir öğretim görevlisi olarak görev yapar. 1985’te Manevi ve Kültürel Çalışmaları Destekleme Vakfı tarafından ödüllendirilir. 1986’dan itibaren düzenli olarak Schubert ve şarkı metinleri üzerine konferans ve seminerler verir. 1987’de Bad Homburg şehrinde Herman-Sinsheimer ve Hölderlin ödüllerinin; 1992’de de Lion-Feuchtwanger ödülünün sahibi olur. 1994 yılının baharında Salzburg’daki Mozart Müzik ve Tasarım Lisesi’nde misafir öğretim görevlisi olarak bulunur. 1994/95 yıllarında Karlsruhe Müzik Yüksekokulu’nda çeşitli konferanslar verir. Aynı yıl içerisinde Baden-Württemberg eyaleti tarafından Profesör unvanı bahşedilir. 1977’de Bergen-Enkheim ve 1995’te ise Mainz şehirlerinin yazarı olarak seçilir. 1995 yılında büyük liyakat nişanıyla onurlandırılır. Ayrıca Schleswig, Wuppertal, Gaildorf, Langenfeld/Rhld., Friedrichsdorf, Riedstadt ve Düsseldorf gibi çeşitli okullara Peter Härtling’in adı verilir. 1996’da Hessen eyaleti tarafından Wilhelm-Leuschner ve Alman Edebiyat Konferansı aracılığıyla Karl-Preusker madalyonları ile onurlandırılır. 1997’de Lindenhof tiyatrosunda *Melchinger Winterreise* adlı tiyatro oyunu ilk kez sahnelenir ve aynı yıl Voerder Jugendpreis adlı ödülü de alır. 1998’de Hölderlin Derneği’nin başkanlık seçimlerine katılır. 2000 yılında Eichendorff-Preis adlı ödülü alır. 2001’de Gießen Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilir ve Dresden Üniversitesi’nde ise, yine şiir sanatı alanında eğitim verir. Aynı yıl içerisinde çocuk edebiyatına kazandırdığı eserlerinden ötürü Sonderpreis des Jugendbuchpreises adlı ödülü kazanır. Bundan iki yıl sonra ise sadece çocuk ve gençlik edebiyatı değil; bütün alanlardaki edebi çalışmaları adına Deutscher Bücherpreis adlı ödülü kazanır. 2013’te Mörfelden-Walldorf şehrinin, 2004’te ise Nürtingen şehrinin fahri hemşehri unvanı verilir. 1998 yılından 2006 yılına kadar geçen süre boyunca Hölderlin Derneği’nin başkanlığını yürütür. 2006 yılında Rheinland-Pfalz eyalet merkezi tarafından politik kültür açısından Gerty-Spies edebiyat ödülü verilir. 2007’de Bavyera bakanı tarafından CORINE onursal ödülünü alır. 2008’de Prag’da Lenka Reinerová bursunu kazanır. 2010’da Kulturpreis des Kreises Groß-Gerau adlı kültür ödülü verilir. 2011’de GroßerPreis der Akademie für Kinder- und Jugendliteratur, 2012’de Jacob-Grimm-Preis Deutsche Sprache, 2014’te Hessischer Kulturpreis, 2015’te ise Elisabeth-

Langgässer Preis adlı ödüllerin sahibi olur. Bunların yanı sıra; Mainz'da Edebiyat ve Bilim Akademisi; Berlin ve Brandenburg'da Sanat Akademisi; Darmstadt'ta Alman Dili ve Edebiyatı Akademisi üyesi ve Frankfurt am Main'da ise Robert-Schumann Derneği'nin onursal üyesi olan Peter Härtling, 10 Temmuz 2017 yılında Rüsselsheim'da hayatını kaybeder (Siblewski, 2000, s. 689-693; "Lebensdaten von Peter", (t.y.)).

3.4.2. Peter Härtling'in Edebi Yönü

Çağdaş Alman edebiyatının önemli yazarları arasından yer alan ve edebi açıdan oldukça verimli bir yaşam süren Peter Härtling, 84 yıllık ömrüne çeşitli şiirler, anlatılar, romanlar, çocuk ve gençlik kitapları ve makalelerden oluşan 60'ın üstünde edebi eser sığdırmıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında kaleme aldığı eserlerle çocuklar ve gençler tarafından; Hölderlin, Schubert, Schumann ve Fanny Hensel üzerine yazdığı sanatsal romanlar ile de yetişkinler tarafından oldukça sevilen bir yazar olmuştur (Timm, 2015). Härtling eserlerinde, hem tek bir bireyin, hem de bütün insanlığın ortak paydasında çağının önemli problemlerine yer vermektedir (Wiedermanová, 2011, s. 9). Sahip olduğu zengin anlatım tarzı ile her daim yaşamın içindeki gerçekliği yansıtan eserleri, çocuklar için oldukça eğitici bir niteliğe sahiptir (Charvátová, 2017, s. 7).

Henüz 13 yaşında iken hem annesiz hem babasız kalan Härtling, çocuk yaşta yalnız kalmayı öğrenir. Babasını Rus esir kampında kaybetmesi üzerine bir de annesinin intihar etmesi, onda büyük bir travma yaratır. Härtling annesinin henüz çocuk yaşta olan kendisini ve kardeşini neden terk ettiğini sürekli sorgular. Ancak olgunlaştıkça çaresizlik ve umutsuzluk sınırında kalan ve hiçbir şeyin kendilerine yardım edemeyeceğini düşünen insanların yaşam ve ölüm arasında kaldığı o psikolojik durumu anlamaya başlar. Okuduğu kitaplar yaşadığı olumsuz koşullar altında yaşama ve geleceğe karşı umutlu olmasını sağlayarak onu yazmaya teşvik eder (Härtling, 1998). Härtling için edebiyat, göğüslemek zorunda kaldığı kayıplar, yalnızlık ve yurtsuzluk karşısında bir sığınak olur. İlk şiirini henüz 14 yaşındayken kaleme alır ve 20 yaşında ilk şiir kitabını yayınlar. Eserlerinde öne çıkan ve tekrarlanan konular arasında; yol, yolculuk, uzaklık, dönüşüm, fanilik, sürgün, kayboluş konularına ek olarak gezgin karakteri de yer alır. Anı edebiyatı (Erinnerungsliteratur) kapsamında değerlendirilen *Zwettl- Nachprüfung einer Erinnerung, Nachgetragene Liebe, Der Wanderer* ve *Herzwand* adlı eserleriyle kayıp zamanın izini süren yazar, henüz 13 yaşındayken

kendisinin de yaşamak zorunda kaldığı birçok acı gerçeğin ve hikâyenin karşılığında yeni hikâyeler yazarak, toplumsal olarak yaşanan acı travmalardan öncelikle kendisini azat etmeyi amaçlar (Scheidgen, (t.y.)). *Niemsch, Hölderlin, Waiblingers Augen* ve *Hoffmann oder Die vielfältige Liebe* adlı dört eserinde ana karakterlerin, kendi çağlarına ayak direten bir yaşama sahip olmaları, toplumsal açıdan kabul görme noktasında yaşadıkları sıkıntı, romantik döneme ait olmaları gibi bazı ortak noktalar dikkat çekmektedir (Wiedermanová, 2011, s. 6). Yazarın ünlü Alman yazar Johann Christian Friedrich Hölderlin üzerine kaleme aldığı *Hölderlin. Ein Roman* adlı eseri, hem Hölderlin'in yaşamı üzerine biyografik öğeler içerir hem de Härtling'in kendi yaşamı üzerine otobiyografik öğeler içerir. Härtling bu eserinde kendi yaşamını Hölderlin'in yaşamı ile karşılaştırır. Härtling her ne kadar başlangıçta bu eserin bir roman ya da yazarın yaşamı üzerine yazılmış bilimsel bir çalışma olduğu noktasında ikileme kalsa da; eser daha sonraları roman türüyle bağdaştırılır. Bu ikilem yazarı gerçeklik ve kurmacanın ne olduğu sorusuna yönlendirir. Yazar burada kurmaca ve gerçekliği iç içe katarak kaleme alır (Charvátová, 2017, s. 25-26). Härtling'in Hölderlin, Schubert, Schumann ve Hoffmann üzerine yazdığı eserlerinde, bu karakterler ile kendisi arasında huzursuzluk, içsel ve dışsal dinginliğe ulaşma çabaları gibi ortak özelliklere rastlamak mümkün. 20. yüzyılın önde gelen konuları arasında yer alan yolculuk ve yabancılik motifleri, Härtling'in eserlerinde de sıklıkla kullandığı temalar arasında yer alır (Riva, 2004, s. 3). Yazar ünlü bestecileri ve yazarları anlattığı eserlerinde kurmaca ve gerçekliği o denli iç içe geçirmiştir ki, okuyucunun hangisinin gerçek hangisinin kurmaca olduğunu anlaması pek mümkün değildir (Charvátová, 2017, s. 7). 1964 yılında yayımlanan *Niemsch oder der Stillstand* adlı eseri yazarın ilk defa büyük bir okur kitlesine ulaşmasına ve ödül kazanmasına olanak sağlamıştır. (Wiedermanová, 2011, s. 10). Härtling *Niemsch oder der Stillstand* adlı eseriyle romantik dönem yazarlarından Nikolaus Franz Niemsch Edler von Strehlenau, *Hölderlin* ile Johann Christian Friederich Hölderlin, *Waiblingers Augen* ile Wilhelm Friedrich Waiblinger, *Hoffmann oder Die vielfältige Liebe* ile ise Ernest Theodor Amadeus Hoffmann adlı yazarların yaşamlarını kurgu ve gerçeklik sentezinde anlatır. Yazar sanatı ve bilimi uyumlu bir bağ içerisinde okuyucularına sunar ve tarihi edebiyatın koşullarını yerine getirir. Söz konusu eserlerde yazarların düşüncelerinden, özelliklerinden ya da yüceliğinden bahsetmez. Karakterlerini bireysel olarak psikolojik gözlemlere tabi tutar.

Eserlerindeki karakterler yazarın tarihi bilinci ele alınarak yorumlanabilir. Yazarlar üzerine yazdığı bu romanlarda yaşam ve kader, insan varlığının gerçek formları olarak aktarılır. Empati, duygu ve içe bakış onun tasvirlerinde kullandığı başlıca araçlardır. Romanlarında betimlediği gerçekliğin güçlü bir şekilde duygusallaştırılması, yazarın anlatım tekniğinin ve yapısının karakteristik bir özelliğidir. Buradaki ana karakterlerin romantik, sanatçı ve hasta olmaları gibi bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Ancak her biri yaşamında gerçekleştirmek istedikleri bireysel fikirlere sahiptir: Niembsch durma noktasına ulaşmaya çabalarken, Hölderlin yaşamdaki özgürlüğü ve huzuru arar. Waiblinger edebiyatın ve yaşamın bir olduğu bir yaşam özlemindeyken, Hoffmann ulaşılmaz bir kız özlemiyle yanıp tutuşur (Kalisz, 2000, s. 7-8, 11-12; Wiedermanová, 2011, s. 42, 56). Härtling kahramanlarını toplumdan izole edilmiş bireyler olarak değil; aksine onları toplumun bir parçası olarak bilindik açılardan tasvir eder. Anlatıcının öznel bakış açısı ile okuyucunun yorumunu yönlendirir. Yazar sürekli bir olay akışı içerisinde devam etmektense, ileriye ve geriye dönük kesitlerle belirli bir olayı anlatır (Kalisz, 2000, s. 14-16). Härtling bu üç eserinde hem tarihi karakterlere yakınlaşır onların yaşamlarının izini sürer hem de onların sanatsal ruhlarını araştırıp varlıklarını günümüz gerçekliğiyle anlamlandırır. Bu dört romanı da yıllar süren deneyimlerinin, çalışmalarının ve araştırmalarının ürünüdür (Kalisz, 2000, s. 17). Yazar tarihi kişilikleri bütün zayıf ve güçlü yönleriyle birlikte yansıtır. Önemli tarihi kişilikleri sıradan bir insan olarak tasvir eder. Yazar kurmaca tarih ve gerçekliğin sınırları arasında hareket eder. Okuyucularını kendi görüşünü kabul etmeye zorlamaz, onları kendi yollarını arama noktasında güdüler. Eserlerde yansıtılan duygu, düşünce ve tasarımların çeşitliliği okuyucu için kendi araştırmasının çıkış noktası olur. Oldukça açık bir yazım anlayışına sahip olan yazar için okuyucular, kişisel kimlik arayışında ona eşlik eden partnerlerdir. Tasvir edilen karakterin öz gelişimi, hem geçmişe hem de günümüze karşı ilgiyi teşvik eder. Böylelikle okuyucuyla birlikte yazar, tarihi yeniden tasarlar (Kalisz, 2000, s. 52).

İkinci Dünya Savaşı döneminde ailesiyle oradan oraya sürüklenen yazar, daha sonraları bir evi ve yerleşik hayatı olmasına rağmen, içindeki o yabancılik duygusundan ve o mülteci çocuktan hiç kurtulamaz. Bu duygu eserlerine de yansır. Genelde eserlerinde yaralı, yardıma muhtaç ve fakir insanlardan bahseder. Çocuk kitaplarında çocuklara gerçek bir yaşam sunar. Çocuklara yaşamın bir parçası olan ölüm, aşk, acı ve nefret gibi

konuların da aktarılabileceğine inanır. Eserlerinde pozitif bir insan imgesi göze çarpar ve eserleri umutsuz bir sonla bitmeden açık uçlu bir şekilde kalır. Çocuklar genellikle onları anlayan ve onlara yardımcı olan yetişkinlerle karşılaşır. Çünkü, Härtling de yaşadığı zorlu yaşam koşullarına rağmen, ona bakan büyükannesi ve teyzesi, papaz Martin Lörcher, ressam Fritz Ruoff ve eşi gibi yaşamına iyi dokunuşlar yapan yetişkinler ile karşılaşmıştır (Schmidt, 2011).

Krücke ve **Reise gegen den Wind** adlı eserlerinde işlenen kaçış temasına ek olarak, çalışma içerisinde ayrıntılı bir şekilde irdelenecek olan **Djadi**, **Flüchtlingsjunge** adlı eserinde de sürgünün tasviri, yurtsuzluk ve Suriyeli bir çocuğun Alman toplumu içerisindeki entegrasyon sorunları aktarılır (“Universitätsbibliothek Johann Christian”, (t.y.)).

Yazarın bazı eserlerinin temaları kısaca şu şekildedir: **Eine Frau** adlı eseriyle, orta sınıftan gelen bir kadının özgürleşme denemelerini aktaran yazar, aynı zamanda Almanya'nın 20. yüzyılın ilk yarısındaki tarihini de yansıtır. Ana karakter olarak karşımıza çıkan Katharina Wüllner adındaki kadın, oğlunu ve kocasını savaşta kaybeder ve memleketinden sürülür. **Hubert oder Die Rückkehr nach Casablanca** adlı eseri ile, 1923 yılında doğan ve umutsuzca geçmişinden kurtulmak için uğraşan ve yeni bir kimlik edinmeye çalışan bir Almanın hikâyesini okuyucularıyla paylaşır. **Felix Guttman** adlı romanıyla ise, Yahudi bir avukatın savaş öncesinde Filistin'e kaçması ve savaşın bitimiyle tekrar Almanya'ya gelişi ile biçimlenen yaşam öyküsünü anlatır. **Jerschel singt** ve **Janek. Porträt einer Erinnerung** adlı eserleri, birbirinin devamı olan iki eser olarak değerlendirilebilir. Her ikisi de bir şarkıcının hikâyesi üzerine eğilir. **Jerschel singt** adlı eserde Yahudi bir sanatçının çocukluğundan gençliğe doğru akıp giden yaşamının ve kariyerinin İkinci Dünya Savaşı ve çıkartılan Yahudi yasaları sebebiyle nasıl etkilendiği anlatılır. Ailesi ile birlikte başka bir şehre nakledilen Jerschel'in kaderi, Nasyonal Sosyalistler tarafından belirlenir. Diğer hikâyenin kahramanı olan Janek'in hikâyesi ise daha da karmaşıktır. Härtling'in kendisi gibi Janek de annesini kaybettikten sonra yaşadığı dönemin olumsuz koşulları altında oldukça acı çeken bir ana karakterdir. Janek bir süre yetimhanede kaldıktan sonra büyükannesi tarafından alınır. Yaşamı hiç hatırlamadığı babasının arayışı içerisinde geçer. Babasının kökeni onun yaşam ve ölüm arasındaki neticenin cevabı olur. Zira, babasının bir Yahudi olabilme ihtimali üzerinde oldukça büyük bir tereddüt vardır (Hernik-Mlodzianowska,

2008: 83). *Nachprüfung einer Erinnerung* alt başlıklı *Zwettl* adlı eserinde ise, yine geçmişin gölgesini takip eden yazar, bizzat işgaline tanık olduğu Aşağı Avusturya bölgesinden kaçmak zorunda kalan ailesinin izini sürer. *Nachgetragene Liebe* adlı eseri de yine ailesi ile bağlantılı bir yapıttır. Burada babasının bir aşkını mercek altına alarak, babasıyla hesaplaşmaya girer. *Bozena* adlı noveliyle de, 1940'lı yıllarda yer alan yarım kalan bir aşk hikâyesini kaleme alır. Olmütz'de Alman bir avukatın yanında çalışan bir sekreterin hastalanması üzerine yerine kısa süreli olarak bakan Bozena Koska, avukata âşık olur ve ömrü boyunca onu sevmeye devam eder. Ancak sevdiği adam İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonara ölür. Bozena, savaşın bitiminden sonra 50'li ve 60'lı yıllarda Çeklere yardım eden bir Alman'ın yanında çalıştığı için cezalandırılır. *Große, kleine Schwester* adlı eseriyle ailesinin yaşadıklarını ve anılarını anlatmaya devam eder. Burada Brünn'de yaşayan Alman bir aileden söz eder. Böhmer ailesini anlatan hikâye daha çok iki kız kardeş Lea ve Ruth'un yaşadıkları üzerine odaklanır. Bu iki kardeşin kaderine arka planda yine 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan önemli olaylar eşlik eder. *Herzward* adlı eseriyle annesinin intiharı ve kariyerinin başlangıcını yâd eder. Gençliğini ve çocukluğunu kaleme aldığı *Leben lernen. Erinnerungen* adlı eserden iki yıl sonra yayımlanan *Die Lebenslinie. Eine Erfahrung* adlı eserde yazar, iki kez geçirdiği kalp krizi ve bir kez yaşadığı beyin kanaması sonucu ölüm karşısında duyduğu kişisel korkusunu ve ailesinin trajik sonunu okuyucularıyla paylaşır (Wiedermanová, 2011, s. 11-13). Härtling'in 2011 yılında yayımlanan *Liebste Fenchel!* adlı eseri ise, besteci Fanny Hensel-Mendelssohn'un yaşamı üzerine kaleme alınan biyografik bir romandır. Roman da sıklıkla bahsedilen erkek kardeşi Felix Mendelssohn-Bartholdy tarafından "Fenchel" olarak adlandırılan Fanny, başarıya giden yoldan asla vazgeçmeyen güçlü bir kadındır. Her şeyden önce iki kardeş arasındaki en güçlü bağ müziktir. Bu anlamda birbirlerinden çok şey öğrenen iki kardeş sürekli müzik üzerine fikir alışverişinde bulunurlar. Yazar burada okuyucuyu, iyi araştırılmış kaynakların temelinde Fanny'nin hayatının sadık bir arkadaşı olarak yönlendirir ve okuyucu Fanny'nin ailesinin bir parçası olur. Yazar Fanny'ye ilişkin herhangi bir resim paylaşmaz; sadece Mendelssohn ailesinin mektuplarını ustalıkla esere dâhil eder. Böylelikle okuyucu herhangi bir somut resim olmaksızın tamamen hayal gücü ile Fanny'yi bir anne ve besteci olarak düşler. Fanny'in duygu ve düşünceleri aktararak okuyucunun ana karakter ile kendisini özdeşleştirmesi sağlanır. Fanny'nin ailesinin

ölümü okuyucuları da oldukça etkiler. Fanny yaşamaya dair bütün tesellisini müzikte bulur ve duygularını müzik ile aktarır. Yazar sanatçının eserlerini öyle kesin bir dille aktarır ki, yaratım sürecinde Fanny'nin yanındaymış izlenimini verir. Yazarın bu eseri rahatlıkla okunabilecek bir eser olmadığından çocuk ya da gençlik kitaplarına dâhil edilemez. Ancak oldukça gerçekçi bir eser olduğundan gençler de bu eseri okuyabilir (Schmidt, 2011). Yazarın ölümünden kısa bir süre sonra yayımlanan son romanı **Der Gedankenspieler**, yaşlılığın uygunsuz beklentileri ve fiziksel sınırlılıklarını yansıtmaktadır. Eserin ana karakteri 83 yaşındaki Johannes Wenger, fiziksel ve ruhsal olarak aktif bir gezginken, güçsüz ve bakıma muhtaç bir konuma düşer. Kendisinin esiri olan Wenger, tekerlekli sandalyeye, oksijen tüpüne, maskeye, hasta bakıcılara ve yatağa mahkûm olur. Bütün yaşamını inşaat ustası, mimar ve gazeteci olarak geçiren ve yalnız yaşayan adam olarak nam salan Wenger'in yaşamı, büyük ölçüde değişime uğrar. Tıbbi açıdan ona destek veren genç Doktor Mailänder ile arkadaş olur. Wenger çelişkili, söz dinlemeyen duyguları ve saklaması zor olan gizli bir haz ile doktora ve ailesine yakınlaşmaya başlar ve hatta paskalya tatilini onlarla geçirir. İki kez kalp krizi geçiren, iki stent takılan, inme inen ve diyabet hastalığına sahip olan Wenger, öfkeli, alaycı ve inatçı bir şekilde kadere karşı koyar. İnsanın ölmeden önce yaşayan insan topluluğundan ayrı durmasının çok kötü olduğunu vurgular. Duyarlılık ve karşısındakinin duygularını hissetme konusunda büyük bir ustalığa sahip olan ve ana karakter Wenger gibi ömrünün son demlerinde diyabet, diyaliz ve tekerlekli sandalye ile tanışan yazar, J.Wenger'in acılarını ve duygularını oldukça başarılı bir şekilde yansıtır ("Letzte Wahlverwandschaften", 2018). Härtling, **Mit Clara sind wir sechs** adlı çocuk kitabında üç çocuklu bir ailenin hikâyesini bizlerle paylaşır. Scheurer ailesinin Philipp, Paul ve Therese adında üç çocuğu vardır. Anne Lene, hamile olduğunu ve evdeki düzenin değişmesi gerektiğini çocuklarına açıklar. Philipp bu durumdan hiç memnun kalmasa da, Paul ile aynı odayı paylaşmak zorunda kalır. Lene başlangıçta bu çocuğu hiç istemez ve eşiyle sürekli tartışır. Babanın işi gereği hep yollarda olması gerekir. Doğumdan birkaç hafta önce Lene, hasta olduğunu ve çocuğun hayatının tehlikede olabileceğini öğrenir. Doğumdan hemen sonra Clara adındaki bebeğin kanının değişmesi ve birkaç hafta kuvözde kalması gerekir. Uzun bir tedavi sürecinin ardından evine gelen Clara'nın tek gözünün görmemesi dışında başka bir engeli kalmamıştır. Yazar bu eserinde aile olabilmek için verilen çaba üzerinde durur ("Peter Härtling „Mit

Clara”, (t.y.)). Hartling’in modern gerçekçi ocuk romanlarından bir diğeri olan *Oma*, yine yazarın yaşamıyla ilintisi olan bir eserdir (Hernik-Mlodzianowska, 2008, s. 266). 15 bölümden oluşan ve her bölümün kendine özgü bir alt başlığı olan bu eser, hastalık, ölüm, aile bireylerinin kaybı ve kuşak atışması gibi her dönemde herkesin yaşayabileceği sorunlar ve etkileri üzerine vurgu yapan bir çalışmadır. 6 yaşındayken ailesini bir araba kazasında kaybeden Kalle adlı kuk ocuk, 67 yaşındaki büyükannesinin yanına gider. Bu eserde çok kuk yaşta ebeveynini kaybetmenin zorlukları yansıtılır (Neubauer, 2007, s. 12-22). Buradaki ana karakter gibi Hartling’in kendisi de anne ve babasını kaybettikten sonra büyükannesi ve teyzesi ile birlikte yaşamaya başlar. Bu nedenle çalışmanın otobiyografik bir yönü olduğu da söylenebilir. Hartling’in anılarını dile getirdiği *Leben, lernen Erinnerungen* adlı eserinde yazar, tamamen kendi yaşadığı olayları Ben-Anlatıcı aracılığıyla aktarır. Eserin ikinci bölümünde çocukluk döneminde savaştan ötürü Brnn ve Olmütz’e ve ardından Batı Almanya işgal bölgesine yaptığı zorunlu gten, ailesinden, arkadaşlarından, ilk aşkından, ilk ideolojik eğilimlerinden de bahseder. (Charvtov, 2017, s. 10). nc blmde hikyesine Nürtingen Őhrinde devam eden yazar, savaş sonrası dönemde annesi, kardeşi, büyük annesi ve teyzesinden bahseder. (Charvtov, 2017, s. 13). *Der Wanderer* adlı eserinin başlığında yer alan gezgin figürü, yazarın kendisini ifade ettiği bir ana karakter olarak kabul edilebilir. Yazarın Nazi döneminde ailesi ile birlikte Olmütz, Zwettl, Viyana ve son olarak Nürtingen’e doğru kaçışı, bu karakterin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Bütün bir halkın yabancılaştırıldığını ifade ettiği eserinde, ayrıca günlük yaşantının nasıl yabancılık duygusu ile kaplandığını da dile getirir. Mecburiyetten ötürü isteksizce yola koyulmanın beraberinde getirdiği korkuya ve hiç tanımadığı bir ortamda bulunmanın açığa çıkardığı yabancılık duygusuna, henüz ocuk yaşta bu duyguyu deneyimleyen Hartling’in eserlerinde rastlamak mümkün (Riva, 2004, s. 12-15). *Benn liebt Anna (Benjamin Anna’yı seviyor)* adlı eserinin ana karakteri henüz on yaşındaki Anna, ailesiyle birlikte Polonya’dan Almanya’ya taşınır. Eser’in diğeri ana karakteri olan Benjamin ile aynı sınıfı paylaşmaya başlar. İlk başta Benjamin olmak üzere sınıftaki arkadaşları, Anna’ya karşı oldukça tepkili davranırlar. Anna, Polonyalı olduğu ve kesinlikle bir Alman olmadığına inanan arkadaşları tarafından dışlanır ve tekileştirilir. Duruma el koyan sınıf ğretmeni Bay Seibmann, ğrencileri Anna’nın yaşamak zorunda kaldığı yabancılaşma sorunu üzerine empati

kurmaya davet eder. Herkesin bir gün evini, çevresini, okulunu ve yaşadığı ülkeyi terk etmek zorunda kalarak yabancılaşma sorunuyla karşılaşabileceğini dile getirir. Benjamin ve Anna kötü bir başlangıç yapmalarına rağmen, gittikçe birbirlerine yakınlaşmaya başlarlar. Hatta Benjamin Anna'ya âşık olur. Anna da ona karşı boş değildir. Anna'nın evine davet edilen Benjamin, oraya vardığında Anna'nın annesi, babası ve altı kardeşiyle birlikte altı aydır bir barakada yaşadıklarını ve babasının henüz bir işi olmadığını öğrenir. Gördükleri karşısında oldukça üzülen Benjamin, durumu annesiyle paylaşır, ancak annesinin yeterince ilgilenmemesi onu hayal kırıklığına uğratar. Benjamin, Polonya'dan geldiği için ailesiyle birlikte birçok zorluğun üstesinden gelmeye çalışan Anna'nın yaşadıklarını haksızlık olarak değerlendirir. Benjamin'in babası, Anna'nın babasına iş bulma konusunda yardımcı olmaya çalışır. Anna'nın ailesiyle aynı durumda olan birçok insan dışlanmaktan ve beklemekten ötürü iyice yıpranır. Bekleyenler arasında yer alan ve daha önce Polonya'da bir maden fabrikasında çalışmış olan Anna'nın babası Bay Mitschek, başka bir bölgedeki kömür ocağına başvurur ve kabul edilir. Ailesine de bir lojman tesis edilir. Bu nedenle Anna ve ailesi tekrar taşınmak zorunda kalır. Bu durum Benjamin'i oldukça üzer (Härtling, 2016, s. 19-22, 44-48, 106). Çocukluğunda İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ailesi ile birlikte birçok şehir değiştirmek zorunda kalan yazar, bu koşullardaki insanların toplum içerisinde yaşadığı yabancılaşma, ötekileştirme, barınma, iş ve dil sorunlarına çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında kaleme aldığı eserlerinde yer vererek empati duygusunu temelden inşa etmeye çalışır.

70'li yılların ortasından itibaren kendisini edebiyata adayarak serbest bir yazar olarak çalışmalarını sürdüren (Charvátová, 2017, s. 4) Härtling, *Nachgetragene Liebe* adlı eserinde savaş döneminde sığındığı Olmütz'deki ikametine otobiyografik açıdan yaklaşır. Bu eserinde terk etmek zorunda kaldığı doğduğu şehre dair anılarına yer verir. Mähren, Olmütz ve Brün gibi şehirlerin onun çocukluğu üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bunlar düşüncelerinin etkilenmesini, fikirlerinin oluşumunu ve anıların incelenmesini gerçekleştiren şehirlerdir (Charvátová, 2017, s. 4,5).

Yazar *Reise gegen den Wind* adlı çocuk romanında tıpkı kendisinin de teyzesi ile birlikte savaştan kısa bir süre sonra gerçekleştirdiği gibi bir seyahatin hikâyesini anlatır. Verdiği bir röportajda bu hikâyenin konusunun otobiyografik bir kökeni olduğunu kendisi de dile getirir. Henüz 12 yaşındayken Çekya'da elinde iki valizle birlikte

yürüyerek 18 kilometrelik yolu kat etmek zorunda kalır. Härtling ve teyzesi o kadar yol yürüdükten sonra sonunda istedikleri yere varırlar. Ancak orada hiçbir tren seferi olmadığını öğrenirler:

“Wir [...] mussten dann zu Fuss von einem Bahnhof in der Tschechoslowakei bis nach Laa an der Thaya gehen. Und zwar- das ist mir die unvergessliche Qual- jeder mir zwei riesigen Koffern in der Hand. 18 Kilometer! Ich war damals zwölf. Mit zwei Koffern durchs Grenzgebiet. Da waren Russen, da war tschechische Miliz, es war alles ein großes Durcheinander. Wir schafften es- allerdings mit den letzten Kräften. Wir kamen in Laa an der Thaya an, um dort zu erfahren, das keine Züge fahren” (Hernik-Mlodzianowska, 2008, s. 266).

Oldukça büyük bir yıkıma sebep olan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından annesi ve babası olmadan hayatta kalmayı başaran yazar için geride bıraktığı anıları ve yaşantıları, yazın hayatının asli unsurlarını oluşturur. Yazar, “anıları, muhafızlarının kasıtlı ya da kazara unuttuğu hücrelerin bulunduğu bir hapishaneye benzetir. Bu hapishanede unutilan ve bastırılan yaşantılar, çoğu zaman beklenmedik bir şekilde istenilenden daha güçlü ve daha acı bir şekilde harekete geçer” (Härtling, 1984, s. 13) diyerek yaşadıklarının eserleri üzerindeki yansımaları belirtmiş olur. Yazarın gerek lirik eserlerinin gerekse de nesirlerinin oluşmasında anıların büyük bir katkısı vardır. Bu nedenle Härtling'in eserlerinin incelenmesinde anıların incelenmesi ve otobiyografik arka planın araştırılması oldukça önemlidir. Zaten yazar eserlerinin başlığı olarak “Anı” (Erinnerung) sözcüğünü “Prinzip Erinnerung”, “Porträt einer Erinnerung”, “Nachprüfung einer Erinnerung”, “Erinnerungen” şeklinde sıklıkla ifade ederek bu ilişkiye daha en baştan dikkatleri çekmektedir (Hernik-Mlodzianowska, 2008, s. 2). Yazar otobiyografik anılarını büyük ölçüde kurgulayarak edebi bir motife dönüştürür. Karakterlerin arkasına gizlenerek kendi duygu ve düşüncelerini aktarır (Hernik-Mlodzianowska, 2008, s. 301). Yaşantılarının yanı sıra çağın sosyal ve politik koşulları, eserlerdeki bireysel ve biyografik durumlar için bir çerçeve oluşturur. Yazar, insanın kendini biçimlendirdiği ve gerçekleştirdiği bir süreci ifade eden tarihi, yeniden keşfederek kendi benliğine giden yolu arar (Kalisz, 2000, s. 56). Yazarın eserleri öznellik ve nesnellik ile sanat ve bilim arasındaki gergin ilişkiyi ortaya koyar ve ayrıca birey ile dünya, geçmiş ile günümüz arasındaki ilişkileri de yansıtır (Kalisz, 2000, s. 57).

3.4.3. Peter Härtling'in Eserleri

❖ **Şiirleri**

Poeme und songs (1953)

Yamins Stationen (1955)

In Zeilen zuhaus. Vom Abenteuer des Gedichts, des Gedichteschreibens und Gedichtelesens (1957)

Unter den Brunnen (1958)

Spielgeist Spiegelgeist (1962)

Neue Gedichte (1972)

Anreden. Gedichte aus den Jahren 1972-1977 (1972)

Vorwarnung (1983)

Die Mörsinger Pappel (1987)

Ausgewählte Gedichte-1953-1979 (1979)

Die Gedichte 1953-1987 (1989)

Zwanzig Transparentblätter/ Fünfzehn Gedichte (1989)

Engel- gibt's die? 28 Gedichte und 30 Übermalungen (1992)

Das Land, das ich erdachte – Gedichte 1990-1993 (1993)

Horizonttheater (1997)

Versuch, mit meinem Sohn zu reden (1999)

Ein Balkon aus Papier (2000)

Kommen-gehen-bleiben (2003)

Schattenwürfe (2005)

❖ **Roman, Anlatı ve Otobiyografik Eserleri**

Im Schein des Kometen. Die Geschichte einer Opposition (1959)

Niembsch oder der Stillstand. Eine Suite (1964)

Janek. Porträt einer Erinnerung (1966)

Das Familienfest oder das Ende der Geschichte (1969)

Ein Abend eine Nacht ein Morgen. Eine Geschichte (1971)

Zwettl, Nachprüfung einer Erinnerung (1973)

Eine Frau (1974)

Hölderlin (1976)

Hubert oder die Rückkehr nach Casablanca (1978)

Nachgetragene Liebe (1980)
Der wiederholte Unfall (1980)
Die dreifache Maria (1982)
Das Windrad (1983)
Felix Guttman (1985)
Brief an meine Kinder (1986)
Waiblingers Augen (1987)
Die kleine Welle. Vier Geschichten zur Schöpfungsgeschichte (1987)
Herzwand. Mein Roman (1990)
Brief an meine Kinder (1991)
Schubert (1992)
Božena (1994)
Schumanns Schatten (1996)
Große, kleine Schwester (1998)
Hoffmann oder die vielfältige Liebe (2001)
Leben lernen. Erinnerungen (2003)
Die Lebenslinie. Eine Erfahrung (2005)
O'Bär an Enkel Samuel. Eine Erzählung mit fünf Briefen (2008)
Liebste Fenchel! Das Leben der Fanny Hensel-Mendelssohn in Etüden und Intermezzi
(2011)
Tage mit Echo. Zwei Erzählungen (2013)
80. Versuch einer Summe (2013)
Verdi. Ein Roman in neun Fantasien (2015).
Der Gedankenspieler (2018)

❖ **Dramaları**

Gilles (1970)
Melchinger Winterreise (1998)

❖ **Çocuklar ve Gençler İçin Yazdığı Eserleri**

... und das ist die ganze Familie (1970)
Das war der Hirbel (1973)

Zum laut und leise Lesen (1975)
Oma (1975)
Theo haut Ab (1977)
Ben liebt Anna (1979)
Sofie macht Geschichten (1980)
Alter John (1981)
Jakob hinter der blauen Tür (1983).
Krücke (1993): (Aynı zamanda sinemaya da uyarlanmıştır)
Geschichten für Kinder (1988)
Fränze (1989)
Peter Härtling für Kinder. Der bunte Hund – Sonderheft (1989)
Mit Clara sind wir sechs. Von den Scheurern, die sich alle Mühe geben, eine Familie zu sein (1991)
Fundevögel: Geschichten zum Wieder- und Wiederlesen. Für Kinder von neun bis neunzig (1991)
Erzählbuch. Geschichten, Gedichte, Texte, Proben (1992)
Lena auf dem Dach (1993)
Jette. Erzählbuch. Geschichten, Gedichte, Texte, Proben (1995)
Tante Tilli macht Theater (1997)
Johann Wolfgang von Goethe: »Ich bin so guter Dinge«. Goethe für Kinder (1998)
Reise gegen den Wind (2000)
Romane für Kinder in drei Bänden (2003)
Paul das Hauskind (2010)
Neuaufgabe mit Illustrationen von Philip Wächter (2013)
Hallo Opa Liebe Mirjam (2013)
Djadi, Flüchtlingsjunge (2016)
Bunların yanı sıra yazarın onlarca makale, eleştiri yazıları, konuşmaları, röportajları ve denemeleri de bulunmaktadır (Kalisz, 2000, s. 206-236; “Lebensdaten von Peter”, (t.y.)).

3.4.4. Djadi, *Flüchtlingsjunge* [*Djadi, Mülteci Çocuk*] Adlı Eserin İçeriği

Peter Härtling'in *Djadi, Flüchtlingsjunge* adlı eseri, on bir yaşındaki mülteci bir çocuğun bir botla Suriye'den Almanya'ya gelişinin ardından yaşadıkları ve yolculuğun onda bıraktığı psikolojik etkileri üzerine örülmüştür.

Djadi bütün ailesini Suriye'de kaybetmiştir. Hayatta kalmayı bir şekilde başaran Djadi, hiç tanımadığı insanlarla birlikte bindiği bir bot ile Almanya'ya kadar gelmeyi başarmıştır. Djadi'yi bir çocuk esirgeme kurumunda gören Jan onu, evine götürür. Bazıları bu duruma tepki gösterirken, bazıları ise oldukça yardımsever bir tutum sergiler. Jan ve eşi Dorothea, onun koruyucu ailesi olmak ister ve gerekli başvuruları yapar. Apartmanda yaşayanlarla zaman geçtikçe iyi anlaşmaya başlayan Djadi'nin özellikle kendisi de zamanında bir savaş mültecisi olan Wladi ile arasında özel bir bağ oluşur. Kurumdan yetkililer gelip Djadi'nin kaldığı yeri teftiş eder. Bazı komşularının bu durumdan rahatsızlık duyduğunu dile getirir. Okula başlayan Djadi entegrasyon ve dışlanma problemleri ile karşılaşır. Hayatın hiçbir aşaması onun için kolay olmaz.

Koruyucu ailesi ile birlikte tatile giden Djadi, denizde yaşadıklarından ötürü korkuları ile yüzleşmek zorunda kalır. Hatta orada denize giren Wladi'ye bir şey olacağı korkusu, onun geçici olarak konuşamamasına sebep olur. Ancak zamanla eski haline kavuşur.

Çok sevdiği Wladi karakterinin ciğerlerindeki rahatsızlıktan ötürü hayatını kaybetmesi onu derinden sarsar. Wladi'nin mezar taşına anne ve babanın baş harflerini yazar. Kaybettiği anne ve babasının mezarına gidemese de onların yerine koyduğu Wladi'yi sık sık ziyaret eder.

3.4.5. Djadi, Flüchtlingsjunge Adlı Eserin Çözümlemesi

Peter Härtling, *Djadi, Flüchtlingsjunge* adlı eserinde, ana karakter Suriyeli mülteci çocuk Djadi aracılığıyla, günümüzdeki Suriyeli mülteci krizine atıfta bulunarak, Suriyeli mültecilerin kaçışları esnasında yaşadıklarının ve savaşın özellikle çocuklar üzerinde yarattığı psikolojik etkiyi aktarmıştır. Yazar hikâyenin ana karakterini eserinin başlığında kullanarak en baştan içerik ile ilgili olarak okuyucularını bilgilendirmiştir. Çocuk edebiyatı kapsamına giren bu eserde, bu nedenle diğerlerine oranla daha yalın, sade ve basit bir anlatım tarzı egemendir. Hikâye, her bölümün farklı alt başlıklarla ifade edildiği 20 alt bölümden oluşmaktadır. Eserin, “Er kam, von Jan begleitet, unerwartet für die Wohngemeinschaft. Wie vom Himmel gefallen” (Härtling, 2016, s. 7) şeklinde başlayan ilk cümlesinden de anlaşılacağı üzere hikâye, üçüncü tekil şahıs

yani O-Anlatıcı (Alm. Er- Erzähler) ya da diğerk bir ifade ile Gözlemci Bakış Açılı Anlatıcı tarafından aktarılmaktadır.

Hikâyenin odak noktasında bulunan kaçış ve mültecilik bağlamındaki ana olayı yaşamının teması olarak nitelendiren Hærtling, bu hikâyesini oluştururken, İkinci Dünya Savaşı sırasında ailesi ile Nazi teröründen sürekli olarak kaçarken yaşadığı geçmiş deneyimlerinden yola çıkmıştır. Bu bağlamda eser otobiyografik bir nitelik taşımaktadır. Yaşamı boyunca hem kendi iç dünyasındaki hem de etrafındaki insanların yaşadıkları acıları gözlemleyen Hærtling için bu gözlemler, yazın hayatı süresince her zaman geri dönüp başvurduğu bir kaynak olarak kalmıştır. Kurgusal malzemelerini gerçek dünyadan ve kendi yaşantılarından almıştır. Tıpkı eserindeki ana karakter Djadi gibi kaçarken yaşamak zorunda olduklarını asla unutamadığını verdiği bir röportajda şu şekilde dile getirmiştir:

“Ja, das ist mein Lebensthema und es begann damit, dass ich selber fliehen musste und diese Erfahrung habe ich nie vergessen. Ich hab öfter davon erzählt, in Romanen, und als jetzt die große Flüchtlingsbewegung kam, die im Übrigen zu erwarten war in dieser kaputten Welt, da war mir klar, dass ich irgendwie reagieren müsste und dass ich genau genommen Kindern erzählen sollte, was Flucht bedeutet. Und so fand ich den Djadi” (Wehlte-Höschele, 2017).

Hærtling’in çocukluk döneminde hiç tanımadığı ancak yaşamına her daim olumlu bir şekilde yön veren insanların olduğunu daha önce yazarlarla ilgili bölümde yapılan açıklamalarda da ortaya koymuştuk. Kendi yaşamından ilham alan Hærtling, eserlerinde zor durumda olan kurmaca karakterlerinin karşısına her daim iyi insanlar çıkarır. Nitekim Suriye’deki savaşta ailesini ve bütün yakınlarını kaybederek yapayalnız kalan ve henüz 11 yaşında olduğu için devlet tarafından bir yurda yerleştirilen Djadi’nin karşısına da, eserin yan karakterlerinden Jan’ı çıkarır. Jan, Djadi ile çocuk esirgeme kurumunda tanışır. Anne-babasını ve kardeşlerini Suriye’de kaybettikten sonra yapayalnız kalan Djadi’yi, geçici olarak kendisiyle birlikte kalması için evine götürür: “Ich habe ihn in der Jugendhilfe kennengelernt, sagte Jan, er war da ziemlich allein und ich habe ihn fürs Erste mitgenommen. [...] Er ist mutterseelen allein angekommen. Begleitet von einem alten Mann, der ihn schnell loswerden wollte. Er hat seine Eltern verloren. Von Geschwistern keine Spur” (Hærtling, 2016, s. 7).

Eserin ana figürü olan Djadi’nin, katlanmak zorunda kaldığı zorlu savaş koşullarının fiziksel gelişimini oldukça olumsuz yönde etkilediği daha eserin en başında okuyucularla paylaşılır. Savaştan ve ölümden kaçan Djadi, sağlıklı ve iyi yaşam

koşullarında yaşayamamasının da etkisiyle “yaşına göre oldukça küçük ve zayıf” kalmıştır, öyle ki “bir kovboy gibi çarpık bacakları” vardır. Ana kahramanın fiziksel özelliklerine dair bir başka veri de, “büyük siyah gözleri” ve “yorgun bir yüzü” (Härtling, 2016, s. 7) olmasıdır.

Djadi’yi beraberlerinde Almanya’ya getiren diğer mülteciler, onun ailesine tam olarak ne olduğunu bilmezler. Bir süredir Almanya’da kalmaktadır: “Die Leute, die ihn mitbrachten, kommen alle aus Homs. Sie erzählten, Djadi sei plötzlich da gewesen. Deswegen wüssten sie über seine Familie nicht Bescheid. Er ist schon eine Weile in Deutschland” (Härtling, 2016, s. 7). Jan ile aynı apartmanda yaşayan diğer yan figürler — hikâyedeki diğer yan figürler olan Jan’ın eşi Dorothea, öğretmen bir çift olan Wladi ve Kordula, vergi danışmanları olan Detlef ve Gisela ve Bayan Dieffenburg — Djadi’yi görünce birden şaşırırlar ve Djadi’nin kim olduğunu sormaya başlarlar: “Was soll das?, fragte Gisela ein wenig zu schroff. Wer ist das?” (Härtling, 2016, s. 7). Bayan Dieffenburg dışında diğerleri Djadi’ye karşı oldukça olumlu bir yaklaşım sergiler. Özellikle kendisi de II. Dünya Savaşı’nda kaçmak zorunda kalan Wladi karakteri Djadi ile oldukça iyi anlaşır. Yazar Härtling, eserde kendisini mülteci çocuk Djadi ile samimi bir bağ kuran Wladi karakteri ile özdeşleştirdiğini yapmış olduğu bir röportajında açıklar. Tıpkı yazarın kendi yaşamında karşılaştığı yabancıların hayatında büyük bir role sahip olması gibi Wladi ile Djadi arasında da özel bir bağ açığa çıkar.

“Ich hab mich schon ein bisschen mit Wladi identifiziert und ich habe in meiner Kindheit solche Wladis auch kennengelernt, in Nürtingen. Das sind meine drei Retter, meine Säulenheiligen. Das ist mein Deutschlehrer, mein Pfarrer und ein wunderbarer, großer Künstler, die drei haben mir auf die Sprünge geholfen. Während meine Familie es nicht konnte, die einfach zerrieben war von der Not und von der Hilflosigkeit in einer fremden Umgebung“ (Wehlte-Höschele, 2017).

Jan’ın evinde otururlarken bir anda kapı çalar ve duyduğu kapı sesi karşısında Djadi irkilerek yerinden fırlar. Koltuğun arkasına saklanmaya çalışır. Savaşın yıkıcı sesi onun ruhunda öyle bir korkuya dönüşmüştür ki, o korkuyu ruhundan söküp atmak hiç kolay olmaz. Yazar burada travma sonrası açığa çıkan gerçek psikolojik bir tepkiyi aktarır. Gerçek hayatta savaşın şiddetine ve ölüme tanıklık eden çocuklarda yapılan psikolojik çalışmalar, travma sonrası stres bozukluğunun açığa çıktığını ortaya koymuştur (Deutscher Caritasverband, 2017, s. 153). Normal bir insan için oldukça sıradan ve alışılmış bir durumdan ibaret olan birçok ses, savaşı ve şiddeti deneyimleyen çocuklar

için — Djadi örneğinde olduğu gibi — oldukça olumsuz bir çağrışımın sembolüne dönüşerek büyük bir korku yaratır:

“Noch einmal war der Trommelwirbel an der Wohnungstür zu hören. Es schien ein Signal für Djadi zu sein. Der saß aufrecht auf dem Stuhl, den Mund geöffnet, als falle es ihm schwer zu atmen. Fragend schaute er Jan an, sah sich danach im Zimmer um, sprang auf, rannte zum Sofa an der Wand und verschwand darunter” (Härtling, 2016, s. 8, 9).

Şans eseri yanında kimsesi olmayan bir yetime denk gelen Jan, Djadi gibi kimsesiz ve vatansız çocukların yetkililer için sıkıntı oluşturduğunu ifade eder. Gerçek hayatta henüz reşit olmayıp refakatsiz bir şekilde Almanya’ ya giriş yapan çocuklar farklı bir uygulamaya tabi tutulurlar. Çocuğun yaşı ile ilgili bir tereddüt yaşandığında öncelikle yetkililer durumu çocuk koruma birimlerine bildirirler. Çocuk koruma birimleri tarafından belirli kriterlere göre çocuğun yaşı belirlenmeye çalışılır. Bu noktada yeterli olunamadığında ise tıbbi rapor istenir. 18 yaş altında olduğu tespit edilen bütün çocukların korunma, sosyal ve psikolojik destek alma, hukuki danışmanlık alma vb. her türlü ihtiyacı yasalar gereğince yetkili kurumlar tarafından sağlanmak zorundadır (Imm-Bazlen ve Scgmieg, 2017, s. 8-9). Bu nedenle mülteci çocuklarla ilgili bütün sorumluluk yetkililerde olduğundan eserde de refakatsiz bir şekilde sınırlarına giriş yapan reşit olmayan çocukların yetkililer açısından sıkıntı olduğu dile getirilir.

Apartmanın diğer sakinlerinden Bayan Dieffenburg, beklenmedik biçimde ortaya çıkan çocuğa karşı sızlanmaya başlayınca, Jan tepki vererek alaycı bir tonla, onun “hiçlikten değil denizin üstündeki bozuk bir bottan çıkıp geldiğini” söyler. Bu şekilde Djadi’nin yaşadıkları karşısındaki farkındalığını ortaya koyar:

“[...] Ein Waisenkind ohne Begleitung. Ein Staatenloser. Ein Ärgernis für die Ämter. Er passte nicht. Mit Ausnahmen wie ihn wurde in den Ämtern nicht gerechnet. Jan stand in Zimmer 37 vorm Schreibtisch von Frau Dieffenburg. Ich hab schon gehört, raunzte die Dame. Ich bin schon gewarnt. Vor mir? Ja, vor Ihnen und diesem aus dem Nichts aufgetauchten Jungen. Er kam nicht aus dem Nichts, sondern in einem ziemlich kaputten Boot übers Mittelmeer” (Härtling, 2016, s. 11).

Bottaki diğer mülteciler onu beraberinde getirmiştir. Hiçbir akrabası yoktur ve kimsesizdir. Savaşın insanlık açısından en acı sonuçları ve milyonlarca mülteci doğurduğu incelenen diğer iki eserde olduğu gibi burada da dile getirilir. Savaşlar, Djadi gibi yaşamdaki en gerçek bağı olan ailelerini kaybeden binlerce çocuğun kimsesiz ve savunmasız kalmasına sebep olur: “[...] Dann redeten Jan und Wladi über Kriege, die heimatlos und Flüchtlinge machen” (Härtling, 2016, s. 9). Bu nedenle Jan ve eşi onu

koruması altına almak istediğini söyler: “Das hat er Ihnen erzählt? Er ist momentan stumm. Aber ich weiß, wie er und mit wem er hierherkam. Die Leute im Boot haben ihn mitgenommen. Er ist Waise. Mit keinem von ihnen verwandt. Und deshalb möchten meine Frau und ich ihn in Pflege nehmen” (Härtling, 2016, s. 11). Mülteci bir çocuğu koruma altına almayı nasıl düşünebildiklerini soran Bayan Dieffenburg’a karşı Jan, yine oldukça sert bir şekilde tepki gösterir. Yapayalnız olan bir öksüzü Akdeniz üzerinden geri gönderilemeyeceğine ve yurttan da kalamayacağına inanır. Erpenbeck’in eserinde mülteciler için elinden geleni yapmaya çalışan Richard karakteri gibi burada da Jan, Djadi’nin diğer çocuklar gibi iyi yaşam koşulları altında yaşayabilmesi ve geçmişteki acılarını onarabilmesi için elinden geleni yapar. Härtling de Erpenbeck gibi mülteci sorunu karşısında herkesi, elini taşın altına koyarak adım atmaya ve empati kurmaya davet eder:

“Wie stellen Sie sich das vor? Ganz einfach. Mit diesen beiden Wörtern brachte Jan Frau Dieffenburg zum Explodieren. Na ja. Dieser Junge [...] Dieser Junge, fiel er ihr ins Wort, dieser Junge ist mutterseelen allein. Wollen Sie ihn übers Mittelmeer zurückschicken oder in ein Heim stecken? Frau Dieffenburg starrte Jan finster an: Unsinn?” (Härtling, 2016, s. 11).

Wladi de en az Jan kadar Djadi ile ilgilenir. İkisi birlikte Djadi’yi muayene olması için doktora götürür. Doktor fiziksel olarak iyi ve sağlıklı olduğunu ancak ruhen nasıl olduğunu söyleyemeyeceğini ifade eder: “[...] Djadi ist gesund, doch stark geschwächt. Wie es seiner Seele geht, kann ich Ihnen nicht sagen” (Härtling, 2016, s. 15). Djadi’yi muayene ettirdikten sonra bir an önce geri kalan işlemleri tamamlayıp yasal vasisi olmayı isteyen Jan, onun henüz çok küçük olduğu için okula gitmesi ve dili öğrenmesi gerektiğini düşünür. Yine diğer eserlerde olduğu gibi toplumsal entegrasyon açısından oldukça önemli bir yere sahip olan dil sorunu üzerinde durulur. İkinci bölümde de aktarıldığı üzere Almanya dil öğrenimine oldukça önem vermektedir. Ülkeye gelen mülteciler, hem kültürel yaşamları hakkında hem de dil öğrenimi ile ilgili verilen kurslara mecburi olarak katılmak zorundadırlar (Hoppyar, 2017, s. 79). Dil öğreniminin yanı sıra ayrıca savaş nedeniyle eğitim hayatları askıya alınan mülteci çocukların durumuna da gönderme yapılır. Gerçek yaşamın sorunları yine kurmaca edebi metinler aracılığıyla okuyucularla buluşturulur: “Sie verließen die Praxis. Unterwegs fingen Jan und Wladi gleich an zu planen: Wenn wir die Pflege bekommen, Dorothea und ich, bestimmt das Amt, nehme ich an, den Vormund. Außerdem müssen wir ihn zum

Sprachunterricht der Jugendhilfe anmelden. Außerdem gehört er in die Schule. Er ist elf” (Härtling, 2016, s. 17).

Jan ve arkadaşları Djadi'nin yurttta resim yaptığını öğrenince, ondan tekrar resim yapmasını isterler. Bunun üzerine Djadi kendisinin ve ailesinin resmini çizer. Resme bakarken hüzünlünen Djadi'yi gören ev halkı ise hemen resmi duvara asmaya yönelir ve orasının artık onun resim köşesi olduğunu ifade eder. Bu yaklaşım onu oldukça mutlu eder ve yüzünü güldürür. Savaştan en kötü şekilde etkilenen çocuklar, içine kapanıp konuşmadıkları için, duygularını dışa vurdukları tek yer oyunları ve çizdiği resimler olur. Resim çizdirerek çocuğun ruhsal dünyasını aralama ve anlama yöntemi, çocukların geçmişte yaşadığı travmaları açığa çıkartmak için psikologlar tarafından gerçek yaşamda kullanılan bir yöntemdir. Burada da henüz 11 yaşında olan ve etrafındaki insanlarla dil bilmediği için iletişim kuramayan Djadi, geride bıraktığı ailesine duyduğu özlemi çizdiği resim ile ifade eder:

“[...] Zuerst zeichnete er einen langen, dünnen Mann mit großen Augen und Haaren, die ihm vom Kopf standen. Neben dem Mann eine Person, die eine Frau sein könnte, viel kleiner als der Mann. Sie trug ein langes Kleid und ein Tuch auf dem Kopf, das Djadi sorgsam ausmalte. Neben das Paar malte er drei kleine Person. Ganz für sich allein. [...] Nachdem sie gegessen hatten, blieb Djadi sitzen, starrte auf sein Bild, sehr ernst. Er war nahe daran zu weinen. Jan kam dem zuvor, nahm das Bild, bat, ihm ein paar Reißzwecken zu besorgen. Dorothea hatte sie schnell zur Hand. Komm, forderte er Djadi auf, komm, wir pinnen das Bild an die Wand. Da wollen wir alle Bilder, die du für dich und für uns malst, anbringen. Das wird Djadis Bilderwand sein. Djadi sah zu, wie Jan das Bild anbrachte, lachte laut auf und hopste” (Härtling, 2016, s. 23).

Belirli aralıklarla Jan'ın evine gidip gelmeye devam eden Djadi'nin geceleri ağladığını, sayıkladığını ve inlediğini duyarlar. Ailesini, kardeşlerini, evini ve yurdunu kaybeden Djadi için normal hayata dönmek o kadar kolay olmaz. Bilinçaltındaki kötü anılar onun rüyalarına sirayet eder: “[...] Ich beobachte ihn schon eine Weile, und da sein Zimmer direkt neben unseren Zimmern liegt, hören wir nachts stöhnen, reden, weinen” (Härtling, 2016, s. 24). İçinde bulunduğu sosyal ortama daha hızlı entegre olabilmesi ve Djadi'nin dili daha kolay öğrenebilmesi için evdekiler ona resimli bir kitap alır. Böylece resimlerin isimlerini daha kolay öğrenebileceğini düşünürler. Büyük bir özveri ile Djadi'yi korumaya, mutlu etmeye ve onun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar: “[...] Ich habe ein Wimmelbuch gekauft, da können wir Bildchen für Bildchen benennen” (Härtling, 2016, s. 24). Söylenenleri hızlıca anlamaya ve öğrenmeye başlayan Djadi, dil

öğrenimindeki yeteneğiyle Jan ve arkadaşlarını oldukça şaşırtır. Onun zeki ve dil öğrenme açısından son derece yetenekli olduğunu ifade ederler:

“Er schien sie zu verstehen und wiederholte: Ich Djadi. In die Stille, die folgte, fragte Jan: Weißt du, was du sagst? Djadi verbeugte sich ein wenig, legte die Hände gekreuzt auf die Brust und sagte mit Betonung: Ich sage: Ich Djadi. Von da an wurden, nachdem er aus der Jugendhilfe kam, Wörter geübt, Grammatik und ganze Sätze. Wladi fand den Jungen intelligent und sprachbegabt” (Härtling, 2016, s. 25).

Djadi'nin yaşamakta olduğu korkuyu üzerinden atabilmesi ve özgüvenini kazanabilmesi için onu cesaretlendirmeye çalışan Jan, yurda giden yolu onun bulmasını ister. Ancak içindeki korkunun hâlâ onun peşinde olduğunun ve ondan kolay kolay kurtulamayacağını da farkındadır: “Er war allein unterwegs in der Stadt. Jan hatte ihm einen Klaps gegeben und gesagt: Du bist groß genug, um den Weg zur Jugendhilfe zu finden. Allein, Djadi. Das verstand er. Aber er schaffte es nicht ganz, sich die Angst auszutreiben. Immer drückte sie auf ihn. Die Angst” (Härtling, 2016, s. 27).

Jan ile birlikte esirgeme kurumuna giderken yolda kavga eden iki adamı gören Djadi, korku ile eve koşmaya başlar. Bunun üzerine işe gitmek zorunda kalan Jan, onu Wladi'ye teslim eder. Djadi kavga eden bu iki adamı önceden tanır ve onlardan oldukça korkar. Bunun üzerine Wladi, ondan yaşadıklarını ve korkularını çizerek anlatmasını ister. Bu iki kötü adamı çizmeye başlar. Hiddetle çizdiği resme bakar ve nefes nefese kalır. İçinde irili ufaklı birçok insanın sıkış tıkiş olduğu bir bot ile botun yanında suda yüzen küçük bedenler çizer. Büyük bir el onları suya batırır. Bu küçük bedenler suda kaybolur. Wladi anne ve babasını sorduğunda ise elleriyle yüzünü kapatır:

“Er könnte reden, erzählen, aber er kann es nicht. Männer, stammelte er zwischen zwei heftigen Atemzügen, Männer vom Schiff. Sehr böse. Dem folgten Wörter, schnell und heftig, die Jan nicht verstand. Hast du sie gesehen, bist du ihnen begegnen? Er nickte. [...] Jan rief nach Wladi, redete mit ihm und guckte immer wieder zu Djadi. Also gut, sagte Wladi, und verbesserte sich: Also schlecht. Komm, Djadi. [...] Er legte ein Blatt Papier vor ihm, ebenso einen Kuli. Die Männer, diese bösen Männer, mal die, Djadi. Djadi atmete heftig, guckte auf das Blatt, als wäre da bereits ein Bild zu sehen, ein schlimmes. Er malte schnell und geschickt ein Boot, in dem große und kleine Menschen eng gedrängt zusammenstanden. Er malte eine Wasserlilie, die fast an den Rand des Boots reichte. Nach einer Pause ließ er mit dem Stift zwei Riesen aus der Menge wachsen, mit gewaltigen Köpfen und bitterbösen Gesichtern. Neben dem Boot schwammen kleine Köpfe im Wasser. Eine große Hand legte sich auf sie und drückte sie hinunter. Djadi holte Luft, malte das Wasser so, dass die Köpfe verschwanden. Weg, sagte er, weg! [...] Deine Mama? Dein Papa?, fragte er. Djadi verbarg sein Gesicht in den Händen” (Härtling, 2016, s. 28).

Bir yetkili Djadi'nin kalacağı evi incelemek üzere eve geldiğinde binada yaşayan diğer kiracıların, bir çocuğun ortak kullanılan bir dairede yaşamasına karşın kuşku ile yaklaştığını anlatır. Ayrıca hepsinin polisten temiz kâğıdı almaları gerektiğini söyler. Gerçek hayatta özellikle refakatsiz bir şekilde Almanya ülke sınırlarına giriş yapmış olan ve henüz reşit olmayan çocuklar, öncelikle geçici korumaya alınarak yasal bir vasi atanır. Bu yasal vasi aracılığıyla çocuğun iltica başvurusu yapılır ve çocuğa ilişkin eğitim, sağlık, aile ve psikolojik durumlarına ilişkin araştırmalardan sonra ise koruyucu bir aile aranır (Imm-Bazlen ve Schmieg, 2017, s. 8-9). Eserde de bu prosedürler gereği Jan karakterinin koruyucu aile olmak için başvurması üzerine yetkililer tarafından inceleme başlatılır:

“Mieter in diesem Haus finden es bedenklich, dass ein Kind von einer Wohngemeinschaft aufgenommen und erzogen wird. Da könnten Übergriffe passieren. Frau Dresen gab wieder, was die Mieter ihr mitgeteilt hatten. [...] Außerdem erwarten wir von ihnen allen ein polizeiliches Führungserzeugnis” (Härtling, 2016, s. 33).

Sohbet sırasında Djadi, eve ziyarete gelen yetkilinin neden geldiğini ve kendisi ile ilgili ne bildiğini sorar. Bunun üzerine Jan, insanların tanımadıkları hayatlar ve yaşamlar üzerinde bilgi sahibiymiş gibi konuşmalarına ve yargılamalarına karşın eleştirisini dile getirir: “[...] Warum war das Amt hier? Für mich? Weiß es was von mir? Nichts weiß es. Jan sagte das zornig. Bloß, es gibt Leute, die glauben, alles über uns und über dich zu wissen” (Härtling, 2016, s. 36). Diğer eserlerde olduğu gibi mültecilere karşın toplumda sergilenen önyargıya da atıfta bulunan yazar, “[...] Die leben nur von Vorurteilen und Verdächtigungen und geilen sich daran auf” (Härtling, 2016, s. 35) diyerek mültecilere karşın yöneltilen önyargı ve suçlamalara karşın eleştirel bir tutum sergiler. Çünkü toplumun mültecilere karşın oldukça mesafeli ve hoşgörüsüz bir tutum sergilemesi, mültecilerin kaybettikleri aidiyet duygusunu yeniden inşa etmelerini oldukça zorlaştırır.

Djadi Almanca'yı kısmen konuşabilmesine rağmen konuşmak istemez. Çünkü ona sorular sorulmasından hoşlanmaz. Sürekli acılarını, yaşadıklarını ve kayıplarını hatırlamak ruhunun iyileşmesine izin vermez. Sadece olanları canlı tutar: “Dorothea fragte schließlich, was alle fragen wollten: Warum hast du nicht mit uns gesprochen, nicht gezeigt, dass du unsere Sprache kannst? Djadi presste erst die Hand vor der Mund. Dann sagte er: Weil die Fragen, die wollte ich nicht” (Härtling, 2016, s. 35). Artık

konuşmaya hazır olduğunda, kendisi anlatmak istediğinde Djadi'ye ailesini sorarlar. Djadi bütün ailesini kaybettiğini anlatır. Ne annesi ne babası ne de kardeşleri hayattadır. Hayatta yapayalnız kalmıştır: “[...] Hast du auch Geschwister, Brüder und Schwestern? Wieder presste Djadi die Hand an den Mund, ehe er antwortete: Leben alle nicht mehr. Und dein Papa und deine Mama? Sind auch tot?” (Härtling, 2016, s. 35). Djadi bütün ailesini kaybettiği için hiç tanımadığı insanlarla birlikte Almanya'ya gelmek zorunda kaldığını anlatmaya devam eder: “Und wer ist mit dir nach Deutschland gekommen, Djadi? Andere Leute. Leute, die du nicht gekannt hast? Ja, nicht” (Härtling, 2016, s. 36).

Djadi yaşadıklarından ve verdiği kayıplardan ötürü oldukça hassas bir yapıya sahiptir. Yaşadıkları onun körpe ruhunu oldukça yıpratmıştır: “Er ist empfindlich, er hat eine verwundete Seele” (Härtling, 2016, s. 40). Djadi Müslüman değil, Hristiyan'dır. Ailesi ile birlikte kiliseye gidip gitmediğini sorduklarında “evet” diye cevap verir. Ailesini hatırladığı an gözleri tekrar yaşla dolar ve sessizliğe bürünür: “Und du bist da mit deiner Familie in die Kirche gegangen?, fragte Wladi. Ja. Djadi nickte, schluckte und in seine Augen stiegen Tränen” (Härtling, 2016, s. 38).

Djadi, onu koruması altına alan aileyle birlikte tatile çıkar. Adaya gidecekleri için gemiye binmeleri gerekecektir. Ama daha önce yaşamış olduğu kötü anlarla dolu gemi yolculuğu onu oldukça korkuttuğu ve olumsuz izler bıraktığı için — *Im Krebsgang* adlı eserde Tulla karakterinin batan gemiden kurtulduktan sonra tekrar bir gemiye binmeyi reddettiği gibi — tekrar gemiye binmek istemez. Her ne kadar Jan onu sakinleştirmek için bu gemi ve denizin ona ölüm korkusu yaşatan gemi ve denizden farklı olduğunu söylese de, Djadi korkudan titremeye ve ağlamaya başlar. Onun için gemi ve deniz tek bir şeyi çağırıştır: Ölüm. Bu durum ölümlerle dolu mülteci yolculuklarının çocukların psikolojisi üzerindeki etkiyi açık bir şekilde yansıtır:

“[...] Achtung, der Zug fährt ins Meer! Nein! Djadi sprang auf, riss seinen Rucksack aus der Gepäckablage. Nein! Nicht ins Meer. Dorothea fasste nach seiner Hand: Das ist Unsinn. Kein Zug fährt ins Meer. [...] natürlich wurden sie von einem Schiff zur Insel gebracht. Nein, das nicht, sagte er, kein Schiff. Ich will nicht, sagte er laut. Nicht mit dem Schiff. Er spürte, wie die Angst ihn aushöhlte, und er begann zu zittern. Jan legte seinen Arm um Djadis Schulter: Ich versteh deine Angst, Djadi. Nur, das war ein anderes Schiff und ein anderes Meer, die dich in Todesangst versetzen. Zwischen zwei Schluchzern würgte Djadi heraus: Schiff ist Schiff und Meer ist Meer” (Härtling, 2016, s. 44).

Yaşadığı korkunun üstesinden gelmeyi başaran Djadi, etrafında farklı dilde konuşan insanları görünce, tek yabancıyı kendisinin olmadığını anlar. Bunun üzerine Jan, aslında yeryüzünde herkesin bir yabancı olduğunu vurgulayarak hiç kimsenin, hiçbir yerin sahibi olamayacağını aktarır. Yazar burada evrensel bir bakış açısıyla herkesin birbiriyle denk olduğunu imleyerek, öteki ve ben arasındaki ayrımı ortadan kaldırmayı amaçlar:

“Ein Mädchen durfte neben den Kutscher nach vorn. Der hielt einen Vortrag und Djadi verstand kein Wort. Was sagt der? fragte er. Er redet wie ein Fremdenführer. Djadi guckte erstaunt um sich. Sind das auch alles Fremde? Jan erwiderte lachend: Ja. Ich habe gedacht... Jan fiel ihm ins Wort: Du bist allein der Fremde. Aber jeder von uns ist irgendwann mal ein Fremder” (Härtling, 2016, s. 46).

Onu koruyan ve önemseyen insanların desteğiyle cesaretini toplayan Djadi, denizin ve dalgaların karşısına geçip artık ondan korkmadığını haykırır. Dalgaların sesleri ona bir anda botta bulunan insanların yakarış seslerini hatırlatır. Yine bu eserde de Djadi'nin yaşadıkları — diğer eserlerde yer alan mülteci karakterlere uygulanan teknikte olduğu gibi — geriye dönüş tekniği kullanılarak aktarılır. Djadi'nin tanık olduğu o manzaraları unutmaması hiç kolay değildir. Bu anıların bir anda aklına gelmesi onun psikolojik durumunu da bir anda etkiler ve yine içine kapanarak sessizliğe bürünmesine neden olur:

“Er blieb stehen und sagte laut vor sich hin: Ich habe keine Angst mehr vorm Meer. Ich habe keine Angst mehr. Er kicherte, als ihm der Unterschied zwischen Meer und mehr auffiel. Aber im Rauschen und Klatschen der Wellen hörte er Stimmen wie damals im Boot, drohende Stimmen, flehende, Stimmen von Männern und Frauen, nicht von Kindern. Nur Weinen und plötzliche Stille“ (Härtling, 2016, s. 50).

Djadi yaşadığı travmanın etkisini duyduğu her yüksek seste dışarı vurur. Yazar, ses karşısında Djadi'nin verdiği tepkiyi birçok kez tekrar ederek bunu hikâyesinin *leitmotif*'ine dönüştürür. Duyduğu gemi sireni onun için son derece korkutucu olduğundan, masanın altına saklanarak kendisini yeniden güvene almaya çalışır. Ruhuna yerleşen korku onu tetikleyen her uyarana birlikte su üstüne çıkmaya devam eder: “[...] Aber er musste gleich wieder gegen eine Angst ankämpfen: Als draußen eine Schiffssirene heulte, war er nach dran, unterm Tisch zu verschwinden” (Härtling, 2016, s. 58). Yaşadığı korkunun üzerine, yan masada sesli bir şekilde konuşan insanların mülteciler hakkındaki söylemlerini duyar. Bu insanlar bütün mültecilerin kabul edilemeyeceğini, sınırların katı bir şekilde korunması gerektiğini, bazı istisnalar

hariç hepsinin gönderilmesi gerektiğini ifade eder. Toplumun bazı kesimlerinin tutumunun yansıtıldığı bu diyalog, mültecilerin karşı karşıya kaldığı dışlanmanın da göstergesi niteliğini taşır. Kimse peki savaştan mecburi olarak kaçan insanların gerçekten gidebilecek güvenli bir yerleri yoksa nereye gideceklerini düşünmeden yorumda bulunur:

“Am Nachbartisch wurden die Leute laut. Sie riefen durcheinander: All die Asylanten schaffen wir nicht mehr. Und die nehmen sich was raus. Die kriegen alles, denen wird alles nachgeworfen. Bei uns in Duisburg... Im Grunde müsste man an der Grenze scharf kontrollieren. Das geht nicht. Alle rausschmeißen geht. Na, vielleicht nicht alle. Ausnahmen kann es geben. Djadi horchte angestrengt. Leise fragte er: Soll ich zu denen gehen und sagen: Ich bin ein Asylant?” (Härtling, 2016, s. 59).

Bu konuşmayı işiten Djadi kendisini değersiz ve kötü hisseder. Konuşanların yanına gidip kendisinin de Suriyeli bir mülteci olduğunu ifade eder. Mülteciler hakkında dışlayıcı bir tutumla konuşan insanlar, onun mülteci olduğunu, birlikte oturduğu aileden ötürü tahmin edememiştir:

“Er stand auf, fühlte sich taub, hörte nichts und hatte Angst, nicht sprechen zu können. Er stellte sich zwischen die beiden Männer, die am lautesten gewesen waren. Die musterten ihn erstaunt: Was willst du, Junge? Ich will gar nichts, sagte er mit fester Stimme. Ich bin ein Asylant. Ein Türke?, fragte eine Frau und der Mann neben ihr meinte: Deine Leute sehen gar nicht türkisch aus. Djadi schüttelte heftig den Kopf: Nein. Ich bin aus Syrien. Aus Homs. Das konnten wir doch nicht wissen, murmelte einer der Männer. Und deine Leute?, fragte er noch mal. Das sind meine Ersatzeltern. Aber keine Asylanten. Woher kannst du so gut unsere Sprache? Fragte der Mann nun respektvoll. Ich hab sie halt gelernt” (Härtling, 2016, s. 60).

Djadi ile oldukça iyi anlaşan Wladi kendi hayat hikâyesini anlattığında onun çocukluğunun da savaş tarafından tahrip edildiği açığa çıkar. Savaşın tek ve en acı gerçek sonucu, ölümler, yıkıntılar, kaçanlar ve sürgün edilenlerdir. Savaşı yaşamak zorunda kalan bir çocuğun yüzünün korku, kaygı ve heyecan ile dolu olduğunu Wladi de yaşayarak öğrenmek zorunda kalanlardan biridir. O anları düşündüğünde yüzünün tekrar o şekle büründüğünü anlatır. Üzerinden ne kadar zaman geçmiş olsa da savaşın insan ruhunda bıraktığı izlerin silinmezliği vurgulanır. Aynı zamanda Grass'ın eserinde de olduğu gibi Almanların da zamanında aynı acıları yaşamak zorunda oldukları aktarılarak empati kurulması gerektiği hatırlatılır:

“[...] Also, als ich ein Kind war, endete der Krieg mit Toten, Trümmern, Flüchtenden, Vertriebenden. Vorher kam der Krieg mit Granaten, Bomben, Scharfschützenden nach Alleinstein, einer Stadt in Ostpreußen, wo wir wohnten.

Wir brachen auf, in einem Treck. Das heißt in einer Kolonne von Pferdewagen und Menschen, die wiederum Wagen hintersich herzogen. Wir wollten nach Westen, raus aus dem Krieg. Kinder starben, alte Menschen gaben auf, auch einige der Pferde blieben liegen, mussten erschossen werden. Wir Kinder waren eingeschlossen in eine unsichtbare Schutzhaut wieder, die nichts an mich heranlässt, dir mir gegen Unruhe und Furcht hilft” (Härtling, 2016, s. 60).

Koruyucu ailesi Djadi'nin yüzmeyi öğrenmesini ister, ama Djadi cesaret edemez. Sürekli yapmış olduğu yolculuk esnasında bindiği botta olanlar gözünün önüne gelir. Dalgalar arasında çocukların haykırıışlarını, çağırıışlarını ve anlamadığı kelimeleri duymaya başlar. Hem gerçek hayatta hem de bu çalışmada incelen diğer eserlerde olduğu gibi bu hikâyede de yine gerçek hayatta yaşanan mülteci sorunu ile özdeşleşen tehlikeli ölümcül yolculuklar karşımıza çıkar:

“[...] Wahrscheinlich würde Jan damit anfangen, dass er dringend schwimmen lernen müsse. Immerhin hatte er, waren die Erwachsenen im Wasser, zwei Badekörbe zur Auswahl. Dann zog er die Beine an, lehnte sich zurück und hörte dem Strand zu: Kinderschrei, Rufe, Wörter, die er nicht verstand, das Schmatzen der kurzen Wellen” (Härtling, 2016, s. 63).

Sahilde eğlenirlerken Djadi Wladi'nin yüzdüğünü ve bir geminin de ona doğru geldiğini görünce bağırmaya başlar. Büyük bir şok yaşar. Bir anda gözleri kararır ve kendisinden geçer. Bunun üzerine onu hemen doktora götürürler ve başından geçenleri anlatırlar. Doktor da bunun travma sonrası amnezi (bir çeşit hafıza kaybı) olduğunu bildirir.

“[...] Auf einmal war Wladi verschwunden. Djadi legte die Hände vor die Augen, sodass er nichts mehr sehen konnte. Als er sie wieder vom Gesicht zog, entdeckte er Wladi weit draußen im Meer. Dort, wo sonst die Schiffe fuhren. Wladi!, schrie er. Es hörte sich an wie der Schrei eines verwundeten Tiers. Wladi!, Der Himmel wurde plötzlich schwarz, das Meer, der Sand. Die Welt war auf einmal still. Er verschwand aus ihr. Kordula sah ihn mit dem Gesicht ins Wasser fallen. [...] Ein Schock, die Angst, erklärte Jan. [...] Unterwegs gab Jan Auskunft über Djadi, erzählte von seiner Flucht, vom Tod der Eltern und dass er ein UmF sei. Die Bezeichnung war selbst dem Arzt neu, der Djadis Bewusstlosigkeit einen Namen gab: eine posttraumatische Amnesie” (Härtling, 2016, s. 65, 66).

İçinde duyduğu korkuyla geçmişinin travması yeniden su üzerine çıkar. Tamamen sessizliğe bürünen Djadi, iki gün boyunca tek bir kelime dahi edemez duruma gelir. Bunun üzerine doktor, korkunun şoku ile dilinin tutulduğunu anlatır ve zamana bırakmalarını tavsiye eder: “Zwei Tage lang sagte er kein Wort. Er wurde allen unheimlich. Sogar Madame Sonnenschein ging mit ihm um, als wäre er aus Porzellan. Der Arzt gab den Rat abzuwarten. Die Angst habe dem Jungen die Sprache verschlagen” (Härtling, 2016, s. 66). Aradan biraz zaman geçince Djadi tekrar

konuşmaya başlar ve ilk söylediği söz Wladi ile birlikte söyledikleri parola olur. Konuştuğunu gören herkes oldukça sevinir: “Als Echo brach es aus dem stummen Djadi heraus: Hopse popse pipse!” (Härtling, 2016, s. 69).

Psikolojik baskı ile içsel olarak savaş vermeye devam eden Djadi okula başladığı ilk gün sınıftaki çocuklar tarafından dışlanır ve kavga eder: “Djadi, der ein wenig entfernt in der schützenden Nähe von Herrn Köhler stand, hörte, dass David ihn “falscher Hund” nannte” (Härtling, 2016, s. 75). Savaş her şeyini elinden almadan önce Djadi’nin de birçok arkadaşı rutin bir hayatı ve ailesi vardı. Karşı karşıya kaldığı olumsuz tutumlar, geçmişine duyduğu özlemini daha fazla hissetmesine neden olur. Bir mülteci olarak topluma ve kendi yaşıtlarına karşı maruz kaldığı entegrasyon sorunu onun yaralarını sarmasını daha da zorlaştırır:

“[...] Wir haben ein Haus gehabt, mein Papa, meine Mama, Meine Schwestern, mein Opa und ich. Das Krankenhaus von meinem Papa lag weit weg. Er ist morgens immer mit dem Auto hingefahren. Wenn ich mal zu spät dran war, hat er mich an der Schule rausgelassen. Dort habe ich gelernt und viele Freunde gehabt. Er betonnte diesen Satz. Das sollten die hier wissen”(Härtling, 2016, s. 76).

Okulda yaşadığı olayların üzerine Djadi diğer gün oraya gitmek istemez. Öğretmeni onu merak etse de sorabileceği bir arkadaşı olmadığı için onunla ilgili bir bilgiye ulaşamayacağını düşünür. Bunun üzerine okula gitmez. Gerçek yaşam içerisinde de yine sosyal çevresi tarafından dışlanan çocukların eğitim isteklerinin körelmesi Djadi üzerinden gösterilir:

“[...] Sicher hatte der Köhler schon nach ihm gefragt. Aber wenn sollte er fragen? Er hatte ja keine Freunde, die Bescheid über ihn wussten. [...] Er sprang auf, zog den Ranzen über die Schulter und rannte er vor sich weg. Wohin, war ihm egal. Eigentlich rannte er vor sich weg, vor dem, was er Jan und den anderen würde erklären müssen” (Härtling, 2016, s. 76).

Ciğerlerindeki rahatsızlık gittikçe artınca Wladi yoğun bakıma kaldırılır. Ara ara onu ziyarete giderler. Wladi ile sıkı bir bağ kuran Djadi onu fazlasıyla merak eder ve iyileşmesini ister ama Wladi kurtulamaz ve ölür: “[...] Gisela ließ sie nicht zu ihr: Wladi ist gestorben” (Härtling, 2016, s. 88). Verdiği onca kaybın üzerine Wladi’yi de kaybetmesi Djadi’yi çok üzer. “Er grübelte. Die Stille, die Wladi hinterlassen hatte, schloss ihn ein” (Härtling, 2016, s. 89). Ailesinin yerine koyduğu Wladi’nin mezarını sık sık ziyaret eder. “Beinahe jeden Tag besuchte Djadi mit Jan und Dorothea oder mit Gisela und Kordula das Grab” (Härtling, 2016, s. 91). Hatta baba ve anneyi temsilen baş harflerinden oluşan mezar taşlarını Wladi’nin mezarına götürür: “Bis Djadi mit den

Steinen wiederkam. Auf dem einen ein M, auf dem andern ein P. Was soll das? Grabsteine für Mama und Papa. Die kommen auf Wladis Grab” (Härtling, 2016, s. 91).

Böylece o mezar kaybettiği ailesinin de mezarını temsil eder.

Sonuç olarak toparlamak gerekirse; incelediğimiz bu eserde, ana karakter Djadi, her ne kadar yazarın kendi deneyimlerinden yola çıkarak oluşturduğu kurmaca bir karakter olsa da, Djadi gibi milyonlarca çocuk ve yetişkinin, uzun kaçış yolculukları esnasında oldukça travmatik durumlarla karşı karşıya kalarak türlü acıları yaşamak zorunda kalması, günümüzün en acı gerçekleri arasında yer almaktadır. Savaşın ortasında kalan çocuklarla yapılan psikolojik çalışmalar, savaşın etkilerinin savaştan kurtulmuş olmayı başaranların zihninde ve bilinçaltılarında hâlâ devam ettiğini ortaya koymuştur. Tanık olunan olumsuz koşulların ve olayların kalıntıları ve yansımaları, uyku problemleri, kabus görme (Djadi'nin uykusunda ağladığı gibi), sürekli geçmişe takılıp kalma ve hatırlama (Djadi'nin sürekli kaybettiği ailesini düşünerek ağlaması gibi), travma sonrası stres bozukluğu ve anksiyete (Djadi'nin kaygı, korku, gerilim dolu sıkıntılı hali: Djadi'nin yaptığı yolculuk neticesinde içine yerleşen korkunun sürekli olarak su üstüne çıkması ve olaylar karşısında fazla tepkiler vermesine sebep olması gibi), depresyon, aşırı uyarılmışlık ve kaygı hali (Djadi'nin kapı ziline verdiği tepkide olduğu gibi), paranoya, halüsinasyon, umutsuzluk, içe kapanıklık (Djadi'nin başlangıçta kimseyle konuşmak istememesi gibi) ve soyutlanma (Djadi'nin okuldaki arkadaşlarıyla çok fazla iletişime geçmemesi örneğinde olduğu gibi), sosyal ortama uyumda güçlük çekme (okula gittiğinde yaşadığı sıkıntılar gibi) vb. sıkıntılar (Öztürk, 2017, s. 87-88; Huemer ve Vostanis, 2010, s. 226-227; Kinzie ve Kinzie, 2010, s. 130; Deutscher Caritasverband, 2017, s. 138) şeklinde açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla yazar, hikâyesinin karakterlerini oluştururken hem kendi deneyimlerinden yola çıkmış, hem de savaşın çocukların dünyasındaki yansımalarını gerçekle büyük bir şekilde örtüşecek şekilde anlatmıştır.

3.5. Elvis Peeters

3.5.1. Elvis Peeters'in Yaşam Öyküsü

Edebi ve müzik hayatında Elvis Peeters mahlasını kullanan Jos Verlooy, 1957 yılında Belçika sınırları içinde bulunan Grimbergen'de dünyaya gelir. Şair, yazar ve aynı zamanda müzisyen olan Verlooy, edebi eserlerini eşi Nicole van Bael ile birlikte yazar.

1982 yılında kurduğu punk grubu Aroma di Amore ile Rock Rally'ye katılır ve finale kalır. 1980'lerin sonlarından itibaren De Legende, Peeters en Angst, Schmoll ve Bange konijnen gibi çeşitli müzikal projelerde aktif rol alır. Müziğin yeterince tatmin etmediği noktada eşiyle birlikte edebi bir iş birliğine giren Verlooy, 90'lı yılların başından itibaren yazmaya daha çok zaman ayırmaya başlar. Günümüzde de yazmaya devam ederek birçok edebi esere imza atmayı sürdürür ("Elvis Peeters", (t.y.); Peeters, 2013, s. 1).

3.5.2. Elvis Peeters'in Edebi Yönü

Peeters bir rock müzisyeni olarak başladığı kariyerine yazıları punk müzik tarzına sahip olan bir yazar olarak devam eder. Edebi eserlerinin yaratım sürecinde müziğin onun için oldukça ilham verici olduğunu ifade eden yazar, şarkı sözü yazdığına ise edebiyattan ve şiirsel üsluptan faydalanır. Vermiş olduğu bir röportajında, yaptığı şarkılarda Thomas Bernhard, Malcolm Lowry, Nazım Hikmet, John Donne ve Paul van Ostaeije gibi önemli isimlerin eserlerinden etkilendiğini dile getirir. Eserlerini eşiyle birlikte kaleme alan yazar, bir eserin karakterinin oluşumu, yapısı ve üslubu üzerine oldukça tartıştıklarını ifade eder. Arkadaşının kendisini bir tiyatro oyunu yazmaya teşvik etmesi üzerine **Het uur van de Aap** adlı ilk tiyatro oyununu eşiyle birlikte yazar. Oyunun ödül kazanmasıyla, oyun bir dergide yayınlanır. Bu başarının üzerine farklı yayınevlerinden üst üste aldığı teklifler onu ve eşini daha çok yazmaya teşvik eder (Peeters, 2016).

Yazarın öyküleri, 1999 yılında **Brancusi** ve 2001 yılında ise **Calvados** adlı kitaplarda bir araya getirilir. Sanatsal çalışmalarında çağımızın önemli sorunlarına değinen yazar, karakterlerinin varoluş bilincini ön plana çıkarır (Peeters, 2016, s. 5). 2006 yılında yayınlanan, 2017 yılında sinemaya uyarlanan ve sekiz gencin üzerine kurgulanan **Wij** adlı romanı, oldukça büyük bir yankı uyandırır. Eserin film hakları Hollandalı bir film yapımcısı tarafından satın alınır. Oldukça tartışma yaratan eserde okul hayatını ve yetişkin olmayı son derece sıkıcı ve boş olarak değerlendiren, henüz reşit olmayan sekiz genç, bir kulübede oynadıkları cinsel oyunlar eşliğinde kendi bedenlerini ve birbirlerini keşfeder. İçlerinden biri, penetrasyon sonucu ölür. Ahlaki temel olmaksızın internet, seks ve fuhuş dünyasının içine girerler. Kendi yaşamları ve özgürlük alanları üzerinde tam yetki sahibi olduklarına inanırlar. Kızlar bu gidişattan yorulduklarında erkekler bu kez iki yeni kişi ile tanışır. Gençler sırayla, kim olduklarını, hayata nasıl baktıklarını, her türlü normlardan nasıl uzaklaştıklarını utanmadan ve her hangi bir şeyin etkisi

altında kalmadan ifade ederler. Hiçbir değer yargısı olmaksızın hayatın onları yapmaya teşvik ettiği her şeyi yaparlar. Mutlak özerklik ve özgürlüğü savunan gençler, dünyayı evrensel bir hayal kırıklığı olarak görürler. Eserin sonu bir drama ile son bulmadan gençler kendilerini kurtarmayı başarır. Yazar, gençlerin kendilerini yetişkinlerin dünyasına girmeyi reddetmeye yönlendiren varoluşsal sorunlarını çarpıcı bir gerçeklikle aktarmayı başarır (Peeters, 2013, s. 1; “De Ommelanden”, (t.y.); “Elvis Peeters We”, (t.y.)).

Peters 2007 yılında Amerikan Şair Lee Masters’ın klasikler arasına yerleşen “*Spoon River Anthology*” adlı başyapıtının çevirisini yapar. 2008 yılında ilk şiir koleksiyonu olan *Dichter* adlı eserini yayınlar. 2008’den sonra edebi metinlerini sahnelediği edebi konserler verir. 2009 yılında *Meneer Papier en zijn meisje* adlı çocuk kitabı ile Zilveren Griffel ödülünü kazanır (“Elvis Peeters”, (t.y.)).

2012 yılında yayınlanan *Dinsdag (Herhangi Bir Gün)* adlı eseri AKO Edebiyat ödülüne aday gösterilir (Peeters, 2013, s. 1; “De Ommelanden”, (t.y.)). Peeters’in bu eseriyle, evinin çatı katında uyuyan ve yapacak bir şeyi olmadığından geçmişi üzerine düşünen ihtiyar bir adamın, bir günü içerisinde geriye dönüşlerle anlattığı 76 yıllık düzensiz, darmadağın ve kontrolsüz yaşamına eşlik ederiz. Henüz on dokuz yaşındayken arkadaşlarıyla birlikte Martha adında bir kıza tecavüz etmeleri sonucu, babası onu ablasının da bulunduğu Kongo’ya kahve plantasyonuna yardım etmek için sürgüne gönderir. Babası tarafından kayışla dövüldüğünde dahi kesilen cezaya boyun eğmesi, kendisini çok güçlü hissetmesine sebep olur. İşlediği bu suçtan ve hayatı boyunca yaptığı diğer hiçbir kötü eyleminden ötürü herhangi bir pişmanlık duymaz. Sömürge altında bulunan Kongo’ya gönderilmek bile ona bir ceza gibi gelmez, hatta gideceğini öğrendiği an heveslenir. Gittiği yerde bataklıkların kurutulmasında siyahiler ile birlikte çalışır. Siyahiler bir beyazın neden onlarla birlikte çalıştığına anlam veremese de, o hiç sıkılmadan çalışmaya devam eder. Hayatın ona sunduğu her şeyi karşı koymaksızın kabul eder ve kaldığı yerden var gücüyle yaşamaya devam eder. Bir süre sonra, ablasının yaşadığı çiftlikten habersiz bir şekilde ayrılır. Gözüne kestirdiği bir motosikleti çalarak eniştesinden izinsiz olarak aldığı kamyonetin arkasına koyar ve yoluna devam eder. Çiftliğe geri döndüğünde ise kamyoneti eniştesine teslim eder ve çaldığı motosiklet ile çiftlikten bir daha geri dönmek üzere ayrılır. Başka bir plantasyonda denetçi olarak çalışmaya başlar. Buradan da ayrılarak yine bir

plantasyonda makinaların bakım ve tamiri görevinde çalışır. Ardından bir matbaada çalışmaya başlar. Kongo’da hem beyazlar ve siyahlar arasında, hem de bazı siyahların kendi aralarında olmak üzere iç savaş çıkar. Katanga bölgesi, Kongo’dan ayrılarak bağımsızlığını bildirmeyi hedefler. Bölgede yedi beyaz öldürülür. Savaşın bütün çirkin yüzleri, bütün çıplaklığıyla aktarılır. Bu savaş içerisinde kalan ana karakter, taraf tutmaksızın zafer kazanan tarafın üniformasını giyerek her seferinde bir çıkış yolu bulmayı başarır. Tek yöntemi hayatta kalmaya çabalamak olan ana karakter, savaşçılar ile birlikte ele geçirilen kilisede katliam yapılmasına ortaklık eder. Rahibelerden birini gözüne kestirerek, yine zayıf olana karşı gücünü kullanmaktan geri kalmaz. Savaşta insan haklarının ve yaşamın nasıl hiçe sayıldığını gözler önüne seren yazar, savaşçıların karşısında esir tutulan insanların öldürmekten ya da avlamaktan çekinmedikleri bir hayvana dönüştüğünü sıra dışı kalemiyle okuyucularına sunar:

“Bir asker bıçağıyla rahibelerin cübbelerini boydan boya kesiyordu, kazayla bir tanesini yaraladı. Siyah rahibelerin de elbiseleri parça parça kesiliyordu. Önümüzde dizili hayvanlara bakar gibi bakıyorduk. Çıplak olan papazlardan birini kısıkvrak kavradılar, elinde bıçak olan tereddüt etmeden bir hamlede papazın organını kesti. Papaz avazı çıktığı kadar bağırdı, fişkırان kan sunağa kadar sıçradı. Papazı bıraktılar, organını yerden alıp yemesini emrettiler. Rahibelerden biri bayılıp yere yığıldı, genç olan kustu, bir tanesi de yüksek sesle dua okumaya başladı. Genç olanı omzundan yakaladım. Asker bir diğer papaza rahibeleri becereceksin diye bağırdı, sesi kilisedeki ağlamaları, duaları ve inlemeleri bastırdı, aksi halde diğer papaz gibi onun da organı gidecekti. Papaza bıçağını gösterdi. Genç rahibeyi sunaktan uzaklaştırdım. Bunu kendime alıyorum, dedim başımı yukarı kaldırarak. Bana karışmadılar. Arkamda neler olabileceğini tahmin ediyordum, birkaç tanesi hariç kimse hayatta kalmayacaktı. Papaz dizleri titreyerek, sarsıla sarsıla, dua etmekte olan rahibenin bacaklarının arasına girecek, askerler ise papazın kışına bıçak sokacaklardı. Papaz rahibeyi becerecek, rahibe ise onu bağışlayacaktı, [...] Papaz, Tanrı’nın evinde, kanlar içindeki sunağın önünde, rahibenin namusunu lekeleyecekti; yanlarında, verilen emre uymazsa burnunu ve kulaklarını kesmekle tehdit ettikleri diğer papaz organını çiğniyor olacaktı ve askerler nihayet planladıklarını yapacaklardı [...] askerler kıvrılmış halde yerde yatan rahibeleri tek tek elden geçireceklerdi. Belki onların da meme uçlarını ya da memelerini keseceklerdi. Ne kadar zalim olabileceğini biliyordum” (Peeters, 2013, s. 140-142).

Yazar burada savaşın en acı taraflarından biri olan tecavüz olayını oldukça çarpıcı bir şekilde yansıtmayı başarır. Ana karakter savaşın kanunsuzluğunu, “Eline bir silah alıp sürmekte olan bir savaşa katılman kanunsuz olan her şeyi yapabilme hakkı veriyordu, orada herkes kendi kanunu yazıyordu” (Peeters, 2013, s. 150) sözleriyle aktarır. Ana karakter sırf hayatta kalabilmek için, yukarıdaki vahşeti uygulayan isyancı grup Simbalardan biri olabileceğini dile getirir. Rahibelerden en gencini seçerek ona tecavüz

eder. Hatta rahibenin siyahlardansa bir beyaz tarafından tecavüze uğramasının onu memnun edeceği düşüncesine kapılır. Hiçbir ahlaki değere sahip olmayan karakter, katıldığı savaşta her hangi bir amacı, ideolojisi ve düşmanlığı olmaksızın sadece para kazanmak adına Tshombe'nin paralı ordusunda Birleşik Milletler'in askeri gücüne karşı paralı asker olarak savaşır. Afrika'da kaldığı sürede kullandığı savaş uçağıyla tereddüt etmeksizin insanları öldürür. Daha sonra BM tarafından bütün uçakların imha edilmesinden sonra yakalanır. Ama oradan da kaçarak kurtulmayı başarır ve yine bir isyancı grupla bir araya gelir. Burada bir geminin kaptanı olur. Tekrar yakalanan ana karakter için bu kez savaş tamamen biter ve bir yıl İsviçre hapisanesinde kaldıktan sonra Belçika'daki evine geri döner.

Afrika'dan döndükten sonra, bir süre eniştesinin inşaat malzemesi firmasında yardımcı eleman olarak çalışır, ardından bir tır şoförü olarak nakliye işi yapar. Barda tanıştığı ve kendisinden on yaş büyük olan hayat kadını Erna ile yaşadığı paralı ilişkilerin ardından gerçek bir ilişkiye başlar. Ancak Erna ileri derece kanser hastası olur. Ömrünün son deminde Erna'yı hiç yalnız bırakmaz. Erna'nın ardından Simone ile evlenir. Simone'nin Alzheimer hastası olması sebebiyle huzur evine yerleşmesi sonucunda tekrar yalnız kalır. Simone'ye karşı da oldukça sadık olan ana karakter, Simone ölene dek onu huzur evinde ziyaret etmeye devam eder. Hayatı boyunca sahip olduğu hiçbir sevgiyi elinde tutamaz.

Özetle; her ne yaşamış olursa olsun her seferinde yeniden başlayacak huzura ve enerjiye sahip olan ana karakter, bazen acımasız bir savaş şiddetinin bir parçası olurken, bazen de sevdiğini sahiplenen bir âşık olarak, okuyucunun karşısına oldukça çelişkili şekillerde çıkar.

Brood adlı eseri ise, kaç yaşında olduğu ve adı bilinmeyen bir çocuk üzerine gelişir. Çocuk savaşın tehdit ettiği isimsiz bir kasabada büyür. Ailesi kaçmak için fırsat kollar. Annesi ile üç küçük kız kardeşi kaçmayı başarırlar. Geride kalanların insan kaçakçılarına para ödemeleri gerektiğinden çocuk bir süper markette çalışmaya başlar. Ancak çalıştığı yer bombalanır. Bir şekilde oradan ayrılmak zorunda kalırlar. Aile üyeleri yavaş yavaş birbirlerini tamamen kaybeder. Bir şekilde hayatta kalmaya çalışan ana karakterin çok hızlı bir şekilde büyümesi gerekir. Gençliğinin tadını çıkarmaya vakit bulamayan çocuk, bir yandan da yeni yeni deneyimlediği cinsel arzularıyla da savaşır ("The perilous existence", (t.y.)).

Yazar genel olarak eserlerini kaleme alırken ve yazacakları konuyu seçerken onu ve eşini tetikleyen şeyin izledikleri bir haberin, okudukları bir metnin, hoş bir alıntının ya da fikrin olduğunu ifade eder. Yazarın yaşadığı çevrenin ve tanıklık ettiği olayların, her yazarda olduğu gibi onda da iz bıraktığını ve eserlerinde onlara yer verdiğini görmek mümkün. Bizzat kendisi de *Dinsdag* adlı eserinde yer verdiği ve Belçika tarafından da bir sömürge olarak kullanılan Kongo’da misyoner, çiftçi ya da sömürgeci olarak çalışan kişilerin hikâyelerine tanıklık ettiğini aktarır. Mültecilere karşı oldukça dışlayıcı bir rol üstlenen Avrupa’nın, orada yaşayan ve refah seviyesi yüksek olan vatandaşların yaşamlarının, mülteciler tarafından nasıl istila edildiğinin, yiyecek hiçbir şeyi olmayan bu insanların yerel sakinlerin yaşamlarının içine nasıl sızdığının ve akabinde yaşanan toplumsal kaos ve katliamın resmini çizen *De ontelbaren* adlı eserinin çıkış noktasındaki kıvılcımı ise şu şekilde aktarır:

“George Bush döneminde var olmayan kitle imha silahları ile devam eden savaş sırasında, Türkiye’ye sığınmış binlerce Irak Kürdü’nün yaşadığı küçük bir köydeki haberi gördük. Yerli halk kendi köylerinde azınlık durumunda kalmıştı. Aynı dönemde ortalama zenginlikte bir Belçikalı’nın mal varlığının dünya üzerindeki 6 milyar insana verildiğinde neler olabileceği hakkında bir akademik çalışmadan haberdar olduk. Dünyadan dört tane daha olmalıydı. Ama yalnız bir dünyamız var. Bu iki veriyi birleştirerek romanımızı bir tür düşünce egzersizi şeklinde yazdık. Bu demektir ki, eğer ortalama bir Belçikalının refah seviyesi diğerlerinin dört katı ise, er ya da geç ülkemiz Türkiye’deki o Kürt köyünde olanlarla yüzleşecek” (Peeters, 2016).

Peeters’in eserleri Türkçe, Almanca, İngilizce, İspanyolca, Danca ve Japonca olmak üzere çeşitli dillere çevrilmiş ve önemli edebiyat ödülleri için aday gösterilmiştir. Çalışmada derinlemesine incelenecek olan *De ontelbaren (Sayısız)* adlı eseri hem Libris Literatuurptijs hem de De Gouden Uil gibi oldukça prestijli edebiyat ödüllerine aday gösterilmiştir (Peeters, (t.y.)).

3.5.3. Elvis Peters’in Eserleri

Het uur van de Aap: Hikâye (1992)

Vier Mannen: Hikâye (1994)

Wij dolen rond in de nacht en worden verteerd door het vuur: Hikâye (1995)

Hondenspel: Roman (1996)

Spa: Roman (1998)

Brancusi: Hikâye (1999)

Wat overblijft is het verlangen: Şiir (2001)

Calvados: verhalen en dialogen: Hikâye (2001)
Meneer Papier gaat uit wandelen: Çocuk Kitabı (2001)
Meneer Papier is verscheurd: Çocuk Kitabı (2003)
De ontelbaren: Roman (2005) (“Sayısız” olarak Türkçe’ye çevrilmiştir)
Spoon River Anthologie: Şiir Çevirisi (2007)
Meneer Papier en zijn meisje: Çocuk Kitabı (2008)
Dichter: Şiir (2008)
Wij: Roman (2009)
Het Paard: Çocuk Kitabı (2011)
Dinsdag: Roman: 2012 (“Herhangi Bir Gün” başlığıyla Türkçeye çevrilen diğer eseri)
Twee stenen: Çocuk Hikâyesi (2012)
Ouradour: Novel (2012)
Rennen: +10 Çocuk Kitabı (2013)
Tok, sjwwt, tsjokl, kledongg. Over muzikale dwalen: Deneme (2015)
Nu: Şiir Kitabı (2015)
Jacht: Roman (2015)
Henric van Veldeke. Ik bid de liefde. 33 minnedichten: Çeviri (2016)
Mijn Steen: Resimli kitap (2017)
De herder en de garagist: Tiyatro Monoloğu (2017)
Mijn lichaam weet het niet: Şarkı Metinleri (2017)
Brood: Roman (2018)
Antithesen: Şiir (2018)
De Ommelanden: Roman (2019) (Peeters, (t.y.); “De Ommelanden”, (t.y.)).

3.5.4. De Ontelbaren (Sayısız) Adlı Eserin İçeriği

Elvis Peeters’in *De ontelbaren (Sayısız)* adlı romanı, doğudan yola çıkan binlerce mültecinin batıya, özellikle Avrupa ülkelerine giden gemiye binmek için verdiği mücadele, gemideki yolculuk koşulları ve daha sonra vardıkları ülkelerde yaşadıkları olaylar üzerine kuruludur.

Adı belirtilmeyen bir mülteci, uzun soluklu bir yürüyüşün ardından vardığı bir liman şehrinde hırsızlık yaparak biriktirdiği paranın eksik kalması üzerine sağır kız arkadaşını araçlara pazarlayarak Belçika’ya giden bir gemiye biner. Yüzlerce insan geminin

karanlık bir bölmesinde sıkış tikiş bir şekilde gün ışığını görmeden günlerce yol alır. Oldukça kötü koşullardaki gemi yolculuğu, sahile yaklaştıkları sırada gemilerinin yan yatması ile son bulur. Yardıma gelen kuvvetler mültecileri sahilde onlar için düzenledikleri yere aktarırlar. Onlar gibi beş gemi daha öylece sahile vurur ve sayıları giderek artar. Bunun üzerine aç ve işsiz olan binlerce mülteci, bütün Avrupa ülkelerine yayılır. Sayıların giderek artması ile şehirlerin her yerine yayılan mülteciler aç ve işsiz oldukları için etraflarında buldukları şeyleri çalmaya ya da dilenmeye başlarlar. Sonrasında insanların evine saldırarak, yemek ve kalacak yer isterler. Bazıları yerli halkın evinin bodrumuna, bahçesine kamp kurarken, bazıları da evlerin içine kadar giderek ne varsa yiyip bitirirler. Sayıca onlardan çok fazla oldukları için korkan yerli halktan bazıları, evlerini mültecilere bırakmak zorunda kalır. Birbirini tanıyan insanlar en azından bir evin kalabalık olması ve işgal edilmemesi için bir arada yaşamaya başlarlar. Yöneticilerin, polislerin engel olamadığı bu kalabalığın günden güne artması yerli halkı, kendi çözüm yollarını bulmaya iter. Bir grup bir araya gelerek bıçak ve baltalarla mahalle mahalle mültecileri evlerden sokaklardan, bahçelerden, ormanlardan temizlemeye başlar. Kadın, çocuk demeksizin karşılına çıkan herkesi öldürerek mültecileri şehirden sürerler. Sokaklardaki ölü bedenler çöp kamyonlarıyla alınıp bir çukura atılır.

Bu müdahalenin ardından dehşet içinde kalan mülteciler şehirlerden köylere doğru kaçmaya başlar. Durumu oradaki diğer mültecilere anlatırlar. Köylerde da durmayarak yürümeye ve kaçmaya devam ederek her grup farklı yerlere dağılır.

3.5.5. De ontelbaren Adlı Eserin Çözümlemesi

Elvis Peeters'ın *De ontelbaren (Sayısız)* adlı eserinde natüralist bir havayla ele aldığı ve eserin ana temasını oluşturan mülteci sorununa ilişkin kurguladığı hikâyesi, her ne kadar gerçek üstü (sürreal) olarak algılansa da, hikâyede yaşananlar olması muhtemel bir gerçekliği aktarmaktadır. Romanda Tanrısal-Anlatıcı (Auktorial-Erzähler) kullanılır. Anlatıcı, bütün Avrupa'ya hatta bütün dünyaya yayılan mülteci sorununa karşı oldukça objektif bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Anlatıcı, "Adamın nereden geldiği belliydi, doğudan geliyordu, [...]" (2016, s. 11) cümlesiyle başlayarak günümüz dünyasının doğusundan batısına doğru yönelen mülteci akınının coğrafik yönüne dikkatleri çeker. Buradan hareketle en genel itibari ile belirtmek gerekirse, hikâye mülteciler ve

mültecilerin gittikleri yerlerde karşılaştıkları yerel halk arasında geçmektedir. Eserde olay akışı içerisinde yer alan figürleri üç kategori şeklinde gösterebiliriz. Bunlar:

- ❖ Mülteciler: Mülteci karakterler tamamen anonim olarak yer alır. Sadece Profesör Sandor adında bir mülteci bireysel olarak bahsedilir ve doğudan geldiklerine ilişkin bilgi verilir.
- ❖ Yerli halk: Mültecilerin aksine yerli halktan bazıları ayrı ayrı isimlendirilir: Bunlar arasında dikkatleri çeken karakterler; Sofie ve kocası, Bracks, An, Vanoost, Ward, Sigrid, Raymond ve karısı, Lucas, Sandor, Sam, Doktor Cael, Yaşlı Schijvers ve karısıdır. Yerli halk da kendi aralarında mülteci yanlısı ve karşıtı olarak ikiye ayrılır. Örneğin An, mülteci yanlısı bir tavır sergilerken, Bracks mültecilere şiddetle karşı çıkar.

Bunları eserin iki bloğa ayrılan ana karakterleri olarak konumlandığımızda, eserde yer alan yan figürler olarak ise şunları sıralayabiliriz:

- ❖ Mültecileri kaçak yollardan Avrupa'ya taşıyan kaçakçılar ve aracılara; güvenlik kuvvetleri (polisler, güvenlik görevlileri ve itfaiyeciler) ve yöneticiler (belediye yetkilisi, vali, hükümet yetkilileri ve hukuk müşaviri).

Eserin ilk bölümünün ilerleyen kısımlarında, mültecilerin kaçak yollardan Avrupa'ya gidebilmek için karşı karşıya kaldıkları zorluklar, insan tacirlerinin — tıpkı gerçek yaşamda da büyük bir soruna dönüştüğü gibi — son bir umuda tutunan insanları nasıl sömürdüğü, işi ve parası olmadığı için hırsızlık yaparak topladığı paranın yetmemesi üzerine kız arkadaşının bedenini pazarlık konusu yaptığı anlaşmayla gemiye binmeyi başaran bir mülteci karakter aracılığıyla aktarılır.

Eserde anlatılan yoğun ve aralıksız mülteci akını ve mültecilerin kaçak yollardan batı ülkelerine ulaşma çabaları içinde yaşadığımız çağın tarihsel gerçeklikleriyle örtüşmektedir. Daha önce yapılan eser incelemelerinde ve çalışmanın ikinci bölümündeki mülteci sorunu başlığı altında belirtildiği gibi, gerçekten de özellikle Ortadoğu'da yaşanan kaos nedeniyle önce komşu ülkelere ardından da Avrupa ülkelerine yönelik yoğun bir mülteci akını yaşanmaktadır. Mülteci konumuna düşürülen bütün insanların ortak bir kaderi paylaştığının temsili olarak adı belirtilmeyen ve yollara düşen bu anonim doğulu mülteci, yağmurlu ve soğuk bir havada ıslanmamak için saklandığı karton parçası eşliğinde her ne kadar kendisi karar verebilecek durumda olsa da aslında onun haricinde çizilen ve hiç gitmek istemediği mecburi bir yolu kat eder. Bu

noktada yazar milyonlarca insanın, öz iradelerini aşan bir durumun yarattığı mağduriyeti yaşamak zorunda bırakılmasına karşı tepkisini ortaya koyar. Mülteciler savaş gibi insan yaşamını tehdit eden bir sebepten ötürü mecburen göç etmek zorunda kalmışlardır:

“Arkasına gizlendiğim karton ıslanmıştı, dikkatli davranmazsam yırtılabilirdi. Dikkatliydim, zihnen önümdeki yoldan ilerliyor olsam da kılım kıpırdamıyordu, çünkü hiçbir koşulda geri dönmeyecektim. Özgürlük deyince ki bu benim için de geçerliydi, bekleneceğinin aksine kendi istediğim yere gitmiyordum; sınırlarını başkalarının belirlediği bir yola sadık kalmak zorundaydım” (Peeters, 2016, s. 11).

Yağmurun yağışına da kendisinin karar vermediğini dile getirerek onun dışında gelişen ama onu derinden etkileyen bütün olaylara karşın bir sorgulayış içerisine düşerken, kendinden de vazgeçme noktasına gelir. Artık başına ne geleceğinin umurunda olmadığını dile getirişi, ruhunda açılan uçurumların onu kendi canından vazgeçiş noktasına getirdiğinin psikolojik bir yansımasıdır:

“Yağmuru belirleyen de ben değildim. Kılımı kıpırdatmadığım halde karton yırtıldı. Onu arkamda bıraktım. Tahmin ettiğim yolun kenarından yürümeye başladım, özgürlük yorucu bir mevzu, yağmur da durmuyor. Sırılsıklam bir vaziyette burada görmeyi beklemediğim nehrin üstünden geçen köprünün altına vardım, suyun akışını izledim, yağmur ve nehir, sahili olmayan yağmur, daha fazla düşünmemeye karar verdim. Başıma ne gelecekse gelsin, ne olacaksa olsun. Ama başıma bir şey gelmedi, [...]” (Peeters, 2016, s. 11).

Doğulu mülteci, ne kadar yürüyeceğini bilmeden yürümeye devam ederken çektiği otostop sayesinde daha hızlı yola alarak sonunda bir limana ulaşır ve nereye gideceği yine çok da önemli olmayan bir gemi sorar. Ancak henüz kalkan bir gemi olmadığını öğrenir tanımadığı birinden. Oldukça aç bir şekilde şehrin sokaklarında dolaşmaya başlar:

“Her hâlükârda bu otostop sayesinde epeyce ilerlemiştim. Yolumun daha ne kadar süreceği konusunda bir fikrim yoktu. [...] “Burada ne arıyorsun?” “Bir gemi” [...] “Nereye giden gemi” Omuzlarımı kaldırdım. [...] Görüşürüz, buralardan ayrılma şimdi gemi yok.” [...] kentin dar sokaklarında dolaştım. Açlıktan midem delinmiş gibiydi” (Peeters, 2016, s. 18-23).

Aç bir şekilde dolaşırken pis bir tezgâhın üzerinde bulduğu yemeği yiyen mülteci, aynı zamanda oldukça susadığı halde çok pis koktuğu için kahveye girip su isteyemez. Öylece dolaşırken kapıda gördüğü bir kız onu eve çağırır. Birlikte olmadan önce yıkanması gerektiğini söyler ve orada yıkanır. Kızla birlikte olduktan sonra kız eski ve oldukça pis kokan kıyafetlerini yıkar. Ama kız adamın düşündüğünün aksine onunla

para karşılığı birlikte olmamıştır. Ondan ne istediğini anlamayan adam sorularına cevap alamaz çünkü kız sağırdır:

“[...] Pis bir tezgâhtan bir kap fasulye bulamacı aldım, içine ekme bandırdım, ekmeğin kenarını emdim ve gözlerime ziyafet çektim. [...] Susamıştım ama bir kahveye girme cesaretim yoktu. Kokuyordum, para kazanmalıyım. Bir kapı eşliğinde duran kadın bana bakıyordu. Sıkılmadan ben de bakışlarına karşılık verdim, başıyla içeri gelmemi işaret etti. [...] “Kokuyorum” dedim, “önce yıkanayım.” [...] Elbiselerimin de yıkanması gerekiyordu, giyecek başka bir şeyim yoktu. [...] Benden para istemediğini anladım. Kalkıp giyindi. [...] Gömlek ve donumu bir leğene koyup sabunlamaya başladı. [...] “Ne istiyorsun?” diye sordum. [...] bir hırıltı dışında başka bir ses çıkmıyordu. Sağır olduğunu anladım” (Peeters, 2016, s. 21-28).

Sağır kız çizdiği resimlerle onunla birlikte gemiye binmek istediğini anlatır. Ama gemiye binmek çok pahalıdır: Adamın ise neredeyse hiç parası yoktur. Çalışmadığı için bu parayı nereden bulacağını bilemez. Burada mültecilerin fiziksel ihtiyaçlarını dahi gidermede karşı karşıya kaldıkları sınırlılıklar aktarılmış olur:

“[...] Bir gemi, iki adam, üstüne çaprazla çizdiği bir ev. Hepsi basit ve yamuk yumuk çizilmişti. Resme baktım sonra yüzüne baktım sonra başımı salladım. “ Bu gemi” dedim “limanda mı?” Evet, anlamında başımı salladı. “Bu adamlar seninle ben miyiz?” İkimizi işaret ediyordu. [...] “Bu gemiye binmek kaç para biliyor musun?” Başımı salladı ve kollarını açtı. “ Kahretsin, nereden bulacağız bu kadar parayı?” (Peeters, 2016, s. 29).

Adam geminin iki gün sonra kalkacağını öğrenir, ancak yeteri kadar parası olmadığı için hırsızlık yaparak biriktirmeyi düşünür. Çaresizliğin bir insana neleri yaptırabileceğini eser boyunca okuyucularına sorgulatmaya çalışan anlatıcı, ilk cevap olarak bu hırsızlık olaylarını anlatır: “ “Öbür gün” dedi adam, sonra yürüdü gitti. Parka gitmem anlamsızdı, yeterli param yoktu. Ama fazla eksikim de yoktu, ayakkabımın yarısı kadar bir şey sadece. İyi bir hırsızlık faaliyetiyle halledebilirdim. Önümde iki gün vardı” (Peeters, 2016, s. 30). Bunun üzerine iki gün sonra kalkan gemiye binebilmek için hırsızlık yapıp başkalarının eşyalarını çalıp paraya dönüştürmeye çalışır: “Şişman bir adamın önüne ayağımı uzattım. Takıldı. Göbek hizasında asılı fotoğraf makinesini yakalayabildim, hızlı bir hareketle askısını kestim ve köşeden koşarak kayboldum” (Peeters, 2016, s. 31). Art arda çalmaya devam eden adam her çaldığı eşyayı bir dükkâna götürüp satmaya başlar. Gemi parasını denkleştirebilmesi için 12 kez daha hırsızlık yapması gerekir: “Parayı toparlamak için en az on iki kere daha çalmalıyım. Kaybedecek zamanım yoktu. [...] Bir yemek tezgâhında, hemen bıçağı çıkartıp burnumun önünde duran kadının sırt çantasını kestim ve içinden hızlıca elime ne

geldiyse alıp ceketimin altına saklayarak oradan uzaklaştım” (Peeters, 2016, s. 33). Ardından birlikte olduğu sağır kızın yanına tekrar giderek gemi için çok para gerektiğini ancak henüz kendisi için bile yeteri kadar parasının olmadığını anlatır. Bunun üzerine kız dört yıl boyunca o gemiye binebilmek için biriktirdiği parayı sakladığı yerden çıkararak adama gösterir. Ancak dört yıl boyunca biriktirebildiği para adamdakinden bile daha azdır. Bu noktada işgüçleri, emekleri çok az para karşılığında sömürülen mültecilerin acısı da yansıtılmış olur

“ “Çok para gerekiyor, kendim için bile yeterince param yok.” Sırıttı. Eline bir bıçak ve sandalye aldı, sandalyeyi kapının yanına koydu sonra üstüne çıktı, bıçağı kapının çerçevesi ile duvar arsına sapladı. Delikten bir eldiven çıkarttı. Sandalyeden indi, eldiveni masanın üstünde sallayarak boşalttı. Masanın üstüne paralar düştü, banknotlar, bozuk paralar. Saymasına yardım ettim. Yetmiyordu, parası benimkinden daha azdı. “Bu kadar parayı ne kadar zamanda biriktirdin?” Bir kâğıt kalem aldı, üstüne dört yaz, dört kış yaptı, bunları çizdiği güneş, bitki ve yağmurdan anladım. “Dört yıl mı?” Evet, anlamında başını salladı. Bu kadarcık para için dört yıl. “Ben bir şeyler yapacağım, sen onları koy yerine” (Peeters, 2016, s. 37-38).

Gemiye bindirecek araçlarla tekrar görüşen adam yeteri kadar parası olmadığını söyler. Ancak eksik kalan para için adama sağır kızını teklif eder. Aracı, para yerine kızını kabul eder ve anlaşılır:

“ “Ne istiyorsun?” “ Gemiye binmek.” Miktarı söyledi. “Bu kadar param yok.” “O zaman defol git buradan.” “ Aradaki fark o kadar büyük değil.” “Önemli değil. Kaybol buradan sırada bekleyenler var.” “Bir önerim var.” “ Bir önerin olamaz.” “Aynı olarak öderim.” “ İlgilenmiyorum. Haydi defol git buradan.” “Söz konusu bir kadın.” “Kız kardeşin mi?” “Hayır.” “Fotoğraf isterim.” “Fotoğraf yok.” “Pasaport?” “Güzeldir, işe yarar.” [...] “Geri geleceğim.” “Ne kadar paran var?” Onun söylediği miktarın yarısını söyledim. “Defol git.” “Artı o kız.” “Güzel kız kullanarak sen de sıvışmak istiyorsun. Önce pasaport. Eğer kız iyiyse paranın dörtte üçünü masaya koyarsın. Ya da bir yere gidemezsin. Anlaşıldı mı?” “ Anlaşıldı.” “İyi.” Kalkıp uzaklaştım” (Peeters, 2016, s. 39-40).

Bu anlaşmadan bihaber olan sağır ve dilsiz kızıdan parasını ve pasaportunu isteyerek tekrar aracının yanına gider. Bu noktada yazar büyük bir insanlık dramından kaçan mültecilerin insan kaçakçıları ile ne ve nasıl koşullarda anlaştıklarını ve bu ihtimalleri gözler önüne seriyor. Binlerce insan daha iyi bir yaşam için insan tacirlerinin kirli ticaretinin ortağı olmak zorunda kalıyor: “Paran ve pasaportum lazım. [...] Bana parayı uzattı. “Emin misin?” diye sordum. Başıyla onayladı.” (Peeters, 2016, s. 41-42). Doğulu mülteci, adamın yanına giderek kızın pasaportunu ve gereken paranın dörtte birini avans olarak adama verir. Aracı adam kızın birlikte olmayı kabul edip etmediğini sorar. Kızın sorun çıkarmayacağını ve sağır ve dilsiz olduğunu anlatır. Burada olumsuz bir imaj

yüklenen doğulu mülteci, sağır ve dilsiz bir kızın bedenini, kıza her hangi bir şey söylemeksizin kendi kaçış yolculuğunun bileti olarak kullanır. Kız sağır olduğu için ne de olsa hiçbir tepki veremeyecektir. Daha sonra kalan parayı dolara çevirerek tekrar kızın yanına gider ve bir şekilde hallettiğini söyler:

“ “Kabul ediyor mu?” “Gitmek istiyor.” “Sen ondan memnun musun?” “Evet.” “Burada onunla kalmayı tercih etmez misin?” “Gitmek istiyor.” “Sen gitmek istiyorsun! Kambur bir kırsığı kullanarak gitmek isteyen sensin. Ben safkan bir hayvan beklemiştim.” “Öyledir. Zanaatını iyi bilir.” [...] “Zorluk çıkarmaz” dedim. “Çıkarması durumunda bu iş olmaz.” “Dilini tutar” dedim. “Hepsi bunu çabuk öğrenirler.” “Her koşulda” dedim, “o konuşmıyor, sağır dilsiz.” “Hah hah haa, yatakta ağlamıyor demektir?” “Sanıyorum.” [...] “Bu gece, ama önce avans” “Ne kadar?” “Dörtte biri.” “Al.” [...] “Halloldu” dedim, “her ne kadar para yetersiz de olsa, yarın şoföre bahşiş verdik mi her şey yoluna girecek” (Peeters, 2016, s. 43-45).

Bunun üzerine kız evinde bulunan bir kutudaki çeşitli eşyaları da paraya dönüştürmesi için bu doğulu mülteciye verir. O da yine aynı dükkâna giderek kızın bütün eşyasını nakde çevirir ve bir kısmıyla yolluk bir şeyler aldıktan sonra on beş dolar değerindeki Hollanda parasını kıza gösterdikten sonra son kez beraber eve giderler. Hiç denecek kadar bir parayla uzun ve ne olacaklarını bilmedikleri bir yola çıkarlar:

[...] Karton kutuları gösterdi, sonra başparmağıyla işaret parmağını oynatarak para işareti yaptı, sonra yine beni işaret etti. “Satalım mı?” Başını evet anlamında salladı. [...] “Kutuyu tezgâhın üstüne boşalttım. İçinden çatallar, bıçaklar, kaşıklar, kâseler, odasında önceden görmediğim saat, tirbuşon, taşlarla süslenmiş el aynası, bir paket filtreli sigara, ağız mızıkası, denizci kasketi, bir kutu yeşil boya, pilsiz küçük bir radyo vericisi, iki ampul, kenarları kadife şeritli keten bir masa örtüsü, geleneksel giysilerin resmedildiği bir kitap ve en altta da oyuncak bir bebek çıktı. “Ne var elinde?” diye sordum, “Alman, Fransız, İngiliz...” “Hollanda.” “Onun değeri ne?” “Doların yarısı kadar ama senin için bir dolara üç hesap edeceğim. Bütün kutuya 100 veriyorum. [...] “Satıldı” dedim. “Hollanda parasıyla ödedi.” Ona gül kırmızısı yirmi beşlik ile mavi onluklardan birer tane gösterdim. “Bunlar on beş dolar değerinde.” Dudaklarını takip ediyordu. Paraları eline alıp dikkatlice baktı. “Saati geri getirdim, gece iki buçukta gitmeliyiz. Yol için ekmek, havuç ve meyve aldım” (Peeters, 2016, s. 47-48).

Gecenin ortasında kalkarak sözleştikleri parka doğru giderler. Onların dışında başka insanlarda beklemektedir. Toplamda on bir kişiden oluşan grup, parka gelen kamyonun kasasına doluşurlar. Adam şoföre kıızı ima ederek Ecathe için olduğunu söyler. Kıza ön tarafa oturmasını söylerler. Olanlardan habersiz olan kız da denileni yaparak öne gider. Adamsa kamyonun kasasına yerleşir. Kasanın içinde yirmi altı kişi vardır. Yolda ilerlerken bir ara kamyonun durduğu ve itişme kakışma ile birisinin başka bir arabaya bindirildiği anlatılır. Tam olarak açıklanmasa da sağır kızın kamyonundan indirilip aracı

adama götürüldüğü anlaşılır. Kız herkesin sadece kendisini düşündüğü bir durumda adama güvenmiş, ancak kandırılmıştır. Adam eksik kalan kaçak yolculuğun karşılığını kızı sunarak ödemiştir:

“Alarm çaldı. Yataktan fırladık, birbirimizin yüzüne neredeyse hiç bakmadan giyindik. [...] Parkın batı tarafında bir grup insan toplanmıştı. Kimse konuşmuyordu, birbirimize baktık, beklemeye başladık. Saydım: On bir kişiydik. Dört kadın. Sekiz ve dokuz yaşlarında iki çocuk. [...] Şoför kendisine uzatılan paraları saydı. Ona ödeme yapan herkes bahşiş de veriyordu, [...] Yardımcısı kasanın kapağını indirdi ve insanlara binmeleri için yardım etti. Biz en sonuncularдық. Şoföre parayı uzatırken “Ecathe için” dedim. O mu? Başım la onayladım. Parayı cebine koydu. [...] Şoför kabininin kapısını açtı, ona içeri binmesini işaret etti. Şaşırılmıştı. “Senin yerin daha konforlu” dedim, çantasını alıp ön tarafa koydum. Sırtından hafifçe ittim, bindi. Arkasından ben de binmeye yeltendiğim de şoför “Sen arkaya” dedi. Kasanın içinde yirmi altı kişiydik. Sallandıkça birbirimize değiyorduk, alçak sesle konuşuluyordu. [...] Kamyon durdu. Kabin kapılarının açıldığını duyduk, itişme kakışma oldu, birisi boğazını temizledi, bir araba kapısı açıldı sonra kapandı, araba hareket etti sonra kabinin kapıları da kapandı. Kamyon hareket etti” (Peeters, 2016, s. 49-50).

Yoluna devam eden kamyon sahile varır. Hazırda bekleyen şişme bota binebilmek için soğuk havada denizin içinde biraz yürümeleri gerekir. Etrafına bakınan adam kadını göremez, sadece kendini kurtarmanın peşine düşer. Kızdan aldığı ve içinde yolluğun bulunduğu yastık kılıfı ile birlikte bekleyen şişme bot kaçak mültecileri açığıtaki tekneye nakleder. Ancak kamyonların ardı arkası kesilmez. Art arda gelen üç kamyon mültecileri kaçak teknelere bindirmeye devam eder. Diğer eserlerde olduğu gibi burada da yine mültecilerle özdeşleşen tehlikeli ve bir o kadar zor koşullarda gerçekleşen ve gerçeklikle de örtüşen ölümcül yolculuklardan bahsedilir:

“Yakındaki denizden sesler geliyordu. Dalgaların, suyun sahile vuruşunun, okyanusun adeta orgazmını duyuyorduk. Kamyon yine durdu. Kasa açıldı. Sahildeydik. Bağrışmalar oldu, bir şişme bot hazır bekliyordu. Soğuk suyun içinden birkaç metre yürümemiz gerekiyordu, ayakkabılarımı çıkarttım tam paçalarını sıvayacakken biri arkamdan itti, yastık kılıfını tam zamanında havaya kaldırabilirdim. Etrafa bakındım, kadını hiçbir yerde göremedim, kamyonetin kabini de boştu. Her koyun kendi bacağından asılır. Ayakkabıları da yastık kılıfına koydum. Bot ben binmeden hareket etti. Başka adamlarda dizlerine kadar suyun içinde duruyordu, geri gelecek dedi birisi. İlerde eski bir balıkçı teknesi duruyor, denize sintine salıyordu. Şişme bot bizi almak için teknenin yanından dönüp geldi. Bu arada ikinci kamyonda sahile gelmişti. Kaygan ip merdivenden dışerimle tuttuğum yastık kılıfıyla tekneye tırmanmaya çalışırken üçüncü kamyonun geldiğini gördüm, ilk kamyon gitmişti” (Peeters, 2016, s. 51).

Şişme botlarla balıkçı teknesine götürülen kadın ve çocukların da arasında bulunduğu yüzlerce insan, bir saatlik yolun ardından sarkıtılan ipli merdivene tırmanarak daha büyük ve eski bir gemiye geçerler. Kaçak mülteciler geminin alt kısmında karanlık ve

oldukça yoğun kokan ve başkalarının da bulunduğu bir yere saklanırlar. Oldukça kalabalık olan geminin bu bölümüne başka insanlar gelmeye devam eder. Oldukça havasız ve karanlık olan yerde kendilerine yer bulmaya çalışan yeni gelenler, oradakilerin istifra ettiği kovalara çarparak ortamın daha da kötü bir hal almasına sebep olur:

“Son adam ip merdivene tutunduğu anda kaptan motora tam gaz verdi, motorlar adeta kükredi, geminin gövdesi sarsıldı, gemide yüzden fazla kişiydik. Çocuklar bağıyor, bazı kadınlar ağlıyordu. Bir saat gittikten sonra ufukta süzülen bir ışık gördük sonra bir anda karşımızda köhne, devasa bir gemi belirdi. Birkaç kişi güverte parmaklıklarından sarkmış el sallıyordu. Tekne geminin yan tarafına yöneldi, arkamızdan ikinci bir tekne geliyordu, bizimkinin motorları durduğundan onun geldiğini duyabildik, direkleri kuş tüyü gibi sallanan balıkçı teknesinin siyah gölgesi. Gemiden aşağı ip merdivenler sarkıtıldı, tek tek kendimizi gemiye çektik, çocuklar koltuk altlarından geçirilen iplerle yukarı çekildi, anneler bebekleri sırtlarındaki çantalarda taşıyordu. Sonra merdivenden aşağıya geniş bölmeye indirildik. Karanlıktı, içerisini yanmış yağ, katran, çürük meyve soğan, küflenmiş talaş karışımı bunaltıcı bir koku kaplamıştı. Dizimi paslı bir demire çarptım, birinin bacağına takıldım, yere çömeldim, oraya oturdum sonra da yerimden kımıldamadım. Önümden kurumuş sidik, osuruk, kötü ter ve nefes kokuları içinde, aç ve uykusuz kalabalıklar geçiyordu. Sert bir çarpmadan yeni bir teknenin yanaşğını anladım ya da yanaşmış olan uzaklaşmıştı. Merdivenden yeni yolcular inmeye başladı, kalabalıklar arsında kendilerine olmayan yolu açmaya çalışarak. Birisi kenarda duran bir kovaya çarptı, küfürle ve gülüşmeler yükseldi. Ayaklarımıza bir anda nefesimizi kesen kahverengi bir sıvı geldi, bir çocuk ya da bir kadın kusmuş olmalıydı, kusmuktan anlaşılıyordu. Sonra müthiş bir sarsıntı oldu, motorlar çalışmaya başladı, dişlilerin homurtusu yükseldi, gözlerimi kapadım, uykunun geri kalanını bedenimden defetmeye çalıştım” (Peeters, 2016, s. 51-52).

Mülteciler ne kadar gideceklerini bilmeden çıktıkları yolda oldukça kötü şartlarda yolculuk etmek zorunda kalırlar. Kokuşan ve ezilen yiyeceklerini, dışkılarını bir kovanın içine yaptıkları için oldukça pis kokan ve sıkış tıkkış atıldıkları bu karanlık yerde yemek zorundadırlar. Sağlıksız koşullarda ve karanlıkta yolculuk yapmak zorunda kalan çocuklar ise isyanlarını sadece ağlayarak dile getirebilirler. Gemici arada buldukları yere gelerek elden ele uzattıkları dışkı kovasını alarak denize boşaltır ve geri getirir. Boşalan kova ihtiyacını gidermek isteyen ama dolu kovaya yaklaşamayan insanları heyecanlandırır ve hareketlenme olur. Yüzlerce insanın bir arada kaldığı yerde ister istemez sürekli olarak hissedilen tuvalet ihtiyacı, bu keskin kokunun da taze kalmasına sebep olur. Kovaya ulaşamayan bir çocuk ise bir kâğıt parçası üzerinde ihtiyacını gidermek zorunda kalır. Daha sonra bu kâğıt paketlenerek elden ele kovaya ulaştırılmaya çalışılır. Mültecilerin yaşamlarının her alanına sirayet eden zorluğu ve yaşam mücadelesini iliklerimize kadar hissettiren yazar, insani fiziksel ihtiyacın, bir

işkence aracına nasıl dönüştüğünü bütün çarpıcılığı ile okuyucularına hissettirmeyi başarır:

“Bazıları erzak torbalarını açmaya başladı, içinden ezilmiş domatesler, meyveler, ekmek parçaları, kokmuş peynirler, sucuklar, şekerlemeler, sular, çaylar ve soğuk kahveler çıktı. Sağa sola bir şey düşürmeden, dökmeden hareket etmek mümkün değildi, [...]. Çocuklar şaşkınlık içinde ağlıyordu. Birden kendine gelen insanlar neler olduğunu sordu. Demir merdivenin başında durmuş biri, elinde ucunda demir çengel olan ipi aşağı insanların kafalarına doğru sarkıtılmış bir şeyler söylüyordu. Biri belime dirseğiyle vurdu, şişman kadın kovayı işaret etti. Anladım, bok kovası. Ayağa kalktım, kovayı aldım ve bir delikanlıya uzattım. Erkekler ayağa kalktı, bazen de yakınlarda erkek yoksa kadımlar. Nerdeyse düz bir şekilde kova merdivene kadar taşındı orada birisi kovayı kancaya taktı. Gemici kovayı alıp kayboldu, anladığımız kadarıyla denize boşalttı. Kova hemen hemen aynı yoldan geri geldi, kenarlarında köpüklerle, denize ait görebildiğimiz tek şey buydu. Şimdi kova temizlenmiş olduğu için birçok kişi onu hemen kullanmak istiyordu. [...] Bir çocuk kovaya ulaşmadan, ihtiyacını alelacele altına konan kâğıda yaptı, kâğıt sonra zorlukla paket yapıldı. Paket elden ele verildi, yolda yırtıldı etrafına bir kâğıt daha sarıldı ve nihayet kovaya ulaştı. Düzenli olarak tazelenen pis kokuyu teneffüs ediyorduk” (Peeters, 2016, s. 54).

Yüzlerce mülteci ne kadar süredir orada olduklarını bilmeden sadece içeri yansıyan bir ışık ile hayat belirtisini içlerinde duymaya çalışırlar. Hissettikleri tek şey, bütün kokuların birbirine karıştığı, zihinlerini bulandıran ve işlevsiz bırakan kokudur. Gemcinin verdiği su bile ağızdan ağıza dolaştığı için yapış yapış olmuş ve mide bulandıracak seviyeye gelmiştir. Ancak ellerinden bir şey gelmez, yaşamlarının bağlı olduğu ip çoktan ellerinden kayıp gitmiştir. Gerçek savaşın ateşinden kaçsalar da şimdi de en asgari şartlarda hayatta kalma savaşı vermek zorundadırlar. Şikâyet etme lüksüne sahip değildirler:

“Yukardaki lambozla karanlığa küçük bir ışık açıldı. Türbinlerin uğultusundan, yağ, kusmuk, ter, sidik, nefes, çürük meyve sebze, sayarken bile kötü gelen kokuların hepsi birden aklımın direncini kırmış, anlamsız düşüncelerden serseme dönmüştüm, hiçbir anlamlı düşünce geminin baş tarafından öteye gitmiyordu. Bu nedenle lomboz dünyanın ilerlediğini anlamak için yeterliydi, oradan içeriye ışık giriyordu. Dışarıda hangi sabahın aydınlandığını bilmek imkânsızdı. [...] Bu kaçınıcı sabahtı? Şu ana kadar iki defa kovaya gitmiştim. Gemici aşağıya birkaç kasa su sarkıttı. Şişeler ağızdan ağıza dolaşarak bize geldiğinde ılık şişelerin ağzı tükürükten yapış yapış olmuştu” (Peeters, 2016, s. 56-57).

Yolculardan biri daha fazla dayanamayarak ölür. İnsanların faydasız çığlık ve feryatları insanoğlunun çaresizliğinin iz düşümüne dönüşür. Gerçek hayatta da, yeni bir yaşam umuduyla çıkılan yollarda can veren bu insanlar, büyük bir insanlık dramına dönüşmektedir:

“[...] Arka taraftan bir ıgık geldi, çaresiz martıların çıkardıkları sese benziyordu. Arkaya dönüp bakmak istediğimde boynumun nasıl tutulmuş olduğunun farkına vardım. ıgıklar artarak diğer dillerde de duyuluyordu. Giderek feryat halini aldı. Birisi ölmüştü, hareket etmiyordu, bir kemik torbası gibi yerde, örtülerin üstünde yatıyordu” (Peeters, 2016, s. 56).

Geminin bir anda yan yatması üzerine birbiri üzerine düşen yüzlerce mülteci büyük bir dehşete kapılır. Oluşan kargaşaya çocukların ıgıkları eklenir ve gemi durur. Neler olduğunu tam olarak göremeyen insanlar yukarıdan gelen seslere kulak verseler de, konuşulan dili anlayamazlar. Dışarıdan gelen helikopter ve bot sesleri ile karaya yakın olduklarını ve onları almaya geldiklerini dşnrlenir:

“Birden bire st taraftan çatırtılar, gıcirtılar duyuldu, ambarın devasa kapakları açıldı, aydınlanmaya başlayan gökyüzünde kızıl yıldızlar görünüyordu. Alt taraftan sanki gemi bir yere srtnyor ya da kazınıyor gibi sesler geldi, n kısmı yükseldi sonra yan yattı, herkes savruldu. Ben kızın üstüne düştüm, bu aniden başlayan kargaşa esnasında –herkes birbirine sarılıp ayakta durmaya ya da tekrar oturmaya çalışıyordu- birbirimizden ayrıldık, o sırada ayaklarım ayakkabılarımın içindeydi. Gemi durdu. Bazıları merdivenlerden yukarı çıkmaya başladı, bağırmalar, ıgıklar birbirine karıştı. Herkes ne olduğunu öğrenmek istiyordu. Makineler yumuşak hırılıtlar çıkardıktan sonra tamamen durdu. Güvertede duran ve neler olup bittiğini görenler ambara sesleniyor, bir şeyler anlatıyorlardı, duyduğumuz dil ne yazık ki anladığımız bir dil değildi. Birbirimizle bir bütün olmuş duruyorduk, kimimiz eğilmiştik, kimimiz dimdik, herkes adım atmaya hazırdı ama adım atacak yer yoktu. Sesler kesildi, kargaşa duruldu, bir yerlerde tartışmalar yapılıyordu, çocuklar bağışmaya başladı. [...] Yine bir bağırma duyuldu, bu defa daha uzaktan. Durduğumuz yerden yukarıya baktık. Kargaşa dışarda yaşanıyordu. Beklemeye başladık, motor sesleri, botlar. Havada bir telaş vardı. Geminin üstünde helikopter uçuyordu, ortadan kayboldu sonra geri geldi, aynı yerde dönmeyi sürdürdü. Karanın yakın olduğunu biliyorduk. Bizi almaya geliyorlardı” (Peeters, 2016, s. 57, 58).

Sahildeki adırlara yetiştirilen mültecilere battaniye ve üzerinde uyuyabilecekleri eşyalar ile içinde banyo ve tuvaletin bulunduğu bir karavan tahsis edilir. Çeşitli dillerde ifadeler alınır. Ardından yemek yerken başka bir geminin daha kuma oturduğunu grrlenir. Tıpkı onlar gibi başka mülteciler de gemiden atlayarak sahile doğru yüzmeye başlar. Farklı dilde konuşan dünyanın çeşitli yerlerinden akın akın Avrupa’ya gelen sayısız insan aynı ortak kaderin pençesinde hayata tutunmaya çalışır. Eser başlığını da buradan alır ve mültecilerin yoğunluğunu aktarmak için kullanılan bu kavram, hikâye içerisinde sürekli olarak tekrar edilir ve *leitmotif* olarak kullanılır. Bütün bu insanların — Jenny Erpenbeck’in *Gehen, Ging, Gegangen* adlı eserinde de üzerinde durulduğu gibi — hangi dili konuştuklarının veya nereden geldiklerinin bir önemi yoktur; artık birey olmaktan çıkıp anonim birer özneye dönüşen bu insanların hepsinin yaşamını

çevreleyen ortak bir sıfat vardır: Mülteci. Çitle çevrilen kampa yerleştirilen mültecilerin kampın dışına çıkmaları yasaklanmıştır. İlerleyen günlerde ülkenin içine doğru kararlaştırılan bölgelere gidebilecekler ancak hangi dille anlaşacaklarını bilemezler. Yeni doğmuş bir bebek misali çevrelerinde duydukları ve tek bir kelime dahi anlamadıkları insan topluluğu içerisinde dertlerini ve sıkıntılarını nasıl dile getirebileceklerini bilmezler. Sosyal uyum açısından hem mülteciler hem de yerel halk açısından büyük bir engel teşkil eden dil bariyeri burada da karşımıza çıkar:

“Sahildeki çadırlara yerleştirildik. Kampın çevresi çitle çevrilmişti. Gemi kısmen kumsala çıkmıştı. Bütün gün gözümüzün önündeydi, hafifçe yan yatmıştı, beyaz dalgalar gövdesine vuruyordu. Hepimize birer battaniye ve üstüne yatacağımız matlardan verdiler. İçinde tuvalet ve duş bulunan karavanlar kondu. [...] Farklı dillerde ifadeler alındı. [...] Üstünde kâseler ve kaşıklar duran uzun masanın önünde kuyruk oluşturduk, aynı anda on kişi kâselere çorba koyuyordu, yanında birer parça da ekmek verdiler, kâselerin hepsi aynı dolulukta değildi, çorbaları dağıtan kadınların bazıları sevecen bazıları asık suratlıydı. [...] Sahilin hemen yakınına gelmiş olan ikinci gemi kuma oturmuştu iyice. [...] Lokmalarımızı çorbaya banıp yerken çitlerin diğer tarafında insanların bizler gibi nasıl gemiden atlayıp kıyıya yüzdüklerini seyrettik. Güverteden örtülere sarılmış küçük çocukların iple nasıl aşağı sarkıtıldığına, çocukların ya adamların omuzlarında ya da kafalarını suyun üstünde tutmaya çalışarak birlikte dalgaların üstünden atlaya atlaya sığ suda nasıl yürüdüklerine baktık. Çoğunluk botları bekliyordu, ip merdiven sarkıtılmıştı, emirler yağdırıyorlardı. [...] Kamptan dışarı çıkmamız yasaktı, kapıdan kimse çıkarılmıyordu. Önümüzdeki günlerde bize ülkenin iç bölgelerinde bir yer verileceği söylendi. Peki, hangi dille anlaşacaktık?” (Peeters, 2016, s. 58-59).

Birinci ve ikinci geminin ardından başka gemiler de gelir. Böylelikle sayısı belli olmayan yüzlerce mülteci sahile akın etmeye devam eder. Deniz gelemeyenlerin enkazını sahile vururken, sahile çıkmayı başaranlar ise devasa insan dalgalarına dönüşür. Bölgenin yetkilileri büyük tedirginlik duyarlar. Bu akını durduramazlar:

“Huzursuzluğu, telaşı ve duydukları kuşkuyu hissediyorduk. Kamyon ve helikopterlerin gürültüyle bastırıldığı dördüncü gemi, denizin aralıksız olarak getirdiği enkazlar, sahile vuran bir sonraki insan dalgası, bizim gibi, onlar gibi sizin gibi insanlar. Bizi ne karaya çıkartmaya, ne de çıkmamızı engellemeye güçleri yetiyordu. Beşinci gemi geldi” (Peeters, 2016, s. 59).

Eserin birinci bölümünde mültecilerin yaşadığı zorlu yolculukların ardından akın akın Avrupa ülkelerine gelmelerinin ardından; ikinci bölümünde ise mülteci krizine bu kez, Avrupalı insanların bakış açısından yaklaşılır. Anlatıcı, mültecilerin yerliler tarafından yağmacı ve istilacı olarak görüldüğünü aktarır. Hali vakti yerinde her türlü imkâna sahip olan bu insanların rahatı mültecilerin şehirlerine gelmesiyle bozulur. Bir süre sonra mültecilerin sayısının iyiden iyiye artmasıyla Avrupalılar kendi şehirlerinde, hatta

evlerinde misafir ya da azınlık durumuna düşerler. Eserin ana sorularından birisi “Aç kalan ve yiyecek hiçbir şeyi olmayan biri için suç sözcüğü ne ifade eder?”(Peeters, 2016: 81) sorusudur. Artık kaybedecek hiçbir şeyi kalmayan ve açlığın son noktasına gelen mülteciler için suç sözcüğünün bir anlamı kalmamıştır. Kendi yaşamlarından çalınanları onlar da teker teker başkalarının hayatlarından çalmaya başlar. Hafif hafif başlayan hırsızlık olayları giderek artacaktır. Yerlilerden yaşlı Schijvers’in karısı bahçesinden karnabahar almaya gittiğinde hiçbir şey bulamaz ve kimin götürdüğünü de ilk etapta tahmin edemez: “Karısı tuhaf bir durumla bir öğleden sonra bahçeden karnabahar almaya gittiğinde karşılaşmıştı, karnabahar kalmamıştı, sadece kökleriyle yaprakları duruyordu, karnabaharlar yoktu. Kocasını onu bahçeye çağırdığında giderken bu olayı hatırladı. Kocasını gibi o da şaşkınlık içindeydi” (Peeters, 2016, s. 63-64). Polisler son zamanlarda tuhaf hırsızlıkların olduğu ile ilgili ihbarlar alır. Açlıkla savaştan ve çalmaktan başka çıkar yolları olmayan insanlar asgari ihtiyaçlarını gidermek için çalmak zorunda kalırlar:

“ “Tuhaftı, patates hırsızlığı yapılmış, böyle şeyler eskiden olurdu. Dün de karnabahar, salata ve lahana hırsızlığı bildirilmişti. Önceki hafta da tavşanların çalındığını duyduk. Münferit bir olay değil, bu gece üç farklı yerde patatesler çalınmış.” Sonra oturdu. “Muhtemelen aynı hırsızlar. Diğer belediyelerdeki meslektaşlarım da buna benzer olaylarla karşılaşmışlar. Küçük olaylar belki ama yine de...” (Peeters, 2016, s. 65).

Yerel halk içindeki bir karakter olan Sofie, işe gitmek için evden ayrılır. Yağmurlu havada durağa doğru gittiğinde bir an irkilir. Üç adamın hareketsiz bir şekilde yağmurlu havada durağın altında yerde yattığını görür. Kalacak yeri olmayan mültecilerin yağmurlu havada sığınabilecekleri tek yer o duraktır. Ayakkabıları delik deşik olan bu insanlar aç ve açıkta kalmıştır. Gidecek bir yerleri ya da her hangi bir yere sığınmalarına yetecek paraları olmadığı için tek yapabildikleri, bir durağın altında yatmak ve kendilerini soğuktan ve yağmurdan korumak için iyice birbirlerine sokulmaktır. Sayısız olarak nitelenen mülteci akını karşısında yetkililerin yetersiz kalmasıyla, kent düzeni ve insanların yaşamları kaotik bir sürece evrilmeye başlar:

“Yerde üç adam yatıyordu. Uyuyorlar ya da uyuyormuş gibi yapıyorlardı. Birbirlerine iyice yanaşmışlardı, durağın yağmurun gelmeyen köşesinde, dizleri kalkık, çıplak beton zemin üstünde başlarını kollarının arasına almış yatıyorlardı. İki tanesinin ayakkabıları delikti, ayakkabılardan biri sırttan bir yüz gibiydi. Adamlar kimildamıyorlardı” (Peeters, 2016, s. 68).

Fırına giren Sofie kapıyı açmaya yöneldiğinde kapının önünde bir adam daha görür. Durumu fırıncıya iletmediyse fırıncı umursamaz bir şekilde ayyaşın teki olduğunu ve kovmasını söyler. Ancak Sofie sabah durakta karşılaştığı manzaradan sonra adamın ayyaş olmadığını farkındadır. Adama gitmesi gerektiğini söyler ancak yağmuru işaret eden adamın gidecek bir yeri yoktur. Orada durmaya devam eder. Müşteri gelince kenara çekilerek yol verir. Şehrin birçok yerine böyle insanların doluştuğunu anlatan müşteri, polislerin hiçbir şey yapmamasından yakınır. Her yerde sefil halde rastladıkları insanlar en az onlar kadar değerli olduğu halde onlardan tiksinti ile söz edilir. Burada yazar, Avrupa insanının mültecilere karşı duyarsız, bencil ve anlayışsız tavrına eleştirel bir tutumla yaklaşır:

“Tam zamanında camdaki panjurları ve kapının kilidini açtı. Gördüğü ilk şey kapının önündeki adamdı. Duraktaki adamlara benziyordu, büzülmüş, kapıya sırtını vermiş oturuyordu. Kapıyı açmaya cesaret edemedi, hemen içeri dalmasından çekinmişti. Fırıncıya seslendi. Fırıncı dağınık saçlarının üstüne geçirdiği beyaz kepiyle başını sallayarak geldi. “Ayyaşın tekidir” dedi, “kovala onu Sofie.” “Değil” dedi Sofie “ayyaş değil, buna benzer üç serseri adam daha gördüm bu sabah.” Fırıncı adama dikkatle baktı. “Polisi ara, buradan gitmesi gerekiyor.” Fırıncı meseleyi Sofie’ye bırakıp telaşla mutfığa geri döndü. Sofie kapıyı yavaşça açtı, adam dükkânın içine düştü sırtüstü, şaşkınlıkla gözlerini açtı. “Dükkân açılıyor, gitmen lazım.” Adam zorlukla doğruldu, yağmuru işaret etti, sonra Sofie’nin anlamadığı bir dilde bir şeyler geveledi. [...] “Adeta buraya bir otobüsle getirilip bırakılmışlar” dedi müşteri, “şehrin her köşesinde uyuyan ya da köşeye saklanmış en az on kişi gördüm. Polis de bir şey yapmıyor.” “Bir suç işlemedikleri sürece...” dedi Sofie. “Bunu bize göstermeden yapıyorlar” (Peteers, 2016, s. 69-70).

Sofie adama bir kruvasan verdikten sonra oradan gitmesini söyler. Verileni alan adam ise oradan uzaklaşır. En büyük sorunun aslında açlık olduğu anlaşılır: “[...] Kapıyı açıp kruvasanı adama uzattı. Başıyla işaret ederken “Haydi şimdi git” dedi. Adam onu anladı. Kruvasanı kaptı, müteşekkir bir gülümsemeden sonra sokağın karşı tarafına geçti” (Peeters, 2016, s. 71).

Bu bölümde Avrupalıların gözünden aktarılan mülteciler, sıklıkla “işgalci” olarak nitelenir. Bütün Avrupa ülkelerinin bu işgal sorunuyla yüz yüze olduğu söylenir. Sadece Belçika değil, Fransa, İspanya, Almanya, İtalya vb. birçok ülke onlara göre mülteci işgaline uğramıştır. Üçüncü dünya ülkelerinde sömürgeciliğin ve farklı politik koşulların açığa çıkardığı ateş, en nihayetinde kendi ülkelerine, evlerine, mahallelerine, aidiyetlerine ve kültürlerine de sığarak hepsinin varlığını tehlikeye düşürmüştür. Ailelerini, arkadaşlarını, çocukluğunu kısacası bütün geçmişlerini kaybeden savaş mağduru mülteciler, başka ülkelere kaçmak zorunda bırakılmışlardır. Her şeyini

arkalarında bırakan bu insanların artık kaybedecek bir şeyleri kalmamıştır. Bir nevi dünyadaki çıkar çatışmaları onları zorla suçlu ya da eserdeki deyimiyle işgalci pozisyonuna sokmuştur. Özellikle ekonomik sebeplerden ötürü daha kaliteli yaşam umuduyla sığınma arayan mülteciler, beklediklerini bulamayarak yakalandıkları yerde geri gönderilmektedir:

“Neler oluyor?” diye sordu, “şehirde onlarca yabancı dolaşüyor, bu sabah üç tanesi yakındaki durakta uyuyordu. İşgal kuvvetleri gibi.” Kocası, “Radyoda duydum, sadece burada değil Fransa, İspanya, Almanya, İtalya... Kaçakçı çetelerin işi deniyor. [...]” “İşte burada yazıyor, her taraftan geliyorlarmış.” Haberi okudu. “Eeee?” “Asya, Afrika, Rusya... Ekonomik sebeplerle göç eden mülteciler, sahte vaatlerle kandırılıyorlarmış. Tek bir istikamet takip etmiyorlar, çeşitli kaçakçı rotaları olduğu için de bu işlerin organizasyonunu yapanları yakalamak kolay değilmiş. Bu mültecilerin hiç şansı yok. Yakalandıkları anda geri gönderiliyorlar ” (Peeters, 2016, s. 71).

Mültecilerin sıçanlara benzetilmesi Avrupa insanının öteki’ne bakış açısını yansıtmaması açısından oldukça önemlidir. Mültecileri adeta bir bela olarak görüp, kendi rahat yaşamlarının ve hayat standartlarının riske girmesinden korkarlar. Mültecilerin sefalet içindeki yaşamları adına bir şeyler yapmaktansa onları görmek dahi istemezler: “Şehri mülteciler sarmış. Yağmur dolayısıyla sıçanlar gibi kanalizasyonlardan dışarı vuruyorlar. Başımıza büyük dertler açılacak, bekle bak” (Peeters, 2016, s. 73).

Geçerli belgeleri ve herhangi bir işe sahip olmadıkları için hiçbir ihtiyaçlarını karşılayamayan mülteciler, karınlarını doyurmak için dilenmek zorunda kalırlar. Ancak dilendikleri için güvenlik güçleri tarafından yakalanarak gözaltına alınırlar. Ancak konuştukları dili kimse anlamadığı için sorguları gerçekleştirilemez. İnsanlar arası iletişimin en etkin aracı olan dil yoksunluğu mültecilerin yaşamını iyiden iyiye zorlaştırmaktadır. Kendilerini, sorunlarını, sıkıntılarını dile getiremedikleri için günlerce sorguda kalırlar:

“[...] Bayrak direğinin olduğu köşede üç tanesi duruyordu, sınısıklam olmuşlardı. Başıyla onları işaret etti. “Belediye başkanımız ne diyor bu konuda?” “Dilenenler yakalanıyor. On iki tanesi nezarethanede. Hiçbirinin geçerli belgesi yok. Konuştukları dili kimse anlamıyor. Onları sorgulayamıyorlar. Adalet Bakanlığı’na haber verilmiş” (Peeters, 2016, s. 74).

Akın akın gelen mültecilere karşın ne emniyet, ne belediyeler, ne de bakanlık herhangi bir önlem alamaz ve bir şekilde şehre gelip yerleşmelerine engel olunamaz. Mülteci akını iyice kontrol edilemez bir noktaya ulaşır:

“Belediye başkanı başını önüne eğdi, çenesi göğsüne değdi, düşünüyordu. Emniyet müdürünün anlattıklarının doğruluğunu sorgulamıyordu. Bakanın yönergeleri beş

para etmezdi. Artık problemlikten çıkmıştı, probleminden daha büyük bir meseleydi, ele alınamaz, kontrol edilemez bir durumdu bu. Öyle ki sadece tespit edilebiliyordu. O da şuydu: İnsanlar geliyorlar ve burada hayatlarını kuruyorlardı. Bundan daha fazlasını söylemek mümkün değildi. Elbette bazı durumlarda sorunlar yaşanıyor ama bunlar tek tek ele alınmalıydı, kapsamlı bir sorun bildirimini için iş işten çoktan geçmişti” (Peeters, 2016, s. 74).

Dilencilik yaparak hayatta kalmaya çalışan mültecilerin aslında tek istedikleri, asgari ihtiyaçlarını giderebilmektir. Hayat standartları sıfırın altına düşen bu insanların en azından yemeğe ve kalacak bir yere hayati derecede ihtiyaçları vardır. Kendilerini ifade edemedikleri için ise ister istemez yetkilerle sorunlar yaşamaya başlarlar. Ancak daha sonra kurulan çadırlarda kalıp, yemek verildiğinde ise seslerini çıkarmayarak, ılımlı bir tutum sergilerler. Mültecilerin durumunu en dipten ele alarak yani yemek dahi bulamayacak bir durumda açlıktan ne yapacaklarını bilmediklerini aktaran yazar, insanlığın aç kaldığında neler yapabileceğini ve hangi noktalara varabileceğini adım adım okuyucuların içine işler:

“Dilencilik yaptıkları da kanıtlanamıyordu, anlaşılmayan dillerde istedikleri sadece yemek ve kalacak yerd. Havalarda iyi gidiyordu, çoğunlukla parkta ağaçların altında yatıyordu. Dün ilk çadır kuruldu, ateş yakıldı ama itfaiye onu derhal söndürdü. Tartışma yaşanmasına ramak kalmıştı. Ondan sonra itfaiye müdürü itfaiyenin mutfağında bir çorba pişirtti. Malzemelerin nereden geldiğini sormadılar; taze kereviz, domates, havuç, pırasa, salatalık hatta küçük tavuk parçaları bile vardı. Karınları doyunca ahbab olunabilirdi” (Peeters, 2016, s. 75).

Her ne kadar belediye yetkilisi yemek dağıtım emri verip ve bazı boş evlerin çocuklu ailelere tahsis edilmesini sağlasa da bunlar yeterli olmaz. Onlarcası parklarda ve çimenliklerde yaşamak zorunda kalır. Sürekli yangın sorunları ile karşı karşıya kalınır. Artık bütün yetkililer bu insan kalabalığı ile nasıl başa çıkacaklarını bilemez duruma gelerek, gözlerin önüne serilen bu sorun karşısında kaygılı gözlerle bakmaktan başka bir şey yapamaz duruma gelirler:

“Hukuk müşavirini, hükümeti, valiyi meslektaşlarını aradı. Belediyeye çorba, ekmek, süt dağıtım emri verdi. Boş durmakta olan birkaç binanın içini döşetip küçük çocuklu ailelerin oraya yerleşmelerini sağladı. Bundan fazlasını yapmaya bütçesi el vermiyordu ama yine de daha fazlası gerekiyordu. [...] Belediye başkanı başını kaldırıp şehrin panoramik manzarasını önüne seren camdan kaygıyla dışarı baktı, sokaklar, binaların cepheleri, damları, çan kulesi, yüzme havuzu... Hepsini görünüyordu. Parktaki yüksek ağaçların üstünden ince bir duman yükseliyordu. İtfaiye pes etmişti. İç geçirdi. Her gün yangın çıkıyordu. Otuzdan fazla insan parkta yaşıyordu. İstasyonun arkasındaki çimenlikte de onlarcasının kaldığını görmüştü” (Peeters, 2016, s. 75).

Mülteci sorunu karşısında siyasi eleştiri de yapan anlatıcı, hükümetlerin ve yetkililerin tutumlarının, yaptıklarının ve politikalarının böyle bir insanlık sorunu karşısındaki çaresizliğini sorgular ve sorgulatr. Başkanın tek düşündüğü şey yerli halkın sitemini dindirerek rakiplerine karşı oy kaybetmemek olur. Politika insanların sorunlarına çözüm bulucu bir odak iken şahsi çıkarların en büyük aracı pozisyonuna gelmiştir:

“[...] Tatil olması nedeniyle şu anda okulları mültecilere y ada göçmenlere, artık her ne ad verilecekse, tahsis edemezler miydi? Bu şekilde onları kontrol altında tutabilirler, sokak görüntüsünden çıkmış olurlar, parklar yine vatandaşlara kalır, iki ay kazanılmış olur, personel planlandığı gibi tatile çıkabilir, diğer belediyelerde bu örneği takip ederse hükümet bir çözüm bulması için baskı altına alınır vs. Kötü bir fikir değildi ancak hani okulu feda edecekti? Liseyi mi? Koleji mi? Teknik Okul’u mu? Yoksa ilkokullardan birini mi? Ya da hemşirelik okulunu mu? Halk bunu nasıl karşıladı? Şu anki durumdan daha kötü olmayacağı kesindi, her gün birçok soruya, suçlamalara maruz kalıyor, vatandaşların anlayışsız tavırları ve suçlayıcı baş sallamaları ile yüz yüze geliyordu. Politika bu kadar çaresiz miydi? Bir şeyler yapmalıydı, öncülük etmeliydi?”(Peeters, 2016, s. 75-76).

Tamamen köşeye sıkışmış olan belediye başkanı halk tarafından yoğun bir şekilde eleştirilir. Şehrin her yerinde mültecilerle karşılaşan yerel halk, başkandan bu soruna bir şekilde çözüm bulmasını bekler. Çözüm için hükümetin sıkıştırılması gerektiğini söyleyen başkan bir yandan da krizin ülkeler arası boyutuna dikkat çekerek bütün bir Avrupa’yı bu çözüme karşı işbirliğine davet eder:

“[...] Diğer belediyelerle işbirliği yapabilseler bunu hükümete karşı iyi bir baskı aracı olarak kullanabilirlerdi. Hükümet sorunun çözümü için sadece iki ayının olduğunu anlardı. Aslında problemin Avrupa çapında ele alınması gerekiyordu. Her gün seçmenlerle göz göze gelen bir belediye başkanıydı ve ondan sorunu yerinde çözmesi bekleniyordu. Bunun için hükümetten, Avrupa’dan, dünyadan ya da ordudan, kimden destek alırsa alsın fark etmezdi; bu onun bileceği işti. Hiç kimse yardımına gelmiyorsa sorunu kendisinin çözmesi gerekiyordu” (Peeters, 2016, s. 76).

Mısır tarlalarına çalışmak için gidenler orada paçavra yığını içerisinde ölü birinin bulunduğunu görür. Üzerinde hiçbir kimlik bilgisi bulunmayan yabancının kim olduğu, neden öldüğü bilinmez. Sefalet içinde olduğu üzerindeki kıyafetlerin eskiliği ile belirtilirken akıllara belki de aklıktan ölmüş olabileceği düşüncesi gelir:

“[...] gözüne yine paçavra yığını ilişti, bunlar kıyafetti. O da ne? İçinde bir insan vardı. Yaklaştı. Adam uyumuyordu, surat ifadesine, gözlerine bakılırsa ölmüştü. Dokunmadan hemen polise haber vermeliydi. [...] Ölen adam etrafta dolaşan yabancılardandı. Üstünde kimlik, ehliyet ya da başka herhangi bir belge yoktu. Yirmi dört saattir ölüydü” (Peeters, 2016, s. 78).

Ölen mülteci sebebiyle işini yapamayan çalışanların hayıflanması üzerine, başka bir yerli karakter olan An, ölen mültecinin artık başka bir günü yaşayabilecek tek bir anının bile kalmadığını belirterek her insanın yaşamının önemi üzerine vurgu yapar. Yitip giden bir canı sorgulamayan insanların tek düşündüğü, ölü ya da diri fark etmeksizin mültecilerin kendi yaşamlarını sabote etmeleridir: “ “Henüz işe başlamadık ama şimdiden bir gün kaybımız var” dedi. “Öyle” dedi An, ama bir gün insan hayatında nedir ki? Baksana ölen adamın başka bir günü yok.” Haklıydı” (Peeters, 2016, s. 79).

Mülteciler sokaklardan sonra yerli insanların evlerinin bahçelerine yerleşmeye başlar. Sayılarının giderek daha da artmasıyla Avrupalı yerli halkın evlerinin içine kadar girerler. Tatilde olan bir komşusunun evine göz kulak olan biri eve girdiğinde üç kişinin bahçede oturduğunu görünce çok korkar. Aslında hırsız olmadıklarını ve sadece kalacak yerleri olmadıkları için orada olduğunu bilir. Ama yine de buna haklarının olmadığını ifade eder. Mikro düzeyde bir başkasının evine izinsiz bir şekilde yerleşmeye kimsenin hakkının olmadığını vurgulayan yazar, makro düzeyde ise günümüz dünyasındaki ülkelerin başka ülkeler üzerindeki sömürsünü akla getirerek yapılan hak ihlallerinin bir gün karşılıklarına çıkacağı ve geri döneceğinin mesajını verir:

“[...] Sonra üç tanesinin bahçede oturduğunu gördüm, üç kadın. Çamaşırları çimenlerin, çalılıarın üstüne atmışlardı. Korktum, ev sakin bir bölgede, etrafı yüksek ağaçlarla çevrili, villa değil sıradan bir ev, daha önce ziyaretlerine hiç hırsız gelmemişti. Aslında bunlar da hırsız değildi, beni görünce kaçmadılar, beni tehdit etmediler, hatta bir kadın bana çay ikram etti ama ben istemedim, söylediklerinden tek kelime anlamadım. Bisikletime atlayıp geri döndüm, yolda polisi aradım. Sonra Fransadaki ev sahiplerine haber verdim. Derhal geri döndüler. Gecenin bir yarısı evlerine geldiler. Polis evi boşaltmıştı. Diğerlerinin de kaldığı okula götürüldüler. Ama dün o kadınlardan bir tanesini elini kolunu sallaya sallaya dolaşırken gördüm. Buraya ne yapmaya geldiler? Ne istiyorlar? Akıllarına esince tanımadıkları birinin evine girip orada yaşayamazlar ki?” (Peeters, 2016, s. 79).

Sofie, artarak devam eden mültecilerin bir şekilde durdurulması gerektiğini söyler ve ordunun müdahale etmesi gerektiğini savunur. Mültecilerin yerleştirildiği okullar da yetersiz kalmıştır. Sadece onların değil Fransa'nın da aynı durumda olduğunu söyleyerek, mülteci krizinin bütün bir Avrupa ekseninde ele alınmasını sağlar. Günümüz Avrupa'sının mülteci krizine yaklaşımının eleştirisini yapan yazar, bu sorunun ancak Avrupa kapısına dayanınca bir krize dönüştüğünün altını çizer. Avrupa'nın bu soruna karşı kendi topraklarının istila edilmemesi şartıyla yardım etme taraftarı olduğunu, Sofie karakterinin düşünceleriyle aktarır: “Çok fazlalar, iki okul doldu hâlâ gelmeye devam ediyorlar. Fransa da aynı durumdaymış, öyle anlattılar. Polis

başa çıkamıyorsa neden orduyu işe koşmuyorlar? Elbette bu insanlara da yardım etmek gerekiyor ama böyle devam edemez” (Peeters, 2016, s. 80).

Yazar, Avrupa toplumlarındaki yaygın görüşü temsil eden Sofie adlı bu karakterin karşısına başka bir kişi çıkarır: Sofie ile konuşan müşteridir bu. “Kim bilir belki ben de onların yerinde olsam aynısını yapardım. Onlarla anlaşamadığıma üzülüyorum, bazılarının gerçekten kötü niyeti yok. Bu da işi zorlaştırıyor” (Peeters, 2016, s. 80) diye düşüncelerini açıklarken mültecilerin yaşadıklarına karşı önyargıyla yaklaşmaktansa, ‘empati duygusu’nu geliştirmeye çalışır. Toplumun, bireysellikleri yok olmuş insanlardan oluşan büyük anonim bir kitleye dönüşen bütün mültecileri ayırt etmeksizin olumsuz sıfatlarla nitelemesine ve dışlamasına karşı durur.

Evrensel boyutlara dönüşen mülteci akınları beraberinde hem kendileri hem de vardıkları bölgeler açısından çeşitli sorunları da beraberinde getirir. Doğu bölgelerinden yürüyerek, arabayla ya da otobüslerle gelen mülteciler — gerçek yaşamda da olduğu gibi — Akdeniz’in kıyı şeridi boyunca çeşitli ülkelere dağılır. Gerek yetkililer gerekse de yerli halk insan seli karşısında nasıl davranmaları gerektiğini ve neler yapabileceğini bilemez. Bazı ülkeler bu akını durdurmak için botları taramak, gemileri batırmak ya da sahile mayın döşemek gibi insanlık dışı önlemler alır. Hükümetlerin çaresizliği yerel halkın mültecilere karşı öfkesini besler. Hatta bazı ülkeler savunma güçlerini, ordularını bu işe dâhil ederek güvenliği oluşturmaya çalışır:

“İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa, Balkan ülkeleri, Portekiz Akdeniz’in bütün kıyı şeridine kameralar konmuştu, etrafta kameramanlar dolaşıyordu. Bütün kanallar sürekli aynı görüntüleri yayınlıyordu. Gemiler ve teknelerle nasıl sahile çıktıklarını, kampların dolup taşıdığını, yetkililerin asabi hallerini, halk ve polis arasında çıkan tartışmalar... Hepsi aynı görüntülerdi. Düzenli bir karşılama söz konusu değildi, insanlar geliyorlar, dağılıyorlar ve kendilerini Avrupa’da bir yerlere götürecek yolculuklarına başlıyorlardı. Bazen dün ya da bugün sokakta rastladığı bir adamı veya bir kadını geçen hafta ekranda gördüğünü düşünüyordu. Yüzleri aklında tutmaya çalışıyordu. Doğu sınırlarında da durum farklı değildi. Araçlarla, yürüyerek, otobüslerle, enkaz halindeki arabalarla geliyorlardı. Polonya, Avusturya, Almanya, Fransa’ya yayılıyorlardı. Kimileri de Baltık Denizi’nden gelip İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Almanya’ya ulaşmaya çalışıyordu. Her taraftan akın akın geliyorlardı, sanki birisinden bir işaret almışlardı. Her akşam uzmanlar açıklamalarda bulunuyor, gazeteler türlü yorumlarla dolup taşıyordu. Farklı hükümetler birbirini yalanlıyordu, Avrupa’da hiç kimse ne yapılması gerektiğini bilmiyordu. Fransa, İspanya ve İtalya’da ordu devreye girmişti. Televizyonda bir helikopterin bir bota ateş açtığını görmüştü. Bazı sahillere mayınlar döşenmişti, bir gemi böyle bir mayınla batmıştı, ölenlerin sayısı açıklanmamıştı, dalgalar kırmızıya boyanmıştı. Öfke büyüktü, protestolar sınırlıydı. Hükümetler ne yapacağını bilmez haldeydi” (Peeters, 2016, s. 80-81).

Günümüz dünyasının bireyselliğini ve aynı zamanda bencilliğini en iyi tabir eden “her koyun kendi bacağından asılır” düşüncesi, yerli Avrupalı halkın vicdani açıdan en büyük dayanağı olur. Burada — yine *Gehen, Ging, Gegangen* adlı diğer eserde de olduğu gibi — aşırı derecede bireyselleşmiş toplum yapısı eleştirilir. Yerli halk hükümetin ve polislerin yetersizliği karşısında kendi rahat yaşantılarını ve huzurunu korumaları ve kaybetmemeleri gerektiğini ileri sürer. Kimisi, mülteciler için yapabilecekleri bir şeyin olmadığını ileri sürerek sorumluluğun tamamen hükümette olduğunu dile getirir. Tam da bu nokta da herkesin ayrı ayrı düşünmesi gereken “Acaba ben ne yapabilirim?” sorusunu kimse kendisine sormak istemez. Tek düşündükleri huzurlu ve mutlu yaşamlarına bir an önce geri dönmektir. Bu noktada yazar terazinin bir kefesine sahip olduklarını kaybetmeyi göze alamayanları koyarken, diğer kefesine ise her şeyini kaybedenleri koyarak dünyadaki dengesizliğin ve adaletsizliğin açığa çıkardığı uçuruma dikkat çekmeyi başarır. Mültecilerin giyecek kıyafeti, yiyecek bir lokma ekmeği, barınacak bir kulübeleri dahi olmamasına rağmen Avrupalı halk, tatile çıkamadıkları için hayıflanır. Bir tarafta hayatta kalma mücadelesi bütün şiddetiyle yaşamları yaşanılmaz kılarken, diğer tarafta lüks ve eğlence eksikliği büyük bir sorun olarak algılanır:

“ “Her koyun kendi bacağından asılır, bu hem onlar hem de bizim için geçerli. Onlara gerçekten yardım eden kimse yok. Bize de kimse yardım edemiyor. Devlet bu sorunu hafife aldı. Hükümetten bir yetkili ile görüştüm, yakında ordu işe el atıyormuş. Artık sadece polis kuvveti yeterli değil. Ancak ordu da aynı zamanda birden fazla yerde hazır bulunamaz. Biz kendimiz tedbirler almalıyız. Bazı güvenlik şirketleri ile temas kurduğum, bilgileri burada. Masrafları paylaşabiliriz, gece gündüz mahallede denetim sağlayacaklar. Tatile gitmeye cesaret edemeyenlerimiz var. İşler bu noktaya geldi, üstelik bizim mahallede ciddi bir olay da olmadı ama bir şey yapmadan kötü kaderimizi beklemek zorunda değiliz. Herkes katılırsa masrafları da düşük tutmuş oluruz. Ne düşünüyorsunuz?” ” (Peeters, 2016, s. 84).

Yerli halk sahip olduklarını kaybetme korkusuyla mülklerinden ayrılıp tatile çıkmayı göze alamaz. Yaşamları ile ilgili kararları kendileri alamadıkları için ve mültecilerin yaydığı korkunun yaşamlarına yön vermesinden de oldukça huzursuz olurlar:

“Tatile çıkacakları gün Sofie gitmekten vazgeçti. Çok fazla hikâye duymuştu. Çocuklar ağladı. “Günübirlik bir yerlere gideriz” dedi. Kocasını onu anlıyordu ama morali bozuldu. “Hayatımızı onlara göre mi belirleyeceğiz?” Sofie, “Ben kendi adıma tatile gitmeme kararı aldım” dedi. Aslında kocası haklıydı” (Peeters, 2016, s. 86).

Bölgenin sakinlerinden olan Brackx, mültecilerin yaşamlarını istila etmesini daha önce ettikleri patateslerin böcekler tarafından istila edilmesine benzetir. Eserde mülteciler her türlü aşağılanma ve olumsuz nitelendirmelerle aynı cümlede kullanılarak, mültecilerin nasıl bir bela olarak görüldüğü ortaya konulmuş olur. Brackx elinden gelse tıpkı böceklerde yaptığı gibi mültecileri de iki parmağı arasında ezmekten kaçınmaz:

“Brackx, patates böceği salgını yaşadıkları yazı hatırladı. Binlercesi patates bitkilerine yerleşmişler, zehirli ilaçlamaların etkisi olmamıştı. Patateslerin arasında dolaşarak yaprakları yemiş, larvaları bulup yüzlercesini başparmağıyla işaret parmağı arasında sıkıştırıp ezmişti, birkaç dakika içinde parmakları böceklerin içinden çıkan irinden turuncu olmuştu. Maalesef birkaç hafta sonra patatesten geriye sadece birkaç kuru dokunaç kalmıştı, onları kökünden çıkarmış ne yazık ki kızartmalık kesmek için tek bir sağlam patates kalmamıştı. Felaket bir yazdı. Bu yaz da farklı değildi, bu defaki böceklerin ayakları, elleri ve beyinleri vardı. Ezerek öldürmek mümkün değildi” (Peeters, 2016, s. 92-93).

Her şeyini geride bırakarak hiç bilmedikleri bir yerde yaşama tutunmaya çalışan mülteciler, çevrelerinde buldukları eski eşyalardan kendilerine kalabilecekleri bir barınak yaparlar. Bir şekilde bir yerlere sığınarak barınma ihtiyaçlarını giderebilen mültecilerin açlık ihtiyaçlarını giderebilecekleri bir yöntemi yoktur. Bu ihtiyacı gidermenin tek yolu yemek yemektir. Geçimlerini sağlayabilecekleri herhangi bir işleri olmayan mültecilerin sorununa hükümetler tarafından da bir çözüm bulunmaz. Bu nedenle bu durum daha sonraları yerli ve yabancı arasında bir izdihama yol açar. Başlangıçta mültecilerle anlaşmaya çalışan bazı yerliler ortak bir dil olmadığı için onlarla hiçbir türlü bir diyalog kuramazlar. Tek anlayabildikleri gözlerine kadar yansıyan açlıktır. Bunun için de sıklıkla yerli halkın yapabilecek bir şeyinin olmadığını dile getirilmesi, gerçekten elden hiç mi bir şey gelmez sorusunun tekrar tekrar sorgulanmasına sebep olur. Herkesin taşın altına elini koyup bir şeyler yapması gerekirken, onların yaptığı tek şey, kendi mallarını ve mülklerini korumaya çalışmak ve mültecileri yaşam standartları karşısında bir tehdit olarak görmektir:

“Brackx kış için pırasa ekiyordu, ara sıra doğrulup sırtını geriyor, ormana kadar giden çayırılığa bakıyordu. Ormanın başladığı yerde eski oluklu levhalardan, paletlerden, muşamba parçalarından, plastik eski panjurlardan, konteynerlere atılmış eski kapılar, yataklar ve çerçevelerden ağaçların arasına barakalar yapılmıştı. Öğretmen olduğu için birkaç dil konuşan Vanoost ile birlikte yanlarına gitmişler ancak söylediklerinden tek bir kelime anlamamışlardı. Samimiydiler samimi olmasına ama gözlerinden aç oldukları anlaşılıyordu. Açlığa karşı yemek yemek dışında ne yapılabilir ve bunu nereden bulacaklardı? Çok kalabalıklardı. Sadece ormanın bir köşesinde sayıları otuzu aşıyordu, çocukları ayırt etmek zordu. Onları saymamışlardı bile. Elden ne gelirdi? Ormanın kenarındaki barakalarda, çevredeki evlerde kalan insanlardan çok daha fazlası yaşamaya başlamıştı” (Peeters, 2016, s. 93).

Yemek ve su ihtiyaçlarını gideremeyen yabancılar, yavaş yavaş yerli halkın kapısını çalmaya başlar. Bu kez de ata benzetilen mülteciler yaşadıkları koşullar açısından değerlendirildiğinde, zaten insan gibi bir yaşamın tamamen dışında kalmıştır: “Barakalara en yakın ev yaşlı Schijvers’ın eviydi. Her gün onlardan bir kova su istemeye geliyorlardı. İnsana vermemek olmaz, ata da” (Peeters, 2016, s. 93-94). Büyüyen sorun karşısında yetkililer ve polisler ne yapsa da yeterli olamaz, herkes yetersiz ve çaresiz kalır. Devlet polislerin ek mesaisini dahi ödemekte zorlanır: ““Bütün polisler ekstra mesai yapıyor buna rağmen halledemiyoruz, masraflar arttığı için maaşlarımız da zamanında ödenmiyor, devlet de başa çıkamıyor, elimizden geleni yapıyoruz. Kimileri de bundan kâr elde ediyor, ne yapacaksın” demişti” (Peeters, 2016, s. 93). Resmi makamların düzeni sağlayamaması sonucunda mülteciler, kendi yaşamları için gerekli olanları kendileri sağlamaya çalışır. Ormandaki odunları kullanarak ev yaparlar. Bir yakınları öldüğünde her hangi bir resmi bildirim olmaksızın ormana gömerler. Yaşam gündelik çizgisinin tamamen dışında seyrederek. Bürokrasi, politika, toplum düzeni ve normları bütün anlamını ve geçerliliğini kaybeder:

“Ormanda odun kesiliyordu, çocuk seslerini ağaca inen balta sesleri bastırıyordu. Orman onların gibi davranıyorlardı, sanki yıllardır burada yaşamışlardı. Bütün köy işgal altındaydı, çok fazlaydılar, çok fazla. Ölenler oluyordu, ölüm ilanı verilmeden nereye gömüleceklerdi, kendileri toprağa gömüyordu, mezarlıkta gömülmüş iki kişinin adını telaffuz bile edemiyordu, çok fazlaydılar, çok fazla” (Peeters, 2016, s. 94).

Çevresine, topluma, kültüre ve dile yabancı olan mülteciler, “yabancı” olarak nitelendirilirler. Kaybedecek pek bir şeyi kalmayan bu yabancılar bilmedikleri insanlar arasında bilmedikleri yerlerde dolaşırken yerlilerden daha rahattırlar. Yerli halkın kaybetmeye ve yabancılarla karşı duydukları rahatsızlık arttıkça hükümete karşı besledikleri öfkeleri de artar. Gözlerinin önünde şahit oldukları durum o kadar kötüdür ki, aynı duruma düşmemek için ne gerekiyorsa yapmaya hazırdırlar:

“Meydan insan kaynıyordu, park etmiş araba sayısı azdı. Boş boş dolaşanlar, gruplar halinde durup konuşanlar, yere oturanlar, rengârenk ten renkleri ve kıyafetleri içinde birçok kişi vardı. Şehir sakinleri kolayca fark ediliyordu, düzgün ve moda uygun kıyafetleri, gözlerindeki hedefleriyle, hangi sokaktan yürüceklerini, hangi kapıyı çalacaklarını biliyorlardı. Sadece yüzlerinde bir tereddüt vardı, yolları alt üst olmuştu, yabancıardan, sıcağın rahatsız oluyorlar, gitmesi gerektiği gibi gitmeyen her şeye, yetkililere kızıyorlardı. Yabancılar huzur içinde dolaşıyordu, ne aradıklarını, aradıklarını bulacaklarını ve bulduklarını ele geçireceklerini biliyorlardı, gözleriyle bunların mevcut olduğunu görmüşlerdi, bizler saklamaya çalışırken sabrımız taşmıştı, oysa biz de onlarla aynı şeyi

istiyorduk. Aramızdaki tek fark onların istediklerine bizim sahip olmamızdı ve bunları kaybetmekten ölesiye korkuyorduk. Bu nedenle inatla yapışmıştık, ne kadar inkâr edersek o kadar ele veriyorduk kendimizi. Tamam, onlar geldi, peki biz nereye gideceğiz?” (Peeters, 2016, s. 94-95).

Mültecilerin sayısı o kadar fazlalaşmıştır ki artık yerli halk kendi topraklarında yabancı konumuna düşmüştür: “[...] Tim kendini yabancıların arsında denizde balık gibi hissediyordu, [...]” (Peeters, 2016, s. 96). Tek istedikleri onları göndermenin bir yolunu bulmaktır: “[...], bu sorunu nasıl çözeceğiz onları geri göndereceğiz diye düşünmekten alını kırışmış gibiydi” (Peeters, 2016, s. 96). Mülteci sayılarının artması topluma açık alanların tümünün işlevini kaybetmesine sebep olur. Gişeler, istasyonlar, duraklar tamamen mültecilerle dolup taşmıştır. Ulaşım dahi etkilenmiştir. Bu da yerliler açısından günlük yaşamın büyük ölçüde sekteye uğramasına sebep olmuştur:

“İş arkadaşı birkaç hafta içinde gişelerin olduğu salonun nasıl barınak haline geldiğini, istasyon meydanının kamp alanına dönüştüğünü, şehir içi otobüslerinin manevra yapmakta zorlandıklarını ancak kimin verdiği bilinmeyen bir emirle istasyon meydanındaki durağın iptal edildiğini görmüştük. Bu arada neredeyse hiçbir otobüs zamanında hareket etmiyordu, trenler de hareket saatlerine uymuyordu” (Peeters, 2016, s. 96).

Sistem tamamen çökme noktasına gelmiş, toplumsal düzenin yeniden kurulması açısından hiçbir çözüm yolu bulunamamıştır. Bunun üzerine her kuruluş ya da belediye genel bir uygulama olmadığı için kendince doğru gördüğü şekilde hareket etmeye başlamıştır. Bütçeler de açık vermeye başlamıştır:

“Ne yapılabilirdi? Şefleri günlerdir ortalıkta görünmüyordu, muhasebeciler zarar rakamlarının içine gömülmüştü, polis ve yardım kuruluşlarının daha fazla insana ihtiyacı vardı, vaatler geri çekiliyordu, hesaplar bloke oluyor, bütçelerde açıklar veriliyor, oylamalar yapılıyor, belediye başkanı gece gündüz hiçbir sonuç alınamayan toplantılar yapıyordu. Belediyede herkes amacın ne olduğunu bilmeden kendine en doğru geleni yapıyordu. Ortada herhangi bir talimat ya da ilke yoktu. Diğer kuruluşlarda da durum farklı değildi” (Peeters, 2016, s. 97).

Çözüm bulunamaması ve ihtiyaçlarının yetkililer tarafından giderilmemesi sonucunda, mülteciler her boşluğu doldurarak kendilerince çare ararlar. Bunun neticesinde evinden uzak olan yerliler geri döndüklerinde evlerinde yabancılarla karşılaşılır: “Boş duran her binayı işgal ettiler. Evinden uzaklaşma cesareti gösteren herkes döndüğünde evini dolu buldu. Son zamanlarda kimse ev almıyordu, ev sahibi olmanın sıkıntıdan başka getirisi yoktu. Çok fazlalardı, çok fazla” (Peeters, 2016, s. 97). Yerliler açısından tam bir felaket olan bu durum mülteciler açısından hayatta kalma savaşının bir gereğidir. Yerliler zaman geçtikçe kendilerini mültecilerden daha kötü hissederler. Onlara göre

mülteciler için bu durum gayet normal iken yerliler için büyük bir şoktur: “ “Evet, felaket” dedi, “ hem biz hem de onlar için. Ancak bu onlara göre normal bir durum, bizim ise öğrenmemiz gerekiyor” ” (Peeters, 2016, s. 98). Örneğin mülteciler yaşlı bir adamın evindeki güvercinlikte yaşamak zorunda kalır. Hasta çocuklu aileler hayvan pisliği ve toz içerisindeki yere yerleşir. Evinden olan güvercinler artık oraya gelemmez. Yalnız ve yaşlı yerli adam ise korkudan sesini çıkaramaz:

“Komşunun güvercinliğine bile yerleşmişlerdi. Karşı sıradaki komşusu sevecen yaşlı bir duldu, sesini yükseltecek gücü yoktu. Bir gün güvercinlerin hepsinin havalanıp karşı evin damına konduğunu gördü, kendi güvercinliklerine dönemiyorlardı. Akıl vermesi için Ward’a gelmişti, [...] Ward yaşlı komşusuyla gidip güvercinlikte kalanlarla konuşmuş, durumu açıklamıştı. Anladığı kadarıyla yaşlı adam onlara evinde yer verirse güvercinlikten çıkmaya hazırlardı. Yanlarında bir hasta çocuk vardı. Tozların, güvercinlerin pislikleri içinde oturuyorlar diye düşündü Ward. Onları kendi evine mi almalıydı? Misafir odası yoktu, portatif yatağı salona koyabilirdi. Yaşlı adamın evi daha büyüktü, yalnız yaşıyordu, yeterince odası vardı ama korkuyordu. Onları oldukları yerde, güvercinliğin içinde, yuvaların, su kaplarının arasında bıraktı. Güvercin mevsimi bitiyordu, birçok mevsimin bittiği gibi” (Peeters, 2016, s. 98).

Yeni yeni ortaya çıkan mülteciler ise durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokar. Açlığın son raddesine gelenler artık evlerin kapılarını ve camları yumruklamaya ve yiyecekleri zorla almaya başlarlar. Durumla başa çıkamayan yerliler onları durdurmak için biraz yiyecek verir. Birçok çocuk da açlık içinde kıvrılarak kapılara dayanmak zorunda kalır. Ortaya çıkan bu yeni insanlar kalacak bir yer için bahçeleri ve garajları işaret ederler, ancak yerli halk anlamazdan gelerek pek oralı olmaz. Kapıları her seferinde farklı insanlar tarafından çalınmaya başlar. İçinde buldukları açlık, onları birer zombiye dönüştürmüşçesine zorla insanların evine saldırmalarına sebep olur. A. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini sınıflandırdığı ve beş ana kategoriden oluşan şemada, bütün ihtiyaçları önceleyen ilk ihtiyaç fiziksel ihtiyaçlardır. Bunlar: açlık, susuzluk ve buna benzer temel yaşamsal ihtiyaçları kapsar. İnsanın yaşamını sürdürmesinde en önemli olan ihtiyaç bunlardır. Bunları karşılayamayan insanlar için güvenlik, sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme şeklinde devam eden diğer ihtiyaç basamaklarının hiçbir önemi kalmaz (Gürcan, 2013). Yazar, mültecilerle kavga eden yerli karakter Ward'ın, onları ancak ekmek verince dizginleyebildiğini ve evinin dışında tutabildiğini anlatarak, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine atıfta bulunmuş olur. Yazar burada abartı sanatını kullanıyor görünse de, esasen Ortadoğu'nun farklı ülkelerinde

egemen devletlerin çıkar kavgalarından çıka(rıla)n savaşın önüne geçilmezse olasılık dâhilinde olanları anlatmaktadır.

“Birkaç gün sonra sokakta başka insanlar belirdi. Her evin kapısına, camlarına vuruyorlardı. [...] Yaklaşık yirmi kişi kopardı sayıları, birkaç kadın ve çocuk vardı, çoğu erkekti. Neredeyse kimse kapısını açmadı. Ellerini kaldırıyolar sonra guruldayan karınlarını sıvazlıyorlardı, zayıf çenelerinin arasından çıkan, anlaşılamayan bir dille bir şeyler mırıldanıyolarlardı. Karınları açtı. [...] Sokağın başından sesler duyuldu, yeni bir grup ortaya çıktı, ter ve toz içindeydiler. Onlar da evleri yokladı, kapıya vurmakla kalmıyor, her kapının koluna asılıyorlardı. Aralık gördükleri pencereleri itip açıyolar, sonradan Sigrid’in söylediğine göre evdekilere çaresizce sesleniyorlardı, dehşet vericiydi. Ward da aynı fikirdeydi. Onların kapısına da geldiler, [...] , düşük omuzları ve guruldayan mideleriyle kaldırımda duran üç adama baktı. Bir şey söylemiyorlardı. Ward İngilizce, Almanca, Fransızca bir şeyler söyledi adamlar ısrarla evin içini, bahçeyi, atölye gibi kullandığı garajı işaret ediyorlardı. Ne istedikleri açıkça anlaşılıyordu ama Ward ellerini sallayıp onları anlamadığını ifade etti, kapıyı kapattı. Kapıya tekrar vurulduğunu ve seslenildiğini duydu. Kapıyı açtı bu defa. Küçük çocukla bir kadın duruyordu, kadın çocuğun elinden tutmuştu, çocuğun dudakları kurumuştu, alnında lekeler vardı, cansız saçları iki yandan örgülüydü. Sigrid’e seslenip bir fincan soğuk süt istedi, Sigrid fincanı çocuğun dudaklarına dayadı. Çocuk iştahla içti, annesi donuk donuk bakıyordu. Ward ileri doğru bir adım attı. Adamların gözleri sessizce parlıyordu. Ward kollarını açtı, onlara sarılacakmış gibi yürüdü, adamları sokağa inmeye zorladı. Bir şey söylemediler, itiraz etmediler, komşu evin kapısına yöneldiler. Yolun başında yeni bir grup belirdi. [...] Ward arkasını döndü şimdi diğerleri de öne doğru hareketlendi, “Durun” diye bağırды Ward. Kendi sesi kulağına daha önce olmadığı kadar uzaktan geldi, tüyler ürperticiydi, sanki başka birisi bağırıyordu, titreşimli ve onu sarsan bir kararlılıktaydı. Bir tanesinin koluna yapışıp iyice sıktı, adamı geriye itti, sonra ikinciyi üçüncüyü tuttu, neredeyse yere yuvarlanıyorlardı, gerilediler. Sonunda kendi sesine kavuştu. Yavaşça “Gidin” dedi, “Sigrid ekmek getir.” Adamlar kımıldamadan durmuş ona bakıyorlardı. Birileri diğer evlerin kapı ve pencerelerine vuruyordu. [...] Sigrid bir paket dilimlenmiş ekmekle reçel getirdi. Adamlardan biri onları aldı ve uzaklaştılar. [...] -Neler oluyor? -İnsanlar yemek ve kalacak yer istiyorlar. -Onun için mi kapılara pencerelere vuruyorlar? -Evet” (Peeters, 2016, s. 98-100).

Kalacak yer bulamayan mülteciler, kamyonlar ile toplanıp önce kışlaya ardından da geldikleri yerlere geri gönderilirler. Birer işgalci olarak görülen bu insanların hayatlarına dair herhangi bir tercih hakkı sunulmaz:

“[...] Kalacak yeri olmayan yabancılar yakalanıp kamyonlarla kışlaya götürülüyordu. Onları Marsilya’ya taşıyacak özel trenler ayarlanmıştı, orada onları Afrika’ya, Kızıldeniz’e ya da Karadeniz’e nereden geldilerse oraya götürecek savaş gemileri hazır bekliyordu. İşgalciler bir ya da iki kıta ilerisine gitme konusunda tercih yapmamıştı” (Peeters, 2016, s. 101-1002).

Sayılarının giderek artması ve yabancıların evlerinin bahçelerine kadar girmeleri yerli halkın tahammülsüzlüğünün artmasına, ardından ise iki karşı tarafın birbirine şiddet

uygulamasına sebep olur. Raymond onları sokakta görmeye dayanamazken bahçede karşı karşıya gelmek onu iyice çileden çıkarır ve onlara saldırmasına sebep olur:

“[...] Bir masayla sandalye koyacak yer kalmamış olmasına rağmen, burnunun dibinde bahçe kapısından girmiş iki yabancı duruyordu. Buna tahammül etmek zordu, sokakta onlara zor dayanıyordu, birbirleriyle mırıldanıp duruyorlardı, ne dediklerini kendileri anlıyor muydu acaba? Her geçen gün sayıları artıyordu, bunun sonu nereye varacaktı? Sürekli şunu bunu isteyip duruyorlar, yirmi sekiz metre karelik yerde durduklarını gördüğünde ayağa fırladığı gibi aletlerin durduğu kömürlüğe koştu. Daha sonra onlara neyle vurduğunu, elinde ne olduğunu hatırlayamadı. Karısı, “Raymond, Raymond’dur, yapma öldüreceksin onu” diye bağıyordu. Komşular yardıma geldi. Yabancılara mı yoksa kendisine mi geldiklerini anlayamadı. Ancak hepsini sokağa geri göndermeyi başardı, nefesi kesilmişti. En şiddetli hamleyi yemiş olanın ağzından kan damlıyordu. “Kahretsin!” “İyi oldu””(Peeters, 2016, s. 104-105).

Günlük yaşamı artık fazlasıyla etki altına alan durum halkın protesto seslerinin yükselmesine ve hükümetin istifasını istemesine sebep olur. Elektrik, internet, telefonlar ve hatta televizyon programları dahi kesilir. Durum artık olağanüstü bir hâl almıştır. İnsanlar görmezden geldikleri sorunla evlerinin içinde yaşamak zorunda kaldığından artık yok saymak pek mümkün değildir. Bu kriz en büyük gerçekleri olmuştur. Yazarın burada, gerçek yaşamda yıllarca süren Suriye savaşında komşu ülkelerin karşı karşıya kaldığı mülteci sorunu karşısında Avrupa ülkelerinin bu sorunla kendi sınırlarına dayanmadığı sürece çok ilgilenmediği gerçeğine atıfta bulunduğunu ileri sürebiliriz:

“Doğrusunu kim biliyordu? İnternet bağlantısının, telefonların kesildiği, gazete dağıtımlarının aksadığı, televizyon programlarının karartılmış ekranla son bulduğu günler oluyor hatta elektrik bazen ütün bir gün kesik kalıyordu. Verilen cevaplar hep aynıydı: “Üstünde çalışılıyor, elimizden geleni yapıyoruz ama zorlayıcı olağanüstü bir durumla karşı karşıyayız.” Öfkeli insanlar sokaklara çıkıyor, sokakta olan kalabalıkların arasına karışıyorlardı, protestolar hiçbir karşılık bulmuyordu, her gün hükümet istifa diye bağırان insanlar muhalefet partileriyle de alay ediyorlardı ama onlara kulak veren yoktu, gerçek sorunlar herkesin evinin içinde yaşanıyor” (Peeters, 2016, s. 105).

Hükümetten umudu kesen insanlar evlere karşı yükselen saldırıları ve işgalleri önlemek için çözümleri kapı kilitlerini arttırmakta bulur: “Kapıya yeni kilit takmakta olan kocasının yanına gitti. Uygun kilidi bulmak için birçok dükkâna gitmek zorunda kalmıştı, kilitlere talebin arttığı anlaşılıyordu” (Peeters, 2016, s. 105-106). Yapılan işgaller karşısında ne polis ne de diğer memurlar hiçbir şey yapamaz ve mültecileri girdikleri evlerden çıkaramazlar. Evlerin içine yerleşmeye başlayan yabancılar, gelenlere çay ikram ederek adeta ev sahibi konumuna bürünürler. Boş duran her alan teker teker işgal edilerek çadırlar kurulur:

“Steenweg sokağından geçti. Kaldırımlarda çöpler yığılıydı. Aylardır satılık olan evde şimdi birileri yaşıyordu ama ev satılmamıştı. Eve sırayla, noter, polis, icra memuru gelmiş ancak eve yerleşmiş olanlar onlara gösterilen belgelere ilgiyle baktıktan sonra aldırmaazlıkla omuzlarını kaldırmıştı. Gelen memurlara çay ikram etmiş, anlaşılmayan birkaç kelime söyleyerek oradan gitmeye niyetli olmadıklarını göstermişlerdi. Polis, noter, icra memuru çaresizce evden ayrılmıştı. Birkaç gün sonra evde yaşayanların sayısı artmış, bahçeye çadırlar kurulmuştu. Bütün boş evler, kömürlükler, barakalar teker teker işgal ediliyordu” (Peeters, 2016, s. 106).

İnsan akınıni sistematiik ve sağılıklı bir şekilde dizginlemeyi başaramayan büyük güçler, artık imha ederek başa çıkma yöntemi geliştirirler. Avrupa'ya yayılan insan selinin Amerika'ya sıçramasının engellenmesi için insanların üstüne bombalar yağdırılır. Ve bu olayın medyaya yansımaları ise engellenir. Gerçek hayatta da Suriyeli mülteci krizinin zirveye tırmandığı, özellikle 2015 ve 2016 yıllarında sınırdaki güvenlik güçleri tarafından yapılan buna benzer müdahaleler medyaya yansımıştır. Yunanistan-Makedonya sınırında günlerce bekletilen yüzlerce mülteci bu bekleyişe daha fazla dayanamamış ve sınırdaki demir kapıları yıkararak geçmeye çalışmıştır. Bunun üzerine geçişi engellemeye çalışan güvenlik güçleri ile mülteciler arasında çatışma çıkmıştır. Çıkan çatışmada mülteciler polisler taş ve sopa fırlatırken, polislerde göz yaşartıcı gaz ve ses bombası kullanarak kalabalığa müdahale etmeye çalışmıştır. Güvenlik güçlerinin sert müdahaleleri sonucunda ortalık savaş alanına dönmüştür. Birçok çocuk, yaşlı ve kadın, yaşananlardan oldukça olumsuz etkilenmiştir (“Yunanistan'da bekleyen mülteciler”, 2016). Gerçekte yaşananlarla eserdekilerin bu noktada birbirinden çok da farklı olmadığı söylenebilir:

“[...] Büyük şehirlerde ordu olaya el koymuş, kimi mahalleler didik didik aranmış, kontrol noktaları oluşturulmuş, silah sesleri duyulmuştu. NATO'nun girişimde bulunacağı dedikoduları yayılıyordu, insan akınıyla ülkenin istila edildiği düşünülüyordu. Amerika Meksika sınırından geçmeye çalışan insan yığınlarının üstüne bomba atmış, ancak bu olayın fotoğrafları ortaya çıkmamıştı, işini hakkıyla yapmaya çalışan ne kadar basın mensubu varsa bu işin dışında tutulmuştu” (Peeters, 2016, s. 106-107).

Çalışıp didinerek sahip oldukları mülklerinin tehlikeye girmesinden büyük kaygı duyan Ward ve Sigrid, yabancılara karşı güçlü olabilmek ve en azından onları yaşam alanlarının dışında tutmak için Sofie'lere taşınmayı düşünürler. Burada yazarın ironiyle kapitalist ve aşırı bireyci toplum yapısının çöküşünü ve aynı zamanda ülkelerin barış ve güvenliğini koruma amacıyla kurulan NATO'nun amaçlarından saptığını ima ettiği gözlenir. Aslında kendi dünyalarında, birbirlerinden kopuk ve iletişimsiz bir yaşam

sürdüren yerli halk, öteki/ yabancı konumundaki mültecilerin sözüm ona işgali – çünkü bu insanlar, kendi istekleriyle değil, savaş yüzünden yerinden-yurdundan edilmiş mağdurlardır – karşısında birlik olurlar. Sayıları oldukça fazlalaşan yabancılara karşı birlik olarak kendilerini daha iyi koruyabileceklerini düşünürler. Örneğin, yaşlı bir adam kendi evine sızan yabancılardan ötürü evini terk etmek ve başka bir komşusunun evine sığınmak zorunda kalır. Kendi evinden alabileceği tek şey ise sadece ölen karısının resmi olur. Ward her ne kadar bu durumla ilgili olarak mültecilerle konuşmaya çalışsa da ortak bir dilleri olmadığı için bir türlü anlaşamazlar. Yerli adamın yaşlı bedeni yaşadıklarını daha fazla kaldıramaz ve sabahında ölür:

“Ward ve Sigrid’in tereddütlerini anlıyordu, bu ev için çok çalışmışlar ve yıllardır burada mutlu bir hayat sürmüşlerdi. [...] her ailenin kendi evini savunması olanaksızdı. En doğrusu hep beraber Sofie ve Lucas’ın evinde yaşamaktı. Şimdi yapmazlarsa muhtemelen yarın ya da ertesi gün herkes için geç olabilirdi. Yaşlı dul bir adamın evine yerleşen üç aile iki gün içinde buzdolabında, buzlukta ne varsa yiyip bitirmiş, mutfak dolaplarındaki, kilerdeki kavanozların hepsini açmışlardı. Bir gün kafalarını kopartıp tüylerini yoldukları güvercinleri bahçede yaktıkları ateşte pişirmişlerdi. Yaşlı adam sadece bir gece yatak odasında yalnız uyuyabilmiş, sonra hem odasını hem de kıyafetlerini iki genç adamla paylaşmak zorunda kalmıştı. Karısının şöminenin üstünde duran çerçeveli fotoğrafını eline alıp dışarı çıkmış, sokakta kimse ona dikkat etmemişti, caddeyi geçip Ward’lara gitmişti. Yaşlı adam tir tir titriyordu. Ward onunla birlikte evine gitti ancak evin yeni sakinleriyle anlaşmak mümkün değildi, Ward’ın ne söylediğini anlamıyorlardı. Nihayet bir adamın biraz Almanca konuştuğu ortaya çıktı, ancak o da *jawohl, jawohl* diyordu, başka da bir şey bilmiyordu. Ward yaşlı adamın evden birkaç eşya almasına yardım etti, birkaç kıyafet, karısından hatıra kalanlar ve güvercin günlüğü. Adamı komşularının onun için hazırladığı bir odaya yerleştirdiler. Orada kaldığı ilk gecenin sabahında uyanamadı” (Peeters, 2016, s. 107-108).

Bazıları işgali önlemek için eve gelenlere hemen ekmek verip evden uzaklaşmalarını sağlar. Ancak her seferinde daha da kalabalıklaşırlar. Artık sadece boş ve kullanılmayan evlere değil, evde yalnız yaşayan ve onlara karşı koyamayacak güçteki yaşlı insanların da evlerine yerleşirler:

“ Her gün bir grup camın önüne gelip ekmek vermemiz için bekliyor. Bu şekilde onları uzağımızda tutabiliyoruz. Bu sabah dünkünden daha kalabalıklaştılar.” Sokağın başındaki evi işaret ederek, “Orada yaşlı bir çift yaşıyor. İşgal edecekleri bir sonraki ev o olacak. Çimlerin üstünde kamp yapmaya başladılar bile. Her gece yenileri geliyor, yaşlı çiftin evine gelmeye devam edemezler” (Peeters, 2016, s. 108).

Büyük bir felaket olarak adlandırılan “yabancı istilası”ndan sonra, şehir bu kez gerçek bir doğa felaketi ile yüz yüze kalır. Bir anda açığa çıkan fırtına her yeri yerle bir ederek, birçok eve, ağaca ve bölgeye zarar verir. Ormandaki ağaçlar köklerinden koparak

fırtınanın savurduğu yere gider. Orada kalan kadınlı ve çocuklu birçok mülteci, fırtına içinden sağ çıkmaya ve oradan uzaklaşmaya çalışır:

“Birden rüzgâr çıktı. [...] Birkaç saniye içinde çayırıklar tamamen su altında kaldı, çatı giderleri düşen yağmurun hızına yetişemiyordu, çamurlu su bahçedeki patikayı kapladı. [...] Rüzgâr tüm hızıyla sürerken dolu da devam ediyordu. Bir ağacın en tepesindeki dallar koparak aşağı düştü. [...] Oluklu levhalar, kovalar, ağaç dalları, bahçe mobilyaları, sabitlenmemiş her şey havada uçuşuyor sonra evin cephesine çakılıp parçalanıyordu. Bu havada onlar ne yapıyordu acaba? Ormanda ağaçlar köklerinden çıkmış, fırtına onları nereye götürdüyse, sağa sola yatmışlardı. [...] Sanki her şey ağlıyor, uğulduyor gibiydi. Onları ilk önce yaşlı Schijvers’lar gördü. Ormanın yanından dümdüz olmuş mısır tarlasının üstünden yürüyorlardı, büyük ve uzun bir kuyruk oluşturmuş kadınlar erkekler ve çocuklar. Kaç kişi olduklarını tahmin etmek zordu, yağmur o kadar yoğun ki onların sadece silüetleri seçiliyordu, fırtınanın gölgesinde birbirleriyle iç içe geçmişler, şimşek çaktıkça arada bir aydınlanıyorlardı. Arazinin içinden Vanoost’un evine doğru yürüyorlardı” (Peeters, 2016, s. 109-110).

Fırtınayı mültecilerin cezalandırılması olarak gören bazı yerliler açığa çıkan felaket karşısında sinik bir memnuniyet duyarlar. Onlar ellerini kirletmeden, ırkçı ve insanlık dışı suçlamalar ile karşı karşıya kalmadan, fırtına yapılması gerekeni yapmıştır. Ancak bu durum mültecileri olduğu kadar şehrin sakinlerini de etkisi altına almıştır. Herkes işgalcilere karşı önlem alınmasını ister, ama bu önlemlerin neler olabileceği hakkında kimsenin çözüm önerisi yoktur. Sorun çözümsüz bir şekilde her gün daha da kötüye giderek ve büyüyerek önlerinde durmaya devam eder:

“Belki de bu kasırga tam zamanında gelmişti, hadlerini bildirmek için ortaya çıkan bir şans olabilirdi, takdir-i ilahi, işe etnik ya da ahlaki soslar bulaştırmadan, sade ve insani bir şekilde, ne sanıyorsun elbette insani hem de herkes için, hem şehrin sakinleri hem de işgalciler için gelen bir kasırgaydı. Onlara işgalci dışında başka ne denebilir ki? Herkes için aynı derecede insani nedenlerle kararlı önlemler alınmalı. Her koşulda hasar mevcuttu. İşte orada duruyordu. Hangi önlemlerin alınması gerektiği hakkında en ufak fikri yoktu. Bazılarının talep ettiği gibi orduyu devreye sokup kayıtlı olmayan, bir adresi bulunmayan herkesin toplanması mı? Nereye kapatacaklardı? Henüz açılmamış olan okullara mı? Bir hafta sonra okulları boşaltıp yeni öğrenim yılına hazırlamak gerekiyordu. Hangi önlemler?” (Peeters, 2016, s. 111).

Yazar yine burada gerçek yaşamla örtüşen bir duruma yer vermiştir. Mültecilere karşı yukarıda bahsedilen önlemler gerçek hayatta da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yapılan bir araştırma, AB ülkelerindeki tel örgü ve duvarların bin kilometreye yaklaştığını ve bunun Avrupa’nın tarihine utanç duvarı olarak adını yazdıran Berlin Duvarı’nın 6 katı büyüklükte olduğunu ortaya koymuştur. Berlin Duvarı’nın yıkılışını her yıl gururla anan Avrupa, savaş ve zulümden kaçan mültecileri engellemek için yeni duvarlar ördü. Avrupa bir yandan Berlin Duvarı’nın yıkılışını gururla anarken, diğer taraftan savaştan

ve zulümden kaçanların ülkelerine girişini engellemek için yeni utanç duvarları örmeye başlamıştır (“Avrupa'dan mültecilere yeni önlem”, 2019).

Fırtınadan etkilenen ve yaralanan bazı mülteciler, kanlar içerisindeki yakınları ile Vanoost'un sağlam kalan evine sığınmak için kapı ve pencereleri zorlayarak yardım isterler. İlk etapta onları içeriye almaktan korkan Vanoost, daha sonra gördüğü manzaranın ıstırabına dayanamayarak onları evlerinin verandasına alır. Yaralıların durumu oldukça kötüdür: Telefon, elektrik bütün bağlantılar fırtınada zarar görmüştür:

“Vanoost'ların evi fazla zarar görmemişti, tek bir kiremit bile yerinden oynamamıştı. Verandanın yanındaki pergolanın altında onlarca yabancı, bitap bir halde yerde yatan birinin etrafında toplanmıştı. Verandada da aceleyle kenara itilmiş sandalyelerin yanında yastıkların üstünde birisi yatıyordu. Bir bakışta yerde yatan kadının ölmüş olduğunu anladılar, yastıkların üstünde yatansa hâlâ hareket ediyordu. Göğsündeki havlular kan içindeydi. Fırtına çıktığında ormana en yakın ev olan Vanoost'lara koşmuşlardı. Camlara vurmuşlar, verandaya açılan kapıyı kurcalamışlardı. Bütün kapılar kilitli, pencereler kapalıydı. [...] Ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlardı. Onları içeri almaya cesaret edemediler. Yirmi kişilik bir grup karşısında ne yapabilirlerdi? Adamlar durmadılar, bağıryorlar, şiddetli yağmur ve dolunun altında kucaklarında taşıdıkları iki kişiyi işaret ediyorlardı. Vanoost yağmurla birlikte yere damlayan kandan yaralı olduklarını anladı. Bir tuzak olabilir diye düşündüler, kapıyı açıp açmamakta tereddüt ettiler ancak adamlar daha ileri gidip kapıyı tekmeleyebilir, pencereleri kırabilirlerdi. Karısıyla kızına, hol kapısını kilitleyin, bir arada oturun, diye seslendi. Adamları verandaya aldı. İki yaralının durumunun kötü olduğunu hemen fark ettiler” (Peeters, 2016, s. 113).

Ellerinden geldiğince evlerine aldıkları mağdurlara yardım etmeye çalışan Vanoost ve ailesi hiçbir yetkiliye veya doktora ulaşamaz. Bir yandan kızı onlara yiyebilecekleri bir şeyler getirirken, oğlu ise acil durum merkezine ulaşmaya çalışır. Yaralılarından biri evlerinin verandasında ölür. Diğerinin durumu da pekiyi değildir:

“[...] Oğlu acil durum merkezine ulaştı, adresi verdi ve neler olduğunu anlattı ancak telefondaki görevli birçok yolun kullanılamaz halde olduğunu, ağaçların sokakları kapadığını, her bir taraftan yardım talebi aldıklarını ve sabırlı olmaları gerektiğini söyledi. Sonra oğlu doktorları aramaya başladı ama onlar da acil durumlar arasında seçim yapmak zorundaydı. Ayrıca onların da sokaklarında ağaçlar yıkılmıştı. “Göğsünden kan akıyor, karnında ve boynunda kesikler var” diye bağırdı Vanoost, bir yandan yaralının üstündeki paçavraları yavaşça kenara çekiyordu. Kızı sıcak su, havlu ve sargı bezi getirdi. Dışarda daha fazla yaralı vardı, durumları diğerleri kadar kötü değildi, onları da içeri verandaya aldılar, çamur içinde kalmış olan verandaya. Karısı yaralı kadının kanını durdurmaya çalıştı, karnını sardı, içinde metal ya da tahta parçalarını andıran şeyler vardı. Doktor değillerdi, bu parçalara dokunmaya cesaret edemediler. Yabancı adamlardan biri işi devraldı, kadının karnındaki parçaları çıkarttı, boynunu sargı beziyle sarıyordu. Sağlık ekipleri gelmedi, kadın öldü; orada, verandada. Adam zor nefes alıyordu, diğer yaralılar fırtınanın uğultusu içinde belli belirsiz duyulacak şekilde iç geçirdiler. Kızı süt ısıtıp içine biraz rom katıp herkese bir yudum vermek istiyordu ama ocak çalışmıyordu, elektrikler kesikti. Bunun yerine bir paket

kurabiye çıkarttı ve elden ele geçmesini sağladı. Yabancılar sessizce birer kurabiye aldılar, evin içine ölmekte olan yaralının durumundan herkes öyle etkilenmişti ki kimse hemen farkına varmadı, [...]” (Peeters, 2016, s. 114).

Yardım için herhangi bir yere ulaşamayınca yaralıyı arabaya taşıyarak doktora götürmeye çalışırlar. Ancak yollara devrilen ağaçlar nedeniyle oldukça zorlanırlar ve yol alamazlar. Ağacın arabasının üzerine düşmesi sonucu sıkışan adama yardım eden itfaiyelerden ağacı kaldırmaları için yardım isterler:

“Schijvers, “Onu hastaneye biz götürelim” dedi, “yardım gelmesini bekleyemeyiz. [...] En yakında oturan Doktor Caels’ gitmeyi düşündüler, ancak Steenweg yolu üstüne düşen bir kayın ağacı önlerini kesti. Biri motorlu testere ile dalları kesiyordu. Ağacın kenara çekilebilmesi yarım saat sürdü. Schijvers arabayı çevirip aksi istikametteki bir doktora yöneldi. Bu yolda da ağaçlar devrilmişti. Boş arazilerden gruplar halinde insanlar yürüyordu. Barakalar parçalanmış, otobüs durakları yıkılmış, sokak lambalarının direkleri eğilmiş, bir yerde evin damı olduğu gibi uçmuştu, daha ilerde bir kavşakta itfaiyeyi gördüler. Lucas engellerin üstünden tırmanıp itfaiyecilerin yanına gitti. Üstüne ağaç düşen arabasının içinde sıkışmış bir adamı çıkarmaya çalışıyorlardı. Adam kasırğa boyunca arabasından çıkamamış, olup bitenleri izlemişti. Şimdi yorgun ve bitap haldeydi” (Peeters, 2016, s. 115).

Koşulsuz şartsız sadece bir insan yaşamını göz önüne alarak yardım etme niyetinde olmayan yerliler ve itfaiye görevlileri yaralının bir yabancı olduğunu öğrendiklerinde önce sıkışan adama yardım etmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine yaşanan tartışma sonrası onlardan sadece ağacı kaldırmalarını istediklerini söylerler. Ağacı kaldırırlar, ancak artık adam için çok geçtir. Adam kurtulamaz ve hastaneye gidemediği için ölür. Yazar eserinde, kabaca biri egemen ve yaygın görüşü temsil eden karakterlerin önyargılı yaklaşımları ile diğeri azınlıkta kalan, insani açıdan olması / yapılması gereken’i temsil eden hümanist yaklaşım olmak üzere iki karşıt görüşü biçimlendirir. Bir yandan zor durumda olan birine sadece acı çektiği ve çaresiz olduğu için yardım etmek isteyen ve elinden geleni yapan bir karakter varken, diğeri tarafta sadece kendinden olana yardım etmeyi insanlık olarak gören bir karakter bulunur:

“Lucas yaşlı Schijvers’in arabasını işaret ederek, “Ağır yaralı var” dedi. İtfaiyecilerin kurtarıcı vinci vardı, ağacı yerinden kaldırabilirler, başka bir araç isteyebilirlerdi. Çevrede toplanmış olanlar sorular sormaya başladılar, yaralı kimdi? Nasıl olmuştu? Nereliydi? Neden onunla ilgileniyorlardı? “Bir yabancı” diye bağırıyor biri, “bırakın da itfaiye işini yapsın, önce arabada sıkışan adam geldi, yeterince korkmuş, diğeri beklesin.” Lucas “Adam ölüyor” dedi. Bir itfaiyeci “Gidip bakalım” dedi. Ama çevrede toplanan kalabalık itfaiye arabasının önünde durup gitmesine engel olmaya çalıştılar, yumruklar kalktı. “Sadece bakacağız” dedi itfaiyeci. İtişme kavgası başladı, Lucas uzakta durdu. İtfaiyeci “Bir ambulans çağıracağım” dedi. Merkezi aradı. “Bütün ambulanslar meşgul” dedi iç geçirerek. Lucas “Hastaneye kendimiz gideceğiz sadece yoldaki ağacı kaldırın” dedi. [...] Arazide yürüyen onlarca kişi oradaki birkaç kişinin de yardımıyla ağacı yerinden

kaldırıp kısmen kenara çektiler, [...] Lucas, “Doktora yetişmeden öldü” dedi. Yabancılar arabanın arkasındaki ölmüş bedeni çıkardılar. Verandada pergoların altındaki cesedin yanına koydular” (Peeters, 2016, s. 115-117).

Vanoost’un evinin verandasında bekleyen ölümler üç gün sonra polisler geldiğinde çoktan götürülmüştür. Günlerce polislerle ulaşmaya çalışan Vanoost onların yeniden kamp kurduğunu ve belki de ölümlerini ormana gömdüklerinden bahseder. Evlerine alışmamaları için onlara yemek vermeyi göze alamaz. Onları kendilerinin çağırmadığını dile getiren Vanoost ellerinden bir şey gelmediğini polise aktarır. Ancak polisler de bu durum karşısında yapabileceklerinin sınırlı olduğunu söyler. Burada binlerce insanın tamamen kaderine bırakılışı ve yetkili kurumların yetersizliği eleştirilir. Güvenlik kuvvetlerinin açığa çıkan kaosa karşı etkisizliği sivil milislerin oluşmasına sebep olur:

“Polis nihayet üç gün sonra geldiğinde ortada ölü yoktu. Vanoost “Belki de onları ormana gömdüler” dedi. “Bu sabah hâlâ buradaydılar, pergolanın altında yattıklarını görüyorduk, bu insanlar dilimizi konuşmuyor, onlara yemek vermeye cesaret edemedik, o zaman buradan hiç ayrılmayacaklardı. Sizi belki on kere aradık, doktorlara telefon ettik, ölümler beklemek zorunda kaldı ama biz hayattayız. Bu insanlara ne dememiz gerekiyor? Onları buraya biz çağırmadık, şiddetli fırtınayı isteyen de biz değiliz, biz vatandaşız onlara yardım edemeyiz, dün kendim karakola geldim, eve geri döndüğümde hepsi ortadan kaybolmuştu. Ormanın kenarında yeni bir kamp kurmuşlar” diye devam etti Vanoost ormanı işaret ederek. Her gün yenileri geliyor, sahi nereden geliyorlar?” Walter omuzlarını kaldırdı. “Biz üniformalıyız” dedi, “ama sizin yaptığınızdan daha fazlasını yapamıyoruz. Sayımız yeterli değil. Yeni polisler işe alınıyor. Onlara üniforma giydirirsin ama üç günde gerekli eğitimi vermen imkânsız. Mesai yapmamız gerekiyor ama onun için para yok. Şimdi sivil milisler oluşturuluyor. Her yetişkine katılması için çağrı yapılacak. Hükümet bu konuyla ilgileniyor” (Peeters, 2016, s. 120-121).

Polisler yabancıların sebep olduğu ve hırsızlık sebebiyle açığa çıkan zararın fırtınanın verdiği kadar çok daha fazla olduğunu dile getirir. Onlar açısından mülteciler doğal afetten dahi daha büyük bir sorundur: “Gece boyunca boşuna devriye geziyoruz, çaldıkları fırtınanın verdiği hasarın yanında bir şey değildi” (Peeters, 2016, s. 118).

Ormanı ele geçirerek istedikleri gibi kullanan mülteciler, ağaçları kesip biçerek kendilerine barınak yapmaya devam ederler. Ormanın yakınında olan evlerle komşu olurlar: “Orman artık onların” dedi Vanoost, “bizim komşularımız” (Peeters, 2016, s. 121). Orada burada buldukları her yere yerleşen yabancılar, ihtiyaç duydukları şeyler için yerli halkın kapısını daha sık çalmaya başlar. Herhangi bir işe sahip olmadıkları için kendi ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün olmadığından yerli halkı, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya mecbur bırakırlar.

[...] Yabancılar nerede olursa olsun, başlarını sokacak bir çatı, dayanacakları bir duvar, konforsuz da olsa bir gece, bir hafta ne kadar kalabileceklerse o kadar

kalabilecekleri bir yer bulmaya çabalıyordu. Yemek, su talebiyle ya da hasta çocuk, hamile kadın, bitap düşmüş çaresiz kalmış adamlar için yardım istemeye geliyorlardı. Her gün dört beş kere çalınıyordu kapılar. Gözlerinden, karınlarından ve ne kadar genç olurlarsa olsunlar kırışık ellerinden yaşları anlaşılıyordu. Ya da iş istiyorlardı, kimisi kapının önündeki arabayı yıkamaya başlıyordu dereden aldığı çamurlu suyla, sonra da avucunu açıyordu” (Peeters, 2016, s. 122).

Gelenlerle baş edemezlerken sayıları milyonları bulan başka bir akın sınırlardan içeri girer. Mültecilerden meydana gelen ikinci büyük Tsunami dalgası altında kalan şehir hayatı durma noktasına gelir. Evlerin bahçelerinde, bodrumlarda, ormanlarda, köprü altlarında, okullarda duraklarda ve parklarda yatan binlercesine yeni gelenlerin eklenmesi bürokratik kurumları işlevsiz hale getirir:

“Yollar abluka altındaydı. Büyük gruplar halinde binlerce, yüzbinlerce kişi otoyollardan ülkeye girmişti. Sabah trafiği başladığında onlar günün ilk ışıklarıyla ellerinde, başlarının üstünde ya da sırtlarında taşıdıkları, arkalarından çekerek, el arabasının içinde öne doğru iterek, öküzün, eşeğin, katırın sırtına, bisiklete, üç tekerlekiye ya da traktöre yüklenmiş bavulları, çantaları, torbaları, sepetleri, beşikleri, annelerinin kucağında kundaklanmış bebekleriyle muazzam bir konvoy halinde yürümeye başlamışlardı bile. Polis radardan takip ediyordu, helikopterler havalanıyordu. Daha önce evlerimizin bahçelerinde, parklarda, ormanda kamp kuran, otobüs duraklarında uyuyan okullarda ya da çadırlarda yatırdıklarımız öncü kuvvetti, şimdi sayıları milyonları bulan esas kuvvet Batı'nın bütün otoyollarından akın akın geliyordu, tır trafiği durdu, çalışanlar işlerine gidemiyordu, formlar doldurulmuyor, görevler verilemiyor, bürokrasi iş yapamıyordu. Her şey çok hızlı geliyordu, ne denli ağır gelirse gelsinler çok fazlaydılar, çok fazla. [...] Her gün kalabalık kitleler halinde sınırlardan içeri girdikleri anlaşılıyordu” (Peeters, 2016, s. 123).

İnternette durumun gidişatı ile ilgili haberleri takip eden bir yerli, insan istilasıyla baş edemeyen bazı ülkelerin yürüyerek her tarafı saran ve istila eden bu insan selini bomba yağdırarak durdurmaya çalıştığını görür. Bombaya maruz kalan insanların yer aldığı fotoğrafların tasviri dehşet verici niteliktedir. Avrupalı ülkeler mültecileri ‘toptan yok ederek’ sorunu çözmeye çalışır:

“Balkanlarda, Polonya, Macaristan, Romanya, Ukrayna'ya kadar kalabalık topluluklar genellikle geceleri yürümeye devam ederken köprüler havaya uçuruluyordu. Bunlarla ilgili internette nehrin içinden fişkiriyor gibi görünen alevlerin ışığında korkunç görüntüler vardı. İnsanlar köprünün üstünden bombaların açtığı dev çukurlardan kaçmaya çalışarak koşuyorlar, bu deliklerden suyun içindeki yaralı ya da ölmüş insanlar görülüyordu, yanlarında sahip oldukları neler varsa onlarla birlikte suyun içine gömülüyorlardı. Kimisi çocuklarını korkuluklardan aşağı atmış ama kendileri yaralı oldukları için arkalarından atlayamamışlardı. Bir eşek arabası, hayvanın parçalanmış ama hâlâ arabaya bağlı bedeni ile birlikte, Tuna Nehri'nde sürükleniyordu, tekerleklerin birine bir kadın cesedi takıldı. Fotoğraflar bombalardan birkaç sonra, sabahleyin çekilmişti. Bazı köprülerden geriye sadece iskeletler kalmıştı, yüzlerce kişi beton parçalarından çıkan demirlere tutuna tutuna birbirlerine verdikleri, bohçalar, paketler, bebeklerle

birlikte karşı yakaya geçmek için ilerlemeye çalışıyordu. Bazı köprüler de gündüz bombalanıyordu. [...] Ormanların içinden geçen patikalar ve dağ yolları da ateşe tutuluyordu. Helikopterlerin attığı roketlerle kayalık dağlar hedefleniyor, bu şekilde dağdan kopan kaya parçalarının büyük grupların yürüdükleri istikametteki yolları kapatması sağlanıyordu. O anda orada yürümekte olan insanlar heyelana kapılıp gidiyorlardı, fotoğraflardan kayanın kenarına sıkışmış kollar, bacaklar, elbise parçaları, eller görünüyordu. Orman yollarına yangın bombaları atılıyor, ağaç barikatları yok ediliyordu, kömürleşmiş ağaç gövdeleri arasındaki yol simsiyahtı, helikopterler havada devriye geziyordu. Helikopterlerden indirilen askerler gün boyu mayın düşüyor sonra helikoptere tırmanıp kışlaya geri dönüyordu. Tuna, Ren, Volga ve Dinyeper üstündeki bazı büyük köprüler gibi Boğaz Köprüsü de NATO güçleri tarafından işgal edilmişti” (Peeters, 2016, s. 124-125).

Yukarıdaki alıntıda alegorik olarak II. Dünya Savaşı’nda Yahudilerin toplu katliamını canlandıran yazar, aynı zamanda yine NATO’ya yönelik eleştirisinin altını çizer. İkinci Dünya Savaşı sonrası ikiye bölünen Almanya’nın kontrolünü sağlamak için örülen ve adı utanç duvarı olarak tarihe kazınan Berlin Duvarı’nı ima ederek bazı şehirlerde mülteci geçişlerini engellemek için duvarların örüldüğü aktarılır. Gerçek hayatta Berlin Duvarı’ndan izinsiz geçenlerin öldürüldüğü gibi, eserde de mülteciler için örülen duvardan izin belgesi olmadan geçmek isteyenler de terörist olarak algılanarak öldürülme riskiyle karşı karşıya kalır:

“[...] Berlin, Paris, Cenevre, Münih, Rotterdam, Bern, Londra, Kopenhag, Lion, Strasburg, Luik, Brüksel, Anvers gibi bazı şehirlerde kimi mahalleler ya da şehrin bir bölgesi duvar işçileri tarafından örülen yüksek duvarlarla çevrilmişti, internette görüntüleri vardı. Özel izin belgesi olmayan duvarı geçemiyor, zorlayanlar terörist olarak algılanıyor, ikaz edilmeden öldürülme ihtimali ile karşı karşıya kalıyorlardı” (Peeters, 2016, s. 125).

Okullara doldurulan mülteciler nedeniyle okulların açılışının haftalarca hatta aylarca ertelenmesi ve fırıncıların artık günde kişi başına birden fazla ekmek satamaz duruma gelmesi, gündelik yaşamı tam bir çıkmaza sokar: “Fırıncı kişi başına birden fazla ekmek satmıyordu, elinde yeterince malzeme kalmamıştı. [...] İki hafta içinde üçüncü defa ekmeğin fiyatı artmıştı. [...], okulların açılışı haftalarca ertelenmişti, belki de aylarca” (Peeters, 2016, s. 133, 135). Rahat bir yaşam süren ve savaşlardan uzak kalan Avrupalılar, savaştan kaçıp gelen mültecilerle, savaş zamanı koşullarında yaşamaya mecbur kalırlar. Dünyanın kendilerinden kilometrelerce uzak bir yerinde meydana gelen savaşa istemeseler de ortak olmuşlardır. Bu noktada Avrupalıların vakti zamanında “Arap Baharı” diye adlandırıp aralıksız canlı yayınlar yaparak, sonradan kendilerini de bir şekilde içine alan büyük birer savaşa dönüşen olaylara alkış tuttıkları gerçeği akla gelir. Her ne kadar yaşananları görmezden gelerek kendi yaşamlarına konsantre olmaya

çalışmalar da çığ gibi büyüyen mülteci krizi herkesi bu sorunun içerisine hapsedmiştir. Bu koşulları kabullenemeyen yerliler, artık mutlaka çözüme ilişkin bir şeylerin yapılması gerektiğini düşünürler. Ancak Avrupa ülkeleri bu çözümü insanları topluca yok ederek ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. İnsanların arasındaki kutuplaşmanın ya da ayrışmanın göstergesi olarak ifade edilen “onlar ya da biz” ayrımına dikkatleri çeken anlatıcı, bu farkın daha ne kadar devam edeceğini sorgular. Gittikleri yerlerde sosyal açıdan dışlanan mülteciler her türlü ayrımcılıkla yüz yüze gelmek zorunda kalır:

“ “Buraya yerleşiyorlar” dedi Brackx, “yenileri de gelmeye devam ediyor. Benim açımdan bir sakıncası yok ama bazı yerlerde hiç istenmiyorlar. Oralardan kovulunca buraya geliyorlar, bu böyle daha ne kadar devam edebilir?” “Zararlı çıkanlar misafirperverler oluyor.” “Misafirperverlik sırası şimdi onlarda, bunu kabul etmek ya da beklemek kendilerine kalmış bir şey, zamanları bol.” “Onlar, biz? Bu fark daha ne kadar devam edecek?” (Peeters, 2016, s. 141).

Avrupalı halk tarafından sürekli olarak “barbarlar”, “işgalciler”, “yağmacılar”, “sığırcıklar”, “hırsızlar” gibi en olumsuz sıfatlarla nitelenen mülteciler ciddi bir toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalır: “[...], şimdi kapıya dayananlar ise barbarlar. [...] On binlercesi Garonne sınırında kamp kurmuşlardı. Bağların üstüne sığırcıklar gibi yayılmışlardı. [...] Vanoost ile beraber geldiğimde evin içinde belki kırkı kişi vardı. İki kişiyle bu kadar aşağılık adama karşı elden ne gelir? Soyguncular, hırsızlar!” (Peeters, 2016, s. 153, 156). Hem sosyal hem de fiziksel anlamda her şeyden yoksun kalan ve dengeli beslenemeyen mültecilerin açlığı her hallerinden anlaşılır. Oldukça zayıf ve halsiz düşerler. Birçok insan sadece bir avuç mısırla karınlarını doyurmaya çalışır. Ormanlık alandaki çayırların üzerine yerleşenleri gören yerli halk, onların iyiden iyiye kalıcı olmalarından korkar:

“Eşeğin etrafındaki topluluk bir zamanlar orman olan alanın yanındaki çayırın üstüne yerleşti. Her şey onların burada kalıcı olduğunu işaret ediyordu. Eşek otlamaya başlamıştı, İnsanlar bunu yapamıyordu; onlar bir avuç mısır tanesini pişirmek için ateş yakmışlardı, keskin reçine kokusu ortalığa yayıldı. Hepsi zayıftı ve halsiz görünüyorlardı” (Peeters, 2016, s. 149).

İyiden iyiye kaos ortamına dönüşen sistemden etkilenen polisler ise maaşlarının sadece çeyreğini alabilir. Toplumun düzeni baştan aşağı etkilenir. Polisler daha çok kendi mahallelerinde devriye gezerek kendi mülklerini korumaya çalışır. Aylardır devam eden düzensizlik için üst makamlar etkili bir çözüm sunamaz: “Ekiplerimiz devriye geziyor ama tercihen kendi oturdukları mahallelerde dolaşıyorlar. Maaşların sadece çeyreği ödeniyor. Onları zorlayamıyoruz. Sırayla ofiste nöbet tutuyoruz. Aylardır böyle sürüp

gidiyor. Yukarıdan gelen bir şey yok” (Peeters, 2016, s.149). Tanrısal-Anlatıcı, dünya üzerinde insan güvenliğini sağlamak için birçok kurum ve kuruluş varken, olağanüstü bir duruma dönüşen bu mülteci krizinin hâlâ nasıl çözülemediğine ve görmezden gelindiğine anlam veremez. Gerek mültecilerin yaşam koşulları gerekse de gittikleri bölgelerde açığa çıkan durumların bu güçler tarafından bir şekilde sağlam bir zemine oturtulması gerektiği vurgulanır:

“Düşündükçe gülesi geliyordu, dünyayı yönetenlerin, Birleşmiş Milletler’in, NATO’nun, Güvenlik Konseyi’nin, Dünya Bankası’nın, IMF’nin, Avrupa Topluluğu’nun, G8’in bir araya gelmek, sorunun adını koymak ve çözüm aramak için ne çok fırsatları olmuştu, ama sonuç sıfırdı. Gün içinde bazen dört kere kuzeye, güneye, doğuya, batıya uçan uçaklar ve helikopterler görünüyordu. Bunların insan akınlarının görmemesi mümkün müydü? Hadi oradan, hiç inandırıcı değil. Ama çözüm bulunamıyordu. Oysa bunun için kalem kâğıda ihtiyaç yoktu. Hadi oradan” (Peeters, 2016, s. 152).

Yazarın yukarıdaki alıntıda her şeyden önce dünyaya egemen, “dünyayı yöneten” konumundaki Birleşmiş Milletler, NATO, Güvenlik Konseyi, Dünya Bankası, IMF, Avrupa Topluluğu, G8 gibi tüm uluslararası güvenlik, barış, yardım ve dayanışma örgütlerine yönelik çok ciddi eleştiriler yönelttiği, bir başka söylemle kurmaca dünyayı, gerçek dünyadaki çarpıklıklara dikkat çekip eleştirmek, Avrupa başta olmak üzere tüm insanlığı uyarmak amacıyla biçimlendirdiği iyice belirginlik kazanıyor.

Yeni gelen insan seli ile birlikte yerlilerin evinin içine kadar giren mültecilere karşı artık halkın sabrı taşmıştır. Soğuk kış şartlarında kendilerine kalacak yer arayan insanlar, ölmek için son çareyi insanların evine girmekte bulur. Bu durum karşısında oldukça sınırlanan Brackx adındaki yerli, kimsenin izinsiz evine giremeyeceğini gerekirse ölmeleri gerektiğini söyler:

“Sadece yatak odanız boş, oraya kimse girmemiş, geri kalan her yere yerleşmişler. [...] “Anlamaya çalışıyorum” dedi Sandor, “ ben bunların olacağını bilmiyordum. Yeni insanlar geldiler, önceki akşam, her gün yenileri geliyor ve soğuk kış geceleri için herkes bir yer arıyor. Bunu nasıl yasaklayabilirim? Donarak ölmelerini mi istiyorsunuz? “Evet” dedi Brackx, “hemen bu gece, haydutlara acımak yok.” “Elbette bunu istemeyiz” dedi Vanoost. “Kimse evime bana sormadan giremez” (Peeters, 2016, s. 157).

Güvenlik güçlerinin ve hükümet yetkililerinin mülteci sorunu karşısında yetersiz kalması, iki halkı geri dönüşü olmayan yıkıcı bir sona doğru yaklaştırır. Yerliler mültecilerin evlerinin içine kadar girerek onları kendi topraklarında mülteci konumuna dönüştürmesini kabul edemezler ve kendi haklarını kendilerinin savunması gerektiğini düşünürler:

“Brackx baltasını havaya kaldırarak, “Birbirimizi öldürmeye başlayalım, bakalım kim sağ kalacak, bu mu istediğiniz?” diye bağırdı. “Benim açımdan dostluk bitmiştir. Bunu herkese kendi dilinde açıklayabilirsin ikiyüzlü profesör. Onlara engel olmalıydın, aylardır burada dolaşan, ormandaki ağaçları kesen, mısırları toplayan bir sürü insan var. Onlar yeni gelenlere kuralları anlatman için sana yardım edebilirdi. Ama şimdi, işinize gelince bizi yarı yolda bırakıyorsunuz.” Schijvers’ları işaret ederek, “Şimdi bu insanlar yatacak yer bulmak için başkalarının yanına mı gidecek? Lanet olsun” dedikten sonra baltayı yere indirdi” (Peeters, 2016, s. 158).

Yerli halktan olan bir diğer karakter Vanoost’da sıranın yavaş yavaş onlara gelmesinden korkar, mültecilerden biri olan Profesör Sandor ile konuşarak bir çözüm bulmalarını söyler. Ama Sandor her ne kadar ev onlara ait olsa da, bu durumun herkesin sorunu olduğunu dile getirir. Bunun üzerine Brackx, bu durumun yeni bir savaşın başlangıcı olduğunu haykırır. Kendi aralarında ayaklanmaları gerektiğini konuşurlar. Mültecilerin sayıca onlardan fazla olması sebebiyle onları dışarı atmaktan çekinirler. Şehirdeki her türlü düzensizlik ve huzursuzluğun üzerine bir de evlerinden olmayı göze alamazlar:

“Vanoost, “Sırada bizim ev mi var? Diye sordu merakla. “Soğuk geliyor, üç ev yaptık ama ağaçlar bitti, sizin probleminiz değil, onların problemi değil, benim de problemim değil bu yalnızca, hepimizin problemi. “ Ama onun evi” diye bağırdı Brackx. “Hepimizin ortak problemi ise en azından bizimle konuşmaları gerekiyordu, bu bir savaş, başkasının evine girip işgal etmek kesinlikle güven vermiyor” dedi Sigrid. “Brackx tekrar, “Onları dışarı atıyor muyuz? Hadi kim yardım ediyor? Diye bağırdı. Lucas, “Bunun anlamı yok”, dedi. Vanoost, “Sayıların gücü” diye mırıldandı, “ fena oyuna geldik.” Sigrid “ Ne yapacağız sorusu hâlâ geçerli” dedi, “onların evi boşaltacağı yok.” “Tam tersine.” “Her şey pahalı, kıt, kalitesiz, her yer kalabalık, hiçbir yerde ne huzur ne düzen ne de güvenlik var, okullar kapalı, fabrikalar kapalı, yollar, ormanlar, arsalar dolu, ayağını nereye basacağına dikkat etmek zorundasın. Şimdi de evlerimize el koyuyorlar.” “ Bana kalırsa onları derhal dışarı atmalıydık.” [...] Bu topluluk bir arada hareket etmeye başlarsa sokağın bu köşesindeki bütün evleri işgal edebilirlerdi, kimse onların önünde duramazdı. [...] Suçlarını bu şekilde hafifletmeye çalışıyorlar, bu adamın dinlenmeye ihtiyacı var” diye gürlüdü Brackx, “çalışıp kendi parasıyla aldığı evinde, başkasının malına el koyup sonra da yere bir şey düştüğünde şaşırma hakları yok, hiçbir şeye el sürmemeleri gerekiyordu” diye sürdürdü Brackx, “belki o zaman biz onları yemeğe davet ederdik ama her şeyi yiyip bitirdiler. Artık ormanda tahtalı güvercin bile kalmadı. Gerçi ormandan da geriye pek bir şey kalmadı” (Peeters, 2016, s. 159).

Tartışmalar herhangi bir sonuç vermez ve yerliler, mültecilerin onların evinde onlar için ayırdıkları odada kalmaya mecbur kalırlar: “Sigrid, “ Kesin şunu” dedi, “şimdi ne yapacağımızı düşünelim. Bu ikisi yorucu bir gün geçirdi, dinlenmeleri gerekiyor, bu gece hangi yatakta yatacaklar?” “Onlara bir oda hazırladık.” Sandor, “Kendi yataklarında yatabilirler” dedi, “o odaya dokunmamalarını sağladım” (Peeters, 2016, s. 160). Mülteciler boş gördükleri her yere göz diktiği için, şehrin sakinleri de yeni

gelecek olanlara karşı güçlü olmalarını sağlamaları açısından bir arada yaşamaya başlarlar:

“Sigrid, “Biz Sofie ve Lucas’ın yanına taşındık” dedi, “kalabalık olunca daha güçlüyüz. Boş duran her metre kareye kuşkuyla bakıyorlar. Şu anda burada sekiz kişi kalıyoruz, Brackx yalnız yaşıyor.” Sonra Vanoost’a bakarak, “Siz dört kişi, Greet ile Hugo üç kişi, bu mahallede her evde üç ya da dört kişi bilemedin beş kişi yaşıyor. Oysa onlar...” Bayan Schijvers, “Otuz dört” dedi. “Kim bilir daha kaç kişi kış gelmeden başlarını sokacak bir yer arıyordur” (Peeters, 2016, s. 161).

Şehrin sakinlerinden Hugo, kendilerinin olanı geri almak için arkadaşlarına silahlanmayı teklif eder. Ciddi bir tepki göstermedikleri sürece her şeylerini kaybedeceklerini aktarır. Onları geldikleri yere göndermek ister. Onların buraya gelmesini biz istemedik diyerek, mültecilerin yaptıklarının sonuçlarına katlanmaları gerektiğini söyler. Ancak bazıları yabancıların sayıca fazla olmasından ötürü kaybedeceklerini düşünür ve uzlaşma yoluna gitmek ister. En sonunda bazıları Hugo’nun istediği gibi güvenlik kuvvetlerinden ümidi kesince kendileri silahlanır ve mültecilerin üzerine vahşice saldırmaya başlarlar:

“Hugo “Kendimizi savunmalıyız” dedi, [...] “Bazı mahallelerde onları sokağa atıyorlar. Ormanı kendi mallarıymış gibi kesip biçtiler, barakalar yaptılar, buraya kadar tamam ama şimdi Schijvers’lara yaptıklarıyla fazla ileri gittiler. Bu durum karşısında ne düşündüğümüzü açıkça göstermezsek daha fazlasına yeltenecekler.” “Onlarla dövüş mü yapacağız? Nasıl? Onlar kaç kişi biz kaç kişiyiz?” Polisi unutun, onların buralara geleceği yok, kendimize güvenmeliyiz.” [...] “Yani biz bir arada yaşamaya başlayalım, boşalan evlere de onlar sayıları bizden fazla olduğu için ellerini kollarını sallayarak yerleşsin öyle mi? Buraya gelmelerini biz mi istedik? Biz mi davet ettik?” “ Ne istiyorsun peki?” “Geldikleri yere geri dönmelerini.” [...] “Bir silah diyorum ben, herkesin bir silahı olmalı.” “Çatışma başladığında biz onlardan daha çok kaybederiz.” “Seçeneğimiz yok, beş yüz kişiye karşı on beş kişiyiz, anlaşma yapmak zorundayız.” [...] Hugo, “Siz teslim oluyorsunuz” dedi, “ayrıca benden de aynı şeyi bekliyorsunuz.” Ellerini masaya dayayıp onlara öfkeyle baktı. “Belki haklısınız. Ama ben buna seyirci olmak istemiyorum” (Peeters, 2016, s. 161-163).

Evlerin yanı sıra artık dükkânların da yağmalanmasıyla birlikte duruma el koyan bir grup yerli halk, mültecileri hunharca katletmeye başlar. Şehir çığıllıkların, feryatların ve patlamaların sesiyle yankılanır. Önlerine çıkanı tekmelerler. Patlamadan sağ kurtulanları silah, balta ve bıçaklarla öldürürler. II. Dünya Savaşı’ndaki Yahudilerin soykırımını anıştıran bu dehşet sahnelerinde Avrupalılar, kadın, çoluk-çocuk ayırt etmeksizin ‘yabancı’ların hepsini topluca katlederler. Daha önce yer verdiğimiz gibi savaş mağduru mültecileri “[...] , şimdi kapıya dayananlar ise barbarlar!” (Peeters, 2016, s. 153, 156) diye aşağılayan Avrupalı yerli halk, evlere yerleşenleri teker teker dışarı çıkararak veya

camdan aşağı atarak mültecilere yakıştırdıkları “barbar”lığın en üst noktasını kendileri sergilerler. Bu noktada yazarın, Filhellenist Avrupalının örnek aldığı roma kültüründe kent dışındakilere “barbar” dediklerini anıştırarak kendi kültürüne yönelik eleştirisinin dozunu gittikçe arttırdığı gözlenmektedir.

Savaş yüzünden can korkusuyla yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan mülteciler açlık, susuzluk ve soğuk havadan ötürü hayatta kalmak için yerli halkın evlerine ‘sığınmak’ zorunda kalırken, kapitalizmin en vahşi noktasına eriştiği Avrupa’daki halk malını-mülkünü korumak için acımasızca ‘can almak’tan, alttaki alıntıda ifade edildiği gibi vahşice ‘katletmek’ten kaçınmaz. Bu noktada Tanrısal-Anlatıcı, güvenlik kuvvetleri ve politikaların toplumdaki adaleti, düzeni sağlayamamasının hangi acı sonuçlara yol açabileceğini de göstermeye çalışır:

“Apartmanın bitişiğindeki iç çamaşırı mağazası birkaç haftadır kapalıydı. Önceki gün dükkâna zorla girmişlerdi, boş duvarların arasında yere attıkları kartonların üstünde uyduklarını herkes vitrinden görüyordu. Şimdi bu gidişe bir son verilecekti. [...] Seslerden olayın başladığını anladı. Çığlıklar, bağırışlar, patlamalar. Sokaktan şiddetli bir patlama geldi. İnsanlar sendeleyerek kaldırımlara çıkıyordu. İki kişi yerde yatıyordu, diğerleri onların üstünden atlayarak yürüdü. Yeni bir patlama. Bedenleri tekmeliyor, üstlerinden atlayarak yürüyorlardı, kalkmaya çalışanların beline balta iniyordu. Kan. Şimdi gerçek kokuyu alıyordu. Kurşun kokusunu. Bedenler yerde yatıyordu. Elinde silah olan kadının nişan aldığını gördü. Ağzını olabildiğince açtı. Kurşun onun sesinden hızlıydı. Bir kadının yere yığıldığını gördü, elinden tuttuğu çocuğuyla beraber taşın üstüne yığıldı. Bağırıp bağırmadığının farkında değildi. Çocuk ayağa kalktı, annesini çekiştirmeye başladı. Kadın tekrar nişan aldı, çocuğu vurdu. Kalabalık bütün sokağı tarıyordu, içerde olduklarını düşündükleri bütün evlere giriyorlardı. Yukarıdan bir çığlık duydu, ikinci kattan bir adamı camdan aşağı attılar. Yere düştüğünde çıkacak sesi duymamak için kulaklarını kapatmaya çalıştı, ama geç kaldı. Sonra bir çocuğu attılar, bir çocuk daha, sonra bir kadını. Diğer taraf sırasını bekliyordu. Silahlar patlıyordu. Bıçak ve baltalarla saldırıyorlardı. Biri çığlıklar ve kurşun sesleri duyulmasın diye kamyonetlerin birinin sirenini açtı” (Peeters, 2016, s. 167-168).

Yerlilere evlerin temizlendiğini ve içeri girebileceğini söyleyen silahlı milislerden biri, mültecileri adeta evleri saran ve temizlenmesi gereken bir böcek ya da bir çöp gibi görür. Sadece öldürmekle yetinmeyip, ölenlerin yüzlerine bakarak yazık oldu deyip alay ederler. Ardından sokaklara yayılan onlarca ölü bedeni toplamaları için hazırladıkları çöp kamyonları gelir ve ölenleri toplayıp kamyonu atarlar. Baştan sona bir ‘uyarı’ niteliği taşıyan romanda okuru dehşete düşüren ve gerçek olamayacak kadar sıra dışı görünen bu sahnelerin her biri esasında alegorik olarak gerçek dünyada, II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa’nın göbeği Almanya ve Avusturya’da, 1992-1995 yıllarında

Bosna-Hersek’de gerçekleştirilen toplu katliamlara, toplu mezarlara anıştırma yapmaktadır. Çöp kamyonunun içinde biriken cesetleri bastırarak kemiklerini, kafataslarını, ellerini ve kollarını parçalaması sonucu çıkan dehşet verici ses, insanlığın her bir zerresinin de paramparça oluşunu simgeler:

“Sokaktan gelen biri elindeki silahın ucuna beyaz mendil bağlamıştı. Sirenler sustu. Ortalığı cesetlerin suskunluğu sardı. Kadın, “Hadi artık güven içinde evine gidebilirsin” dedi. Otuz mu? Kırk mı? Saymaya cesareti yoktu ama yine de saydı. Bulunduğu noktadan içeri gireceği apartmana kadar yerde tam yirmi altı ceset vardı. İlerdeki sayıları daha yüksek olmalıydı. Alt kat komşusu gururla yürüyordu. Ayakkabısının burnuyla bir kadının kafasını kaldırdı, yüzüne baktı, “Yazık olmuş bu gülümsemeye” dedikten sonra çarpma sesiyle birlikte kafayı yere bıraktı, “bu işi başka şekilde de halledebilirdik.” Yan sokaklardan birinden bir çöp arabası çıktı, her şey düşünülmüştü. “Burada kokuşmayacaklar.” Çöp arabasının arkasından eldivenli dört adam yürüyordu, her ikili cesetleri kollarından ve ayaklarından kaldırıp arabanın içine sallıyordu. On onbir cesetten sonra bastırma mekanizması çalıştırılıyordu. İçeri girerken kırılan kemiklerin, kafataslarının, omurların, kasların çıkardığı dehşet verici sesleri duydu. Merdivende koyu kırmızı ayak izleri vardı, eve girerken bir kan birikintisine basmış olmalıydı” (Peeters, 2016, s. 169-170).

Çöp arabası ile toplanan mültecilerin ölü bedenleri kazılan bir çukura atılarak üstü kapatılır. Üzerine kireç dökülerek çöp arabasında kalan son et parçaları da yıkanarak temizlenir. Mültecilerden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Kimse engel olmamış ve tek bir kelime dahi sormamıştır:

“Şoför çöp arabasını arka arka çukura yanaştırdı, tekerlekler az kalsın kenardan parçalar koparıyordu. Yüklerini boşalttılar. Üstüne küreklerle, kazıcıyı kullanan adamın birkaç gün önce getirttiği kireci döktüler. Çöp arabasını hortumla temizlediler. Presin kenarlarından kanlı etler sarkıyordu. Suyla birlikte ne var ne yoksa çukura gitti. Kazıcıyı kullanan adam üstünü kapattı. Fazla konuşulmadı. Kimse onlara engel olmamış ya da bir şey sormamıştı. Silahlarını kullanmak zorunda kalmamışlardı” (Peeters, 2016, s. 178).

Silahlı milisler yerli halktan ihtiyaçlarını karşılamak için para toplar. Her ne kadar bazıları bu insani kıyımı kendi çıkarlarına hizmet ettiği için onaylasa da; bazıları maddi destek vermek istemez. Ama bunun üzerine desteklemedikleri sürece evlerinde kalamayacaklarını ve evlerin bu hareketi destekleyenlere tahsis edileceğini söylerler. Yaşananları desteklemeyen yerli halk da istenilen parayı vermeye mecbur kalır. İnsanları öldürmek ve şehri eski haline geri kavuşturmak için bir nevi vergi gibi düşüncelerini söylerler:

“Temizlik eylemi için para topluyoruz. Kişi başı iki yüz düşüyor. Sizin vereceğiniz toplam tutar altı yüz. [...] “Olur mu böyle apar topar, bugünlerde her bir kuruşa ihtiyacımız var.” “İşte tam da bu yüzden. Paranız hiç değilse bir işe yarayacak. Biz huzura, güvene ve yine özgürlüğe kavuşmanızı sağlayacağız. Buna karşı mısınız?”

[...] “Bu konuda fikrim sorulmadı.” [...] “Birçok kişi öldü.” “Bu kolay bir karar değildi. Sizi koruduk o nedenle fikrinizi almadık.” “Biraz düşünmek istiyorum, sonra tekrar uğrayın.” [...] “Bu konuda tartışmıyoruz. Ya yaptığımızı onaylar bize parayı verirsiniz ya da buradan derhal taşınırsınız ve evinizi yaptıklarımızı destekleyen insanlara bırakırsınız. Hadi, görelim altı yüzü, hemen şimdi!” “Bu bir tehdit mi?” “Tehdit barikatların önünde” dedi gırtlığı çıkık adam. “Maddi katkılarla oralara geçitler yapılacak, buralar toparlanacak. Bunu bir tür vergi gibi düşünün şehir için ödemeniz gereken. Zira bu şehir için sizin belediyenizin kolunu kıpırdattığı yok.” [...] Kısa bir süre sonra elinde parayla geri döndü” (Peeters, 2016, s. 171-172).

Gözleri hiçbir şey görmeyen sivil milisler, ev sahibinin rızası olmasına ve mülteciler kiralarını ödemelerine rağmen onları da zorla evden atarlar ve öldürürler. Yapılanları görmezden gelmek mümkün değilken hiçbiri karşı çıkmaz:

“Burada kaç tanesini saklıyorsun?” “Ne... Anlayamadım?” “Yabancı bitlerden diyorum...” “Kiracıları mı kastediyorsunuz?” “Temizliğe geldik.” [...] Sokağa baktı. Her iki çıkış da çapraz konmuş kamyonetlerle kapatılmıştı. Ortalıkta silahlı, baltalı, sopalı adamlar dolaşıyordu. Korku içinde ortalarında kalmıştı. İnsanlar evlerden dışarı sürükleniyor, adamların, kadınların, çocukların kafalarına çok yakından ateş ediyorlardı. “Neredeler?” “Kimler? Ne diyorsunuz? Ne yapıyorsunuz?” “Bugün sırada bu mahalle var. Temizlik yapılacak. Hadi, yukardalar mı? Yoksa bodrumda mı?” “Onlar kiracılarım, her hafta para ödüyorlar, yoksa nasıl geçineceğiz, işsizim.” “Başka kiracılar bulursun, kokmayanlardan... Hadi çocuklar gelin. Bize yol gösterecek misin? Yoksa kendimiz mi arayalım?” Hepsi evde mi bilmiyorum.” “Evde olmayanlar artık içeri giremeyecek merak etme. Hadi bakalım...” “Kömürlükteler. [...]” Evin duvarları inceydi. Üç dört aile vardılar. Kaç kişiydiler? Çığlıklar, bağırsular, ağlamalar, silah sesleri, baltanın, sopalının çıkarttıkları sesler, kullanılmayan ara kapılara sürtülen tırnak sesleri. Her şey bu kadar basitti. Elleriyle gözlerini kapadı. Korkunç bir gürültü duydu. Erzak odasının ara kapısından bir balta çıktı, üstüne saçlar yapışmıştı, kan damlıyordu. Geri çekildi, saçlar kıymıkların arasında kaldı. Tuvalete koştı ve kusmaya başladı, bitkindi, yorgundu” (Peeters, 2016, s. 175-176).

Bütün gece devam eden insan temizliğini katliam olarak görenlerin yanı sıra, onaylayanlar da vardır. Tekrardan eski yaşamlarına geri dönebilmek her türlü katliamı ve insani kıyımı gerekli kılar:

“Hiçbir şeyden haberimiz yoktu. Dün akşam aniden başladı. Anlaşılan bütün gece de devam etmiş. Bu sabah da başka bir mahallede başlamışlar. [...] Onlarcasını vurdular, bıçaklarla, baltalarla katlettiler, pencerelerden attılar, arabalarla ezdiler. Bütün bu sokak boyunca... [...] Tim, dudakları titreyerek “Katliam, ölümler... Lanet olsun... Kahretsin... Ben de...” dedi. “Benim fikrim değildi oğlum, ben olsam yapmazdım, baban da yapmazdı. Ama şimdi, yapıldığı için memnun olmalıyız.” “...” “Her şey olması gerektiği gibi oluyor”” (Peeters, 2016, s. 177).

Milis güçlerin ellerinden kurtulmayı başaranlar, açlıklarını bastırmak için ölen bir köpeği gömmeye çalışan bir yerliden köpeği ister. İlk olarak ölü bir köpeği ne

yapacaklarını anlamayan Tim, daha sonra yemek için istediklerini öğrenir. Açlık öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki ne yediklerinin bir önemi kalmamıştır:

“Köpek ölmüş ama eve hırsız girmemişti. [...] Bir saat sonra Sam çukuru kazmıştı, hayvanı bir bacağından tutup içine attı. Sonra bir şey sorulduğunu duydu, erkek sesiydi. Çitin yanında biri durmuş, ona işaret ediyordu. “ Köpek” dediğini işaretinden anladı. “Ne istiyorsun?” Bir anda arkadan Schijvers’ların evinden gelen genç kız, “Köpeği istiyor” dedi. Kız üzüntü içinde gülümsemeye çalıştı. “Neden istiyor? Hayvan öldü.” “Açlık.” “Bu ölü köpeği mi yiyecekler?” Kız başını sallayarak onayladı, adam da başını salladı. “Ölü hayvanı?” Kız omuzlarını kaldırdı. Sam çite doğru yürüdü. “ Nerelerdeydin? Soğuk olduğu için mi bu kadar geciktin?” “Sonra” dedi kız, “önce şu köpeği ver.” Kız evin arkasına gidip gözden kayboldu. Sam anahtarları aldı, çitin kapısını açtı, köpeği adama verdi, çiti kilitledi. Çukuru da kapattı” (Peeters, 2016, s. 182).

Eserin son bölümündeyse anlatıcı, ilk bölümde anlattığı karakteri tekrar öne çıkartır. Eserin başındaki mültecinin, haftalarca yalınayak yürüyerek bir köye vardığını ve ardından bir barakada kaldığını öğreniriz. Bu mülteci gurubu da tıpkı diğerleri gibi açlık sınırında olduğu için hayvan leşleri yemek zorunda kalmıştır. İçinde buldukları durum onlara tercih hakkı bırakmamıştır. Hayatta kalmak için yemek zorundadırlar. Buldukları bir tencere kapağını yapraklarla temizleyerek, ölü tavşan ve tavuk etini yerler:

““Teker teker birbirimizi kaybettik. Bu konuda pek konuşulmadı. Günün birinde ben de bir köyde ahşap kulübede yaşayan insanların yanına yerleştim. [...], zira her adımda açlık karnımıza daha fazla saplanıyordu. [...] Yanlarındaki birkaç soğanı, iki ölü tavşanı ve bir ölü tavuğu gösterdiler. Gerçek tüm çıplaklığıyla ortadaysa ona ilave edilecek fazla bir söz yoktur. Birinin elinde bıçak, diğerinde çakmak vardı, kadınla beraber ben tahta topladım, bir başkası bulduğu büyük bir tencere kapağını taşla düzeltmiş, yapraklarla iyice temizlemişti ve hepimiz açtık ” (Peeters, 2016, s. 200-204).

Köyde yaşayan mülteciler, şehirde yaşayanların ara sıra dağıtılan çorbalardan nasiplendiğinden ve yapılan yağmalardan haberdar olurlar. Ama topluca kaldıkları barakayı da kaybetmemek için barakalarını terk etmek istemezler. Köyde kalanlar da şehirdekilerden farksız değildirler. İşsiz ve parasız olanlar her ne olursa yapmaya hazır vaziyettedir. Hayatı idame etmenin en büyük koşulu olan iş olmadan yaşamak da mümkün değildir. Mültecilerin gittikleri yerlerde karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olan işsizlik sorunu – diğer üç eserde olduğu gibi– bu eserde de karşımıza çıkar:

“Yaz boyunca kışın habercisi sonbaharın gelmesini bekledik. Şehrin bazı bölgelerinde çorba dağıtıldığını, kimi yerde dükkânların yağmalandığını duyduk. Herkes ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu, biz de bulduğumuz her şeyi topluyorduk. Kulübeden uzaklaşmak akıllıca değildi. Kimin kalacağına beraber karar veriyorduk, biz ayrıldığımız anda oraya yerleşecek onlarca insan vardı.

Herkes iş aramaya çıkıyordu, seçisi davranmadan elinden ne geliyorsa yapmaya hazırdı” (Peeters, 2016, s. 205).

Şehirdeki insan katliamlarından kaçmayı başaranlar dehşet içerisinde koşarak köye doğru diğer mülteci grubunun kaldığı yere gelirler. Maruz kaldıkları insanlık dışı katliamdan kaçanlar büyük bir feryat içinde ve korkudan titrer bir vaziyettedir. Neler olduğunu ilk etapta anlamayan köydeki mülteciler de, şehirdekilerin köye gelmesini istemez:

“Yakındaki şehirden kaçanlar bir önceki akşam ortaya çıktılar. Gün batımında yüzleri bembeyaz, kimisi koşarak, kimisi sendeleyerek soğuk toprağın üstünden bize doğru geliyorlardı. Ağlayan çocuklar, kadınlar, bağırın adamlar. Çoğunluğu bize tek kelime etmeden geçip gitti, bazıları kulübenin önünde durdu, duvarına yaslandı ya da kendini duvarın dibine bıraktı. Yorgun, terli ve sazlar gibi titreyerek. Onların yüzüne baktık. Yenileri geliyordu. Kulübe doluydu, feryat eden kadınlar, ağlayan çocuklarla burada kalamazlardı. Biz aylardır buradaydık, onların ne işi vardı? Sahi onlar şehirden gelmiyorlar mıydı?” (Peeters, 2016, s. 206).

Daha sonra gelenlerin anlattıklarıyla olanlara vakıf olanların tek yapabildiği şey, uygulanan insanlık dışı kıyıma lanet okumak olur. Daha sonra köyde de çıkan olaylar sağ kalan mültecilerin küçük gruplar şeklinde oradan ayrılmalarına sebep olur. Çünkü onlar için orada yeniden yaşam kurmak artık mümkün değildir. Savaştan kaçıp Avrupa’ya sığınan mülteciler, geride bıraktıkları ve onların mülteci olmasına sebep olan olaylardan daha beterleriyle karşılaşmıştır. İnsanların canice katledilişine tanık olmuşlardır. Bir sonraki duraklarında neler yaşayacaklarını, yaşama nasıl tutunacaklarını bilmeden tekrar yollara düşmek zorunda bırakılmışlardır:

“Sonra anlatmaya başladılar, hızlı hızlı, fare gibi korkarak, çaresizce ama bembeyaz yüzlerinde hep aynı tiksintiyle. Anlattıkları sonradan gelenler tarafından doğrulandı. Şehirde insanlar topluca katlediliyordu. Hiçbir ikazda bulunmadan, tek söz söylemeden, kurşunla, sırta inen baltayla... Nasıl öldükleri katillerin umurunda değildi, yeter ki hızlı olsun, çığlık kandan daha kötüydü. Şehirde sığınacak yer arayan çocuklar, kadınlar adamlar, hepsi insanların pencerelerden nasıl atıldıklarını görmüştü. Kimisi yere düştükten sonra bir saat acı içinde kıvranıyordu. O arada hemen biri çıkıp bıçak ya da balta darbesiyle onu bu acıdan kurtarıyordu. Cesetler çöp torbalarıyla toplanıyor, arkasından kadınlar evlerin duvarlarındaki ve sokaklardaki kanı fırça ve süpürgelerle temizlemeye başlıyorlardı. [...] Kulübenin etrafında lanet okuduk. Artık içimizde tutmuyorduk. Bir şeyin sonuna nokta koyar gibi. Kimse neyin sonuna konduğunu bilmiyordu. Bekleyişin sonuna. En azından bekleyişin sonuna. [...] Kimse karşı çıkmadı. Öfke, açlık ve soğuk bizi kıskırtmıştı. Köyde yaşayanlar ciddi olduğumuzu gördü. Polis, itfaiye hiçbir şey olmadan pencerelerin, açık kapıların önünde ya da sokakta, çalışmayan arabalarının önünde ya da sokakta, çalışmayan arabalarının önünde öylece durmuş izliyorlardı. Kimisinin silahı vardı ama biz binlerceydik, aldırmiyorduk. Kurşunlar alevlerin arasında kaybolup gidiyordu. Ta ki silahlarını tekrar doldurana kadar. Sonra bitti. Her tarafta küller, beyazlaşmış toprak, tüten enkaz. Yeniden başlanacak, yatak

yapılacak yer yoktu. Hiçbir yerde birbirine çivilenecek sağlam kalas ya da üstü örtülecek duvarlar yoktu artık. Belki daha sonra başkaları yapabilirdi. Ama biz değil, biz burada kalamazdık. Ayrıldık, teker teker, küçük gruplar halinde, her yöne doğru” (Peeters, 2016, s. 207).

İnsan ötekine, kendinden olmayana, zor durumda kalana, sahip olduklarını kaybetme pahasına sahip çıkabilir mi; yoksa şahsi çıkar her türlü insanlığın, vicdanın ötesine mi geçer sorularını okurlarına sorgulatmayı başaran yazar, insanlığı ciddi bir iç hesaplaşmaya zorlar. Aynı zamanda yazar, aç kalmanın, çaresizliğin, vatansızlığın, mülteciliğin, hayatta kalma dürtüsünün, bencilliğin toplumsal düzeni nasıl etkilediğini ve insanı insanlıktan nasıl çıkardığını her iki taraf açısından da oldukça çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Ayrıca yazar eserin sonunda, “[...] Arkamızdan seslendiklerini duyduk, ama kimsenin bizimle gerçekten ilgilendiğini ya da bizimle ilgili kaygı duyduğunu fark etmedik” (Peeters, 2016, s. 199) cümlesiyle kendilerine söz verdiği mültecilerin ağzından, dünya insanlığının ve dünya dayanışma örgütlerinin aslında tüm dünyayı ilgilendiren ve acil çözümler üretilmesini bekleyen mülteci sorunu karşısındaki duyarsızlığına, acizliğine ve işlevsizliğine yönelik uyarısını ve eleştirisini vurgular.

Sonuç olarak toparlamak gerekirse yazar, dünya üzerinde düzeni sağlamak adına kurulan BM, NATO, AB, IMF vb. kuruluşların yaşanan mülteci krizi karşısındaki yetersizliğini ve çözüm bulma noktasındaki eksiklerini sorgulamaktadır. Bu noktada açığa çıkan boşluk, herkes açısından büyük bir felakete dönüşebilir. Eserde olduğu gibi, yönetim ve güvenlik boşluğundan faydalanarak, gayri insani ve gayri ahlaki uygulamalarla ortaya çıkan ve adaleti anlık içsel dürtüler ve intikam bilinciyle yerine getirmeye çalışan milis güçler, mevcut problemleri çözmektense daha da derinleştirerek daha büyük trajedilere yol açmaktadır. Ayrıca yazar, büyük bir denge üzerinde kurulan dünyanın, çeşitli bölgelerde yaşayan insanlar arasında büyük bir dengesizlikle hüküm sürdüğünü de vurgulamaktadır. İnsanlık dediğimiz olgunun önemi ve anlamı, nerede ve kim yaşıyor olursa olsun acıları azaltmakta ve paylaşmakta saklıdır. Hümanist yazar aslında salt Belçika’yı, Almanya’yı veya diğer Avrupa ülkelerini değil, tüm insanlığı silkinip öz-eleştiri yapmaya ve bir an önce çözüm üretmeye davet eder. Bütün dünyayı saran bu krizde aslında herkesin yapabileceklerini sorgulamasına ve bu yaranın iyileşmesine katkıda bulunmaya teşvik eder. Bir yerde bir acı var olduktan sonra, o acıyı kimin yaşadığının önemi olmayıp bütün insanlığın, bütün dünyanın bu acıyı en

derininde hissetmesi gerekir. Aksi durumda bunun bir insanlık suçu olduğunu imleyerek, yıllardır bunu görmezden gelen, buna kayıtsız kalan tüm ülkelerin bu suçta sorumluluğu olduğu gerçeğine dikkat çeker. Ve bu noktada bir şeyler yapılmadığı sürece de bir gün bu gerçekle belki de en acı şekilde yüz yüze gelebilecekleri ihtimalini de hatırlatmış olur.

3.6. Eserlerin Mültecilik Sorunu Ekseninde Karşılaştırılması

Buraya kadar eserlerin bulunduğu ortak konu olan mültecilik sorunsalı hakkında yaptığımız kavram analizinin ardından mültecilik eksenini doğrultusunda teker teker yaptığımız eser analizleriyle, edebiyat ve gerçeklik arasındaki güçlü bağlantıları açığa çıkarmaya çalıştık. Yukarıda bu çalışma kapsamında Avrupa edebiyatında yer alan dört eser, mülteci sorunu çerçevesinde ayrı ayrı ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Şimdi ise parça parça sunduğumuz tüm bu verileri bir araya getirip “tematolojik karşılaştırma” ve “tarihsel-tipolojik karşılaştırma” yöntemleriyle değerlendirerek karşılaştırmamıza başlayalım. Bu bölüm altında içinde yaşadığımız çağın en öne çıkan sorunu olarak mülteci sorununun edebiyata yansımalarından seçtiğimiz ve hepsi de 21. yüzyılda kaleme alınan *Im Krebsgang* (2002), *Gehen, Ging, Gegangen* (2015), *Djadi, Flüchtlingsjunge* (2016) ve *De ontelbaren* (2016) adlı dört eserin ortak ve farklı yönleri ortaya konularak karşılaştırılacaktır.

3.6.1. Eserlerdeki Ortak Bileşenler

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu dört eser birbirine oldukça yakın tarihsel dönemlerde kaleme alınmışlardır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış olmaları nedeniyle de bu eserler, birbirine benzer tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomik koşulların ürünüdürler ve dolayısıyla aralarında tesadüfi olmayan önemli benzerlikler söz konusudur. Bu nedenle burada, dünya çapında acil çözüm bekleyen ve çağın en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkan mülteci sorununun eserlerin kurmaca evrenindeki yansımalarını; bunların tarihsel, toplumsal, sosyo-ekonomik, hukuki, politik, ideolojik koşullarla bağlantılarını ve dolayısıyla tezimizin çıkış noktası olan edebiyat ve gerçeklik ilişkisini derinleştirerek karşılaştırmaya çalışacağız.

➤ Ana tema ortaklığı

Daha önce karşılaştırmalı edebiyat bilimine ilişkin birinci bölümde aktardığımız kuramsal bakışta görüldüğü gibi, karşılaştırma yöntemi gerek tek bir yazarın farklı eserlerinin gerekse de farklı yazarların farklı dillerde kaleme aldığı eserlerinin ortak konu, düşünce ya da biçim açısından benzer ve farklı yönlerinin tespitine olanak tanımaktadır. Biz de bu çalışmada biri Belçika edebiyatına ait Flemenkçe, diğer üçü ise Alman edebiyatına ait Almanca olarak kaleme alınmış bu eserleri, eserlerin kaleme alındıkları çağın en büyük açmazı konumunda olan bu ortak tema ekseninde (tematolojik karşılaştırma) karşılaştırmayı hedefledik. Söz konusu eserlerin bulunduğu ilk ve en temel ortak nokta, mülteci sorununu ortak ana tema olarak işlemeleridir. Avrupa’da kaleme alınmış olan bu eserlerdeki konu ortaklığı herşeyden önce, eserlerin birbirine benzer tarihsel, sosyo-ekonomik koşulların ürünü olmalarından kaynaklanmaktadır.

➤ **Eserlerin güncelliği, günümüze ve geleceğe etkisi**

Çalışmanın ikinci bölümünde de açıkça ifade ettiğimiz üzere, 2011 yılında başlayan ve 2015 yılında yoğun bir akına dönüşen Suriyeli mülteci krizi, hem ülkemizi hem de Avrupa’yı sosyo-ekonomik açıdan oldukça derinden etkilemiştir. Bu sorunla ilgili olarak biraraya gelen AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Ancak üzerinden 5 yıl geçmesine rağmen Avrupa’nın bu kriz karşısında Türkiye’ye verdiği sözleri yerine getirmemesi, adil paylaşım noktasında üzerine düşen sorumluluğu üstlenmemesi ve sınır ötesi yardım noktasında zayıf kalması sebebiyle, mülteci sorunu karşısında yalnızlaştırılan Türkiye, AB’ye giden sınırlarını açma kararı almıştır. Bu akının başladığı ilk günden itibaren dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye’nin yaptığı fedakârlıkların ardından almış olduğu bu karar sonrasında, Yunanistan sınırına Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı mültecilerin sayısıyla kıyaslanmayacak kadar az sayıda mültecinin akın etmesi üzerine, Yunanistan’ın mültecilere karşı takınmış olduğu insanlık dışı uygulamaları, AB ülkelerinin vermiş olduğu sözlerin geçersizliğinin ve AB’nin mülteciler için uygulanması gereken evrensel hukuk sisteminden ne kadar uzak olduğunun bariz bir göstergesidir. Çözümsüz kalan mülteci sorunu karşısında Yunan yetkililerin sert müdahaleleri, mültecilerin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. AB, mülteci karşıtı bir tavır sergilemeye devam ederek Yunan hükümetine verdiği destekle sınır kontrollerini artırma yolunu seçmiştir. Bu son mülteci krizinde yaşananlarla oldukça örtüşür bir şekilde Elvis Peeters’in *De ontelbaren*

adlı eserinde de ortaya koyduğu gibi, kaotik bir sürece dönüşen krizde yine en fazla savaş mağduru olan mülteciler etkilenmiştir. Özellikle Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen*'da üzerinde durduğu gibi bu noktada AB, hem Avrupa içerisindeki düzenlemelerini acil bir şekilde çözüme kavuşturarak adil bir yük dağılımını paylaşmalı hem de sınır ötesi insani yardım noktasında daha aktif bir rol üstlenmelidir. Aksi takdirde Grass'ın *Im Krebsgang*'da geçmişte mültecilerin ölümüne sebebiyet veren ihmalleri sorgulaması gibi, gelecekte de bugün yaşananlar büyük bir insanlık ayıbı olarak tarihe not düşecektir. Ve yine Peter Härtling'in *Djadi, Flüchtlingsjunge* adlı eserinde vurguladığı gibi, yüzlerce çocuk bu süreçten psikolojik açıdan oldukça olumsuz etkilenmeye devam edecektir. Çalışmada incelenen bu dört eser, mülteci sorunu çözülmediği ve aynı acıların yaşanmasına izin verildiği sürece hem sosyo-ekonomik, psikolojik ve tarihi açıdan hem de ana tema olması açısından güncelliğini korumaya devam edecektir.

➤ **Mültecilik türleri açısından**

Daha önce çalışmanın ikinci bölümünde de belirttiğimiz üzere mülteciler de türleri açısından kendi aralarında ayrılmaktadır. Ancak burada seçtiğimiz dört eser mülteci sorunu ana temasında birleştiği gibi, bu eserlerin ana mülteci karakterleri türü açısından da özellikle zorunlu sebeplerin en etkilisi ve şiddetlisi olan savaş gerekçesi ile yurtlarını terk ettiği için savaş mültecisi sınıfında yer almaktadır. Her ne kadar *Djadi, Flüchtlingsjunge*'de Suriye savaşından kaçan bir mülteci; *Gehen, Ging, Gegangen*'da Afrika ülkelerindeki savaşlardan kaçan mülteciler; *Im Krebsgang*'da II. Dünya Savaşı'ndan kaçan Alman mülteciler ve son olarak *De ontelbaren*'da ise yeryüzünün doğusunda hüküm süren ve bitmek bilmeyen savaşlardan kaçan Doğulu mülteciler olsa da, yine bu dört eserde işlenen bütün mülteciler, türü açısından zorunlu sebeplerden ötürü oluşan savaş mültecisi olma özelliğine sahiptirler. Her biri savaş, şiddet, kaçış, sürgün ve ölümle kucak kucağa kalarak son bir umutla yerlerini, yurtlarını, sevdiklerini, kültürlerini, dillerini, aidiyetlerini, geçmişlerini arkada bırakmak zorunda kalmışlardır.

➤ **Mülteci Çocuklar**

Dört eser de savaştan ve mültecilikten en çok geleceğin filizleri olan çocukların yara aldığı gerçeği üzerinde durur, ancak hiçbiri *Djadi*'de olduğu gibi bunu hikâyenin merkezine taşımaz. Savaşın içerisinde doğan çocuklar ölümle kucak kucağa büyümek zorunda kalır. Hiç olmamaları gereken şeylere tanıklık ederek hiç olmamaları gereken

koşullarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla Djadi, mülteci sorunu açısından çocuklara ayrı bir parantez açmış olur.

➤ **Mültecilerin karşılaştıkları ortak sorunlar**

Karşılaştığımız eserlerin kurmaca dünyasındaki ve içinde yaşadığımız gerçek dünyadaki mültecilik sorunsalının, tarihsel ve sosyo-ekonomik koşullar açısından genel olarak benzeştiği diğer unsurlar şu şekilde sıralanabilir: Eserlerin her birinde günümüzde olduğu gibi mültecilerin ardı arkası kesilmeden oradan oraya sürüklenişinin, hukuki anlaşmaların ve bürokratik süreçlerin arasında sıkışıp kalmalarının, oldukça kötü fiziksel ve yaşamsal koşullara maruz bırakıldıklarının, umutsuz ve çaresiz kalarak çıktıkları tehlikeli yolculukların ve bu yolculuklarda verilen kayıpların, sosyal açıdan dışlanmalarının ve birer tehdit unsuru olarak algılanmalarının, ırkçı davranışlara maruz kalmalarının, kültürel yabancılaşmanın ve ötekileştirilmenin, çalışma ve işsizlik sorunlarının ya da ucuz iş gücü olarak düşük ücret karşılığında sömürülmelerinin izlerine rastlanmaktadır. Ayrıca her bir eser mülteci sorunu karşısında empati duygusunu öne çıkararak sosyal duyarlılığı pekiştirme ve farkındalık yaratma noktasında da önemli bir görev üstlenmektedir. Dolayısıyla bu eserlerden yola çıkarak mültecilerin geleceğinin, bizlerin onlara politik, sosyolojik ve hukuki platformlarda reva gördüklerimiz ölçüsünde şekillendiğini ifade edebiliriz.

➤ **Empati ve dayanışma çağrısı**

Mülteci sorunu merkezinde birleşen bu dört eserin kurmaca dünyasından gerçek dünyaya yapılan en önemli çağrı, mülteci sorununa karşı duyarlı olma, empati kurma, soruna ilişkin adım atma ve evrensel bir dayanışma çağrısıdır.

3.6.2. Eserlerin Farklı Yönleri

Karşılaştırılan eserler arasında öncelikle her eserin ortak bir paydada bulunduğu yönlerinin yanı sıra, ikili ve üçlü gruplar şeklinde de kesiştiği yönlerinin olduğu gibi tam aksine her biri mülteci sorununu işlemeleri açısından tamamen farklı açılara da yönelmektedir. Bu farklılıklar şu başlıklar altında kategorize edilebilir:

➤ **Dikkat çekilen odak noktalar ve farklı disiplin sahaları**

Dört eserin bariz bir şekilde ayrıştığı nokta yazarların bu ortak sorunu, farklı disiplinlerin sahasına giren farklı bakış açılarından hareketle biçimlendirmiş olmalarıdır.

Karşılaştırmak üzere seçtiğimiz eserlerin ilki olan Günter Grass'ın *Im Krebsgang (Yengeç Yürüyüşü)* adlı eseri, günümüzde Avrupa'nın ve Almanya'nın mülteci sorunu karşısındaki yaklaşımları ortada iken, Avrupa'ya ve özellikle Almanya'ya kendi halklarının da zamanında büyük savaşlar sonucunda savaş mülteci konumuna düştüğünü, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik açıdan ciddi yaralar aldığını 'hatırlatması' açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira ezelden beri bitmek bilmeyen savaşlar ve yaşamsal açıdan tehdit oluşturan doğal afet ve ekonomik etkenler her ırktan, dinden ve dilden insanın karşısına çıkarak, onları yerinden ve yurdundan etmiş ve etmeye de devam edecek gibi görünmektedir. Tarihte yaşanan gerçek olaylar eserde direkt olarak aktarıldığı için daha çok tarihi ve ideolojik bir yaklaşım benimsenmektedir. Günümüz Alman edebiyatının önemli genç temsilcilerinden olan Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor, Gitti, Gitmiş)* adlı eseri ise ırkçı bir boyuta ulaşan, politik ve hukuki düzlemde şiddetli paylaşım mücadelelerinin zeminine dönüşen bu sorunun, toplumdaki ve hukuk düzeni içerisindeki aksayan taraflarını açıkça göstermesi açısından oldukça güncel bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Sadece politik ve hukuki açıdan değil özellikle ana karakter Richard'ın tek başına mülteciler için ortaya koyduğu mücadele ve yarattığı dayanışma ruhu da sosyolojik açıdan büyük bir farkındalık yaratmaktadır. Hiç kuşkusuz Nietzsche'nin de ifade ettiği gibi "Dünya yeni gürültüler yaratanların değil, yeni değerler yaratanların çevresinde döner; sessizce döner" (2012, s. 176). Bu nedenle yazar eserinde ana karakteri aracılığıyla yer verdiği dayanışma ruhuyla, var olan evrensel değerleri okuyucularına hatırlatır ve bu anlamda bir değişikliğe kapı aralamış olur. Eser sorunun daha çok hukuki boyutunu ön plana çıkarmakla birlikte, sosyolojik ve siyasi açılara da yer vermektedir. Çalışmamızda incelediğimiz ve Peter Härtling tarafından kaleme alınan *Djadi, Flüchtlingsjunge [Djadi, Mülteci Çocuk]* adlı eser ise, hikâyesinin ana karakteri olarak, diğer eserlerde yer alan mülteci ana karakterlerin daha çok yetişkin olmasının aksine; özellikle Suriyeli bir çocuğu seçmiş olmasıyla okurların dikkatini hem Suriyeli mülteci krizine hem de mülteci çocuklar üzerine çevirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda savaştan ve mültecilikten en çok etkilenen çocukların bu koşullar altında psikolojik açıdan ne denli yara aldığını da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle daha çok sorunun psikolojik yönü ön planda tutulmuştur. İncelediğimiz dördüncü ve son eser olan Elvis Peeters'ın *De ontelbaren (Sayısız)* adlı eseri

aracılığıyla da, mülteci sorununun adil ve sistemli bir şekilde çözüme kavuşturulmadığı takdirde sosyal açıdan daha büyük bir krize ve soruna dönüşebileceğini ortaya koymuş ve dünya üzerinde bulunan çeşitli güvenlik güçlerine ve yardım kuruluşlarına rağmen, hâlâ neden milyonlarca mültecinin açlık ve sefaletin gölgesinde yaşamaya terk edildiğini de sorgulamış olduk. Dolayısıyla seçilen bu eserler her ne kadar ortak tema üzerinde hareket etse de hukuki, siyasi, politik ve sosyo-ekonomik olmak üzere oldukça farklı perspektifler de sunmaktadır. Ancak farklı disiplin alanlarından özellikle sorunun hem mülteciler hem de yerli halk tarafından algılanan sosyolojik ve psikolojik yönüne ve izlerine dört eserin tümünde de rastlamak mümkündür.

➤ **Ortak mesajlardaki işleniş farklılıkları**

Eserlerde mültecilerin karşı karşıya kaldığı birçok ortak sorun işlenmiş olsa da her eser bu sorunları farklı şekillerde yansıtmaktadır.

- Fiziksel koşulların yetersizliği: Her bir eserde, mültecilerin maruz kaldığı fiziksel koşulların yetersizliği farklı işleniş tarzları ile yansıtılmaktadır. **Härtling**, bunu Djadi'nin yetersiz beslendiği için zayıf oluşuyla dolaylı olarak ifade ederken; **Erpenbeck**, hükümet tarafından mültecilerin yerleştirildikleri koşulları ayrıntılı olarak tasvir ederek ve direkt olarak mülteci karakterlerin yaşadıklarını aktararak yansıtır; **Grass**, mülteci gemisi Gustloff'dan kurtulmayı başaran Tulla karakterinin, yeni doğmuş bebeğini doyurmak için çocuk emziren anneleri kovalamasıyla aktarır; **Peeters** ise, bu durumu iyice çarpıcı bir noktaya getirerek mültecilerin açlıktan yerlilerin evlerine saldırışı ve artık sokaklarda barınışı ile ifade eder.
- Ölümcül ve tehlikeli yolculuklar: Küresel ölçekte günümüz medyasını da oldukça meşgul eden, geride derin acılar ve izler bırakan, tehlikeli ve ölümcül yolculuklar, dört eserde de özellikle işlendiğinden sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle **Erpenbeck**, tehlikeli yolculuklar sonucu kaybolan ve son bulan yaşamların önüne geçmenin mümkün olup olamayacağını sorgulamış; **Grass**, geçmişte yaşanan gerçek bir olay ve savaş suçu olarak gördüğü Gustloff gemisinin batmasına ve binlerce mültecinin ölümüne sebep olan ihmalleri de tek tek yansıtmıştır. **Peeters**, bu yolculuğun gerçekleştiği koşullar üzerinde uzun uzadıya eğilirken; **Härtling** ise, yolculuk sonrası travmaları yansıtmıştır.

Aslında söz konusu olan mültecilerin umut yolculuğunda dahi farklı farklı yaklaşım ve eğilim noktaları açığa çıkmıştır. Mültecilerin umut yolculuğu ekseninde ortak bir olay olarak karşımıza çıkan bu ölümcül yolculukların ayrıştığı yönleri bu yolculukların engellenebilirlik ihtimali, yolculuk sonucu ölenlerin ardından ihmallerin sorgulanması, yolculuk süresince yaşanan sıkıntılar ve yolculuğun ardından yaşanan travmatik kalıntılardır.

- Hiçbir yere sığamayan, yersiz ve yurtsuz mülteciler: Okuyucular dört eserde de, mültecilerin zorunlu olarak yaşadıkları yeri terk ettikten sonra rüzgâra kapılan yaprak misali oradan oraya sürüklenişlerine tanıklık ederler. Ancak bu sürükleniş ve kalıcı bir yere sığınamama sorunu yine her bir eserde farklı bir şekilde işlenmiştir. *Im Krebsgang*'da Tulla karakteri gibi binlerce mülteci savaş sebebiyle sürekli yer değiştirmek zorunda kalır. Ancak Tulla diğer mülteciler gibi tekrar gemiye binmeyi göze alamadığı için zorda olsa Schwerin'e vardikten sonra orayı terk etmek istemez. *Gehen, Ging, Gegangen*'da ise bu sürükleniş oldukça vahim ve çarpıcı bir noktaya ulaşır ve mülteciler eserin adında da belirtildiği üzere sürekli bir gidiş ve gönderilme süreci içerisinde hapsolür. *Djadi*'de ise ana karakter önce bütün mültecilerde olduğu gibi yurdunu terk eder, çeşitli ülkelerden geçtikten sonra bu kez ulaştığı Almanya'da önce bir yurda ardından da koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilir. *De ontelbaren*'da ise mülteciler vardıkları Avrupa ülkelerinde barınamazlar ve yerli halk tarafından katledilerek yeniden kaçmak zorunda kalarak büyük bir bilinmezlik ve sürükleniş arasında kalırlar.
- Mültecilerin ölümü: *Im Krebsgang*'da ise ihmaller, binlerce mültecinin ölümüne sebep olur. *Gehen, Ging, Gegangen*'da mülteciler hukuki prosedürlerin arasına hapsediği için kendi canına kıyarken; *De ontelbaren*'da bir üst perdeye taşınan bu çözümsüzlük durumu, yerel halkın mültecileri katletmesi ile son bulur. *Djadi*'de ise savaşta ve çıkılan yolculuklarda mülteciler hayatını kaybeder.

➤ **Farklı milletlerden oluşan mülteci karakterler**

Bütün dünyaya yayılan bu sorun tarih boyunca çeşitli milletler tarafından deneyimlenmek zorunda kalmıştır. Bu noktada dört yazarın her biri ortak ana sorun ekseninde farklı milletleri mülteci olarak karşımıza çıkarmaktadır: Günter Grass'ın

eserinde mülteci konumundaki halk, yazarın da bir üyesi olduğu Alman halkıdır. Yazar kendi halkının çektiği acıları tarih sayfalarından çıkararak kurmaca ile birleştirmiş ve edebiyat dünyasına aktarmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Doğu Prusyalılar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Bu savaş aynı zamanda sadece Alman halkını değil, bütün Avrupa'yı etki altına almıştır. Bu noktada Jenny Erpenbeck ise, kendi vatanı Almanya'ya sığınan Afrikalı mültecileri seçerek yönümüzü bu kez Afrika ülkelerinin yaşadığı mülteci sorunu üzerine çevirmiştir. Peter Härtling eserinde yine diğer eser gibi kendi ülkesine sığınan Suriyeli bir mülteci çocuk karakteri aracılığıyla en son yaşanan Suriyeli mülteci krizine yani bir Orta Doğu ülkesine yer vermiştir. Elvis Peeters ise dünyayı Doğu ve Batı olarak ikiye bölmüş ve dünyanın doğusunda yaşayanların sıkıntılarını işaret ederek eserindeki mültecileri Doğudan gelenler olarak nitelmiştir.

➤ **Karakter sayıları açısından farklılık**

Bu dört eser içerisinde özellikle *Djadi*, *Flüchtlingsjunge* adlı eser tek bir mülteci çocuk karakteri üzerinden bu sorunun çocukların dünyasındaki psikolojik tahribatını yansıtırken, diğer üç eser, çoklu mülteci karakterler üzerinden soruna yaklaşarak daha genel ve çoklu bir karakter perspektifi sunmuştur.

Ancak her ne kadar mülteci sorunu eserlerde belli açılardan öne çıkartılmış ve çeşitli farklılıklara sahip olmuş olsa da, bu eserlerin mültecilerin karşı karşıya kaldığı birçok sorunda benzer noktalara sahip olduğu ayrıntılı analiz de ortaya çıkmaktadır. Çeşitli sorunları beraberinde getiren mültecilik durumunun yansımaları, sadece bu çalışmada incelen eserlerde değil; dünyanın çeşitli bölgelerinde birçok farklı dillerde kaleme alınan edebi eserlerde de ortak noktalara sahiptir.

3.6.3. Eserler Arasındaki İkili ve Üçlü Kesişim ve Ayrılma Noktaları

Yukarıda aktarıldığı üzere karşılaştırılan dört eserin her birinin aynı noktada bulunduğu ortak yönleriyle, yine her bir eserin tamamen farklılaştığı yönlerine ek olarak kendi aralarında da ikili ve üçlü gruplar halinde kesiştiği ve farklılaştığı noktalar da tespit edilmiştir. Eserlerin kendi aralarındaki bu grupsal ilişkilere örnek olarak ise şunları gösterebiliriz:

➤ Travma sonrası stres bozukluğu

Djadi'nin ve Erpenbeck'in eserlerinde yer alan mülteci karakterlerden birinin travma sonrası stres bozukluğu sebebiyle yaşadığı ağlama nöbetleri ve ses karşısındaki korkuları benzeşirken; Grass'ın eserindeki Tulla'nın da tıpkı Djadi gibi yolculuk sonrası tekrar gemiye binmeme dürtüleri benzeşmektedir. Üç eser de yaşanan travmaların ardından insan ruhunda meydana gelen yaraların kolay kolay kapanmadığını ortaya koymaktadır. Diğer ikisinin aksine Hürtling, başkahramanının bu korkunun üzerine gitmesini teşvik ederek tekrar gemiye binecek cesareti göstermesini sağlar.

➤ Yerli halkın mültecilere karşı tutumu

Im Krebsgang hariç diğer üç eser mültecilerle karşılaşan toplumların davranış ve tutumlarına özellikle yer vermiştir. Her üç eserde de yerel halk içerisinde mültecilere destek olmaya çalışan ve onlara yardım edenlerle, onları birer yük, asalak ve yabancı olarak görenler olmak üzere iki ayrı grup bulunmaktadır. Ancak bu üç eser de kendi arasında ayrılmaktadır. Erpenbeck ve Hürtling'in eserlerinde iyiye hizmet eden, sağduyulu olanlar ve mültecilere yardım edenler ön planda iken; Peeters'in eserinde mülteci karşıtı konumundaki ırkçı ve önyargılı tutum sergileyenler ön planda ve çoğunluktadır. Erpenbeck ve Hartling'in eserlerinde insanlık, sağduyu, empati ve dayanışma kazanırken; Peeters, suçu özellikle dünyaya yön veren büyük güçlere atarak çözümsüzlük sonucu açığa çıkan kaosun ve çıkarların insanlığa hükmedişini aktarmaktadır. Hartling ve Erpenbeck eserlerinde mülteci karşıtı tutum ve davranışlara yer vermekle birlikte daha çok onlara yardımcı olan karakterleri ön plana çıkararak empati duygusunu ve dayanışma ruhunu beslemeye çalışmaktadır, Ancak bunun tam aksine Peeters ise daha çok mülteci karşıtı görüşü savunanlar öne çıkmaktadır. Grass ise bu sorun karşısında daha nötr kalarak sorunun bu yönüne çok da yer vermemiştir. Tıpkı Hürtling'in eserinde Djadi'nin acılarını paylaşan ve yaralarını sarmaya çalışan Jan ve Wladi gibi; Erpenbeck'in eserinde mülteciler için elinden geleni yaparak azami ölçüde mülteciye yardım edebilmek için büyük bir duyarlılık gösteren Richard gibi bizler de bireysel olarak, kurumlar ise evrensel olarak dayanışma göstermeli ve mümkün olduğunca insan yaşamına pozitif şekilde dokunmayı ve acıları bir nebze olsun azaltmak için elimizden geleni yapmalıyız. Aksi takdirde Peeters'in da dikkat çektiği gibi hukuki, politik ve insani açıdan çözüme kavuşturulmayan her bir sorun bir gün bizleri de girdabına çekebilir.

➤ İhtiyaçlar hiyerarşisi:

Her açıdan küresel dengesizliğe dikkatleri çeken Peeters, bir tarafa tatile çıkamadığı için sızlanan Batılı halkı koyarken, diğer taraftan en hayati ihtiyaçlarını karşılayamadığı için köpek eti yemek zorunda kalan Doğulu mültecileri koymuştur. İhtiyaçlar hiyerarşisi açısından bakıldığında, iki kesimin dâhil olduğu basamaklar arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Aynı noktaya Batılı ana karakter Richard'ın sorgulamalarıyla yer veren Erpenbeck de, terazinin bir kefesine çok cüzi miktardaki bir paranın bir mültecinin yaşamındaki etkisini, diğer kefesine ise kendi halkının harcamalarını koyarak karşılaştırır. Erpenbeck gerçekten gidecek yerleri olmayanların nereye gidebileceğini sorgulatırken, Peeters yiyecek bir şey bulamayanların ne yapacaklarını sorgular. Her iki eser de, mültecilerin karşı karşıya kaldıkları en temel ihtiyaçlar arasında yer alan barınma, yeme içme ve çalışma gibi temel ihtiyaçlar üzerinde durmakta ve yaşam standartlarını kıyaslayarak adaletsizliğe işaret etmektedir.

➤ Anonimlik vurgusu:

Yine ikili bir grup oluşturan Erpenbeck ve Peeters'in eserlerinin benzeştiği bir diğer nokta ise, mülteci sorununu bireysel olarak değil de genel olarak yansıtmaya çabasıdır. Bunu sağlamak adına Peeters, eserlerindeki mültecileri isim belirtmeksizin anonim bir şekilde sadece Doğudan gelenler şeklindeki bir ifade ile sunmakta ve dikkatleri genel olarak dünyanın doğusunda yer alan ülkelere ve toplumlara çekmektedir. Sonrasında olmasa da Erpenbeck de eserin başlarında, grev yapan mültecilerin isimlerini söylemek istememeleri ile önemli olanın isimleri değil; kitlesel olarak maruz kaldıkları sorunların olduğunu aktarmaya çalışır ve hukuki açıdan Dublin II yasasının mağduriyetini yaşayanların genel çağrısına kulak verir.

➤ Sorunun Batı (Avrupa)'ya yansımaları

Erpenbeck ve Peeters'in eserlerinin arasında dikkat çeken bir diğer ortak/benzer nokta ise, Peeters'in eserinde Batılı ülkelerin Doğu ülkelerinde yaşananlara sebep olması sonucu açığa çıkan mülteci sorununu onlara geri yansıtmasıdır. Erpenbeck de eserinde yer verdiği mülteci karakterlerden biri olan Raschid'in Avrupa'dan ülkesine atılan bombalardan kaçarak yine Avrupa ülkelerine sığınması ile Batı ülkelerinin sebep olduğu sorunların sonuçlarından kaçamayacaklarını ortaya koymaktadır.

Toparlamak gerekirse, mültecilerin maruz kaldığı dışlanma, yabancılaştırma, ötekileştirilme, savaşta verilen kayıpların ardından geçmiş yaşamlarına, ailelerine, sevdiklerine, evlerine ve yurtlarına duydukları özlem, ölümcül kaçış yolculukları,

savaşın ve şiddetin ruhsal dünyalarında meydana getirdiği korku, işsizlik sorunu, entegrasyon sorunu, dil sorunu, verdikleri kayıpların ardından oluşan manevi boşluk, fiziksel koşulların yetersizliği, önyargı, ırkçılık, hukuki yetersizlik ve bürokratik zorluklar burada incelen eserlerde genel olarak yansıtılan ve üzerinde durulan ortak ve benzeşen konular iken; seçilen mülteci karakterlerin geldikleri yerler, yaş aralıkları ve aşmak zorunda oldukları hukuki, bürokratik, ideolojik, psikolojik ve politik bariyerlerin işleniş tarzındaki farklılıklar ise ayrıştığı noktalardır. Ancak bu dört eser özelinden hareketle ifade edebiliriz ki, hangi dilde, hangi dönemde ve dünyanın neresinde kaleme alınmış olursa olsun, mültecilerin yaşadığı çoğu sorun ekseriyetle aynı yerde düğümlenmektedir.

3.6.4. Anlatım Perspektifi Açısından Eserlerin Karşılaştırılması

Edebi bir metin içerisinde geçen olayı okuyuculara aktaran anlatıcının ortaya koyduğu tavır veya sahip olduğu perspektif, okuyucuların metinde vurgulanan olgulara nasıl yaklaşması gerektiğini belirleyen önemli bir etkidir. Eserde yer alan olayları anlama ve kavrama açısından anlatıcıya muhtaç olan okuyucu, çoğu kez söz konusu anlatıcının izinden gider ve onun çizdiği perspektifin dışına çıkamaz (Stanzel, 1997, s. 21-22).

Tam da bu noktada, mülteci sorunu karşısında okuyucuların mültecilere karşı daha ılımlı, anlayışlı bir algıya sahip olmasını arzulayan dört yazar arasında Hörtling hariç diğer üçü, okuyucuların zihnine girmeyi, ara konuşmalar ve yorumlarla okuyucuları etkilemeyi ve mülteci sorunu karşısındaki tavırlarına yön verebilmelerinin önünü açan Auktorial (Tanrısal) anlatıcı konumunu tercih etmiştir. Ancak Grass'ın eserinde tanrısal anlatıcıya, ben anlatıcı da eşlik etmektedir. Bir taraftan tanrısal bakış ile olaylar belli bir mesafeden bakılarak aktarılırken; diğer taraftan da ben anlatıcı ile anılar ve yaşantılar direkt olarak olayın kahramanının ağzından anlatılır. *Djadi*, *Flüchtlingsjunge* adlı eserde ise gözlemci bakış açılı anlatım perspektifi (O- Anlatıcı) kullanılmıştır. *Djadi*'nin başından geçenler anlatıcı tarafından sadece sunulur ve gösterilir. Buradaki anlatım açısı diğerlerinde olduğu gibi bir yorumlama ve yönlendirme olmaksızın eserin ana figürü olan *Djadi* ile sabitlenir, diğerlerinde olduğu gibi yazarın kendi felsefi ve ahlaki görüşlerine rastlanmaz. Anlatım perspektiflerinin yanı sıra karakter yaklaşımları da mülteci sorunu karşısında okuyucuları etkileyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. *Im Krebsgang*, *Gehen*, *Ging*, *Gegangen* ve *Djadi* adlı eserlerde yer alan

karakterler içerisinde mülteci yanlısı tavır sergileyen ve iyiye hizmet edenler ön planda tutulurken, *De ontelbaren* adlı eserde mülteci karşıtı tavır benimseyen karakterlerin davranışlarının açığa çıkardığı kötülük daha çok sergilenmiştir. Böylece bu eserlerin her birinde iyiliğe ve kötülüğe hizmet arasındaki ayırım ortaya konmuş ve bu sorun karşısında daha çok hangi ahlaki ve insani tavrın sonucunun daha iyi olduğu da açıkça gösterilmiştir.

Sonuç olarak, yazarlar seçtikleri anlatım perspektifleri ve karakterleri aracılığıyla, mültecileri korumaları gereken yasaların ve bürokratik prosedürlerin işlevsizliğini ve mültecilerin yaşadığı zorlu koşulları göstermiş, toplum içerisinde yabancılara karşı gösterilen tepkiyi ve dışlamayı yansıtmış, hukuki ve siyasi gereksinimlerin yanı sıra halkın da mültecilere yardımcı olma konusunda etkin bir rol oynayabileceğini aşılama çalışmıştır. Bu sorun karşısında edebiyat aracılığı ile toplumlar tarafından mültecilere karşı benimsenmesi teşvik edilen evrensel kucaklayış, empati ve hoşgörü sonucu ortaya çıkan kamuoyu baskısı, politikacıları oy kaybetme kaygısı yaşamadan bu sorun karşısında gerekenleri yapma noktasında da teşvik edecektir. Nitekim siyaset ve hukuk toplumun ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu nedenle eserlerin sahip olduğu anlatım perspektifi ile mülteci sorunu karşısında açığa çıkan empati duygusu ve farkındalık ile edebiyat bilimi de, karşı karşıya kaldığımız bu küresel sorun karşısında kendisine düşen görevi yerine getirmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yirminci yüzyılda olduğu gibi yirmi birinci yüzyılda da küresel bir boyutta artış gösteren ulus aşırı insan hareketliliği, günümüzün en önde gelen politik ve sosyolojik sorunlarının merkezinde yer almaktadır. Dünyanın yoksul yerlerinden gelerek demokrasinin ve ekonominin daha güçlü olduğu Batı ve Kuzey ülkelere sığınmaya çalışan ekonomik göçmenler, savaş, devlet kaynaklı şiddet, etnik çatışma ve doğal afet sonucu mecburi bir şekilde yer değiştiren mülteciler ve sığınmacılar dünyanın her yerine yayılarak büyük bir insanlık sorununa dönüşmüş (Benhabib, 2013, s. 181) ve çeşitli sanat dallarında olduğu gibi edebiyat dünyasında da öne çıkan ana temalardan biri olmuştur.

Çalışmanın giriş bölümünde belirttiğimiz gibi bu çalışmanın temel çıkış noktası ve hipotezi, edebiyatın kurmaca dünyasının içinde bulunduğumuz çağın sorunlarından ve gerçekliğinden beslenerek bunları yansıttığı gerçeğidir. Eskiden beri tartışılmalı gelen ‘edebiyat ve gerçeklik’ ilişkisi ışığında, özellikle milenyumda yazılan edebi eserlerin kurmaca dünyasından hareketle, küresel bir krize dönüşen mülteci sorununa dikkat çekip öneriler geliştirmek mümkün müdür sorusundan yola çıktık. Mülteci sorununu büyük bir krize dönüştüren etkenleri ortaya koyan eserleri seçmeye özen gösterdik. Eklektik bir metotla gerçekleştirdiğimiz eser analizleri sonucunda edebi metin içerisinde gerçeklikle ilişkilendirdiğimiz bütün noktaları tespit ederek, sosyolojik bir gerçeklik olan mülteci sorununun bireysel, toplumsal, hukuki ve yönetsel boyutlarıyla, yaşamın aynası olan edebi eserlere yansıdığını ortaya koyduk. 21. yüzyıl Avrupa edebiyatından karşılaştırmak üzere seçtiğimiz eserlerdeki en büyük ortaklık, hepsinin mültecilik sorununu işlemeleridir. Gerçek dünyadan beslenen edebiyatın kurmaca dünyası, içinde yeşerdiği çağın en önemli sorunlarından biri olan mültecilik sorunu ortak temasını, sorunun farklı açılara ve farklı boyutlarına dikkat çekerek işlemiştir. Karşılaştırdığımız eserlerde mülteci sorununun gerçek dünyadakiyle örtüşen noktalarını ortaya koyarak eserlerin sosyal vesika değerini vurguladık ve hipotezimizi ortaya koymuş olduk.

Bu çalışmada incelenen eserler, eşitsizliklerin, haksızlıkların, hukuksuzlukların ve ayrımcılığın her türlü yönünün en asgari sınıra çekilmesi ve tamamen ortadan

kaldırılması gerektiğinin, bütün insanlığın ortak ve en onurlu görevi olduğunu hatırlatmaktadır. Bir diğer deyişle Forster'ın da belirttiği üzere gerçeklerin ortaya koyduğu koşullar ve sonuçlar ile ideal olanın arasındaki uçurumun mülteciler adına mümkün olduğunca kapatılması gerekmektedir (2019, s. 143).

Özellikle evrensel bir anlayış zemini inşa etme çabası güden Erpenbeck'in de eserinde belirttiği üzere, dünya üzerinde yaşayan insanların nüfusu her ne kadar milyarları aşsa da, tek bir insanlık vardır. Üzerinde yaşadığımız ve geçmişten geleceğe paylaştığımız bu dünya hiçbir özel ırka ya da özel bir ulusa ait değildir; herkese, bütün insanlığa aittir (Maalouf, 2002, s. 90, 103). Bu bağlamda incelediğimiz eserlerin öncülüğünde mülteci sorununa ilişkin şunları öne sürebiliriz: Nitekim bu yer küre insanın yarattığı bir şey değildir. Hiç kimse üzerinde yaşadığı topraklar adına özel bir hak veya bir başkasından daha fazla bir hak sahibi olduğunu iddia edemez. Bu nedenle menşe ülkesinde daha fazla kalması beklenemeyen insanların dünya yüzeyini eşit şekilde kullanma hakkı, diğer ülkeler tarafından adil bir şekilde kabul edilmeyi gerektirir. Ev sahibi ülkeler menşe ülkeleri tarafından temel ihtiyaçları karşılanamayan ve yerinde yardım edilemeyen sığınmacıların her birini kabul etmek zorundadır. Bütün ülkeler için geçerli olan bu zorunluluk karşısında bu kez nasıl adil bir paylaşırma politikası izleneceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ise her ülkenin kendi yeterliliği ölçüsünde yardım etmesi adil bir yaklaşım olacaktır. Ekonomik açıdan iyi bir konumda olan ve kabul edilecek olan mültecilerin topluma entegrasyonunu daha başarılı bir şekilde gerçekleştirecek olan ülkeler, bunu sağlayamayan devletlere nazaran daha büyük bir sorumluluk üstlenmelidir. Ayrıca mültecilerin dağılımı yapılırken kültürel, dini ve konuştuğu dil açısından da entegrasyonu daha iyi ve hızlı şekilde gerçekleştirilmesi gibi ölçütler dikkate alınmalıdır. Bir devletin nüfusunun büyüklüğü bakımından talep ettiği kullanılabilir arazi yüzeyinin oranı arttıkça insanlığın geri kalanına karşı sorumluluğu da o ölçüde artacaktır. Dolayısıyla bir devletin sahip olduğu araziden sağladığı kârın bir kısmını dünya üzerindeki zor durumda olan toplumlara teslim etmesi gerekir. Nüfus yoğunluğu azaldıkça ve kişi başına düşen mevcut doğal kaynakların değeri arttıkça, o devletin toplam mülteci sayısının daha fazla bir kısmını devralması gerekir. Nüfusu az olan ve mülteci kabulü noktasında istekli olan devletlerin, zengin devletler tarafından desteklenmesi ancak sadece mali yardımla işin içinden sıyrılmaması gerekir (Hoesch, 2016, s. 18-24). Tam da bu noktada son yaşanan ve tüm bölgeyi hatta Avrupa'yı

etkileyen Suriyeli mülteci krizinde ülkemiz, ahlaki ve vicdani yükümlülüğünü yerine getirerek kimi Avrupa ülkesinin nüfusunun tamamına denk gelecek ölçekte bir mülteci nüfusuna kapılarını sonuna kadar açmıştır.

Mülteci ve sığınmacılar için zaruri olan birçok durum, evrensel hukuk normlarında yerini almış olmasına ve gelişmiş birçok ülke de bu noktada garantör rolü üstlenmesine rağmen, yaşanan yoğun mülteci akınlarında bu yasaların gerekleri yerine getirilmemiş, ne yazık ki bu yasalara garantör olan ülkeler uygulamada sorumluluklarından kaçınmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Avrupa'nın insan haklarının yüksek standartlarını savunan portresi ve bu noktada diğer ülkelere nutuk çektiği ve maddi kapasitesi göz önüne alındığında, mülteci krizi noktasında AB'den oldukça büyük bir beklenti vardı. Ancak Avrupa ülkeleri tabii buldukları insan hakları ve mülteci sözleşmeleri gibi hukuki yükümlülüklerine rağmen, ciddi rakamlara ulaşan mülteci krizi karşısında bu yasaları hiçe sayarak yeniden düzenledikleri koruyucu yasaların — Erpenbeck'in eserinde yer verdiği Dublin yasası gibi — ardına saklanmakta ya da sadece maddi destek vererek bu sorundan sıyrılmaktadır. AB mülteci krizinin merkezine kendisini koymaktansa, Suriye'ye sınırı olan ülkelerin kabul kapasitesini arttırmaya yönelik destek sağlamaktadır. AB'nin Türkiye'ye verdiği sözü tutması Türkiye'nin kapasitesini artırması açısından önemlidir. AB, Türkiye'nin mülteci politikaları göz önüne alındığında güvenli bir partner ve sorumluluk sahibi olma yönünün avantajını sağlayarak onu yalnız bırakmamalı; aksine Türkiye ile dayanışma içinde olarak Türkiye'yi güçlendirmelidir. Kontrol sistemi üzerine odaklanan AB daha kontrollü olmaktan ziyade, daha koruyucu bir yaklaşım sergilemelidir.

Savaşların tamamen yok edilebileceğine ilişkin bir inanç tamamen ütöpik bir tasavvurdan ibarettir. Bu nedenle insanlık var oldukça savaş ve sonucunda açığa çıkan savaş mülteciliği sorunu da her daim baki olacaktır. Önemli olan bu sürecin iyi yönetilmesi ve daha fazla mağduriyetlerin yaşanmasının önüne geçilebilmesidir. İdeal devletler dünyasında neredeyse hiç mülteci olmaz denilerek kastedilen şey, dünya üzerindeki bütün devletlerin etik açıdan mültecileri kabul etme sorumluluğunun olmasıdır. Devletleri temsil eden uluslararası bir kuruluşun, bölüştürme kriterlerine göre potansiyel olarak ev sahibi olacak olan ülkelere, küresel ve adil bir şekilde dağıtım gerçekleştirmesi ve dünyanın neresinde gerçekleşirse gerçekleşsin bir anda patlak veren mülteci krizinin mağdurlarının daha da mağdur olmaması adına görevlendirilmesi, etik

ve insani açıdan bir zorunluluktur. BMMYK'nın mültecilerin seyahatini daha etkili bir şekilde organize etmesi gerekmektedir. Ancak her şeyden önce mülteci sorunu karşısında atılması gereken en önemli adım, mültecilerin yerlerinden ve yurtlarından olmasına sebep olan unsurların hiç ortaya çıkmamasını ya da en kısa sürede vatanlarının yeniden yaşanılabilir kılınmasını sağlamak olacaktır. İdeal olmayan teorideyse — günümüzde olduğu gibi — devletler mülteci kabulünde kendilerine düşen sorumluluğu devralmaya gönüllü ve hazır değildirler. Uluslararası bir mülteci paylaşırma sistemi olmadığından mülteciler, davet eden devletlerin koyduğu kotalara göre ya da kendi başlarına illegal yollardan ülke sınırlarına ulaşmaya çabalamaktadır. Medyada belirtilen yaklaşık 60 milyonluk mülteci nüfusu karşısında milyarlarca sakini olan ev sahibi ülkelerin, mülteci sorunu karşısında gereken riski göze alması gerekmektedir (Tolay, 2014, s. 132-136).

Evrensel olanın somut bir görünüme ve gerçekliğe kavuşması gerekir. Aksi takdirde Elvis Peeters'in *De ontelbaren (Sayısız)* adlı eserinde ortaya koyduğu gibi daha büyük kaotik, dramatik ve insanlık dışı koşulların ve — eserde sivil halk tarafından oluşturulan milis güçlerin yaptığı gibi — toplu katliamların yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Ancak an itibariyle yürürlükte olan ve etik açıdan hiç doğru olmayan ve etkileri Jenny Erpenbeck'in *Gehen, Ging, Gegangen (Gidiyor Gitti Gitmiş)* adlı eserinde de açıkça dile getirilen Dublin yasaları, yukarıda öne sürülen ideal teorinin adil paylaşımını göz ardı etmektedir. Devletlerin ne kadar mülteci alacağına dair kendi başlarına verdikleri kararın ahlaki bir yönü yoktur. Mültecilerin kabul edilmesiyle toplumsal refah seviyesinin düşeceğine dair duyulan korku da temelsizdir. Her insanın ve devletin gücü yettiğince başta savaş mültecileri olmak üzere bütün mültecilere yardım etme yükümlülüğü vardır (Twele, 2016, s. 44, 36). Ayrıca devletler kendi topraklarında bulunan mültecilere olduğu gibi, bulunmayan mültecilere karşı da sorumludurlar (Brezger, 2016, s. 78). Mülteci krizinde küresel ölçekte düzenlenmiş adalet temelli bir sorumluluk anlayışı hükmetmelidir. Devletlerin hangi açıdan ve ne kadar yardım hizmeti sunacağını önceden belirleyen uluslararası bir yasal düzenleme, ülkeler arasındaki adaletsizliği ve tek bir ülkenin büyük bir yük altına girmesini engelleyecektir (Hoesch, 2016, s. 16). Devletlerin çeşitli kaygıları uluslararası anlaşmaların ve ulus aşırı hukuki anlaşmaların etkinliğini teorik ve politik bir probleme dönüştürmemelidir

(Benhabib, 2013, s. 157). Mülteci krizi karşısında her ülkenin aşağıdaki soruları samimiyetle cevaplandırması gerekmektedir:

- Mültecilere karşı sorumluluklarımız nelerdir ve bu sorumluluklar neye dayanmaktadır?
- Diğer devletler sorumluluk almadığı takdirde bir devlet ne yapmalıdır?
- Sorumluluklar ve kendi vatandaşlarının refahı, ülkenin kültürel kimliği ve güvenliği arasındaki öncelik nasıl belirlenmelidir?” (Grundmann ve Stephan, 2015, s. 10).

Mülteci sorunu ancak, yukarıdaki sorular öncülüğünde küresel ölçekte planlanan ve hiçbir ülke tarafından askıya alınmayan hukuki ve politik birliktelikle çözüme kavuşturulabilir. Daha önce mülteci bölümü ile ilgili ikinci bölümde aktardığımız gibi BMMYK eski komiseri António Guterres de, “*Bir insani yardım sorununun çözümü asla insani değildir –çözüm her zaman siyasidir*” (Betts, Loescher ve Milner, 2017, s. 10) diyerek bu sorunun çözümünün özellikle politikadan geçtiğini dile getirmiştir.

Eserler ve gerçeklik arasında bulunan bu paralellik, özellikle yukarıda bahsedilen *Gehen, Ging, Gegangen* ve *De ontelbaren* adlı eserlerin de gerçekliğe ilişkin eksiklikleri tespit ederek çözüme ilişkin atılması gereken adımlara dair ipuçları verdiğinin kanıtıdır. Erpenbeck özellikle Dublin yasalarının acil bir şekilde revize edilmesi gerektiğine dikkatleri çekerken, Peeters ise özellikle dünyanın iç politikasını şekillendiren ve yürüten dünya aktörlerinin siyasi hakları kullanabilme yeterliğini ve becerisini sorgulayarak, ulusların üstünde yer alan ve genel bir çerçevenin etrafında uzlaşabilen bir yetki ile küresel mülteci krizinin adil bir şekilde çözüme kavuşturulması gerektiği üzerinde durmuştur.

Her ne kadar hem gerçek hayatta hem de eserde çözüm olarak devletler kendi egemenlik sınırlarını koruma üzerine yoğunlaşmış ve çeşitli anlaşmalar ile sınırlar arası akışı kontrol etme çabası içerisinde olsa da, Peeters bunun gerçek bir çözüm olmadığını, sadece daha fazla ölüme sebebiyet verdiğini hatta uluslararası ölçekte bir kaosa sebep olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin Erpenbeck’in de özellikle belirttiği gibi, kendi sınırlarını koruma noktasında daha etkin olan devletler yoğun mülteci akını ile mücadele etmezken; *Gehen, Ging, Gegangen*’da verilen İtalya örneğinde olduğu gibi coğrafik açıdan daha geçirgen sınırlara sahip olan ülkelerde mülteci yığılmaları yaşanmaktadır. Bir noktadan sonra — Erpenbeck’in eserindeki mülteci karakterlerin İtalya’dan Almanya’ya geçişinde olduğu gibi— bu ülkeler sahip oldukları mülteci sayısını azaltmak adına mültecilerin başka ülkelere gitmelerini desteklemektedir. Ancak

yine sonrasında Dublin yasası gereği Almanya'nın kendini koruma altına almış olmasıyla mülteciler, belirli bir soruşturmanın ardından ilk ayak bastıkları yerlere geri gönderilirler. Ancak bunlar sadece mültecilerin sonuçsuz kalan yolculuklar içerisinde bürokratik zorluklar yaşayarak yaşamlarının askıda kalmasına sebep olmaktadır. Eserin de üzerinde durduğu gibi bu yaklaşım, gerçek bir çözüm değildir. Dünya genelinde daha önce hiç olmadığı kadar yüksek rakamlara ulaşan mülteci sorunu karşısında hiçbir devlet tek başına sorunun üstesinden gelerek başarılı olamaz. Benhabib'in de belirttiği üzere bu durumla karşı karşıya kalan güçlü devletler yoğun göç hareketlerine karşı daha çok militarist ve kriminalist açıdan yaklaşmaktadır (2013, s. 140).

Peeters'in eserinde açığa çıkan yoğun mülteci krizinde de mülteci akınına engel olamayan güvenlik güçleri, mülteciler üzerinde şiddet uygulayarak ve onları bombalarla imha ederek kurtulmaya çalışmıştır. Her ne kadar bu durum eserde biraz abartılmış olsa da genel manada verdiği mesaj gerçeklikle örtüşmekte ve olması muhtemel bir durumun uyarısını yapmaktadır. Edebi eserler daha önce — edebiyat ve gerçeklik bölümünde — belirttiğimiz gibi içinde yazıldığı dönemin ya da geçmişin izlerini kurmaca ile harmanlayarak yansıtabilmektedir. Edebiyat dünyasından bizlere yansıyan gerçekliklerin de imlediği üzere her ne kadar insanlar, bölgeler ve zaman değişse de acılar ortaktır. Bu sorun karşısında dört eserin de üzerinde durduğu gibi yapılması gereken tek şey empati kurmak ve dayanışma içerisinde olmaktır. Eserlerden anlaşıldığı üzere küresel huzurun ve barışın korunması için hem bireylere hem de kurumlara çok iş düşmektedir. Biz ve öteki arasındaki en önemli sınır, gerçekte var olanlar değil, bizim zihnimizde yarattıklarımızdır. Mülteci sorunu karşısında sınırlarını korumaya alan günümüz yöneticilerinin tavırları karşısında bu eserler açığa çıkardığı evrensel farkındalık ile insani, bölgesel, ulusal ve uluslararası çıkarların hepsini insanlık paydası altında buluşturmuştur.

Genel olarak sıralamak gerekirse; bu dört eserin mülteci sorunu ekseninde dikkat çekmeye çalıştığı ortak problemler ve benzeştiği ortak yönler şunlardır:

- * Mültecilerin ardı arkası kesilmeden oradan oraya sürüklenişleri,
- * Hukuki anlaşmaların ve bürokratik süreçlerin arasında sıkışıp kalmaları,
- * Oldukça kötü fiziksel ve yaşamsal koşullara maruz bırakılmaları,

- * Umutsuz ve çaresiz kalarak çıktıkları tehlikeli ve ölümcül yolculuklar, bu yolculuklarda verilen kayıplar ve verdikleri kayıpların ardından oluşan manevi boşluk,
- * Sosyal açıdan dışlanmaları ve birer tehdit unsuru olarak algılanmaları,
- * Irkçı davranışlara maruz kalmaları,
- * Kültürel açıdan yabancılaşma ve ötekileştirilme ve entegrasyon sorunları,
- * Mülteci sorununa karşı duyarlı olmaya, farkındalık yaratmaya, empati kurmaya ve evrensel bir dayanışmaya yaptıkları çağrı,
- * Mültecilerin çalışma ve işsizlik sorunlarının ya da ucuz iş gücü olarak düşük ücret karşılığında sömürülmeleri,
- * Savaşta verilen kayıpların ardından geçmiş yaşamlarına, ailelerine, sevdiklerine, evlerine ve yurtlarına duydukları özlem,
- * Savaşın ve şiddetin ruhsal dünyalarında meydana getirdiği korku.

Dört eserin ayrıştığı noktalar ise şu şekildedir:

- * Seçilen mülteci karakterlerin geldikleri yerler, ana vatanları, ait oldukları millet,
- * Mülteci karakterlerin yaş aralıkları,
- * Mültecilerin aşmak zorunda oldukları hukuki, bürokratik, ideolojik, psikolojik ve politik bariyerlerin işleniş tarzı ve bu açılardan ve disiplin alanlarından birinin özellikle öne çıkartılarak vurgulanması,
- * Mültecilerin ölümlerine sebep olan unsurlar,
- * Yerel halkın mültecilere karşı tutumu,
- * Mültecilerin fiziksel ihtiyaçlarını yansıtma biçimi.

Çalışmanın birinci bölümünde açtığımız üzere karşılaştırmalı edebiyat bilimi kapsamında eserlerin yanı sıra yazarlar da birbiriyle mukayese edilebilmektedir. Yukarıda üçüncü bölüm altında, yazarların yaşam hikâyelerine ve eserlerinin genel özelliklerine ayrı ayrı yer verilmiştir. Ancak çağdaş Avrupa yazınından seçtiğimiz bu dört yazarı birbiriyle mukayese etmek gerekirse şunlar söylenebilir: Çalışmanın odak noktasını oluşturan eserlerin yazarlarına ilişkin yukarıda verilen bilgiler dikkate alındığında, dört yazarın da hem tarihte yaşanan savaşların ve acıların izlerini, hem de çağımızın önemli sorunlarını eserlerine yansıtarak kurmaca ve gerçekliği iç içe geçirdiğini saptayabiliriz. Bu dört yazarın her biri, eserlerinde bireyin tikel varoluş savaşına ve insanlığın ortak sorunlarına yer vermiştir. Peter Härtling ve Günter Grass,

çocukluk dönemlerinde bizzat kendileri savaşı, kaçıışı, zulmü ve bunların insanlar üzerindeki etkilerini yaşamış ve çeşitli acılara tanıklık etmiştir. Eserlerini oluştururken yaşanan gerçek tarihi olayların yanı sıra kendi deneyimlerinden de yola çıkmışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Jenny Erpenbeck de tıpkı Hærtling ve Grass gibi, eserlerinde tarihi olaylardan, kendi yaşantıları ve anılarından yola çıkarak gerçekliğin izlerini eserlerine monte etmiştir. Belçikalı yazar Elvis Peeters ise, her ne kadar diğer yazarlar gibi olumsuz tarihi koşullara direkt olarak maruz kalmamış olsa da, medya iletişim araçları sayesinde dünyanın her hangi bir yerinde açığa çıkan bir soruna kolayca tanıklık edilen çağımızda, sanatçı olmanın duyarlılığıyla küresel sorunlara sessiz kalamamıştır. Dolayısıyla yaşanan güncel sorunlar, çevresinde savaşı deneyimleyen insanların yaşadıkları, hikâyelerini ve karakterlerini oluşturmada diğer yazarlarda olduğu gibi ona da yön vermiştir. Gerçek tarihi olaylardan beslenen bu yazarlar, geçmiş ve gelecek arasında köprü kurarak okurlarını günümüz sorunlarını sorgulamaya teşvik etmekte ve ayrıca eserlerinde empati duygusunun üzerinde durarak okurlarını, geçmişte yaşananlardan ders almaya ve günümüz sorunlarına karşı duyarlı olmaya davet etmektedir.

Son olarak toparlamak gerekirse, bu çalışmada seçilen eserlerde mülteci sorununun çözümüne ilişkin olarak yazarlar, ahlaki, insani ve vicdani niteliklerle temellendirilmiş evrensel bir görüşün ve dayanışmanın acilen pratiğe dönüşmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Evrensel düşüncenin aksine ulus-devlet düşüncesinin hâkim olduğu bir dünyada mülteciler, her daim mağdur olmaya ve savunmasız bir durumda kalmaya devam edecektir. Kurmaca dünyadan gerçek dünyaya bir pencere açan bu çalışma, herhangi bir ayrıma başvurmada kanayan bir yaraya dönüşen mülteci sorununun görmezden gelinmemesi ve bu soruna karşı duyarlı olunması açısından evrensel bir çağrıda bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki, insanlığı tehdit eden sorunlar ancak ve ancak bütün insanlığın ortak bir paydada buluşması ile çözüme kavuşturulabilir. Her ne kadar ülkeler mültecilere karşı sayısal sınırlamalar koysa da, insanlığın unutmaması gereken bir husus vardır: Kalbin sevgi kapasitesi sınırsızdır ve en büyük güç, birbirimizi anlama ve acıları paylaşma noktasında gösterdiğimiz ortak çaba sonucu açığa çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdeniz'de mülteci katliamı: 117 ölü. (2019, 19 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.evrensel.net/haber/371517/akdenizde-multeci-katliami-117-olu>
- Alexander Iwanowitsch Marinesko. (2020, 06 Şubat). Erişim Adresi: https://de.wikipedia.org/wiki/Alexander_Iwanowitsch_Marinesko
- Alver, K. (2004). *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*. Ankara: Hece Yayınları.
- Amodeo, I. (2017). Dimensionen einer Komparatistik im Zeitalter der Migration. F. Zipfel (Ed.). *Fremde Ähnlichkeiten Die «Große Wanderung» als Herausforderung der Komparatistik* içinde (s. 29-40). Stuttgart: J. B. Metzler.
- Arak, H. (2009). Karşılaştırmalı Edebiyatın Türkiye'deki öncüleri: Leo Spitzer-Erich Auerbach. *LITTERA Edebiyat Yazıları*, 25, 243-252. Erişim Adresi: <http://docplayer.biz.tr/7232099-Karsilastirmali-edebiyatin-turkiye-deki-onculeri-leo-spitzer-erich-auerbach-abstract.html>
- Arendt, H. (2003). *Şiddet Üzerine* (B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim yayınları. (Orijinal baskı tarihi:1969-70).
- Aristoteles. (2015). *Poetika Şiir Sanatı Üstüne* (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 2007).
- Arnold, A. (2017). *Das Jahrhundert des Flüchtlingskindes":Peter Härtlings Djadi, Flüchtlingsjunge (2016)*. Frankfurt am Main:
- Arslan, A. (2015). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, A. (2016). "İyisiyle Kötüsüyle" Göç Olgusunun Edebiyata Yansıması. Erişim adresi: https://www.academia.edu/38520526/Arif_Arslan_-_iyisi_k%C3%B6t%C3%BCs%C3%BCyle_g%C3%B6%C3%A7_olgsunun_edebiyata_yans%C4%B1mas%C4%B1.docx, 17.11.2019.
- Avrupa'dan mültecilere yeni önlem: Berlin Duvarı'nın 6 katı duvar örüldü. (2019, 7 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/avrupadan-multecilere-yeni-onlem-berlin-duvarinin-6-kati-duvar-oruldu-3513398>
- Ay, K., Braucke, vom T., Tokcan, I., Öztürk, M. ve Alp, Ç. (Ed.) (2005). İltica ve Göç Mevzuatı. (Demircioğlu, E. ve Karatoprak, M., Çev.). Ankara: Başkent Matbaası. Erişim Adresi: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf
- Aydın, C. (2017). Göçmenlerin Karşılaştıkları ve Neden Oldukları Bazı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Analiz. H. Kaya (Ed.), *Proceedings*

Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017) içinde April 20(23), 305-316. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389654>

- Aydın, K. (1999). *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Aytaç, G. (2005). *Çağdaş Alman Edebiyatı*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bag, M. (2019, 1 Şubat). *Cep telefonu ile kitap yazan mülteci, Avustalya'nın en prestijli edebiyat ödülünü kazandı*. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/02/01/cep-telefonuyla-kitap-yazan-multeci-avustalyanın-en-prestijli-edebiyat-odulunu-kazandi>
- Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumann, B. ve Oberle, B. (1985). *Deutsche Literatur in Epochen*. Donauwört: Max Hueber Verlag.
- Bayram, Y. (2004). Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 69-93. Erişim Adresi: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/257>.
- Baytekin, B. (2006). *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Bendixen, K. (2008, 7 Şubat). Jenny Erpenbeck Heimsuchung Ein Rest von Schuld, ein Rest von Geheimnis. Erişim Adresi: <http://www.poetenladen.de/kbendixen-jenny-erpenbeck.htm>
- Benhabib, Ş. (2006). *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*.
- Benhabib, Ş. (2013). *Buhran Çağında Haysiyet Zor Zamanlarda İnsan Hakları* (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 2011).
- Betts, A., Loescher, G. ve Milner, J. (2017). *Mülteci Koruma Siyaseti ve Pratiği BMMYK Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği* (Ö. E. Koç, Çev.). İstanbul: İKÜ Yayınevi: (Orijinal baskı tarihi: 2012).
- Beutin, W. ve diğerleri. (1979). *Deutsche Literatur Geschichte Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- Beyme, E. von. (2016, 21 Kasım). Erst hinter den Worten die Wahrheit Sprache und Wirklichkeit in Jenny Erpenbecks Romandebüt "Wörterbuch". Erişim Adresi: http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=8557

- Bezci, B. (2017). Avrupa’da Göç Politikaları, İslamofobi ve Aşırı sağın Yükselişi. B. Bezci, S. Tauscher ve F. Topal (Ed.), *Avrupa’da Göç ve İslamofobi Avrupa’da göç ve Mülteci Olgusu Raporu Avrupa’da İslam Düşmanlığı Raporu 2016* (s. 1-19) içinde. Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık.
- Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm, Zülfü Livaneli. (2014, 6 Ocak). Erişim adresi: <http://bezenmeyenokumasin.com/bir-kedi-bir-adam-bir-olum-zulfu-livaneli/>
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi-Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, s. 60-80. doi: <https://doi.org/10.17572/mj2015.1.6080>
- Böhürler, A. (2017). *Mülteci Parfümü Adım Adım Savaştan Kaçış*. İstanbul: Erdem Sedir Yayınları.
- Brezger, J. (2016). So viele wie nötig und möglich! Die Pflicht zur Aufnahme von Flüchtlingen und die Spielräume politischer Machbarkeit. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 57-70). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. E-Book-Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Brezing, D. (2008, 3 Ekim). Jenny Erpenbeck – Heimsuchung. Erişim Adresi: <http://die-leselust.de:80/buch/2519.html>
- Brunssen, F. (2014). *Günter Grass*, Marburg: Tectum Verlag.
- Burdorf, D., Fasbender, C. ve Moennighoff, B. (2007). *Metzler Lexikon Literatur 3. Auflage*. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Cepl-Kaufmann, G. (1985). Der Künstler als Bürger Selbstverständnis und Ausdruckform in literarischen und politischen Werk von Günter Grass. R. Wolff (Ed.). *Günter Grass Werk und Wirkung* içinde (s. 27-58). Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann.
- Charvátová, G. (2017). *Autobiografische Züge im Werk von Peter Härtling* (Abschlussarbeit, Universität Pardubice Philosophische Fakultät, Çekya). Erişim Adresi: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/69313/Gabriele_Charvatova_-_Autobiografische_Zuge_im_Werk_von_Peter_Hartling.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Chronister, N. (2018). The Enduring Impermanence of Jenny Erpenbeck.
- Cieschinger, A. (2015, 22 Nisan). Flüchtlingsbürokratie In Europa angekommen - und dann? [Haber Grubu Yorumu]. Erişim Adresi: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-so-funktioniert-die-dublin-verordnung-a-1029803.html>

- Çıkla, S. (2002). Romanda Kurmaca ve Gerçeklik. Hece Aylık Edebiyat Dergisi, 6 (65/66/67), 111-129. Erişim adresi: https://www.academia.edu/10244289/ROMANDA_KURMACA_VE_GER%C3%87EKL%C4%B0K
- Damerau, B. (2003). *Die Wahrheit der Literatur*. Würzburg: Verlag Königshausen&Neumann GmbH.
- David Frankfurter. (2020, 30 Ocak). Erişim Adresi: https://de.wikipedia.org/wiki/David_Frankfurter
- De Ommelanden. (t.y.). Erişim Adresi: <https://elvispeeters.be/>
- Demmerling, C. ve Ferran, İ. V. (2014). Philosophie der Literatur Fragen, Probleme und Perspektiven. İ.V. Ferran ve C. Demmerling (Ed.). *Wahrheit, Wissen und Erkenntnis in der Literatur Philosophische Beiträge* içinde (s.7-22). Berlin: Akademie Verlag GmbH.
- Deniz Duası Tanıtım Bülteninden (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.xn--endlskitabevi-yobb.com/deniz-duasi>
- Deniz Duası. (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.xn--endlskitabevi-yobb.com/deniz-duasi>
- Dennehy, T. (2016, 21 Kasım). Weise Einfältigkeit vom unteren Ende der Hierarchieleiter Jenny Erpenbecks nüchterne und anstrengende "Geschichte vom alten Kind". Erişim Adresi: http://www.literaturkritik.de:80/public/rezension.php?rez_id=835
- Desmond, D. (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*. (H. Akay, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi LTD.
- Deutscher Caritasverband. (2017). *Unbegleitete Minderjährige Flüchtlinge in Deutschland Rechtliche Vorgaben und deren Umsetzung*. Freiburg: Lambertus Verlag.
- Die Duldung: Nicht drinnen und nicht draußen. (t.y.). Erişim adresi: <https://www.anwalt.org/asylrecht-migrationsrecht/duldung/>
- Douzinas, C. (2016). *Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Eleştirel Bir Yaklaşım* (R. Sağlam ve K. Akbaş, Çev.). NotaBene Yayınları: Ankara.
- Dyserinck, H. (1981). *Komparatistik Eine Einführung*. Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann.
- Eagleton, T. (2011). *Kültür Yorumları* (Ö. Çelik, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 2000).
- Eagleton, T. (2012). *Edebiyat Olayı* (B. Yüce, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal baskı tarihi: 2012).

- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat Kuramı* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1996).
- Ecevit, Y. (1992). *Kurmaca bir Dünyadan*. İstanbul: Gündoğan Yayınları
- Eco, U. (2015). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1992-1993).
- Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58. Erişim Adresi: <http://www.gam.gov.tr/files/nuray-eksi.pdf>
- Eliot, T. S. (1983). *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Elvis Peeters We. (t.y.). Erişim Adresi: <http://www.letterenfonds.nl/en/book/699/we>
- Elvis Peeters. (t.y.). Erişim Adresi: <http://schrijversgewijs.be/schrijvers/peeters-elvis/>
- Ercan, M. (2016). Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri ve Geri Kabul Anlaşması. *Bölgesel Çalışmalar 1*, 1(1). Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/19609192-Multeci-krizi-baglaminda-turkiye-ab-iliskileri-ve-geri-kabul-anlasmasi.html>
- Erdura, T. (2018, 1 Kasım). *Tek Geminin Karıştığı Tarihin En Büyük Deniz Faciası: MV Wilhelm Gustloff*. Erişim Adresi: <https://biacaip.com/tek-geminin-karistigi-tarihin-en-buyuk-deniz-faciasi-mv-wilhelm-gustloff/>
- Erişim Adresi: <https://www.worldliteraturetoday.org/2018/july/enduring-impermanence-jenny-erpenbeck-necia-chronister>
- Erpenbeck, J. (2008, 1 Eylül). Schuster, M. ve Paul, M. tarafından gerçekleştirilen röportaj. Jenny Erpenbeck. Man kann sich sein Verhältnis zur Vergangenheit nicht aussuchen. Erişim Adresi: <http://www.planet-interview.de/interviews/jenny-erpenbeck/34662/>
- Erpenbeck, J. (2009, 6 Kasım). A. Reif tarafından gerçekleştirilen röportaj. "Erinnerung ist nur ein Blick zurück" Jenny Erpenbeck schreibt über ihre ostdeutsche Intellektuellen-Familie und das seltsame Verschwinden der DDR. Erişim Adresi: <https://derstandard.at/1256744249081/Album-Interview-Erinnerung-ist-nur-ein-Blick-zurueck>
- Erpenbeck, J. (2015). *Gehen, Ging, Gegangen*. München: Albrecht Knaus Verlag.
- Escarpit, R. (1992). *Edebiyat Sosyolojisi* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1986).
- Ethnicity in Nigeria. (2007, 5 Nisan). Erişim Adresi: https://www.pbs.org/newshour/arts/africa-jan-june07-ethnic_04-05

- Flüchtlinge in Europa: „Die Verjagten“. (2019, 2 Mayıs). Erişim adresi: https://www.focus.de/kultur/buecher/literatur-fluechtlinge-in-europa-die-verjagten_aid_1107441.html
- Forster. E. M. (2019). *Roman Sanatı* (Ü. Aytür, Çev.). İstanbul: Milenyum Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1927, 1974).
- Frenzel, H. A. ve Frenzel, E. (1984). *Chronologischer Abriß der deutschen Literaturgeschichte* Band 2. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co.KG.
- Frick, M. L. (2016). Wenn das Recht an Verbindlichkeit verliert und die Zonen der Unordnung wachsen, rettet uns keine kosmopolotische Moral. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 70-84). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co. KG E-Book-Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Frilling, C. (2016). Zur Problematik des Wortes Flüchtlinge. J. A. Bär ve diğerleri (Ed.). *Muttersprache Vierteljahresschrift für Deutsche Sprache Jahrgang 126* içinde (s. 350-356). Wiesbaden: Dinges&Frick Medientechnik, Drucktechnik Verlag.
- Fromm, E. (2009). *Sevme Sanatı* (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Gabriel, G. (2015). Die Wirklichkeitserkenntnis der Literatur Überlegungen im Ausgang von Erich Auerbachs Mimesis. A. Albrecht ve diğerleri (Ed.). *Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur Scientia Poetica Band19/2015 Jahrbuch für Geschichte der Literatur und der Wissenschaften* içinde (s. 172-180). Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem I. Cilt* (H. Arslan ve İ. Yavuzcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık. (Orijinal baskı tarihi: 1960).
- Gesang, B. (2016). Sind Obergrenzen für Asylbewerber moralisch zu rechtfertigen und wo liegen sie? Auf dem Weg zum integrierten Asylberechtigten. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 84-98). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co. KG E-Book-Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (Aufenthaltsgesetz - AufenthG). (2020, 06 Şubat). Erişim Adresi: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/_23.html
- Gfrereis, H. (2005). *Literatur*. Stuttgart. Weimar: Verlag J.B. Metzler.
- Giese, N. (2005). *Geschichtliche Wirklichkeit als erzählte Erinnerung. Der Untergang der Wilhelm Gustloff als Motiv in den Romanen "Im Krebsgang" und "Himmelskörper"*. (Studienarbeit, Georg-August Universität, Göttingen). Erişim Adresi: <https://www.hausarbeiten.de/document/47840>

- Grabovszki, E. (2011). *Vergleichende Literaturwissenschaft für Einsteiger*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag.
- Grass, G. (2007). *Im Krebsgang* (3. Auflage). München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG.
- Grass, G. (2015a). *Soğanı Soyarken* (İ. Özdemir, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi (orijinal baskı tarihi: 2006).
- Grass, G. (2015b). *Yengeç Yürüyüşü*. (İ. Özdemir, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. (Orijinal baskı tarihi: 2002).
- Grass, G. (2016a). *Kedi ve Fare* (O. Tarihmen, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. (Orijinal baskı tarihi: 1961).
- Grass, G. (2016b). *Teneke Trampet* (F.V. Çalışlar, Çev.). Ankara: Akılçelen Kitaplar. (Orijinal baskı tarihi: 1959).
- Gratz, A. (2019). *Mülteci* (A. Levi, Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 2017).
- Grundmann, T. ve Stephan, A. (2015). “*Welche und wie viele Flüchtlinge sollen wir aufnehmen?*” *Philosophische Essays*. Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 81-100. Erişim adresi: <http://tesamakademi.com/tr/>
- Güler, A. (2016). Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 13(51), 41-61. Erişim adresi: <http://www.uidergisi.com.tr/>
- Günter Grass. (2016, 14 Ocak). Erişim Adresi: <http://www.literaturport.de/Guenter.Grass/>
- Gürçan, T. (2013, 10 Kasım). *Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi*. Erişim Adresi: <https://evrimagaci.org/maslowun- ihtiyaclar-hiyerarşisi-1644>
- Habermas, J. (2015). “*Öteki*” *Olmak “Öteki”yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları* (İ. Aka, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1997).
- Hanfland, H. (1977). *Literatursoziologie*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- Härtling, P. (1984). *Der spanische Soldat oder Finden und Erfinden. Frankfurter Poetik Vorlesungen*. Darmstadt und Neuwied: Luchterhand.
- Härtling, P. (1998, 13 Kasım). C. Benning tarafından gerçekleştirilen röportaj. *Peter Härtling Schriftsteller im Gespräch mit Corinna Benning*. Erişim Adresi: [file:///C:/Users/EYLUL/Downloads/peter-haertling-gespraech100%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/EYLUL/Downloads/peter-haertling-gespraech100%20(1).pdf)

- Härtling, P. (2016). *Benjamin Anna'yı Seviyor* (N. Neydim, Çev.). İstanbul: Günışığı Kitaplığı. (Orijinal baskı tarihi: 1979).
- Härtling, P. (2016). *Djadi, Flüchtlingsjunge*. Weinheim: Beltz&Gelberg. [Adobe Acrobat Reader Sürümü]. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/kul/ser/onl.html>
- Heidegger, M. (2007). *Sanat Eserinin Kökeni* (F. Tepebaşı, Çev.). Ankara: De ki Basım Yayın Ltd. Şti.
- Heimsuchung. (2008, 9,23 Şubat). Erişim Adresi: https://www.buecher.de/shop/buecher/heimsuchung/erpenbeckjenny/products_products/detail/prod_id/23275078/
- Hernik-Mlodzianowska, M. (2008). *Zur Inszenierung von Erinnerung im Werk von Peter Härtling* (Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie des Fachbereichs Germanistik der Justus-Liebig-Universität, Gießen). Erişim Adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/56344624.pdf>
- Hoesch, M. (2016). Allgemeine Hilfspflicht, territoriale Gerechtigkeit und Wiedergutmachung: Drei Kriterien für eine faire Verteilung von Flüchtlingen- und wann sie irrelevant werden. T.Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und wie viele Flüchtlinge sollen wir aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 15-30). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG.
- Hoffert, B. (2017, 5 Eylül). Top World Fiction for Fall. Erişim Adresi: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=top-world-fiction-for-fall>
- Holum Hansen, A. S. (2017). *Der Heimatbegriff in Jenny Erpenbecks Heimsuchung* (MA-Arbeit in deutscher Literatur ILOS/ Det humanistiske fakultet Universitetet I Oslo). Erişim Adresi: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57231/Holum-Hansen-Master-Pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hopyar, Z. (2017). Avrupa’da Göç ve Mülteci Olgusu Raporu. B. Bezci, S. Tauscher ve F. Topal (Ed.). *Avrupa’da Göç ve İslamofobi Avrupa’da göç ve Mülteci Olgusu Raporu Avrupa’da İslam Düşmanlığı Raporu 2016* içinde (s.19-119). Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık.
- Huemer, J. ve Vostanis, P. (2010). Child refugees and refugee families. . D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental Health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 225-242). United States: Oxford University Press.
- Imhoff, S. (2016). Über Hilfe und Aufnahme: Zwei Pflichten und ihre Grenzen. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 110-120). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>

- Imm-Bazlen, U. ve Schmiegl, A-K. (2017). *Begleitung von Flüchtlingen mit traumatischen Erfahrungen*. Berlin Heidelberg: Springer Verlag.
- İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (Yay. Haz). (2016). *Umuda Kapanan Kapı Avrupa'nın Mültecilere Bakışı*. Erişim Adresi: <http://www.madde14.org/images/9/98/UMHDUumudaKapananKapi2016.pdf>
- Jena, G.G. (1998). Fact, Fiction and Fictionalism Erich Auerbach's Mimesis in Perspective. B. F. Scholz (Ed.). *Mimesis Studien zur literarischen Repräsentation* içinde (s. 33-44). Tübingen: A. Francke Verlag.
- Jenny Erpenbeck. (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.inhaltsangabe.de/autoren/erpenbeck/>
- Jones, L. (2014). Der zweifache kognitive Wert des imaginativen Aspekts von fiktionalen Texten. Demmerling, C. ve Ferran, İ. V. (Ed.). *Wahrheit, Wissen und Erkenntnis in der Literatur Philosophische Beiträge* içinde (s. 97-117). Berlin: Akademie Verlag GmbH.
- Jusdanis, G. (2012). *Kurgu Hedef Tahtasında Edebiyatın Savunusu* (Ç. Öztekin, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalisz, M. (2000). *Die Wirklichkeit des Fiktiven Peter Härtlings Dichterromane*. Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag.
- Kaplan, M. (2015). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kapuściński, R. (2008). *Der Andere*. Suhrkamp Verlag: Frankfurt.
- Katzer, M. (2016). *Die goldene Regel und unser Umgang mit Flüchtlingen: Ein Dialog*. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). "Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?" *Philosophische Essays* içinde (s. 98-110). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Kaygın, Ş. (2014). Günter Grass'ın Yengeç Yürüyüşü Nuveline Anlatım Teknikleri Açısından Bir Yaklaşım. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, s. 3-12. doi: 10.9775/kausbed.2014.010
- Kelsen, H. (2016). *Saf Hukuk Kuramı Hukuk Kuramlarının Sorunlarına Giriş* (E. Uzun, Çev.). İstanbul: Nora Kitap.
- Kılıç, T. (2015, 1 Ekim). *Türkiye'ye Sığınamayan Suriyeli Mülteciler*. Erişim Adresi: <http://www.multeci.org.tr/haberler/turkiyeye-siginamayan-suriyeli-multeciler-av-taner-kilic-izmir-barosu/>
- Kızıler Emer, F. (2014). *Melek İmgesi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Kızıler Emer, F. (2017). Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bir Bakış. H. Kaya (Ed.). *Proceedings Book of International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences* içinde, 153-160. doi: 10.21733/ibad.366823
- Kızıler Emer, F. (2019). „Ein Überblick Über Die Grenzüberschreitende Entfaltung Der Komparatistik“, *Karşılaştırmalı Edebiyat Yazıları*, (Edit.) Mevlüde-Bekir Zengin, Kriter Yay., İstanbul, 2019, s. 159-183.
- Kinzie, J. D. ve Kinzie, J. M. (2010). Treatment goals and therapeutic interactions. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental Health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 121-140). United States: Oxford University Press.
- Kışmir, G. (2019). Aile Belleği Bağlamında Günter Grass'ın “Yengeç Yürüyüşü” ve Elif Şafak'ın “Baba ve Piç” Adlı Romanlarının Karşılaştırılması. M. Zengin ve B. Zengin (Ed.) *Karşılaştırmalı Edebiyat Yazıları* içinde, 183-195. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kleinschmidt, E. (1982). Die Wirklichkeit der Literatur Fiktionsbewußtsein und das Problem der ästhetischen Realität von Dichtung in der Frühen Neuzeit. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 56(2), s. 174–197. doi.org/10.1007/BF03375423
- Korkut, L. (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği. *Ankara Barosu Dergisi*, 66(4), 20-35. Erişim adresi: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/2012yayin/dergi/ankara-barosu-dergisi/ankara-barosu-dergisi2008-4.html>
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Langner, C. (2016, 21 Kasım). Tand, Tand / Ist das Gebilde von Menschenhand!"Über Jenny Erpenbecks Erzählband. Erişim Adresi: http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=4181
- Lass uns mit den Toten tanzen. (2019, 13 Eylül). Erişim Adresi: <https://www.perlentaucher.de/buch/pia-klemp/lass-uns-mit-den-toten-tanzen.html>
- Lebensdaten von Peter Härtling. (t.y.). Erişim Adresi: <http://www.haertling.de/biografie.htm>
- Lemon, R. (2017, Eylül). Go, Went, Gone by Jenny Erpenbeck. Erişim Adresi: <https://www.worldliteraturetoday.org/2017/september/go-went-gone-jenny-erpenbeck>

- Lemon, R. (2018, Temmuz). Vectors, Vanishing Points, and Vicissitudes in the Works of Jenny Erpenbeck. Erişim Adresi: <https://www.worldliteraturetoday.org/2018/july/vectors-vanishing-points-and-vicissitudes-works-jenny-erpenbeck-robert-lemon>
- Letzte Wahlverwandtschaften. (2018, 18 Haziran). Erişim Adresi: <https://titel-kulturmagazin.net/2018/06/18/roman-peter-haertling-der-gedankenspieler>
- Literaturnobelpreisträger Günter Grass ist tot. (2015, 13 Nisan). Erişim Adresi: <http://www.spiegel.de/kultur/literatur/guenter-grass-ist-tot-a-1028275.html>
- Maalouf, A. (2002). *Ölümcül Kimlikler* (A. Bora, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1998).
- Maalouf, A. (2009). *Çivisi Çıkmış Dünya Uygarlıklarımız Tükendiğinde* (O. Türkay, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal baskı tarihi: 2009).
- Mangoldt, R. von. (2016, Nisan). Jenny Erpenbeck. Erişim Adresi: <http://www.literaturport.de/Jenny.Erpenbeck/>
- Maren-Griesebach, M. (1995). *Edebiyat Bilimi'nin Yöntemleri* (A. Ünal, Çev.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Markard, N. (2012). *Kriegsflüchtlinge Gewalt gegen Zivilpersonen in bewaffneten Konflikten als Herausforderung für das Flüchtlingsrecht und den subsidiären Schutz*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Marx, K. ve Engels, F. (1980). *Sanat ve Edebiyat Üzerine* (M. Belge, Çev.). Ankara: Birikim Yayınları.
- McConnell, A. (2016, Mart). *Mülteci ve Göçmen*. Erişim Adresi: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf
- Menke, T. (2016). Erinnerungsarbeit am 20. Jahrhundert: Jenny Erpenbecks Roman "Aller Tage Abend". *Neophilologus*, 100, 435-442.
- Merkel'den Suriye İtirafı: Çok geç Kaldık. (2020, 23 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/merkelden-suriye-itirafi-cok-gec-kaldik-5584875/>
- Metscher, T. (2004). *Mimesis*. A. Hüllingshorst (Ed.). *Bibliothek dialektischer Grundbegriffe. Band 10*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Moran, B. (2008). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mülteci. (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.dr.com.tr/Kitap/Multeci/Alan-Gratz/Edebiyat/Roman/Dunya-Roman/urunno=0001841318001>

- Neubauer, D. (2007). *Examensarbete Oma, ein Werk von Peter Härtling für den Deutschunterricht Stufe 3*. Sweden: Höskolan Dalarna. Erişim Adresi: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:632324/FULLTEXT02>
- Neuhaus, V. (2012). *Günter Grass Schriftsteller-Künstler-Zeitgenosse Eine Biographie*. Göttingen: Steidl Verlag.
- Nguyen, V. T. (2019). *Mülteciler*. (P. Gülmez, Çev.). İstanbul: Kafka, Epsilon Yayınevi: (Orijinal baskı tarihi: 2017).
- Nietzsche, F. W. (2012). *Böyle Dedi Zerdüst* (G. Sert: Çev.). Ankara: Doğubatı Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1891).
- Nürnberg, H. (1995). *Geschichte der deutschen Literatur*. Münih: Bayerische Schulbuch-Verlag.
- Ondruskova, I. (2015, 8 Mart). Almanya'da sığınmacılar nasıl barınıyor. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/almanyada-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lar-nas%C4%B1-bar%C4%B1n%C4%B1yor/g-18624392>
- ORSAM. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Erişim Adresi: <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>
- Özçimbit, A. (2009). *Çalınan Hayatlar*. İstanbul: Anafor Yayınları.
- Özek Karasu, A. (2002, 17 Şubat). *Alman Titanic'i*. Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/alman-titanic-i-54888>
- Özlem, D. (2012). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Öztürk, A. O. (1998). *Karşılaştirmalı Edebiyat Araştırmaları*. Konya: Sel-Ün Vakfı Yayınları.
- Öztürk, T. (2017). Suriyeli Mültecilerin Psikososyal Sorunları. Ü. Özkan ve diğerleri (Ed.). *İnsan Hakları Perspektifinden Mültecilik* içinde (s. 85-99). Ankara: UMHD, İNSAMER, MEMUR-SEN.
- Paulo, N. (2016). Mehr Citoyens! Über die Bedingungen der Möglichkeit: Wie viele Flüchtlinge können wir aufnehmen? T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). "Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?" Philosophische Essays içinde (s. 120-133). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Payne, C. (2016). Auf der Spur des Menschlichen in Flüchtlingserzählungen der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur. M. Martinez (Ed.). *Erzählen Ein interdisziplinäres Handbuch* içinde (s. 347-357). Stuttgart: J.B. Metzler Verlag part of Springer Nature.
- Peeters, E. (2005). *De ontelbaren*. Nederlands: Podium Uitgeverji.

- Peeters, E. (2013). *Herhangi Bir Gün* (G. Özlen, Çev.). İstanbul: Alef Yayınevi. (Orijinal basım yılı: 2012).
- Peeters, E. (2016). *Sayılsız* (G. Özlen, Çev.). İstanbul: Tekin Yayınevi. (Orijinal baskı tarihi: 2005).
- Peeters, E. (2016, 6 Mayıs). Ö. Güngör tarafından gerçekleştirilen röportaj. Sıra Dışı Hikâyelerin Yazarı Elvis Peeters. Erişim Adresi: <http://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/sira-disi-hikayelerin-yazarı-elvis-peeters-i-6222>
- Peter Härtling „Mit Clara sind wir sechs“. (t.y.). Erişim Adresi: [http://groups.uni-paderborn.de/deutsch-treff/projekte](http://groups.uni-paderborn.de/deutsch-treff/projekte>Dateien/Lesezirkel_WS_10_11/Haertling_Mit_Clara_sind_wir_sechs.pdf)
Dateien/Lesezirkel_WS_10_11/Haertling_Mit_Clara_sind_wir_sechs.pdf
- Platon. (2015). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pokrywka, P. (2017). Drei Metaphern des Exils im neuesten deutschsprachigen Roman: *Gehen, ging, gegangen* von Jenny Erpenbeck, *Ohrfeige* von Abbas Khider, *Das Mädchen mit dem Fingerhut* von Michael Köhlmeier. *Progranicza Jako Przestrzenie... Konfliktów: Zło Konieczne*, 7(12), 412-425.
- Rainer, G., Kern, N. ve Rainer, E. (2014). *Stichwort Literaturgeschichte der deutschsprachigen Literatur*. Linz: Veritas Verlag.
- Rigler, C. (1999, 28 Aralık). Jenny Erpenbeck: *Geschichte vom alten Kind*. Erişim Adresi: <http://www.literaturhaus.at/index.php?id=890>
- Riva, A. (2004). *Die Figur des Wanderers bei Peter Härtling* (MasterArbeit, an der Justus-Liebig-Universität, Gießen). Erişim Adresi: <https://dnb.info/1050601556/34>
- Sartre, J. P. (1967). *Edebiyat Nedir?* (B. Onaran, Çev.). İstanbul: De Yayınevi.
- Sazyek, H. (2006). “Kolaj” ve Romandaki Yeri. s. 92-99. Erişim Adresi: http://www.hakansazyek.com/files/Kolaj_ve_Romandaki_Yeri.pdf
- Scheidgen, I. (t.y.). *Peter Härtling zum 80. Geburtstag Ein Porträt*. Erişim Adresi: http://www.theologie-und-literatur.de/fileadmin/user_upload/Theologie_und_Literatur/PeterHaertling_80.Geburtstag.pdf
- Schmidt, J. (2011, Eylül). *Peter Härtlings „Liebste Fenchel!“*. Erişim Adresi: [file:///C:/Users/EYLUL/Downloads/Rezension-hp-Janna-Schmidt-Peter-Haertling-Liebste-Fenchel-EF-20110930%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/EYLUL/Downloads/Rezension-hp-Janna-Schmidt-Peter-Haertling-Liebste-Fenchel-EF-20110930%20(2).pdf)
- Schmitz, M. (2005, 17 Mart). *Schattenseite der Wörter*. Erişim Adresi: <http://www.lyrikwelt.de/rezensionen/woerterbuch-r.html>

- Schnieder, B. (2013). Dichtung und Wahrheit. E.-M. Konrad ve diğeri (Ed.). *Fiktion, Wahrheit, Interpretation Philologische und Philosophische Perspektiven* içinde (s. 9-37). Münster: Mentis Verlag GmbH.
- Schuchmann, K. (2013). Die Zeit scheint Ihr zur Verfügung zu stehen wie ein Haus” Heimat und Erinnerung in Jenny Erpenbecks Heimsuchung. *Zagreber Germanistische Beiträge*, 22, 53-69.
- Shafi, M. (2017). “Nobody loves a refugee”: The lessons of Jenny Erpenbeck’s novel *Gehen, ging, gegangen*. P. M. Lützel ve T. W. Kniesche (Ed.). *Gegenwarts Literatur Ein germanistisches Jahrbuch A German Studies Yearbook*, 16, içinde. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Siblewski, K. (2000). *Peter Härtling Gesammelte werke Erzählungen, Aufsätze und Vorlesungen*. Köln: Verlag Kiepenheuer&Witsch.
- Siyahhan, K. (2016). *Mülteci*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stanzel, F. K. (1997). *Roman Biçimleri*. (F. Tepebaşı, Çev.). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Ströbele, C. (2001, 12 Ekim). *Jenny Erpenbeck Geschichten aus der Dunkelheit*. Erişim Adresi: <http://www.spiegel.de/kultur/literatur/0,1518,161431,00.html>
- Sturm-Trigonakis, E. (2017). (Neue) Weltliteratur und (Post) Kolonialismen. Wanderungen durch die aktuelle Komparatistik. F. Zipfel (Ed.). *Fremde Ähnlichkeiten Die «Große Wanderung» als Herausforderung der Komparatistik* içinde (s. 41-68). Stuttgart: J. B. Metzler.
- Swiatlowski, Z. (1985). Der Polenbezug im Werk von Günter Grass. R. Wolff (Ed.). *Günter Grass Werk und Wirkung* içinde (s. 9-26). Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann.
- The Daily Herald. (t.y.). *Denizde Timsahlar Var Tanıtım Bülteninden*. Erişim Adresi: <https://www.dr.com.tr/Kitap/Denizde-Timsahlar-Var/Edebiyat/Roman/Dunya-Roman/urunno=0000000595475>
- The perilous existence of a young refugee Bread Elvis Peeters. (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.flandersliterature.be/books-and-authors/book/bread>
- Ther, P. (2017). *Die Außenseiter Flucht, Flüchtlinge und Integration im modernen Europa*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Thor, P. (2016). Wir. Ein gemeinsames Wesen. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?” *Philosophische Essays* içinde (s. 133-151). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Timm, U. (2015, 21 Temmuz). *Schriftsteller Peter Härtling Wie der Flüchtlingsjunge in ihm weiterlebt*. Erişim Adresi:

https://www.deutschlandfunkkultur.de/schriftsteller-peter-haertling-wie-der-fluechtlingsjunge-in.970.de.html?dram:article_id=325963

Tolay, J. (2014). The EU and Turkey's Asylum Policies in Light of the Syrian Crisis. S. Aydın-Düzgit ve diğerleri (Ed.) *Global Turkey in Europe II Energy, Migration, Civil Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relations* içinde (s. 123-139). Roma: Edizioni Nuova Cultura.

Toprak, M. (2016). *Hermeneutik ve Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2020, 10 Ocak). Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Türkçeye Çevrilmiş Almanca Kitaplar (2013, Haziran). Erişim Adresi: <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/uak/geg/eee/erp/bii/trindex.htm>

Twele, M. (2016). Von Menschenrechten und Hilfspflichten. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). “*Welche und wie viele Flüchtlinge sollen wir aufnehmen?*” *Philosophische Essays* içinde (s. 30-45). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>

Uluslararası Göç Örgütü. *Göç Terimleri Sözlüğü (İkinci Baskı)*. Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (Ed.). Erişim Adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg. (t.y.). Erişim Adresi: <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/opus4/frontdoor/index/index/year/2018/docId/46416>

Uyanık, G. (2005). Günter Grass'ın Yengeç Yürüyüşü Adlı Romanında Tarihsel Kişilikleri Anlatım Tutumu Eksenli Bir Yorumlama Denemesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 521-528. Erişim Adresi: <file:///C:/Users/EYLUL/Downloads/663-1308-1-SM.pdf>

Vogel, K. (t.y.). *Zum Lesen verlocken Arena – Neue Materialien für den Unterricht*. Erişim Adresi: https://www.arena-verlag.de/sites/default/files/product/unterrichtserarbeitung/978-3-401-60329-2/Al-Sayed_Gefluechtet.pdf

Volf, P.-P. (1995). Der Politische Flüchtling als Symbol der Zweiten Republik. Zur Asyl- und Flüchtlingspolitik seit 1945. *Zeitgeschichte*, Heft 11-12/1995, 415-435. Erişim Adresi: <http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/volf.pdf>

Vollmeyer, J. (2017). “Der Mensch wird erst am Du zum Ich” Die Konstruktion von Identität und Alterität in Jenny Erpenbecks Roman *Gehen, ging, gegangen*. *Revista de Filologia Alemana*, 25, 181-200.

Vormweg, H. (1985). *Das Werk von Günter Grass*. R. Wolff (Ed.). *Günter Grass Werk und Wirkung* içinde (s. 59-74). Bonn: Bouvier Verlag Herbert Grundmann.

- Vukčević, M. M. (2018). The Perception of a State OF Insecurity in Literature on Global Ocurrences. *Gehen, Ging, Gegangen vs. Die Flucht. Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi-Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 40, 77-102. doi: 10.26650/sdsl2018-0001
- Wehlte-Höschele, M. (2017, 21 Ocak). Peter Härtling: „Djadi, Flüchtlingsjunge“ Aus Angst und Schwäche wird Stärke. Erişim Adresi: https://www.deutschlandfunk.de/peter-haertling-djadi-fluechtlingsjunge-aus-angst-und.1202.de.html?dram:article_id=376952
- Weingärtner, T. (2001). Jenny Erpenbeck - Geschichte vom alten Kind. Erişim Adresi: <http://lettern.de/reerpen.htm>
- Wellek, R. ve Warren, A. (2011). *Edebiyat Teorisi* (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Wellek, R. ve Warren, A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri* (A. E. Uysal, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Wendland, H.-G. (2016). "Gehen, ging, gegangen" von Jenny Erpenbeck. Inhaltlicher Überblick und Analyse der Erzählstruktur. Ein Roman über Krieg, Flucht, Vertreibung und Fremdheitserfahrungen auf dem Hintergrund der aktuellen Flüchtlingsthematik. (Wissenschaftlicher Aufsatz, Gottfried Wilhelm Leibniz Universität, Hannover (Deutsches Seminar). Erişim Adresi: <https://www.hausarbeiten.de/document/313889>
- Wendt, F. (2016). Gerechtigkeit ist nicht alles: Über Immigration und sozialen Frieden. T. Grundmann ve A. Stephan (Ed.). "*Welche und Wie Viele Flüchtlinge Sollen Wir Aufnehmen?*" *Philosophische Essays* içinde (s. 45-57). Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH&Co. KG. Erişim Adresi: <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/sta/ank/bib.html>
- Wiedermanová, N. (2011). *Peter Härtlings Dichterbiographien* (Magisterská diplomová, Masarykova Univerzita v Brně, Çekya). Erişim Adresi: <https://docplayer.org/31766137-Peter-haertlings-dichterbiographien.html>
- Wilhelm Gustloff. (2020, 29 Ocak). Erişim Adresi: https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Gustloff
- Wirtschaftsflüchtlinge (2020, 8 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.aktion-deutschland-hilft.de/de/fachthemen/fluechtlinge/wirtschaftsfluechtlinge/>
- Wood, J. (2013). *Kurmaca Nasıl İşler?* (E. Bodur, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 2008).
- Yunanistan'da bekleyen mülteciler sınırı 'yıkıp geçti'. (2016, 29 Şubat). Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistanda-bekleyen-multeciler-siniri-yikip-gecti-40061836>

Zarakolu, R. (t.y.). Ar-Avrupa'ya Akan Mülteci Sorunu. Erişim Adresi:
<https://www.bkmkitap.com/ar-avrupaya-akan-multeci-sorunu>

Zemanek, E. ve Nebrig, A. (2012). *Komparatistik*. Berlin: Akademie Verlag.

Zima, P. von. (1992). *Komparatistik Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft*. Tübingen: Francke Verlag.

Zima, P. von. (2011). *Komparatistik 2. Aufl.* Tübingen und Basel: A. Francke Ver.

Zimmermann, M. (2001). *Einführung in die Literarischen Gattungen*. Berlin: Transparent verlag Harald Preuß.

Zipfel, F. (Ed.). (2017). *Fremde Ähnlichkeiten Die «Große Wanderung» als Herausforderung der Komparatistik içinde* (s. 29-41). Stuttgart: J. B. Metzler.

Zymner, R. ve Hölter, A. (2013). *Handbuch Komparatistik Theorien, Arbeitsfelder, Wissenpraxis*. Stuttgart. Weimar: Verlag J.B. Metzler.

ÖZGEÇMİŞ

19. 09. 1988 yılında K.K.T.C/Yeşilköy’de dünyaya gelen Hasret Güngör, henüz üç yaşındayken ailesinin Türkiye/Mersin’e göç etmesi sebebiyle ilk-orta ve lise öğrenimlerine burada devam etmiştir. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi’nde Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanmıştır. 2012 yılında beş yıllık lisans eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra, hiç vakit kaybetmeden akademik öğrenimine yine aynı üniversitede devam etmiştir. Yüksek lisans öğrenimine devam ederken 2013 yılının son gününde Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında Denizli/Pamukkale Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi olarak alanında açılan tek kadroya yerleşmeye hak kazanmıştır. 2014 yılının Eylül ayında, atandığı üniversitede bölümün aktif olmaması sebebiyle kadrosu ÖYP kapsamında Sakarya Üniversitesi’ne aktarılmıştır. 2017 senesinin son ayına dek görevine burada devam etmiştir. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi’nde doktora eğitimine başlamıştır. 2018 yılının başından itibaren Pamukkale Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir.